Băiatul care l-a urmat pe tatăl său la Auschwitz

JEREMY DRONFIELD

LITERA

O POVESTE ADEVĂRATĂ

Băiatul

care l-a urmat pe tatăl său la Auschwitz

O POVESTE ADEVĂRATĂ

JEREMY D RONFI ELD

LITER

A**PREFAŢĂ** CUVÂNT-ÎNAINTE

CRONOLOGIA

EVENIMENTELOR DIN CARTE

PROLOG

PARTEA ÎNTÂI La Viena
CAPITOLUL 1
„CÂND PICURă SÂNGE DE
EVREU DE PE LAMA
CUŢITULUI...”
CAPITOLUL 2
TRĂDĂTORI AI POPORULUI
PARTEA A DOUA La
Buchenwald
CAPITOLUL 3
SÂNGE ŞI PIATRĂ: LAGĂRUL
DE CONCENTRARE DE LA
BUCHENWALD
CAPITOLUL 4
SFARMĂ-PIATRĂ
CAPITOLUL 5

DRUMUL SPRE VIAtĂ

CAPITOLUL 6

O DECIZIE FAVORABILĂ

CAPITOLUL 7

LUMEA NOUĂ

CAPITOLUL s

NEDEMNI SĂ TRĂIASCĂ

CAPITOLUL 9

O MIE DE PUPĂTURI

CAPITOLUL io

O CĂLĂTORIE SPRE MOARTE

PARTEA A TREIA La Auschwitz

CAPITOLUL 11

UN ORAŞ NUMIT oS'WlE CIM

----------*3* *C*------

CAPITOLUL 12

LA AUSCHWITZ-MONOWITZ

CAPITOLUL 13

CUM S-A TERMINAT CU EVREUL GUSTAV KLEINMANN

CAPITOLUL 14

REZISTENtĂ SI COLABORARE: CUM A MURIT FRITZ KLEINMANN

CAPITOLUL 15

BUNĂTATEA UNOR STRĂINI

CAPITOLUL i
eDEPARTE DE CASĂ
CAPITOLUL i7
REZISTENtĂ SI TRĂDARE
PARTEA A PATRA Supravieţuire
CAPITOLUL îs
TRENUL MORtll
CAPITOLUL i9
LA MAUTHAUSEN
CAPITOLUL 20
LA CAPĂTUL ZILELOR
CAPITOLUL 2i
LUNGUL DRUM CĂTRE CASĂ
EPILOG Sânge evreiesc
BIBLIOGRAFIE SI SURSE
MULtUMIRI

JEREMY DRONFIELD

Băiatul care l-a urmat pe

tatăl său la Auschwitz

O POVESTE ADEVĂRATĂ

Traducere din limba engleză de MIHNEA GAFIȚA

LITERA
București 202
0

The Boy Who Followed His Father into Auschwitz Jeremy Dronfield Copyright © 2019 Jeremy Dronfield Ediţie publicată pentru prima dată în limba engleză de Penguin Books Ltd, Londra, în 2019 Scriitorul şi-a declarat drepturile pentru a fi identificat ca autor al acestei cărţi Toate drepturile rezervate

Jg

Editura Litera O P 53; C P 212, sector 4, Bucureşti, România tel: 021 319 6390;

031 425 1619; 0752 548 372; e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteţi vizita pe www.litera.ro

Băiatul care l-a urmat pe tatăl său la Auschwitz Jeremy Dronfield

Copyright © 2020 Litera pentru ediţia în limba română Toate drepturile rezervate

Editor: Vidraşcu şi fiii Redactor: SabrinaFlorescu Corector: Cătălina Călinescu Copertă: Flori Zahiu Tehnoredactare şi prepress: Ofelia Coşman

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

DRONFIELD, JEREMY

Băiatul care l-a urmat pe tatăl său la Auschwitz / Jeremy Dronfield; trad, din lb. engleză: Mihnea Gafiţa. – Bucureşti: Litera, 2020

ISBN 978-606-33-6248-4

ISBN EPUB 978-606-33-6324-5 I. Gafiţa, Mihnea (trad.) 821.11

1Lui Kurt

şi în amintirea lor:

Gustav Tini Edith Herta Fritz

[1] Sub acest titlu, *La Nuit,* a fost publicată în 1958, în limba franceză (în 1960 şi în limba engleză – *Night),* o carte de amintiri ale lui Elie Wiesel (1928-2016), despre trecerea sa şi a tatălui său prin lagărele

naziste de la Auschwitz şi Buchenwald, în anii 1944-1945. Originalul în limba idiş, sub titlul *Un di velt hot geshvign (Şi lumea a rămas tăcută),* a fost publicat în 1956, la Buenos Aires *(.n. trad.).*

„Martorul s-a silit să depună mărturie. Pentru tinerii de astăzi, pentru copiii care se vor naşte mâine. Fiindcă nu vrea ca trecutul lui să devină viitorul lor.”

Elie Wiesel, *Noaptea*

1

PREFAtĂ

5

Această povestire este adevărată. Fiecare persoană care apare în ea, fiecare eveniment, întorsătură de situaţie şi coincidenţă

incredibilă sunt luate din surse istorice. îţi doreşti să nu fi fost adevărate, să nu se fi petrecut niciodată, într-atât de cumplite şi de dureroase par unele întâmplări descrise aici. Dar toate s-au petrecut chiar aşa, de când îşi amintesc unii oameni care mai sunt încă în viaţă.

Multe poveşti există despre Holocaust, dar nici una precum cea de faţă. Povestea lui Gustav şi Fritz Kleinmann, tată şi fiu, conţine câte ceva din toate celelalte, dar e radical diferită de oricare dintre ele. Foarte puţini evrei au trecut prin experienţa lagărelor de concentrare naziste, încă de la primele arestări în masă, de la sfârşitul anilor 1930, prin etapa Soluţiei Finale, şi să fie, până la urmă, eliberaţi. Nu a existat nici un caz, după cunoştinţa mea, în care tată şi fiu să treacă împreună prin tot acel infern, de la un capăt la altul, de la viaţa sub ocupaţie nazistă, la Buchenwald, la Auschwitz şi la

rezistenţa prizonierilor împotriva trupelor SS-, prin marşurile morţii, apoi la Mauthausen, Mittelbau-Dora, Bergen-Belsen – şi să reuşească să revină acasă vii. Şi, cu siguranţă, care să mai lase şi o relatare scrisă. Norocul şi curajul şi-au avut rolurile lor, dar ceea ce i-a ţinut pe Gustav şi Fritz Kleinmann în viaţă, în ultimă instanţă, au fost iubirea şi devotamentul pe care şi le-au arătat unul celuilalt. „Băiatul este cea mai mare bucurie a mea”, scria Gustav în jurnalul secret, pe care l-a ţinut la Buchenwald. „Ne întărim reciproc. Suntem unul, inseparabili.” Această legătură a fost supusă încercării supreme după un an, când pe Gustav l-au transferat la Auschwitz – o condamnare la moarte cvasi-certă –, iar Fritz a hotărât să-şi lase deoparte siguranţa personală şi să-l însoţească pe tatăl său.

Am scos povestea lor la lumină din tot sufletul. Se citeşte ca un roman. Sunt povestitor, în aceeaşi măsură în care sunt istoric şi, totuşi, n-am simţit nevoia să inventez ori să înfrumuseţez nimic – până şi fragmentele de dialog sunt citate sau reconstituite din surse primare. La baza naraţiunii, stă jurnalul de lagăr, ţinut de Gustav Kleinmann din octombrie 1939 până în iulie 1945, suplimentat cu o rememorare şi un interviu pe care i l-am luat lui Fritz în 1997. Nici una dintre aceste surse nu face lectura uşoară, nici din punct de vedere emoţional, nici literalmente vorbind: jurnalul, scris în condiţii extreme, e sumar, adeseori făcând aluzii criptice la lucruri aflate dincolo de cunoştinţa cititorului obişnuit (chiar şi specialiştii în Holocaust vor fi nevoiţi să-şi consulte lucrările de referinţă, ca să interpreteze anumite pasaje). Motivul pentru care

Gustav a scris nu a fost acela de a înregistra ce se întâmpla în jurul său, ci de a-şi menţine el însuşi echilibrul mintal, referindu-se la lucruri care erau inteligibile pentru el, în acel moment. Odată descifrat, jurnalul său furnizează o viziune amplă şi chinuitoare, din interior, despre cum era să trăieşti Holocaustul săptămână de săptămână, lună de lună, an după an. Uimitor este că sunt scoase la lumină forţa de nebiruit şi spiritul optimist ale lui Gustav: „.. .în fiecare zi, spun o rugăciune în gând", scria el, în al şaselea an de încarcerare: „Nu dispera. Strânge din dinţi – să nu te învingă ucigaşii de la SS."

Interviuri cu alţi membri ai familiei aflaţi încă în viaţă mi-au furnizat amănunte personale suplimentare. întregul – de la viaţa vieneză din anii 1930 la funcţionarea lagărelor şi la personalităţile implicate – a fost edificat printr-o cercetare

documentară extinsă, în care am inclus mărturiile unor supravieţuitori, arhive ale lagărelor şi alte documente oficiale, toate confirmând povestea la fiecare pas, chiar şi cele mai ieşite din comun şi de necrezut detalii.

Jeremy Dronfield Iunie 201

8Abrevierea termenului *Schutzstaffel* („Escadronul de Apărare”), organizaţie paramilitară din perioada Germaniei naziste, al cărei comandant cel mai cunoscut a fost Heinrich Himmler (*n.trad.).*

CuVÂNT-ÎNAINTE

Mai bine de şaptezeci-şi-cinci de ani au trecut deja de la zilele abominabile descrise în această carte. Povestea familiei mele, care se referă la supravieţuire, pierdere a vieţii şi salvare, îi cuprinde pe toţi aceia legaţi de perioada respectivă, care au trăit încarcerarea, care şi-au pierdut o parte din familie şi care au fost suficient de norocoşi, încât să scape cu viaţă din regimul nazist. Este reprezentativă pentru toţi cei

care au trecut prin zilele acelea suferind şi se cuvine, prin urmare, să nu fie dată uitării niciodată.

Experienţele tatălui şi ale fratelui meu, trăite de-a lungul a şase ani petrecuţi în cinci lagăre de concentrare diferite, constituie o mărturie vie a realităţilor Holocaustului. Spiritele lor de supravieţuitori, legătura creată între tată şi fiu, curajul, în aceeaşi măsură precum norocul lor, sunt peste puterea de înţelegere a oricui trăieşte astăzi; şi totuşi, i-au ţinut în viaţă pe amândoi pe parcursul întregului chin pe care l-au îndurat.

Mama mea şi-a dat seama de pericolul în care ne aflam, de îndată ce Hitler a ordonat să fie anexată Austria. Ulterior, în 1939, ea a încurajat-o şi ajutat-o pe sora mea mai mare să fugă în Anglia. Eu am trăit la Viena, sub regimul nazist, încă trei ani, până în februarie 1941, când tot mama mi-a înlesnit plecarea în

Statele Unite. Acest lucru nu numai că mi-a salvat viaţa, dar m-a şi adus în casa unei familii iubitoare, care m-a tratat ca şi cum aş fi fost de-al ei. A doua mea soră nu a fost la fel de norocoasă. Şi ea, şi mama noastră au fost arestate, până la urmă, şi deportate către un lagăr al morţii de lângă Minsk, împreună cu mii de alţi evrei. Ştiu de zeci de ani că şi-au găsit moartea în locul acela, ba chiar am vizitat fundătura în care au fost ucise, dar am rămas profund impresionat – devastat, aş putea spune –, când am citit în cartea de faţă, pentru prima oară, în ce fel anume a survenit moartea surorii şi a mamei mele.

Felul în care au supravieţuit fratele şi tatăl meu chinurilor la care au fost supuşi este relatat într-o miraculoasă amănunţime în această carte. I-am reîntâlnit în 1953, în timp ce-mi făceam serviciul militar, când m-am întors la Viena, la cincisprezece

ani după ce o părăsisem. în anii ulteriori, am revenit de multe ori în vizită la Viena, împreună cu soţia mea Diane şi cu fiii noştri, care şi-au cunoscut astfel bunicul şi unchiul. Relaţiile de familie dintre noi au fost foarte strânse şi au supravieţuit şi ele Holocaustului şi despărţirii, durând şi în ziua de astăzi. Cu toate că eu însumi nu am fost traumatizat şi nu am avut resentimente faţă de Viena ori Austria, nu înseamnă că sunt în stare să uit cu desăvârşire, sau să iert, istoria recentă a ţării mele natale, Austria. în 1966, tatăl meu şi mama mea vitregă au venit să ne viziteze pe mine şi pe sora mea, în Statele Unite. Pe lângă faptul că le- am arătat minunăţiile noii noastre patrii, au avut ocazia să-mi cunoască şi familia de adopţie, în Massachusetts. Acea întâlnire plină de bucurie şi de recunoştinţă i-a reunit laolaltă pe toţi cei dragi mie,

răspunzători de existenţa şi de supravieţuirea mea.

Cartea de faţă, *Băiatul care l-a urmat pe tatăl său la Auschwitz*, este o relatare sensibilă, însufleţită, dar emoţionantă şi bine documentată, a poveştii familiei mele. îmi vine şi greu să-mi exprim recunoştinţa faţă de Jeremy Dronfield, care a compilat-o şi scris-o, în ultimă instanţă. Este o carte compusă elegant, care întreţese amintirile mele personale şi ale surorii mele cu istoria trecerii tatălui şi a fratelui meu prin lagărele de concentrare. Sunt foarte mulţumit şi apreciez faptul că povestea din perioada Holocaustului a familiei mele a fost adusă în atenţia publicului şi, astfel, nu va fi uitată.

Kurt Kleinmann August 2018

CRONOLOGIA EVENIMENTELOR DIN CARTE

12 martie 1938 – Naziştii încep să invadeze Austria.

Aprilie 1938 – Austria este formal anexată de Germania (*Anschluss*); evreii sunt daţi afară din şcoli şi universităţi, din slujbe şi afaceri.
9-10 noiembrie 1938 – *Kristallnacht* („Noaptea de Cristal”). Gustav şi Fritz Kleinmann sunt arestaţi de SS. Amândoi sunt eliberaţi – Fritz, pentru că nu are decât cincisprezece ani; Gustav, pentru că este un veteran decorat al Primului Război Mondial. Mii de alţi bărbaţi evrei sunt expediaţi la Dachau şi la Buchenwald.
Ianuarie 1939 – Edith Kleinmann părăseşte Viena şi merge să lucreze în Marea Britanie.
1 **septembrie 1939** – Germania invadează Polonia; declaraţia de război a Marii Britanii. Adunarea evreilor „polonezi” din Germania începe imediat după aceea. Gustav Kleinmann intră la socoteală, din punct de vedere tehnic.

10 septembrie 1939 – Fritz este prins de SS. Gustav este luat şi el, nu după mult timp. Sunt ţinuţi separat la Viena, timp de două săptămâni.
2 **octombrie 1939** – Fritz şi Gustav ajung în lagărul de concentrare de la Buchenwald. Imediat după aceea, sunt puşi să muncească la cariera de piatră.
Noiembrie 1939 – Fritz este biciuit de SS, în contextul represaliilor pentru tentativa de asasinare a lui Hitler, care a avut loc la München. Gustav se îmbolnăveşte de dizenterie şi este la un pas de moarte.
17 martie 1940 – Edith Kleinmann şi Richard Paltenhoffer se căsătoresc la Leeds.
Iulie 1940 – Richard este arestat de autorităţile britanice şi făcut prizonier, alături de mii de alţi refugiaţi evrei.
Septembrie 1940 – Richard este eliberat din prizonierat; Peter, primul copil pe care-l are

cu Edith, se naşte în acelaşi timp.

Vara 1940 – Fritz devine ucenic de cărămidar la Buchenwald; această meserie îl ajută să rămână în viaţă.

Februarie 1941 – Kurt Kleinmann, în vârstă de unsprezece ani, părăseşte Viena, cu destinaţia Statele Unite.

Februarie 1942 – „Soluţia Finală” este iniţiată de nazişti. începe uciderea în masă a evreilor, pe scară largă şi în mod sistematic.

9 iunie 1942 – Tini şi Herta Kleinmann sunt deportate, alături de o mie de alţi evrei – femei, copii şi bărbaţi – în lagărul de la Malîi Trasţianeţ, de lângă Minsk, unde sunt ucise imediat după sosire.

Vara 1942 – Gustav este rănit grav de nişte buşteni care se prăbuşesc peste el, în timp ce lucrează la coloana de transport de la Buchenwald.

Moartea lui este dată ca sigură, dar el supravieţuieşte.

Octombrie 1942 – Gustav şi toţi ceilalţi bărbaţi evrei, care nu sunt ocupaţi în lucrări de construcţie (400 la număr), sunt trecuţi pe liste, urmând să fie transferaţi la Auschwitz, ceea ce se presupune a fi totuna cu o condamnare certă la moarte. Fritz şi alţi două sute de constructori pricepuţi sunt exceptaţi. Fritz cere să fie şi el trecut pe lista de transfer. Cei de la SS îşi dau acordul.

19 octombrie 1942 – Gustav şi Fritz ajung la Auschwitz.

30 octombrie 1942 – Gustav şi Fritz supravieţuiesc selecţiei făcute de SS- işti: alţi 600 la fel ca ei sunt trimişi la camerele de gazare, inclusiv majoritatea bărbaţilor de vârsta lui Gustav.

Noiembrie 1942 – Bărbaţii care au supravieţuit selecţiei sunt relocaţi la Auschwitz-Monowitz, un sub-lagăr nou,

amenajat în imediata vecinătate a complexului industrial *Buna-Werke*, construit de corporaţia chimică IG Farben, unde muncitorii-sclavi din lagăr formează un procent important din forţa de muncă. Gustav şi Fritz lucrează amândoi la construcţia noului lagăr.

Mai 1943 – Gustav, care lucrează acum ca tapiţer al întregului lagăr, este oficial „arianizat” de SS, date fiind obiecţiile cu privire la prezenţa unor evrei în posturi de răspundere. Cel puţin doisprezece evrei sunt arianizaţi concomitent, ceea ce le permite să ajungă în funcţii din care pot aduna informaţii utile pentru mişcarea de rezistenţă a prizonierilor.

Mai/Iunie 1943 – Fritz, care lucrează acum în fabricile complexului *Buna- Werke*, primeşte însărcinarea, din

partea mişcării de rezistenţă a prizonierilor, să stabilească legături cu muncitorii civili. Este acuzat de cei de la serviciul Gestapo din lagăr c-ar fi ajutat la o evadare şi supus la torturi crunte. Scapă şi nu e torturat până la moarte, pentru că rezistenţa lagărului îl dă drept mort, înlocuindu-l cu un alt prizonier, care murise din alte motive. Din motive de siguranţă, Gustav este lăsat să creadă, o vreme, că fiul său a murit. Cei doi se regăsesc mai târziu.

Mai târziu, tot în 1943 – în ciuda experienţelor sale trecute, Fritz îşi continuă colaborarea cu cei din rezistenţă. Se împrieteneşte cu un lucrător civil german, pe nume Alfred Wocher.

Crăciun 1943 – Alfred Wocher le transmite un mesaj din partea lui Fritz şi a lui Gustav unor prieteni ai lor ne-evrei, de la Viena.

Prietenii respectivi răspund cu scrisori şi alimente, pe care Wocher le introduce fraudulos în fabrică şi i le dă lui Fritz.

Mai 1944 – Holocaustul atinge punctul culminant, odată cu sosirea câtorva sute de mii de evrei unguri la Auschwitz, cei mai mulţi dintre aceştia fiind trimişi direct la camerele de gazare. Mulţi alţii sfârşesc la Monowitz.

La mijlocul anului 1944 – Gustav şi Fritz lucrează acum împreună în atelierul de tapiţerie al lui Gustav, din complexul *Buna-Werke.*

Iulie 1944 – Gustav este însărcinat să confecţioneze draperii negre de camuflaj pentru tot complexul *Buna-Werke* şi primeşte un atelier şi o echipă de muncitoare, dintre care unele sunt evreice unguroaice. Din surplusul de material, acestea confecţionează paltoane, care le sunt

distribuite celorlalţi prizonieri, la schimb cu mâncare.

August 1944 – încep raidurile aeriene americane asupra complexului industrial Auschwitz-Monowitz.

Mai târziu în 1944 – Simţind că finalul se apropie şi temându-se c-ar putea urma o masacrare a prizonierilor, Fritz face rost de bani furaţi de SS-işti de la prizonieri, pe care-i foloseşte ca să cumpere arme. Wocher obţine armele respective, pe care le introduce fraudulos în fabrică. Fritz le mută de acolo, tot în secret, în lagăr. Face rost, de asemenea, de haine civile, pe care intenţionează să le folosească, în cazul în care i s-ar ivi o şansă de evadare.

18 ianuarie 1945 – începe evacuarea lagărului de la Auschwitz. Gustav şi Fritz (care poartă haine civile pe

sub uniformele de prizonieri) sunt incluşi în marşul morţii.

21 ianuarie 1945 – Gustav şi Fritz, împreună cu mii de alţii ca ei, sunt urcaţi în tren cu destinaţia lagărul de concentrare de la Mauthausen, din Austria.

25 ianuarie 1945 – Fritz evadează din tren, în Austria. Gustav se simte prea slăbit, ca să încerce şi el să evadeze, dar insistă ca Fritz să plece singur. După o scurtă perioadă în care fuge de urmăritori, Fritz este prins de armata germană şi supus unor interogatorii care durează aproape trei săptămâni. Considerat fie un dezertor german, fie un agent britanic, este trimis în lagărul de concentrare de la Mauthausen.

4 februarie 1945 – Gustav şi ceilalţi, care au fost reorientaţi de la Mauthausen, sosesc în lagărul de concentrare de la Mittelbau-Dora. Sunt puşi să muncească în tuneluri subterane.

15 februarie 1945 – Fritz ajunge la Mauthausen. Tatăl său nu este acolo. E pus la muncă într-o fabrică subterană de avioane.

4 **aprilie 1945** – Fiindcă forţele americane se apropie, Gustav şi colegii săi sunt evacuaţi de la Mittelbau cu trenurile şi duşi la Bergen-Belsen.

15 aprilie 1945 – Lagărul de la Belsen este eliberat de forţele britanice, dar prizonierii sunt menţinuţi în carantină timp de mai multe săptămâni. Gustav se simte frustrat.

28 aprilie 1945 – SS-iştii de la Mauthausen plănuiesc să omoare toţi prizonierii, făcând să se prăbuşească peste ei un tunel. Renunţă la plan, însă, văzând că nu reuşesc să detoneze încărcătura explozivă.

30 aprilie 1945 – Gustav şi un coleg al său evadează din carantina de la Belsen (gardienii unguri trag după ei)

şi-şi găsesc refugiu într-un oraş german eliberat.

5 **mai 1945** – Lagărul de la Mauthausen este eliberat de forţele americane. Fritz trage să moară, cântărind mai puţin de 35 de kilograme. Este dus la recuperare, într-un spital militar american.

28 mai 1945 – Fritz ajunge înapoi la Viena. Dintre cei 1.034 de alţi bărbaţi evrei care au părăsit capitala Austriei odată cu el, în 1939, numai douăzeci-şi-cinci mai sunt în viaţă. Fritz încă nu ştie ce s-a ales de tatăl său.

Septembrie 1945 – După o călătorie lungă şi întortocheată, Gustav ajunge, în sfârşit, înapoi la Viena, unde-l regăseşte pe fiul său, Fritz.

PROLOG

Austria, ianuarie 1945

Fritz Kleinmann îşi tot schimba poziţia, după cum se mişca trenul, scuturându-se convulsiv în viforniţa cu multe grade sub zero, care mugea ca o fiară

dincolo de pereţii laterali ai vagonului de marfa neacoperit. Ghemuit lângă el şi sleit de puteri, tatăl său aţipise. în jurul lor, se întrezăreau şi alte siluete, aşezate la fel, direct pe jos în vagon. Lumina lunii le contura dungile palide ale uniformelor de lagăr şi oasele ieşite în relief ale feţelor. Era momentul să evadeze, pentru Fritz – în curând, avea să fie prea târziu.

De opt zile porniseră în această peregrinare – de fapt, plecaseră de la Auschwitz. Merseseră pe jos primii şaizeci de kilometri, SS-iştii mânând prin zăpadă miile de prizonieri înspre vest, cât mai departe din calea trupelor Armatei Roşii, care înaintau. Sporadic, se mai auzeau împuşcături în partea dinapoi a coloanei, când erau lichidaţi cei care nu reuşeau să ţină pasul. Nu întorcea nimeni capul.

Pe urmă, fuseseră urcaţi în trenuri care aveau ca destinaţie

alte lagăre, situate mai adânc pe teritoriul *Reich*-ului. Fritz şi tatăl său reuşiseră să rămână împreună, ca de fiecare dată. Transportul din care făceau parte se îndrepta către Mauthausen, în Austria, unde SS-iştii aveau să-şi îndeplinească mai departe sarcina de a stoarce până şi ultimele reziduuri de putere de muncă din prizonieri, pentru ca mai apoi, când nu mai era nimic de stors din ei, să-i lichideze de-a binelea. O sută patruzeci de oameni înghesuiţi în fiecare vagon fără acoperiş – la început, fuseseră nevoiţi să stea în picioare, dar, pe măsură ce zilele treceau şi frigul îi decima, devenise posibil să stea jos. Cadavrele erau stivuite la un capăt al vagonului, dezbrăcate, hainele lor fiind folosite de cei rămaşi în viaţă, ca să se mai încălzească.

Or fi fost aceşti prizonieri în pragul morţii, dar erau şi cei norocoşi, lucrătorii utili, pentru

că fraţii şi surorile lor, soţiile, mamele şi copiii le fuseseră omorâţi într-o proporţie covârşitoare sau, dacă nu, mânaţi cu forţa în marş către vest, şi muriseră de-a valma, pe drumuri.

Fritz era doar un băiat, un adolescent, când se abătuse coşmarul asupra lui, cu şapte ani mai înainte; dar crescuse şi se făcuse bărbat în lagărele naziste, învăţând, maturizându-se şi rezistând apăsării de a renunţa la speranţă. Prevăzuse această zi şi se pregătise pentru ea. Pe sub uniformele de lagăr, purtau, şi el, şi tatăl său, haine civile, de care Fritz făcuse rost prin intermediul prietenilor săi din rezistenţa de la Auschwitz.

Trenul trecuse prin Viena, oraşul în care-şi avuseseră şi ei casa mai demult, apoi o luase către vest, iar acum nu mai aveau decât vreo cincisprezece kilometri de mers până la destinaţie. Ajunseseră înapoi în patria lor şi, odată ce-ar fi

evadat, se puteau da drept muncitori locali.

Fritz tot amânase momentul, îngrijorat de starea tatălui său. Gustav împlinise cincizeci-şi-trei de ani şi era sleit de puteri – mare minune că supravieţuise atât de mult. Iar acum, că venise momentul să acţioneze, nu mai avea tăria nici să încerce măcar să evadeze. O avusese, acea tărie, dar îl părăsise. Şi totuşi, nu putea nici să-i refuze fiului său şansa de a scăpa cu viaţă. Pentru el, era o durere sfâşietoare că s-ar fi despărţit, după ce atât de mulţi ani se ajutaseră unul pe celălalt să supravieţuiască, dar îl îndemnase oricum pe Fritz să plece singur. Fritz îl implorase, în schimb, să vină şi el, dar în zadar: „Dumnezeu să te apere”, îi spusese tatăl său. „Nu pot merge cu tine, sunt mult prea slăbit.”

Fritz era conştient: dacă nu încerca să evadeze, şi anume curând, mai târziu i-ar fi fost cu

neputinţă. S-a ridicat în picioare şi s-a dezbrăcat de uniforma de lagăr, atât de urâtă de toţi cei ca el, pe urmă l-a îmbrăţişat pe tatăl său, care l-a ajutat să încalece peretele vagonului, înalt şi alunecos.

L-a izbit fără milă furia dezlănţuită a vântului de la cele minus douăzeci de grade, câte erau afară. A tras cu ochiul, neliniştit, către adăposturile gărzilor de la celelalte vagoane, în care ştia că se aflau SS-işti înarmaţi. Luna strălucea – mai avea două zile, până să fie plină[1], şi acum se cocoţase pe cer sus de tot şi răspândea o lucire spectrală peste întregul peisaj înzăpezit, unde orice formă în mişcare s-ar fi văzut mai ceva ca ziua-n amiaza mare. Trenul duduia şi pufaia, la viteza maximă de care era el în stare. Adunându-şi tot curajul şi sperând să-i fie toate cu noroc, Fritz a plonjat în noapte şi-n curentul de aer, năvalnic şi îngheţat.

Datele fazelor lunii se regăsesc la adresa: www.timeanddate. com/moon/austria/amstetten? month=l &vear=l 945

.PARTEA ÎNTÂI LA

VIENA

Cu şapte ani mai înainte..

.CAPITOLUL 1

„CÂND picuRă SÂNGE DE EVREU DE PE LAMA CUtITULUI...”

xnx

Degetele subţiri ale lui Gustav Kleinmann au împins materialul sub talpa maşinii de cusut; acul a răpăit ca o mitralieră, făcând aţa una cu stofa, în forma unei curbe lungi, fără cusur. Alături de masa lui de lucru, se afla fotoliul pentru care era menit

obiectul, un schelet din lemn de fag, ale cărui tendoane erau date de o reţea de chingi bine întinse, iar măruntaiele, alcătuite din păr de cal. După ce a terminat de tighelit apărătoarea, Gustav a potrivit-o peste braţ; a bătut şi cuiele, cu ciocănelul pe care-l avea la îndemână: simple, cu cap rotund, la interior; mai mari, cu capete de aramă, pentru marginea din afară, spaţiate precis, ca un şir de coifuri soldăţeşti. Toate i-au intrat uşor, cu câte un *tap-tapatap.*

Era bine că lucra. Nu avea întotdeauna suficiente mijloace, ca să se descurce, iar viaţa se putea dovedi nesigură pentru el, un bărbat de vârstă mijlocie, cu o nevastă şi patru copii. Gustav era un meseriaş priceput, dar nu şi un om de afaceri isteţ, cu toate că reuşea mereu s-o scoată la capăt, cum-necum. Venit pe lume într-un sătuc din regatul istoric zis Galiţia-, o provincie a Imperiului Austro-

Ungar, se mutase la Viena la vârsta de cincisprezece ani, ca să-şi facă ucenicia de tapiţer şi, apoi, să se mute acolo. Chemat să-şi îndeplinească serviciul militar în primăvara anului în care împlinise douăzeci-şi-unu de ani, luptase în Războiul cel Mare, fusese rănit de două ori şi decorat pentru bravură, după care, la sfârşitul războiului, se întorsese la Viena şi-şi reluase meşteşugul modest, avansând până la nivelul de meşter-artizan. Se însurase cu iubita lui, Tini, încă din timpul războiului, şi împreună crescuseră patru copii fericiţi şi minunaţi. Aşa încât, iată care era viaţa lui Gustav: un om la locul lui, vrednic, şi, chiar dacă nu era el întru totul mulţumit, cel puţin avea înclinaţie spre veselie.

Huruitul unor avioane i-a întrerupt gândurile; se auzeau când mai tare, când mai încet, ca şi cum ar fi dat roată pe deasupra oraşului. Curios din

fire, Gustav şi-a lăsat uneltele din mână şi a ieşit afară, în stradă.

Im Werd era o arteră de circulaţie aglomerată, care vibra toată de zdroncănitul şi duruitul căruţelor trase de cai şi de huruitul furgoanelor de aprovizionare şi pe care mirosea din greu a oameni mulţi, fumuri de tot felul şi balegi de cal. în primul moment, Gustav a crezut că nu vedea bine: i s-a părut că ningea – în martie! –, dar era, de fapt, un vârtej de hârtiuţe care căDeau din cer, aşezându-se uşor pe pietrele de caldarâm şi pe tarabele din Piaţa Carmelitelor. A ridicat şi el una de pe jos:

POPOR AL A USTRIEI! Pentru prima oară în istoria Patriei noastre, conducerea Statului are nevoie de un angajament ferm din partea Ţării...[1]

Propagandă pentru votul de duminică. Toată ţara numai despre el vorbea, şi lumea întreagă era cu ochii aţintiţi

asupra ei. Pentru fiecare bărbat, femeie şi copil din Austria, votul acela era mare lucru, dar pentru Gustav, ca evreu, era de o importanţă capitală – un vot la nivel naţional, menit să stabilească dacă Austria urma sau nu să rămână independentă de tirania Germaniei.

Deja de cinci ani, Germania nazistă privea cu jind peste frontieră, către vecina ei, Austria. Adolf Hitler, austriac prin naştere el însuşi, era obsedat de ideea că trebuia neapărat să-şi aducă patria de obârşie în *Reich*-ul german. Deşi Austria îşi avea şi ea naziştii ei, născuţi pe pământ austriac, dar adepţi înfocaţi ai unificării, cei mai mulţi austrieci erau împotrivă. Cancelarul Kurt Schuschnigg era presat să le acorde membrilor Partidului Nazist posturi în guvernul său, Hitler ameninţând mereu cu teribile repercusiuni, dacă acesta nu se supunea – Schuschnigg avea să fie

înlăturat din funcţie şi înlocuit cu un om de paie, dar nazist; unificarea s-ar fi făcut, apoi, fără oprelişti, iar Austria s-ar fi văzut înghiţită de Germania. Cei 183.000 de evrei austrieci priveau cu groază o asemenea perspectivă.-

Omenirea privea şi ea cu sufletul la gură, să vadă rezultatul. într-o ultimă aruncare disperată a zarurilor, Schuschnigg anunţase un plebiscit – un referendum –, în care poporul austriac avea să decidă el însuşi dacă prefera sau nu să rămână independent. Fusese o mişcare curajoasă din partea cancelarului, al cărui predecesor[2] fusese ucis în timpul unei lovituri de stat naziste eşuate, iar acum, Hitler era gata să facă aproape orice, pentru a împiedica desfăşurarea votării. Data fusese fixată pentru duminică, 13 martie 1938.

Sloganuri naţionaliste – „DA pentru Independenţă!” –

fuseseră lipite şi vopsite pe toţi pereţii şi pe trotuare. Iar în ziua respectivă, când mai rămăseseră două zile până la votare, iată că propaganda lui Schuschnigg se revărsa peste Viena din avioane. Gustav s-a uitat iar la hârtiuţă:

...pentru Austria liberă şi germanică, independentă şi socială, creştină şi unită! Pentru pace, muncă şi drepturi egale pentru toţi cei care-şi declară adeziunea la cauza Poporului şi-a Patriei.

...Lumea va fi martora dorinţei noastre de a trăi; de aceea, popor al Austriei, ridicaţi-vă ca un singur om şi votaţi DA!-

Vorbele acestea mobilizatoare aveau semnificaţii amestecate pentru evrei, care nutreau propriile idei în privinţa germanismului – Gustav, de pildă, excepţional de mândru de faptul că fusese în slujba ţării sale în Războiul cel Mare, se considera în primul rând

austriac şi abia în subsidiar evreu.[2] Şi totuşi, unul ca el era exclus de idealul creştino-germanic al lui Schuschnigg. Avea rezerve legate şi de guvernarea austro-fascistă a Cancelarului. Gustav, mai demult, fusese activist al Partidului Social-Democrat din Austria. Când, însă, austro-fasciştii veniseră la putere, în 1934, partidul său fusese reprimat violent şi scos în afara legii (împreună cu partidul nazist).

Dar, pentru evreii austrieci de la momentul respectiv, orice era de preferat acelui tip de persecuţie făţişă, care se practica în Germania. Ziarul evreiesc *Die Stimme (Vocea)* publicase o banderolă pentru ediţia din ziua aceea, pe care scria: „Noi sprijinim Austria! Toată lumea să meargă la urne!”- Iar ziarul evreiesc ultra-ortodox *Judische Presse (Presa iudaică*) formulase aceeaşi chemare: „Nu-i nevoie de nici o

convocare specială, pentru ca evreii din Austria să iasă din case şi să voteze masiv. Ei ştiu ce înseamnă acest lucru. Fiecare trebuie să-şi facă datoria!”—

Pe canale secrete, Hitler îl ameninţase pe Schuschnigg că, dacă nu anula plebiscitul, Germania urma să întreprindă acţiuni care să-l împiedice să se desfaşoare. în acel moment, în care Gustav stătea pe stradă şi citea manifestul, trupele germane erau deja în curs de concentrare la frontieră.

xbx

Aruncând o privire în oglindă, Tini Kleinmann şi-a netezit paltonul cu palmele, apoi şi-a luat sacoşa de cumpărături şi portofelul, a ieşit din apartament şi a deşteptat ecouri în casa scării, cu *toc-toc-toc-m'||Q* pe care le scoteau pantofii ei, la fiecare pas mic şi apăsat făcut de ea, grăbită, pe scări în jos. L-a găsit pe Gustav stând pe stradă, în faţa propriului său

atelier, aflat la parterul blocului în care locuiau. Avea o foicică de hârtie în mână; strada era efectiv îngropată sub asemenea foicele – cu nemiluita se adunaseră pe crengile copacilor, pe acoperişuri, peste tot. S-a uitat în fugă peste acea hârtiuţă şi a simţit un fior; Tini avea un talent al ei de a profeţi răul în tot şi toate, pe care Gustav, optimist din fire, nu-l împărtăşea mai-deloc. El întotdeauna credea că lucrurile aveau să se termine cât se putea de bine – asta era, în egală măsură, slăbiciunea şi tăria lui.

Tini a traversat strada pietruită, îndreptându-se cu paşi energici către piaţă. Dintre deţinătorii de tarabe, o mulţime erau ţărani, care veneau în fiecare dimineaţă şi-şi vindeau produsele câmpului de-a lungul arterelor comerciale vieneze. Mulţi dintre aceştia din urmă erau evrei; ba chiar mai bine de jumătate dintre afacerile din

capitală erau deţinute de evrei, mai cu seamă în acea zonă. Naziştii locali profitau de această situaţie, pentru a le stârni antisemitismul muncitorilor care avuseseră de suferit în timpul crizei economice- – de parcă n-ar fi avut de suferit şi evreii de pe urma ei.

Gustav şi Tini nu erau nişte persoane religioase de predilecţie, mergând la sinagogă eventual de câteva ori pe an, pentru aniversări sau comemorări, şi, precum cei mai mulţi evrei vienezi, aveau copii cărora le dăduseră nume germanice, mai degrabă decât ebraice – dar şi ei urmau tradiţiile de limbă idiş, ca toată lumea. De la *Herr* Zeisel, măcelarul, Tini cumpăra carne de viţel, tăiată în felii subţiri, ca să facă din ea şniţel vienez; pentru supa din seara de sabat-' păstra ce rămânea din puiul de peste săptămână; iar de la tarabele

diverselor ferme, cumpăra cartofi proaspeţi şi salată, pe urmă pâine, făină, unt, ouă – Tini înainta prin aglomeraţia din Piaţa Carmelitelor, cu sacoşa din ce în ce mai grea. Unde se termina piaţa în strada mare, zisă *Leopoldsgasse* – Aleea lui Leopold –, le-a remarcat pe femeile şomere, care se ofereau în gura mare pentru făcut de curăţenie; stăteau în faţa internatului Klabouch şi a cafenelei. Cele norocoase erau alese de cucoanele de condiţie bună de pe străzile din jur Cele care-şi aduceau propriile găleţi cu apă cu clăbuci primeau plata integrală de un *schilling—.* Tini şi Gustav întâmpinau dificultăţi, uneori, în a-şi plăti facturile, dar ea nu ajunsese, cel puţin, să se coboare într *-atâta.*

Sloganurile pro-independenţă erau peste tot, vopsite pe trotuare cu litere mari şi groase, ca nişte marcaje stradale; îndemnul de a participa la plebiscit era: „Noi

spunem DA!”, şi oriunde îţi întorceai privirile, vedeai „crucea cârjată”- austriacă. Pe ferestrele deschise, răsunau aparatele de radio date foarte tare, care difuzau o muzică patriotică, mobilizatoare. în timp ce Tini se uita, o răbufnire de aclamaţii şi un huruit de motoare s-au auzit, când un convoi de camioane şi-a făcut apariţia dinspre capătul străzii, pline cu adolescenţi care purtau uniformele Tineretului Austriac şi fluturau stindarde în culorile naţionale, alb-şi-roşu, distribuind, în acelaşi timp, alte manifeste.- Privitorii de pe margini îi întâmpinau, scuturându-şi batistele, ridicându-şi pălăriile şi strigând: „Austria! Austria!”

S-ar fi zis că opţiunea în favoarea independenţei câştiga teren... atâta timp cât nu remarcai feţele posomorâte, răspândite prin mulţime. Erau simpatizanţii naziştilor. în mod excepţional, se arătau foarte

tăcuţi în acea zi – şi, tot în mod excepţional, foarte puţini, ceea ce era curios.

Dintr-odată, muzica înălţătoare s-a întrerupt, şi aparatele de radio au început să scoată pârâituri, după care au difuzat un anunţ urgent – rezerviştii necăsătoriţi din rândurile armatei urmau să se prezinte imediat la datorie. Scopul, după cum a declarat crainicul, era să fie asigurată ordinea la plebiscitul de duminica următoare, dar tonul pe care a făcut anunţul era unul rău-prevestitor. De ce era nevoie de trupe suplimentare pentru aşa ceva?

Tini s-a răsucit pe călcâie şi s-a întors de unde venise, prin aglomeraţia pieţei, îndreptându-se către casă. Indiferent de ce se întâmpla prin lume, de pericolul oricât de iminent, viaţa îşi vedea de mersul ei, şi ce putea omul să facă, decât să şi-o trăiască?

în tot oraşul, manifestele fie pluteau pe apele canalului pe care-l făcea Dunărea, fie zăceau prin parcuri şi pe străzi. Mai târziu în acea după-masă, când a plecat de la Şcoala Comercială de pe strada Hiitteldorfer, din marginea vestică a Vienei, Fritz Kleinmann le-a văzut zăcând pe străzi ori atârnând de crengile copacilor. Pe stradă, treceau coloane întregi de camioane ticsite cu soldaţi, care se îndreptau spre frontiera cu Germania, situată la două sute de kilometri depărtare. Fritz şi ceilalţi băieţi au privit încântaţi, cum admiră băieţii asemenea lucruri, trecând grăbite pe dinaintea lor toate acele capete acoperite cu căşti, care-şi ţineau armele pregătite.

La cei paisprezece ani ai lui, Fritz deja semăna cu tatăl său – aceiaşi pometi plini ai obrajilor, acelaşi nas, aceeaşi gură, cu buzele cărnoase arcuindu-se precum aripile unui pescăruş.

Dar, în timp ce Gustav avea o expresie a feţei blândă, Fritz avea ochi mari, negri, pătrunzători, ca şi maică-sa. Renunţase la liceu şi, în ultimele şase luni, urmase cursuri care să-l pregătească să lucreze şi el în acelaşi domeniu ca şi tatăl său – tapiţeria.

în timp ce Fritz şi colegii lui se îndreptau spre case prin centrul oraşului, o nouă stare de spirit punea stăpânire pe străzi. La ora trei, în acea după-amiază, campania guvernamentală în favoarea plebiscitului a fost suspendată, din cauza evoluţiei crizei. Nu existau ştiri oficiale, numai zvonuri, despre luptele purtate la graniţa dintre Austria şi Germania, despre cum se răzvrătiseră naziştii în oraşele de provincie şi, cel mai îngrijorător dintre toate, zvonul că poliţia vieneză avea de gând să pactizeze cu naziştii locali, dacă se ajungea la vreo confruntare. Grupări de bărbaţi

entuziaşti începuseră să cutreiere străzile – unii răcneau: *Heil Hitler!* – „Trăiască Hitler!” –, alţii le răspundeau, sfidători: *Heil Schuschnigg!* Naziştii strigau, însă, mai tare, deveneau din ce în ce mai îndrăzneţi, cei mai mulţi dintre ei fiind tineri, lipsiţi de experienţa vieţii şi burduşiţi de ideologie.-

Lucruri de felul acesta se repetau deja, sporadic, de câteva zile, şi avuseseră loc, ici şi colo, incidente violente îndreptate împotriva evreilor—, dar acum era diferit – ajungând în *Stephansplatz,* exact în inima oraşului, unde-şi aveau cartierul-general conspirativ naziştii vienezi, Fritz a constatat că spaţiul din faţa catedralei colcăia, practic, de oameni care zbierau şi lătrau, şi acolo nu se auzea decât *Heil Hitler!* – contra-scandări nu făcea nimeni.- Poliţiştii stăteau în preajmă – observau şi vorbeau între ei, dar nu făceau nimic.

Observând, la fel, de pe margine, dar nefacându-şi cunoscută prezenţa deocamdată, mai erau şi membrii de taină ai ramurii austriece a organizaţiei *Sturmabteilung* („Secţia de Asalt”) – sau SA, trupele paramilitare ale partidului nazist. Erau disciplinaţi şi-şi primiseră ordinele – vremea lor nu venise încă.

Ocolind locurile în care se aglomerau demonstranţii, Fritz a traversat Canalul Dunării şi a pătruns în cartierul Leopoldstadt, de unde n-a mai avut mult de mers până la blocul său – acolo a urcat scările, călcând apăsat cu ghetele, până la uşa numărului 16, unde-l aşteptau căminul, căldura şi siguranţa vieţii de familie.

msnn

Kurt cel mic se urcase în picioare pe un taburet din bucătărie şi se uita la cum prepara mama lui aluatul de

tăiţei pentru supa de pui – felul de mâncare tradiţional de sabat, vinerea. Era unul dintre puţinele ritualuri pe care familia le respecta. La ei, nu se aprindeau lumânări şi nu se spuneau rugăciuni. Kurt, însă, era diferit – la numai opt ani, câţi avea, cânta în corul sinagogii din centru şi devenise deja un adevărat evlavios. Se împrietenise cu o familie de ultra-ortodocşi, care locuia vizavi de ei, de familia Kleinmann, pe acelaşi hol de bloc; rolul lui era să aprindă luminile în toată casa, în serile de sabat.

Kurt era copilul cel mai mic şi cel mai iubit. Familia Kleinmann era foarte strâns unită, dar scumpetea specială, pentru Tini, era Kurt – iar el era încântat s-o ajute pe mama lui la gătit.

în timp ce supa clocotea, copilul se uita, cu buzele întredeschise, la cum învârtea maică-sa în aluatul cu ou, până

când se făcea o pastă, şi cum o prăjea în tigaie, pe urmă, în fâşiuţe subţiri. Asta era una dintre sarcinile lui preferate în materie de bucătărit. Deşi nimic nu bătea şniţelul vienez, pentru care mama lui freca delicat feliile de carne de viţel cu un frăgezitor, până când se făceau subţiri şi moi ca velurul; îl învăţase apoi să dea carnea prin fainã, prin amestecul de ou bătut spumă şi lapte şi, în sfârşit, prin pesmet; după care, punea feliile, două câte două, în tigaia în care clocotea uleiul untos, iar mirosul acela bogat umplea micul apartament, pe măsură ce şniţelele fâsâiau în ulei, sfârâiau şi se făceau din ce în ce mai aurii. în această seară, însă, mirosul era cel de tăiţei prăjiţi şi pui.

Din camera de alături – care juca dublu rol, de dormitor şi cameră de zi –, se auzea sunetul unui pian: Edith, sora lui Kurt, în vârstă de optsprezece ani, cânta bine şi-l învăţase pe Kurt

un cântecel plăcut, intitulat *Cucul*, care avea să-i rămână în memorie toată viaţa. Pe cealaltă soră a lui, Herta, de cincisprezece ani, Kurt o adora, pur şi simplu: era mai apropiată de vârsta lui decât Edith, care de-acum era femeie în toată firea. în sufletul său, Kurt avea s-o păstreze întotdeauna pe Herta drept o imagine a frumuseţii şi a iubirii.

Tini a zâmbit, văzându-l pe Kurt cât de serios şi concentrat era, când o ajuta pe ea să învârtă aluatul cu ou, să-l taie în formă de tăiţei, pe care urma să-i adauge la supă.

Membrii familiei – Gustav şi Tini, Edith şi Herta, Fritz şi Kurt cel mic – s- au aşezat la masă în lumina caldă a sabatului. Era mică, locuinţa lor – doar acea cameră şi dormitorul pe care-l împărţeau cu toţii: Gustav şi Fritz dormeau împreună, Kurt cu mama celor patru copii, Edith în patul ei şi Herta pe

canapea –, dar era locuinţa lor şi trăiau în ea fericiţi.

Afară, umbrele se adunau deasupra lumii lor. în după-amiaza respectivă, un ultimatum scris fusese recepţionat din Germania, care insista ca referendumul să fie contramandat, cancelarul Schuschnigg să demisioneze şi locul lui să fie luat de politicianul de dreapta Arthur Seyss-Inquart (care, în secret, era membru al partidului nazist), care să conducă un guvern cu sentimente mai bune. Justificarea lui Hitler era că Schuschnigg şi guvernarea lui se arătaseră opresivi faţă de germanii obişnuiţi din Austria *(german* fiind sinonim cu *nazist*, în mintea *Fuhrer*-ului). în fine, Legiunea Austriacă, o forţă de circa treizeci de mii de nazişti, în acel moment aflată în exil, trebuia neapărat readusă la Viena, ca să menţină ordinea pe străzi. Guvernul austriac avea termen până la ora 7.30 seara, ca să se supună.-

După cină, Kurt o ştergea imediat şi dădea fuga la slujba din seara de sabat, de la sinagogă. I se plătea câte un *schilling* o dată, pentru cântatul în cor (sau câte o tabletă de ciocolată sâmbăta dimineaţă), aşa că nu era numai o îndatorire de ordin religios, ci şi una economică.

Ca de obicei, Fritz îl însoţea – era fratele mai mare ideal: prieten, coleg de joacă şi protector. Străzile erau aglomerate în seara aceea, dar zgomotele dezordinii se stinseseră, lăsând în urmă doar o senzaţie de rea-voinţă, care plutea în aer. De obicei, Fritz îl însoţea pe Kurt numai până la salonul de biliard situat de cealaltă parte a Canalului Dunării – „De-aici, îţi cunoşti drumul, nu-i aşa?" –, iar el se îndrepta spre salon, să joace biliard cu amicii lui. Dar în acea seară, aşa ceva nu se putea, drept care au mers împreună până tocmai la *Stadttempel* – Templul Municipal.

în apartamentul familiei, de unde plecaseră, a continuat să funcţioneze radioul. Programul a fost întrerupt de un comunicat. Plebiscitul fusese amânat. A fost ca o bătaie rău-prevestitoare pe umăr. Apoi, la scurt timp după ora şapte şi jumătate, transmisiunea muzicală a încetat, şi o voce a informat: „Atenţiune! în câteva momente, se va transmite un comunicat de cea mai mare importanţă!" A urmat o pauză de tăcere punctată de hârâituri; a durat nici mai mult, nici mai puţin de trei minute, după care a intrat în direct Cancelarul Schuschnigg. îi tremura vocea de emoţie: „Bărbaţi şi femei din Austria! Ziua de astăzi ne-a pus într-o situaţie tragică şi decisivă..." Fiecare persoană din Austria, care se afla în preajma unui aparat de radio în acel moment, şi-a încordat auzul ca să-l asculte, mulţi cu teamă, unii cu exaltare, pe Cancelar, care a descris ultimatumul

Germaniei: Austria urma să se supună ordinelor Germaniei, dacă nu voia să fie distrusă. „Am cedat în faţa forţei – a spus el –, pentru că nu suntem pregătiţi, nici măcar într-o asemenea tragică situaţie, să vărsăm sângele germanic. Am luat hotărârea să le ordonăm trupelor noastre să nu opună...” – şi a ezitat, apoi a zis: „.. .nici o rezistenţă”. Fiindcă i se împleticea vocea, s-a oprit, şi-a recăpătat curajul şi a rostit vorbele de încheiere: „De aceea, îmi iau rămas- bun de la poporul austriac, adresându-i o formulă germanică de îmbărbătare, din străfundurile sufletului meu: Dumnezeu să aibă în pază Austria!”-

Gustav, Tini şi fetele lor au rămas ca loviţi în moalele capului, când imnul naţional a început să se audă la radio. în studio, nevăzut şi neauzit de poporul său, Schuschnigg a cedat nervos şi a izbucnit în plâns.

Cuvintele calde, exaltante, ale imnului religios *Aleluia!,* interpretat de vocea de tenor a cantorului, acompaniat de vocile din cor, s-au revărsat în sala mare, ovală, a Templului Municipal, mângâind cu sunete armonioase coloanele de marmură şi ornamentaţiile aurite ale balcoanelor cu bănci pentru corişti. De unde se afla el în cor, pe rândul cel mai de sus, în spatele chivotului-, Kurt vedea perfect şi pupitrul *bimah —,* şi congregaţia în întregime. Spaţiul era mult mai ticsit ca de obicei, plin-ochi cu oameni mânaţi acolo de nesiguranţă, care căutau consolare în religia lor. învăţatul religios, doctor Emil Lehmann, care nu era la curent cu cele mai recente ştiri, vorbise de-a dreptul emoţionant despre Schuschnigg, lăudase plebiscitul şi încheiase cu strigătul mobilizator al Cancelarului de-acum demisionar: „Noi spunem DA!”—

După slujbă, Kurt a coborât de la balcon, şi-a luat în primire *schilling-u*l şi l-a găsit pe Fritz aşteptându-l. Afară, străduţa pietruită, îngustă, gemea de membrii congregaţiei, care plecau spre case. De acolo, din exterior, aproape nimic nu anunţa prezenţa sinagogii, care părea să fie parte a unui şir de case de raport – partea ei principală, de casă de cult, se afla dincolo de faţadă şi era strânsă ca într-o menghină între strada de aici şi următoarea. Dacă Leopoldstadt era, în ziua de astăzi, cartierul evreiesc al Vienei, această mică enclavă din vechiul centru al oraşului, în care trăiseră evrei încă din Evul Mediu, era inima culturală a vieţii evreieşti vieneze. Care viaţă evreiască era inclusă în denumirile clădirilor şi ale străzilor: *Judengasse* („Strada Evreilor”), *Judenplatz* („Piaţa Evreilor”), iar sângele lor era de-acum intrat în pietrele pavajului şi în crăpăturile

istoriei, în persecuţiile şi în pogromul medieval, care-i împinseseră să se ducă să locuiască în Leopoldstadt.

La lumina zilei, şi îngustă cum era, *Seitenstettengasse* era izolată de o mare parte din zgomotul oraşului, dar acum, la întunericul serii de sabat, Viena dădea pe dinafară de însufleţire. Nu departe de acolo, pe *Kărtnerstrasse*, o arteră de circulaţie mult mai lungă, din partea cealaltă a enclavei naziste din jurul nodului care era *Stephanplatz*, tocmai se aduna o gloată. Trupele paramilitare în cămăşi cafenii ale unităţilor SA, de-acum libere să-şi scoată la iveală armele ascunse şi să-şi tragă pe braţe banderolele cu zvastici, porniseră în marş. Poliţiştii mărşăluiau alături cu ele. Camioanele mergeau şi ele în paralel cu entuziaştii; iar la lumina torţelor aprinse, bărbaţi şi femei dansau şi răcneau din toţi bojocii.

Peste tot oraşul, s-a răspândit ca un singur muget: *Heil Hitler! Sieg Heil!* – „Trăiască victoria!” Jos cu evreii! Jos cu catolicii! Un popor, un *Reich*, un *Ftihrer*, o victorie! Jos cu evreii! Voci aspre, fanatice, s-au lansat să cânte *Deutschland ilber alles!*— Şi să scandeze: „Azi avem toată Germania – mâine lumea-ntreagă!”- Dramaturgul Cari Zuckmayer scria: „Lumea de jos şi-a căscat larg porţile şi a scuipat afară cele mai josnice, mai groaznice şi mizerabile spirite... S-a dezlănţuit asupra noastră, celor de aici, o răbufnire de invidie, de rea-voinţă, de ură, de vindicaţie oarbă şi ticăloasă.”— Un jurnalist britanic, martor la întreaga procesiune, a numit-o „un sabat al vrăjitoarelor ce nu poate fi descris în cuvinte”-.

Ecourile au ajuns şi până pe *Seitenstettengasse*, unde evreii tocmai ieşiţi de la Templul Municipal începuseră să se

împrăştie. Fritz l-a mânat pe Kurt în jos pe *Judengasse*, iar de acolo, peste pod. în câteva minute, au ajuns înapoi acasă, în Leopoldstadt.

Naziştii se apropiau, împreună cu hoardele de proaspeţi adepţi cameleonici, bulucindu-se cu zecile de mii prin centrul oraşului şi îndreptându-se către cartierul evreiesc. Şuvoiul s-a revărsat peste poduri în Leopoldstadt, inundând *Taborstrasse, Leopoldsgasse,* Piaţa Carmelitelor şi *Im Werd* – o sută de mii de bărbaţi şi femei, de-acum, care scandau şi răcneau, triumfători şi plini de ură: *SiegHeil!* Moarte tuturor evreilor! Soţii şi copiii Kleinmann stăteau în locuinţa lor şi ascultau tumultul de afară, aşteptându-l să dea buzna pe uşa lor, şi-n casa lor, în orice moment.

Dar asta nu s-a întâmplat. Ore în şir, gloata s-a făcut stăpână pe străzi, toată numai

furie şi gălăgie, dar provocând prea puţin pagube de ordin fizic: câţiva evrei ghinionişti au fost prinşi pe-afară şi agresaţi; oameni care „arătau a evrei” au fost bătuţi măr; alţii, recunoscuţi ca fideli de-ai lui Schuschnigg, au fost atacaţi; unele magazine şi locuinţe au fost invadate şi jefuite – dar furia distrugerii nu s-a dezlănţuit peste Viena în acea seară. Uimiţi, oamenii s-au întrebat dacă firea legendar de gentilă a vienezilor nu reuşise cumva până şi comportamentul naziştilor să-l tempereze cât-de-cât.

Dar era o speranţă deşartă. Motivul reţinerii era mai simplu: trupele paramilitare erau de-acum la putere şi erau disciplinate – intenţia lor era să-şi despoaie şi distrugă prada metodic, nu dând iama în ea. Cei de la SA, împreună cu poliţiştii, care purtau deja banderole cu zvastici pe braţe, au luat în stăpânire clădirile

publice. Membrii de frunte ai partidului de guvernământ au fost făcuţi captivi, dacă nu reuşiseră să fugă. Schuschnigg însuşi a fost arestat. Dar acesta nu a fost decât un preludiu.

Până a doua zi dimineaţă, primele coloane de trupe germane trecuseră deja frontiera.

Puterile europene – Marea Britanie, Franţa, Cehoslovacia – au ridicat obiecţii faţă de invadarea de către germani a unui teritoriu suveran, dar Mussolini, presupus aliat al Austriei, a refuzat să se gândească măcar la vreo măsură de ordin militar – nici măcar n-a condamnat acţiunea Germaniei. Rezistenţa internaţională s-a spulberat, încă dinainte să se fi coagulat. Austria s-a trezit lăsată de restul lumii la bunul plac al dulăilor. Şi Austria le-a urat bun-venit.

xnx

Gustav s-a trezit de zgomotul unor motoare. De un vag huruit care i-a pătruns în creier odată cu senzaţia unui miros, apoi a crescut în volum. Avioane. Pentru o clipă, a fost ca şi cum s-ar fi aflat în stradă, în faţa propriului atelier – era tot în ziua precedentă, şi coşmarul nu se petrecuse încă. Nici măcar nu se făcuse ora micului-dejun. în afară de Tini, care troncănea cât putea ea de tăcut în bucătărie, ceilalţi din familie se găseau tot în paturile fiecăruia şi abia dacă se scuturau de ce visaseră până atunci.

Cât i-a luat lui Gustav ca să se dea jos din pat şi să se îmbrace, huruitul a devenit mai intens. Nu se vedea nimic de la ferestre – numai acoperişuri şi o dungă de cer –, aşa că s-a încălţat şi a coborât.

Pe stradă şi mai departe, dincolo de Piaţa Carmelitelor, nu erau prea multe semne ale momentelor de teroare ale nopţii – doar câteva manifeste

răzleţe cu „Votaţi DA!”, călcate în picioare şi măturate către colţuri. Vânzătorii îşi întindeau tarabele şi-şi deschideau prăvăliile. Toată lumea se uita către cer, fiindcă huruitul motoarelor se auzea din ce în ce mai aproape, făcând să zăngăne ferestrele şi acoperind zgomotele străzii. Nu era deloc la fel ca-n ziua precedentă – părea să fie o furtună cu tunete şi fulgere, care se tot apropia. Şi avioanele şi-au făcut apariţia pe deasupra celor mai înalte acoperişuri. Zeci de bombardiere în formaţii strânse, cu alte avioane, de vânătoare, părând să zboare dezorganizat mai sus de ele. Dar bombardierele zburau atât de jos, încât până şi de la nivelul solului li se vedeau însemnele germane, şi li s-au văzut deschizându-se trapele bombelor.- Un freamăt de groază a cuprins întreaga piaţă.

Şi totuşi, din burţile avioanelor n-au căzut bombe, ci

o nouă avalanşă de bucăţi de hârtie, pe care le-a împrăştiat vântul peste acoperişuri şi străzi. Era un caz aparte, în care climatul politic producea evenimente climatice. Gustav a cules şi el unul dintre noile manifeste. Era mai scurt şi mai simplu, mesajul scris acolo, faţă de cel din ajun. Sus era vulturul nazist, iar sub el, o declaraţie:

Germania naţional-socialistă salută Austria naţional-socialistă şi noua ei guvernare naţional-socialistă !

Alături, într-o unitate de credinţă de nezdruncinat!

Heil Hitler!—

Asurzitoare era furtuna de zgomot a motoarelor Nu numai bombardiere, dar şi peste o sută de avioane de transport au survolat locurile acelea; în timp ce primele s-au înclinat şi au zburat în cerc, restul s-au îndreptat spre sud. Nu ştia nimeni deocamdată, dar acestea din urmă transportau trupe şi aveau ca destinaţie Aerodromul

din Aspern, situat dincolo de marginea oraşului – erau cel dintâi vârf de lance pe care germanii îl înfigeau în capitala Austriei. Gustav a dat drumul pe jos acelei hârtiuţe, de parcă ar fi fost otrăvitoare, şi s-a întors înăuntru.

Micul-dejun s-a dovedit deprimant în acea dimineaţă. începând cu ziua respectivă, un spectru avea să bântuie fiecare mişcare, vorbă şi gând al fiecărei persoane de origine evreiască. Cu toţii ştiau ce se întâmplase în Germania, în ultimii cinci ani. Ce nu ştiau era că lucrurile nu aveau să cunoască o evoluţie treptată în Austria – un regim al terorii, care se instalase acolo într-un interval de cinci ani, aici avea să se reverse într-un singur şuvoi nebunesc.

Trupele din Wehrmacht veneau, SS-ul şi Gestapo— veneau şi ele, plus c-au apărut zvonuri cum că *Ftihrer*-ul însuşi era deja la Linz şi urma să

ajungă la Viena cât de curând. Naziştii vienezi înnebuniseră de exaltare şi de sentimentul triumfului. Cea mai mare parte a populaţiei, nedorindu-şi decât stabilitate şi siguranţă, a început să se orienteze după vremuri. Magazinele evreieşti din Leopoldstadt au început să fie sistematic jefuite de plutoane de paramilitari din SA, iar casele evreilor mai bogaţi – călcate şi prădate. Invidia şi ura împotriva evreilor care erau comercianţi, meseriaşi calificaţi sau care practicau profesii liberale, precum cele de medic sau avocat, ajunseseră la apogeu în timpul Marii Crize economice, iar acum se pregăteau să răbufnească, şi anume cu violenţă.

Exista un mit care spunea că nu-i stătea în fire vienezului să facă politică prin tulburări şi lupte de stradă: „Vienezul autentic – pretindeau câte unii, cu un aer dispreţuitor, în timp ce naziştii umpleau străzile cu

zgomot şi furie – îşi pune în discuţie opiniile diferite la o masă de cafenea, după care se duce, ca o fiinţă civilizată ce este, la urnele de vot”—. Dar, la timpul potrivit, „vienezul autentic” avea să se ducă, aşa fiinţă civilizată cum era, la propria-i pierzanie. Sălbaticii stăpâneau ţara, de-acum.

Şi totuşi, Gustav Kleinmann, din fire plin de speranţă, credea că familia lui nu avea de ce să se teamă – doar erau, nu-i aşa?, mai curând austrieci, decât evrei. Naziştii aveau să-i persecute, cu siguranţă, numai pe cei realmente cucernici, pe cei făţiş ebraici, pe ultra-ortodocşi... nu-i aşa?

nn

Edith Kleinmann îşi ţinea capul drept şi înălţat, când mergea. La fel ca tatăl ei, se considera mai degrabă austriacă, decât evreică. Prea puţin o interesau asemenea lucruri – avea optsprezece ani; în timpul zilei, învăţa meseria de modistă,

având ambiţia să proiecteze chiar ea pălăriile; în orele libere, se distra, ieşea cu băieţi şi adora să asculte muzică şi să danseze. Edith era, înainte de orice, o tânără pe care o mânau toate aspiraţiile şi dorinţele tinereţii. Rar i se întâmpla să iasă cu băieţi evrei. Asta îl făcea pe Gustav să se simtă stânjenit: era minunat să fii austriac, dar părerea lui era că trebuia, totuşi, să stai alături de ai tăi. Dacă exista vreo contradicţie în situaţia dată, Gustav nu avea ochi s-o vadă.

Trecuseră câteva zile de la sosirea germanilor. Pătrunseseră în oraş, mărşăluind, chiar în duminica plebiscitului care nu mai avusese loc. Majoritatea evreilor stătuseră în casele lor, dar fratele Edithei, Fritz, brav ca de obicei, se aventurase afară, să vadă cu ochii lui. Mai târziu a relatat că, iniţial, o mână de vienezi curajoşi aruncaseră cu pietre în trupele

germane, dar fuseseră curând copleşiţi numeric de mulţimea care ovaţiona *Heil Hitler!* Când forţele de ocupaţie germane îşi făcuseră intrarea triumfală în capitală, sub comanda lui Adolf Hitler în persoană, coloanele păruseră fără margini, şi soldaţii – fără număr: flote întregi de limuzine sclipitoare, motociclete, maşini blindate, mii de uniforme cenuşii de campanie, căşti şi cizme tropăitoare. Drapelele stacojii cu zvastică fluturau peste tot – ridicate cât mai sus de soldaţii înşişi, atârnate de clădiri, înfipte în boturile maşinilor. în culise, Heinrich Himmler— venise cu avionul şi trecuse de îndată la procesul de preluare a poliţiei.[24] Jefuitul evreilor bogaţi a continuat, şi în fiecare zi mai auzeai de câte una sau mai multe sinucideri.

Edith, aşadar, mergea grăbită. O tulburare de cine-ştie-ce fel tocmai avea loc la colţul dintre *Schiffamtsgasse* şi

Leopoldsgasse, unde o mulţime de oameni se adunaseră în preajma secţiei- de poliţie. Edith auzea râsete şi aclamaţii. A dat să traverseze, dar a încetinit pasul, observând o figură cunoscută în rândurile presei – un anume Vickerl Ecker, fost coleg de şcoală cu ea. Privirile lui înflăcărate, zeloase, le-au întâlnit pe ale ei.

-Uite-o! Şi-astae!—

Mai multe chipuri s-au întors către ea, cuvântul *evreică* a început să se audă, şi nişte mâini au apucat-o de braţe, trăgând-o înspre acea mulţime. Atunci a văzut şi Edith cămaşa cafenie pe care o purta Vickerl, având banderola cu zvastică pe braţ. A fost trasă printre multele trupuri, bumbăcită bine de ele, şi s-a pomenit în mijlocul unui cerc format din feţe pe care nu se citeau decât dispreţ şi batjocură. Şase bărbaţi şi femei stăteau în patru labe, cu perii şi găleţi, şi frecau trotuarul – toţi evrei, toţi bine

îmbrăcaţi. O femeie uluită îşi strângea pălăria şi mănuşile într-o mână, iar cu cealaltă ţinea peria de frecat, paltonul imaculat lăsându-i o dâră pe pavajul ud.

- în genunchi!, s-a răstit la ea Vickerl, care i-a şi pus în mână o perie şi-a forţat-o să îngenuncheze, după care i-a făcut semn către crucile austriece şi sloganurile „Spune DA!”, vopsite pe trotuar, şi i-a spus: Propaganda voastră-mputită, evreico – pune mâna şi curăţă!

Spectatorii au început să cârâie de bucurie, uitându-se la ea cum freca. Erau chipuri, în acea mulţime, pe care le recunoştea – vecini, cunoştinţe, negustori îmbrăcaţi elegant, neveste sclivisite, bărbaţi şi femei care munceau din greu, cu toţii făcând parte din lumea în care şi Edith trăia, dar transformaţi acum într-o gloată plină de ură. A frecat ea cat a

frecat, dar vopseaua nu se lăsa ştearsă.

- Muncă numai bună pentru evrei, ă?, a strigat cineva, stârnind alte şi alte râsete.

Unul dintre paramilitari i-a luat unui bărbat găleata şi a vărsat-o peste el, făcându-i leoarcă paltonul din păr de cămilă. Mulţimea de gură-cască a început să ovaţioneze.

După vreo oră, victimele au primit chitanţe pentru ce „munciseră" şi au fost lăsate să plece. Edith a luat-o înapoi către casă, cu ciorapii rupţi, hainele mânjite, luptându-se din greu să nu izbucnească în plâns, la ce sentimente ale ruşinii şi degradării umane stăteau să se reverse din ea.

în săptămânile următoare, jocurile „de-a curăţenia" au devenit o parte cotidiană a vieţii în cartierele evreieşti. Sloganurile patriotice s-au dovedit imposibil de înlăturat, iar cei de la SA, de multe ori,

adăugau acid în apă, care le ardea şi le băşica mâinile victimelor.- Din fericire pentru Edith, ea însăşi n-a mai fost supusă la aşa ceva; în schimb, Herta, sora ei de cincisprezece ani, a făcut parte dintr-un grup forţat să frece crucile austriece de pe soclul ceasornicului din mijlocul pieţei. Alţi evrei au fost puşi să vopsească sloganuri antisemite pe vitrinele şi pereţii magazinelor şi ai altor afaceri cu patroni evrei, în culori vii – galben şi roşu.

Bruscheţea cu care Viena cea rafinată se schimbase îţi tăia respiraţia – ca şi cum stofa moale şi confortabilă a canapelei pe care o cunoşteai atât de bine ar fi fost sfâşiată, scoţând la iveală arcurile dure şi cuiele până atunci ascunse dedesubt. Gustav se înşela: nu era deloc în siguranţă, familia Kleinmann, cum nu era nimeni altcineva în siguranţă.

msnn

Cu toţii şi-au pus hainele cele mai bune pe care le aveau, înainte să iasă pe uşa locuinţei: Gustav – costumul de duminică, Fritz – pantalonii bufanţi de şcolar, Edith, Herta şi Tini – rochiile cele mai elegante, iar Kurt cel mic – un costum de marinar. în studioul fotografic al lui Hans Gemperle, au stat şi s-au holbat către obiectivul aparatului, de parcă şi-ar fi privit viitorul în faţă. Edith zâmbea stânjenită, ţinându-şi o mână pe umărul mamei. Kurt părea mulţumit – la cei opt ani ai lui, prea puţin înţelegea din tot ce-ar fi putut să-i aducă schimbările din lumea lui –, iar Fritz etala uşurinţa nonşalantă a unui adolescent încrezut. Herta radia – tocmai împlinise şaisprezece ani şi era deja o domnişoară. Când a făcut clic pe declanşator, *Herr* Gemperle, care nu era evreu şi avea să prospere în anii următori, a priceput neliniştea din ochii lui Gustav şi stoicismul din cei cu

care-l privea Tini. Ei doi, adulţii, înţelegeau, de-acum, încotro mergea lumea întreagă – până şi optimistul Gustav. Tini fusese cea care-i îndemnase pe toţi să se încoloneze către studioul fotografic. Presimţea că nu mai aveau mult, ca familie, de stat împreună, şi voia să imortalizeze chipurile copiilor ei, cât mai avea ocazia.

Otrava de pe străzi începuse de-acum să se reverse din birourile guvernamentale şi din cele ale justiţiei. în conformitate cu Legile de la Nürnberg, din 1935, evreilor austrieci le-a fost anulată cetăţenia. Pe 4 aprilie, Fritz şi toţi colegii lui de şcoală evrei au fost exmatriculaţi din Şcoala Comercială; pierzându-şi perspectivele de a avea o slujbă. Edith şi Herta au fost date afară de unde lucrau, iar Gustav nu şi-a mai putut practica meseria de tapiţer – atelierul i-a fost confiscat şi ferecat. Oamenii au fost avertizaţi să nu cumpere

nimic de la evrei; cine era prins cumpărând orice de la vreun evreu era obligat să stea proţăpit în faţa magazinului respectiv, cu o pancartă atârnată de gât, pe care scria: „Sunt arian, dar sunt un porc – am cumpărat din prăvălia jidanului ăstuia”-.

La patru săptămâni după *Anschluss*, Adolf Hitler a revenit la Viena, unde a ţinut o cuvântare la Gara de Nord-Vest – la numai câteva sute de metri depărtare de *Im Werd* –, în faţa unei mulţimi de douăzeci de mii de membri ai organizaţiilor SA, SS şi *Hitlerjugend* („Tineretul Hitlerist”): „Am arătat, de-a lungul vieţii mele – a tunat el –, că pot face mai mult decât estropiaţii care au condus această ţară la ruină. Peste o sută de ani de-acum încolo, numele meu se va înălţa drept al celui mai mare dintre toţi fiii acestei naţiuni”-. Mulţimea s-a dezlănţuit furtunos, răcnind *Sieg Heil!* şi repetând sloganul

iar şi iar, asurzitor, făcându-şi ea singură ecou după ecou, care s-au rostogolit peste casele evreieşti din Leopoldstadt.

Viena gemea de zvastici, de-acum, şi fiecare ziar nu mai conţinea mare lucru, în afară de fotografii care-l glorificau pe *Führer*. A doua zi, Austria şi-a văzut cu ochii mult-aşteptatul plebiscit în chestiunea independenţei. Evreii, de bună seamă, au fost excluşi de la vot. Scrutinul a fost controlat cu stricteţe şi monitorizat îndeaproape de SS; nimeni nu s-a mirat, propriu-zis, că rezultatul final a fost de 99,7% voturi de sprijin pentru *Anschluss.* Hitler a declarat că un asemenea rezultat „...mi-a depăşit până şi mie toate aşteptările”-. Clopotele bisericilor protestante din tot oraşul au bătut mult şi bine – vreo cincisprezece minute –, iar capul Bisericii Evanghelice a cerut să fie ţinute slujbe de mulţumire. Catolicii au rămas

tăcuţi, nefiindu-le foarte clar dacă *Führer*-ul nu cumva intenţiona să le dea şi lor salarii de evrei.—

Ziarele străine au fost interzise. Insigne şi ecusoane cu zvastici au început să fie purtate peste tot şi de toată lumea, iar bănuielile – să se îndrepte spre orice bărbat sau femeie, care nu purta.- în şcoli, salutul *Heil Hitler!* a devenit parte a rutinei zilnice de după rugăciunile de dimineaţă. Arderile de cărţi au devenit şi ele rituale, iar SS-ul a ocupat aşa-numita *Israelitische Kultusgemeinde* – „Comunitatea Cultului Israelit” –, de fapt centrul de activităţi culturale şi religioase evreieşti din apropierea Templului Municipal, umilindu-i şi hărţuindu-i pe rabinii şi ceilalţi funcţionari care lucrau acolo.- De atunci înainte, centrul avea să devină braţul guvernamental prin care era manevrată „problema evreiască” şi să fie obligat să-i plătească statului o

„compensaţie”, pentru că era lăsat să-şi ocupe propriul sediu. — Regimul a confiscat proprietăţi evreieşti în valoare totală de două miliarde şi un sfert de *Reichsmarkr*[1] („mărci ale *Reich*- ului”) – sumă în care nu erau incluse casele şi apartamentele.-

Gustav şi Tini s-au chinuit să-şi ţină familia la un loc. El avea câţiva prieteni buni, arieni, în breasla tapiţerilor, care i-au mai dat de lucru în atelierele lor, dar nu foarte frecvent. în timpul verii, Fritz şi mama lui au mai lucrat pentru proprietarul Fabricii de Lactate din Austria de Jos, livrând lapte în zonele înconjurătoare dis-de-dimineaţă, când beneficiarii nu ştiau că laptele lor era livrat de nişte evrei. Câştigau câte doi *pfennig*-i pentru fiecare litru livrat, reuşind să adune până la o marcă pe zi – plată cu care se murea de foame. Supravieţuiau, toată familia, cu mesele calde pe care le furniza cantina

săracului evreiască de pe strada lor.

Nu aveau cum să scape, însă, de atmosfera creată de naziști. Grupuri de paramilitari cu cămăşi cafenii şi de tineri hitlerişti mărşăluiau pe străzi, cântând:

Când picură sânge de evreu
de pe lama cuţitului,
atunci cântăm şi râdem...

Cântecele lor preamăreau spânzurarea evreilor şi punerea la zid a preoţilor catolici. Dintre cântăreţi, unii erau foşti colegi de-ai lui Fritz, care se făcuseră naziști cu o bruscheţe şocantă. Unii se înrolaseră chiar şi în unitatea SS locală, aşa-numitul Fanion 89. SS-iştii erau peste tot – şi le cereau să se legitimeze cetăţenilor care le treceau prin faţă –, mândri şi încântaţi de uniformele lor foşnitoare şi de puterea lor neştirbită. Infecţia era peste tot. Cuvântul *Saujud* – „porc de jidan” – se auzea peste tot. Pancarte cu „Numai pentru arieni” au apărut pe băncile din

parcuri. Fritz şi colegii lui, câţi mai rămăseseră, nu mai aveau voie pe terenurile de sport, să joace şi ei, nici la piscine, să înoate – ceea ce pe Fritz l-a întristat peste măsură, fiindcă el adora să înoate.

Pe măsură ce vara se consuma, violenţele antisemite s-au mai atenuat, dar sancţiunile oficiale au continuat, iar mai jos de suprafaţa lucrurilor, presiunea se acumula. Un nume înfricoşător a început să se facă auzit: „Ţine-ţi capul plecat şi gura închisă – îşi spuneau evreii unul altuia –, dacă nu vrei s-ajungi la Dachau”. Oamenii au început să dispară: mai întâi figurile proeminente – politicieni şi oameni de afaceri –, apoi bărbaţii evrei valizi din punct de vedere fizic au fost luaţi şi duşi, pe diverse pretexte fără noimă. Unii le-au fost înapoiaţi familiilor sub formă de cenuşă. Apoi, un alt nume a început să fie şoptit din gură în gură:

Buchenwald. Lagărele de concentrare – *Konzentrationslager*, KL –, care fuseseră o caracteristică a Germaniei naziste de la bun început, s-au înmulţit.-

Persecuţiile îndreptate împotriva evreilor au devenit de ordin strict birocratic. O atenţie specială era dată identităţii lor evreieşti. în august, s-a decretat că, dacă nu purtau deja nume recunoscute ca fiind israelite, evreii erau obligaţi să-şi ia nume secundare noi – *Israel* pentru bărbaţi; *Sara* pentru femei.- Buletinele de identitate le erau ştampilate cu un *J,* de la *Juden-Kennkarte* – „carte de identitate pentru evrei" – sau *J-Karte*, cum li se spunea. în Leopoldstadt, se folosea o procedură specială. Deţinătorul buletinului, după ce i se ştampila documentul de identitate, era dus într-o cameră în care dădea peste un fotograf şi mai mulţi asistenţi, bărbaţi şi femei deopotrivă. I se

fotografiau capul şi umerii, după care i se cerea să se dezbrace la piele. „în ciuda împotrivirii lor extreme – îşi amintea un martor ocular –, oamenii erau puşi să se dezbrace complet..., ca să poată fi luaţi din nou la mână, din toate părţile"; erau amprentaţi şi măsuraţi, „operaţiuni în timpul cărora, bineînţeles, bărbaţii le măsurau pe femei; li se măsura tăria părului, li se luau mostre de sânge, şi totul era notat pe hârtie şi enumerat" — Fiecărui evreu i se impunea toată această degradare – fără excepţie. Unii fugeau mâncând pământul, de îndată ce-şi primeau actele de identitate ştampilate, asa că SS-iştii au schimbat ordinea – îi fotografiau mai întâi.

Până în septembrie, situaţia de la Viena se mai liniştise, şi aparenţele unei vieţi normale parcă reveniseră, chiar şi pentru evrei, în interiorul propriilor comunităţi.— Dar

naziştii nu erau câtuşi de puţin mulţumiţi de ce realizaseră până atunci – era nevoie de un imbold pentru a-i împinge pe oameni la următorul nivel de ură anti-evreiască.

în luna octombrie, s-a petrecut un incident în Belgia, care a prefigurat cele ce aveau să vină. Oraşul-port Anvers avea un cartier evreiesc vast şi prosper. Pe 26 octombrie 1938, doi jurnalişti de la ziarul de propagandă nazist *Der Angriff (Ofensiva),* care tocmai coborâseră pe ţărm de pe un vas de pasageri, au început să fotografieze bursa evreiască de diamante. Fiindcă se purtau de o manieră băgăreaţă şi ofensatoare, mai mulţi evrei au reacţionat furioşi – au încercat să-i gonească pe intruşi, drept care s-a iscat o îmbrânceală, din care unul dintre jurnalişti a ieşit rănit şi amândurora li s-au luat aparatele de fotografiat.— în presa germană, incidentul a fost ridicat la rangul de asalt

scandalos asupra unor cetăţeni germani nevinovaţi şi neajutoraţi. Potrivit ziarului numărul unu al Vienei, un grup de turişti germani fuseseră atacaţi de o gaşcă de cincizeci de haidamaci evrei, bătuţi şi umpluţi de sânge, apoi jefuiţi de bunuri, în timp ce ei zăceau la pământ, fără cunoştinţă. „O mare parte a presei belgiene păstrează tăcerea", tuna şi fulgera ziarul austriac. „Această atitudine scoate la iveală inadecvarea unor asemenea gazete, care nu se tem să facă ditamai scandalul, când unui singur evreu i se cere să dea socoteală pentru fărădelegile lui."— Ziarul nazist *Völkischer Beobachter (Observatorul naţional*) a publicat un avertisment sumbru, cum că orice viitoare acte de violenţă ale evreilor împotriva germanilor „ar putea foarte uşor să aibă consecinţe până dincolo de sfera lor de influenţă, ceea ce s-ar putea dovedi

extrem de indezirabil şi neplăcut”—.

Era limpede ameninţarea, şi tensiunea – din ce în ce mai ridicată.

La începutul lui noiembrie, resentimentele antisemite de pe tot cuprinsul *Reich*-ului se aflau în căutarea unui debuşeu. Totul a fost declanşat de un incident survenit departe, la Paris, unde un evreu polonez, pe nume Herschel Grynszpan, într-un acces de furie, care s-a datorat expulzării oamenilor săi din Germania, inclusiv a familiei sale, şi-a cumpărat un revolver, a intrat cu el în ambasada Germaniei şi l-a împuşcat cu cinci gloanţe pe un funcţionar ales la întâmplare, un anume Ernst vom Rath.

La Viena, ziarele au catalogat asasinatul drept „o provocare scandaloasă'—. Evreilor trebuia să li se dea o lecţie.

Vom Rath a murit pe data de 9 noiembrie, într-o zi de

miercuri. în noaptea care a urmat, naziştii au ieşit cu toate forţele pe străzile din Berlin, München, Hamburg, Viena – şi în toate celelalte oraşe, de fapt, mai mari sau mai mici. Oficialităţile de partid locale şi cei de la Gestapo au fost maeştrii de ceremonii, sub a căror conducere au acţionat cei din SA şi SS, înarmaţi cu baroase, cu securi şi combustibili. Ţinte au fost locuinţele şi magazinele aflate încă în posesiunea evreilor. Toţi evreii care le-au stat în cale au fost bătuţi şi ucişi în execuţii sumare. Paramilitarii au smuls, după care au incendiat orice le-a căzut în mână, dar ceea ce au reţinut martorii în culorile cele mai vii au fost vitrinele şi ferestrele făcute ţăndări. Germanii i- au spus acelei nopţi *Kristallnacht* – „Noaptea de Cristal” –, din cauza tuturor cioburilor strălucitoare, care acopereau străzile ca un covor de sticlă. Evreii aveau să-şi

amintească de acelaşi eveniment, ca fiind „pogromul din noiembrie”.

Ordinul general dat cu acea ocazie fusese ca nimic să nu fie jefuit, numai distrus.- în haosul care s-a iscat, ordinul a fost încălcat, şi încă de multe ori, casele şi prăvăliile evreilor fiind jefuite cu asupra de măsură, sub pretextul c-ar fi fost căutate arme şi „literatură ilegală”-. Evreilor denunţaţi de vecinii lor le-au fost invadate locuinţele, distruse bunurile, sfâşiate mobilele şi hainele de către bărbaţi în cămăşi cafenii; mamele îşi apărau copiii, şi ele, şi ei îngroziţi, iar perechile stăteau îmbrăţişate – toţi şi toate într-o stare de disperare înlemnită –, în timp ce sălbaticii le violau domiciliile.

în Leopoldstadt, evreii prinşi afară din case au fost luaţi cu forţa şi târâţi în Piaţa Carmelitelor, unde au fost bătuţi. După miezul nopţii, sinagogile au fost incendiate, şi toate acoperişurile care se

vedeau de la ferestrele apartamentului familiei Kleinmann luceau într-o nuanţă de oranj, de la lumina flăcărilor care înghiţiseră sinagoga de pe *Leopoldsgasse*, aşa-numita *Polnische Schul* („Şcoala Poloneză”). Pompierii şi-au făcut apariţia, dar paramilitarii i-au împiedicat să intervină şi să stingă focul, până când acea clădire magnifică nu se mistuise cu totul. Templul Municipal, din centrul oraşului, căruia nu i se putea da foc, din cauza clădirilor de care se afla lipit, a fost, în schimb, devastat: minunatele sale cioplituri în lemn, candelabrele, pereţii frumos vopsiţi în auriu şi alb – toate au fost distruse şi pângărite, iar chivotul şi pupitrul *bimah*, trântite la pământ şi zdrobite.

Nici nu se luminase încă de ziuă, când au început arestările. Mii de evrei – majoritatea, bărbaţi în putere – au fost fie smulşi de pe străzi, fie târâţi

afară din casele lor, de trupele paramilitare.

Printre cei dintâi luaţi cu japca, s-au numărat şi Gustav şi Fritz Kleinmann.

CAPITOLUL 2
TRăDăTORI Al POPORULUI

Au fost duşi la sediul poliţiei districtuale, o clădire impunătoare din cărămidă roşie şi piatră cioplită, de lângă parcul public Prater.— Soţii Kleinmann şi copiii lor îşi petrecuseră multe după-amiezi din zilele de sărbătoare în parcul Prater, plimbându-se peste hectarele de pajişte verde, părinţii odihnindu-se în grădina-berărie, în timp ce copiii lor se delectau cu maşinăriile şi spectacolele bâlciului. Acum, în această dimineaţă sumbră de iarnă, porţile parcului erau ferecate, iar spiţele ca de pânză de păianjen din oţel ale roţii celei mari Ferris dominau

ameninţător acoperişurile. Gustav şi Fritz au trecut pe dinaintea intrării parcului, fără ca măcar s-o vadă, într-un camion ticsit cu bărbaţi evrei din cartierul Leopoldstadt.

Le fuseseră demascaţi trupelor de asalt de către vecinii lor – oameni care-i fuseseră prieteni apropiaţi lui Gustav – doar se tutuise— cu ei –, cu care stătuse de vorbă, cărora le zâmbise, pe care-i cunoscuse şi-i considerase de încredere, care-i cunoşteau copiii şi povestea vieţii. Şi totuşi, fără nici o coerciţie sau provocare, iată că-i dăduseră brânci în prăpastie, peste marginea falezei.

La secţia de poliţie, prizonierii au fost descărcaţi din camion şi mânaţi ca vitele într-un fost grajd, acum dezafectat.- Sute de bărbaţi şi femei se aflau deja înăuntru. Mulţi fuseseră, la fel ca Gustav şi Fritz, luaţi direct din casele lor; alte sute aveau să fie arestaţi a doua zi

dimineaţă, de la cozile formate în faţa consulatelor şi ambasadelor străine, unde-şi căutau scăparea—; şi mai erau şi cei luaţi cu japca la întâmplare, direct de pe străzi. Li se pusese o întrebare ca o lătrătură: *Jude oder Nichtjude?* – „Evreu sau ne-evreu?” Iar dacă răspunsul dat era *Jude*, sau dacă înfăţişarea victimei trimitea câtuşi de puţin cu gândul într-acolo – marş în spatele camionului! Unii au fost puşi să parcurgă străzile, fiind insultaţi şi agresaţi de mulţimile adunate de-o parte şi de cealaltă. Era ceea ce naziştii numeau *die Volksstimme* – „vocea poporului” – şi se revărsa pe străzi însoţită de urletele sirenelor, neîntrerupt, chiar şi în lumina zorilor de zi. Dintr-un asemenea coşmar, nici măcar nu se întrevedea momentul trezirii.

Şase mii cinci sute de evrei – majoritatea bărbaţi – fuseseră duşi la secţiile de poliţie de

peste tot din oraş—, dar nici una dintre ele nu era mai ticsită de oameni, decât cea de lângă parcul Prater. Celulele dăduseră pe dinafară încă de la primele arestări, iar acum nou-veniţii erau înghesuiţi atât de strâns în clădirea care fusese înainte grajd, încât nu puteau sta, decât cu braţele ridicate; unii fuseseră puşi să îngenuncheze, ca să încapă alţii deasupra lor.

Gustav şi Fritz au rămas împreună, în mijlocul acelei prese umane. Orele abia se scurgeau, ei stând fie în picioare, fie în genunchi, înfometaţi, însetaţi, cu dureri în articulaţii, înconjuraţi de mormăituri, gemete şi rugăciuni. De afară, din curte, se auzeau răbufniri de batjocuri şi bătăi. La fiecare câteva minute, câte doi sau trei oameni erau chemaţi, ca să fie interogaţi. Nici unii nu se mai întorceau de acolo.

Fritz şi tatăl său pierduseră şirul orelor cât stătuseră şi

îndurară acele chinuri, când, în fine, au fost şi ei arătaţi cu degetul, şi a trebuit să se lupte, ca să străbată prin masa de trupuri, către uşă. Au fost duşi către o altă clădire şi prezentaţi unei comisii de oficialităţi. Interogatoriul avea ca liant o suită de insulte: „porc de jidan”, „trădător al poporului”, „evreu criminal”. Fiecare prizonier era silit să se identifice cu asemenea calomnii, să le facă ale lui şi să le repete. întrebările erau aceleaşi pentru fiecare bărbat: *Câţi bani ai, puşi deoparte? Eşti homosexual? Ai vreo relaţie cu vreo femeie ariană? Ai ajutat vreodată la efectuarea unui avort? Din ce asociaţie sau partidfaci parte?*

în urma interogatoriului şi a deliberărilor, fiecare prizonier se vedea repartizat în câte o categorie. Cei desemnaţi cu eticheta *Zurück* („înapoi”) erau trimişi tot în arest, dar în altă parte, în aşteptarea unei alte prelucrări. Cei din categoria

Entlassung („Concediere”) erau eliberaţi – majoritatea femei, bătrâni, adolescenţi şi străini arestaţi din greşeală. Categoria pe care orice bărbat o auzea cu groază era *Tauglich* („Apt din punct de vedere fizic”), ceea ce era totuna cu a fi trimis la Dachau sau Buchenwald, sau în locul acela nou, a cărui denumire oamenii şi-o spuneau în şoaptă – Mauthausen, un lagăr aflat în construcţie, în Austria însăşi.- Cât şi-au aşteptat verdictele, Gustav şi Fritz au fost băgaţi într-o cameră de la mezanin, care dădea către curtea interioară. De acolo, au putut vedea ce anume provoca zgomotele pe care le auziseră mai devreme. Bărbaţii de afară fuseseră aliniaţi în rânduri strânse, puşi să stea cu braţele ridicate şi, în acele poziţii, umiliţi şi bătuţi de paramilitari înarmaţi cu ciomege şi bice. Fuseseră obligaţi să se culce la pământ, să se ridice în picioare, să se

rostogolească pe jos, fuseseră biciuiţi şi loviţi cu bocancii, le fuseseră mânjite cu mizerie paltoanele şi costumele bune, iar pălăriile, călcate în picioare, în noroi. Unii fuseseră selectaţi pentru câte o bătaie soră-cu-moartea. Cei care nu luau parte la respectivele „gimnastici” fuseseră puşi să scandeze: „Suntem evrei criminali! Suntem nişte porci de jidani!”

Pe tot parcursul acestor tratamente, poliţiştii obişnuiţi, oameni care lucrau de mult în poliţie şi care-i cunoşteau pe evreii din Leopoldstadt, au stat deoparte şi au asistat, aşa cum li se ceruse. Cu toate că puţini au fost cei care au luat parte concret la toate abuzurile, nu se poate spune că vreunul s- ar fi opus, văzându-le. Cel puţin un poliţist de rang înalt a contribuit activ la bătăile din curtea interioară.—

După o lungă aşteptare, au sosit şi verdictele privitoare la Gustav şi Fritz Kleinmann. Fritz,

care avea doar cincisprezece ani, fusese repartizat în categoria *Entlassung* – era liber să plece. Gustav, în schimb, fusese etichetat cu *Zurtick* – adică, înapoi în celulă. Fritz n-a putut face nimic altceva, decât să privească, uimit şi scârbit, cum tatăl său era luat cu forţa şi dus de acolo.

Era seară deja, când Fritz a părăsit secţia de poliţie. A mers pe jos până acasă de unul singur, trecând prin faţa intrării atât de cunoscute în parcul Prater. De câte ori nu trecuse pe-acolo până atunci – după ce înota în Dunăre cu prietenii sau după câte o zi petrecută în parc, toţi delectându-se cu prăjituri dulci sau zbârnâindu-le adrenalina prin vene.

Străzile erau pline de murdărie şi de pete de sânge, rămase după destrăbălarea din noaptea precedentă. Cartierul Leopoldstadt era devastat, iar pe trotuarele de pe străzile comerciale şi din Piaţa

Carmelitelor, parcă fuseseră întinse covoare din cioburi de sticlă şi aşchii de lemn.

Fritz a ajuns acasă, în locuinţa familiei şi în braţele mamei şi ale surorilor sale. „Unde e tata?”, l-au întrebat. Le-a povestit ce se întâmplase şi că tatăl îi fusese reţinut. Iarăşi le-au venit în minte acele denumiri cumplite - Dachau şi Buchenwald. Au aşteptat, cât a fost de lungă acea noapte, dar n- au primit nici o veste; s-au interesat, aşa, tatonând, însă n-au reuşit să afle nimic.

în lumea întreagă, vestea pogromului a fost primită cu sentimente de repulsie. Statele Unite şi-au rechemat ambasadorul de la Berlin, în semn de protest[M], preşedintele Roosevelt declarând că ştirea „a fost de natură să afecteze profund poporul american... Cu greu mi-a venit să cred că asemenea lucruri se mai pot întâmpla în secolul XX.”— La

Londra, *The Spectator* (pe atunci, o revistă de stânga, liberală) a scris că „barbarismul din Germania se manifestă pe o scară atât de largă, şi este marcat de o lipsă de omenie atât de diabolică, şi poartă semne ale inspiraţiei oficiale atât de inconfundabile, încât consecinţele sale... nu pot fi nicicum prezise deocamdată”—.

Dar naziştii au respins acuzaţiile de atrocitate, ca fiind nişte false relatări menite să distragă atenţia de la crima odioasă autentică – şi anume, asasinarea unui diplomat german de către un terorist evreu. S-au felicitat reciproc, pentru că le aplicaseră evreilor o binemeritată pedeapsă, „expresia dezgustului justificat, care e prezent în straturile cele mai largi ale poporului german”—. Condamnările venite din străinătate au fost respinse, ca fiind „nişte porcării şi mizerii născocite în bine-cunoscutele centre de imigraţie

de la Paris, Londra şi New York şi răspândite de presa internaţională, influenţată de evrei”-. Distrugerea sinagogilor însemna că evreii „de-acum, nu vor mai putea urzi comploturi împotriva Statului, sub acoperirea unor slujbe religioase”-.

Fritz, Tini, Herta, Edith şi Kurt au aşteptat pe tot parcursul acelei zile de vineri, dar n-au reuşit să afle nimic despre Gustav. Pe urmă, când s-a lăsat seara şi a început sabatul, a bătut cineva la uşă. Cuprinsă de emoţii, Tini s-a dus şi a deschis. Da – el era, soţul ei, în viaţă.

Epuizat, înfometat, deshidratat, mai piele-şi-os ca niciodată, Gustav a intrat în apartament, ca şi cum ar fi revenit la viaţă din mormânt, şi a fost întâmpinat cu o răbufnire de bucurie şi uşurare. Oficialităţile naziste luaseră notă de faptele lui de vitejie din Războiul cel Mare, şi vechii

prieteni pe care-i mai avea în rândurile poliţiei puseseră chezăşie pentru multele lui răni primite în luptă şi decoraţii ulterioare. Ordinul venit de la vârfurile ierarhiei SS era ca veteranii să fie scutiţi de luatul cu japca, la fel cum erau şi bolnavii, bătrânii şi cei foarte tineri.— Nici măcar naziştii nu mergeau, deocamdată, chiar atât de departe, încât să trimită un veteran de război în lagărele de concentrare – drept care, lui Gustav Kleinmann i se dăduse drumul să plece.

în cursul următoarelor zile, transporturile au început. Flotile întregi de dube ale poliţiei, zise *Grüne Heinrich* – „Henric cel Verde” –, au sosit în şiruri interminabile de la secţiile de poliţie de prin tot oraşul, încărcate până la refuz cu bărbaţi evrei, unii veterani de război şi ei, dar care nu aveau atâtea decoraţii precum Gustav Kleinmann, şi nici cunoştinţe în poliţie. Cu toţii au

fost mânaţi către aceeaşi destinaţie: rampa de încărcare de la *Westbahnhof* – „Gara de Vest”. Odată ajunşi acolo, prizonierii au fost înghesuiţi în vagoane de marfa. Unii au mers la Dachau, alţii – la Buchenwald. Mulţi au dispărut pentru totdeauna.

xnx

Gustav răsucea neatent, printre degete, o fâşie de stofa, o căzătură, o fărâmă de aruncat, o rămăşiţă a fostei lui existenţe. Din stradă, răsunau ecourile unor lovituri de ciocan – peste drum, un muncitor bătea cuie în scândurile care acopereau vitrinele sparte ale unui magazin care-i aparţinuse unui evreu. Nu-i mai aparţinea evreului.

Uitându-se pe *Im Werd* în jos şi vizavi, peste piaţă şi *Leopoldsgasse,* recunoştea magazinele care le aparţinuseră mai demult unor prieteni ai săi, evrei ca şi el, iar acum erau fie pustii, fie în posesia unor ne-

evrei. La fel ca vecinii care-i dăduseră, pe el şi pe Fritz, pe mâinile celor de la SA, mulţi dintre noii posesori fuseseră prieteni cu cei ale căror afaceri le luaseră. Era, de exemplu, parfumeria lui Ochshorn, din colţul îndepărtat al pieţei comerciale, acum în posesia lui Willi Pöschl, un vecin de bloc de-al lui Gustav. Măcelarii, vânzătorii de păsări şi de fructe îşi pierduseră cu toţii tarabele. O altă prietenă de-a lui Gustav, Mitzi Steindl, participase cu înverşunare, când se pusese problema ca evreii să fie goniţi şi afacerile lor să fie confiscate; până atunci, ea fusese o femeie săracă, iar Gustav, ştiind-o cusătoreasă, îi dăduse de multe ori câte ceva de lucru, numai ca s-o ajute să se descurce.

Cum o clasă întreagă de oameni fuseseră stigmatizaţi ca duşmani ai poporului şi fiindcă se ivise şansa obţinerii unui profit instantaneu, prietenul se întorsese împotriva prietenului,

fără să ezite şi fără să simtă vreo remuşcare. Mulţi au exultat, văzând hărţuielile, intimidările, jafurile, bătăile şi deportările. în ochii aproape ai tuturor, evreii nu-ţi puteau fi prieteni – cum ar fi putut un animal primejdios, de pradă, să fie prietenul unei fiinţe umane? Era de neconceput.

Un jurnalist englez al vremii observa: „E drept că evreii din Germania nu au fost condamnaţi la moarte în mod oficial; atâta doar, că le-a devenit imposibil să mai trăiască'-. Confruntaţi cu această imposibilitate, sute s-au sinucis, dintre evrei, acceptând inevitabilul şi scutindu-se ei înşişi de o viaţă fără speranţă, care nu mai însemna nimic. Alţii, mult mai numeroşi, au decis că era cazul să plece şi să-şi refacă vieţile în alte părţi. îndată după *Anschluss*, evreii austrieci au început să facă demersuri ca să emigreze, iar de atunci, numărul şi disperarea

lor nu făcuseră decât să crească.

msn n

Gustav şi Tini vorbeau şi ei despre o eventuală plecare. Tini avea rude şi prieteni, care se mutaseră în America de mulţi ani. Dar să părăsească *Reich*-ul în căutarea unui loc mai bun – aşa ceva devenise din ce în ce mai dificil de realizat, pentru o familie de evrei lipsiţi de bogăţie sau de influenţă. în cei cinci ani şi jumătate, care trecuseră de la venirea la putere a naziştilor în Germania, emigraseră zeci de mii de evrei, numai că fiecare naţiune de pe planetă opunea din ce în ce mai multă rezistenţă în faţa şuvoiului de imigranţi şi refugiaţi.

în Austria, emigraţia evreiască – şi viaţa evreilor, în general – se aflau sub controlul lui Adolf Eichmann. Ca un fost birocrat ce fusese, în cadrul serviciilor de informaţii şi siguranţă ale trupelor SS, şi

austriac de origine, Eichmann se impusese ca fiind expertul de frunte al organizaţiei în privinţa culturii şi a treburilor evreieşti în general.- Soluţia lui la „problema evreiască” era, înainte de oricare alta, ca evreii să fie încurajaţi să plece, prin intermediul Oficiului Central pentru Emigraţia Evreiască. El a reactivat Comunitatea de Cult Israelită, organizaţia culturală şi socială a evreilor vienezi, obligându-i pe liderii acesteia să devină parte din aparatul său birocratic. Prin urmare, Comunitatea s-a apucat să adune date despre evrei şi a coordonat elaborarea documentaţiei necesare pentru plecarea lor.

Cu toate că doreau să-i vadă plecaţi pe evrei, naziştii nu se puteau abţine să le facă plecarea cât mai crudă cu putinţă. îi privau de bogăţie, pe măsură ce-i făceau să treacă prin sistemul impus, obligându-i să achite o mulţime de taxe şi

amenzi, care aduceau a extorcare de bani: de exemplu, o taxă de „părăsire a *Reich*-ului”, care mergea până la 30% din bunuri, şi o taxă de „ispăşire” de 20% (ca pedeapsă pentru „crimele abominabile” de care se făceau vinovaţi evreii)-, plus nişte mite zdravene şi un curs de schimb al valutelor străine, care erau jaf curat. Mai mult decât atât, adeverinţa de achitare a taxelor de către solicitant era valabilă doar câteva luni, iar obţinerea unei vize dura frecvent mai mult. Aspiranţii la statutul de emigrant se trezeau adesea obligaţi să revină la punctul de plecare şi să plătească totul încă o dată. Drept consecinţă, guvernul nazist a trebuit să *împrumute* cu bani Comunitatea de Cult Evreiască, pentru ca evreii sărăciţi să fie ajutaţi să-şi plătească taxele impuse, ca să obţină biletele de călătorie şi sumele în valută, de care aveau nevoie, ca să emigreze.[24] în felul acesta, ura naziştilor înşile a

pus piedici în calea funcţionării tocmai a mecanismului creat de ei, pentru a-şi atinge scopul de a scăpa de evrei.

Partea cea mai dificilă era să găsească un loc unde să emigreze. Peste tot în lume, oamenii îi condamnau pe nazişti şi-şi criticau propriile guverne, că nu acţionau practic deloc, pentru a-i primi pe refugiaţi. Dar cei care militau în asemenea campanii erau depăşiţi numeric de cei care nu i-ar fi vrut pe imigranţi între ei, ca să le ia din mijloacele de întreţinere şi să le dilueze comunităţile. Presa germană jubila în faţa ipocriziei unei lumi care nu se mai oprea din jeluitul indignat şi zgomotos al suferinţei pretins deplorabile a evreilor, dar care făcea prea puţin – sau deloc – pentru a-i ajuta. *The Spectator* a denunţat ca fiind „scandalos, mai ales pentru conştiinţa creştină, faptul că lumea modernă, cu toată bogăţia şi resursele ei

uriaşe, nu le poate oferi un cămin acestor exilaţi”—.

Pentru membrii familiei Kleinmann, oraşul lor devenise, după cum se exprima un jurnalist britanic,

„...un oraş al persecuţiei, un oraş al sadismului... oricât de multe exemple de cruzime şi bestialitate ar fi oferite, nu-i vor putea evoca, unui cititor care nu a simţit el însuşi atmosfera Vienei, aerul pe care sunt siliţi evreii austrieci să-l respire... starea lor de teroare la fiecare clopoţit al soneriei de la intrare, mirosul de cruzime care pluteşte prin aer... Numai simţind atmosfera cu pricina, vei putea înţelege de ce familii şi prieteni se despart şi emigrează în cele patru zări ale lumii.”—

Chiar şi după *Kristallnacht,* guvernele străine, presa conservatoare şi voinţa democratică prevalentă au continuat să se opună ferm primirii a mai mult decât un firicel de imigranţi evrei. Când priveau ansamblul Europei, occidentalii nu vedeau numai cele câteva sute de mii de evrei

din Germania şi Austria, ci, pândind în spatele acelora, miile de evrei din alte ţări europene şi cele trei milioane din Polonia – fiindcă în toate ţările respective intraseră de curând în vigoare legi antisemite.

„Ce spectacol ruşinos – a zis Adolf Hitler – este să vezi cum din întreaga lume democratică emană înţelegere pentru biata populaţie chinuită a evreilor, dar aceeaşi lume rămâne cu inima împietrită şi nesimţitoare, când vine vorba să-i ajute concret.”- Hitler îl batjocorea pe Roosevelt pentru „ceea ce numeşte el conştiinţă”, în timp ce parlamentarii de la Westminster—, din toate partidele, vorbeau cu toată convingerea despre nevoia de a-i ajuta pe evrei, dar secretarul pentru afaceri interne, Sir Samuel Hoare, avertiza despre „curentul subiacent de suspiciuni şi anxietăţi referitoare la un eventual aflux

de străini” şi descuraja imigraţia în proporţii de masă.- Totuşi, membrii Camerei Comunelor, îndemnaţi de parlamentarii laburişti George Woods şi David Grenfell, au insistat pentru o mişcare concertată de ajutorare a copiilor evrei – pentru salvarea „tinerei generaţii a unui popor măreţ”, care „nu a pregetat niciodată... să contribuie cu nobleţe şi generozitate” la modul de viaţă al naţiunilor în care şi-a găsit refugiu.-

între timp, evreii de pe teritoriul *Reich*-ului nu aveau altceva de făcut, decât să-şi trăiască zilele aşa cum le era dat, să formeze cozi în faţa consulatelor diverselor naţiuni occidentale, să aştepte şi să spere că aveau să primească vizele pentru care depuneau cereri. Pentru miile de evrei din lagărele de concentrare, unica lor speranţă stătea într-o viză cu care ar fi putut emigra. Evreii vienezi rămăseseră cu sutele

fără case, şi multora le era frică să ceară, chiar şi aşa, viză de emigrare, de teamă să nu fie arestaţi.-

Gustav nu avea bani şi nu avea proprietăţi, drept care nu putea strânge fondurile necesare, pentru a-şi cumpăra scăparea de un sistem birocratic mai rău decât o lipitoare. Plus că nu avea el însuşi încredere în propria-i capacitate de a începe o viaţă nouă într-o ţară străină. Ultimul cuvânt îl avea Tini, care nu putea suporta nici măcar ideea unei plecări definitive. Ea îşi avea rădăcinile, adică se născuse şi crescuse, la Viena. La vârsta ei, unde s- ar fi putut stabili, fără să se simtă smulsă din locul ei firesc? E drept – altfel gândea în privinţa copiilor ei. Cel mai tare o îngrijora Fritz, care avea cincisprezece ani: dacă naziştii puseseră o dată mâna pe el, puteau s-o mai pună şi altă dată. Şi nu mai era mult, până când băiatul ar fi rămas

fără protecţia pe care i-o dădea faptul că era minor.

în decembrie 1938, peste o mie de copii evrei au părăsit Viena, cu destinaţia Marea Britanie – primii dintr-un lot proiectat de cinci mii, acceptaţi de guvernul Majestăţii-Sale britanice, care se ridica, pentru o dată, la înălţimea propriilor cuvinte frumoase.— Până la urmă, peste zece mii aveau să-şi găsească refugiul în Regatul Unit, prin intermediul programului *Kindertransport* – „Transportul copiilor". Dar şi aceştia nu constituiau decât o mică parte din totalul celor care aveau nevoie de un refugiu. Britanicii au propus ca Palestina să primească alte zece mii de copii. Auzind şi ea de această propunere, Tini şi-a făcut speranţe că Fritz al ei ar fi putut prinde un loc într-un asemenea transport-; era destul de mare, încât să suporte ideea că era trimis în lumea largă şi să se întreţină muncind, ceea ce lui

Kurt nu i se putea cere, la vârsta lui, de opt ani. Discuţiile demarate în Palestina s-au prelungit pe parcursul câtorva luni bune. Arabii se temeau că urmau să fie copleşiţi numeric în propria lor ţară, pierzându-şi drepturile majoritare, de care se bucurau la momentul respectiv, şi renunţând la toate speranţele lor de a obţine, cândva, un stat palestinian independent. în cele din urmă, discuţiile au fost abandonate.[M]

în timp ce restul familiei Kleinmann se agita şi ezita, Edith era hotărâtă să plece, fără să se uite înapoi. Pe lângă umilinţele şi abuzurile, pe care le suferise, fiind un spirit plin de viaţă şi deschis experienţelor noi, nu putea suferi să trăiască într-o asemenea stare de limitare, ceea ce era totuna, pentru ea, cu o formă de captivitate. Indiferent de ce ar fi presupus asta, ea, una, trebuia să scape.

Edith pusese ochii pe America şi făcuse rost de cele două depoziţii sub jurământ, de care avea nevoie din partea rudelor americane ale maică-sii, în sensul că acceptau şi aveau posibilitatea s-o găzduiască şi s-o întreţină. La finele lui august 1938, înarmată cu aceste hârtii, s-a înscris la consulatul american, pentru a începe procesul de solicitare a vizei.— Sistemul gemea de astfel de cereri şi era într-adins gâtuit la ambele capete – şi de către Departamentul de Stat american, şi de regimul nazist. Cum sfârşitul de an se apropia vertiginos, Edith risca să rămână blocată la Viena pentru totdeauna. După *Kristallnacht*, nemaiavând răbdare să aştepte, s-a gândit că Anglia părea să-i ofere o perspectivă mai bună.

De la începutul verii, o mulţime de evrei – majoritatea femei, care treceau mai simplu prin procesul de acceptare – se hotărâseră că pe Marea Britanie

trebuia să mizeze. Anunţuri dătătoare de speranţă începuseră să apară în secţiunea de mică publicitate a cotidianului *The Times.*— Slujbele pentru care se căutau doritori acopereau o gamă largă: de la slujnice, bucătărese, şoferi şi bone, până la prelucrători de aur, jurişti, instructori de pian, mecanici, profesori de limbi străine, grădinari şi contabili. Mulţi îşi ofereau serviciile pentru munci cu mult sub calificările lor. Aceleaşi auto- recomandări se repetau întruna: „bun profesor”, „bucătar perfect”, „meseriaş priceput”, „posed experienţă”, „caracter de excepţie”. Cu trecerea timpului, anunţurile au devenit disperate la modul palpabil: „orice muncă”, „solicit de urgenţă”, „împreună cu băiat de zece ani (la căminul de copii, dacă e necesar)”, „de îndată”... – erau strigătele de ajutor ale unor oameni care vedeau înălţându-se nişte ziduri ca de

închisoare de jur-împrejurul lor şi cum orice uşă li se trântea în faţă.

Slujitoarele certificate aveau cele mai bune şanse de a primi viză.— Elka Jungmann, o vecină de-a familiei Kleinmann, a plasat un anunţ tipic pentru alte sute asemănătoare:

„Bucătăreasă cu scrisori de recomandare pentru experienţă îndelungată (evreică), inclusiv menajeră, pricepută la orice muncă din casă, caut angajare – Elsa Jungmann, Viena 2, *Im Werd* 11/19”—.

Edith, în schimb, ca ucenică de modistă ce era, nu avea de oferit priceperi domestice – şi nici nu era doritoare să capete aşa ceva. Ea se îmbrăca bine, trăia bine şi se considera o doamnă în devenire. Să se ocupe de curăţenie în cine-ştie-ce casă? Nu-i stătea în fire. Dar Tini a luat-o în grija ei şi a învăţat- o ce ştia şi ea, obţinându-i, până la urmă, o slujbă de fată-n casă la o familie învecinată, de evrei înstăriţi. Edith a lucrat în acea casă timp

de o lună, iar familia respectivă, generoasă, i-a dat o scrisoare de recomandare, prin care certifica faptul că lucrase timp de şase luni. Dovedind apoi un noroc uimitor, Edith a reuşit să obţină un contract de muncă în Anglia. Nu mai avea nevoie, de-acum, decât de viza britanică şi să-i fie aprobată emigrarea de către autorităţile naziste.

Asta, însă, era partea dificilă. Guvernul Majestăţii-Sale nu elibera, zilnic, decât o mână de vize.- Coada era lungă şi înainta dureros de lent, în faţa consulatului britanic. Douăzeci-şi-patru de ore din zi, toţi membrii familiei stăteau la rând unul câte unul, ţinând locul pentru Edith. Era un frig muşcător, însă fiecare îşi făcea schimbul şi avansa în ritmul acelei cozi, cu câţiva centimetri pe zi. Trotuarele din faţa diverselor consulate gemeau de solicitanţi de vize, pe care, din când în când, îi mai dispersau poliţiştii; alteori, mai veneau

paramilitari din SA şi-i băteau pe evrei cu bucăţi de frânghie.— A durat o săptămână întreagă, pentru ca locul de la coadă al familiei Kleinmann să ajungă la intrarea somptuoasă a Palatului Caprara- Geymiiller-, care adăpostea consulatul britanic de la Viena. Edith a fost primită înăuntru şi a reuşit să-şi depună cererea. Pe urmă, iar a avut de aşteptat. într-un târziu, la începutul lui ianuarie 1939, i-a fost atribuită viza.

Despărţirea s-a dovedit dureroasă şi pentru Edith, şi pentru toţi ceilalţi membri ai familiei Kleinmann. Le era cu neputinţă, tuturor, să-şi imagineze măcar cum sau când aveau să se revadă. Fata cea mare s-a urcat într-un vagon de tren şi a dispărut din vieţile părinţilor şi ale fraţilor ei, începând o existenţă nouă şi lăsând în urma ei un mare gol. După doar câteva zile, s-a urcat la bordul unui feribot şi a traversat Canalul

Mânecii, lăsând în urma ei şi regimul de teroare, şi abuzurile, şi pericolele – dar şi tot ce ştia, şi pe toţi cei pe care-i iubea, temându-se de ce li s-ar fi putut întâmpla. După mulţi ani şi după ce înaintase în vârstă, le vorbea copiilor ei despre acele vremuri şi, ori de câte ori ajungea la punctul respectiv, tăcea, ca şi cum durerea îi rămăsese la fel de ascuţită, chiar şi la multă vreme după ce orice alt amănunt îşi pierduse din duritate – această amintire a despărţirii era mai puternică, decât orice i se întâmplase şi înainte, şi după ea

.msnn

La Viena, comunitatea evreiască asediată ajunsese o umbră a ceea ce fusese odată. Unui vizitator care a venit în Austria, la începutul verii lui 1939, i s-a părut că era mai rău decât orice

se petrecea în Germania; străzi întregi de magazine şi case din Leopoldstadt fuseseră lăsate în părăsire de evreii evacuaţi din ele; străzi odinioară aglomerate erau acum pustii – „ni s-a părut că arăta ca un oraş mort”—.

Organizaţia Tineretul Sionist pentru Aliyah-, al cărei scop oficial era să-i pregătească pe tinerii evrei pentru viaţa de kibuţ- din Palestina, a făcut o muncă eroică în rândurile copiilor, oferindu-le învăţătură, pregătire în diverse meserii şi în medicină, precum şi asistenţă. Peste două treimi din câţi evrei mai rămăseseră la Viena erau, de-acum, dependenţi de mila publică, mai ales în interiorul propriilor comunităţi. Ieşeau din case cât mai rar cu putinţă. în majoritatea districtelor, era periculos pentru ei să se mai afle pe străzi după căderea întunericului, mai ales în serile în care se desfaşurau mitinguri ale partidului nazist; de fiecare dată aveau loc brutalităţi de

vreun fel oarecare, după ce membrii detaşamentelor SS şi SA se înfierbântau, de la cuvântările ţinute. Unele districte erau prea periculoase la orice oră a zilei sau a nopţii.

în micul lor apartament, soţii Kleinmann şi copiii lor, câţi le mai rămăseseră, stăteau grupaţi la un loc, adunându-se în jurul locului lăsat gol de Edith. Kurt mergea la cursurile uneia dintre şcolile improvizate, în timp ce fratele şi sora lui se dădeau peste cap să-şi ajute părinţii. în acea vară, Fritz a împlinit şaisprezece ani, şi a trebuit să-şi ia o nouă carte de identitate. Dintre toate fotografiile de pe legitimaţiile *J-Karte* ale familiei, a lui Fritz – în care băiatul, arătos altfel, dar îmbrăcat numai în vestă, se uita către obiectivul aparatului de fotografiat cu nişte priviri în care se citea ură – a fost singura care avea să supravieţuiască, în cele din urmă.

Câteodată, unele scrisori de la Edith mai reuşeau să ajungă la Viena. Erau scurte şi simple. Edith îşi luase în primire munca de fată-n casă şi se descurca bine. Locuia în suburbiile oraşului Leeds şi lucra pentru o evreică rusoaică, pe nume doamna Brostoff. Nu pomenea o vorbă despre cum se simţea.

Scrisorile de la Edith au continuat să le parvină alor ei toată acea vară, după care au încetat brusc: pe 1 septembrie, Germania a invadat Polonia. Marea Britanie şi Franţa i-au declarat război, aşa încât o barieră de netrecut s-a instalat între Edith şi familia ei din Austria.

După numai nouă zile, o lovitură şi mai grea s-a abătut peste familia Kleinmann: pe 10 septembrie, Fritz a fost arestat de Gestapo.

xnx

Un nou val de arestări a măturat *Reich*-ul german. Fiindcă Germania se afla în

război cu Polonia, toţi evreii de origine poloneză au fost declaraţi duşmani străini.- Gustav, care era cetăţean austriac, născut şi crescut pe teritoriul Austriei, ar fi trebuit să fie în siguranţă. Şi totuşi, oamenii care-l ştiau bine erau conştienţi că el se născuse, de fapt, în regatul istoric al Galiţiei. Din 1918, Galiţia devenise parte componentă a Poloniei şi, din punctul de vedere al Germaniei, orice evreu născut acolo era polonez şi, deci, o ameninţare pentru siguranţa *Reich*-ului german.

Lovitura de baros a căzut într-o duminică, în timp ce Tini, împreună cu Herta, Fritz şi Kurt, se găseau în apartamentul familiei. O bătaie viguroasă în uşă i-a făcut pe toţi să încremenească de groază.

Tini a deschis cu precauţie, cât să arunce o privire afară. Patru bărbaţi o priveau de sus în jos, toţi vecini. Le-a recunoscut feţele – toate

ridurile de sub acei ochi şi toţi perii de pe acei obraji erau viziuni cunoscute pentru ea. Erau toţi oameni muncitori, precum Gustav al ei – prieteni, cu neveste pe care ea le cunoştea, cu copii care se jucaseră măcar o dată cu copiii ei. Friedrich Novacek, de pildă, care era lucrător mecanic, şi Ludwig Helmhacker, un cărbunar, mai-marele grupului. — Aceiaşi patru inşi îl dăduseră pe Gustav pe mâna autorităţilor în noaptea zisă „de cristal”, iar Ludwig şi mica lui trupă de canalii naziste le mai bătuseră de multe ori la uşă celor din familia Kleinmann, de atunci.

- Ce mai vrei de la noi, Wickerl?—, a zis Tini, exasperată, când musafirii nepoftiţi au dat buzna peste ea în micul apartament – nu s-a putut abţine să i se adreseze lui Ludwig cu diminutivul obişnuit. Ştii că nu mai avem nimic – nici de mâncare nu mai avem.

- Pe soţul tău îl vrem, i-a spus Ludwig. Am primit ordine: dacă nu-l găsim pe Gustl—, să luăm băiatul – şi a făcut semn cu capul către Fritz.

Tini s-a simţit, de parcă ar fi primit un şut zdravăn, nu altceva. Nimic din ce-ar fi putut spune ea nu avea cum să schimbe cele ce se petreceau. Grupul de patru a pus mâna pe băiatul ei scump şi l-a dus de acolo către uşă. Ludwig s-a oprit, înainte să plece, şi a zis:

- Ca să ştii: îl ducem la poliţie pe Fritzl, iar când se întoarce Gustl acasă, dacă se prezintă la secţie, îţi primeşti băiatul înapoi.

Când s-a întors Gustav, mai târziu, şi-a găsit familia într-o stare de panică şi durere. Auzind ce se întâmplase, n-a mai stat pe gânduri: s-a răsucit pe călcâie şi s-a îndreptat spre uşă, cu intenţia de a merge glonţ la poliţie. Tini l-a prins de braţ:

- Nu te duce, i-a spus. Or să pună mâna şi pe tine.
- Nu-l pot lăsa pe Fritzl în mâinile lor, a zis Gustav şi s-a întors iar să plece.
- Nu!, s-a milogit de el Tini. Trebuie să fugi, să te duci undeva şi să te- ascunzi.

Dar el a fost neînduplecat. Lăsând-o pe Tini cu ochii în lacrimi, Gustav s- a dus în mare grabă către secţia de poliţie de pe *Leopoldsgasse.* Luându-şi inima în dinţi, a intrat fără să ezite şi s-a îndreptat către biroul de întâmpinare. Poliţistul de serviciu şi-a ridicat privirile şi s-a uitat la el.

- Sunt Gustav Kleinmann, a zis tatăl. Am venit să mă predau. Fiul meu e- aici, la dumneavoastră. Luaţi-mă pe mine şi lăsaţi-l pe el să plece.

Poliţistul şi-a rotit privirile de jur-împrejur, apoi s-a stropşit la Gustav:

- Pleacă de-aici! Ieşi naibii de-aici şi du-te!

Gustav, rămas fără grai, a părăsit clădirea. S-a întors acasă, unde a găsit-o pe Tini atât uşurată că-l revedea, cât şi neconsolată că Fritz nu se întorsese cu taică-său.

- O să-ncerc iar mâine, i-a spus Gustav.

- Or să vină după tine pân-atunci, a zis ea, şi iar s-a rugat de el, să fugă şi să se ascundă, însă el a refuzat-o din nou. Pleacă-n momentul ăsta, s~a încăpăţânat ea, dacă nu vrei să dau drumul la gaz şi să mă sinucid.

Kurt şi Herta îi priveau îngroziţi. Spiritul de rezistenţă al părinţilor era temelia pe care se baza familia lor – să-i vadă reduşi la un asemenea hal de disperare era ceva ce-i umplea de groază.

Până la urmă, Tini l-a convins pe Gustav, care a părăsit apartamentul, cu promisiunea că avea să-şi găsească o ascunzătoare. Tot restul acelei zile şi toată seara,

Tini a stat ca pe ghimpi, aşteptând s-audă bătaia în uşă. Dar n-a bătut nimeni – în schimb, noaptea târziu, Gustav însuşi s-a întors. Nu avea unde să se ducă şi nu putea suporta ideea că-i lăsa pe Tini şi pe cei doi copii, câţi îi mai rămăseseră, singuri peste noapte. Plus că n-avea cum şti pe cine ar fi luat naziştii, dacă mai veneau şi nu-l găseau pe el.

La ora două noaptea, chiar au venit. O bătaie în uşă ca un bubuit, un şuvoi de bărbaţi care s-a revărsat în apartament, ordine răstite, mâini care l-au înşfacat pe Gustav, plânsete, rugăminţi, ultimele vorbe disperate pe care le- au schimbat între ei soţul şi soţia. L-au lăsat să-şi facă un mic bagaj, cu câteva lucruri de îmbrăcat: un pulover, un fular, o pereche de şosete de schimb.— Şi-apoi, totul s-a terminat. Uşa s-a trântit în urma tuturor, şi Gustav dus a fost.

Astăzi, parte a sudului Poloniei şi a vestului Ucrainei.

Textul manifestului a fost publicat în ziarul *Die Stimme,* 11 martie 1938, p. 1; vezi şi G.E.R. Gedye, *Fallen Bastions: The Central European Tragedy,* 1939, pp. 287-289, pentru o relatare de martor ocular a evenimentelor de la Viena, din acea zi. Partidul lui Schuschnigg, Frontul Patriei, era de orientare fascistă, opus naziştilor şi social- democraţilor. Şi totuşi, nu era în mod special antisemit. în privinţa numărului evreilor din Austria, vezi Martin Gilbert, *The Routledge Atlas of the Holocaust,* 2002, p. 22; şi Norman Bentwich, *The Destruction of the Jewish Community in Austria, 1938-1942 (Distrugerea comunităţii evreieşti din Austria, 1938-1942),* în J. Fraenkel (editor), *The Jews of Austria: Essays on Their Life, History, and Destruction,* pp. 467-478 (aici, p. 467). E vorba despre Engelbert Dollfuss (1892-1934), cancelar federal al Austriei din 1932 până la asasinarea sa de către agenţi nazişti. A instituit un regim dictatorial, dizolvând parlamentul şi consacrând noţiunea de „austro-fascism" (*n.trad.). Die Stimme,* 11 martie 1938, p. 1.

Unii oameni cu origini evreieşti se considerau pe de-a întregul germani; vienezul Peter Wallner afirma: „Nici n-am fost vreodată evreu, cu toate că toţi cei patru bunici ai mei erau evrei". Dar, când au sosit naziştii, a fost şi el persecutat, laolaltă cu toţi ceilalţi – „căci, potrivit Legilor de la Nürnberg, sunt evreu" (Peter Wallner, *By Order of the Gestapo: A Record of Life in Dachau and Buchenwald Concentration Camps,* 1941, pp. 17-

18). în baza Legilor de la Nürnberg din 1935, cineva era definit ca evreu, indiferent de religia căreia îi aparţinea, dacă avea mai mult de doi bunici evrei. *Die Stimme,* 11 martie 1938, p. 1. *Jüdische Presse,* 11 martie 1938, p. 1.

E vorba de Marea Criză Economică din anii 1929-1933 *(n.trad.).*

Sau *sabat* – perioada cuprinsă între apusul soarelui de vineri şi lăsarea întunericului de sâmbătă seara *(n. trad.).*

Echivalentul a circa două sau trei lire sterline din anul 2019 *(n.trad.).* O cruce cu toate braţele egale, în formă de *T.*

Scenele din ziua respectivă sunt descrise de George Gedye (în *Fallen Bastions...,* pp. 287-296), un jurnalist britanic rezident la Viena, corespondent al ziarelor *The Daily Telegraph* şi *The New York Times.*

Iată de ce, dând dovadă de cinism, Schuschnigg stabilise ca vârsta minimă de vot la plebiscit să fie de douăzeci-şi-patru de ani, majoritatea naziştilor având sub această vârstă.

The Times, 11 martie 1938, p. 14; de asemenea, *Neues Wiener Tagblatt (Noul cotidian vienez),* 11 martie 1938, p. 1.

Gedye, în *Fallen Bastions...,* pp. 290-293, descrie scenele respective, pe măsură ce seara se lăsa.

Gedye, în *Fallen Bastions...,* p. 290; *The Times,* 12 martie 1938, p. 12.

Reprodus după Gedye, *Fallen Bastions...,* pp. 10, 293 şi *The Times,* 12 martie 1938, p. 12. Potrivit cotidianului britanic *The Times,* gazetele de la Berlin din acea seară au pretins că Germania zdrobise

„trădarea” pusă la cale de „şobolanii marxişti” din guvernul austriac, care comiseseră „înfiorătoare cruzimi” împotriva oamenilor, iar aceştia fugiseră în număr mare către graniţa cu Germania. Cu neadevăruri de felul acesta şi-au justificat naziştii acţiunea de preluare a puterii în Austria.

Piesă de mobilier ornamentată, în care sunt păstrate sulurile *Torei.*

Pupitru pe care-şi pune rabinul textul din care citeşte, stând cu faţa către chivot.

Sinagoga e descrisă ca fiind *überfüllt* („supra-aglomerată”) în acea seară (Hugo Gold, *Geschichte der Juden in Wien. Ein Gedenkbuch,* p. 77; vezi şi Erika Weinzierl, *Christen und Juden nach der NS- Machtergreifung in Österreich (Creştini şi evrei după acapararea puterii de către nazişti în Austria),* în *Anschluß 1938,* pp. 175-205 (aici, pp. 197-198).

Textual: „Germania peste tot” – titlul neoficial al imnului naţional german, adoptat în 1922. Sensul este al reunificării Germaniei divizate (*n.trad.).*

Gedye, *în Fallen Bastions...,* p. 295.

Ostilitatea faţă de catolici izvora din viziunile antagonice în privinţa unor chestiuni precum tentativele naziştilor de a suprima *Vechiul Testament* şi a deziudaiza creştinismul, precum şi din recunoaşterea de către biserici a convertiţilor creştini ne-arieni şi condamnarea de către Vatican a rasismului (David Cesarani, *Final Solution: The Fate of the Jews 1933-49,* pp. 114-116, 136).

Citat de Cesarani în *Final Solution...,* p. 148.

Gedye, în *Fallen Bastions...,* p. 295.
Oswald Dutch, *Thus DiedAustria,* pp. 231-232; vezi şi: *Neues Wiener Tagblatt,* 12 martie 1938, p. 3; *Banater Deutsche Zeitung,* 13 martie 1938, p. 5; *The Times,* 14 martie 1938, p. 14.
Neues Wiener Tagblatt, 12 martie 1938, p. 3.
Abrevierea denumirii *Geheime Staatspolizei* („Poliţia Secretă a Statului"), principala organizaţie de poliţie secretă a Germaniei naziste şi a teritoriilor ocupate de nazişti *(n.trad.).*
Gedye, *Fallen Bastions...,* p. 282.
Heinrich Luitpold Himmler (1900-1945) a fost *Reichsführer* (comandant al *Reich-xAm)* al trupelor SS în perioada 1929-1945, timp în care a transformat unitatea, dintr-un escadron propriu-zis, de circa 300 de oameni, într-un serviciu paramilitar de un milion de oameni *(n.trad.).*
Arbeitersturm, 13 martie 1938, p. 5; *The Times,* 17 aprilie 1938, p. 14.
Nu e clar despre ce secţie de poliţie ar putea fi vorba. Cel mai probabil, de cea de pe *Leopoldsgasse* a Grupului de Comandă Est al Poliţiei de Apărare *(Schutzpolizei),* adică al poliţiei purtătoare a uniformei *Reich*-ului; vezi *Reichsamter und Reichsbehörden in der Ostmark (Funcţii şi autorităţi publice ale* Reich *-ului în Marca de Est),* p. 207, AFB.
Relatare bazată pe amintirile lui Fritz Kleinmann, din Reinhold Gärtner şi Fritz Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren. Tagebuchnotizen aus Auschwitz',* de asemenea, mărturie a lui Kurt Kleinmann şi a fiului Edithei, Peter

Patten; amănunte suplimentare provin dintr-o serie de surse contemporane diferite.

Mărturie a lui Moritz Fleischmann, vol. I, sesiunea nr. 17 din TAE; de asemenea, George E. Berkley, *Vienna and Its Jews: The Tragedy ofSuccess, 1880s – 1980s,* p. 259; Marvin Lowenthal, *The Jews of Germany: A History of Sixteen Centuries,* p. 430. Vezi şi *The Times,* 31 martie 1938, p. 13; 7 aprilie 1938, p. 13.

Gedye, *Fallen Bastions...,* p. 354.

The Times, 8 aprilie 1938, p. 12; 11 aprilie 1938, p. 11; de asemenea, Gedye, p. 9.

The Times, 11 aprilie 1938, p. 12. Până şi buletinul de vot în sine a fost un succes al propagandei, fiindcă în centru avea un DA scris într-un cerc mare *(da* pentru *Anschluss),* în timp ce NU era scris mic, într-un cerculeţ plasat într-o parte a hârtiuţei respective.

The Times, 12 aprilie 1938, p. 14.

The Times, 9 aprilie 1938, p. 11.

The Times, 23 martie 1938, p. 13; 26 martie 1938, p. 11; 30 aprilie 1938, p. 11.

Bentwich, *The Destruction of the Jewish Community...,* p. 470.

Textual: „mărci ale *Reich*-ului", denumirea monedei oficiale care a circulat în Germania din 1924 până în iunie 1948, când a fost înlocuită cu „marca germană" în Germania de Vest şi de „marca est-germană" în Germania de Est *(n.trad.).*

Bentwich, *The Destruction of the Jewish Community...,* p. 470; Herbert Rosenkranz, *The* Anschluss *and the Tragedy of Austrian Jewry 1938-1945,* în J.

Fraenkel (editor), *The Jews of Austria...,* pp. 479-545 (aici, p. 484).
Dachau a fost cel dintâi lagăr de concentrare înfiinţat special într-o fabrică scoasă din uz. Până în vara lui 1938, erau deja operaţionale patru lagăre de concentrare majore în Germania (plus câteva de mai mici dimensiuni): Dachau, Buchenwald, Sachsenhausen şi Flossenbürg, altele câteva deschizându-se la puţin timp după aceea, inclusiv Mauthausen din Austria, inaugurat în august 1938 (vezi Nikolaus Wachsman, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps;* Cesarani, *Final Solution...;* Laurence Rees, *The Holocaust: A New History).*
Reglementări ale Ministerului pentru Afaceri Interne al *Reich*-ului, 17 august 1938, în Y. Arad, I. Gutman şi A. Margaliot, *Documents on the Holocaust: Selected Sources on the Destruction of the Jews of Germany and Austria, Poland, and the Soviet Union,* pp. 98-99.
Mărturia B.306, AWK.
Mărturia B.95, AWK.
Această variantă a fost relatată de corespondentul de la Bruxelles al cotidianului *The Times* (27 octombrie 1938, p. 13). Agenţia *Associated Press,* prin intermediul ziarului *Chicago Tribune* (27 octombrie 1938, p. 15), a inclus detaliul cu aparatul de fotografiat, a lacut să crească numărul de nazişti implicaţi de la doi la patru, adăugând şi ce pretindea un anonim, că naziştii fuseseră trântiţi la pământ şi loviţi cu picioarele.
Neues Wiener Tagblatt, 26 octombrie 1938, p. 1.

Völkischer Beobachter, 26 octombrie 1938, p. 1, citat în Peter Loewenberg, *The* Kristallnacht *as a Public Degradation Ritual („Noaptea de Cristal" ca ritual de degradare publică),* din M.R. Marrus (editor), *The Origins of the Holocaust (Originile Holocaustului),* Londra, Meckler, 1989, pp. 582-596 (aici, p. 585).

Neues Wiener Tagblatt, 8 noiembrie 1938, p. 1.

Telegramă expediată din partea lui Reinhard Heydrich [(1904-1942), *Stellvertretender Reichsprotektor* – Protector-adjunct al *Reich*-ului – şi unul dintre autorii morali ai Soluţiei Finale *(n.trad.)]* către toate secţiile de poliţie, 10 noiembrie 1938, în Arad, Gutman şi Margaliot, *Documents on the Holocaust...,* pp. 102-104.

Consulul-general al Marii Britanii la Viena, scrisoare din 11 noiembrie 1938, în *Papers Concerning the Treatment of German Nationals in Germany, 1938-1939,* p. 16.

Sediul poliţiei locale obişnuite, purtătoare de uniformă, din Leopoldstadt se găsea pe *Ausstellungstrasse* (Strada Expoziţiei) nr. 171 (vezi *Reichsamter und Reichsbehörden...*, p. 204, AFB).

Adică prieteni suficient de apropiaţi, încât să le spună *tu,* o formă de adresare mai intimă decât aceea mai formală, cu *Sie* („dumneavoastră").

Relatare bazată pe amintirile lui Fritz Kleinmann, din Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* p. 188; detalii suplimentare se găsesc în mărturiile martorilor oculari: B.24 (anonim), B.62 (Alfred Schechter), B.143

(Carl Löwenstein), AWK; de asemenea, în mărturiile lui Siegfried Merecki (manuscrisul 166 [156]), Margarete Neff (manuscrisul 93 [205]), din U. Gerhardt şi T. Karlauf (editori), *The Night of Broken Glass: Eyewitness Accounts of Kristallnacht',* vezi şi Wallner, *By Order of the Gestapo...*

Scrisoare a consulului-general britanic de la Viena, din 11 noiembrie 1938, în *Papers Concerning the Treatment of German Nationals in Germany, 1938-1939,* p. 16.

Numărul exact de arestări documentate a fost de 6.547. Vezi Melissa Jane Taylor, *„Experts in Misery"? American Consuls in Austria, Jewish Refugees, and Restrictionist Immigration Policy, 1938-1941,* p. 48.

Mărturia B.62 (Alfred Schechter), AWK. La vremea respectivă, lagărul de la Mauthausen era doar pentru condamnaţi; evreii nu au fost încarceraţi acolo înaintea războiului propriu-zis, dar se credea pe atunci c-ar fi fost (vezi, de exemplu, *The Scotsman,* 14 noiembrie 1938, şi Kim Wünschmann, *Before Auschwitz: Jewish Prisoners in the Prewar Concentration Camps,* p. 183).

Mărturia B.143 (Carl Löwenstein), AWK.

The New York Times, 15, 26 noiembrie 1938, p. 1.

Citat de ziarul elveţian *National Zeitung,* 16 noiembrie 1938.

The Spectator, 18 noiembrie 1938, p. 836.

Westdeutscher Beobachter (Observatorul vest-german), Köln, 11 noiembrie 1938.

Ibidem.

Gazetă germană neidentificată, citată de consulul-general britanic de la Viena pe

11 noiembrie 1938, în *Papers Concerning the Treatment of German Nationals in Germany, 1938-1939,* p. 15.
Cesarani, *Final Solution...,* p. 199.
În *The Spectator,* 18 noiembrie 1938, p. 836.
David Cesarani, *Eichmann: His Life and Crimes,* pp. 60 *sqq.*
Heydrich, citat de Cesarani în *Final Solution...,* p. 207.
Doron Rabinovici, *Eichmann's Jews: The Jewish Administration of Holocaust Vienna, 1938-1945,* pp. 50 *sqq.;* Cesarani, *Final Solution...,* pp. 147 *sqq.*
The Spectator, 29 iulie 1938, p. 189.
The Spectator, 19 august 1938, p. 294.
Adolf Hitler, discurs rostit în *Reichstag,* Parlamentul german, în ziua de 30 ianuarie 1939, citat de cotidianul *The Times* din 31 ianuarie 1939, p. 14; de asemenea, în Arad, Gutman şi Margaliot, *Documents on the Holocaust...,* p. 132.
District al Londrei, în care se află concentrate Parlamentul britanic şi principalele clădiri guvernamentale. în sens generic, termenul se referă la Palatul Westminster, sediul Parlamentului *(n. trad.).*
Daily Telegraph, 22 noiembrie 1938; de asemenea, publicaţiile *Hansard* ale Camerei Comunelor, 21 noiembrie 1938, voi. 341, CCI 428-483.
Ibidem; ibidem.
Mărturia B.226, AWK.
The Times, 3-12 decembrie 1938.
Informaţie oferită de Fritz Kleinmann, în timpul interviului din 1997.
Manchester Guardian, 15 decembrie 1938, p. 11; 18 martie 1939, p. 18.

Scrisoare din partea Centrului de Cercetări de la Leeds al organizaţiei Joint, către Departamentul de Relocare Transoceanică, JRC *(Joint Research Centre*), Londra, 7 iunie 1940, LJL.
The Times, mica publicitate, anii 1938-1939, *passim.*
Louise London, *Whitehall and the Jews, 1933-1948: British Immigration Policy, Jewish Refugees, and the Holocaust,* p. 79.
The Times, 8 noiembrie 1938, p. 4.
Sistemul de acordare a vizelor nu putea prelucra decât un număr limitat de cereri odată; femeile care cereau viză pentru a se angaja ca slujnice erau mai uşor de supus aprobării, decât bărbaţii – aşa se face că peste jumătate dintre evreii care au intrat în Marea Britanie în anii 1938-1939 erau femei (Cesarani, *Final Solution...,* p. 158). Oficiul pentru Afaceri Interne *(Home Office*) a grăbit procesul, punând agenţiile care se ocupau de refugiaţii evrei să prelucreze cererile, ceea ce a lacut ca ritmul eliberării vizelor să crească la 400 pe săptămână *(ibidem,* p. 214).
Consulul-general al Marii Britanii la Viena, scrisoare din 11 noiembrie 1938, în *Papers Concerning the Treatment of German Nationals in Germany, 1938-1939,* p. 15.
în această clădire, situată pe Wallnerstrasse nr. 8, funcţionează astăzi Bursa de Valori vieneză.
M. Mitzmann, „O vizită în Germania, Austria şi Polonia”, document 0.2/151, YVP

Termen care desemnează acţiunea de emigrare a evreilor din diasporă către „pământul Israel” *(Ereţ Israel-n. trad.).*

Textual: „adunare” (pl. *kibuţim),* denumire dată unor comunităţi eminamente agrare, în care s-au concentrat evreii care au emigrat în Palestina la începutul secolului XX. Vag utopice, kibuţurile s- au dovedit a fi nişte amestecuri de comunism şi sionism *(n.trad.).*

Harry Stein, *Buchenwald Concentration Camp 1937-1945,* pp. 115-116; Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* pp. 80-81.

Fritz îşi amintea, în interviul din 1997, că un al treilea bărbat se numea Schwarz, deşi nu s-a găsit nici o menţiune că o persoană cu acest nume ar fi locuit în blocul de la numărul 11 de pe *Im Werd.* Totuşi, Fritz nu mai ţinea minte cum îl chema pe cel de-al patrulea membru al grupului (care era şi liderul naziştilor din bloc).

Dialogul din aceste rânduri este redat după interviurile acordate autorului de Fritz şi Kurt Kleinmann. Şi unul, şi celălalt şi-au amintit scenele acestea cu multă însufleţire.

Diminutiv afectuos, folosit în estul Austriei, ca, de exemplu, Fritzl.

Fişa de înregistrare a prizonierului de la Buchenwald nr. 1.1.5.3/6283380, ITS

.Partea a doua

LA

BUCHENWALD

Capitolul 3

Sânge si piatră: lagărul de > concentrare de la Buchenwald

Având grijă să fie singur, Gustav a scos un carneţel şi un creion din buzunar. A notat, cu scrisul lui de mână citeţ, pătrăţos: „Ajuns la Buchenwald pe 2 octombrie 1939, după o călătorie de două zile cu trenul”.

Trecuse mai bine de o săptămână de la oribilul episod al arestării sale, şi o mulţime de lucruri se petrecuseră de

atunci. Chiar şi cea mai succintă relatare a lor i-ar fi consumat paginile atât de preţioase ale carneţelului. Reuşise cumva să-l treacă neobservat, ştiind c-ar fi însemnat condamnarea lui la moarte, să fie găsit cu aşa ceva. Nu avea de unde să ştie dacă urma să mai scape vreodată din locul acela. Indiferent ce i se întâmpla, jurnalul avea să-i fie martor.

A netezit pagina cu mâna şi a scris în continuare: „De la gara din Weimar, am alergat până la poarta lagărului…”

Uşa vagonului se deschisese cu un scrâşnet, lăsând lumina să se reverse înăuntru; brusc, izbucnise un cor drăcesc de ordine răstite şi lătrături de câini de pază. Fritz clipise şi se uitase înjur, buimăcit de barajul de senzaţii care se înălţase în faţa simţurilor lui.—

Părea să fi trecut o veşnicie, de când Wickerl Helmhacker şi ciracii lui îl smulseseră de lângă maică-sa. Un singur lucru îl mai

consola, şi anume că, de vreme ce lui nu i se dăduse drumul, însemna, probabil, că tatăl Gustav scăpase neprins. Iniţial, Fritz fusese dus la Hotelul Metropol, cartierul-general vienez al celor de la Gestapo. Nenumăraţi bărbaţi evrei fuseseră arestaţi, iar paramilitarii din SS făceau eforturi să-i cazeze pe toţi, pe undeva. După câteva zile petrecute în celulele gestapoviste, Fritz fusese transferat, odată cu mii de alţi prizonieri ca şi el, pe stadionul de fotbal de lângă parcul Prater. Acolo fuseseră ţinuţi, bine păziţi, în condiţii de aglomerare şi lipsă de igienă, timp de aproape trei săptămâni. în cele din urmă, fuseseră duşi la gara Westbahnhof şi încărcaţi în vagoane de vite.

Până în Germania, trenul abia se târâse, timp de două zile. Presat din toate părţile de marea de trupuri, Fritz fusese bine scuturat la toate

hurducăielile şi chinuit de proximitatea unor străini fără număr – un băiat de şaisprezece ani în mijlocul unei mulţimi de bărbaţi încordaţi şi transpiraţi. Erau acolo de toate felurile imaginabile: taţi din clasa mijlocie, oameni de afaceri, intelectuali cu ochelari ca fundul de borcan, muncitori neraşi, urâţi, frumoşi, corpolenţi, îngroziţi, unii care le luau pe toate calmi, alţii care fierbeau de indignare şi încă alţii, cărora li se întorceau maţele pe dos de frică. Unii erau tăcuţi, unii îşi vorbeau în şoaptă lor înşişi ori se rugau, unii bleotocăreau la nesfârşit. Fiecare avea individualitatea lui, plus o mamă, o nevastă, nişte copii, nişte veri, o profesie, un loc în viaţa vienezã. Pentru cei în uniforme din afara vagonului, însă, nu erau decât şeptel: „Afară, porci de jidani – imediat, acum! Hai! – hai! – hai!”

Coborâseră, deci, în lumina orbitoare. O mie treizeci-şi-cinci de evrei – uluiţi, agitaţi, ameţiţi, înfricoşaţi, zăpăciţi – s-au revărsat din vagoanele de vite pe rampa de încărcare a gării de la Weimar, sub o ploaie de insulte şi lovituri, în hămăielile câinilor.[m] O gloată de localnici se adunase, ca să asiste la sosirea transportului; acum, se îngrămădeau în spatele gardienilor din trupele SS, rânjind, făcând grimase şi strigând insulte.

Prizonierii – dintre care mulţi duceau cu ei sacoşe, legături, chiar şi valize – fuseseră îmbrânciţi, bătuţi şi se uriaşe la ei să se alinieze. De pe rampa de încărcare a gării, fuseseră mânaţi printr-un tunel, de unde ieşiseră din nou în spaţiu deschis, şi puşi să înainteze alergând, mulţimea urmându-i o vreme, pe o stradă a oraşului, care ducea spre nord: „Mai repede, porci de jidani ce sunteţi! Pas alergător!”

Fritz îşi forţase picioarele amorţite, ca să poată alerga. Dacă vreunul dintre prizonieri şovăia, sau se uita într-o parte, sau părea numai c-ar fi slăbit pasul alergător – dacă îndrăznea să-i vorbească altuia –, se alegea cu câte o lovitură ca de baros, cu patul puştii, în umăr, în spinare, în cap.

SS-iştii de acolo erau mult mai răi, decât cei pe care Fritz îi văzuse la Viena. Făceau parte din aşa-numitele *Totenkopfverbände* – unităţile „Cap- de-Mort” –, aveau însemne cu cranii şi oase încrucişate la chipie şi gulere şi se manifestau cu o brutalitate care întrecea orice gândire umană raţională. Erau nişte beţivi şi nişte sadici cu minţile debile şi pervertite, cu sufletele denaturate, învestiţi cu un simţ al destinului şi o putere cvasi-nelimitată, dresaţi să se considere soldaţi într-un război împotriva duşmanului din interior.

Fritz alergase şi alergase, într-o dezlănţuire aparent diabolică de violenţă. Strada oraşului fusese urmată de kilometru după kilometru de drumuri de ţară. Prizonierii fuseseră batjocoriţi şi scuipaţi. Cei care se împiedicaseră, slăbiţi de vârstă, de oboseală sau de povara bagajelor pe care le cărau cu ei, fuseseră împuşcaţi atunci şi acolo. Cine se apleca să-şi lege un şiret, cine cădea din picioare, cine se milogea de nişte apă era ciuruit de gloanţe, fără ezitare. Drumul urca, într-o pantă lungă, şi ducea către o pădure deasă. De acolo, alergătorii fuseseră deviaţi pe un alt drum, de astă-dată betonat. Veteranii îi spuneau „Drumul Sângelui”. Mulţi prizonieri muriseră, parcurgându-l, iar sângele lor se îmbogăţea cu al nou-veniţilor, puşi să alerge parcă la nesfârşit.

Iar cum alerga, simţind că-i plesneau plămânii, lui Fritz i se păruse că recunoştea o siluetă

familiară, înaltă şi slabă, undeva în faţa lui. Iuţind pasul, atâta cât mai putea, se apropiase de alergătorul acela. Şi avusese dreptate – în ciuda oricărui raţionament logic, era chiar tatăl său! înainta cu greu, îi curgea sudoarea în şuvoaie şi ţinea la subsuoară micul bagaj cu haine de schimb, pe care i-l dăduse Tini.

Lui Gustav, i se păruse că Fritz se materializase din neant. Dar nu era momentul uimirilor sau al efuziunilor emoţionale. Ţinându-şi gura şi menţinându-se cât mai aproape unul de celălalt, îşi croiseră drum cât mai spre centrul haitei, ca să evite loviturile date la întâmplare, se făcuseră că nu auzeau împuşcăturile sporadice şi alergaseră mai departe cu turma la deal, pătrunzând printre copaci din ce în ce mai adânc.

Ettersberg se numea colina şi era lăbărţată şi acoperită cu o pădure deasă de fagi. Timp de

secole, fusese terenul de vânătoare al ducilor de Saxonia-Weimar şi, mai recent, era un loc preferat pentru picnicuri. Fusese şi un loc de retragere pentru intelectuali şi artişti, de notorietate fiind asocierea locurilor acelea cu scriitori ca Schiller şi Goethe.— Oraşul Weimar era însuşi epicentrul moştenirii culturale germane clasice; amplasând un lagăr de concentrare tocmai pe colina Ettersberg, regimul nazist îşi aplica propriul tuşeu asupra moştenirii cu pricina.

în fine, după o distanţă de opt kilometri, pe care prizonierii o parcurseseră în mai bine de o oră, „Drumul Sângelui” cotea înspre nord şi dădea într-un spaţiu deschis uriaş – de fapt, o spărtură în acea pădure. Clădiri de toate formele şi dimensiunile erau împrăştiate în tot spaţiul acela – unele terminate, altele în stadiu de construcţie, multe abia începute. Erau cazărmi şi amenajări ale trupelor SS,

infrastructura maşinăriei în care prizonierii erau, deopotrivă, combustibil şi grăunţe de măcinat. Buchenwald, numit aşa de la pădurea pitorească de fagi, care făcea ca muntele să fie atât de plăcut, era mai mult decât un lagăr de concentrare – era un model de instalaţie de-a SS-iştilor, a cărei scară de mărime avea să rivalizeze, în cele din urmă, cu dimensiunile oraşului însuşi. Ceea ce urma să se întâmple acolo, printre acei fagi, avea să umbrească, într-o bună zi, toată moştenirea germanică a Weimar-ului. Mulţi dintre cei încarceraţi acolo nu-i spuneau *Buchenwald* („Pădurea de Fagi") acelei păduri, ci *Totenwald* („Pădurea de Morţi").—

în faţă, drumul era barat de o poartă scundă şi lată, care era tăiată într-un gard metalic masiv. Era intrarea în lagărul-închisoare devenit celebru. Două inscripţii tronau pe acea

poartă. Deasupra, pe pragul de sus al porţii, erau cioplite cuvintele:

RECHT ODER UNRECHT – MEIN VATERLAND

Aşa, deci: „Dreaptă sau nedreaptă, e patria mea” – esenţa însăşi a naţionalismului şi fascismului. Iar în fierul porţii propriu-zise, era scobit:

JEDEM DAS SEINE

„Fiecăruia ce-i al lui” – sau, cum s-ar mai fi putut citi: „Fiecăruia ce i se cuvine, ce merită”.

Epuizaţi, năduşiţi, însângeraţi, nou-veniţii fuseseră mânaţi iar, ca vitele, prin acea poartă. Mai rămăseseră o mie dintre ei şi încă zece; dintre bărbaţii care porniseră la drum de la Viena, douăzeci-şi-cinci erau de-acum hoituri presărate pe „Drumul Sângelui”.—

Se treziseră într-o fundătură de nestrăpuns: lagărul imens era înconjurat de un gard metalic din sârmă ghimpată, cu douăzeci-şi-două de turnuri de pază din loc în loc, pe toată

lungimea perimetrului, dotate cu proiectoare şi mitraliere; gardul era înalt de trei metri şi electrificat – un curent mortal, de 380 de volţi, trecea prin el. Pe dinafara lui, patrulau santinele; pe dinăuntru, era o fâşie acoperită cu nisip, căreia i se spunea „zona neutră”. Orice prizonier, care ar fi călcat numai pe ea, urma să fie împuşcat.—

Tot înăuntrul perimetrului, dar în dreptul porţii de la intrare, se întindea un platou mare de paradă, zis *Appelplatz*, adică platoul unde era strigat apelul, în capătul celălalt şi pe una dintre laturi, se aflau barăci, care coborau ca într-un marş ordonat, dispuse paralel, pe versantul colinei în jos; în rândurile din planul secund, clădirile dispuse radial, ca spiţele unei roţi, aveau câte două niveluri. Lui Gustav şi Fritz, la fel ca tuturor celorlalţi nou- veniţi, li se ordonase imediat să se alinieze pe platoul de apel. Se înşiraseră, sub

ghionturile ţevilor de puşti, stingheri şi ponosiţi în costumele lor funcţionăreşti, de-acum soioase, în hainele de lucru, în pulovere şi cămăşi, în pardesie, cu pălării de fetru şi pantofi de birou, cu şepci pe cap şi bocanci cu ţinte în picioare, cu bărbi, cu chelii, cu părul dat pe spate sau zbârlit în creştetele capetelor. Cât se aliniaseră ei, cadavrele celor ucişi pe drumul până acolo fuseseră aduse înăuntru şi trântite la întâmplare printre ei.

Un grup de ofiţeri SS, elegant îmbrăcaţi, îşi făcuseră apariţia. Se detaşase, dintre toţi, unul de vârstă mijlocie, cu trăsăturile feţei pleoştite şi vag adus de spate. Mai târziu, deţinuţii aveau să afle că acela era comandantul lagărului, Karl-Otto Koch—, care le spusese:

- Aşa, deci, porcilor de jidani. Aţi ajuns aici, de-acum. Nu mai ieşiţi din lagărul ăsta, odată ce-aţi intrat în el. Ţineţi minte – nu mai ieşiţi vii de-aici.

Fuseseră, pe urmă, trecuţi în registrul de lagăr, şi fiecare dintre ei primise câte un număr de prizonier: Fritz Kleinmann – 7290; Gustav Kleinmann – 7291. — Ordinele se prăvăleau asupra lor ca un potop care nu făcea decât să creeze confuzie, mai ales că mulţi dintre acei vienezi nici nu le înţelegeau, fiindcă nu erau încă obişnuiţi cu dialectele vorbite în Germania. Fuseseră puşi să se dezbrace la piele şi să mărşăluiască până la blocul-spălător, unde li se făcuse duş într-o apă insuportabil de fierbinte – unii se dovediseră prea slăbiţi ca s-o tolereze şi se prăbuşiseră la pământ. După care, urmase cufundarea într-un hârdău cu un dezinfectant care-i usturase cumplit.— Aşa goi cum erau, fuseseră puşi să se aşeze pe jos, ca să le fie rase capetele, apoi, sub o altă ploaie de lovituri cu paturile puştilor şi cu ciomege, fuseseră mânaţi iar, în pas alergător, către platoul de apel.

Acolo, îşi primiseră uniformele de lagăr: izmene până la glezne, ciorapi, încălţări, cămaşă, plus pantalonii şi bluzonul distincte, cu dungi albastre – nici unele nu li se potriveau, ca măsuri. Prizonierul care dorea îşi putea cumpăra pulover şi mănuşi cu douăsprezece mărci—, dar puţini erau cei care aveau la ei măcar un *pfennig.* Toate hainele şi posesiunile lor de până atunci – inclusiv micul bagaj pe care-l adusese cu el Gustav – le fuseseră luate.

Cu capetele rase şi vârâţi în uniforme, nou-veniţii nu mai erau nişte individualităţi, ci o masă omogenă, identificându-se numai prin acele numere atribuite, singurele caracteristici care-i mai distingeau între ei fiind câte o burtă mai umflată ici, colo, sau câte un cap care se înălţa peste celelalte. Violenţa modului în care fuseseră aduşi până într-un asemenea loc le crease

impresia, tuturor, că erau, de-acum, proprietatea celor de la SS, care se puteau purta cu ei oricum le-ar fi trecut prin minte. Fiecăruia i se dăduse câte un dreptunghi de material, pe care avea imprimat numărul de prizonier, şi li se ceruse tuturor să-şi coasă acele numere pe piepţii bluzoanelor de uniformă, împreună cu un simbol. Cercetându-l pe-al său, Fritz observase că era Steaua lui David, compusă din două triunghiuri, unul galben şi altul roşu, suprapuse în aşa fel, încât să formeze o stea în şase colţuri, simetrică. Toţi ceilalţi bărbaţi aveau câte una identică. Triunghiul roşu arăta că, deşi fuseseră arestaţi sub pretextul c-ar fi fost evrei polonezi, duşmani din afară, totuşi se aflau sub aşa-numitul „arest de protecţie” (ceea ce voia să spună „protecţia” statului german).—

Apoi, prizonierii fuseseră iar inspectaţi, de un alt ofiţer SS,

care avea o mutră plată, ca dosul unei cazmale. Respectivul, după cum aveau să afle mai târziu, era comandantul-adjunct Hans Hiittig, un sadic în cel mai curat sens al termenului. Cercetându-i cu un aer dezgustat, clătinase din cap şi zisese:

- E de necrezut că unor asemenea indivizi li s-a dat voie până acum să umble liberi printre noi.[m]

Pe urmă, fuseseră duşi în marş către „lagărul mic”—, un loc de carantină împrejmuit, situat pe latura de vest a platoului de apel şi înconjurat de o împrejmuire dublă de sârmă ghimpată. Acolo, înăuntru, în locul unor barăci, erau patru corturi enorme, care conţineau paturi de lemn suprapuse, pe patru niveluri. în ultimele săptămâni, peste opt mii de noi prizonieri sosiseră la Buchenwald, de peste douăzeci de ori mai mulţi decât numărul obişnuit de primiri[111], încât

corturile deveniseră de-a dreptul ticsite şi ameninţau să dea pe dinafară.

Gustav şi Fritz ajunseseră să împartă cu alţi trei bărbaţi un spaţiu de dormit de numai doi metri lăţime. Saltele nu existau, şi cu toţii dormeau direct pe scândurile de lemn ale priciurilor. Fiecare dintre ei avea câte o pătură, aşa că puteau măcar atât – să se încălzească. Strânşi unii într-alţii ca sardelele şi cu burţile goale, erau atât de frânţi de oboseală, încât adormeau imediat.

A doua zi, noii prizonieri fuseseră luaţi în evidenţă de gestapoviştii lagărului – fotografiaţi, amprentaţi şi supuşi unor interogatorii scurte, proces care le ocupase toată dimineaţa. După-amiază, îşi primiseră cea dintâi masă caldă: o jumătate de litru de tocană cu consistenţă de supă, care conţinea cartofi necojiţi, napi şi puţină grăsime, prin care plutea

nişte carne. Masa de seară se rezumase la un sfert de pâine şi o bucăţică de cârnat. Pâinea le era livrată întreagă, şi, cum nu existau cuţite, împărţitul pâinilor în patru era o treabă făcută la întâmplare, din care se iscau, de obicei, dispute şi certuri alimentate de gelozie.

Opt zile fuseseră ţinuţi în carantină, pe urmă puşi la muncă. Majoritatea nimeriseră la munci grele, în cariera de piatră din apropiere, dar Gustav şi Fritz – la păstrarea în stare de funcţionare a sistemului de drenaj al cantinei. Cât era ziua de lungă, muncitorii de ocazie erau mânaţi ca nişte sclavi şi umiliţi. Gustav a scris în jurnal: „Am văzut cum sunt bătuţi prizonierii de cei de la SS, aşa că sunt atent la băiatul meu. Facem asta prin contact vizual. înţeleg situaţia, şi ştiu cum să mă comport. Fritzl o încasează şi el.”

Aşa s-a sfârşit prima lui notaţie în jurnal. Gustav s-a

uitat în urmă, peste ce scrisese deocamdată – numai două păginuţe şi jumătate, pentru tot ce li se întâmplase până atunci, pentru toate suferinţele şi pericolele pe care le avuseseră de suportat. Opt zile trecuseră. Câte mai aveau de trecut?—

xnx

Gustav înţelegea că era vital să treacă neobservaţi, dacă voiau să fie în siguranţă. Dar nici nu se împliniseră două luni de când sosiseră la Buchenwald, că şi el, şi Fritz au atras atenţia în cel mai periculos mod cu putinţă asupra lor înşile – Gustav involuntar, Fritz într-adins.—

în fiecare dimineaţă, când mai era cam o oră şi jumătate până să se crape de ziuă, nişte fluierături ascuţite îi smulgeau din uitarea-de-sine a somnului. Pe urmă, veneau *kapo*— şi responsabilul barăcii, care zbierau la ei să se grăbească. Oamenii aceştia îi şocaseră pe nou-veniţi: erau nişte prizonieri ca şi ei, în majoritate „verzi” –

pe ale căror uniforme de lagăr se afla însemnul criminalilor, triunghiul verde –, împuterniciţi să acţioneze ca supraveghetori de sclavi şi de barăci, asta făcând posibil ca SS-iştii să păstreze o anumită distanţă între ei şi masa prizonierilor.

Cât îi asurzeau fluierele, Gustav şi Fritz îşi puneau încălţările şi se prăvăleau din paturi, cufundându-se până la glezne în mâzga rece de pe podeaua neacoperită de nimic. Afară, tot lagărul era luminat ca ziua de proiectoarele înşirate de-a lungul gardului electrificat, în vârfurile turnurilor de pază, pe alei şi în zonele deschise. Erau mânaţi ca vitele către platoul de apel şi primeau, fiecare, câte o cană de cafea de ghindă. Era dulce, dar n- avea nici o putere să-i stimuleze, plus că se şi răcea, până apucau ei să şi-o primească. împărţirea cu parcimonie a băuturii cu pricina se dovedea un proces anevoios de fiecare dată, şi toată lumea

trebuia să stea în picioare, nemişcată şi înfrigurată în hainele acelea subţiri, timp de aproape două ceasuri. Când venea momentul, în sfârşit, să plece la muncă, abia atunci răsăritul de soare începea să lumineze timid peisajul.

Gustav şi Fritz nu s-au bucurat decât foarte puţin de sectoarele pe care le făceau la întreţinerea scurgerii – apoi au fost mutaţi la corvezile de la cariera de piatră. Formând coloane ordonate, ieşeau în marş pe poarta principală şi o coteau imediat la dreapta, pe drumul care începea să coboare printre lagărul propriu-zis şi complexul cazărmii SS – o serie de clădiri de cărămidă, pe câte două niveluri, unele încă neterminate, care erau dispuse în arc de cerc, precum lamelele unui evantai. Naziştilor le plăceau la nebunie proiectele lor măreţe, chiar şi în cazul unor lagăre de concentrare, pentru că le creau impresia

iluzorie a eleganţei, ordinii şi sensului, mascând realitatea de coşmar.

Ceva mai jos pe deal, prizonierii treceau prin fâşia de protecţie interioară, păzită de santinele. în afara lagărului propriu-zis, nu existau garduri, şi zonele de lucru erau înconjurate de un cordon bine dotat cu santinele din trupele SS. Acestea erau postate la intervale de câte doisprezece metri, fiecare al doilea SS-ist fiind înarmat cu câte o puşcă sau câte un pistol- mitralieră şi fiecare dintre ceilalţi, cu câte un pulan. Odată ce intra înăuntrul fâşiei de protecţie, orice prizonier care ar fi încercat s-o traverseze era împuşcat fără ezitare şi fără avertisment. Pentru cei disperaţi, să fugă de-a latul fâşiei reprezenta un mijloc banal de sinucidere. Pentru anumiţi gardieni de la SS, forţatul prizonierilor să fugă peste fâşia de demarcaţie reprezenta un mijloc favorit de

a se distra. Se şi ţinea un „registru al evadărilor”, unde erau trecute numele şi li se acordau puncte lunetiştilor de la SS, pentru câţi fugari doborâseră, ceea ce se dovedea util, când venea vorba să fie răsplătiţi cu zile libere.

Cariera de piatră semăna cu o rană mare de calcar, brută şi palidă, căscată în versantul verde-mpădurit al colinei. Când stăteai în acea rană, dacă ridicai privirile, şi burniţa sau ploaia nu-ţi înceţoşa ochii, o perspectivă întreagă de văi şi dealuri se întindea până la linia orizontului, pe care o bănuiai înspre apus. Numai că nimeni nu-şi ridica privirile – nu mai mult de-o clipă, în orice caz. Munca era dură, neîntreruptă şi periculoasă: bărbaţii în dungi despicau piatră, mărunţeau piatră, cărau piatră şi erau bătuţi de *kapos,* dacă încetineau ritmul. Orice *kapo* era de la sine înţeles crud, motivat de conştiinţa faptului că, dacă nu

erau mulţumiţi de el, SS-iştii l-ar fi privat de statutul de supraveghetor şi l-ar fi trimis înapoi în rândurile prizonierilor obişnuiţi, care abia îl aşteptau, ca să se răzbune pe el.—

Pe o cale ferată îngustă, care intra în şi ieşea din carieră, circulau nişte vagonete zdravene de fier, de dimensiunile unui furgon de fermă fiecare, încărcate cu piatră, care trebuia să ajungă pe şantierele de construcţii din jurul complexului de la Buchenwald. Gustav şi Fritz munceau ca vagonetari – toată ziua, ei şi alţi paisprezece oameni umpleau şi împingeau câte un vagonet plin, care cântărea cam patru tone şi jumătate[101], pe deal în sus, pe o distanţă de jumătate de kilometru, mânaţi de *kapos* cu zbierăte şi lovituri de bice. Şinele de tren erau montate pe un terasament de piatră zdrobită, pe care încălţările de proastă calitate ori saboţii de

lemn ai prizonierilor fie alunecau, fie le zgâriau tălpile. Viteza de lucru era imperios necesară, aşa că vagonetul trebuia să se întoarcă la carieră, de îndată ce era golit. începea să gonească înapoi pe aceeaşi cale de rulaj, zorit la vale de propria-i greutate, iar ei, cei şaisprezece oameni, îl ţineau cât puteau de bine, ca să nu le scape de sub control chiar de tot. Li se întâmpla frecvent să cadă, alegându-se cu mâini şi picioare fracturate şi cu capete sparte. Adesea, câte un vagonet sărea de pe şine, uneori exact în calea vagonetului care-l urma, consecinţele fiind câte un şir întreg de oameni striviţi şi mutilaţi.

Răniţii erau luaţi de acolo şi duşi la infirmerie sau, dacă erau evrei, la „Baraca Morţii" – locul unde ajungeau bolnavii aflaţi în stare terminală.— Cei schilodiţi de rănile cu care se pricopsiseră primeau câte o injecţie letală din partea unui doctor de la SS.

— Chiar şi cele mai mici răni puteau pune în pericol viaţa rănitului, în condiţiile de lipsă de igienă, în care trăiau şi munceau deţinuţii. De pildă, pentru cine nu vedea bine, să-şi fi pierdut ochelarii putea însemna efectiv o condamnare la moarte.

Gustav şi Fritz au trudit zi după zi, reuşind să se ferească şi de pedepse, şi de accidente. „Ne dovedim nouă înşine ce putem”, şi-a notat Gustav în jurnal.

Timp de două săptămâni, au ţinut-o în acelaşi ritm. După care, pe 25 octombrie, în lagărul de carantină, au izbucnit febra şi dizenteria. Cum apă de băut nu li se asigura, muncitorii de la carieră beau apă din bălţoace – unii au crezut că aceasta era cauza. De vreme ce, în corturile de acolo, stăteau claie peste grămadă peste 3.500 de bărbaţi slăbiţi, iar condiţiile de igienă constau într-o latrină şi nimic altceva, terenul era

numai bun, ca să se răspândească bolile. Zi de zi, populaţia lagărului se restrângea, din cauza câtorva zeci de morţi.

Chiar şi aşa, viaţa ca o moară de măcinat din lagăr mergea înainte. în fiecare zi, raţiile se diminuau; în fiecare zi, se stătea cu orele în frig şi ploaie, ca să fie strigat apelul; în fiecare zi, bătăi şi vătămări corporale. SS- iştii declanşaseră o vendetă cu totul aparte împotriva unui rabin-şef- Merkl se numea –, pe care-l băteau, în mod regulat, până-l umpleau de sânge şi pe care l-au forţat, în cele din urmă, să pătrundă în fugă pe fâşia de protecţie a santinelelor. Iar în tot acest timp, dizenteria scăpase de sub control, şi răbojul morţilor se lungea din ce în ce mai mult.

Câţiva polonezi, mânaţi de foame, au reuşit să evadeze din lagărul cel mic şi au dat iama în popota lagărului cel mare, de unde s-au întors cu

douăsprezece kilograme de sirop, un răsfăţ care le-a mai domolit înfometarea celorlalţi prizonieri. Dar a fost o plăcere de scurtă durată. Furtul a fost descoperit, şi tot lagărul cel mic, pedepsit cu suspendarea distribuirii de raţii timp de două zile. După alte câteva zile, o ladă întreagă de conserve de carne în aspic a fost furată din depozit. Prizonierii au fost iarăşi înfometaţi timp de două zile şi obligaţi să stea în poziţie de drepţi pe platoul de apel, de dimineaţa până seara. Câtă vreme orgia pedepselor era în plină desfăşurare, s-a dat o spargere la crescătoria de porci din zona de fermă a lagărului, din colţul de nord-est, de unde s-a furat un ditamai porcul. Comandantul lagărului, Koch (care locuia într-o casă confortabilă din complexul Buchenwald şi făcea plimbări duminicile, cu soţia şi copiii mici, la grădina zoologică din apropiere), a ordonat personal

ca toţi prizonierii să fie ţinuţi nemâncaţi, până la prinderea hoţilor. îmbrăcămintea fiecărui deţinut a fost controlată, în căutarea unor pete de sânge sau resturi de talaş din cocina porcilor. Trei zile au durat represaliile şi interogatoriile, până când, în cele din urmă, s-a descoperit că hoţii fuseseră, de fapt, câţiva SS-işti.[m]

Slăbiţi până în pragul morţii de inaniţie, supuşi unor munci epuizante, cei rămaşi în viaţă mergeau în tăcere, aduşi de spate, precum nişte arătări ale celor care deja muriseră.

Pe urmă, brusc, lucrurile s-au înrăutăţit şi mai tare.

Pe 8 noiembrie 1939, într-o zi de miercuri, Adolf Hitler s-a deplasat cu avionul până la München, ca să prezideze reuniunea prin care partidul nazist comemora, în fiecare an, Puciul de la Berărie, cel eşuat din 1923, prima tentativă a lui Hitler şi a susţinătorilor lui de a pune mâna pe putere în

Bavaria. *Führer*-ul a deschis manifestarea printr-un discurs ţinut în sala grandioasă a berăriei denumite *Bürgerbräukeller*[m]. Cum războiul începuse de curând, iar planurile lui de invadare a Franţei se vedeau în situaţia de a fi amânate, din cauza vremii nefavorabile, vorbitorul hotărâse că era mai bine să se repeadă înapoi la Berlin, aşa încât şi-a devansat discursul cu o oră, faţă de programul stabilit. La optsprezece minute după ce el plecase – când ar fi trebuit să se afle în plină evoluţie oratorică –, o bombă ascunsă într-un stâlp al construcţiei a explodat cu o forţă colosală, spulberând cei câţiva oameni aflaţi în apropiere şi rănind alte câteva zeci—

Germania a fost îngrozită. Cu toate că făptaşul, Georg Elser, era un comunist german fără nici o legătură cu evreii, naziştii îi făceau răspunzători pe evrei pentru orice faptă

criminală. în lagărele de concentrare, a doua zi – care era, întâmplător, aniversarea „Nopţii de Cristal” –, s-au răzbunat cumplit. La Sachsenhausen, SS-iştii i-au supus pe deţinuţi la intimidări şi torturi, în timp ce, la Ravensbrück, femeile evreice au fost încuiate în barăci, timp de aproape o lună.— Dar aceste cruzimi au pălit, în comparaţie cu ce s-a întâmplat la Buchenwald.

în ziua de 9 noiembrie, dis-de-dimineaţă, toţi prizonierii evrei, printre care şi Gustav şi Fritz, au fost luaţi de la sectoarele de muncă, pe care le aveau atribuite, şi aduşi înapoi în lagărul principal. Li s-a ordonat să se întoarcă în barăcile în care erau repartizaţi şi, după ce s-a confirmat că toţi erau prezenţi şi totul era în regulă, sergentul SS Johann Blank a început să execute ritualul de pedepsire.

Blank era un sadic înnăscut. Fost ucenic de pădurar bavarez şi braconier, el participa cu entuziasm la jocul de-a forţatul prizonierilor să traverseze fâşia de protecţie şi ducea la îndeplinire personal multe dintre asasinate.— însoţit de alţi SS-işti, care mai erau încă mahmuri, după ce sărbătoriseră, în ajun, puciul eşuat, Blank a mers din baracă în baracă şi a selectat douăzeci-şi-unu de evrei, printre care şi un băiat de şaptesprezece ani, care a avut ghinionul de a fi găsit pe-afară, fiindcă fusese trimis cu cine-ştie-ce comision de făcut. Au fost duşi în marş către poarta principală, unde a trebuit să stea în poziţie de drepţi, câtă vreme au mimat cei de la SS o mică paradă, care să coincidă cu marşul comemorativ desfăşurat chiar atunci la München. Când s-a terminat mascarada, poarta s-a deschis, şi cei douăzeci- şi-unu de evrei

au fost mânaţi pe deal în jos, către cariera de piatră.

în cortul în care se aflau, Gustav şi Fritz habar n-aveau de ce se petrecea – nu auzeau decât zgomotele care le ajungeau până la urechi. O vreme, destul de mult, a fost linişte. Pe urmă, dintr-odată, s-a auzit un răpăit de focuri de armă; apoi altul, şi altul, printre ele auzindu-se focuri sporadice. După care, s-a lăsat iar liniştea.

—

Relatări ale celor întâmplate s-au răspândit rapid prin tot lagărul. Cei douăzeci-şi-unu de evrei fuseseră duşi încolonaţi până la intrarea în cariera de piatră, unde fuseseră toţi împuşcaţi. Reuşiseră câţiva să fugă, dar fuseseră vânaţi fără milă şi ucişi printre copaci.

Dar ziua nu se sfârşise încă. Sergentul SS Blank, împreună cu sergentul Eduard Hinkelmann, şi-au întors atenţia către lagărul mic. Au trecut la inspectarea corturilor, găsind

nereguli una după alta şi alimentându-şi singuri furia. Toţi prizonierii au primit ordin să se adune pe platoul de apel. După ce s-au aliniat, au fost luaţi în primire de *kapos,* care au trecut printre rânduri, selectând fiecare al douăzecilea deţinut şi dându-i brânci în afară. Au ajuns şi la rândul pe care se aflau Gustav şi Fritz: „Unu, doi, trei…" – degetul numărătorului le dansa tuturor prin faţa ochilor, de parcă ar fi fost braţul unui metronom –, „…şapteşpe, opt'şpe, nouăşpe…" – degetul a trecut pe dinaintea lui Gustav –, „.. .douăzeci". Degetul s-a oprit la Fritz.

Tânărul Kleinmann a fost apucat şi îmbrâncit către celelalte victime.—

O masă grea de lemn, de care atârnau nişte curele în formă de brăţări, a fost adusă, cu chiu, cu vai, până pe platoul de apel. Orice prizonier aflat în lagăr de cel puţin o săptămână sau două

recunoştea „Ţapul” (*der Bock)* – bancul de biciuire. Fusese introdus de comandantul-adjunct Hiittig, pentru a-i pedepsi pe deţinuţi şi a-şi distra soldaţii.— Orice prizonier văzuse cum funcţiona „Ţapul” şi se îngrozea numai văzându-l. Sergenţilor Blank şi Hinkelmann le făcea mare plăcere să-l pună în funcţiune. Fritz a fost apucat de braţe şi dus în mare grabă către „Ţap”, în timp ce stomacul i se întorcea pe dos. I-au fost scoase bluzonul şi cămaşa cu forţa, iar pantalonii, traşi în jos. Mai multe mâini l-au luat pe sus şi l-au trântit pe suprafaţa înclinată, i-au băgat mâinile prin curelele-brăţări şi au strâns cureaua de piele care-i strângea spinarea, ţintuindu-l de masă.
Gustav s-a uitat îngrozit şi neajutorat la cum se pregăteau Blank şi Hinkelmann, la cum savurau momentul, mângâindu-şi împletitura de la capetele bicelor – nişte arme cumplite,

din piele înfăşurată peste cabluri de oţel. Reglementările din lagăr îngăduiau cel puţin cinci lovituri şi cel mult douăzeci-şi-cinci. în ziua aceea, însă, furia celor de la SS nu s-ar fi lăsat domolită de nici un alt număr de bice, decât de cel maxim.
Prima lovitură s-a prăvălit ca o tăietură de lamă peste bucile lui Fritz.
-Numără!, i-au zbierat cei doi.
Fritz mai asistase şi până atunci la ritualul cu pricina – ştia ce se aştepta de la el.
-Unu..., a zis.
Snopul de şfichiuri i-a muşcat iar din carne.
- Două..., a gemut.
SS-iştii lucrau metodic: loviturile de bici erau alternate, ca să prelungească pedeapsa şi să amplifice durerea şi groaza pe care le provoca fiecare dintre ele. Fritz s-a luptat să se concentreze, ştiind că, dacă el pierdea şirul, seria de lovituri avea să se reia de la zero.

Trei..., patru..., o eternitate, un infern al durerii..., zece... unsprezece... tot lupta să rămână concentrat, să numere corect, să nu cadă victimă disperării şi să nu-şi piardă cunoştinţa.

Într-un târziu, ajungând la douăzeci-şi-cinci, numărătoarea s-a oprit. Cineva i-a slăbit legăturile, şi altcineva l-a ridicat pe Fritz în picioare, cu forţa. Prin faţa ochilor tatălui său, a fost dus de acolo, ajutat să plece, însângerat cum era, cu senzaţia că-i ardea pielea de durere, cu mintea stupefiată, în timp ce următorul nefericit era târât către „Ţap".

Ritualul obscen s-a prelungit ore în şir: zeci de oameni, sute de lovituri aplicate metodic, fără grabă. Unii au sucombat în faţa ororii momentului şi au pierdut şirul şfichiuirilor de bici, fiind obligaţi să sufere întregul coşmar de la început. Nici unul nu a plecat de acolo nezdrobit.

xnx

Nu existau tratamente medicale pentru evrei, nici scutiri de corvezi, nici pauze de însănătoşire. Victimele, zdrobite şi sfâşiate de dureri cumplite, erau imediat azvârlite în rutina zilnică a lagărului. Trebuia să tragă mai departe, cât de bine puteau, pentru că, dacă s-ar fi lăsat pradă suferinţei sau durerii, ar fi fost ca şi condamnaţi la moarte. La Buchenwald, oricât de rele s-ar fi dovedit a fi lucrurile, era întotdeauna loc de şi mai rău – de obicei, se şi înrăutăţeau.

Două zile au trecut, în care Fritz a luat parte cu destulă dificultate la strigatul apelului de dimineaţă. Cu toate că-l durea tot corpul, îşi făcea mai multe griji în legătură cu tatăl său, decât cu el însuşi – Gustav nu se simţea deloc bine. Pedeapsa cu înfometarea fusese reluată; dizenteria şi febra încă mai bântuiau lagărul, iar acum se îmbolnăvise şi Gustav. Era palid, febril şi molipsit de

diaree. Fritz îl urmărea din colţurile ochilor, pe măsură ce minutele se chinuiau să se scurgă. în starea în care se afla, i-ar fi fost cu neputinţă să muncească – abia se putea ţine pe picioare la strigatul apelului.

Gustav se clătina şi tremura tot, parcă părăsit de simţuri. Auzea sunete vagi, atenuate, o pâclă întunecată îi reducea câmpul vizual, extremităţile îi amorţiseră dintr-odată, şi avea senzaţia de cădere – cădere către fundul unui puţ cufundat în beznă. Când s-a prăbuşit la pământ, era deja inconştient.

Când s-a trezit, era întins pe spate. Undeva înăuntru. Nu în cort. Deasupra lui, părea să leviteze figura lui Fritz. Şi-a unui alt bărbat. Să fi fost infirmierul? Cu neputinţă – infirmeria nu primea evrei. în starea lui ameţită şi febrilă, Gustav şi-a dat seama că se afla, probabil, în baraca rezervată cazurilor deznădăjduite, din

care oamenii foarte rar ieşeau vii – în „Baraca Morţii”.

Fritz şi celălalt bărbat îl căraseră până acolo – tânărul Kleinmann având să se lupte şi cu propriile-i răni. Aerul era mai dens, înăbuşitor, îmbâcsit de gemetele şi de halena unor muribunzi nevindecabili şi neajutoraţi.

Doi doctori erau acolo. Unul, un german pe nume Haas, avea sufletul împietrit şi fura de la bolnavi, lăsându-i să moară de foame. Celălalt era un prizonier, Paul Heller, tânăr medic de origine pragheză, care făcea tot ce se putea pentru pacienţii lui, cu puţinele resurse pe care i le puneau la dispoziţie cei de la SS.— Gustav a zăcut neputincios mai multe zile, cu o temperatură de 38,8°C, uneori fiind lucid, alteori cufundat în vise febrile.

între timp, Fritz devenea din ce în ce mai îngrijorat de condiţiile din lagărul mic. Iarăşi erau ţinuţi înfometaţi. La

megafoane, se transmitea un anunţ iar şi iar, de atât de multe ori, încât devenise un fel de mantră: „Privarea de hrană se va impune ca măsură disciplinară”. Numai în luna respectivă, deţinuţii îndurară nici mai mult, nici mai puţin de unsprezece zile fără hrană. Dintre cei mai tineri, unii sugeraseră să se milogească la SS- işti să-i hrănească. Fritz, care abia dacă începuse, cât-de-cât, să-şi revină după biciuire, se numărase printre aceştia. Prizonierii mai bătrâni şi mai înţelepţi, mulţi dintre ei veterani ai Primului Război Mondial, îi avertizaseră să nu facă aşa ceva. Dacă se manifestau sub orice formă, se şi demascau, iar auto-demascarea le-ar fi adus alte pedepse, dacă nu chiar moartea.

Fritz a întors problema pe toate părţile cu un prieten vienez, Jakob Ihr – poreclit

„Itschkerl” –, un băiat din cartierul Prater.

- Nu-mi pasă, dacă-nseamnă să murim. Eu am să-l abordez pe doctorul Blies, când mai vine pe-aici, i-a spus Itschkerl.

Ludwig Blies era doctorul-şef al întregului lagăr; deşi cu greu s-ar fi putut spune că era un om de treabă, era măcar ceva mai uman – sau, dacă nu, era mai puţin dur decât ceilalţi doctori SS-işti. în anumite ocazii – rare, ce-i drept –, intervenise pentru stoparea unor pedepse care se dovedeau excesive.— Acelaşi Blies părea o persoană abordabilă: un bărbat între două vârste, care avea un aer dezarmant de comic.[m]

- Foarte bine, i-a spus Fritz. Dar vin şi eu cu tine. Şi, de vorbit, vorbesc eu – tu nu faci altceva, decât să mă susţii.

La următoarea inspecţie a doctorului, Fritz şi prietenul Itschkerl s-au înfaţişat sfioşi înaintea lui. Având grijă să nu

adopte un ton revendicativ, ci cu o voce tremurată, ca şi cum ar fi fost cât pe ce să se smiorcăie de disperare, Fritz s-a milogit de doctorul Blies:

-Nu mai avem putere să muncim. Vă rugăm... daţi-ne ceva să mâncăm.—

îşi cântărise vorbele cu grijă. în loc să încerce să-i stârnească doctorului mila, el apelase la viziunea practică a SS-iştilor, pentru care deţinuţii nu erau decât o forţă de muncă. în acelaşi timp, era extrem de periculos, dacă dădea impresia c-ar fi fost incapabil de muncă – lipsa de utilitate însemna moarte.

Doctorul Blies l-a privit surprins. Fritz era mărunt pentru vârsta lui şi nu părea cu mult mai mare decât un copil. Asta, plus efectele pe care le avuseseră asupra lui flagelarea şi înfometarea făceau din el o apariţie jalnică. Convingerile doctorului s-au clătinat,

umanitatea lui ciocnindu-se de principiile naziste. Brusc, a zis:

- Veniţi cu mine.

Itschkerl şi Fritz au mers în urma lui, traversând platoul de apel către bucătăria lagărului. Blies le-a ordonat să aştepte, a intrat în depozitul de alimente şi a ieşit după câteva minute, aducând cu el o pâine mare de orez, din cele care se împărţeau pe raţii, şi un castron de doi litri de supă.

- Haideţi, le-a spus, întinzându-le acea pradă neaşteptată. înapoi în lagărul vostru. Marş!

Au împărţit mâncarea cu cei mai apropiaţi vecini ai lor de pat – era echivalentul unei mese raţionalizate pentru şase oameni. A doua zi, întregul lagăr şi-a primit înapoi raţiile întregi – la ordinul doctorului Blies, după toate aparenţele. Cei doi băieţi au devenit subiectul discuţiilor peste tot prin lagăr, şi, de atunci înainte, Itschkerl a devenit unul dintre cei mai buni prieteni ai lui Fritz.

Pe măsură ce zilele treceau, Fritz îl vizita pe tatăl său, în „Baraca Morţii”, ori de câte ori putea. Nu-l omorâse dizenteria, drept care Gustav depăşise faza cea mai rea; chiar şi aşa, însă, era clar pentru el că nu avea cum să se facă bine în mediul acela pestilenţial şi neigienic. După două săptămâni, l-a rugat pe doctorul Heller să-l externeze, dar acesta nici n-a vrut să audă – Gustav era mult prea slăbit, ca să poată supravieţui.

Dar tatăl era hotărât – nerespectând recomandările doctorului, l-a rugat pe fiul său, Fritz, să-l ajute să se ridice în picioare. Amândoi s-au strecurat afară din „Baraca Morţii”, ca un singur om. Din momentul în care a ieşit la un aer mai curat, Gustav a şi început să se simtă mai bine; ţinându-şi braţul pe după umerii fiului său, Gustav s-a lăsat condus de Fritz, care-i ghida fiecare pas şovăielnic tatălui său, până în lagărul mic.

Chiar şi în acel cort cu mâzgă pe jos şi plin-ochi, atmosfera tot părea mai proaspătă decât în iadul dinainte, şi Gustav a început să-şi recapete puterile. A doua zi, a primit o muncă mai uşoară, la curăţat latrine şi alimentat cuptoare—; a şi mâncat mai bine, aşa că starea lui de sănătate s-a mai îmbunătăţit.

Şi lui Fritz i s-au mai însănătoşit rănile căpătate. Dar la Buchenwald, exista oricând o limită a cât de bine se simţea orice suflet. Toţi erau slăbănogi; Gustav, care fusese întotdeauna zvelt, ajunsese acum să cântărească doar patruzeci-şi-cinci de kilograme, după ce mai fusese şi bolnav. Pe Fritz, reputaţia de isteţime, nou-căpătată, îl făcuse bine văzut nu numai de prizonierii de rând, ci şi de unii dintre mai-marii lagărului – crema funcţionarilor din rândurile deţinuţilor. Ceea ce nu însemna că realitatea nu era una şi aceeaşi: toate

beneficiile erau minimale, iar consolările se reduceau, în cel mai bun caz, la o amânare a morţii. „Muncesc numai ca să uit unde mă aflu”, a scris Gustav în jurnal.

Odată cu prima lor iarnă petrecută în lagăr, care se apropia din ce în ce mai mult, el şi Fritz au fost recunoscători, când au primit un pachet cu lenjerie nouă de acasă. Li se îngăduia să primească asemenea lucruri, dar nu aveau voie să comunice cu nimeni din afară. Pachetul era însoţit de o scrisoare. Tini încerca să le aranjeze copiilor plecarea în America – inclusiv lui Fritz –, numai că demersurile ei avansau foarte încet, în lupta cu mareea birocratică. De la Edith, nu avea nici o veste. Iar despre ea însăşi – unde se afla şi ce mai făcea –, nu sufla o vorbă

.Capitolul 4

Sfarmă-Piatră

nn

Cerul nopţii era cel mai negru cu putinţă deasupra nordului Angliei, spuzit cu stele şi parcă bandajat cu o panglică de pâclă – Calea Lactee –, peste toate plutind o lună în primul pătrar, ca o felie luminoasă de lămâie. Naţiunea era în plin război şi lăsată în beznă de camuflaje, drept care numai cerurile dacă mai aveau grija iluminaţiei.

Edith Kleinmann s-a uitat în sus, la unele şi aceleaşi stele care spuzeau cerul şi deasupra Vienei, unde familia ei, cu voia Domnului, trăia în siguranţă. Nu avea nici un fel de veşti de acolo, numai temeri. Atât de mult şi-ar fi dorit să afle ce mai făceau mama şi tatăl ei, sora şi fraţii, prietenii şi rudele. în schimb, Edith avea ea însăşi

veşti, pe care le-ar fi împărtăşit cu orice preţ. Cunoscuse un bărbat. Şi nu orice bărbat, ci *bărbatul* prin excelenţă. Se numea Richard Paltenhoffer şi era un exilat, ca şi ea.

Primele câteva luni pe care le petrecuse în Anglia se scurseseră, fără să se întâmple nimic demn de luat în seamă. Plasamentul ei de lucru, aranjat prin Comitetul Refugiaţilor Evrei *(Jewish Refugees Committee* – JRC), era de fată-n casă la o doamnă trecută bine de şaizeci de ani, evreică, pe nume Rebecca Brostoff, care afişa un ditamai negul pe nas şi locuia într-o casă liniştită, în suburbii. Cu soţul ei, Morris, care era un comerciant aprig, ducea o existenţă îndestulată, dar modestă. Amândoi se născuseră în Rusia şi fuseseră tot refugiaţi, în tinereţile lor.—

Leeds-ul nu se compara cu Viena: era un oraş industrial întins, tot numai ziduri de cărămidă înnegrite de funingine

şi arhitectură englezească victoriană, cu străzi lungi de case înghesuite, mânjite, în care locuiau muncitori industriali, de clădiri publice grandioase şi orizonturi cenuşii, pline de fum. Dar acolo nu erau nazişti şi, cu toate că antisemitism exista, nu se punea problema ca evreii să fie încolţiţi, excluşi, supuşi tuturor acelor batjocuri cu frecatul caldarâmului, nu se vorbea de Dachau, nici de Buchenwald.

Mulţi britanici se bucurau să le ofere adăpost evreilor germani, dar unii nu se bucurau, iar guvernul era prins între cele două grupări. Presa vorbea şi pentru ei, şi împotriva lor – accentuând cum şi cu ce ajutau economia şi în ce ananghie se aflau în ţara de proveniență; muncitorii britanici, pe de altă parte, se temeau să nu-şi piardă slujbele, temerile fiindu-le speculate de gazetele de dreapta. Se făceau tot felul de alegaţii despre

tendinţele criminale şi moliciunea evreilor, despre ameninţarea pe care o reprezentau faţă de modul de viaţă britanic. Totuşi, chiar şi aşa, nu existau nazişti autentici, după cum nu existau nici paramilitari SA ori SS. Odată ce izbucnise războiul, guvernul Majestăţii-Sale trecuse la supravegherea celor de alte naţionalităţi şi la internarea în lagăre a străinilor duşmani; Edith, ca refugiată din calea nazismului, era exceptată, fireşte.— Şi cu asta – cel puţin, aşa se părea –, basta.

Doamna Brostoff o trata pe Edith – care nu era cea mai obişnuită slujnică din lume – cu bunăvoinţă, iar Edith era mulţumită cu o plată săptămânală decentă, de trei lire sterline.

Ţara de adopţie fiindu-i prinsă în războiul „vorba-vine”— (sau „războiul plictiselii”, cum l-au denumit unii), prima iarnă petrecută de

Edith în Anglia nu de conflict a fost marcată, ci de romantism. îl cunoscuse vag pe Richard Paltenhoffer la Viena: era de aceeaşi vârstă cu ea, şi amândoi se învârtiseră prin aceleaşi cercuri. în Anglia, se reîntâlniseră – şi se îndrăgostiseră.

Richard făcuse o incursiune în infern, de când el şi Edith se văzuseră ultima oară. în iunie 1938, fusese luat pe sus de SS-iştii vienezi, în cadrul aşa-numitei „Acţiuni de Curăţare a *Reich*-ului de Târâie-Brâu". Acest program era menit să mături străzile Germaniei de elementele asociale, care parazitau societatea germană şi să le ducă în lagărele de concentrare – „guri inutile", şomeri, cerşetori, beţivi, dependenţi de droguri, proxeneţi, mici escroci. Aproape zece mii de oameni fuseseră săltaţi sub acest pretext – mulţi dintre ei, la fel ca Richard Paltenhoffer, doar evrei care se

aflaseră în locuri nepotrivite, la momente nepotrivite.— Richard fusese trimis la Dachau, apoi transferat la Buchenwald—, pe atunci un loc şi mai rău, decât un an mai târziu, când au ajuns acolo Gustav şi Fritz Kleinmann, pentru că era şi mai supra-populat şi avea condiţii de viaţă încă şi mai primitive.— într-una dintre orgiile de pedepsire devenite obişnuinţă, care surveneau, de regulă, după ce era strigat apelul de seară, un bărbat care stătea în faţa lui Richard fusese înjunghiat cu baioneta de un gardian SS. Lama străpunsese trupul respectivului – care căzuse pe spate, peste Richard – şi se înfipsese şi în piciorul său. Rana căpătată atunci îl chinuise luni de zile, dar, spre marele lui noroc, infecţia nu-i fusese fatală. în ultimă instanţă, un alt noroc, de astă- dată chior, îi salvase viaţa. în aprilie 1939, pentru a marca faptul că Hitler împlinea cincizeci de ani,

Heinrich Himmler acceptase amnistierea în masă, cu ocazia celebrării, a circa nouă mii de prizonieri din lagărele de concentrare.— Printre ei, se numărase şi Richard Paltenhoffer.

în loc să se întoarcă la Viena, el trecuse graniţa în Elveţia. Fusese ajutat de Cercetaşii Austrieci să obţină permisul de călătorie necesar, pentru a merge în Anglia. Până la finele lunii mai, era deja în drum spre Leeds, unde îl aştepta o slujbă într-o fabricuţă de pesmeţi *koşer.*[m]

Edith şi Richard fuseseră bine primiţi, amândoi, în societatea cea mare şi dinamică a evreilor din oraş, care avea propria ei ramură activă a Comitetului Refugiaţilor Evrei. Deşi bugetul era minuscul, de numai 250 de lire pe an, voluntarii locali ajutau sute de oameni să-şi găsească de lucru şi unde să locuiască la Leeds.—

Printr-un club de socializare pentru tinerii evrei se cunoscuseră Edith şi Richard. în ochii ei, Richard Paltenhoffer întruchipa toate amintirile de acasă şi viaţa pe care o pierduse, mediul acela însufleţit şi cariera în modă la care visase – nu să mături covoare. Plus că Richard era un ins agreabil şi atrăgător. Avea un zâmbet radios şi-i plăcea să râdă, şi se îmbrăca elegant – în costume croite bine, cu dunguliţe subţiri, de culoarea cretei, cu pălărie de fetru pe cap şi întotdeauna cu câte o batistă vârâtă grăbit în buzunarul de la piept al costumului. Printre toţi muncitorii de acolo, din Yorkshire, îmbrăcaţi în serj, cu fulare de lână la gât şi cu şepci turtite pe cap, Richard ieşea în evidenţă, ca o plantă exotică într-un câmp de cartofi.

Războiul – chiar şi unul „vorba-vine” – era un timp al oportunităţilor pentru cei tineri, iar dacă două spirite cu aspiraţii

înalte se ciocneau departe de casă, era practic inevitabil să-şi trăiască vieţile din plin, amândouă. Crăciunul trecuse, iar luna ianuarie încă nu, când Edith se trezise gravidă. Ea şi Richard începuseră să-şi facă planuri de nuntă.

Fiind refugiaţi, orice schimbare de statut era obligatoriu să fie notificată Guvernului. La ora nouă-treizeci fix, într-o dimineaţă de luni din februarie, se prezentaseră la biroul rabinului Arthur Super de la Sinagoga Nouă din Leeds, iar de acolo, merseseră cu toţii la secţia de poliţie, ca să completeze formularele cerute. Pe urmă, cu ajutorul Congregaţiei Unite Evreieşti, al Comisiei de Control de la Comitetul Refugiaţilor Evrei şi al unui rabin pe nume Fisher, fost la Stadttempel – Templul Municipal din Viena –, îşi aranjaseră viitoarea cununie.— Odată îndeplinite cerinţele birocratice, Edith Kleinmann şi

Richard Paltenhoffer se căsătoriseră, în ziua de duminică, 17 martie 1940, la Sinagoga Nouă de pe Şoseaua Chapeltown, o clădire de un remarcabil modernism, cu mai multe cupole de aramă vopsite verde şi bolţi de cărămidă, situată în inima echivalentului de la Leeds al cartierului vienez Leopoldstadt.

După două luni, Adolf Hitler lansase invazia în Belgia, Ţările de Jos şi Franţa. în decurs de o lună, ce mai rămăsese din Forţa Expediţionară Britanică fusese evacuat de pe plaja de la Dunkirk. Războiul „vorba-vine” se sfârşise. Germanii se apropiau, şi nimic nu părea să le poată sta în cale.

xnx

- *Stâng-do*|-*tre*|*! Stâng-do*|-*tre*||

Un *kapo* dicta ritmul pe tonul obişnuit, ca şi cum ar fi lătrat, în timp ce ei, în grup compact, împingeau vagonetul pe şine, la deal.

- *Stâng-do*|-*tre*|*! Stâng*-*do*>'|-*tXQ*||

încălţările lui Fritz alunecau pe gheaţă şi pe pietrele pe care nimic nu le ţinea la un loc, muşchii veştejiţi îi trosneau, mâinile şi umerii îi ajunseseră carne vie, din cauza frânghiei. în jurul său, şi ceilalţi bărbaţi icneau, tot opintindu-se; în urma lor, alţii – printre care şi tatăl lui Fritz – împingeau în fierul îngheţat, cu degetele goale.

Iarna se năpustise ca o fiară peste colina Ettersberg, dar pe *kapos* puteai oricând să te bazezi că erau în stare să fie şi mai sălbatici.

- Puneţi mâna şi-mpingeţi, câinilor! *Stâng-do'|-txQ||* Mai cu vână, porcilor! Ce, nu vă distraţi?

Oricine părea să şovăie încasa imediat ori un şut, ori o lovitură. Roţile scârţâiau şi scrâşneau, picioarele oamenilor tropăiau şi alunecau pe pietre, şi răsuflarea lor fierbinte se făcea nor de aburi peste capetele tuturor, în aerul îngheţat.

- Mai cu sârg! *Stâng-ăo*|-*txQ*|| Mai repede, că dracu' vă ia!— Douăsprezece vagonete pline aveau de împins la deal, spetindu-se, în fiecare zi, pe şinele care duceau până la şantierele de construcţii, şi fiecare drum dus-întors le lua câte un ceas. -Daţi-i înainte, porcilor! *Stâng-do>*|-*txQ*||

„Oamenii-fiare smucesc hăţurile”, a scris Gustav, transformând coşmarul zilnic într-o suită de imagini poetice dure. „Gâfâieli, icnete, năduşeală... Sclavi blestemaţi să trudească, la fel ca în zilele faraonilor.”

Anul cel nou adusese şi un scurt răgaz: la mijlocul lui ianuarie, doctorul Blies, îngrijorat de procentul extrem de mare de morţi din lagărul mic— – plus că şi SS-iştii erau îngrijoraţi că s-ar fi putut molipsi şi ei –, ordonase ca supravieţuitorii să fie mutaţi la nişte condiţii sanitare mai acceptabile, în lagărul mare.

Fuseseră îmbăiaţi şi despăduchiaţi, apoi vârâţi în carantină, într-o baracă apropiată de platoul de apel. Condiţiile păruseră aproape de lux, în comparaţie cu cele din corturi, fiindcă aveau podele de lemn cernite, pereţi solizi, mese pe care să mănânce, closete şi un spălător cu apă curentă, chiar dacă rece. Totul era ţinut într-o curăţenie impecabilă: prizonierii erau chiar obligaţi să se descalţe într-un fel de antecameră şi să pătrundă în baraca propriu-zisă desculţi. Pentru murdărie şi dezordine, li se aplicau pedepse grele. în acea binecuvântată primă săptămână de carantină, li se dăduse mâncare în mod regulat, şi nu-i obligase nimeni să muncească. îşi mai recăpătase şi Gustav din puteri.

Desigur, nu avea cum să dureze. Pe 24 ianuarie 1940, carantina se sfârşise. Pentru prima oară, tatăl şi fiul fuseseră despărţiţi – Fritz fiind

repartizat, împreună cu alţi vreo patruzeci de băieţi, în baraca numărul 3 (zisă şi „Baraca Tineretului”, cu toate că era ocupată preponderent de bărbaţi în toată firea).—

Avuseseră ocazia să cunoască mai bine lagărul propriu-zis, învăţându-i organizarea şi reperele principale, dintre care cel mai important era „Stejarul lui Goethe”. Copacul acela venerabil se înălţa la mijlocul distanţei dintre bucătării şi blocul-spălător, şi se spunea despre el c-ar fi fost un obiectiv al plimbărilor pe care le făcea Goethe, când părăsea Weimarul şi urca pe colina Ettersberg. Atât de puternice conotaţii culturale avea, încât cei de la SS îl păstraseră şi construiseră lagărul de jur-împrejurul arborelui, utilizându-l pe acesta la pedepsirea deţinuţilor.— Metoda, folosită peste tot în sistemul concentraţionar de lagăre, consta în a-i lega omului

mâinile la spate şi a-l spânzura, după aceea, de încheieturi, de o creangă de copac sau grindă.— „Stejarul lui Goethe” oferea o scenă spectaculoasă pentru acest ritual abominabil. Bărbaţii astfel spânzuraţi erau lăsaţi ore în şir acolo – suficient cât să rămână schilodiţi apoi zile sau săptămâni întregi – şi adeseori bătuţi, până le dădea sângele, chiar în timp ce atârnau de creangă. Doi dintre camarazii de muncă ai lui Gustav se număraseră printre cei atârnaţi de „Stejarul lui Goethe”, pe motiv că nu munceau cu destul sârg.

Fritz şi tatăl său rămăseseră surprinşi, la ieşirea din carantină, când aflaseră că evreii reprezentau mai puţin de o cincime din populaţia deţinuţilor de la Buchenwald.— Erau acolo criminali, romi, polonezi, pastori luterani şi preoţi catolici, homosexuali, dar de departe cei mai numeroşi erau deţinuţii politici – în

principal, comunişti şi socialişti. Mulţi erau deja prizonieri de ani buni – în unele cazuri, încă de la instalarea regimului nazist, în 1933. Totuşi, naziştii le rezervau evreilor şi romilor muncile cele mai grele şi pedepsele cele mai dure.

- *Stâng-do|-tre|! Stâng-do>'|-tXQ||*

Douăsprezece încărcături pe zi la deal şi alte douăsprezece curse periculoase înapoi spre carieră, în mare viteză, la vale. Degetele arse, de la cât de rece era metalul vagonetului, umerii zdreliţi de frânghii, minţile amorţite, picioarele care alunecau pe gheaţă – şi, peste toate, *kapos,* cu abuzurile lor.

Iar şi iar aceleaşi lucruri, zi după zi, până când iarna, uşor-uşor, i-a lăsat locul primăverii. în cele din urmă, Gustav şi Fritz au fost luaţi de pe sectoare de la vagonete şi puşi la muncă în altă parte a carierei, la cărat de piatră. Nu le-a venit să creadă că putea fi ceva şi mai rău.

Trebuia să culeagă pietrele şi bolovanii de unde erau smulşi din spinarea de rocă a dealului şi să-i care cu mâinile goale – numai şi numai în pas alergător – până la vagonetele care aşteptau să fie încărcate. Li s-au băşicat şi le-au sângerat palmele şi degetele. Schimbul dura câte zece ore, cu o scurtă pauză la miezul zilei. Şi, ca să pună capac trudei propriu-zise, mai era şi reputaţia de infamie, pe care i-o dădeau acelui loc abuzurile, infinit mai rele decât tot ce trăiseră deţinuţii până atunci, la sectoarele cu vagonete.

„Fiecare zi, o nouă moarte”, a scris Gustav. „De necrezut, cât poate să îndure omul.” Nu găsea cuvinte obişnuite, care să descrie ce iad însemna truda la carieră. Aşa încât, a dat paginile carneţelului până la sfârşit şi a început să compună un poem – intitulat *Caleidoscop de carieră* –, în care a conturat coşmarul acela haotic, sub forma unor

strofe bine măsurate şi ordonate:
Poc şi trosc, lovesc baroase, poc şi trosc, zile geroase. Robi în suflet, bieţi arată, haida-hai, şi sfarmă piatră.—

în versurile care urmau, Gustav a reuşit să găsească un punct de echilibru între propriile experienţe de zi cu zi şi cum le percepeau *kapos* şi cei de la SS:
Poc şi trosc, lovesc baroase, poc şi trosc, zile geroase. Uite-i, ce-amărâţi arată şi cum gem, cât bat înpiatră.[m]

Mânatul sclavilor, în fiecare zi parcă fără sfârşit, şi toate abuzurile criminale – transpuse într-o imagistică poetică. „Bagă lopata! Ia şi-ncarcă! Te gândeşti să iei o pauză? Ce, te crezi vreo mare sculă?” Mâinile care alunecau, zdrelite de bolovani, pătând calcarul palid c-un roşu de sânge şi rugină amestecate, care se luptau să poarte greutatea până la vagonet. „Haideţi, puturoşilor! Vagonetu'

doi! Dacă nu-l umpleţi mai repede, vă bat, până vă umplu de sânge!” Pietrele care troncăneau şi zdroncăneau, lovindu- se de pântecul de fier, ca un găuroi mare, al vagonetului. „Aţi terminat? Vă credeţi liberi, de-acum, ă? Ce, m-aţi văzut pe mine râzând? Vagonetu' trei – pas alergător! Hai, mai repede, că dracu' vă ia! Daţi-i bătaie, porcilor!” Mânaţi mereu din urmă cu lovituri şi înjurături, luau în primire vagonetul plin, ca să-l împingă la deal anevoie, pe şinele abrupte.

- *Stâng-do|-tre|! Stâng-do>'|-tXQ||*

Kapos şi gardieni deopotrivă se distrau pe seama deţinuţilor. Pe unul dintre camarazii-cărători ai lui Gustav, l-au pus, la un moment dat, să înşface un pietroi uriaş, după care să fugă în cercuri cu el în braţe, când în susul, când în josul dealului.

- Fii caraghios, pricepi?, i-a ordonat *kapo.* Că te bat, până-ţi rup spinarea!

Victima s-a străduit să fugă într-un fel anume, glumeţ, iar *kapo* a izbucnit în râs şi a început să aplaude. Omul a tot fugit în cerc, şi iar în cerc, în timp ce pieptul îi zvâcnea, luptându-se pentru orice respiraţie, plin de julituri şi de sânge. Până la urmă, răpus de simpla extenuare, a dat greş cu felul în care-şi interpreta caraghioslâcul, dar tot a continuat să se mişte, împleticindu-se la mersul în cerc alte două ture. Dar *kapo* se plictisise, de- acum: i-a dat brânci victimei, care s-a prăbuşit la pământ, şi i-a mai tras o lovitură sălbatică, fatală, direct în cap.

Un joc predilect era să i se smulgă şapca de pe cap unui deţinut aflat în trecere şi să-i fie azvârlită ori într-un copac, sus de tot, ori în vreo băltoacă – în tot cazul, dincolo de fâşia de

protecţie a santinelelor. „Ei, uite-ţi şapca! Du-te şi ia-ţi-o – pe-acolo, pe la santinela număru' patru. Haide, tu ăsta, du- te şi ia-ţi-o!” De multe ori, era vorba de câte un deţinut nou, care nu cunoştea încă regulile. „Şi el dă fuga, prostul”, a scris Gustav. Se repezea pe fâşia din spatele santinelelor, şi *-poc!* – era mort. încă o intrare în registrul evadărilor, ţinut de gardieni, încă nişte puncte care-i aduceau vreunui SS-ist câteva zile de permisie în plus – trei zile pentru fiecare tentativă de evadare curmată din primul foc. O santinelă de la SS, un anume Zepp, era în cârdăşie cu mai mulţi *kapos,* inclusiv cu Johann Herzog, un deţinut cu triunghi verde, fost membru al Legiunii Străine, pe care Gustav îl descria ca fiind „un criminal de cel mai rău soi cu putinţă”—. Zepp îi recompensa pe Herzog şi ai lui cu tutun, ori de câte ori trimiteau câte un deţinut în raza de acţiune a puştii lui.

Cu toate că se comiteau în mod curent sinucideri, majoritatea deţinuţilor nu cedau şi nu se lăsau păcăliţi. Erau câţiva care păreau imposibil de înfrânt, indiferent câte şi ce fel de abuzuri s-ar fi abătut asupra lor. Izbit cu patul puştii,
Trosc! El cade-n patru labe,
dar câinele – nici gând să crape!—

într-o zi, Gustav a fost martor la o scenă care avea să-i rămână pentru totdeauna în minte, ca întruchipare a rezistenţei. în mijlocul carierei, se înălţa o maşinărie – şi domina orice altceva, cu înălţimea ei. Avea un motor masiv, care huruia cumplit şi punea în mişcare o serie de roţi şi curele conectate la un dispozitiv de încărcare uriaş, în care se arunca piatra cu lopeţile. înăuntru, nişte lame grele de metal funcţionau în sus şi-n jos şi dintr-o parte într-alta – era un fel de maxilar zdravăn de metal, care mesteca şi zdrobea pietrele,

transformându-le în pietriş. Pe platformă, stătea un *kapo*, care manevra manetele şi pedalele. Când nu încărcau vagonetele, salahorii de la carieră alimentau maşinăria monstruoasă. Lui Gustav, acel Sfarmă-Piatră i se părea emblematic nu numai pentru carieră, ci pentru lagărul în sine şi pentru tot ce însemna sistemul din care Buchenwald nu era decât o componentă – marele mecanism în care el însuşi, Fritz şi toţi camarazii lor de suferinţă nu reprezentau numai combustibilul care-l făcea să funcţioneze, ci şi materia primă, pe care o mesteca şi mărunţea.

Duduie concasorul zi, după zi, după zi, duduie şi iar duduie, şi piatra o sfarmă, o mestecă pân-o face pietriş, oră de oră, înghite lopată după lopată, în gura lui nesătulă. Iar cei ce i-o-ndoapă, cu trudă şi-atât de mult zel, ştiu că, deşi-l hrănesc bine, sătul nicicând nu va fi – întâi

piatra o-nghite, apoi şi pe ei i-o-nghiţi.—

Un deţinut din sectorul de umplere a concasorului, camarad cu cel care fusese obligat să fugă în cerc, îşi ţinea capul plecat şi azvârlea piatra, lopată după lopată, având grijă să nu-i atragă atenţia nici unuia dintre *kapos.* Era un bărbat înalt, cu o statură de zdrahon, şi se pricepea la mânuit lopata. *Kapo* cel de pe platformă a găsit de cuviinţă să-l provoace la un joc pe omul respectiv. A călcat pedalele şi răsucit manetele, până când maşinăria şi-a dublat viteza de funcţionare, zdroncănind şi huruind infernal. Prizonierul a mărit şi el ritmul cu care mânuia lopata. Om şi maşină s-au luat la întrecere – omul gâfâind şi încordându-şi muşchii, concasorul măcinând şi pârâind parcă din toate încheieturile, de-ai fi zis că era cât pe ce să explodeze. Gustav, care muncea în apropiere, şi-a lăsat lucrul, ca să asiste la

întrecere; la fel au procedat şi alţii, iar *kapos,* de-a dreptul exaltaţi şi ei, le- au îngăduit.

Competiţia s-a înteţit, lopată cu lopată, lamele tocând, roţile huruind, omul năduşit leoarcă, în timp ce concasorul bubuia şi vomita un şuvoi de pietriş. Omul părea să-şi fi luat asupră-şi o combinaţie fără precedent de forţă şi voinţă. Dar concasorul avea o rezistenţă fără margini, aşa că omul, încetul cu încetul, a dat semne de slăbiciune şi a lăsat-o mai moale. Adunându-şi toată voinţa, şi-a pus mintea cu maşinăria, într-un ultim şi titanic efort, încordându-şi muşchii pe coada lopeţii, de parcă s-ar fi ţinut de ea, să nu-şi piardă viaţa; concasorul avea să câştige, cum întotdeauna câştiga – dar el, unul, tot s-a străduit.

Brusc, a răsunat un altfel de bubuit, şi un geamăt prelung şi hârşâit s-a făcut auzit din burta maşinăriei. Sfarmă-Piatră s-a scuturat din toate încheieturile,

a horcăit... şi a tăcut. *Kapo* de pe platformă, uluit, s-a băgat printre măruntaiele lui şi a descoperit că o piatră ajunsese în cutia de viteze şi-o blocase – de aceea nu mai funcţiona.

S-a lăsat o linişte care prevestea ceva groaznic. Deţinutul s-a proptit în lopată, căutând cu disperare să-şi recapete suflul. îl învinsese pe Sfarmă- Piatră şi era susceptibil să-şi piardă viaţa din acest motiv. Mai-marele între *kapos,* rămas fără grai în prima clipă, a izbucnit în râs şi i-a spus deţinutului:

- Vino-ncoace, băiete-zdrahon! Ce eşti, muncitor la fermă? Te pomeneşti c-oi fi miner?

- Nu, i-a răspuns deţinutul. Sunt jurnalist – la care *kapo* a râs şi mai tare:

- Gazetar, adică? Mare păcat! N-am ce face cu aşa ceva – şi s-a întors cu spatele, să plece, după care s-a răzgândit şi s-a întors iar: De fapt, stai puţin,

c-aş avea nevoie de cineva care să ştie să scrie. Du-te şi aşteaptă-mă în baraca de colo. Am altă treabă să-ţi dau de făcut.

Când eroul a pus lopata jos, Gustav a simţit, deodată, greutatea pietrei pe care o ţinuse în braţe şi privirile pe care un alt *kapo* şi le întorsese către el. în mare grabă, şi-a reluat munca de mai înainte, meditând la întâmplarea la care fusese martor. Omul împotriva maşinii; de astă-dată, omul obţinuse o mică victorie. Maşina, din câte văzuse cu ochii lui, putea fi învinsă de cineva care ar fi avut forţa şi voinţa necesare. Dacă aceeaşi constatare se verifica şi în cazul maşinăriei mult mai mari – asta rămânea de văzut.

Mecanicul a scos piatra din cutia de viteze şi a repornit motorul. Troncănind şi huruind, concasorul şi-a reluat funcţionarea, măcinând pietrele aruncate

în gâtlejul său nesătul de prizonierii-salahori, consumându-le forţa, năduşeala şi sângele, uzându-i şi pe ei, în timp ce mărunţea pietrele

.CAPITOLUL 5

DRUMUL SPRE VIATĂ

j
XBX

Tini se uita la cele două plicuri cu neîncredere. Erau identice, şi amândouă proveneau de la Buchenwald. Cunoştea multe soţii şi mame, ai căror soţi şi fii ajunseseră în lagăre; uneori, chinurile se sfârşeau, atunci când respectivii îşi obţineau documentele de emigrare şi erau puşi în libertate. Alteori, se întorceau la Viena sub formă de cenuşă într-un borcan. De scrisori, nu se mai auzise.

A rupt unul dintre plicuri. înăuntru, era ceva ce arăta mai

degrabă a înştiinţare oficială, decât a scrisoare. Aruncându-şi privirile peste ea, şi-a dat seama că era, într-adevăr, de la Gustav şi s-a simţit uşurată. I-a recunoscut scrisul de mână solid, pătrăţos, acolo unde-şi completase numele şi numărul de prizonier. Cea mai mare parte a spaţiului era ocupată de o listă de restricţii, tipărită dinainte – dacă deţinutul avea voie să primească bani şi pachete, dacă avea voie să scrie sau să primească scrisori, un avertisment că era inutilă orice intervenţie la biroul comandantului, în numele deţinutului, şi aşa mai departe. Mai era un spaţiu, mult mai restrâns, în care Gustav scrisese un mesaj concis, cenzurat de cei de la SS. Tini afla numai că era în viaţă, bine-sănătos, şi că muncea în lagăr. Când a rupt şi celălalt plic, a dat peste un mesaj aproape identic de la Fritz. Comparând cele două, a observat că numărul

barăcii era diferit la unul, faţă de celălalt. Aşa că fuseseră despărţiţi. Era motiv de îngrijorare pentru ea. Cum ar fi putut băiatul să aibă grijă de el însuşi?

Tini aduna din ce în ce mai multe îngrijorări. De la invadarea Franţei, în luna mai, la Viena le fusese impusă evreilor o interdicţie de circulaţie.— Ai fi putut crede că nu mai existau modalităţi prin care naziştii să le strice vieţile evreilor, dar ai fi greşit. Oricând se mai găsea câte un par cu care să fie bătuţi.

în octombrie, anul anterior, nu la mult timp după ce Gustav şi Fritz fuseseră luaţi şi duşi de acolo, două transporturi de evrei părăsiseră Viena, cu destinaţia Nisko, în Polonia ocupată; urmau să fie relocaţi într-o comunitate agricolă de cine-ştie-ce fel— Programul dăduse greş practic înainte de-a începe, dar le sporise tuturor evreilor – câţi mai rămăseseră

la Viena – sentimentul de nesiguranţă. Când reveniseră la casele lor, în aprilie, supravieţuitorii aduseseră cu ei poveşti îngrozitoare – avuseseră parte numai de abuzuri şi crime.—

Pentru Tini, misiunea de a-şi duce copiii undeva unde să fi fost în siguranţă devenise mai urgentă ca niciodată. Marea Britanie fiindu-le acum inaccesibilă, America le mai rămăsese, ca ultimă speranţă. Preocuparea numărul unu, pentru Tini, era să obţină eliberarea lui Fritz, câtă vreme băiatul ei mai era încă minor şi, deci, eligibil pentru emigrare în regim de prioritate. Depusese cereri pentru el, Herta şi Kurt. Fiecare avea nevoie de două depoziţii sub jurământ, de la prieteni sau rude care locuiau deja în America şi se angajau să le ofere adăpost şi sprijin. Declaraţiile erau destul de uşor de obţinut, de vreme ce Tini avea nişte veri la New York şi în

New Jersey—, plus o veche şi foarte bună prietenă, Alma Maurer, emigrată de mulţi ani, care locuia în Massachusetts—. Deci, sprijin era destul – problema o constituiau birocraţia regimului nazist şi cea din Statele Unite.

Preşedintele Roosevelt – care voia să sporească numărul de refugiaţi primiţi – nu avea nici o putere în faţa Congresului şi a presei. Statele Unite îşi fixaseră, teoretic, o cotă anuală de şaizeci de mii de refugiaţi, dar preferau să nu facă nimic pentru a o pune în practică. în schimb, Washingtonul se folosea de orice şmecherie imaginabilă de ordin birocratic, pentru a obstrucţiona şi amâna depunerea cererilor. în iunie 1940, un memorandum intern al Departamentului de Stat îi sfatuia pe consulii săi din Europa că: „Putem să amânăm şi, efectiv, să oprim... venirea imigranţilor în Statele Unite... pur şi simplu, instruindu-i pe

consulii noştri să ridice orice obstacol cu putinţă în calea... care ar provoca întârzieri în acordarea vizelor”—.

Tini Kleinmann făcuse pârtii tot ducându-se de la un birou la altul, stătuse la cozi, scrisese petiţii una după alta, completase formulare, suferise insultele tuturor gestapoviştilor, ceruse anchete, după care aşteptase, aşteptase şi iar aşteptase, temându-se de orice nou mesaj pe care-l primea – să nu fi fost vreo convocare în vederea deportării. Orice mişcare îi fusese blocată cu tot felul de obstacole concepute în mod special pentru a le face pe plac membrilor Congresului american, patronilor de gazete, oamenilor de afaceri, muncitorilor, nevestelor şi micilor comercianţi din toate orăşelele din Wisconsin şi Pennsylvania, de la Chicago şi New York – toţi obiectând strident la perspectiva unui nou val de imigranţi.

Fritz se apropia tot mai mult de vârsta majoratului. Herta împlinise deja optsprezece ani şi se vedea constrânsă la modul jalnic de lipsa unui loc de muncă şi a oricăror posibilităţi. Kurt, la cei zece ani ai lui, devenise şi el o grijă. Tini se agita întruna în privinţa comportamentului pe care-l demonstra băiatul – era un copil bun, dar avea o energie volatilă practic fără margini. Tini se temea c-ar fi putut comite cine-ştie-ce act banal de neastâmpăr, care i-ar fi pus în pericol pe toţi ceilalţi.

Păstrându-şi grijile pentru ea însăşi, Tini a răspuns cu veşti de acasă la scrisorile atât de concise, pe care i le trimiseseră Gustav şi Fritz. A strâns şi ea ce bani a putut, ca să le trimită lor, bani căpătaţi de milă sau câştigaţi dintr-o muncă ilegală întâmplătoare. Le-a scris că-i era dor de ei şi a pretins că totul era bine şi frumos.—

Kurt s-a strecurat pe scări în jos, către holul de la parter. Uşa de intrare, cea dinspre stradă, era deschisă, iar el a tras cu ochiul afară. Câţiva băieţi se jucau la marginea pieţei comerciale – vechi prieteni de-ai lui, dinaintea venirii la putere a naziştilor. Kurt s-a uitat la ei cu năduf, ştiind că i-ar fi fost imposibil să li se alăture.

Formaseră o trupă fericită, copiii de pe străzile din jurul Pieţei Carmelitelor. în dimineţile de sâmbătă, mama lui făcea sandviciuri, pe care le punea la el în rucsăcel. Se ducea cu amicii lui de joacă, şi cutreierau străzile oraşului cu toţii, ca un grup de cercetaşi într-un parc îndepărtat oarecare, sau, dacă nu, se ducea la Dunăre, să înoate. Formau o societate perfectă, bazată pe prietenie, şi nici unul nu avea habar că erau câţiva care purtau cu ei înşişi un stigmat.

Kurt căpătase brusc – şi violent – conştiinţa faptului că

unii copii nu erau la fel ca toţi ceilalţi. într-o zi, în prima lor iarnă petrecută împreună, un băiat, membru al Tineretului Hitlerist, îl acuzase că era evreu şi-i dăduse brânci, îl trântise la pământ şi-i frecase faţa, tare de tot, cu zăpadă.

Faptul că ura venea din partea unuia pe care-l considera prieten – asta era nedreptatea care-i rămăsese înfiptă în inimă lui Kurt. Făcuse parte şi el din micul grup de prieteni care se jucau chiar atunci în piaţă – aceiaşi pe care-i privea jucându-se –, aşa cum făcuseră de atâtea ori până atunci. Şi băiatul dominant dintre ei hotărâse, dintr-odată, că trebuia neapărat să se lege de cineva – cum fac, de obicei, asemenea băieţi –, şi tăbărâse pe el, pe Kurt, aruncându-i în faţă toate mizeriile antisemite pe care-i auzise pe adulţi proferându-le. începuse, pe urmă, să-i smulgă nasturii de la palton. Kurt, însă, nu se lăsa prea uşor bruftuluit,

asa că- 1 pocnise şi el pe celălalt băiat. Şocat să vadă că i se răspundea cu aceeaşi monedă, acela scosese o bară de metal de la scuterul minuscul cu care venise şi sărise cu ea pe Kurt, bătându-l atât de rău, încât mama lui se văzuse nevoită să-l ducă la spital. O ţinea minte, aplecată peste el, uitându-se la cum îi trata doctorul tăieturile şi echimozele de pe cap. Tini bănuia cum aveau să evolueze lucrurile: părinţii celuilalt băiat formulaseră o plângere la poliţie, în sensul că un evreu – Kurt, adică – îndrăznise să lovească un arian. Era ceva ce se tranşa la tribunal. Probabil că datorită vârstei scăpase Kurt numai cu un avertisment. După acel episod, pricepuse şi el reaua-voinţă şi nedreptatea noii lumi în care trăia.

Era un loc năucitor, care avea să-i lase în urmă, în amintire, nişte impresii vii, chiar dacă sporadice.

Mama lui se lupta întruna să-i ţină pe el şi pe sora lui, Herta, la căldură şi bine hrăniţi, din puţinii bani pe care mai reuşea să-i adune, cu chiu, cu vai. Existau cantine ale săracilor, iar vara mergeau la o fermă a Comunităţii Cultului Israelit, să culeagă mazăre. Mai rămăseseră şi o mână de familii evreieşti avute la Viena, care-şi puneau la bătaie ce bani le mai rămăseseră şi-i ajutau pe cei ajunşi la sapă de lemn. Kurt mersese odată la masă la o asemenea familie. Mama lui îl dresase cu mare stricteţe: „Să stai drept, să stai cuminte şi să faci tot ce ţi se spune”. Avusese parte atunci de o masă magnifică. Asta, cu excepţia verzelor cele mici de Bruxelles, care nu-i plăcuseră niciodată – le detesta –, însă fusese mult prea speriat de toată situaţia, ca să nu le mănânce. După care, vomitase copios tot ce mâncase.

Lumea lui socială se restrânsese tare de tot, la

mătuşile, unchii şi verii pe care-i mai avea. Preferata lui era Jenni, sora mai mare a mamei lui.— Jenni rămăsese necăsătorită; era cusătoreasă şi locuia singură, numai cu o pisică. Le spunea copiilor că pisica îi vorbea: Jenni o întreba ceva, iar pisica îi răspundea: *Mm-jaa.* El, Kurt, nu era niciodată sigur dacă mătuşa lui, Jenni, glumea sau nu. în tot cazul, Jenni avea un simţ al umorului absolut copilăresc, şi-i plăceau animalele. îi dădea bani lui Kurt, să-şi cumpere capse pentru pistolul de jucărie, ca să-l poată pândi pe prinzătorul de porumbei municipal; când respectivul se pregătea să prindă cu plasa câteva păsări, el trăgea cu pistolul, stârnind tot acel păsăret într-un nor cenuşiu de aripi care fluturau de zor şi lăsându-l pe omul municipalităţii cu plasa goală.

Dintre rudele lui Kurt, câteva se căsătoriseră în afara comunităţii, cu ne- evrei, şi

acum trăiau într-o stare de incertitudine, copiii lor fiind etichetaţi ca *Mischlinge* – „corcituri” –, sub regimul nazist. Unul dintre acei veri era şi cel mai bun prieten al său – îl chema Richárd Wilczek, iar tatăl, de origine dintre neamuri —, îi trimisese în Olanda pe el şi pe mama lui, după *Anschluss*, ca să-i ştie în siguranţă. Numai că naziştii ajunseseră şi acolo, de-acum, iar ce se alesese de vărul Richárd, Kurt nu mai ştia. Uitându-se afară, la cum arăta strada, i se părea că nu mai era deloc aceeaşi lume.

- Aici erai!, a exclamat mama lui, şi Kurt s-a întors către ea, cu sentimentul vinovăţiei. De câte ori trebuie să-ţi spun să nu ieşi singur afară?, a zis Tini, trasă la faţă şi cu o mină anxioasă, aşa că băiatul a renunţat să-i mai atragă atenţia că, de fapt, nu pusese piciorul afară. Trebuie să mergem acum, a continuat ea. Fugi repede şi pune-ţi haina pe tine.

Unul dintre ordinele care se primeau periodic din partea celor de la Gestapo fusese ca toţi evreii din cartier să se prezinte pentru cine-ştie-ce inspecţie, sau înregistrare, sau selecţie. Kurt se molipsise de la temerile mamei lui şi ale Hertei şi, fiind el singurul bărbat rămas în acea gospodărie, născocise un plan, pentru a le proteja pe cele două femei. îşi făcuse rost de un cuţit. îl obţinuse de la un alt văr *Mischling*, un anume Viktor Kapelari, care locuia în Döbling, o suburbie a Vienei. Mama lui era tot soră cu Tini şi se convertise la creştinism, când se măritase. Viktor şi mama lui ţineau mult la el, la Kurt, şi-l luau adeseori cu ei la pescuit. Amintirile plăcute ale unor asemenea plimbări se amestecau, de fiecare dată, în memoria lui Kurt, cu imaginea înfiorătoare de ultima dată, când îl văzuse pe tatăl vărului său Viktor, îmbrăcat în uniforma

cenuşie sinistră de ofiţer nazist. După una dintre ieşirile la pescuit, Kurt se întorsese acasă cu un cuţit de vânătoare cu mânerul de os, pe care-l şterpelise de la Viktor.

Punându-şi paltonul, în timp ce mama lui şi Herta îl aşteptau să se îmbrace, Kurt şi-a strecurat în buzunar şi cuţitul. Naziştii îi luaseră de lângă ei pe tatăl său şi pe Fritz, îi chinuiseră surorile, îl tăvăliseră pe el prin zăpadă, îl bătuseră şi prezentaseră totul ca şi cum *el* ar fi fost infractorul. Nu exista nimic, pare-se, ce n-ar fi avut voie să facă. El, unul, era hotărât să le apere pe mama lui şi pe Herta de orice nazist.

A luat-o de mână pe mama lui, şi au plecat cu toţii către secţia de poliţie. Mergând, pipăia lama cuţitului cu degetele, în buzunar. îi simţea mamei lui starea de anxietate, ştiind prea bine că, atunci când evreilor li se cerea să se prezinte pe undeva, se întâmpla

uneori să fie luaţi şi expediaţi. Bănuia că de aşa ceva se temea mama lui şi o simţea din ce în ce mai alarmată, pe măsură ce se apropiau de secţia de poliţie. Ca să-i mai aline din temeri, a scos şi i-a arătat cuţitul.

- Uite, mama. O să am eu grijă de noi toţi – la care Tini a înlemnit.

- Aruncă-l imediat!, i-a şuierat ea printre dinţi.

Kurt a rămas el, de astă-dată, surprins şi mirat:

- Bine, dar...

- Kurt, aruncă-l, până nu ţi-l vede cineva!

N-a fost chip s-o convingă. Fără nici o tragere de inimă, a zvârlit cuţitul pe jos. Şi-au continuat drumul, Kurt aproape cu inima zdrobită.

După cum s-a dovedit, până la urmă, cei de la Gestapo nu le-au făcut nimic rău în ziua respectivă. Dar în cine-ştie-ce altă zi, precis le-ar fi făcut. Şi el, de-atunci încolo... cum era să mai apere cele două persoane

pe care le iubea? Ce avea să se aleagă de ei trei?
Alte zori de zi, alt apel, o nouă zi. Deţinuţii, în uniformele lor vărgate, stăteau aliniaţi în aerul răcoros de vară, nemişcaţi, în afara momentelor în care-şi primeau alimentele, tăcuţi, în afară momentelor în care trebuia să răspundă, auzindu-şi strigate numerele. Orice încălcare a disciplinei apelului se pedepsea, la fel ca orice infracţiune care ţinea de păstrarea unei ordini şi a unei curăţenii fără cusur în propria baracă – o spoială de precizie şi grijă, care se străduia să acopere un marasm de barbarie şi bestialitate.

Până la urmă, aşa lent cum avansa, ritualul a luat sfârşit. Rândurile au început să se fărâmiţeze, şi s-au format echipele de muncă. Uitându-se prin toată viermuiala de prizonieri, Fritz l-a zărit pe tatăl său, alăturându-se celor care aveau sector la carieră.

Gustav Kleinmann avusese parte de o relaxare a pedepsei în a doua parte a iernii, câtă vreme un alt Gustav, Herzog, unul dintre mai-marii barăcilor cu evrei, care era şi ceva mai tânăr, îl folosise pe tizul său mai vârstnic pe post de om de serviciu în zona priciurilor. Fiind el tapiţer de meserie, Gustav se pricepea la saltele şi la menţinerea lucrurilor în ordine. Era ilegal, bineînţeles, şi ar fi însemnat să fie amândoi pedepsiţi, dacă erau prinşi, dar se dovedise util în cazul inspecţiilor inopinate, la care erau supuse barăcile, plus că-i oferise ceva mai multă siguranţă timp de două luni. Până la urmă, totuşi, repartizarea ilegală se sfârşise – nici nu s-ar fi putut altfel –, iar Gustav Kleinmann fusese trimis înapoi la munca ucigătoare de cărat piatră.

Fritz nu mai muncea în grup cu alţii – fusese transferat la grădina de legume ataşată

complexului de auto-gospodărire, unde munca era tot una grea, dar infinit mai bună şi mai sigură, decât cea din sectorul criminal de la carieră.—

Acum, că nici nu mai locuiau, nici nu mai munceau împreună, Fritz îşi vedea foarte rar tatăl, chiar dacă făceau ei ce făceau, ca să se întâlnească ori de câte ori puteau. Banii primiţi de acasă le ofereau posibilitatea de a-şi cumpăra mici răsfăţuri ocazionale de la cantina deţinuţilor, ceea ce-i ajuta să-şi mai lumineze orele şi zilele petrecute acolo.

în timp ce Fritz îşi croia drum prin mulţime către camarazii lui din sectorul de grădinărit, supraveghetorul lagărului a răcnit la microfon:

- Deţinut 7290, la poarta principală – pas alergător!

Lui Fritz i-a stat inima în loc, de parcă i-ar fi strâns-o un cleşte foarte concret. Nu existau decât două motive

pentru care un deţinut era convocat la poarta principală, în timpul apelului: ca să fie ori pedepsit, ori trimis la cariera de piatră, special pentru a fi omorât acolo.

- Deţinut 7290! Ia să te vedem! Poarta principală, acum – pas alergător!

Fritz a străpuns prin aglomeraţia deţinuţilor şi s-a repezit către corpul de control de la poarta de intrare în lagăr. Gustav l-a urmărit cu privirile – şi cu inima bătându-i parcă în gâtlej –, cum se ducea într-acolo. Fritz i-a raportat adjutantului, locotenentul SS Hermann Hackmann, un tânăr zvelt, isteţ, care afişa un zâmbet băieţos, dar disimula cu el o fire cinică şi brutală.— SS-istul s-a uitat la Fritz, măsurându-l cu privirile din cap până în picioare, în timp ce-şi rotea bastonul zdravăn de bambus, pe care-l purta mereu în mână.

- Aşteapt-acolo, i-a spus. Faţa la perete! – şi a plecat.

Fritz a rămas lipit de clădirea corpului de control, în poziţia care-i fusese ordonată, uitându-se fix la cărămizile văruite cu alb, care-i stăteau dinaintea nasului, în timp ce ieşeau pe lângă el pe poartă, în marş, echipele care se duceau să-şi preia sectoarele. într-un târziu, după ce plecase toată lumea, sergentul SS Schramm, *Blockfiihrer—-u*| barăcii lui Fritz, a venit să-l ia.

- Vino cu mine, i-a spus.

L-a condus până la complexul administrativ, care străjuia, de-o parte şi de cealaltă, capătul cel mai apropiat al „Drumului Sângelui”. Acolo, Schramm l-a introdus în clădirea celor de la Gestapo şi l-a lăsat să aştepte, în picioare, pe un coridor, unde Fritz a rămas multă vreme, până când a fost chemat într-una dintre camere.

- Şapca jos de pe cap, i-a ordonat un funcţionar. Şi scoate-ţi bluzonul – iar Fritz s-a

conformat. Pune-ţi astea pe tine.

Gestapovistul i-a întins o cămaşă, o cravată şi o haină – toate civile. Toate erau destul de mari, pentru el, mai ales în starea lui de subnutriţie, dar şi le- a pus oricum, legându-şi cravata strâns la gulerul boţit. îmbrăcat astfel, a fost dus în faţa unui aparat de fotografiat, la care i s-au luat instantanee din toate părţile. Nereuşind cu nici un chip să-şi imagineze ce motivaţie ar fi putut avea o procedură atât de neobişnuită, Fritz s-a uitat fix către obiectivul aparatului, cu nişte ochi înfundaţi în orbite, bănuitori şi ostili, dar frumoşi, mari şi sfredelitori.

Când s-a terminat şedinţa fotografică, i s-a ordonat să-şi pună la loc uniforma vărgată şi să se întoarcă în lagăr – pas alergător, bineînţeles. Fritz a făcut întocmai, simţindu-se uşurat că nu păţise nimic rău, dar tot fără să aibă habar de

care ar fi putut fi scopul întâmplării prin care tocmai trecuse. Cu atât mai surprins a rămas, când i s-a comunicat că nu mai trebuia să muncească, tot restul acelei zile.

A stat singur în baraca pustie, întrebându-se ce şi cum. Probabil că hainele obişnuite avuseseră menirea de a-l înfăţişa pe el ca fiind un civil oarecare, că nu trăia ca deţinut în lagăr – numai că, dincolo de asta, mintea lui nu ştia ce să mai bănuiască.

în seara aceea, când echipele de pe sectoare s-au întors la barăcile lor, epuizate şi sleite, Gustav, pe care-l stăpânise o nelinişte bolnăvicioasă toată ziua, s-a strecurat până la baraca lui Fritz. Când s-a uitat înăuntru, pe uşa deschisă, şi l-a zărit pe fiul său, viu şi nevătămat, a fost cuprins de un sentiment de imensă uşurare. Fritz i-a povestit ce i se întâmplase, dar nici ei doi, nici vreunul dintre

camarazii lor nu au fost în stare să explice sensul celor petrecute. Orice presupunea să fii selecţionat, într-un fel oarecare, de Gestapo nu avea cum să fie de bun augur.

După alte câteva zile, totul s-a repetat: Fritz a fost convocat, după apel, şi dus la biroul celor de la Gestapo. I-a fost pusă în faţă o copie a fotografiei sale. Ciudată imagine – mutra lui, cu capul ras şi cu ţinuta distonantă, costum-şi-cravată. Dacă era menită să lase impresia că el ducea o viaţă normală, era ceva strigător la cer. I s-a dat ordin s-o semneze, acea fotografie, cu numele: *Fritz Israel Kleinmann.*

Până la urmă, i s-a explicat ce motivaţie avea toată mascarada. Mama lui obţinuse declaraţiile sub jurământ, de care avea nevoie din America, şi făcuse cerere ca el, Fritz Kleinmann, să fie pus în libertate, ca să poată emigra.

Fotografia era necesară la dosarul de acordare a vizei.

S-a întors în lagăr, având senzaţia că plutea şi sperând, pentru prima dată în ultimele opt luni.

- „Ne-am transferat în colonia cea nouă într-o zi frumoasă şi caldă. Frunzele copacilor nu începuseră încă să se schimbe la culoare, şi iarba era tot verde, ca şi cum şi-ar fi trăit la maximum a doua tinereţe, împrospătată de primele zile de toamnă.”

Vocea lui Ştefan răsuna prin toată încăperea, singurul sunet care se mai auzea, cât-de-cât, fiind foşnetul hârtiei, când el dădea pagina cărţii din care citea.

Fritz şi ceilalţi băieţi ascultau, fascinaţi, povestea unui loc atât de asemănător şi, deopotrivă, atât de neasemănător celui în care ajunseseră ei să trăiască. Faptul că Ştefan le citea reprezenta una dintre puţinele lor

distracţii. Flacăra speranţei încă mai pâlpâia în străfundurile minţii lui Fritz, deşi era tulburat de faptul că solicitarea vizei de emigrare nu-l includea şi pe tatăl său. Vieţile lor erau pe punctul de a se despărţi; Fritz descoperea o lume mai largă, prin intermediul deţinuţilor mai bătrâni, care-l ajutau şi cu care se împrietenise.

Ieşea în evidenţă, dintre ei, Leopold Moses, care-l ajutase pe Fritz, în primele luni, să supravieţuiască şi-i rămăsese bun prieten. Fritz îl întâlnise, prima oară, la carieră, în timpul epidemiei de dizenterie. Leo îi oferise câteva pastile mici, negre, şi-i spusese: „înghite-le – or să te-ajute să nu te caci pe tine-ntruna”. Fritz îi arătase tatălui său acele pastile, care le recunoscuse de pe vremea petrecută în tranşee, în timpul Războiului cel Mare: erau cărbune veterinar şi chiar foloseau în scopul cu pricina. Leo Moses îl luase pe Fritz sub

aripa lui, când tânărul Kleinmann fusese transferat în „Baraca Tineretului”, şi acolo, Fritz îi aflase povestea. Leo ajunsese în lagăre de concentrare de la bun început. Iniţial muncitor din Dresda, fusese membru al partidului comunist german şi arestat de îndată ce veniseră naziştii la putere – cu mult înainte ca faptul că era evreu să fi devenit un pretext de arestare imediată. Pentru scurt timp, fusese *kapo* la coloana de transport – printre primii *kapos* evrei de la Buchenwald –, însă nu avusese calităţile necesare unuia mai-mare peste sclavi; SS-iştii îl decăzuseră din acea funcţie foarte curând, iar concedierea lui fusese marcată cu douăzeci-şi-cinci de lovituri de bici pe „Ţap”.

Prin Leo, Fritz cunoscuse şi alţi deţinuţi evrei, toţi veterani ai lagărului, cu care, la fel, se împrietenise. Iată care fusese, pentru el, cheia supravieţuirii:

„Nu de noroc a fost vorba, şi nici n-a fost vreo binecuvântare a Domnului”, îşi amintea el mai târziu. Mai curând, îl ajutase bunătatea celorlalţi. „Tot ce vedeau era steaua evreiască de pe uniforma mea de prizonier şi faptul că eram, practic, un copil.”— El şi ceilalţi băieţi primeau adesea câte un supliment de mâncare, uneori şi medicamente, când aveau nevoie de ele. Printre patriarhii lor de acolo, se număra şi Gustav Herzog, cel care-l pusese pe tatăl lui Fritz om de serviciu în zona priciurilor. La cei treizeci-şi-doi de ani ai lui, Gustl era tânăr, ca să fie mai-marele unei barăci.— Fiu al unei familii vieneze înstărite, care deţinuse o agenţie internaţională de ştiri, fusese trimis la Buchenwald imediat după „Noaptea de Cristal”. Dar Fritz îl respecta cel mai mult pe Ştefan Heymann—, adjunctul lui Gustl. Ştefan avea o figură de intelectual: cu fruntea înaltă, cu

ochelari, cu maxilarul îngust şi gura sensibilă. Fusese ofiţer în armata germană în Războiul cel Mare, dar, fiind şi un comunist activ, şi evreu, se numărase printre cei dintâi arestaţi, încă din 1933, şi petrecuse mai mulţi ani la Dachau.

Seara, când nu existau corvezi nocturne, Ştefan le citea celorlalţi povestiri, ca să le mai deturneze gândurile de la suferinţa comună. în seara aceea, le citea dintr-o carte interzisă, drept care, cu atât mai preţioasă: *Drumul spre viaţă*, de autorul rus Makarenko —, Era vorba, în ea, despre munca lui Makarenko însuşi într-o colonie sovietică de reeducare a infractorilor tineri. Pe măsură ce Ştefan citea, cu o voce scăzută, în penumbra din baracă, lagărele de băieţi erau evocate ca fiind nişte locuri idilice, parcă magice, situate la celălalt capăt al Universului, faţă de realitatea cotidiană a lagărului lor, de la Buchenwald:

„Bolta foşnitoare pe care o formau luxuriantele coroane ale arborilor din parcul nostru se întindea generoasă peste Kolomak. Erau multe cotloane misterioase şi umbroase acolo, în care te puteai îmbăia, puteai să cultivi societatea nimfelor, să mergi la pescuit sau, în cel mai rău caz, puteai face schimb de confidenţe cu vreun spirit cu care aveai afinităţi. Clădirile noastre principale erau aliniate de-a lungul crestei malului abrupt, iar aceia mai ingenioşi dintre băieţii mai tineri – şi mai lipsiţi de ruşine – se întreceau în a sări direct de la ferestre în râu, lăsându-şi veşmintele sărăcăcioase în grija pervazel or."—

Majoritatea băieţilor care ascultau rămăseseră pe cont propriu, taţii lor fiind ucişi deja, iar mulţi dintre ei, odată cu creşterea, deveniseră din ce în ce mai apatici şi nepăsători; doar auzind acele poveşti despre o lume diferită, mai bună, păreau să revină la viaţă, entuziasmaţi şi înveseliţi.

Şi alte plăceri culturale interzise erau, totuşi, practicate la Buchenwald. într-o seară, Ştefan şi Gustl au intrat în baracă, dând impresia unui mister conspirativ. Le-au cerut lui Fritz şi celorlalţi băieţi să

păstreze liniştea şi i- au condus de partea cealaltă a lagărului, la depozitul de îmbrăcăminte, o clădire lungă, alăturată blocului-spălător.

înăuntru era linişte şi pace, rafturile şi suporţii de umeraşe pline până la refuz de uniforme şi haine de tot felul, confiscate noilor deţinuţi, înghiţind ecourile paşilor pe care-i făceau băieţii. Se adunaseră acolo câţiva dintre deţinuţii mai vechi, care le-au dat fiecăruia dintre nou-veniţi câte o bucată de pâine şi nişte cafea de ghindă; pe urmă, patru deţinuţi şi-au făcut apariţia, ducând cu ei viori şi nişte instrumente de suflat. Acolo, în mijlocul acelei încăperi cu aer stătut şi tapetată cu textile, au cântat muzică de cameră. Pentru prima oară, lui Fritz i-a fost dat să audă melodia stilată şi neobrăzată a piesei *Eine kleine Nachtmusik*[m], alunecatul voios al arcuşurilor peste corzi umplând camera de vitalitate şi aducându-le

zâmbete pe buze deţinuţilor adunaţi în cerc – o amintire pe care Fritz avea s-o păstreze în minte ca pe ceva mai mult decât preţios: „Pentru scurt timp, am reuşit să râdem iar'—, spunea el mai târziu. Dar, în afara unor asemenea ore furate, râsul era ceva necunoscut, în grădina de legume, ale cărei produse erau vândute fie în piaţă, la Weimar, fie prizonierilor, la cantină, munca era preferabilă celei din cariera de piatră, dar mai dură decât anticipaseră băieţii că urma să fie. îşi făcuseră iluzii c-ar fi putut şterpeli câţiva dintre cartofii, roşiile şi ardeii pe care-i plantau, dar adevărul este că nu li se dădea voie nici să se apropie măcar de recolte, la vremea coacerii.

Grădinile se aflau sub autoritatea incontestabilă a unui ofiţer de origine austriacă, locotenentul SS Dumbock. Fiindcă stătuse în exil cu Legiunea Austriacă, pe vremea când partidul nazist era scos în

afara legii, Dumbock îşi asumase misiunea de a-i persecuta pe evreii austrieci, ca răzbunare. „Porcilor ce sunteţi – le spunea, iar şi iar –, meritaţi din plin să fiţi anihilaţi” – şi făcea tot ce ţinea de el, ca să-şi împlinească vorbele. Se spunea c-ar fi omorât cu mâinile lui patruzeci de prizonieri.—

Fritz a fost distribuit la *Scheissetragen* – „căratul rahatului'—. El şi ceilalţi din echipa lui colectau zoaia cu fecale din latrinele prizonierilor şi din sistemul de canalizare şi o aduceau în găleţi la straturile de legume. Fiecare drum până acolo şi înapoi trebuia făcut în viteza cea mai mare, alergând cu găleţile de mizerie scârboasă şi colcăitoare, cât mai repede cu putinţă. Singura muncă şi mai rea, în comparaţie cu căratul rahatului, era sectorul de la ceea ce se numea „4711”—, după apa de colonie germană atât de cunoscută: treaba celor de acolo era să aducă la

suprafaţă fecalele din latrine – adesea cu mâinile goale – şi să umple cu ele găleţile cărătorilor de rahat; iar tipicul era ca SS-iştii să-i pună la corvoada respectivă pe intelectualii şi artiştii evrei.[122]

Măcar atâta beneficiu aveau băieţii, că erau trataţi cu omenie de *kapo* de la grădini, Willi Kurz. Fost campion de box amator la categoria grea, Willi avea sufletul apăsat de marea deziluzie a vieţii lui: după ce făcuse parte, odată, din consiliul de administraţie al unui club sportiv rezervat arienilor, de la Viena, rămăsese profund lezat de faptul că autorităţile îi scormoniseră prin descendenţă şi-l stigmatizaseră, ca fiind evreu.

Cu băieţii de pe sectorul lui, se purta frumos: le dădea voie să mai slăbească ritmul şi să se odihnească, dacă nu era nici un SS-ist prin preajmă, în schimb, ori de câte ori se ivea vreun gardian, Willi se dădea în

spectacol, mânându-i pe băieţi în ritmul cel mai susţinut cu putinţă, răcnind la ei ca un sălbatic şi amenințându-i cu pulanul, cu care, însă, nu-i lovea niciodată. Reprezentaţia lui se dovedea în aşa măsură convingătoare, încât SS-iştii nu se mai oboseau să-i lovească şi ei pe tinerii aceia, dacă vedeau că Willi era cel care le comanda.

în tot acel timp, Fritz nu se putea opri să se gândească la fotografia cu el şi să spere.

xnx

- Stâng-do|-tre|! Stâng-do|-tre||

Gustav se opintea, cu frânghia pe după umeri. Nu existau pauze, nu existau răgazuri, doar trage, păşeşte, trage, păşeşte – şi tot aşa, o eternitate. Şi de-o parte, şi de cealaltă, vitele de povară trăgeau şi păşeau, năduşind în lumina filtrată prin coronamentul copacilor. Douăzeci-şi-şase de stele evreieşti, douăzeci-şi-şase de trupuri pe jumătate moarte de

inaniţie, înhămate la carul încărcat cu buşteni, pe care-l trăgeau prin pădure, la deal, pe drumul de pământ, roţile carului trosnind sub greutatea buştenilor.

Era o muncă anevoioasă, dar lui Gustav îi salvase viaţa faptul că fusese transferat de la cariera de piatră la coloana de tractare, ceea ce-i datora lui Leo Moses. La carieră, lucrurile se împuţiseră mai tare ca niciodată. Deţinuţii erau împinşi, practic, în fiecare zi să încalce fâşia de siguranţă a santinelelor, iar sergentul Hinkelmann venise cu ideea unei noi torturi: dacă vreun prizonier se prăbuşea epuizat, Hinkelmann punea să i se toarne apă în gura ţinută deschisă cu forţa, până se îneca. între timp, sergentul Blank se distra, zvârlind cu pietre de sus în deţinuţi, când părăseau cariera; mulţi fuseseră loviţi şi schilodiţi, câţiva chiar ucişi. SS-iştii născociseră şi o taxă de

protecţie, adică îi extorcau de bani pe salahorii evrei de la carieră, care primeau bani de acasă: la fiecare câteva zile, fiecare deţinut trebuia să iasă la întâmpinare cu câte cinci mărci şi şase ţigări – dacă nu, mânca bătaie. Având în custodie două sute de prizonieri, gardienii reuşeau să adune un venit frumuşel în „zilele de plată”, cu toate că suma tindea să scadă cu fiecare săptămână care trecea, pe măsură ce tot ei îşi omorau deţinuţii.

Cu susţinerea lui Leo, Gustav fusese transferat în iulie de pe terenul de lichidare la coloana de tractare. El şi camarazii lui de acolo cărau materiale de construcţii dintr-o parte într-alta a complexului concentraţionar, cât era ziua de lungă – buşteni din pădure, pietriş de la carieră, ciment de la depozite. Erau puşi de *kapos,* câtă vreme se opinteau în frânghii, să mai şi cânte, iar ceilalţi prizonieri le spuneau

singende Pferde – „caii cântăreţi”—.
-Stâng-do>|-txQ|| Stâng-do|-tre|| Stăng-&o>|-ixQ|! Cântaţi, porcilor!
Ori de câte ori treceau pe lângă vreun gardian de la SS, erau şi biciuiţi:
- Ce-aveţi, de nu alergaţi, câini ce sunteţi? Mai repede!
Dar tot era mai bine decât la carieră. „Munca e grea – şi-a notat Gustav –, dar ai măcar mai multă linişte şi nu eşti vânat... Omul este o fiinţă a obişnuinţelor şi se poate obişnui cu orice. Aşa că lucrurile merg la fel, zi după zi.”
Roţile se învârteau, oamenii-cai cântau şi se opinteau, *kapos* răcneau la ei, ca să le ţină ritmul, iar zilele treceau.
Sergentul SS Schmidt zbiera la grupul de bărbaţi care alergau în cercuri de jur-împrejurul platoului de apel:
- Mai repede, căcaţilor de jidani!

Fritz şi ceilalţi băieţi, care alergau în fruntea grupului, au grăbit pasul, ca să evite loviturile pe care Schmidt le ţintea către oricare dintre ei alerga prea încet. Unii alergători se mai luptau şi cu durerile de burtă sau de testicule – în care le trăsese şuturi Schmidt, pentru că răspunseseră prea încet, când el strigase apelul.
-Pas alergător! Fugiţi, porcilor, fugiţi! Mai repede, căcaţi ce sunteţi!
Cu toate că restul deţinuţilor se întorseseră deja la barăcile lor, cei din baraca numărul 3 fuseseră ţinuţi mai departe pe platou. Schmidt, care le era *Blockfuhrer,* îi găsise iarăşi în defect la inspecţie – un pat nefacut corespunzător, o bucată de podea insuficient lustruită, obiecte personale nepuse la locurile lor; deci, venise iar vremea pedepselor, de astă-dată, sub formă de *Strafsport,* adică „sport corecţional”.

îndesat şi flasc, Schmidt era cunoscut şi de trântor, şi de sadic; avea un post oarecare la cantina prizonierilor şi sifona rezervele de tutun şi de ţigări, în cantităţi deloc neglijabile. Băieţii din baraca numărul 3 îl numeau „Schmidt-căcat”, după vorba lui preferată.— „Pas alergător! Marş! Culcat... drepţi... Ce căcat mai e şi-ăsta? Culcat iar! Şi-acuma, pas alergător!” *Şfrrr!* – şfichiuia cravaşa lui pe spinarea unui biet nenorocit, care nu mai putea ţine ritmul. „Pas alergător!”

Două ore s-au scurs la fel, în timp ce soarele fierbinte amurgea, pătratul asfaltat se răcorea, iar bărbaţii şi băieţii chinuiţi năduşeau şi se chinuiau să respire. Până la urmă, Schmidt le-a tras o înjurătură, le-a dat drumul să plece, iar ei s-au îndreptat, cu paşi împleticiţi, către baraca lor, numărul 3.

Lihniţi de foame, s-au aşezat la masă – la unica masă caldă a zilei: supă de napi. Dacă aveau noroc, poate dădeau chiar şi peste o fărâmă de carne prin ea.

Fritz terminase şi a dat să se ridice, când Gustl Herzog le-a spus tuturor băieţilor să stea pe loc.

- Am de vorbit cu voi, le-a spus. Voi, băieţii mai tineri, nu trebuie s- alergaţi aşa de repede la *Strafsport.* Dacă voi alergaţi repede, taţii voştri nu pot să ţină acelaşi ritm ca şi voi şi mănâncă bătaie de la Schmidt, pentru că rămân în urmă.

S-au simţit ruşinaţi, băieţii, dar ce puteau face ei? *Cineva* tot ar fi mâncat bătaie, pentru că fugea prea încet. Gustl şi Ştefan le-au demonstrat care era soluţia:

- Alergaţi uite-aşa – ridicaţi-vă genunchii mai sus şi faceţi paşii mai mici. în felul ăsta, *păreţi* numai c-alergaţi complet sleiţi, dar, de fapt, avansaţi încet.

Metoda s-a dovedit destul de bună, când a venit vorba de a-l prosti pe Schmidt-căcat. Cu trecerea timpului, Fritz avea să înveţe toate micile şmecherii ale veteranilor – lucruri absurde, unele dintre ele, dar care puteau face diferenţa între siguranţă şi suferinţă, sau chiar între viaţă şi moarte.

Şi, în tot acest timp – în timp ce Fritz trudea la grădinile lui de legume şi Gustav se opintea să-şi tracteze carul –, războiul continua în lumea din afară, lunile parcă abia se târau, şi toate speranţele unei eventuale puneri în libertate se risipeau, încetul cu încetul. Cererea depusă de mama lui, pentru a-l ajuta să iasă mai repede, care-i susţinuse lui Fritz, o vreme, starea de spirit, începuse acum să rătăcească pe tărâmul speranţei deşarte.

CAPITOLUL 6
O DECIZIE FAVORABILĂ

Pentru Edith şi Richard, totul era pe punctul de a se schimba. în ţara în care se refugiaseră, vedeau acum ieşind la suprafaţă ceva ce aveau impresia că lăsaseră în urmă, la Viena.

în iunie 1940, frontul atât de liniştit de acasă devenise un loc al bombelor, sângelui şi morţii, războiul zis „al plictiselii" fiind urmat brusc de bătălia pentru Marea Britanie. în fiecare zi, bombardierele trimise de *Luftwaffe*[m] atacau aerodromurile şi fabricile; în fiecare zi, avioanele britanice *Spitfire* („Scuipă-foc") şi *Hurricane* („Uragan") se buluceau să li se opună. Forţele Aeriene Regale deveniseră, de fapt, o coaliţie de forţe, fiindcă piloţilor britanici şi celor din ţările *Commonwealth*—-ul ui li se adăugaseră exilaţi din Polonia, Franţa, Belgia şi Cehoslovacia.

Presa făcuse două fixaţii: cum avansa bătălia şi cum se temeau britanicii, din ce în ce mai mult, că în ţara lor se infiltraseră spioni şi sabotori

germani, care pregăteau viitoarea invazie aeriană şi terestră. Zvonurile se răspândiseră încă din aprilie. Presa fusese aceea – cu ziarul *Daily Mail* în prim-plan – care încurajase paranoia legată de o coloană a cincea—. Paranoia se transformase în isterie, şi privirile ostile se întorseseră către cei 55.000 de refugiaţi evrei austrieci şi germani; aceşti bărbaţi, femei şi copii cu greu ar fi putut fi susceptibili de spionaj în favoarea lui Hitler şi fuseseră trecuţi cu vederea, când se pusese problema internărilor în lagăre—, dar, cum ţara se afla în pericol de invazie, *Daily Mail* şi unii politicieni pretindeau, cu glasuri stridente, ca guvernul britanic să-i adune în lagăre de internare pe toţi cei de naţionalitate germană, indiferent de statutul lor, de dragul siguranţei naţionale.

Când fusese numit prim-ministru, în luna mai, Winston Churchill extinsese categoriile

celor supuşi internării, în aşa fel încât să fie cuprinşi în ele şi membrii Uniunii Fasciştilor Britanici, şi cei ai partidului comunist, şi naţionaliştii irlandezi şi galezi. în iunie, îşi pierduse deja răbdarea şi formulase celebrul ordin: „Băgaţi-i pe toţi la zdup!”— Ca să nu exercite o presiune prea mare asupra infrastructurii, arestările aveau să se desfaşoare în etape. Faza întâi: germani şi austrieci – evrei, ne-evrei şi anti-nazişti deopotrivă –, care nu aveau statut de refugiaţi sau care nu erau angajaţi nicăieri. în faza a doua, urmau să fie adunaţi toţi germanii şi austriecii rămaşi, care locuiau în afara Londrei; în faza a treia – cei care locuiau în Londra.

Churchill a spus în Parlament: „Ştiu că vor fi mulţi oameni afectaţi de aceste ordine..., care sunt inamici înverşunaţi ai Germaniei naziste. îmi pare foarte rău

pentru ei, dar nu putem... să facem toate distincţiile pe care ne-am dori să le facem."— Arestările din faza întâi începuseră pe 24 iunie 1940.—

Oamenii colportau genul de mizerii antisemite, care întotdeauna se răspândeau în vremuri de restrişte: evreii se ocupau cu speculaţii pe piaţa neagră, se fofilau, ca să nu-şi facă serviciul militar, se bucurau de privilegii speciale, plus că aveau bani mai mulţi, mâncare mai bună, haine mai breze.— Disperată să înăbuşe antisemitismul în expansiune, comunitatea anglo-evreiască s-a aliniat stării de spirit naţionale. Ziarul *Jewish Chronicle (Cronica evreiască*) recomanda, plin de zel, să fie „luate cele mai riguroase măsuri" împotriva refugiaţilor, inclusiv evrei, şi susţinea o internare a lor extinsă; sinagogile britanice au interzis predicile în limba germană, iar Comitetul Reprezentanţilor al Comunităţii

Evreilor Britanici s-a pus pe restricţionat adunările refugiaţilor evrei germani.—

La Leeds, în ultimele luni, Edith se temea din ce în ce mai tare. Ea şi Richard îşi stabiliseră căminul într-un apartament dintr-o casă destul de dărăpănată, în stil victorian, din apropierea sinagogii.— Edith renunţase la slujba de fată-n casă la doamna Brostoff şi-şi luase o slujbă de zi, ca femeie de serviciu la o familie care locuia în apropiere. Nu fusese o întreprindere uşoară, pentru că schimbările de angajări ale refugiaţilor trebuia să fie înregistrate şi aprobate de Oficiul pentru Afaceri Interne.— Richard rămăsese la slujba lui de fabricant de pesmeţi *koşer*. De vreme ce aşteptau să li se nască un copil, s-ar fi cuvenit să fie fericiţi, dar Edith era profund neliniştită. Viaţa devenise o corvoadă în Marea Britanie pentru oricine vorbea cu accent german. Iar cum o

invazie germană părea, din ce în ce mai mult, o certitudine, toţi aceştia erau mistuiţi de temeri. Văzuseră cât de rapid căzuse Austria victimă naziştilor şi nu se puteau abţine să-şi închipuie trupele de asalt mărşăluind pe Şoseaua Chapeltown şi pe Eichmann sau cine-ştie-ce alt şacal de la SS, răcnind ordine din balconul Primăriei de la Leeds.

Trăind cu impresia că era momentul să încerce să părăsească de tot Europa, Edith a scormonit şi a scos la iveală declaraţiile sub jurământ ale rudelor ei din America. S-a interesat la Comitetul Refugiaţilor dacă acele hârtii mai erau valabile şi acum, după ce ea se măritase. Două săptămâni a durat, ca răspunsul să-i parvină de la Londra – nu, nu mai erau valabile. Ar fi trebuit să le scrie sponsorilor şi să le ceară noi declaraţii sub jurământ. Iar aceia – să-şi formuleze în aşa fel declaraţiile,

încât să-l includă în ele şi pe soţul ei.[m] Şi apoi, bineînţeles, ar fi urmat să solicite viză de imigrare de la Ambasada Statelor Unite din Londra. Cum războiul se intensifica pe cer, deasupra capetelor tuturor, iar pericolul internării escalada şi el, Edith şi Richard s-ar fi angajat într-un proces chinuitor de îndelungat.

Dar nu aveau să descopere niciodată cât de mult ar fi durat procesul respectiv: la începutul lunii iulie, s-a declanşat a doua fază a programului guvernamental de internări, şi Richard a fost arestat de poliţia din Leeds.

Norocul lor a fost că Edith nu a fost arestată şi ea. Femeile cu copii nu erau exceptate, în schimb cele însărcinate – da.—

Richard avea doar douăzeci-şi-unu de ani şi purta pe trup cicatricele trecerii sale pe la Dachau şi Buchenwald; venise în Marea Britanie ca fugar, în căutare de adăpost. Iar acum,

iată, fusese smuls de lângă soţia sa şi copilul încă nenăscut, fusese transformat în prizonier, şi de cine? – tocmai de oamenii care ar fi trebuit să facă scut între el şi nazişti.

Edith a depus imediat, la Oficiul pentru Afaceri Interne, o cerere pentru eliberarea lui. Nici acest proces nu era mai simplu, de vreme ce internaţilor le revenea sarcina să demonstreze că nu reprezentau vreo ameninţare pentru siguranţa naţiunii şi că erau capabili şi dornici să contribuie pozitiv la efortul de război.— Ambele sucursale, de la Leeds şi Londra, ale Comitetului Refugiaţilor Evrei au intervenit pe lângă Oficiul pentru Afaceri Interne, în favoarea miilor de oameni deja încarceraţi. Mulţi dintre ei nici nu se aflau în lagăre adevărate, cu facilităţile cuvenite – fuseseră adunaţi în numere mult prea mari, şi atunci, fuseseră instalate centre improvizate în filaturi de

bumbac dărăpănate, fabrici scoase din uz, pe terenuri de curse – oriunde se mai găsiseră locuri pentru aşa ceva. Mulţi fuseseră trimişi la principalul centru de internare, de pe Insula Man.— Dintre deţinuţi, unii erau destul de în vârstă, cât să-şi amintească de lagărele de concentrare naziste, care porniseră exact la fel – cel de la Dachau fusese întemeiat într-o fabrică părăsită.

Lunile iulie şi august au trecut, Edith avea sarcina din ce în ce mai avansată şi nu primea nici o veste. Le-a scris celor de la Comitetul Refugiaţilor Evrei spre sfârşitul lui august, dar a fost sfătuită să nu insiste în această chestiune: „Avem… senzaţia că aţi întreprins tot ce se putea în acest moment şi credem că ar fi absolut neînţelept ca noi să intervenim în numele Comitetului. Am fost informaţi de cei de la Interne că apelurile adiţionale şi cererile de informaţii… ar putea

determina întârzierea oricărei decizii.”—

După doar câteva zile, decizia s-a luat – Richard rămânea în arest.

Unui veteran al lagărelor de concentrare, viaţa dintr-un centru de internare i se părea relativ blândă. Nu se presta muncă silnică, nu se practicau pedepse, nu existau gardieni sadici. Internaţii făceau diverse sporturi, multiplicau de mână ziare, organizau concerte şi cercuri educaţionale. Chiar şi aşa, erau tot deţinuţi. Şi, cu toate că nu existau gardieni de la SS, evreii se trezeau adesea închişi laolaltă cu simpatizanţi ai naziştilor, încăpăţânaţi şi răzbunători. Richard mai avea să facă faţă şi chinului suplimentar de a şti că Edith era nevoită să se descurce cu sarcina de una singură şi fără venitul pe care l-ar fi adus el în casă.

La început de septembrie, ajunsă deja în luna a noua,

Edith a depus încă o cerere pentru eliberarea lui Richard. A primit asigurări de la Comitetul Refugiaţilor Evrei: „Credem în mod sincer că, la noua dumneavoastră cerere, se va răspunde cu o decizie favorabilă”—. Ea şi-a reluat aşteptarea. După două săptămâni, Departamentul pentru Străini din cadrul Oficiului pentru Afaceri Interne a trimis o scurtă notă, prin care era informată că situaţia lui Richard avea să fie supusă atenţiei comisiei de eliberări „cât mai curând posibil”—.

După numai două zile, pe Edith au apucat-o contracţiile. A fost dusă la spitalul-maternitate de pe Terasa Hyde, situat în centrul Leeds-ului, unde a dat naştere, miercuri, 18 septembrie 1940, unui băieţel perfect sănătos. L-a numit Peter John – un nume englezesc pentru un băiat englez, născut în Yorkshire.

Pe măsură ce vara tensionată se apropia de sfârşit, iar opinia publică devenea din ce în ce mai flegmatică, starea de spirit generală s-a întors împotriva internării unor bieţi refugiaţi inofensivi. în iulie, un vapor care ducea câteva mii de asemenea internaţi în Canada – inclusiv un număr de evrei – fusese torpilat şi scufundat de un submarin. Atâtea pierderi de vieţi omeneşti siliseră Marea Britanie să se uite în oglindă şi să conştientizeze modul în care trata nişte oameni nevinovaţi, numai şi numai pentru că erau străini. Politica internărilor s-a văzut, încetul cu încetul, inversată. în Parlament, politicienii şi-au exprimat regretele pentru ceea ce făcuseră tot ei, într-un acces de panică; un membru conservator a spus: „Fără să ne dăm seama, ştiu acum, şi noi am contribuit la toată suferinţa provocată de războiul curent, şi am făcut acest lucru, fără să fi contribuit

câtuşi de puţin la propriul nostru efort de război”—. Un membru laburist a ţinut să adauge: „Ne amintim de groaza răspândită în ţara noastră, când am aflat că Hitler a închis evrei, socialişti şi comunişti în lagăre de concentrare. Am fost oripilaţi, auzind asta, şi totuşi, cum-necum, aproape c-am considerat procedeul de la sine înţeles, când şi noi le-am făcut acelaşi lucru aceloraşi oameni.”—

Peter avea numai cinci zile de viaţă, când Edith a primit vestea că Richard al ei fusese, în sfârşit, eliberat.—

xnx

Gustav şi-a deschis carneţelul şi i-a frunzărit păginuţele. Atât de puţine – tot anul 1940, rezumat pe doar trei pagini înghesuite, cu scrisul său pătrăţos. „Astfel trece timpul – a scris el –, deşteptarea dis-de-dimineaţă, întors acasă abia seara târziu, mâncat şi mers direct la

culcare. Aşa trece un an întreg, numai cu muncă şi pedepse.”

Numai că nu întotdeauna se mergea direct la culcare. O nouă tortură fusese născocită special pentru evrei de către adjunctul comandantului însărcinat cu lagărul principal, maiorul SS Arthur Rodi. în fiecare seară, când se întorceau de la carieră, de la grădini şi de la şantierele de construcţii, sleiţi de puteri şi înfometaţi, în timp ce toţi ceilalţi prizonieri mergeau la barăcile lor, evreii erau puşi să rămână pe platoul de apel, sub luminile necruţătoare ale proiectoarelor, şi să cânte.

Un ticălos plin de sine, a cărui inteligenţă precară nu-l împiedicase deloc să se ridice până la gradul de ofiţer superior, pe care-l purta pe umeri, maiorul Rodi se dădea în vânt după interpretările „corului” personal de evrei. Orchestra lagărului stătea într-o parte şi cânta la instrumente,

iar „corifeul” se urca pe un morman de pietriş de la marginea platoului şi dirija.

- înc-o piesă!, răcnea Rodi la portavoce, şi deţinuţii epuizaţi îşi trăgeau sufletul şi se luptau să mai reziste la încă un cântec. Dacă nu reuşeau să cânte suficient de bine, portavocea se răstea la ei:

- Căscaţi-vă gurile! Ce, porcilor, nu vreţi să cântaţi? Ia culcat, scursuri ce sunteţi, şi să v-aud cântând! – la care n-aveau ce face, trebuia să se culce la pământ, indiferent de vreme, în praf, în mocirlă, în băltoacele mâzgoase ori în zăpadă, şi să cânte.

Blockfuhrer-ii – comandanţii de barăci – treceau printre rânduri şi luau la şuturi pe oricine a cărui voce nu se auzea destul de tare.

Asemenea chinuri durau, câteodată, ore în şir. Se întâmpla ca maiorul Rodi să se plictisească şi să-i anunţe că el, unul, se ducea să-şi ia cina; în

schimb, ei, deţinuţii, rămâneau acolo şi exersau:

- Dacă nu vă iese cum trebuie, le spunea, puteţi să staţi aici şi să cântaţi toată noaptea!

SS-iştii care-i păzeau, nemulţumiţi că trebuia să stea şi ei acolo şi să-i supravegheze, îşi descărcau furia pe deţinuţi, pe care-i loveau cu ce le venea mai uşor, cu picioarele ori cu bastoanele.

Cântau mai ales *Cântecul de la Buchenwald* – şi mai des decât oricare altă piesă. Compus de cantautorul vienez Hermann Leopoldi, pe versuri ale celebrului libretist Fritz Lohner-Beda – şi unul, şi celălalt, deţinuţi –, cântecul avea un ritm de marş înălţător, iar cuvintele lui preamăreau curajul în situaţiile de maximă mizerie. Fusese comandat special de maiorul Rodi, care zisese că: „Toate celelalte lagăre au câte un cântec propriu. Trebuie neapărat s-avem şi noi un

cântec de la Buchenwald.'—
Pusese la bătaie un premiu de
zece mărci (niciodată plătit)
pentru compozitorul care ar fi
câştigat întrecerea şi a fost
încântat de ce a ieşit. Deţinuţii
îl cântau dimineaţa, când plecau
în marş către sectoarele de
muncă:

Ah, Buchenwald, nu-mi ieşi din
minte,
fiindcă tu eşti destinul meu.
Cine te-a părăsit, numai acela
poate măsura
cât de minunată e libertatea!
Ah, Buchenwald, nu ne văităm,
nu gemem şi orice ne rezervă
destinul,
noi spunem cu glas tare „da”
vieţii,
căci va veni şi ziua libertăţii
noastre!

Maiorul Rodi, în abjecţia lui,
nu a recunoscut spiritul sfidător
al cântecului. „La ce minte
puţină avea, pur şi simplu, nu a
priceput cât de revoluţionar era
cântecul acela, de fapt”—, îşi
amintea Leopoldi. Acelaşi maior

SS a comandat şi un „Cântec al evreilor”, cu versuri defăimătoare despre ce crime comiteau şi ce pestilenţă reprezentau evreii, dar i se păruse, până şi lui, „prea stupid”, aşa că renunţase la idee. Alţi ofiţeri, însă, l-au readus în actualitate ulterior, punându-i pe deţinuţi să-l cânte sus şi tare, noaptea târziu.—

Totuşi, *Cântecul de la Buchenwald* se auzea mai frecvent ca oricare altul. Evreii l-au cântat de nenumărate ori pe platoul de apel, sub luminile proiectoarelor: „Lui Rodi îi plăcea să danseze pe ritmul cântecului – povestea Leopoldi –, în timp ce orchestra cânta la instrumente, de-o parte a lagărului, şi oamenii erau biciuiţi, de partea cealaltă”—. Cântându-l în timp ce mărşăluiau către sectoarele de muncă, în lumina roşie a zorilor, deţinuţii şi-au investit în acel cântec toată ura şi dispreţul

faţă de SS. Mulţi au murit chiar în timp ce-l cântau.

„Nu ne pot măcina în halul ăsta”, şi-a notat Gustav în jurnal. „Războiul merge mai departe.”

Lagărul de la Buchenwald era din ce în ce mai extins, cu fiecare lună care trecea. Pădurea era consumată, încetul cu încetul, şi transformată în buşteni, iar pe suprafeţele prăduite se înălţau mereu alte şi alte clădiri, ca nişte ghebe palide pe versantul rănit profund al colinei Ettersberg.

Cazarma celor de la SS a format, uşor-uşor, un semicerc de blocuri parter- şi-etaj dispuse radial, având în centru cazinoul ofiţerilor. Erau acolo şi nişte vile cochet proiectate, cu grădini, rezervate aceloraşi ofiţeri, o grădină zoologică nu foarte mare, instalaţii de călărit şi găzduire a cailor, garaje complexe şi o benzinărie pentru vehiculele celor de la SS. Exista chiar şi un stabiliment pentru

şoimi. Situat printre copacii de pe versantul din preajma carierei, acesta includea un aviariu, un pavilion deschis şi o sală de vânătoare în stil teuton, cu pereţii din bârne de stejar tapetaţi cu trofee de vânătoare şi având şeminee mari şi un mobilier masiv. Scopul era să fie folosite de Goring— personal, numai că el nu a venit nici măcar o dată, să viziteze locurile. SS-iştii erau atât de mândri de ce aveau ei acolo, încât oricare german din împrejurimi putea veni să arunce o privire, contra unei taxe de vizitare de o marcă.—

Toate aceste construcţii erau ridicate din piatra şi lemnul de pe colina pe care se înălţau, materiale amestecate cu sângele deţinuţilor ale căror mâini transportaseră şi clădiseră unele peste altele pietrele, cărămizile şi cheresteaua.

Pe drumurile dintre diferitele şantiere, Gustav

Kleinmann şi camarazii lui, la fel de sclavi ca şi el, se opinteau să împingă şi să tragă după ei carele cu materiale de construcţie; fiul său era, de-acum, una dintre perechile de mâini care înălţau construcţiile. Binefăcătorul neobosit al lui Fritz, Leo Moses, iar se folosise de influenţa pe care o avea, ca să-l vadă pe Fritz Kleinmann transferat la sectorul răspunzător de construirea garajelor pentru maşinile celor de la SS.—

La Detaşamentul de Construcţii nr. 1, care se ocupa de proiectul respectiv, *kapo* era un anume Robert Siewert, prieten cu Leo Moses. German, dar polonez la origini, Siewert purta cusut pe veston triunghiul roşu al deţinuţilor politici. Se făcuse, în tinereţe, zidar şi servise în armata germană în ultimul război. Comunist convins, fusese membru al parlamentului Saxoniei în anii 1920. Trecut acum de cincizeci

de ani, dădea impresia unei forţe şi a unei energii viguroase – era solid, cu o faţă lată şi nişte ochi înguşti, umbriţi de o pereche de sprâncene groase, brune.

La început, munca nu însemnase nimic altceva decât cărătură – adu cutare lucru aici, ridică pe umeri cutare povară, şi *aleargăl* Un sac de ciment de cincizeci de kilograme trăgea mai greu la cântar decât Fritz însuşi. Ceilalţi salahori de pe şantier îi ridicau sacul pe umeri, iar Fritz îl ducea de colo până colo, clătinându-se pe picioare, străduindu-se chiar să alerge, ori de câte ori i se cerea. Dar abuzuri nu aveau loc, nici bătăi. SS-iştii puneau mare preţ pe detaşamentul de construcţii, iar Siewert reuşea să-şi protejeze muncitorii.

Cu tot aerul de dur pe care-l afişa, Robert Siewert era un om bun la suflet, îl redistribuise pe Fritz la munca mai uşoară de a mixa mortarul şi-l învăţase cum

să le intre în graţii celor de la SS: „Trebuie să munceşti şi cu ochii”, i-a spus. „Dacă vezi că se apropie vreun SS-ist, munceşti repede. în schimb, dacă nu e nici un SS-ist prin preajmă, o iei mai încet, ca să nu te speteşti.” Fritz devenise atât de priceput la ochitul gardienilor şi se dădea într-un asemenea spectacol, de cât de intens şi de productiv muncea el, încât îşi câştigase reputaţia de a fi un exemplu de vrednicie. Siewert i-l arăta comandantului de la construcţii, sergentul SS Becker, şi-i spunea: „Ia uite ce tare mai trage ovreiaşul ăla”.

într-o zi, sergentul Becker a venit la şantier însoţit de superiorul său, locotenentul SS Max Schobert, adjunct al comandantului, însărcinat cu paza deţinuţilor aflaţi în arest preventiv. Siewert l-a chemat pe Fritz de la ce făcea în momentul respectiv, i l-a prezentat ofiţerului şi l-a lăudat pentru cât de performant muncea. „I-am

putea pregăti pe deţinuţii evrei ca zidari”, i-a sugerat el lui Schobert, un individ cu o mutră de brută şi cu un rânjet pe care-l arbora fără încetare pe chip. SS-istul şi-a coborât privirile, de-o parte şi de alta a nasului său mare, către Fritz. Nu-i plăcea deloc ideea – ce atâta cheltuială, ca să dresezi nişte jidani să facă nu-ştiu-ce! A, nu – nici gând să permită el aşa ceva. Şi totuşi, o sămânţă fusese aruncată, fie şi la întâmplare.

Când au sosit la Buchenwald noi trupe SS, care urmau să aducă la deplină capacitate garnizoana, sămânţa respectivă a început să germineze. Munca se cerea grăbită, pentru a termina odată construirea cazărmii celor de la SS – ceea ce depăşea, în mod evident, capacitatea forţei de muncă existente. Siewert şi-a expus iar ideea, de astă-dată mergând cu ea la comandantul Koch însuşi. I s-a plâns aceluia că nu avea destui zidari. Singura soluţie ar

fi fost, după el, ca tinerii evrei să fie şcoliţi în meseria de zidar. Koch a reacţionat la fel ca subalternul său, Schobert. Siewert a insistat că, altfel, pur şi simplu, nu putea duce lucrarea la bun sfârşit – şi la timp –, dar a primit acelaşi răspuns: *fără evrei.*

Kapo a decis că nu avea altă soluţie, decât să demonstreze concret ce voia să spună. Fritz i-a devenit ucenic. Siewert a început prin a-l pune să înveţe, supravegheat de câţiva muncitori arieni, cum să aşeze cărămizile unele peste altele, pentru a construi un zid simplu. Cu o sfoară întinsă, care să-l ghideze, a întins mortarul şi a depus cărămizile una după alta, corect şi ordonat. Fritz moştenise aptitudinea tatălui său pentru muncile manuale, prin urmare a învăţat repede. Odată ce deprinsese noţiunile de bază, a fost învăţat cum să lucreze colţurile, stâlpii şi contraforturile, apoi pragurile,

şemineurile şi coşurile de fum. Pe vreme umedă, a învăţat să tencuiască. în fiecare zi, *kapo* Siewert venea să stea de vorbă cu el şi să-i verifice progresele. într-un ritm de pas alergător, Fritz a devenit un zidar şi constructor mai mult decât acceptabil – cel dintâi evreu de la Buchenwald, care se putea lăuda cu aşa ceva.

Progresele lui Fritz erau atât de impresionante, iar nevoia de serviciile lui, atât de urgentă, încât comandantul Koch a cedat, îngăduindu-i lui Siewert să demareze un program de instruire cu băieţii evrei, polonezi şi romi. Jumătate din timp, şi-l petreceau, în fiecare zi, pe sectoarele fiecăruia dintre ei şi restul – în barăcile lor din lagăr, unde erau învăţaţi teoria şi ştiinţa construcţiilor. Purtau la mâneci nişte banderole verzi, pe care era inscripţionat: „Şcoala de Zidari", şi se bucurau de anumite privilegii. O încântare specială o constituiau,

pentru ei, porţiile speciale de mâncare destinate celor care prestau munci grele: de două ori pe săptămână, primeau o raţie suplimentară de pâine şi o jumătate de kilogram de sângerete, sau budincă de carne, care li se aduceau la şantierul de construcţii. Acestea veneau în plus faţă de raţia lor standard zilnică de pâine, margarină, o lingură de cheag sau de marmeladă de sfeclă, cafea de ghindă şi supă de varză ori de napi.

în ochii lui Fritz, Robert Siewert era un erou şi reprezenta spiritul rezistenţei şi esenţa bunătăţii omeneşti. Deţinuţii tineri erau grija lui cea mai mare, aşa încât făcea tot ce ţinea de el, ca să-i înarmeze cu capacităţi şi cunoştinţe care le-ar fi putut salva vieţile. „Ne vorbea ca un tată, era tot numai răbdare şi bunătate”—, îşi amintea Fritz şi se întreba de unde-şi lua el tăria, la vârsta lui

şi după atât de mulţi ani de prizonierat.

Când a început să se facă simţită iarna, lui Siewert i s-a îngăduit să instaleze bidoane metalice de ulei pe post de mangaluri pe şantierul de construcţii, pretextul fiind acela că tencuiala şi mortarul ar fi putut crăpa, dacă erau expuse gerului. Adevăratul scop, însă, era să le creeze condiţii mai bune lucrătorilor săi, care nu aveau pe ei decât uniformele de prizonieri, ca să-i apere de frig. Un om inimos şi curajos până în măduva oaselor, *kapo* Robert Siewert nu pregeta nici o clipă de la datorie, asumându-şi cu bună-ştiinţă riscuri, prin simplul fapt că intervenea pe lângă SS-işti pentru evrei, romi şi polonezi.

Dar influenţa lui Siewert nu se întindea prea mult dincolo de limitele şantierului de construcţii şi ale şcolii de zidărie. De îndată ce ziua de lucru se termina, iar deţinuţii

reveneau în lagărul principal, se întorceau şi la regimul cântatului pe platoul de apel, şi la bătăile căpătate la întâmplare, şi la privarea de hrană, şi la omorurile comise după bunul-plac. Fritz îi privea pe camarazii lui de prizonierat şi mulţumea în gând, pe tăcute, că el măcar avea parte de o mâncare mai bună decât ei şi nu risca să fie nici îmbrâncit dincolo de limita fâşiei de siguranţă a santinelelor, nici omorât în bătaie. Suferea după tatăl său, care salahorea în fiecare zi la coloana de tractare a materialelor. Fritz păstra ce putea şi el, din raţiile lui suplimentare, ca să-i dea şi lui taică-său, când se întâlneau, seara.

Gustav se simţea uşurat, în mintea lui, să ştie că fiul i se bucura de noul statut şi de siguranţa pe care acesta i-o dădea. „Băiatul este în relaţii bune cu toţi maiştrii şi cu *kapo* Robert Siewert”, a scris el în

jurnal. „Din partea lui Leo Moses primim cel mai mult sprijin, ceea ce ne dă şi o încredere în plus.” Pentru felul de-a fi al lui Gustav, incurabil de optimist, parcă începea să se prevadă o slabă speranţă c-ar fi putut amândoi să supravieţuiască tuturor acelor încercări.

Fritz fusese mutat din „Baraca Tineretului”, mai devreme în anul acela, şi transferat în baraca numărul 17, aproape de a tatălui său. Fusese dureros pentru el să fie despărţit de prietenii pe care şi-i făcuse, dar mutarea s-a dovedit constructivă – încă un pas important în procesul evoluţiei lui către maturitate. Baraca numărul 17 era cea care-i găzduia pe deţinuţii austrieci importanţi şi celebri – aşa-numiţii *Prominenten.*

Majoritatea erau deţinuţi politici, dar având un statut mai înalt decât cei mai mulţi dintre purtătorii de triunghi roşu din

lagăr.— Unele nume ale lor, Fritz le cunoştea, fiindcă şi tatăl său îi cunoscuse, pe vremea când activa în cadrul Partidului Social-Democrat. Printre acei deţinuţi, se numărau Robert Danneberg, un socialist evreu, care fusese preşedinte al consiliului provincial vienez şi o figură de frunte a „Vienei Roşii” – perioada socialistă culminantă, care durase de la sfârşitul Primului Război Mondial până la preluarea puterii de către aripa dreaptă, în 1934. în contrast cu prezenţa sobră a lui Danneberg era Fritz Grünbaum, cu faţa lui rotundă şi aerul caraghios, o stea a scenelor de cabaret de la Berlin şi Viena, *conférencier* – adică prezentator de numere de cabaret –, scenarist, actor de film şi libretist al lui Franz Lehár (unul dintre compozitorii preferaţi ai lui Hitler). Fiind un evreu de frunte şi autor de satire politice, Grünbaum fusese ridicat de nazişti la scurtă

vreme după *Anschluss.* Destul de îmbătrânit şi având o constituţie firavă, cu scăfârlia rasă, nu doar chelă, şi cu ochelarii groşi ca fundul borcanului, semăna cu *Mahatma* Gandhi[m]. După ce îndurase şi sectorul de la carieră, şi pe cel cu latrinele, rămânând şi cu sănătatea, şi cu spiritul zdrobite, mai trecuse şi printr-o tentativă de sinucidere. Chiar şi aşa, reuşea să menţină aparenţele vechii lui personalităţi şi se mai întâmpla, uneori, să le pună în scenă câte un număr de cabaret celorlalţi deţinuţi. Comenta simplu şi la obiect suferinţa pe care o reprezenta, pentru el, faptul de a fi fost evreu: „Cu ce se alege intelectul meu, când până şi numele îmi dăunează? Un poet pe care să-l cheme Grünbaum e condamnat.” Şi avea dreptate – peste numai câteva luni, urma să moară—

Fritz l-a cunoscut şi pe ochelaristul Fritz Lohner-Beda,

cu mutra lui severă, autorul versurilor penetrante, sfidătoare ale *Cântecului de la Buchenwald.* Ca şi Grünbaum, scrisese librete şi el pentru opere de-ale lui Lehâr. Sperase, de când se ştia, că Lehâr, care se bucura de influenţă pe lângă Hitler şi Goebbels deopotrivă, i-ar fi putut obţine lui eliberarea – dar degeaba sperase. Şi, ca să-i fie chinurile şi mai mari, fragmente din operetele *Giuditta* şi *Ţara surâsului—,* de Lehâr, se difuzau adesea la staţia de amplificare din lagăr, SS-iştii nefiind conştienţi, după toate aparenţele, de contribuţia lui la piesele respective. încă şi mai mult suferea, când auzea la difuzoare cântecul atât de popular, intitulat *Mi-am pierdut inima la Heidelbergr*[1]*,* ale cărui versuri le scrisese chiar el.

Unul dintre cei mai sclipitori „Proeminenţi" din baraca numărul 17 era Ernst Federn, un tânăr psihanalist şi troţkist—vienez, care purta cusută pe

veston steaua roşu-cu-galben a prizonierilor politici evrei. în ciuda felului intimidant în care se înfăţişă, cu trăsăturile dure care-l făceau să arate, mai curând, a bătăuşul bandei, cu tunsoarea perie în vârful scalpului, Ernst era sufletul cel mai blajin cu putinţă. Oricine putea veni la el, să-şi deşerte sacul cu probleme. Datorită optimismului său nestăpânit, i se dusese buhul c-ar fi fost puţintel nebun, dar ceilalţi deţinuţi îl găseau minunat şi dătător de curaj —

Altminteri, erau mulţi social-democraţi, social-creştini, troţkişti şi comunişti în baraca numărul 17. în puţinul timp liber de seara, Fritz stătea şi le asculta discuţiile despre politică, filozofie, război... Vorbeau intelectual, sofisticat, şi el, Fritz, se străduia să priceapă ce-şi spuneau. Un lucru ieşea clar în evidenţă, şi anume tăria credinţei lor, a tuturor, în ideea de Austria. în ciuda propriei lor

situaţii deznădăjduite şi a lichidării statutului de naţiune independentă al ţării lor, cu toţii împărtăşeau viziunea unei Austrii viitoare, eliberată de regimul nazist, reînnoită şi minunată. Bărbaţii aceia, din baraca numărul 17, erau convinşi că războiul avea să fie pierdut de Germania, până la urmă, chiar dacă puţinele veşti care mai ajungeau, totuşi, până în lagăr indicau faptul că peste tot, pe toate fronturile pe care le deschiseseră, germanii câştigau, la momentul respectiv.

încrederea şi curajul i-au sporit lui Fritz, în siajul viziunii acelor bărbaţi despre un viitor mai bun, deşi bănuia că puţini dintre ei ar mai fi apucat să-l vadă, viitorul acela. „Sentimentul de camaraderie cu care am venit în contact, în baraca numărul 17, mi-a schimbat viaţa într-un mod fundamental”, îşi amintea el ulterior. „Am luat contact acolo cu o formă de solidaritate care e

de neînchipuit în viaţa din afara lagărelor de concentrare.”—

Un moment aparte din şederea lui Fritz în acea baracă l-a reprezentat marcarea zilei de naştere a lui Fritz Grimbaum, fiindcă sora lui, Herta, împlinea optsprezece ani în aceeaşi zi. Toţi cei din baraca numărul 17 au pus deoparte câte ceva din propriile raţii, ca să-i ofere mai-bătrânului lor coleg de suferinţă măcar o cină cât-de-cât decentă – plus ce s-a mai furat de la bucătărie. După ce au mâncat laolaltă, Lohner-Beda a ţinut o scurtă alocuţiune, şi Grimbaum a interpretat câteva versuri. Fiind cel mai tânăr dintre deţinuţii prezenţi, lui Fritz i s-a îngăduit să-l felicite pe celebrul sărbătorit, acum atât de umilit.

Ce putea să aibă în comun un tânăr ucenic de tapiţer din Leopoldstadt, reprofilat zidar, obişnuit doar cu jocurile din Piaţa Carmelitelor de la Viena, cu toţi acei politicieni,

intelectuali şi oameni ai scenei? Faptul că erau, fără excepţie, austrieci, fie prin obârşie, fie prin opţiune – şi că erau evrei. Nici nu trebuia mai mult. Formau, la Buchenwald, o mică naţiune de supravieţuitori, înconjuraţi de apele unei mări otrăvite.

Iar morţile au continuat.

Omorurile din zona carierei au devenit din ce în ce mai frecvente. Mulţi dintre cei ucişi erau prieteni ai lui Fritz ori ai tatălui său, câţiva din vremurile vechi, de la Viena. în anul acela, în tot sistemul concentraţionar de lagăre, numărul deceselor de prizonieri a explodat, de la circa 1.300 la 14.000 — Cauza întregului fenomen era dată de atmosfera de război: în timp ce militarii din *Waffen-SS* ori din *Wehrmacht* luptau şi-i învingeau pe duşmani, din Polonia până la Canalul Mânecii, colegii lor SS-işti „Cap-de-
Mort" din lagăre simţeau cum le fierbea sângele în vene şi li se

inflamau temperamentele, aşa că-şi purtau propriul război împotriva duşmanului dinăuntru. Veştile despre victoriile militare stârneau accese de agresivitate triumfalistă, iar nereuşitele – cum ar fi fost eşecul acţiunii de subjugare a Marii Britanii, singurul duşman care încă mai rezista în luptă – erau pretexte pentru represalii.

Debarasarea de numărul din ce în ce mai mare de cadavre devenise deja o problemă, aşa că, în 1940, SS-ul a început să-şi doteze lagărele cu crematorii. — Cel de la Buchenwald era o construcţie mică, pătrată, care avea o curte de jur-împrejur, înconjurată de un zid înalt. De pe platoul de apel, i s-a văzut vârful coşului, încă din faza de construcţie, când se puneau cărămizile una după alta. De îndată ce a fost terminat, acel coş a şi început să scoată un fum înţepător. Din acea zi, fumul practic nu s-a mai oprit.

Uneori, era dus de vânt peste coroanele copacilor; de multe ori, se împrăştia peste lagăr. Dar niciodată nu lipsea mirosul acelui fum – de fapt, mirosul rânced al morţii.

XBX

în anul cel nou, după luni întregi de aşteptare frustrată, Tini a primit, în fine, un răspuns de la consulatul Statelor Unite, din Viena.

încă din martie 1940, existase neîntrerupt o convocare a ei la un interviu în vederea emigrării, dar Tini fusese sfătuită că era mai bine să aştepte, până când Gustav şi Fritz ar fi fost eliberaţi, dacă intenţiona ca familia să plece toată odată.— Dar, de vreme ce SS-ul nu-şi punea în libertate deţinuţii, până când aceştia nu aveau toate hârtiile necesare, pentru a putea emigra, lucrurile se învârteau într-un cerc vicios, fără nici o speranţă.

Avea toate acele declaraţii sub jurământ necesare.

Problema era să obţină vizele americane şi biletele valabile de călătorie (pentru care trebuia să plătească), *plus* că totul trebuia să se întâmple coordonat. Câtă vreme Franţa rămăsese liberă, pe acolo fusese ruta de plecare din Europa către America, dar invazia germană închisese porturile franceze. în toamna dinainte, Lisabona devenise accesibilă emigranţilor, dar consulatul american de la Viena îngheţase concomitent eliberarea de vize. Poziţia preşedintelui Roosevelt, care susţinea primirea de refugiaţi cu titlu de azilanţi, se lovise de antisemitismul crescând al societăţii americane. Capitulând în faţa opiniei publice, preşedintele ceruse ca Departamentul de Stat să reducă practic la zero numărul de vize: „Gata cu străinii”. Consulatul încă îi mai chema pe solicitanţii de vize la interviuri, ceea ce în sine îi punea într-o situaţie chinuitoare, pentru că

presupunea cheltuieli pentru legalizarea documentelor la notari, obţinerea de certificate de la poliţie, cumpărarea de bilete de vapor şi achitarea taxelor locale anti-evreieşti. La interviul final, după ce solicitantul nerăbdător obţinuse ca prin miracol toate documentele şi le avea puse în ordine, i se spunea că nu demonstrase cum ar fi putut el sau ea să contribuie la progresul societăţii americane, drept care prezenta riscul de a fi devenit, ulterior, „o povară publică”—. *Viză refuzată.*

începând cu luna octombrie 1940, practic orice solicitant – şi erau, cu toţii, oameni care trăiau într-o stare de groază constantă şi se transformaseră de bună-voie în cerşetori, ca să răspundă cerinţelor birocratice – pleca de la consulat cu inima zdrobită.[m] Tini, una, ajunsese în pragul disperării. „Avem tot ce ne trebuie – le spunea ea celor de la Comitetul pentru

Ajutorarea Evreilor Germani, de la New York –, dar nici unul dintre noi nu a emigrat... Consulatul nostru de aici nu ne dă nici un răspuns adecvat.”— Nu înţelegea de ce trebuia să suporte frustrarea interminabilă: avea un soţ care muncea din greu şi cu pricepere, plus că avea în posesia ei atâtea declaraţii date sub jurământ, mai multe decât i se ceruseră.

Singura ei speranţă era ca măcar copiii să reuşească să emigreze. La începutul anului 1941, Tini a reuşit să răzbată. Vechea ei prietenă Alma Maurer, care fusese prezentă la nunta ei şi acum trăia în Massachusetts, obţinuse o declaraţie sub jurământ în favoarea lui Kurt, băiatul cel mic al familiei Kleinmann, de la un domn din oraşul unde locuia, un evreu de frunte de acolo – şi încă judecător, nici mai mult, nici mai puţin. După care, s-a petrecut un miracol: Statele

Unite s-au declarat de acord să facă o excepţie pentru un mic număr de copii evrei. în conlucrare cu organizaţia zisă Comitetul pentru Ajutorarea Evreilor Germani, un număr limitat de minori neînsoţiţi urmau să fie primiţi şi plasaţi în grija unor familii evreieşti corespunzătoare din Statele Unite. Kurt fusese şi el acceptat.

Avea să fie un motiv de suferinţă pentru Tini şi Herta să-l vadă plecat de lângă ele, dar altă soluţie nu exista, pentru a-l şti în siguranţă. Şi veştile bune nu se opreau aici: cu toate că Herta nu mai era eligibilă pentru schema cu copiii trimişi în America, domnul binevoitor din Massachusetts era gata să-i fie sponsor acolo, dacă ea reuşea să obţină viza necesară

.Capitolul 7 Lumea Nouă

Sub cerul sumbru, care nu era decât un plafon de nori, cât se vedea cu ochii în toate direcţiile, un strat gros de zăpadă acoperea colina Ettersberg, estompând – fără să le ascundă – contururile barăcilor şi ale gardului metalic străjuit, din loc în loc, de turnuri de pază.

Gustav s-a sprijinit în lopată. *Kapo* era cu spatele întors către el, aşa încât a profitat de moment, ca să-şi tragă sufletul. Mâinile goale i se învineţiseră, iar când îşi sufla peste ele, nu avea deloc senzaţia că şi le-ar fi încălzit, cât- de-cât – nu simţea nimic. Ştia prea bine că seara, când avea să revină în baracă şi când i s-ar fi scurs amorţeala din oasele degerate, acestea urmau să-l doară şi să-l strângă înfiorător.

Anul se înnoise, dar nimic nu se schimba în acea lume, în afară de faptul că treceau anotimpurile şi că zilnic se mai petreceau câte unii din viaţă. Fumul de la crematoriu se risipea în aerul îngheţat, aducându-le deţinuţilor în nări mirosul a ceea ce-i aştepta.

Gustav l-a simţit pe *kapo* întorcându-se iar către el şi începuse deja să mânuiască lopata, când ochii respectivului au ajuns şi la el. Munca de la coloana de tractare fusese întreruptă de zăpada căzută, iar echipa îşi modificase de atunci sectorul: în fiecare zi, Gustav şi camarazii lui dădeau la lopată, până reuşeau să dezgolească străzile din lagăr de zăpadă, pe care o încărcau şi o duceau de acolo, şi în fiecare noapte, natura îngropa tot şi toate sub o nouă zăpadă.

Lumina pălea. Cum nu se uita nimeni la el, Gustav iar s-a odihnit. Şi-a ridicat privirile încotro era sud-estul, către cerul marmorat cu nuanţe de

cenuşiu, spuzit cu albul fulgilor care cădeau şi mânjit de fum negru. Pe- acolo, pe undeva, cu mult dincolo de acele garduri şi copaci, era casa lui, era nevasta lui, erau Herta şi Kurt cel mic. Oare ce făceau ei în acel moment? Erau în siguranţă? Le era cald ori frig? Erau înfricoşaţi ori plini de speranţă? Erau, poate, disperaţi? El şi Fritz primeau în continuare scrisori de la Tini, dar nici nu se comparau, acele scrisori, cu prezenţa soţiei şi a copiilor lui în carne şi oase.

Aruncând o ultimă privire către cer, Gustav s-a îndoit de spate şi a vârât lopata în zăpadă cu toată forţa de care era în stare.

Kurt avea deasupra capului un cer cald şi albastru, pe fundalul căruia vibrau frunzele scăldate în lumina soarelui – ale castanilor parcă pudraţi cu flori albe ca zăpada. Ducea un picior în faţa celuilalt, uitându-se fix în sus şi îmbătându-se de plăcere.

Apoi, privind înainte, şi-a dat seama că rămăsese în urmă faţă de restul familiei. Mama şi tata mergeau braţ-la-braţ, Fritz hoinărea cu mâinile în buzunare, Herta se plimba simpatică, Edith – elegantă şi dreaptă.

îşi petrecuseră dimineaţa în parcul Prater, şi el, Kurt, dădea pe dinafară de încântare. Nici nu mai ştia de câte ori se dăduse pe toboganul cel mare – dacă-l ajutai să care snopuri de saltele până în vârf, omul care se ocupa de aparat îţi oferea o coborâre pe gratis, iar Kurt, Fritz şi alţi copii ca ei, care nu stăteau prea bine cu banii, întotdeauna profitau de câteva ori de generozitatea lui. Acum, plimbându-se în paralel cu *Hauptallee* – Aleea Principală –, artera largă, pe care puteai traversa pădurea Prater, Kurt se amuza, mergând cu un picior pe potecă şi cu celălalt pe taluzul înălţat, cu iarbă, care despărţea poteca de şosea. Cum senzaţiile

îi umpleau sufletul, nici nu observase că restul familiei se îndepărta de el din ce în ce mai mult. îşi fredona o melodie, bucurându-se de sentimentul de a fi mai înalt la fiecare al doilea pas. Pierduse orice conştiinţă a timpului, şi, când a ridicat iar privirile, s-a trezit singur în pădure.

Groaza i-a fulgerat prin inimă preţ de o clipă. în faţa lui, rândurile de copaci care se succedau cât vedea el cu ochii; de-o parte şi de cealaltă – pădure, familii, perechi, biciclete, şi trăsuri, şi automobile, care treceau parcă şfichiuind aerul pe lângă el, pe drum. Printre copaci, vedea culorile bâlciului şi alţi oameni – dar nicăieri nu zărea siluetele cunoscute ale părinţilor, sau ale surorilor lui, sau a lui Fritz. Pur şi simplu, dispăruseră, ca şi cum ar fi fost smulşi de lângă el.

Momentul de groază i-a trecut, însă. Nu avea motiv să intre în panică: doar ştia parcul

Prater, aşa cum ştia chipul unui prieten – şi nu era decât la un kilometru-şi-ceva de casă. Şi-ar fi putut găsi drumul şi singur. *Hauptallee* dădea în aşa-numitul *Prater stern* – „Steaua Praterului” –, o întretăiere uriaşă, în formă de stea, unde se întâlneau şapte şosele şi bulevarde. Ieşeai din liniştea pădurii şi dădeai într-o viforniţă de zgomot şi mişcare: camioane, automobile şi tramvaie parcă se fugăreau între ele, mugind unele la altele de la stânga la dreapta, revărsându-se de pe bulevardele cele mai apropiate în acea întretăiere; şi trotuarele gemeau de oameni.

Kurt şi-a dat seama că habar n-avea de cum ar fi trebuit să procedeze, de- acum. Trecuse prin locurile acelea de nenumărate ori, numai că întotdeauna însoţit de un adult sau de vreunul dintre fraţii şi surorile mai mari. Niciodată nu fusese treaba lui să fie atent la

cum şi pe unde o luai, în tot acel torent.

După o vreme, l-a făcut atent vocea unei femei. S-a uitat în sus şi a văzut o doamnă care se uita la el în jos, cu un aer de îngrijorare pe chip.

- Te-ai rătăcit?, l-a întrebat.

Ei bine, nu – nu se rătăcise deloc; ştia drumul, dar nu ştia câtuşi de puţin cum să facă, fizic vorbind, ca s-o ia pe drumul respectiv. Plus că nu ştia nici cum să explice o idee atât de complicată. Doamna s-a încruntat la el, a perplexitate.

Un poliţist şi-a făcut apariţia şi a preluat controlul situaţiei, din primul moment. L-a luat pe Kurt de-o mână şi l-a condus înapoi către parcul Prater, ţinând-o pe stânga pe *Ausstellungsstrasse* – Strada Expoziţiei. în cele din urmă, au ajuns amândoi la secţia de poliţie, o clădire mare şi care părea să fie de maximă importanţă, din cărămidă roşie

şi piatră cioplită. Kurt a pătruns într-o lume de uniforme închise la culoare, de agitaţie tăcută şi eficientă, de mirosuri şi sunete stranii pentru el. I s-a dat un scaun pe care să stea, într-un birou. Poliţistul care lucra în acel birou i-a zâmbit, i-a vorbit şi s-a jucat cu el. Kurt avea o panglică de capse, iar poliţistul, spre marea lui încântare, s-a folosit de catarama de la mantaua lui, ca să le detoneze una câte una, bubuiturile făcând să răsune biroul, mai rău decât nişte focuri de pistol. Cu atâta distracţie şi bucurându-se de compania poliţistului, Kurt nici n-a observat că timpul trecea.

- Kurt! – şi el s-a răsucit pe călcâie, auzind vocea bine-cunoscută. Aici erai!

în pragul uşii, se afla mama lui, şi tata era în spatele ei. Băiatului i-a sărit inima în sus de bucurie, aşa că s-a repezit în braţele desfăcute ale mamei. Kurt s-a trezit, făcând ochii mari şi tremurând tot, cu inima

bubuindu-i în piept. în prima clipă, nici nu şi-a dat seama unde se afla. îi răsunau în urechi sunete ascuţite, bufnituri, un troncănit; în spate, simţea o bancă tare, de lemn; înjur – numai oameni străini; avea o senzaţie de legănat ritmic. Pe urmă, a observat că avea pe piept un toc de piele subţire şi, brusc, şi-a adus aminte.—

Era în trenul care-l ducea către noua lui viaţă.

Banca de lemn cu şipci îi amorţise de tot şalele, dar fusese atât de obosit, încât oricum căzuse într-un somn greu şi se rezemase de pasagerul de lângă el. Acum, s-a îndreptat şi a dus mâna la tocul de piele, amintindu-şi cum i-l atârnase mama lui de gât.

îi rămăsese vie în minte acea imagine. Erau în bucătăria din apartamentul familiei – ce mai rămăsese din ea. Mama îl urcase cu fundul pe masă – pe aceeaşi tăblie uzată, pe care

odată, de mult de tot, el o ajutase la confecţionatul tăiţeilor pentru supa de pui de sabat. Se uitase la ea, la cât de trasă la faţă era de foame, la cât de alungit de griji avea chipul, în timp ce-i spunea lui cât de vital era să aibă grijă de tocul acela de piele, pentru că în el erau toate documentele lui. în lumea de-acum, asta însemna că sufletul lui, nu altceva, era în tocul acela de piele, permisiunea lui de a exista. Mama îi zâmbise, îl sărutase şi-i spusese:

- De-acuma, Kurt, să fii cuminte... Să fii un copil bun, când ajungi acolo, să nu faci prostii şi s-asculţi, ca să ţi se dea voie să rămâi unde ajungi – şi mama scosese brusc un cadou pentru el, o muzicuţă proaspăt cumpărată, lucioasă şi frumoasă, pe care el i-o smulsese din mână şi-o strânsese la piept...

...şi totul se sfârşise. Ca o lumină stinsă de la buton – aşa

i-a dispărut şi lui din memorie scena cu pricina.

Kurt s-a uitat în jur, la lumea din tren, la peisajul de ţară, necunoscut, care-i defila pe dinaintea ochilor sub gerul de februarie. Se afla în trenul cu care plecase de la Berlin, unde intrase în posesia ultimelor documente din partea Comitetului pentru Ajutorarea Copiilor Evrei Germani – şi a banilor de călătorie ceruţi: o bancnotă verde foşnitoare, nou-nouţă, de cincizeci de dolari americani, vârâtă într-un loc sigur, în bagaj. La fel, ştia că ajunsese la Berlin de la Viena, cu un alt tren... dar amintirea călătoriei de mai înainte i se ştergea deja din memorie. Cu timpul, spre marele lui regret, care avea să- 1 însoţească toată viaţa, lui Kurt i-a fost absolut imposibil să-şi mai amintească de cum îşi luase rămas-bun de la mama lui sau de la Herta.

Lumea cea veche, viaţa pe care o cunoştea, cei la care

ţinea rămăseseră undeva în urmă şi se retrăgeau inexorabil într-o altă dimensiune. Sau poate că era tocmai pe dos – Viena era cea reală şi prezentă, şi el, Kurt, fusese împins în acea existenţă lipsită de realitate.

Majoritatea călătorilor din tren erau refugiaţi, şi cei mai mulţi i se păreau bătrâni lui Kurt. Erau şi câteva familii cu copii mici. Evrei germani, austrieci, maghiari, câţiva polonezi. Mame care şopteau la urechile copiilor, în timp ce soţii lor citeau, stăteau de vorbă sau dormitau, bărbaţi în vârstă, cu pălăriile coborâte până la sprâncene, care adormiseră cu capetele căzute într-o parte, sforăind ori suspinând în bărbi; şi copii care-şi căscau mari ochii sau aţipiseră cu capetele rezemate de părinţi.

La fiecare câteva opriri, cu toţii erau puşi să schimbe trenurile, mânaţi ca turma de poliţişti ori de soldaţi către ce alte garnituri de tren erau

disponibile. Uneori, Kurt se trezise repartizat în compartimente luxoase de clasa întâi, alteori la clasa a doua, dar de cele mai multe ori, pe băncile cu şipci de lemn de la clasa a treia, care te făceau să te doară toate oasele. Kurt prefera băncile, ăsta-i adevărul, fiindcă ajungea şi el, măcar, să stea ca lumea; fotoliile de la clasa întâi aveau rezemătoare de braţe între ele, şi copiii, ca el, erau puşi să stea cocoţaţi pe acele braţe, înghesuiţi între adulţi, în câteva cazuri, Kurt ajunsese atât de disperat să aibă şi el parte de puţin confort, încât se căţărase tocmai sus, pe poliţa pentru bagaje, unde se întinsese peste valize.

Numai doi alţi copii călătoreau neînsoţiţi cu acel tren, un băiat şi o fată, pe care Kurt i-a cunoscut, încetul cu încetul. Băiatul era vienez, ca şi el, originar din acelaşi cartier Leopoldstadt, se numea Karl Kohn şi avea paisprezece ani.

Purta ochelari şi părea destul de bolnăvicios – era şi cam pipernicit pentru un adolescent. Fata, în schimb, era tocmai opusul: o chema Irmgard Salomon, provenea dintr-o familie din clasa de mijloc de la Stuttgart şi, cu toate că nu avea decât unsprezece ani, îi depăşea cu cel puţin o palmă la înălţime şi pe celălalt băiat, şi pe el, pe Kurt. Atraşi laolaltă de propria lor izolare, cei trei se simţeau cu atât mai legaţi între ei, cu cât un tren sau altul îi ducea din ce în ce mai departe de casele lor.

XBX

Apartamentul ajunsese o cochilie golită: unde locuise cândva o întreagă familie, mai locuiau acum două femei – una oarecum trecută, cealaltă care abia înflorise. Tini avea patruzeci-şi-şapte de ani, adică o vârstă la care s-ar fi cuvenit să se pregătească de un viitor populat cu mulţi nepoţi. Iar Herta, care mai avea doar două

luni până să împlinească nouăsprezece ani, ar fi trebuit să ştie deja către ce ocupaţie se îndrepta şi să se gândească pe care dintre admiratori l-ar fi putut lua de soţ. Nu să stea singure acolo, în apartamentul pustiit, cu puţinele bunuri, câte le mai rămăseseră, jefuite întruna şi cu cei dragi lor – soţ, fii şi fiică, respectiv tată, fraţi şi soră – fie smulşi, fie plecaţi de lângă ele.

Viena devenise un loc al zonelor interzise, iar apartamentul, pe care cu mult noroc îl mai aveau încă în posesia lor – practic, o închisoare.

Să-şi ia rămas-bun de la Kurt – pentru ele, fusese o durere dincolo de ceea ce-şi închipuiseră că s-ar fi putut numi durere. Atât de mic era, de firav – să trimiţi în lume, de unul singur, aşa o... fărâmă de umanitate. Plus că nici nu avusese voie, Tini, să-l însoţească până la tren – doar

cei care deţineau permise de călătorie aveau acces la peroane –, aşa încât ea şi Herta fuseseră nevoite să-şi ia rămas-bun de la fiul, respectiv fratele lor în afara gării, urmărindu-l cu privirile, de la distanţă, până când mulţimea de refugiaţi îl înghiţise, şi Kurt se făcuse nevăzut.—

Carne din carnea ei, sânge din sângele ei, suflet din sufletul ei – dus de lângă ea. în Kurt îşi mai punea toată speranţa: el ar fi avut parte de un alt început, într-o lume cu totul nouă şi diferită. Poate că s-ar fi întors, într-o bună zi, la ea – şi atunci, Tini ar fi văzut o nouă persoană în locul lui Kurt al ei, modelat într-o lume şi de o viaţă cu totul străine pentru ea.

Kurt stătea întins pe spate şi se zgâia la stele. Nu mai văzuse în viaţa lui un asemenea cer, mai profund, mai sumbru, mai sclipitor decât oricare alt cer de oriunde în lume – o boltă pe care n-o denatura nici o lumină

produsă de om. Vaporul se legăna uşor sub el, cu toate luminile stinse din cauza camuflajului, singur pe tot discul uriaş al oceanului negru, neluminat decât de puzderia de stele.

Se simţea ca şi cum ar fi fost unicul supravieţuitor al unui exod uriaş. După ce trenul îi depusese la Lisabona, el, Irmgard şi Karl fuseseră lăsaţi în aşteptare săptămâni întregi. Era vorba ca zeci de alţi copii ca şi ei să li se alăture pentru călătoria peste ocean până în America, dar, când sosise, în fine, momentul îmbarcării, le devenise clar că restul nu aveau cum să mai ajungă la timp. Rămăseseră, probabil, prinşi în hăţişul birocratic al procedurilor de emigrare. Kurt, Irmgard şi Karl fuseseră conduşi la docul de îmbarcare, unde-i aştepta vaporul, înalt cât un bloc de birouri, acostat la chei şi legat de el cu frânghii groase cât braţul şi cu pasarele

de urcare. SS *Siboney* nu era cel mai mare vas transatlantic de pasageri în funcţiune, dar avea o anumită eleganţă a lui: două coşuri de fum zvelte şi punţile superioare amenajate ca nişte promenade cu arcade. Pe toată lungimea carenei, era însemnat cu mesaje de identificare, menite să-l protejeze de atacurile submarinelor germane: AMERICAN EXPORT LINES— era scris cu litere uriaşe, albe, iar la capetele inscripţiei, avea vopsite stelele şi dungile drapelului Statelor Unite ale Americii.—

Majoritatea celor de pe vas păreau să fie refugiaţi – mulţi erau figuri cunoscute din timpul călătoriei cu trenul –, plus câţiva turişti care se întorceau acasă şi nişte pasageri care călătoreau în scopuri comerciale. Kurt şi Karl plecaseră să-şi caute cabina şi o găsiseră, până la urmă, undeva în străfundurile vaporului, unde

era o atmosferă dezagreabil de înăbuşitoare, iar duduitul motoarelor se auzea din plin. Reveniseră la aer curat apoi, ca să vadă cum se îndepărta vasul de chei şi se întorcea cu prova către vest, împrejur fiind numai spumă, de la motoarele turate la maximum.

Kurt stătuse trei ceasuri lângă balustradă, uitându-se la întinderea de ocean, care se lăţea din ce în ce mai mult în faţa ochilor lui. Lisabona se micşorase, până nu mai rămăsese din ea decât o impresie; pe urmă, Portugalia însăşi se redusese la dimensiunile unei aşchii, iar la sfârşit de tot, ditamai Europa se subţiase şi parcă se cufundase sub linia orizontului. Nu-i ajungeau lui privirile până acolo, dar pe mările care se întindeau către nord, convoi după convoi de nave comerciale înaintau anevoie către est, cu destinaţia Marea Britanie, vasele Marinei Regale britanice,

care le făceau escortă, navigând în cercuri largi în jurul lor, ca nişte văcari nervoşi, care şi- ar fi mânat cirezile, ţinându-le la un loc. Undeva, în est, submarinele se strecurau afară din refugiile lor subacvatice şi porneau să cutreiere oceanul fără margini, cu torpilele pregătite în tuburile de lansare. Iar SS *Siboney* nu avea, ca protecţie, decât inscripţiile vopsite şi pe o latură, şi pe cealaltă.

Deşi era frânt de oboseală, Kurt mai degrabă nu dormise, în acea primă noapte a traversării, în cabina zgomotoasă şi supra-încălzită – iar a doua zi îi fusese de tot stricată: suferise de rău de mare. Numai fructele nu le scosese înapoi afară, din ce mâncase. Nemaivrând să se chinuie încă o noapte pe priciurile din cală, Kurt şi Karl îşi luaseră păturile şi se fofilaseră sus, pe punte. Nici nu avusese cine să-i oprească: sora Sneble, o femeie solidă,

newyorkeză, între două vârste, care ar fi trebuit să aibă grijă de copii, era, de fapt, prinsă până peste cap cu pasagerii mai în vârstă.

Era destul de răcoros aerul nopţii, dar băieţii se simţeau confortabil de cald, aşa înfăşuraţi în pături şi întinşi pe şezlonguri, cum stăteau. Se desfatau cu liniştea şi aerul proaspăt. Kurt se uita la stelele de pe cer, mirat de noua situaţie în care se afla şi întrebându-se cum era locul spre care se îndrepta. Ştia o brumă de engleză de la şcoală: era în stare să spună *hello, yes* şi *no* şi *OK* – „bună”, „da” şi „nu”, „bine” –, dar cam atât. El şi colegii lui de clasă învăţaseră pe de rost *Pat-a-cake, pat-a-cake, baker 's man*[m], dar în mintea lui Kurt, vorbele aveau prea puţină semnificaţie. Iar felul cum vorbeau americanii de la bord, pentru el suna oricum a păsărească.

Undeva înspre siajul vasului, dincolo de locul unde cerul estic spuzit cu stele se făcea una cu masa neagră a oceanului – pe-acolo pe undeva erau casa şi familia lui. Muzicuţa lucioasă, nou-nouţă, ultima legătură fizică dintre el şi mama lui, n-o mai avea. în timp ce el şi ceilalţi copii aşteptau să le vină trenul de schimb cine-ştie-unde prin Franţa, câţiva soldaţi germani intraseră în vorbă şi se jucaseră cu ei. Kurt le arătase muzicuţa lui, pe care soldaţii i-o luaseră şi nu i-o mai dăduseră înapoi. Poate că-n mintea lor, nu se cuvenea ca un evreu să aibă, ca bun personal, un lucru aşa de frumos.

Un singur nor acoperea Europa, tunând şi fulgerând ca un uriaş supărat. Vaporul SS *Siboney*, ajuns deja pe la mijlocul Atlanticului, fugea de sub el, pufăind la greu pe coşuri şi grăbind să ajungă din urmă zorii americani, de o senină splendoare.

Kurt şi Karl, adormiţi pe şezlongurile de pe punte, s-au trezit stropiţi de ceva rece – nu de spuma vreunul val, ci de stropii săriţi din mopul cu care un marinar freca puntea. Luându-şi cu ei păturile în care stătuseră înfăşuraţi, s-au retras înăuntru.

Cum-necum, sora Sneble aflase de noaptea petrecută de ei *al fresco* – la răcoare. I-a muştruluit şi le-a spus ca, de atunci înainte, să facă bine şi să doarmă în cabina care le fusese repartizată. Cât era ziua de lungă, erau liberi în continuare să cutreiere vasul în lung şi-n lat, să-l cerceteze, să participe la jocuri, să lege prietenii cu marinarii – să-şi găsească orice ocupaţie care le- ar fi putut distrage atenţia, măcar o vreme, de la tot ce lăsaseră în urmă şi de la incertitudinea celor spre care se îndreptau.

După ce a făcut o escală în Insulele Bermude, vaporul s-a îndreptat spre nord-vest, lăsând

în urmă căldura de la tropice. Kurt a resimţit o schimbare în atmosfera de la bord: oamenii se pregăteau pentru sosirea cea mai de seamă din viaţa lor. Pe la ora prânzului, într-o zi de joi, 27 martie 1941, vasul SS *Siboney* a trecut printre cele două insule de la intrarea în portul New York – Staten Island şi Long Island –, cu fiecare bărbat, femeie şi copil aliniaţi de-a lungul balustradei.

Kurt s-a lăsat şi el strâns bine între ceilalţi, ca să vadă cu ochii lui apele cenuşii pe care plutea vaporul şi linia îndepărtată a ţărmului, care părea să avanseze în sens invers. De la prova-babord, se zărea silueta sclipitoare a Statuii Libertăţii, care a tot crescut, de la dimensiunile unei mici ţepuşe, până s-a făcut ca un turn uriaş care domina până şi vaporul, de un verde palid magnific. Vasul a cârmit, pătrunzând în golful Hudson, prin dreptul formelor zvelte ale

zgârie-norilor din Manhattan. Copii şi adulţi deopotrivă nu se mai opreau din turuială, şi toţi arătau cu degetele încoace şi încolo, neputându-şi reţine zâmbetele. Multora li se dăduseră steguleţe americane, pe care le ţineau cât mai sus cu putinţă, fluturându-le în vânt, ca pe nişte minuscule şi fragile semne ale speranţei.
Lui Kurt, aproape că i se înecaseră simţurile de imensitatea New Yorkului. Taxiuri galben-canar, cu aripi negre la spate, aşteptau cu motoarele în ralanti la trotuare şi pe urmă îşi croiau drum, răstindu-se furioase, prin traficul ca un şuvoi şovăielnic, disputându-şi cu tramvaiele care sunau disperate din clopote intersecţia cu Strada 42. O arteră precum Broadway şi o aglomerare ca Times Square păreau să fie măruntaiele unui mecanism turat la maximum, cu supapele de admisie larg deschise. Kurt a

luat-o de braţ pe doamna de la Societatea de Ajutorare, ca pe un colac de salvare, în timp ce se strecurau amândoi, pe trotuar, prin puzderia de fuste şi pardesie care fluturau, de umbrele şi bastoane răsucite în toate direcţiile, de pagini de ziar tocmai atunci desfăcute şi prin scrumul de ţigară scuturat la întâmplare.

Nu semăna câtuşi de puţin cu Viena. La New York, totul era numai modernitate, de la fundaţiile clădirilor până la vârfurile lor, care zgâriau norii – era un oraş construit parcă din automobile, sticlă şi beton şi din oameni, şi alţi oameni, şi încă alţi oameni, care în sine păreau să aparţină lumii moderne, mai mult decât oricare locuitori ai vechii Europe. Kurt şi prietenii lui de ocazie se simţeau nişte străini din toate punctele de vedere.

După ce vasul SS *Siboney* fusese tras la chei şi amarat, urmase o inspecţie medicală—,

după care copiii fuseseră debarcaţi şi întâmpinaţi de o doamnă de la Societatea de Ajutorare a Imigranţilor Evrei, care intrase în parteneriat cu Comitetul pentru Ajutorarea Copiilor Evrei Germani, pentru a le facilita refugiaţilor sosirea în America. Numai Kurt venise cu nişte aranjamente clare făcute dinainte. Irmgard şi Karl nu aveau prieteni sau rude acolo; societatea caritabilă obţinuse un plasament pentru Irmgard la New York şi altul, pentru Karl, tocmai la Chicago. După o primă noapte petrecută într-un hotel, venise momentul ca ei trei să se despartă. Kurt nu şi-a mai revăzut niciodată prietenii de pe vapor.—

Denumirile stranii ale locurilor îi defilau pe dinaintea ochilor, fără să însemne, practic, nimic pentru Kurt. Fiecare avea legătură cu câte un aflux anterior de imigranţi din tot felul de motive religioase, care

tânjeau după oraşele lor de acasă: Greenwich, Stamford, Stratford, Old Lyme, New London, Warwick. De-a lungul coastei, calea ferată străbătea statul
Connecticut, până la Providence, în Rhode Island, unde linia principală se sfârşea.

Când a coborât, cu tot cu valiza care călătorise cu el pe drumul de la *Im Werd* până la capătul de linie, pe Kurt l-a întâmpinat o femeie cam de vârsta mamei lui, dar îmbrăcată de mai mulţi bani. Spre surprinderea lui, în germană i-a urat bun-venit, prezentându-se ca fiind o veche prietenă de-a maică-sii, doamna Maurer. Alături de ea, în mijlocul peronului, aştepta un bărbat între două vârste, însoţit de o femeie, amândoi privindu-l pe Kurt cu o bunăvoinţă rezervată. Pe un ton plin de respect, doamna Maurer i l-a recomandat pe domnul respectiv lui Kurt, ca fiind

judecătorul Samuel Barnet, cel care-i sponsorizase imigrarea în America.

Judecătorul Barnet avea înjur de cincizeci de ani şi era mai degrabă scund şi îndesat, cu părul încărunţit şi rărit, nasul mare şi borcănat, sprâncenele stufoase şi nişte ochi înşelător de pleoştiţi.— Avea o atitudine destul de severă, poate chiar glacială. Doamna de lângă el, care nu era cu mult mai înaltă decât băiatul, era Kate, sora judecătorului, o femeie măruntă şi solid făcută, la fel ca fratele ei. Doamna Maurer i-a explicat lui Kurt că nu cu ea urma să locuiască – făcuse aranjamentele necesare, pentru ca magistratul însuşi să-l găzduiască.

De la Providence, au trecut cu toţii cu maşina în statul Massachusetts, traversând o succesiune parcă interminabilă de râuri, golfuri şi golfuleţe. Până la urmă, au ajuns şi la destinaţie – la New Bedford, un

oraş mare, întins pe malurile unui estuar. Colţul acela de sud-est al statului era ca un petic de Anglie imigrantă, ale cărei urme erau vizibile pe aproape orice indicator de pe kilometri întregi de drumuri, de acolo până la Boston, trecând prin Rochester, Taunton, Norfolk şi Braintree. Pentru Kurt, însă, un lucru era clar: că New Bedford semăna şi mai puţin cu Viena, decât i se păruse că semăna New Yorkul – era un oraş de feriboturi fluviale şi clădiri publice mici şi pretenţioase, de filaturi de bumbac şi bulevarde lungi de case tipice suburbiilor, cu acoperişurile de şindrilă cenuşie, cu site albe la uşi, unde automobilele mergeau tacticos, copiii se jucau, iar cetăţenii cu atitudini sobre îşi vedeau decent de treburile lor.

Ca un stâlp şi cetăţean de vază al oraşului – mai ales al comunităţii lui evreieşti –, ce era, Samuel Barnet ar fi putut foarte bine să se dovedească o

prezenţă intimidantă, cu vreun conac impunător la marginea zonei rezidenţiale. în loc de asta, maşina s-a oprit, apoi a cotit pe aleea de parcare a unei case obişnuite, din clasa de mijloc, a oricărei suburbii a oricărui oraş, înghesuită între altele ca şi ea, cu care era cvasi-, dar nu întru totul identică.

Primirea de care s-a bucurat Kurt a fost caldă, chiar dacă rezervată. Comunicarea s-a dovedit aproape imposibilă, odată ce doamna Maurer plecase. „Fă-mi o turtă, ucenicule brutar” nu i-ar fi fost de nici un folos, în situaţia dată. Norocul lui că judecătorul nu era singurul venit să-l întâmpine pe proaspătul musafir. Samuel Barnet era văduv deja de peste douăzeci de ani; în casa lui, locuiau şi cele trei surori pe care le avea, toate de vârstă mijlocie, toate cu desăvârşire nemăritate – Kate, Esther şi Sarah –, care şi- au atribuit

singure calitatea de mătuşi ale lui Kurt, urându-i bun-venit băiatului deja năucit de atâtea experienţe noi, şi luându-l să-i arate noua lui cameră. Kurt nu mai avusese niciodată o cameră numai a lui.

A doua zi dimineaţă, când s-a trezit, a dat cu ochii de o prezenţă curioasă lângă patul său. Era un băieţel de vreo trei ani, îmbrăcat cu un paltonaş din păr de cămilă, care se zgâia la el, mirat nevoie-mare. Apariţia şi-a deschis gura şi a început să vorbească, dar ce ieşea din gura copilului nu era decât o bălmăjeală englezească, de neînţeles pentru Kurt. Părea să vrea ori să aştepte ceva de la el, dar Kurt habar nu avea ce anume. Copilului i s-a lungit faţa, dezamăgit cum era, după care a izbucnit în lacrimi. S-a întors către un adult care aştepta în spatele lui şi a reclamat:

- Kurt nu vrea să stea de vorbă cu mine!

Băieţelul, după cum avea să afle Kurt, era David, fiul fratelui mai mic al judecătorului Barnet, Philip, care locuia în casa vecină. împreună, formau o mare familie lărgită. în următoarele câteva săptămâni, Kurt a fost asimilat – rapid şi cu blândeţe. Unchiul Sam[m] – aşa i s-a spus lui Kurt să i se adreseze judecătorului Barnet – şi-a dezminţit atitudinea severă şi s-a dovedit a fi cea mai călduroasă şi binevoitoare gazdă, pe care şi-ar fi putut-o închipui orice musafir. Lui Kurt nu i s-a dat ocazia de a se simţi nelalocul lui. După mulţi ani, avea să afle cât de norocos fusese – nu toţi copiii refugiaţi nimeriseră la fel de bine ca el. Mulţi se treziseră repartizaţi în familii neprietenoase ori suferiseră abuzuri antisemite sau anti-germane în cartierele respective, uneori şi de unele, şi de altele. Ajungând să cunoască mai bine oraşul New Bedford, Kurt avea să descopere că familia Barnet era una dintre

fruntaşele unei vaste comunităţi evreieşti, în mijlocul căreia i se rezervase lui o bună primire.

Cei din clanul Barnet erau evrei conservatori—, Kurt nu cunoscuse, până atunci, decât atitudinea religioasă oarecum superficială din familia lui, în care mersul la sinagogă şi studiul textelor sacre ale Torei jucau un rol mai degrabă de figuraţie, şi pe cea ultra-ortodoxă, mult mai strictă şi mult mai răspândită în Leopoldstadt, cartierul de unde provenea el. Evreii conservatori – care nu erau neapărat şi susţinători ai conservatorismului politic – se situau pe la mijloc, între cele două extreme: credeau în păstrarea vechilor tradiţii, ritualuri şi norme de conduită evreieşti, dar se delimitau de cei cu viziuni ultra-ortodoxe, recunoscând că Tora fusese scrisă de mâini omeneşti şi că legea iudaică evoluase, venind în întâmpinarea nevoilor umane.

La New Bedford venea primăvara, şi copacii aliniaţi de-o parte şi de cealaltă a străzii începuseră să dea frunze. Dacă te uitai cu ochii mijiţi în lungul ei, aproape că-ţi puteai închipui că erai pe *Hauptallee* din parcul Prater şi că nimic nu se întâmplase, din toate astea – nici venirea naziştilor, nici risipirea familiei. Kurt avea deja impresia – numai dacă nu i-ar fi lipsit în aşa hal şi mama, şi tata, şi Fritz, şi Herta, şi Edith, dacă n-ar fi lăsat în urma lui o distanţă atât de mare – că dăduse peste un loc în care se simţea de parcă ar fi fost acasă

.CAPITOLUL 8

NEDEMNI SĂ

TRĂIASCĂ

NN

Nu ştia nimeni din ce cauză fusese omorât Philipp Hamber, însă toată lumea, cum-necum, aflase circumstanţele uciderii lui. Cei de la SS nu aveau nevoie de motive pentru toate brutalităţile pe care le comiteau: câte o stare de spirit proastă, o mahmureală, o privire piezişă aruncată de vreun deţinut unui gardian sau, pur şi simplu, vreo pornire sadică. Sergentul SS Abraham l-a trântit pe Philipp Hamber la pământ şi l-a omorât, iar cei care fuseseră martori nu şi-au mai amintit apoi decât fapta de cruzime propriu-zisă şi

cumplitele ei repercusiuni asupra lor înşişi.[m]

„Iarăşi e tulburare în lagăr”, şi-a notat Gustav. Rareori i se mai întâmpla, în acea perioadă, să scoată jurnalul de unde-l ascunsese. Ultima intrare data din ianuarie 1941, când el şi ceilalţi dădeau cu lopata la zăpadă. Acum, era deja primăvară. în lunile respective, deţinuţii se arătaseră mai puţin supuşi în faţa violenţei celor de la SS.

La sfârşitul lui februarie, sosise un transport de evrei olandezi – câteva sute. în Ţările de Jos, avuseseră loc nişte ciocniri violente între naziştii olandezi autohtoni şi populaţia evreiască, iar la Amsterdam, naziştii încasaseră câteva bătăi zdravene din partea evreilor tineri. Cei de la SS luaseră ostatici patru sute dintre aceştia din urmă, ceea ce declanşase un val de greve paralizante pentru docuri şi condusese la o stare de cvasi-război între grevişti şi

trupele SS. La finele lunii, trei sute optzeci-şi-nouă dintre ostaticii evrei fuseseră transferaţi la Buchenwald—, dintre care unii repartizaţi în baraca numărul 17, asa că Fritz îşi petrecea cu ei cea mai mare parte a timpului. El şi camarazii lui încercaseră să-i înveţe pe olandezi ce-şi- cum în legătură cu lagărul, dar nu le folosise la mare lucru. Nou-veniţii erau bărbaţi puternici, plini de voinţă, care nu se lăsau prea uşor intimidaţi, iar SS-iştii îi trataseră cu o brutalitate nemaiîntâlnită până atunci. Pe toţi îi puseseră la muncă pe post de cărători de piatră la carieră, iar în primele câteva luni, pe vreo cincizeci îi şi omorâseră. Hotărând apoi că olandezii nu puteau fi zdrobiţi destul de repede, cei de la SS hotărâseră să-i trimită, pe câţi supravieţuiseră până atunci, în lagărul de la Mauthausen, cunoscut pentru felul brutal în care-şi trata deţinuţii. Nici un

olandez nu se mai întorsese de acolo.

Olandezii respectivi, însă, lăsaseră în urma lor un spirit incipient de nesupunere, generat de rezistenţa lor tacită. Când a fost omorât Philipp Hamber, dispoziţia deţinuţilor a început să dea periculos de tare în clocot.

Ca şi Gustav Kleinmann, Philipp era vienez şi muncea în coloana de tractare, dar într-o altă echipă, al cărei *kapo* era un anume Schwarz. Fratele său, Eduard, făcea parte din aceeaşi echipă. Philipp şi Eduard fuseseră producători de film, înainte de *Anschluss.* Cu toate că nu erau deloc obişnuiţi cu munca fizică, supravieţuiseră trei ani la Buchenwald. în acea dimineaţă anume de primăvară, echipa lor făcuse o livrare la un şantier de construcţii. Sergentul SS Abraham, unul dintre cei mai cruzi şi mai temuţi *Blockfuhrer*-i din tot lagărul, era de faţă, cu totul întâmplător— Ceva, orice –

o privire piezişă aruncată de Philipp, vreo greşeală, poate vreun sac de ciment scăpat pe jos ori cine-ştie-ce legat de cum arăta sau cum se mişca – l-a făcut atent pe SS-ist.

Cuprins de un acces brusc de furie, sergentul Abraham l-a trântit pe Philipp la pământ şi a început să-i tragă şuturi. Pe urmă, l-a luat de guler pe bietul om neajutorat şi l-a târât, prin mocirla răscolită a şantierului de construcţii, până la un şanţ de fundaţie plin până la buză cu apă de ploaie, dându-i brânci înăuntru. în timp ce Philipp se zbătea să stea la suprafaţă şi abia reuşea să respire, Abraham şi-a pus un bocanc pe ceafa lui şi l-a împins la fund. Eduard, alături de ceilalţi prizonieri, a stat şi s-a uitat, în tăcere şi groază, cum se lupta fratele lui pentru viaţă. Dar Philipp s-a zbătut din ce în ce mai puţin şi, până la urmă, trupul i-a rămas inert.

Cei din lagărul de la Buchenwald se obişnuiseră cu omorul ca făcând parte în mod constant din viaţa lor de fiecare zi, prizonierii învăţând să trăiască sub ameninţarea continuă a omorului şi să-l ocolească atât de bine, cât se pricepeau. Dar, de la o vreme, resentimentele începuseră să pună stăpânire pe ei. Vestea uciderii lui Philipp Hamber s-a răspândit ca focul printre uscăciuni.

Gustav şi-a scos din ascunzătoare jurnalul îndelung neglijat şi a notat în el cum fusese Philipp „înecat ca o pisică" şi faptul că deţinuţii nu erau deloc liniştiţi, după ce primiseră vestea. Cel care provoca furia şi neliniştea Eduard— era, în cea mai mare parte. Voia neapărat să i se facă dreptate fratelui său.

Cauza lui a fost ajutată de faptul că la omor, care survenise pe un şantier de construcţii din complexul trupelor SS, fusese

martor şi un vizitator civil, drept care comandantul Koch nu a avut de ales, şi a fost obligat să menţioneze decesul în registrul pe unitate al lagărului şi să organizeze o anchetă. Concomitent, Eduard a formulat şi depus o plângere oficială. Era conştient de pericolul pe care şi-l asuma: „Ştiu că sunt un om ca şi mort, pentru mărturia pe care insist s-o depun – i-a spus el unui alt deţinut –, dar poate c-or să fie ceva mai reţinuţi pe viitor, asasinii ăştia, dacă se vor teme să nu fie acuzaţi. Iar atunci, o să se cheme că nu mor degeaba.”—

Dar îi subestima pe SS-işti. La următorul apel, toţi camarazii lui Philipp din sectorul de tractare condus de *kapo* Schwarz, inclusiv Eduard, au fost convocaţi la corpul de control de la poartă. Le-au fost cerute numele şi au fost întrebaţi la ce şi în ce condiţii fuseseră martori. îngroziţi, cu

toţii au negat faptul c-ar fi fost martori la orice. Singur Eduard a insistat cu acuzaţiile lui. în timp ce restul au fost expediaţi înapoi la barăcile lor, Eduard a fost interogat iar de comandantul Koch însuşi, secondat de doctorul lagărului. Koch i-a dat asigurări: „Vrem să ştim tot adevărul. Ai cuvântul meu de onoare că nu ţi se va întâmpla nimic rău.”— Eduard şi-a repetat povestea despre felul în care sergentul Abraham îl atacase pe fratele lui şi-l înecase – brutal şi deliberat.

I s-a dat drumul şi lui, să se ducă înapoi la baracă, dar în toiul acelei nopţi, a fost chemat iar şi dus la *Bunker* – blocul-arest, care ocupa o aripă a corpului de control de la poarta principală. Avea o proastă reputaţie, *Bunker*-ul acela, fiindcă acolo SS-iştii s-ar fi dedat la torturi şi crime, şi nici un evreu care-i trecuse vreodată pragul nu mai ieşise viu dinăuntru. Principalul temnicer

şi torţionar din *Bunker* era sergentul SS Martin Sommer, a cărui aparenţă de băieţoi ascundea o experienţă de ani întregi în lagărele de concentrare. Toată lumea îl ştia prea bine pe Sommer, pentru performanţele lui devenite obişnuinţă în mânuirea biciului, ori de câte ori vreo potenţială victimă era dusă şi legată de „Ţap".

După ce a petrecut patru zile în *Bunker*, Eduard Hamber a fost scos afară mort. S-a spus despre el că se sinucisese—, dar toată lumea ştia că Sommer îl torturase, până-l omorâse.

Dar nici asta nu a fost suficient, pentru a le da satisfacţie celor de la SS. în diverse momente, pe parcursul următoarelor câteva săptămâni, trei sau patru dintre martorii din sectorul condus de Schwarz au fost scoşi în faţă la strigatul apelului şi duşi la *Bunker.* Acolo, au fost interogaţi de comandantul-adjunct Rodi

(iubitorul de muzică) şi de noul medic-şef al complexului, doctorul SS Hanns Eisele. Deţinuţilor li s-au dat asigurări că nu aveau a se teme de nimic, dacă spuneau adevărul. Ştiind prea bine că era o minciună, cu toţii au continuat să nege c-ar fi văzut orice lucru condamnabil. Dar tăcerea nu i-a salvat – au fost omorâţi până la ultimul om.

Gustav a descris, în jurnalul său, dispariţiile succesive: oamenii erau duşi la *Bunker* sub escortă, iar acolo „...se ocupă de ei sergentul Sommer: până şi Lulu, un şef de echipă— din Berlin, şi (după cum crede *kapo* Schwarz) Kluger şi Trommelschläger din Viena se numără printre victime. Aşa că mişcarea noastră se topeşte văzând cu ochii.”—

Eduard Hamber pornise de la premisa că sacrificiul său eroic avea să-i aducă pe SS-işti în situaţia de a da socoteală pentru crimele lor sau, cel puţin, să se teamă c-ar fi putut

fi traşi la răspundere. Tot ce a reuşit să demonstreze, însă, a fost impunitatea lor şi faptul că puterea de care se bucurau era, practic, fără margini.

Km

Tini stătea la masa pe care, mai demult, familia ei lua cina.

Scria: „Iubitul meu Kurtl, sunt extrem de fericită să aflu că eşti bine şi te descurci. Sunt şi foarte curioasă cum a decurs vacanţa ta de vară. De fapt, aproape că te invidiez. Pe-aici, nu se mai poate merge nicăieri... M-aş bucura foarte mult, dacă aş putea fi lângă tine acum. Noi nu ne mai distrăm deloc aici...”—

Restricţiile aplicate evreilor fuseseră înăsprite şi mai tare în luna mai, printr-o declaraţie care consolida şi extindea legislaţia existentă: le era interzis evreilor să meargă la orice teatru, concert, muzeu, bibliotecă, teren de sport sau restaurant; nu aveau acces în magazine şi nici voie să

cumpere mărfuri în afara unor intervale orare bine determinate. De unde le fusese interzis cu desăvârşire să stea pe anumite bănci din parcuri, acum li se interzicea pe de-a întregul chiar şi să intre în parcurile publice. Declaraţia mai introducea şi alte reguli noi: evreii nu puteau părăsi Viena, fără o permisiune specială, şi nu se puteau adresa guvernului. Şi răspândirea de zvonuri cu privire la relocare şi emigrare erau strict interzise.—

Tini încă nu renunţase la eforturile ei de a-i vedea pe Herta şi Fritz trimişi în America. Dar îi venea mai greu ca niciodată. Nu mult după ce plecase Kurt, Portugalia suspendase transmigraţia, din cauza producerii unui blocaj la Lisabona, iar în iunie, preşedintele american Roosevelt oprise transferarea de fonduri din Statele Unite către ţările europene, jugulând activitatea societăţilor de

ajutorare a refugiaţilor.— în prima jumătate a lui 1941, doar patru sute douăzeci de vienezi reuşiseră să emigreze în Statele Unite, lăsând în urmă alţi 44.000, disperaţi să evadeze şi ei.— Pe urmă, în iulie, noile reglementări americane în privinţa imigrării anulaseră orice declaraţie sub jurământ dată până atunci.—

Tini şi-a văzut planurile năruite. Chiar şi aşa, nu s-a lăsat şi a mai încercat. Era ceva ce o consuma cu totul: atât de tare o apăsa deprimarea în anumite zile, încât nu reuşea să se urnească din pat. De curând, mai multe familii din vecini primiseră veşti de la Buchenwald, că bărbaţii le muriseră, cu toţii persecutaţi în aşa hal, încât se sinuciseseră, dând buzna peste fâşia de siguranţă a santinelelor. în fiecare zi, Tini se aştepta să primească şi ea veşti asemănătoare despre Gustav şi Fritz. O chinuia gândul că soţul

ei precis era supus unor munci înfiorătoare. Scria: „Nu mai e foarte tânăr. Cum ar putea să suporte aşa ceva?”— Ori de câte ori vreo scrisoare din partea celor doi întârzia, pe Tini o cuprindea panica. De aceea persevera şi lupta mai departe, refuzând să-şi piardă speranţa de-a o vedea măcar pe Herta plecând spre locuri mai sigure. Cu puţinii bani pe care izbutea să-i adune laolaltă, îi venea practic imposibil să achite comisioanele, taxele şi mitele necesare. Avusese un mic aranjament de a munci cu ziua într-o băcănie, dar fusese dată afară până la urmă, pentru că, fiind evreică, nu era cetăţeană.

„Viaţa devine din ce în ce mai tristă, pe zi ce trece”, i-a scris ea lui Kurt. „Dar tu eşti lumina ochilor noştri şi copilul nostru plecat în lume, aşa că te rog să ne scrii des şi amănunţit... Mii de pupături de la sora ta Herta, care se gândeşte întruna la tine.”—

Judecătorul Barnet îl dăduse pe Kurt la şcoală fără întârziere, cu toate că băiatul nu vorbea deloc englezeşte. Prinsese limba repede, în mare parte graţie lecţiilor pe care i le dăduse Ruthie, nepoata familiei Barnet, care venise, în acea vară, să locuiască la ei.

Ruthie absolvise colegiul şi lucra ca profesoară la Fairhaven, de cealaltă parte a estuarului faţă de New Bedford. în fiecare zi, când se întorcea Kurt de la şcoală, Ruthie îi dădea lecţii de engleză. Era o profesoară minunată, amabilă şi blândă, iar Kurt a ajuns, cu timpul, s-o adore – avea să devină o soră pentru el, în locul Edithei şi al Hertei. Vărul David, cel de alături, avea să-i devină un frate mai mic, relaţia dintre ei făcând ecou legăturii dintre Kurt şi fratele său bun, Fritz.

în acele prime câteva luni, lui Kurt i s-a făcut o fotografie pentru gazeta locală, i s-a luat

un interviu la radio şi, în iunie, când a terminat clasa a patra, profesoara l-a pus în faţă şi în centru, la fotografia cu toată clasa. în acea primă vară, când încă îşi mai căuta o poziţie proprie, Kurt a fost trimis la Camp Avoda, o tabără de vară întemeiată de Sam şi Phil Barnet, care primea băieţi evrei din medii urbane defavorizate şi le inocula valorile tradiţionale.

Tabăra se situa printre copacii de pe malul iazului Tispaquin, între New Bedford şi Boston, şi consta dintr-un grup de colibe-dormitor utilitare, de jur-împrejurul unui teren de baschet. Kurt s-a distrat ca niciodată până atunci în viaţa lui, făcând sport şi înotând în apele calde şi puţin adânci ale ochiului de apă; la Viena, se bălăcise în Canalul Dunării, cu o frânghie legată în jurul taliei la un capăt şi cu celălalt capăt ţinut bine de un prieten aflat pe mal; aici, a învăţat să înoate ca lumea. Dacă Fritz ar fi văzut şi

el complexul Camp Avoda, probabil că i-ar fi reamintit de paradisul descris de Makarenko în *Drumul spre viaţă.*

în mod normal, lui Kurt nu-i plăcea să scrie scrisori, dar acum îi scria mamei lui din abundenţă, povestindu-i tot ce se putea despre această minunată lume nouă, pe care tocmai o descoperea.

Tini devora fiecare detaliu din veştile primite de la Kurt, însufleţită de simplul fapt de a şti că doi dintre copiii ei erau în siguranţă (presupunea că Edith o ducea bine, cu toate că nu mai avusese nici un contact cu ea de aproape doi ani). Dar nu se putea dezbăra de neliniştea că precis avea să se întâmple ceva rău, că situaţia idilică în care se afla Kurt avea să fie spulberată, într-un fel sau altul. „Te rog, fii ascultător – se ruga de el –, fii un motiv de bucurie în ochii unchiului tău, ca să aibă consilierii numai lucruri bune de spus despre tine... Dragul

meu, te rog, poartă-te cum se cuvine.” O fotografie pe care i-o trimisese Kurt, în care apăreau el şi ceilalţi copii Barnet, o umplea de bucurie: „Arăţi aşa de bine..., aşa de chipeş, de radios. Aproape că nu te-am recunoscut.”—

Kurt era pe cale de a se dezbăra de vechea lui viaţă, în lumina strălucitoare a celei noi.

XNX

Vara s-a întors pe colina Ettersberg. „Fritzl şi eu primim acum bani de acasă, în mod regulat”, a scris Gustav în jurnal. Erau puţini, acei bani, dar tot îi ajutau să-şi facă viaţa mai suportabilă. Tini le mai trimitea, câteodată, şi pachete cu îmbrăcăminte – cămăşi, chiloţi, un pulover –, care erau nepreţuite. Ori de câte ori sosea câte un pachet, fie Gustav, fie Fritz era chemat la birou să-l ridice şi să semneze de primirea lui, conţinutul fiindu-le trecut în fişele de evidenţă.—

Lui Gustav, iubirea pentru fiul său ajunsese, în timpul petrecut împreună la Buchenwald, să-i umple inima. Devenise atât de mândru de bărbatul care era Fritz de-acum – în iunie anul acela, împlinea optsprezece ani –, încât a scris: „Băiatul e bucuria mea cea mai mare. Ne întărim unul pe celălalt. Suntem unul, de nedespărţit.'—

Duminică, pe 22 iunie, staţia de amplificare a lagărului a lansat o veste formidabilă: în dimineaţa respectivă, *Ftihrer*-ul lansase acţiunea de invadare a Uniunii Sovietice. Era cea mai mare acţiune militară din toată istoria, cu trei milioane de soldaţi aliniaţi pe o linie de front cât toată graniţa cu Rusia, scopul fiind acela de-a o lua în stăpânire dintr-o singură, imensă mişcare.

„în fiecare zi, urletele de la radio", a scris Gustav. Staţia de amplificare a lagărului – o sursă intermitentă de zgomot nedorit,

care trâmbiţa, cu sunetul dat la maximum, propagandă nazistă, muzică militărească germană, comenzi terifiante şi anunţuri care-ţi făceau moralul praf şi pulbere – acum dădea un şuvoi aproape neîntrerupt de programe de radio de la Berlin, jubilând cu ştiri triumfaliste despre victoriile de pe frontul de Est. Glorioasa destrămare a întregii defensive bolşevice prin forţa zdrobitoare a tuturor armelor germane, încercuirea diviziilor sovietice, ocuparea oraşelor unul după altul, traversarea cursurilor de apă, victoria cutărui corp al trupelor *Waffen-SS* ori general din *Wehrmacht*, predarea câtorva sute de mii de soldaţi ruşi. Germania îl sfâşia în bucăţi pe ursul rusesc letargic, aşa cum un lup ar fi smuls măruntaiele unei oi.

Pentru evreii de sub regimul nazist – mai ales cei din ghetourile poloneze –, invadarea Uniunii Sovietice a însemnat o

licărire de speranţă: Rusia putea să învingă, în ultimă instanţă, şi să-i elibereze şi pe ei dintr-o existenţă mizerabilă. Dar, pentru deţinuţii politici din lagărele de concentrare, cei mai mulţi dintre ei comunişti, veştile înfrângerilor suferite de sovietici însemnau tot atâtea motive de deprimare. „Ăştia, politicii, stau cu capetele căzute în piept", şi-a notat Gustav.

Neliniştea începuse iar să se facă simţită în rândurile deţinuţilor. Diverse tulburări au apărut în sectoarele de muncă, incidente de neascultare, acte minore de rezistenţă. SS-iştii le-au tratat în felul lor obişnuit. „Zilnic sunt aduşi înapoi în lagăr deţinuţi împuşcaţi şi înjunghiaţi", a scris Gustav. în fiecare zi, mai mult de lucru pentru cei de la crematoriu, mai mult fum ieşea pe coş.

în iulie, o nouă veste îngrozitoare s-a răspândit la Buchenwald, o prefigurare a viitorului. Se presupunea că totul era învăluit în secret,

numai că vălul era unul foarte subţire.

în luna septembrie anterioară, un jurnalist american de la Geneva relatase o „poveste nelalocul ei”, pe care o aflase dintr-o sursă anonimă: „Cei de la Gestapo îi vor lichida în mod sistematic, de-acum, pe toţi deficienţii mentali de pe teritoriul *Reich*-ului. Naziştii le spun «eutanasieri» acestor omoruri.”— Programul, codificat T4, presupunea instituţii de tip azil specializat, dotate cu camere de gazare, la care se adăugau camioane cu instalaţii de gazare mobile, care se deplasau de la un spital la altul, adunându-i pe cei consideraţi de regim „nedemni să trăiască”. Atenţia negativă a opiniei publice, mai ales din partea Bisericii, făcuse ca programul T4 să fie suspendat. în schimb, naziştii începuseră să-l aplice deţinuţilor din lagărele de concentrare. Acest nou program, a cărui denumire de cod era „Acţiunea 14fl3”,

urma să li se aplice cu predilecţie prizonierilor evrei invalizi.— La Buchenwald, comandantul Koch a primit un ordin secret din partea lui Himmler: toţi deţinuţii care erau „imbecili şi infirmi”, în special evrei, urmau să fie exterminaţi.—

Prima dată, deţinuţii de la Buchenwald au avut de-a face cu „Acţiunea 14fl3” când o mică echipă de medici a sosit în lagăr, pentru inspectarea prizonierilor. „Am primit ordin să ne prezentăm la infirmerie”, şi-a notat Gustav în jurnal. „Nu-mi miroase deloc bine; eu sunt apt de muncă.”—

O sută optzeci-şi-şapte de prizonieri au fost selectaţi şi au căpătat diverse etichetări, ca fiind handicapaţi mintal, orbi, surdo-muţi sau invalizi, printre ei numărându-se şi unii răniţi în accidente sau în urma unor abuzuri. Li s-a spus că urma să fie mutaţi într-un lagăr special de recuperare, unde ar fi fost

îngrijiţi cum se cuvine şi ar fi prestat munci mai uşoare, în fabrici de textile. Deţinuţii au devenit bănuitori, însă mulţi – mai ales cei care aveau nevoie mai mare de îngrijire – au preferat să creadă minciunile dătătoare de speranţă. Mijloacele de transport au venit şi i-au încărcat pe toţi o sută optzeci-şi-şapte: „într-o dimineaţă, li s-au întors efectele”, a scris Gustav. Sinistra livrare a constat în obiecte de îmbrăcăminte, diverse proteze de membre şi ochelari. „De-acum, ştim despre ce joc e vorba: toţi gazaţi.” A fost primul dintr-o serie de şase transporturi asemănătoare, de prizonieri ucişi în temeiul „Acţiunii 14fl3”.

Simultan, comandantul Koch a început să aplice un program auxiliar: eliminarea deţinuţilor bolnavi de tuberculoză. Doctorul SS Hanns Eisele a fost însărcinat cu ducerea la îndeplinire a misiunii. Antisemit

vehement, Eisele era bine-cunoscut, în rândurile deţinuţilor, sub apelativul *der Spritzendoktor* – „doctorul Injecţie” –, pentru că era oricând gata să le aplice injecţii letale tuturor evreilor bolnavi sau refractari. Mai era supranumit şi Moartea-n Alb—, pentru că practica vivisecţii pe deţinuţi, pentru propria edificare, pentru că administra injecţii experimentale şi efectua operaţii care nu erau necesare – inclusiv amputări –, după care, îşi asasina victimele.— Avea să fie ţinut minte ca fiind, poate, cel mai ticălos doctor care a practicat vreodată medicina la Buchenwald.

Această schemă a demarat, când au sosit două transporturi mari de prizonieri de la Dachau. Cinci sute de inşi au fost diagnosticaţi cu tuberculoză – pe baza înfăţişării lor generale, şi nu în funcţie de vreo examinare medicală propriu-zisă –, apoi trimişi la infirmerie.

Acolo, au fost imediat uciși de doctorul Eisele, care le-a făcut injecţii cu sedativul hexobarbital.—

în decurs de câteva luni, lagărul de la Buchenwald şi-a schimbat irevocabil caracterul. De atunci înainte, orice fapt de natură să slăbească un om – orice rană, boală sau infirmitate – era totuna cu o condamnare la moarte. Asemenea lucruri comportaseră şi până atunci riscuri serioase, dar de-acum devenise o certitudine fermă: etichetarea ca inapt de muncă sau „nedemn să trăiască” însemna că numele respectiv automat ajungea pe o listă de indivizi care urmau a fi exterminaţi.

Iar apoi, au început să fie aduşi cei dintâi prizonieri de război sovietici, şi s-a deschis încă o uşă, către o altă bolgie a infernului.

în mintea naziştilor, evreii şi bolşevicii erau unii şi aceiaşi – evreii creaseră şi răspândiseră

comunismul, pretindeau ei, şi acum îl puneau în aplicare, în paralel cu conspiraţia capitalistă globală, pe care tot evreii, oricât de contradictoriu ar fi părut, o conduceau.— Din această mitologie se inspiraseră pentru invazia în URSS şi campania de omoruri care a însoţit-o, cu detaşamente ale morţii urmând armata şi măcelărind evrei cu zecile de mii. Soldaţii Armatei Roşii făcuţi prizonieri, dintre care sute de mii fuseseră prinşi în primele săptămâni ale invaziei, erau trataţi ca nişte sub-oameni – dacă nu ca evrei, atunci ca nişte degeneraţi periculoşi, înrobiţi de evrei. Comisarii politici, comuniştii fanatici, intelectualii şi evreii au fost selecţionaţi primii, pentru a fi lichidaţi imediat. Dar nu putea fi dusă la îndeplinire o asemenea sarcină în lagărele pentru prizonierii de război, din cauza riscului de a răspândi panica în rândurile grosului deţinuţilor, asa că SS-ul

a hotărât să folosească lagărele de concentrare în acest scop. Programul a primit denumirea de cod „Acţiunea 14fl4”.— într-o zi din septembrie, Fritz se aliniase la strigatul apelului, alături de ceilalţi locatari ai barăcii numărul 17. Tatăl său şi cei din baraca lui se aflau într-o altă parte a platoului.— Totul era la fel ca la sutele de alte apeluri, prin care trecuseră amândoi. Numerele înaintau anevoios, la fel şi răspunsurile deţinuţilor; toate anunţurile; faza cu pedepsele devenite rutină… după care, s-a petrecut ceva cu totul fără precedent.

în acea zi, primul transport de prizonieri sovietici ajunsese la Buchenwald. Era doar o mostră – cincisprezece oameni cu figuri pierdute, înfricoşaţi, în uniforme zdrenţuite ale Armatei Roşii. Fritz a privit curios cum sergentul Abraham (cel care-l ucisese pe Philipp Hamber) şi alţi patru gardieni i-au înconjurat pe ruşi, escortându-i

în afara platoului. Câteva mii de perechi de ochi i-au privit îndepărtându-se. în acelaşi timp, s-a făcut auzită orchestra lagărului. La un ordin venit de la pupitru, a început să interpreteze *Cântecul de la Buchenwald.*

Obişnuinţa de a cânta la strigatul apelului le fusese în aşa măsură inoculată, încât Fritz şi camarazii lui s-au grăbit să rostească versurile, practic fără să se gândească:
Ziua nici n-a venit bine, soarele nu le-a zâmbit, Că echipele pornesc în marş la muncile zilei...

încordându-şi privirile, Fritz îi urmărea pe ruşi, care erau duşi în marş forţat până dincolo de crematoriu, către o secţiune a lagărului ocupată de o fabricuţă denumită pompos *Deutsche Ausrustungswerke* (DAW – Uzina Germană de Material Militar), a cărei forţă de muncă formată din deţinuţi construia echipament militar

pentru armata germană, dincolo de care se afla un poligon de tragere al celor de la SS. Prizonierii de război şi gardienii lor SS-işti au dispărut din raza vizuală a lui Fritz.

Şi pădurea-i neagră, cerurile-s roşii.
În boccele ducem câte-un codru de pâine
Şi-n inimile noastre, numai durere avem.

Mii de voci răsunau de-a lungul şi de-a latul lagărului şi aproape că reuşeau, dar nu chiar de tot, să acopere zgomotul rafalelor de focuri de dincolo de fabrică.

Pe acei soldaţi sovietici, nu i-a mai văzut nimeni, niciodată. După numai câteva zile, alţi treizeci-şi-şase de prizonieri de război sovietici au fost aduşi în lagăr, şi iarăşi deţinuţii au fost puşi să cânte, ca să acopere zgomotul împuşcăturilor.

„Se zice c-ar fi fost comisari – a scris Gustav –, dar noi ştim totul… Cum ne simţim, e de

nedescris – de-acum, trăim una după alta stările de şoc.”

Metoda s-a dovedit, însă, ineficientă pentru lichidarea numărului mare de ruşi, de care cei de la SS voiau să se descotorosească. Drept care, în timp ce grupurile mici erau în continuare ciuruite în poligonul de tragere, o nouă instalaţie se afla în curs de pregătire. în pădurea prin faţa căreia trecea drumul spre carieră, SS-iştii aveau un grajd dezafectat, în care o echipă de tâmplari de la sectorul de construcţii munceau de zor. Instalaţia primise denumirea codificată „Comando 99”, iar scopul ei, deşi secret, avea să iasă curând la iveală.— Concomitent, trei barăci din colţul lagărului principal au fost separate de restul printr-un gard, formând o îngrăditură special concepută pentru prizonierii de război sovietici, care au început să sosească la Buchenwald cu miile.—

în fiecare zi, ruşii selectaţi pentru lichidare fizică erau duşi în grupuri la „Comando 99”, unde li se spunea că urmau să fie supuşi unor controale medicale. Erau trecuţi, unul câte unul, printr-o serie de camere pline cu aparatură medicală şi populate cu oameni în halate albe. Prizonierului i se controla dantura, i se ascultau inima şi plămânii, i se testa vederea. în cele din urmă, era condus într-o cameră unde era o scară de măsurare, trasată pe un perete. Scara propriu-zisă ascundea o fantă îngustă, la nivelul cefei, dincolo de care se afla o încăpere secretă, unde stătea un SS-ist înarmat cu un pistol. Câtă vreme prizonierul era măsurat, asistentul bătea în peretele despărţitor dintre cele două spaţii, şi gardianul ascuns îl împuşca pe soldatul sovietic în ceafa.— Prin toată clădirea, muzica dată la maximum acoperea zgomotele împuşcăturilor, şi, în timp ce

următoarea victimă era introdusă în circuitul de încăperi, sângele prizonierului împuşcat era spălat cu furtunul de pe podea.

Gustav şi Fritz, şi toţi camarazii lor deţinuţi, ştiau la perfecţie în ce constau „ajustările” – cum le spuneau SS-iştii, oficial, execuţiilor – întreprinse în vechiul grajd.— Dulgherii care transformaseră grajdul în clădire cu scop special erau colegi de muncă de-ai lui Fritz. Camioane întregi de ruşi soseau zilnic, şi toţi dispăreau; toată lumea vedea furgonul închis, care pleca de la „Comando 99” şi o lua pe deal în sus, în direcţia crematoriului, lăsând în urmă dâre de sânge, pe drum şi pe platou. După o vreme, furgonul a fost dotat cu un jgheab metalic, împotriva scurgerilor. Crematoriul nu mai făcea faţă numărului de morţi, şi a trebuit să fie aduse cuptoare mobile de la Weimar, care au fost parcate la marginea

platoului de apel, incinerând cadavrele chiar sub ochii celorlalţi deţinuţi.—

„Până una-alta, împuşcăturile continuă”, a scris Gustav.

XÎTQ

Nu-i aşa c-ajungi, până la urmă, să-ţi pierzi capacitatea de a mai fi oripilat? Precis că se uzează şi ea, ca o piatră îndelung folosită, se toceşte ca orice unealtă, amorţeşte ca un membru care a stat prea mult îndoit. Simţul uman al moralităţii probabil că rămâne mutilat şi învârtoşat, după o serie parcă fără margini de burduşeli şi sfâşieri.

În cazul unora, probabil că asa s-a întâmplat; în cazul altora – tocmai pe dos. Chiar şi unii SS-işti n-au putut suporta până la capăt. Gardienii din lagăr au fost obligaţi, cu toţii, să treacă pe rând la evacuarea victimelor de la „Comando 99” şi la mânuirea pistolului şi au descoperit că un măcel continuu, bine orchestrat, nu

era totuna cu asasinatele sporadice, cu care se obişnuiseră ei. Mulţi au fost încântaţi de noile însărcinări: se considerau soldaţi, şi acele omoruri erau contribuţia lor la războiul împotriva evreimii bolşevice, dar alţii s-au simţit revoltaţi şi au tot căutat să evite serviciul la „Comando 99”. Unii leşinau, când se confruntau cu carnagiul, dacă nu cumva sufereau căderi nervoase; alţii îşi făceau griji că, odată ce s-ar fi aflat – şi era inevitabil să se afle –, ar fi urmat represaliii împotriva soldaţilor germani prinşi de NKVD—, Gestapo-ul sovietic.—

Pentru deţinuţii de la Buchenwald, care fuseseră cu toţii martori ai „Acţiunii 14fl4” şi dintre care unii participaseră forţat la curăţarea urmelor, efectul a fost unul coroziv şi traumatizant. Şi finalul era departe – nici măcar nu se întrezărea.

La sfârşitul anului 1941, deţinuţii au început să fie supuşi unor experimente medicale cu efect letal, menite să conducă la dezvoltarea unor vaccinuri pentru militarii germani.

Toată lumea şi-a dat seama că se punea ceva la cale, când a fost izolată printr-un gard baraca numărul 46 – una dintre barăcile cu două niveluri, construite din piatră, din apropierea grădinii de legume. După apel, într-o zi de iarnă, adjutantul a scos o listă şi a stat să se uite la rândurile de prizonieri care se aliniau, în aşteptarea strigării numerelor. Tuturor le bătea mai tare inimile, când SS-iştii veneau cu câte o listă – niciodată nu era de bun augur. Fiecare dintre cei selectaţi a pălit, când i s-a strigat numărul.

Totul era cu atât mai neliniştitor, cu cât doctorul SS Erwin Ding— participa la toată scena. Era un individ mic de statură, ferchezuit şi cu aerul că

era mereu nervos. Făcuse parte din trupele *Waffen-SS* şi căpătase un renume din faptul că era incompetent.— Acelaşi lucru era valabil şi pentru adjunctul său, căpitanul SS Waldemar Hoven, un bărbat extraordinar de arătos. Hoven lucrase ca figurant la studiourile de film de la Hollywood, dar, din punct de vedere medical, nu avea nici o calificare şi era încă şi mai puţin competent decât Erwin Ding. în schimb, era foarte priceput, când venea vorba să facă injecţii letale cu fenol.[m]

Prizonierii ale căror numere fuseseră strigate – un amestec de evrei, romi, deţinuţi politici şi prizonieri cu triunghiuri verzi la vestoane – au fost escortaţi către baraca numărul 46 şi au dispărut înăuntru.

Ce li s-a întâmplat acolo, ceilalţi au aflat numai când supravieţuitorii au fost lăsaţi să iasă înapoi afară. Ding şi Hoven le injectaseră seruri cu tifos;

îndată s-au îmbolnăvit şi au început să aibă simptome precum balonări, dureri de cap, erupţii cu excoriaţii, pierderi de auz, sângerări pe nas, dureri de muşchi, paralizii, dureri abdominale, vome. Mulţi au murit, iar alţii, chiar dacă au supravieţuit, au ajuns într-o stare ca vai-de-ei—

Din când în când, alte şi alte grupuri de prizonieri erau trimişi la baraca numărul 46, pentru a fi îmbolnăviţi, apoi ucişi, în numele cercetării ştiinţifice. Mai mulţi vechi prieteni vienezi ai lui Gustav s-au numărat printre deţinuţii selectaţi, pentru a fi chinuiţi. Şi totuşi, au fost salvaţi, când înaltul Comandament al trupelor SS a hotărât că nu se cuvenea ca sângele evreiesc să fie folosit în procesul de concepere a unui vaccin care urma să fie injectat în venele soldaţilor germani. Subiecţii evrei au fost eliminaţi din program şi s-au întors la iadul

care era normalitatea vieţii din lagăr —

SA 1DD

Tini şi Herta stăteau la masa din bucătărie, lucrând cu acul şi aţa. Cârpitul fusese întotdeauna, pentru Tini, o parte integrantă a vieţii conjugale; cu bani puţini, în schimb cu patru copii, mereu avusese câte ceva de tivit şi de cârpit. Acum, lună de lună, hainele ei şi ale Hertei deveneau din ce în ce mai ponosite, şi atunci lucrau amândouă cu acul şi aţa, cât era ziua de lungă, pentru a le menţine cât-de-cât decente.

Astăzi, însă, nu de cârpit era vorba. Pe 1 septembrie 1941, Ministerul de Interne de la Berlin anunţase că, începând cu data de 19 a lunii, toţi evreii care locuiau în Germania şi Austria erau obligaţi să poarte, cusută pe îmbrăcăminte, Steaua lui David – *Der Judenstern* (textual: „Steaua evreului”).

Naziştii readuseseră deja în actualitate această practică medievală din Polonia şi alte teritorii ocupate. Acum, se hotărâse că *toţi* evreii – cei de acasă, inclusiv – trebuia să fie privaţi de posibilitatea de a trăi camuflaţi în interiorul societăţii.[224]

La fel ca vecinii şi rudele lor, Tini şi Herta fuseseră nevoite să meargă până la punctul de colectare cel mai apropiat al Comunităţii Cultului Israelit, ca să-şi ia în primire stelele. Acestea erau făcute în fabrică, imprimate pe role de ţesătură, iar cuvântul *Jude*, cu litere negre, era în aşa fel desenat, încât să semene cu alfabetul ebraic — Fiecare persoană căpăta cel mult patru. Suprema ofensă consta în faptul că trebuia să mai şi plătească pentru ele – zece *pfennig*-i una. Comunitatea Cultului Israelit le cumpăra de la guvern în role uriaşe, la preţul de cinci *pfennig*-i una, şi folosea profitul

pentru acoperirea propriilor costuri de funcţionare.—

Nici măcar acum, Tini nu renunţase la lupta ei de-a o scoate pe Herta din tot acel coşmar. Fete de-o vârstă cu ea, sau chiar mai tinere, erau deja trimise în lagăre de concentrare. în disperare de cauză, Tini îi scrisese judecătorului Barnet, în Statele Unite, implorându-l s-o ajute. în ciuda ofertei lui de sponsorizare, obstrucţiile devenite obişnuinţă o împiedicaseră pe Herta să obţină viză de emigrare. „Sunt înnebunită de faptul că trebuie să rămână aici. Am fost informată de o sursă neoficială că rudele din Statele Unite pot petiţiona la Washington, pentru eliberarea vizei. Pot să vă rog să faceţi ceva pentru Herta? Nu vreau să ajung să-mi fac reproşuri, cum s-a întâmplat cu Fritz.”— Sam Barnet reacţionase prompt, completând hârtiile necesare şi punând la

dispoziţie cei 450 de dolari, care urmau să acopere toate cheltuielile Hertei.— Dar labirintul birocratic se dovedise prea complicat, şi barierele – imposibil de înlăturat, asa că Hertei nu i se aprobase viza de emigrare.

Cele două femei, aşadar, îşi treceau acele prin pânza ieftină a stelelor galbene şi prin lâna uzată a propriilor paltoane. Tini arunca priviri, din când în când, către fiica ei: de-acum, era şi ea femeie în toată firea – nouăsprezece ani avea, mergea pe douăzeci, adică era de aceeaşi vârstă ca şi sora ei mai mare, Edith, pe vremea când plecase de-acasă. Nouăsprezece ani, şi frumoasă ca o cadră. Şi numai când îşi închipuia cât de frumoasă ar fi fost, dacă ar fi avut şi ea nişte haine mai acătării şi n-ar fi dus o asemenea viaţă, numai lipsuri şi temeri. Iar când Herta îi întorcea privirile maică-sii, vedea numai riduri datorate

grijilor şi obrajii supţi de atâta înfometare.

Apariţia stelelor galbene pe străzile Vienei, în săptămânile următoare, a produs reacţii virulente printre ne-evrei. Aceştia se obişnuiseră în aşa măsură cu ideea că evreii dispăruseră aproape cu desăvârşire din ţară – emigraseră, cea mai mare parte, iar cei presupus-primejdioşi fuseseră trimişi în lagăre –, încât a fost ca şi cum câteva mii de evrei s-ar fi materializat brusc în mijlocul societăţii lor, şi încă însemnaţi, ca să fie văzuţi de toată lumea. Unii s-au ruşinat de ce făcuseră naziştii; procedaseră just şi corect să elimine toţi evreii din viaţa publică, dar să-i stigmatizeze chiar aşa, într-un fel atât de vizibil, era greşit – n-ar fi putut spune de ce, dar era. Vânzătorii care fuseseră, până atunci, dispuşi să le vândă evreilor cu discreţie acum se simţeau stingheriţi, pentru că şi

ceilalţi clienţi ai lor ştiau ce se întâmpla, de fapt. Unii au înfruntat situaţia cu mult curaj; alţii au început să-şi închidă uşile în faţa purtătorilor de stea galbenă. Pentru acei evrei care arătau suficient de arieni şi care ignoraseră, până atunci, anumite restricţii, acum a devenit practic imposibil să continue în acelaşi fel. Unii membri ai opiniei publice, care au descoperit, şocaţi, că mai erau încă atât de mulţi evrei printre ei, au început să ceară să se ia măsuri şi mai aspre.— S-ar fi zis că viaţa nu putea – n-avea cum – să se înrăutăţească şi mai mult.

Dar, bineînţeles, putea; nu se ajunsese la capătul răbdărilor – nici pe departe.

Pe 23 octombrie, şeful cel mare de la Gestapo a emis un ordin circular de la Berlin către toate secţiile de poliţie ale siguranţei *Reich*-ului. Cu intrare în vigoare imediat, i se interzicea oricărui evreu să

emigreze.— îndepărtarea evreilor de pe teritoriul *Reich*-ului avea să se facă, de atunci înainte, numai prin relocare obligatorie în ghetourile nou-întemeiate pe teritoriile răsăritene. Ultimele vestigii ale speranţelor pe care le nutrise Tini în privinţa Hertei se vedeau sugrumate, dintr-o singură trăsătură de condei a unui birocrat oarecare.

în decembrie acelaşi an, ca o consecinţă a evenimentelor de la Pearl Harbor, Germania le-a declarat război Statelor Unite ale Americii, aşa încât s-a mai adăugat o ultimă şi supremă barieră.

CAPITOLUL 9
O MIE DE PUPĂTURI

Primăvara venise iar la Buchenwald – a treia oară, pentru Gustav şi Fritz. Pădurea se trezise la viaţă, făcându-se verde, iar cântecul mierlelor venea parcă în contrapunct cu cârâitul aspru al ciorilor. în

fiecare dimineaţă, la scurt timp după răsăritul soarelui, începeau să se audă hârâitul ferăstraielor care muşcau din trunchiurile copacilor, gemetele sclavilor care mânuiau acele ferăstraie şi ropotele de insulte şi ordine răstite ale numărului parcă nesfârşit de *kapos* şi gardieni. Pe urmă, un strigăt, şi un fag ori un stejar uriaş se prăbuşea la pământ, sclavii care-l doborâseră înconjurându-l şi transformându-l rapid în porţiuni de buştean, pe un covor de frunze.

Gustav, deja obosit, cu pielea umerilor zdrelită, de cât i-o frecase frânghia de tractare, a intrat printre acei sclavi, adunând buştenii pe care urmau să-i transporte la şantierele de construcţii. îi mergea cât-de-cât bine – de-acum, era şi el şef de echipă, mai-mare peste propria echipă de douăzeci-şi-şase de oameni. „Băieţii mei cred în mine – a scris el –, suntem o frăţie pe care o menţinem strâns legată.” Prietenia era un

lucru preţios, adeseori efemer. în februarie, mai mulţi dintre camarazii lui Gustav, „zdraveni băieţi cu toţii” fuseseră trimişi de acolo într-un alt transport de „invalizi”, iar în ziua următoare, fusese returnată obişnuita recoltă de haine, proteze şi ochelari. „Toată lumea se gândeşte: «Mâine-dimineaţă, îmi vine şi mie rândul». Nu e zi, nu e oră, în care să nu vedem cu ochii noştri moartea.”

în februarie, SS-iştii îl omorâseră pe *rabbi* Arnold Frankfurter, cel care-i căsătorise pe Gustav şi Tini în 1917, biciuindu-l şi torturându-l, până când trupul său bătrân cedase, nemaiputând suporta. în epava de om rămasă în urma lui, era greu de recunoscut rabinul corpolent şi bărbos din vechea Vienă. înainte să expieze, *rabbi* Frankfurter îşi rugase un prieten să le transmită soţiei şi fiicelor lui o binecuvântare tradiţională în limba idiş: *Zayt mir gezunt un shtark* – „Fiţi sănătoase şi

puternice pentru mine” — Gustav îşi amintea foarte clar ziua cununiei lui, celebrată în acea sinagogă mică şi drăguţă din Rossauer Kaserne, grandioasa cazarmă din cartierul vienez Rossau: el, Gustav, în uniformă de gală, cu Medalia de Argint pentru Bravură sclipindu-i pe piept, iar Tini, cu o pălărie fistichie pe cap şi un pardesiu închis la culoare, aproape durdulie, înainte ca mai multe decenii de greutăţi şi naşteri să-i sculpteze trupul până la un aspect de sobră maturitate.

Luându-şi boneta de pe cap şi trecându-şi o mână peste ţepii de pe scalpul ras, Gustav s-a uitat în sus, la imensa boltă de frunze care se legănau, încercat de un sentiment vag asemănător cu iluzia unei mulţumiri de sine, şi-a pus boneta la loc pe cap şi a oftat. „E frumos în pădure”, îşi notase în jurnal. „Măcar de-am fi liberi;

numai că-n orice moment avem câte o sârmă dinaintea ochilor.”

Munca din ultima vreme era mai epuizantă ca niciodată; din ianuarie, comanda lagărului fusese preluată de un alt comandant – maiorul SS Hermann Pister. „De-acum înainte, bate un vânt nou la Buchenwald”, le spusese el deţinuţilor adunaţi la un loc – şi avea de gând să se ţină de cuvânt.— Un regim de exerciţii fizice fusese introdus, prin care prizonierii erau treziţi cu o jumătate de oră mai devreme decât de obicei pentru apel, după care erau puşi să facă exerciţii, îmbrăcaţi doar pe jumătate.

Ura lui Hitler faţă de evrei se amplificase până dincolo de orice control sau reţinere. Invazia din Uniunea Sovietică nu reuşise să-i aducă victoria decisivă, la care sperase. O criză alimentară pusese stăpânire pe întregul *Reich*, iar partizanii comunişti provocau

tulburări peste tot, din Franţa până în Ucraina. în mintea înfierbântată a naziştilor, de vină erau numai şi numai evreii. După ce că provocaseră, de la bun început, războiul, cu toate conspiraţiile lor globale, acum iată că mai şi puneau piedici în calea progresului Germaniei — în ianuarie 1942, capii SS-ului căzuseră de acord, în cele din urmă, asupra Soluţiei Finale în problema evreiască. Deportările în masă, emigraţia şi încarcerarea nu funcţionaseră pe deplin. Era nevoie de ceva infinit mai drastic şi mai decisiv. Natura exactă a respectivei Soluţii Finale nu fusese dezvăluită opiniei publice, dar întregul sistem de lagăre de concentrare s-a transformat. Evreii au căpătat o atenţie şi mai accentuată, şi mai ostilă, decât până atunci. La Buchenwald, eutanasierea invalizilor, înfometarea, abuzurile şi crimele reduseseră populaţia de prizonieri evrei a

lagărului în aşa măsură, încât, în luna martie, nu mai erau decât opt sute treizeci-şi-şase de prizonieri evrei din totalul de peste opt mii de suflete, care erau deţinute acolo.— Singurul lucru care-i mai ţinea în viaţă pe câţi evrei rămăseseră la Buchenwald era utilitatea lor ca muncitori, dar aceasta nu ar mai fi durat mult, sub presiunea exercitată de la vârful regimului nazist, de a edifica un *„Reich* eliberat de evrei".

Momentul idilic, de privit fără ţintă în sus, la unduirea frunzişurilor, s-a încheiat brusc pentru Gustav. Sub comanda lui, membrii echipei ridicau buştenii de la pământ până pe umeri. (Nu aveau car, nici vagonet pentru această muncă; lemnul se transporta manual pe versantul abrupt al colinei dens împădurite.) Gustav distribuia sarcinile cu mare grijă; era conştient că „băieţii lui" – unii dintre ei, cel puţin – erau prea sleiţi de puteri, ca să mai reziste

la încă un căţărat pe deal în sus, cu un trunchi de copac turtindu-le umerii. Le dădea instrucţiuni să se uite, în mare taină, la ceilalţi: atâta timp, cât erau discreţi şi dădeau *impresia* că-şi vedea fiecare de căratul lui, n-ar fi trebuit să aibă probleme. Gustav însuşi a pus umărul la un capăt al unui buştean, şi cu toţii au luat-o din loc.

Apropiindu-se de şantierul de construcţii, unde un *kapo* şi supraveghetorul, sergentul SS Greuel, stăteau cu ochii aţintiţi asupra lor, oamenii s-au forţat să grăbească puţin ritmul. Ultimii câţiva metri de cărat şi stivuirea buştenilor s-au făcut în mare viteză. Era, însă, periculos: mai fuseseră unii mutilaţi şi chiar ucişi de trunchiurile stivuite la repezeală, care alunecaseră şi se rostogoliseră peste ei.—

- Voi ce vă-nchipuiţi că faceţi aici, porci de jidani ce sunteţi? – şi sergentul Greuel şi-a proptit mutra de apoplectic în

faţa lui Gustav, arătând înspre cei din echipa lui, cu bastonul pe care-l purta întruna: Dintre javrele- astea, unii nu cară nimic!—

Gustav s-a uitat la camarazii lui – nu fuseseră suficient de grijulii, cum îi îndemnase el. Nici nu-i putea învinovăţi prea tare; erau atât de sleiţi, încât riscau să moară în orice moment.

- îmi pare rău, domnule. Unii dintre băieţii mei sunt sie...

Greuel, însă, l-a plesnit cu bastonul peste faţă, făcându-l să se aplece într- o parte. Gustav şi-a ridicat mâinile, ca să-şi apere capul, şi bastonul a izbit cu furie, din stânga în dreapta, pe urmă invers, bătătorindu-i degetele. S-a răsucit, şi loviturile s-au abătut asupra spinării lui. Când a căzut la pământ, mânia lui Greuel s-a îndreptat către ceilalţi din echipa lui: sergentul a trecut printre ei, bătându-i până le-a dat sângele. După ce i s-a mai

domolit furtuna din cap, Greuel s-a întors iar la Gustav, abia mai reuşind să respire, după tot efortul de a împărţi bastoane.

- Şef de echipă, jidane – asta eşti, i-a spus. Mână-ţi animalele de jidani mai vârtos. O să-ţi fac raport pentru delăsare.

în ziua următoare, totul s-a repetat – Gustav şi ai lui au fost bătuţi, sub pretextul că n-ar fi muncit cu destul zor. La strigatul apelului, Gustav a fost chemat la poartă şi luat la întrebări de *Rapportfiihrer* – comandantul de raport –, sergentul care superviza toate apelurile şi aplicarea disciplinei în lagăr. După standardele celor de la SS, acela era un om rezonabil, care, declarându-se mulţumit de răspunsurile lui Gustav, a rupt raportul sergentului Greuel.

Dar Greuel nu s-a lăsat, fiindcă era un sadic. Unii credeau că toată cruzimea lui avea în ea un element de frustrare sexuală. Se ştia foarte

bine că reţinea câte un lucrător din cutare sector de muncă în camera lui şi-l snopea în bătaie de unul singur, pentru propria plăcere.— Odată ce i se punea pata pe câte o victimă, nu-i mai dădea drumul. în a treia zi, Gustav şi echipa lui transportau piatră de la carieră. Aveau vagonetul umplut cu două tone şi jumătate de pietre, şi, chiar cu douăzeci-şi-şase de oameni la frânghii, era un efort ucigător să urnească o asemenea greutate la deal, pas cu pas. Greuel stătea cu ochii aţintiţi asupra lor şi a înaintat un alt raport împotriva lui Gustav, sub acuzaţia că nu-şi mâna echipa suficient de viguros. De astă-dată, *Rapportfiihrer*-ul n-a mai avut ce face şi a înaintat raportul, în vederea luării de măsuri suplimentare.

După ce s-a strigat apelul, Gustav iar a fost convocat la corpul de control de la poartă. Pentru delăsare la îndeplinirea sarcinilor, a fost numit peste

rând la cinci duminici succesive de sector de pedeapsă, cu privare de hrană. Ca şi Fritz înaintea lui, a fost repartizat la *Scheissetragen* – „căratul rahatului”. în fiecare duminică, în timp ce majoritatea deţinuţilor se mai şi odihneau, el căra găleţi de fecale din latrine până la grădini, întotdeauna în pas alergător. Avea cincizeci-şi-unu de ani, şi, oricât de zdravăn ar fi fost, cu siguranţă că organismul său nu putea face faţă unui asemenea tratament, prea mult timp. Camarazii îi strecurau câte ceva de mâncare, în zilele de pedeapsă, dar tot a pierdut zece kilograme în decurs de o lună. Fusese întotdeauna zvelt – acum, devenise de-a dreptul scheletic.

Până la urmă, şi-a încheiat perioada de pedeapsă şi s-a întors la muncă. A fost înlăturat din postura de şef de echipă la coloana de tractare, dar amicii lui au reuşit să-i găsească o

muncă mai puţin anevoioasă, la căruţa infirmeriei, cu care se transportau materiale şi alimente. Chiar şi aşa, tot mai trebuia să lucreze în schimburi de seară la tractare. A început să-şi revină din chinul prin care trecuse. Simplul fapt că supravieţuise persecuţiilor lui Greuel era în sine aproape miraculos. Fără propria tărie de caracter şi fără sprijinul prietenilor pe care şi-i făcuse, ar fi fost şi el distrus, la fel cum fuseseră mulţi alţii.
Fritz învăţase că nici măcar miracolele nu aveau cum să dăinuie, într-un asemenea loc. în fiecare zi, cercul probabilităţilor se strângea în jurul fiecărui deţinut, zilele de viaţă împuţinându-i-se, şi argumentele împotriva şanselor lui de supravieţuire înmulţindu-se.

în acea primăvară, Fritz îşi pierduse unul dintre cei mai dragi prieteni – pe Leo Moses, omul care-l protejase şi-l

iniţiase în arta supravieţuirii, care le făcuse rost de munci mai sigure şi lui Fritz, şi tatălui său. Un transport mare de prizonieri fusese trimis către un lagăr nou-construit în Alsacia, denumit Natzweiler. Leo fusese inclus în acel transport, iar Fritz nu l-a mai văzut niciodată.—

Într-o seară din iunie, Fritz stătea la locul lui obişnuit de la masa din baraca numărul 17, ascultând conversaţia pe care o purtau bărbaţii mai în vârstă. îşi terminaseră cina – o raţie redusă de supă de napi cu o bucată de pâine – şi trecuseră la discuţii. Fritz asculta cu tot interesul, dar era mult prea căzut în admiraţia lor, ca să ia şi el parte. Urma să împlinească nouăsprezece ani în câteva săptămâni, era tot un băiat ca număr de ani, dar, în comparaţie cu acei bărbaţi, era un copil în privinţa dezvoltării intelectuale şi a înţelegerii lumii. Nerăbdător să înveţe, se îmbiba de conversaţiile lor pe

teme politice, de poveştile lor despre marile afaceri mediatice şi de marile lor proiecte pentru viitorul Europei.

I-a fost atrasă atenţia, lui Fritz, de apariţia în cadrul uşii a unei figuri cunoscute. Şi-a ridicat privirile şi l-a văzut pe *kapo* Robert Siewert, care-i făcea tocmai lui semn cu capul. S-a ridicat de la masă şi a ieşit afară, în aerul blând al serii, unde l-a găsit pe Siewert arborând o figură gravă. Acesta i-a spus, cu jumătate de glas, dar grăbit:

- Ai primit o scrisoare la biroul de poştă, de la mama ta. Cenzorul nu e de acord să ţi-o dea.

Kapo Siewert făcea parte din reţeaua de prizonieri care aveau contacte în toate birourile administrative din lagăr, în care funcţionau deţinuţi de încredere – inclusiv la biroul de poştă. Reuşise, cum-necum, să afle conţinutul scrisorii. Căldura verii s-a scurs din trupul lui

Fritz, când i-a fost dat să audă cuvintele celuilalt:

- Mama ta şi Herta, sora ta, şi-au primit notificările de relocare. Au fost arestate şi acum îşi aşteaptă deportarea către est.—

Cuprins de panică, Fritz s-a năpustit pe aleea care ducea la baraca tatălui său, Siewert urmându-l, în mare grabă. Unii deţinuţi îşi făceau veacul pe-afară, şi Fritz i-a rugat să-i spună tatălui său că voia să-l vadă urgent (prizonierilor li se interzicea să intre în alte barăci, decât ale lor înşişi). După câteva momente, Gustav a ieşit în faţa barăcii.

- Spuneţi-i şi lui, l-a îndemnat Fritz pe Siewert, care a repetat ideea principală din scrisoarea trimisă de Tini.

Relocare, deportare... Nu puteau decât să speculeze în legătură cu ce însemnau aceşti termeni, de fapt. Zvonuri circulau tot timpul, iar deţinuţii căpătaseră o anumită

sensibilitate pronunţată la eufemismele naziştilor. Gustav şi Fritz auziseră şoptindu-se despre masacrele puse la cale de SS în *Ostland*, regiunea cucerită, de la est de Polonia.— Măcar un lucru era cert – gata cu scrisorile, gata cu pachetele, nu mai aveau nici o legătură cu Tini şi Herta, odată ce ele ar fi fost luate de la Viena şi expediate în Rusia sau cine-mai-ştie-unde.

SA 1DD

Tini stătea lângă soba de gătit cu gaz, din bucătărie. Ţinea minte ziua în care veniseră să-l ia pe Fritz, iar ea îl ameninţase pe Gustav că se gaza, dacă el nu fugea să se ascundă. Făcuse mult bine, ameninţarea cu pricina. Şi- acum, iată că veniseră şi după ea.

A închis robinetul de pe conducta principală de gaz, aşa cum i se cerea să procedeze. Lista detaliată de instrucţiuni, emisă de autorităţi, trona pe masa din bucătărie, şi alături de

ea se afla inelul pentru chei, pe care la fel îl primise, cu cheia de la intrarea în apartament ataşată de el.

Herta stătea lângă ea în picioare, cu paltonul peticit şi însemnat pe piept cu steaua galbenă, având propria valijoară alături. Li se îngăduiau numai unul sau două bagaje de persoană, a căror greutate combinată nu trebuia să fie mai mare de cincizeci de kilograme. îşi împachetaseră haine şi aşternuturi – aşa cum prevedeau instrucţiunile de relocare –, plus farfurii, căni şi linguri (cuţitele şi furculiţele erau interzise), şi mâncare cât să le ajungă pentru o călătorie de trei zile. Cine avea în posesie aşa ceva, urma să aducă instrumente şi unelte potrivite pentru stabilirea sau menţinerea unei colonii. Tini avea permisiunea de a-şi păstra verigheta, în schimb trebuia să predea orice alte obiecte de valoare. Nu avusese ea

niciodată bunuri prea multe şi prea valoroase, şi ce avusese, oricum pierduse în ultima vreme, fiindcă îi fuseseră furate sau le vânduse chiar ea; şi nici să fi vrut, n-ar fi putut să strângă la un loc mai mult de o mică parte din cele trei sute de mărci în numerar, pe care deportaţii aveau voie să le aibă asupra lor, la plecarea către *Ostland.*[m]

Tini şi-a luat de jos valiza şi legătura de aşternuturi şi, aruncând o ultimă privire în urmă peste tot apartamentul, a închis şi a încuiat uşa. Wickerl Helmhacker aştepta pe palier. Tini i-a întins cheia şi i-a întors spatele. Paşii pe care-i făceau lent cele două femei, coborând, stârneau ecouri ca de priveghi în casa scării.

Escortate de poliţişti, au traversat piaţa, fiind conştiente de privirile aţintite asupra lor. Toată lumea ştia ce era pe punctul de a se întâmpla cu ele. Deja de luni de zile, grupuri

întregi de evrei fuseseră deportaţi şi plecaseră periodic, uneori chiar cu sutele de inşi odată; nu ştia nimeni care anume le era destinaţia, doar că urmau să ajungă undeva în regiunile vaste şi necunoscute din *Ostland.*[m] Niciodată nu se mai auzea nimic despre acei oameni, şi nici unul dintre aşa-zişii colonişti nu se mai întorcea; pasămite, erau prea ocupaţi cu noile vieţi pe care trebuia să şi le organizeze pe pământurile pe care marele *Reich* german le pusese deoparte pentru ei.

După ce au trecut prin piaţă, Tini şi Herta s-au văzut conduse la şcoala elementară locală. Pietrele de pavaj de pe acele străzi îi erau la fel de cunoscute Hertei, ca propriile-i tălpi de la picioare. Toţi copiii din zonă frecventaseră aşa-numita *Sperlschule*— (şcoala de pe aleea Speri): Edith, Fritz, Kurt şi ea, Herta, îşi petrecuseră mulţi ani din vieţile lor de

şcolari pe holurile şi în clasele acelei şcoli. De-acum, nu mai erau elevi acolo – SS-ul închisese şcoala în 1941 şi o transformase în centru de reţinere în vederea deportării.

Au intrat pe poarta bine păzită şi pe aleea pietruită dintre clădirile înalte. Şcoala era formată dintr-un grup de clădiri de câte trei etaje, retrase de la stradă şi care înconjurau o curte interioară în formă de L. Unde se jucaseră şi alergaseră mai demult copiii, acum făceau de pază santinele de la SS. în curte, erau parcate camioane cu lăzi şi burdufuri mari. Tini şi Herta şi-au prezentat documentele şi au fost duse într-una dintre clădiri.

Clasele fuseseră transformate în dormitoare provizorii, ticsite de oameni, în total, numărul deportaţilor trecea de o mie. Peste tot, vedeai chipurile unor prieteni, cunoştinţe, vecini, la care se adăugau cele ale unor străini

proveniţi din zone mai îndepărtate ale districtului. Aproape toţi erau femei, copii şi bărbaţi peste vârsta de patruzeci de ani. Majoritatea bărbaţilor mai tineri ajunseseră în lagăre, iar persoanele mai în vârstă, trecute de şaizeci-şi-cinci de ani, erau desemnate pentru deportare separată, în ghetoul de la Theresienstadt—.

Au fost introduse, Tini şi Herta, într-o asemenea cameră şi lăsate să se integreze în aparenţa de comunitate creată acolo. Toată lumea făcea schimb de veşti şi de bârfe auzite din om în om, se interesa de soarta rudelor şi a prietenilor comuni. Veştile nu erau aproape niciodată bune. Relocarea le fusese prezentată, acelor oameni, ca un prilej care li se oferea, de a începe o viaţă nouă, dar Tini detesta perspectiva de a fi luată din oraşul ei natal şi era, prin firea ei, suspicioasă în privinţa viitorului. întotdeauna se aşteptase la tot ce putea fi

mai rău din partea naziştilor, iar ei, cel puţin până atunci, nu-i dovediseră niciodată că n-ar fi avut dreptate.

în scrisoarea către Gustav şi Fritz, nu le putuse comunica decât faptul în sine, oricum devastator, că ea şi Herta fuseseră selectate pentru deportare. Dar, temându-se de ce era mai rău, îi dăduse unei rude care nu era evreu câteva obiecte personale, inclusiv ultima fotografie de la Fritz pe care o avea – cea făcută la Buchenwald –, iar surorii ei, Jenni, îi dăduse un pachet de haine, să i le trimită. Jenni se afla într-o poziţie la fel de precară ca şi Tini însăşi, dar ea, până atunci, fusese omisă de programul deportărilor.— Acelaşi lucru era valabil şi în cazul surorii lor mai mari Bertha, rămasă văduvă.—

Tini şi Herta nici nu ajunseseră bine la centrul de trecere – de o zi sau două –, că deportaţii au şi fost alertaţi că

urmau să plece.— Toată lumea de acolo a primit ordin să iasă în curte. Oamenii s-au înghesuit pe coridoare, s- au revărsat pe uşi afară, cu toţii ducându-şi bagajele şi legăturile, unii împovăraţi suplimentar de unelte şi diverse instrumente. Le-au fost verificate documentele de identitate, şi pe fiecare a fost aplicată ştampila *Evakuiert am 9. Juni 1942* – „Evacuat pe 9 iunie 1942” –, după care toţi au fost urcaţi în camioanele care-i aşteptau.

Convoiul a luat-o în jos, pe Taborstrasse, apoi pe şoseaua largă, paralelă cu Canalul Dunării. Herta se uita de sus la cum sclipeau apele sub soarele verii; la sfârşit de săptămână, avea să forfotească de bărci de agrement şi de înotători. Ţinea minte vremurile în care ea şi tatăl ei se provocaseră unul pe celălalt la o întrecere de înot, ca să imite felul în care se întreceau Fritz şi amicii lui. Bietul ei tată – cât de blând şi

cald era! Ce vremuri bune fuseseră acelea, cu picnicuri de vară pe sub copacii de pe malul apei! Câteodată, mama lor, căreia-i plăcea să vâslească, îi scotea pe copii la o plimbare cu barca pe fluviu. De-acum, totul nu mai era decât un vis – însufleţit, dar îndepărtat. Evreii de mult nu mai aveau acces la Canalul Dunării şi la malurile lui înverzite.

După ce a traversat canalul, convoiul s-a hurducat mai departe pe străzi, până la urmă ajungând şi oprindu-se la *Aspangbahnhof,* gara care deservea partea de sud a oraşului. O mică mulţime se adunase de-o parte şi de cealaltă a intrării, ţinută în frâu de vreo zece poliţişti şi paramilitari de la SS. Unii erau prieteni şi rude, care sperau să-şi mai zărească măcar o dată persoanele dragi; alţii veniseră, pur şi simplu, să caşte gura la felul cum erau mânaţi evreii ca vitele. Tini şi Herta s-au ajutat

una pe alta să coboare din camion şi s-au lăsat în voia şuvoiului, care s-a vârât, încetul cu încetul, pe uşi, în penumbra din interiorul gării.

Toată lumea ştia de groaznicele vagoane de marfa, în care fuseseră încărcaţi bărbaţii tuturor familiilor şi duşi către lagăre, aşa încât au răsuflat uşuraţi cu toţii, văzând că-i aştepta un tren adevărat la peron, alcătuit din vagoane de pasageri în culorile atât de atrăgătoare, crem-cu-stacojiu, ale Căilor Ferate ale *Reich*-ului German *(Deutsche Reichsbahn*). Ei, da – s-au gândit –, aşa mai merge, n-arată chiar atât de rău.

Li s-a ordonat să-şi depună bagajele într-un vagon de la coada trenului; rezervele de alimente şi medicamente fuseseră deja încărcate. S-a dovedit a fi un proces îndelungat şi anevoios. La un moment dat, s-a declanşat un fluierat puternic şi o voce a

tunat la staţia de amplificare a gării: „Una oră până la plecare!”— Anunţul s-a repetat pe toată lungimea peronului, şi oamenii au început să alerge în toate direcţiile.

Tini şi Herta, ţinându-se cât de strâns puteau ele una de alta, şi-au croit drum prin mulţimea viermuitoare, către locul care le fusese desemnat, unde un supraveghetor de vagon, înarmat cu o listă şi având un aer important şi ţâfnos, îşi rânduia subiecţii. Era un funcţionar evreu desemnat de Comunitatea Cultului Evreiesc, nu de la poliţie, nici de la SS, drept care prezenţa lui avea darul de a fi liniştitoare. Cei vreo şaizeci de oameni repartizaţi în vagonul de care răspundea el s-au adunat în jurul lui. Tini a recunoscut-o pe Ida Klap, o doamnă în vârstă de pe Im Werd, care era singură; şi o altă femeie, cam de aceeaşi vârstă cu ea, cu Tini, de pe *Leopoldsgasse,* tot singură;

multe dintre femei nu erau însoţite de nimeni, de vreme ce soţii şi fiii le fuseseră luaţi, iar copiii mai mici – şi mai norocoşi – fuseseră expediaţi în Anglia sau în America. Câţiva dintre cei mici rămăseseră, totuşi. O femeie pe care Tini nu o cunoştea, de vreo şaizeci-şi-ceva de ani, călătorea împreună cu trei băieţi şi o fată – evident, nepoţii ei; cel mai mic, un băiat pe nume Otto, era cam de vârsta lui Kurt, iar fata, care era cea mai mare, avea vreo şaisprezece ani.— în jurul lor – bărbaţi cu bărbile încărunţite şi cu pălăriile scâlciate, alţii, mai tineri, cu pielea obrajilor şi de pe maxilare lăsată, neveste bine îmbrăcate şi cu baticuri pe cap, consumate de griji, amestecate cu fete tinere, ale căror chipuri se ridaseră prematur, şi, peste tot, copii dezorientaţi, unii având şi cinci ani, care se uitau de jur-împrejur miraţi şi neînţelegând nimic. Supraveghetorul de vagon a

citit numele tuturor de pe lista din faţa lui, verificându-le numerele de transfer:

- Unu-doi-cinci – Klein, Nathan Israel!
- Aici! – i-a răspuns un bărbat de cel puţin şaizeci de ani, ridicând o mână.
- Unu-doi-şase – Klein, Rosa Sara!, i-a răspuns nevasta lui.
- Şase-patru-doi – Kleinmann, Herta Sara! – la care Herta şi-a ridicat o mână. Şase-patru-unu – Kleinmann, Tini Sara!

Lista era lungă: Klinger, Adolf Israel... Klinger, Amalie Sara... Pe toată lungimea peronului, ceilalţi cincisprezece supraveghetori de vagoane strigau apelul în propriile secţiuni din lista de o mie şase suflete, care urmau să se îmbarce în tren.

în fine, destinaţia le-a fost şi ea dezvăluită – oraşul Minsk. Odată ajunşi acolo, fie aveau să se alăture ghetoului şi să

muncească în diversele industrii locale, fie să cultive pământul, în funcţie de ce se pricepeau să facă.

După ce supraveghetorii s-au lămurit că nu lipsea nimeni, evacuaţilor li s- a permis, în sfârşit, să se urce în tren, cu instrucţiuni severe de a înainta în linişte şi a se duce direct la locurile desemnate. Vagoanele erau de clasa a doua, împărţite pe compartimente şi destul de confortabile, chiar dacă puţin cam înghesuite. Când Tini şi Herta s-au aşezat pe locurile lor, a fost cam ca în vremurile bune de mai demult. Pentru evrei, trecuse ceva timp, de când nu mai aveau voie să se aventureze în afara propriilor cartiere, darmite să părăsească Viena. Li se părea tuturor interesant să revadă fie şi o mică parte din lumea exterioară.

Fum şi abur au cuprins peronul, şi osiile au început să geamă, când trenul atât de lung s-a pus în mişcare, strecurându-

se ca un şarpe în afara gării şi îndreptându-se, prin oraşul propriu-zis, către nord. A traversat Canalul Dunării şi a trecut peste podul de la capătul de vest al Praterului, pe lângă Praterstern şi străduţa pe care se născuse Tini—, iar după câteva secunde, a trecut prin gara din partea de nord a Vienei. Pentru evreii din Leopoldstadt, ar fi fost mai convenabil să plece de acolo, dar *Aspangbahnhof* era un loc de plecare mai discret — După câteva minute, pe dinaintea ferestrei compartimentului a trecut fluviul Dunărea, mult mai lat, urmat de suburbiile de la periferie şi apoi de zona rurală de la nord-est de Viena.

Cu toate că trenul a mai oprit, din când în când, în gările de pe parcurs, evacuaţilor li s-a interzis să coboare din vagoane. Orele zilei lungi de iunie abia se târau. Oamenii citeau, vorbeau, dormeau – dar nu se ridicau de pe scaune. Copiii au devenit din

ce în ce mai neliniştiţi şi nerăbdători sau, dacă nu aşa, priveau în gol, epuizaţi de toată experienţa. La intervale regulate, supraveghetorul de vagon trecea pe coridor şi se uita înăuntrul fiecărui compartiment, ca să-şi verifice subiecţii. Un doctor – desemnat şi el de Comunitatea Cultului Evreiesc – era la îndemână, dacă i se întâmpla cuiva să se simtă rău. De multă vreme nu mai fusese vreun evreu tratat cu atâta solicitudine.

Au trecut prin fosta Cehoslovacie— şi au pătruns pe teritoriul care fusese Polonia— – totul, acum, era numai Germania. Pe Tini şi Herta, le interesa în mod special zona rurală prin care treceau – era tocmai regiunea în care se născuse Gustav, în zilele de glorie ale Imperiului Austro-Ungar, când evreii se bucuraseră de o epocă de aur, în privinţa emancipării. Tini trăise vremea respectivă la

Viena, în timp ce Gustav îşi petrecuse copilăria în acel peisaj minunat, într-un sat care se numea Zablocie bei Saybusch —, în vecinătatea unui lac de la poalele unui munte. Nu-i vorbă, că trenul nu trecea chiar pe acolo, ci prin apropiere, prin locuri pe care Gustav însuşi cu siguranţă le-ar fi recunoscut, nu numai din propria copilărie, ci din timpul serviciului militar, pe care şi-l făcuse în anii de război, luptând pentru exact acele câmpuri şi oraşe, împotriva trupelor Ţarului Rusiei.

Trenul a mai trecut şi prin apropierea unui alt orăşel, situat la vreo cincizeci de kilometri înspre nord faţă de Zablocie, denumit Oswişcim. Auschwitz îi spuneau germanii, care înfiinţaseră de curând acolo un lagăr de concentrare nou. Trenul pornit de la Viena şi-a continuat drumul, pufăind neobosit într-un arc mare de cerc orientat spre vest, după care şi-a reluat ruta către nord-

est, întorcând spatele soarelui care apunea.—

A urmat o noapte de mişcare neîncetată şi dormitat incomod, cu dureri de şale şi amorţeli de membre. în dimineaţa următoare, trenul a străbătut Varşovia. Dincolo de Bialystok, a trecut frontiera, părăsind Germania Mare şi pătrunzând în *Reichskommissariat*-\x\ *Ostland*, mai demult parte a Uniunii Sovietice. După vreo patruzeci de kilometri, a dat peste orăşelul Volkovysk— – unde a şi oprit.

La început, nu s-ar fi zis că era ceva diferit faţă de precedentele opriri. Tini şi Herta, la fel ca toată lumea, s-au holbat pe fereastra compartimentului, întrebându-se unde mai ajunseseră, de astă-dată. Supraveghetorul de vagon s-a uitat şi în compartimentul lor, după care a trecut mai departe. Fără să fie foarte clar de ce, cu toţii au avut senzaţia că era ceva ce nu se mai

potrivea cu atmosfera de până atunci. Nişte voci ridicate s-au făcut auzite la capătul îndepărtat al coridorului, uşile vagonului s-au deschis şi un ecou de paşi apăsaţi, de bocanci, s-a repercutat din ambele capete. Brusc, şi-au făcut apariţia la uşa compartimentului câţiva SS-işti, au deschis-o smucit şi au început să urle:

-Afară! Afară! Toţi, afară-acum!

Şocaţi şi dezorientaţi, evacuaţii s-au grăbit să se ridice, să-şi apuce bunurile, mamele şi bunicile ţinându-şi lângă ele copiii. SS-iştii s-au răstit iar:

- Haideţi, porcilor de jidani! Afară – acum!

Tini şi Herta s-au trezit pe coridor, îmbrâncite de oamenii care se grăbeau să ajungă la ieşire. Cine se mişca prea încet, primea şuturi sau lovituri cu patul puştii. Cu toţii s-au

revărsat pe peronul gării, unde-i aşteptau alţi SS- işti.

Trupele de acolo nu semănau cu nimic din ce văzuse Tini, vreodată, la Viena – făceau parte din *Waffen-SS*, erau trupe combatante, mai feroce şi cu însemnele de „Cap-de-Mort” – ale diviziei care se ocupa de lagărele de concentrare – la gulere.— Erau de faţă şi oameni în uniformele trupelor atât de temute SiPo-SD, ale poliţiei de securitate naziste.— Aceştia răcneau şi-i înjurau pe evrei, mânându-i ca pe vite în lungul peronului – bărbaţi şi femei, bătrâni şi copii; cine se împiedica, sau cădea, sau nu putea merge suficient de repede era luat la şuturi şi bătut – unii, atât de rău, încât corpurile inconştiente le erau lăsate în urmă, să zacă la pământ.—

Au fost mânaţi către un alt tren, de astă-dată format din opt vagoane de marfa, şi urcaţi în ele sub ameninţarea puştilor, atât de strânşi unii într-alţii,

încât abia dacă mai aveau loc să se mişte. Pe urmă, s-au trântit uşile. Tini şi Herta s-au strâns în braţe, într-o beznă în care nu se mai vedea nimic, în schimb se auzea cum unii suspinau, răniţii gemeau, toţi se rugau, şi copiii îngroziţi plângeau. De afară, se auzea cum uşile tuturor vagoanelor se închideau cu scrâşnete, cât era trenul de lung.

După ce a fost trântită şi ultima uşă, au rămas cu toţii în beznă, fără să se mişte. Orele abia s-au scurs. Câţiva oameni, distruşi de şocul brusc şi violent, şi-au pierdut minţile în acea noapte – au început să urle şi să bată câmpii. SS-iştii i-au scos pe nebuni şi pe bolnavi şi i-au adunat la un loc, într-un vagon separat, unde i-au supus unui alt infern, unul cu totul special şi care sfida orice imaginaţie.

A doua zi, trenul s-a pus în mişcare. Mergea dureros de încet. Transportul nu mai era

tractat de o locomotivă energică de la *Reichsbahn*, ci de o biată rablă pusă la dispoziţie de Administraţia Căilor Ferate Principale, dintre cele care deserveau teritoriile răsăritene. De când plecaseră de la Viena, parcurseseră peste o mie de kilometri în două zile; de astă-dată, le-a mai luat încă două zile să parcurgă un sfert din acea distanţă.—

într-un târziu, totuşi, trenul s-a oprit. Zgomotele care se auzeau de afară le-au dat de înţeles că se aflau într-o gară de un soi oarecare. îngroziţi, oamenii au aşteptat să se deschidă uşile – dar ele au rămas închise. S-a lăsat noaptea – şi a trecut, marcată de frică şi foame. Pe urmă, încă o zi şi o noapte. întregul tren a rămas nepăzit, cu excepţia câtorva inspecţii pe care le-au făcut gardienii de la SiPo-SD, şi acelea, numai din când în când. Ajunsese într-o sâmbătă, şi lucrătorii germani de la Minsk

ai căilor ferate fuseseră de curând răsplătiţi cu dreptul de a nu lucra în zilele de la sfârşit de săptămână—

înghesuiţi unii într-alţii pe întuneric, neavând lumină decât de la nişte crăpături în pereţii de lemn ai vagonului, pe unde se vedea că era ziuă, înfricoşaţi, cu nimic sau aproape nimic de mâncat şi de băut şi doar cu o găleată într-un colţ, pe post de closet, deportaţii au îndurat orele care abia se târau, într-o teribilă stare de nesiguranţă. Se schimbaseră, oare, planurile în privinţa lor? Să fi fost păcăliţi? în dimineaţa celei de-a cincea zile, de când părăsiseră confortul vagoanelor de pasageri, prizonierii au fost smulşi brusc din starea de letargie – trenul se pusese iar în mişcare. Dumnezeule mare, chiar nu se mai termina odată?

„Fii bun, dragul meu copil – îi scrisese Tini lui Kurt, cu aproape un an în urmă –, şi roagă-te să ne regăsim cu toţii

bine sănătoşi.” Ea, cel puţin, nu renunţase nici o clipă la speranţa respectivă. „A scris tata... îi mulţumesc lui Dumnezeu că e sănătos... Faptul că ştie că eşti bine îngrijit de unchiul tău e singura lui bucurie... Te rog, Kurtl, să fii băiat cuminte... Sper să aibă de spus lucruri bune despre tine, că-ţi păstrezi lucrurile şi patul în ordine şi că te porţi frumos... Ai parte de o vară minunată, dar în curând se vor termina zilele frumoase... Toţi copiii de aici te invidiază. Ei nici măcar nu apucă să mai vadă o grădină.'—

Cu un scrâşnet de metal care se freca de metal, o zdruncinătură şi o răpăială de zdroncăneli, de la vagoanele care se ciocneau între ele, trenul s- a oprit iar. A urmat o tăcere, după care uşile vagonului, smucite, s-au deschis larg şi o lumină orbitoare s-a revărsat peste captivi.

$

Ce anume s-a întâmplat cu Tini şi Herta Kleinmann în acea zi, nu se va şti niciodată. La ce anume au fost martore, ce au făcut, ce au spus, ce au simţit, nu şi-a notat nimeni, nicăieri. Nici un singur evreu dintre cei o mie şase femei, copii şi bărbaţi, care fuseseră aduşi în zona de mărfuri a gării din Minsk, în dimineaţa zilei de luni, 15 iunie 1942, nu a mai fost văzut vreodată, şi nici nu a lăsat vreo istorisire de vreun fel oarecare.

în schimb, s-au ţinut evidenţe generale, şi au mai fost alte asemenea transporturi de la Viena la Minsk în acea vară, din care o mână de persoane s-au întors, cu poveşti pe care le-au spus şi altora.—

Când s-au deschis uşile vagoanelor, li s-a ordonat oamenilor dinăuntru să coboare – aşa cum erau, striviţi unii într-alţii, cu membrele anchilozate, cu dureri în tot corpul, rupţi de foame şi deshidrataţi. Au fost

iarăşi înghiontiţi, priviţi cu silă de cei de la SiPO-SD şi luaţi la întrebări despre ce meserie avea fiecare. Un ofiţer a venit să le vorbească, reiterând ce li se spusese deja la plecare, la Viena – că urmau să fie puşi la muncă în industrie sau în agricultură. Cei mai mulţi, nefiind capabili să trăiască fără speranţă, s-au simţit liniştiţi, în urma unui asemenea discurs. Câteva zeci de adulţi, care arătau cât-de-cât sănătoşi, au fost selectaţi şi daţi deoparte – la fel şi copiii mai mari. Restul, grosul nou-veniţilor, au fost încolonaţi şi mânaţi către bariera de la intrarea gării, unde li s-au luat bunurile cu care veniseră. Vagoanele de bagaje, alimente şi provizii, care-i însoţiseră de la Viena – şi ele au fost confiscate.
— în faţa gării, aşteptau camioane şi furgoane închise, în care au fost încărcaţi iarăşi toţi acei oameni.

Convoiul a părăsit oraşul, îndreptându-se către sud-est, în

zona rurală bielorusă – o imensă câmpie plată, numai câmpuri şi păduri, care arătau prăfuite sub cerul fără nici un nor.

în vara precedentă, când ocupaseră acest pământ al Uniunii Sovietice, forţele germane trecuseră peste el ca un val mistuitor. Imediat în urma lor, venise un al doilea val – *Einsatzgruppe* („Grupa de Intervenţie") B, una dintre cele şapte asemenea unităţi desfăşurate în spatele liniilor frontului. Aflată sub comanda generalului SS Arthur Nebe—, Grupa de Intervenţie B era compusă din aproximativ o mie de oameni – majoritatea, proveniţi din SiPo-SD şi alte ramuri ale aparatului poliţienesc – împărţiţi în subunităţi mai mici, denumite *Einsatzkommandos* („echipe de intervenţie"). Rolul acestora era să-i localizeze şi să-i extermine pe toţi evreii din oraşele şi satele ocupate, sarcină în care erau adeseori şi de bună-voie

sprijinite de unităţi din *Waffen-SS* şi din *Wehrmacht,* iar în anumite zone, precum în Polonia şi Letonia, şi de poliţia locală.—

Nu toţi evreii au fost omorâţi imediat. Ar fi fost imposibil de realizat aşa ceva, din punct de vedere practic, dat fiind că milioane de evrei locuiau în regiunile respective. Plus că naziştii învăţaseră, în Polonia, cum să-i facă pe evrei să contribuie la economia de război germană. La Minsk, fusese întemeiat un ghetou, iar din munca prestată acolo, nu numai că beneficia *Reich*-ul în sine, dar se umflau şi buzunarele unor oficialităţi corupte. Iar acum, în plin proces de punere în aplicare a Soluţiei Finale, Minsk-ul fusese ales drept unul dintre centrele ei principale.

Sarcina organizării ghetoului îi revenise comandantului trupelor SiPo-SD locale, care era locotenent-colonelul SS

Eduard Strauch, un veteran al grupelor de intervenţie, care studiase întreaga zonă şi hotărâse ca lagărul de concentrare să fie amplasat în sătucul izolat Malîi Trasţianeţ, într-o fostă cooperativă agricolă sovietică, de la vreo doisprezece kilometri sud-est de Minsk. Lagărul era mic, nu fusese proiectat să găzduiască vreodată mai mult de şase sute de prizonieri, care să muncească în agricultură şi să asigure un *Sonderkommando*[m] – „echipă specializată” – pentru scopul său principal, omorul în masă.—

Dintre zecile de mii de oameni – majoritatea, evrei – aduşi la Malîi Trasţianeţ, puţini au văzut vreodată pe dinăuntru lagărul însuşi. După ce poliţiştii de la SiPo-SD selectau câte o mână de prizonieri din fiecare transport pentru forţa de muncă locală, camioanele care-i transportau pe cei rămaşi, câteva sute, plecau înspre Malîi

Trasţianeţ. Pe drum, se opreau pe câte un câmp din afara oraşului. Uneori, selecţia pentru lagărul propriu-zis acolo se făcea, dacă nu fusese deja făcută la gara din Minsk, imediat după coborârea din vagoane.— De pe câmp, la intervale de câte o oră, o oră şi ceva, câte un singur camion pornea mai departe, în timp ce restul aşteptau la locul de popas.

Camioanele mergeau până la o plantaţie de pini tineri, situată la vreo trei kilometri distanţă de lagăr. Acolo, pe captivi îi aştepta una din două posibile sorţi: în cazul unora, totul se desfăşură în mare viteză, în cazul altora – mai încet, dar finalul era unul şi acelaşi. Printre copaci, era un luminiş, în care un *Sonderkommando* săpase o groapă uriaşă, de circa cincizeci de metri lungime şi adâncă de trei metri. La marginea gropii, aştepta un pluton de soldaţi din *Waffen-SS*, al cărui comandant

era locotenentul SS Arlt. Fiecare militar era înarmat cu un pistol şi cu douăzeci-şi-cinci de cartuşe de război, alte cutii de muniţie fiind stivuite în apropiere.— La vreo două sute de metri distanţă de acea poiană, făcea de pază un cordon de santinele dintr-o unitate a poliţiei letone, care împiedica victimele să fugă şi vreun eventual martor ocular să se aventureze în apropierea celor ce se petreceau acolo.[m]

După ce erau debarcaţi din camion, femei, bărbaţi şi copii erau forţaţi să se dezbrace, până rămâneau numai în lenjerie, lăsând în urmă orice bunuri avuseseră până atunci asupra lor. Sub ameninţarea armelor, în grupuri de circa douăzeci de oameni, erau duşi la marginea gropii şi obligaţi să se alinieze, cu faţa către acel şanţ uriaş. în spatele fiecărui captiv, se posta câte un SS-ist. La ordin, victimele erau împuşcate în ceafa, cu ţeava

pistolului practic lipită de gât, şi se prăbuşeau în groapa comună. Apoi, venea la rând lotul următor. După ce toţi erau împuşcaţi, o mitralieră instalată la un capăt al gropii deschidea focul asupra oricărui cadavru, care mai dădea semne de viaţă, părând să se mişte.— După câte un interval scurt, sosea următorul camion, şi întregul proces era luat de la capăt.

Ce-i făcea pe oamenii aceia să se lase manevraţi? De la primii, care se aşezau cu feţele către o groapă goală, până la cei care o vedeau deja pe jumătate plină de cadavrele vecinilor şi ale prietenilor şi care auzeau zgomotele împuşcăturilor – ce-i determina să meargă până acolo, să ia poziţiile cerute şi să aştepte să fie împuşcaţi ei înşişi? Să fi fost reduşi la neputinţă de groaza care-i cuprindea? Să se fi resemnat cu soarta care le fusese rezervată, să fi suferit o auto-negare existenţială? Sau

poate se cramponau, până în ultima fracţiune de secundă, când aveau deja ţeava pistolului înfiptă în ceafa, de o fărâmă de speranţă că pistolul ar fi putut să nu tragă sau că fiecare dintre ei, cum-necum, avea să fie salvat? Au fost câţiva, care au încercat să fugă, într-adevăr, deşi prea departe nu au ajuns; totuşi, într-o covârşitoare majoritate a cazurilor, victimele s-au dus liniştite la întâlnirea cu moartea.

La Malîi Trasţianeţ, nu au existat niciodată furia şi euforia nedisciplinate, care adeseori au caracterizat omorurile comise de grupele de intervenţie prin alte părţi, de exemplu când nişte bebeluşi, după ce li se rupeau gâturile, erau azvârliţi la fundul gropilor comune, iar ucigaşii râdeau şi omorau ca turbaţii – nu, aici totul era o continuă execuţie rece şi precisă, ca un mecanism de orologiu.

Şi totuşi, le afecta minţile chiar şi asasinilor. Până şi aceşti oameni aveau câte o conştiinţă de un fel oarecare – zbârcită, pipernicită, atâta cât să fie bătătorită zdravăn de contactul nesfârşit cu vărsarea de sânge şi sentimentul vinovăţiei. Oamenii locotenentului Arlt erau alimentaţi cu vodcă din belşug, pentru a le fi amorţite sentimentele—, dar nu era suficient, ca să dreagă răul făcut. Din acest motiv, SS-iştii experimentaseră şi folosirea unor metode alternative, care le-ar fi îngăduit să extermine, fără să-şi murdărească ei înşişi mâinile de sânge, la propriu. Aşa se ajunsese la cea de-a doua metodă – mai lentă, ce-i drept – de lichidare, întrebuinţată simultan la Malîi Trasţianeţ.

La început de iunie, fuseseră introduse unităţi mobile de gazare. în total, erau trei la număr – două fiind furgoane de transport de marfa convertite, iar al treilea, un fost camion

Staurer, mai mare, pentru mutare de mobilier. Germanii le numeau *S-Wagen* – „camioane S[peciale]” –, dar poporul bielorus din zonă le spunea *dukgubki* – „sugrumă-suflete”.— Dacă majoritatea evreilor erau împuşcaţi la marginea gropii, unii – poate vreo două sau trei sute la fiecare transport – erau băgaţi şi gazaţi în acele camioane. Loteria se petrecea la gara din Minsk, unde unii erau încărcaţi în camioane obişnuite, iar alţii – în acele *S-Wagen,* atât de înghesuiţi, încât se călcau în picioare şi se zdrobeau între ei.

Odată încheiate campaniile de împuşcături, camioanele de gazare porneau şi ele la drum şi se îndreptau către plantaţia de pini, unde parcau la marginea gropii deja pline de cadavre. Fiecare şofer – sau asistentul său – introducea un furtun conectat la ţeava de eşapament în interiorul camionului, placat cu folie de oţel. După care,

pornea motorul. Oamenii prinşi în capcană intrau imediat în panică; vehiculele începeau să se scuture şi să se legene pe propriile roţi, din cauza luptei violente care se purta înăuntru, şi se auzeau ecourile înfundate ale urletelor şi bătăilor cu pumnii în pereţii de metal. încetul cu încetul, cam după cincisprezece minute, zgomotul şi vibraţiile se atenuau, iar camioanele sfârşeau prin a rămâne imobile şi tăcute.—

Când liniştea se făcea desăvârşită, fiecare camion era deschis. Unele trupuri, care se proptiseră de uşă, se prăbuşeau direct la pământ. Un *Sonderkommando* de prizonieri evrei urcau în camion şi începeau să tragă afară celelalte cadavre, pe care le aruncau în groapă. Interiorul camionului oferea scena unei orori de neimaginat: corpurile erau mânjite de sânge, vomă şi fecale; podeaua era efectiv acoperită de ochelari sparţi,

smocuri de păr şi chiar de dinţi smulşi, amestecaţi cu tot restul mizeriei – dovezi ale faptului că victimele se luptaseră cu dinţii şi ghearele cu cei din jurul lor, în eforturile demente ale tuturor de a scăpa cu viaţă din capcană.

înainte să poată fi refolosite, camioanele erau duse la un iaz din apropierea lagărului, unde erau spălate zdravăn pe dinăuntru. întârzierile provocate de toată această procedură greoaie, plus numărul mic de vehicule de acest fel disponibile şi defecţiunile mecanice relativ frecvente erau motivele pentru care încă se mai foloseau plutoanele de execuţie. SS-iştii încă mai lucrau la perfecţionarea metodelor de ducere la îndeplinire a marelui omor în masă.

Locotenentul SS Arlt a scris în jurnalul său de luptă pentru ziua respectivă: „Pe 15/6, a sosit încă un transport de 1.000 de

evrei de la Viena”— – atât. Nu era deloc interesat să descrie ce făcuseră el şi oamenii lui: pentru ei, fusese, pur şi simplu, o zi de lucru oarecare, în privinţa căreia SS-ul considera că era mai bine să păstreze discreţia.

XBX

Un soare de vară, fierbinte şi leneş, se oglindea în suprafaţa lent-mişcătoare a Canalului Dunării. Chiţăielile încântate şi îndepărtate ale copiilor se auzeau vag peste apă, de pe malurile ierboase, pe care familiile veniseră la picnicuri sau la plimbări pe sub copaci. Ambarcaţiuni de agrement pluteau şi bărci cu vâsle se opinteau pe întinderile de apă dintre ele.

Totul părea să-i fie departe de simţuri, în timp ce Tini trăgea şi ea la rame – ca o muzică de fundal, din râsete plăcute, dar distante. Lumina soarelui sclipea la fiecare împroşcătură, la fiecare înălţare

a fiecărei lame a fiecărei vâsle, iluminând chipurile copiilor ei: Edith, senină şi zâmbitoare, Fritz şi Herta, încă destul de mici, şi Kurt, ultimul născut şi cel mai iubit al ei, un boţ de om abia scăpat de scutece. Tini zâmbea şi trăgea de vâsle, făcând barca să salte peste apă. — Era o bună vâslitoare, încă din fragedă copilărie. Şi-şi adora familia; la vârsta de doisprezece ani, fusese desemnată sfătuitoare a şcolarilor mai mici, pentru că-i plăcea foarte mult aşa ceva; să-i îngrijească şi să-i sprijine pe alţii erau parte integrantă din felul ei de-a fi – iar în experienţa maternă, acestea două îşi găsiseră cea mai fericită formă de expresie.

Sunetele venite de pe celelalte bărci şi chiotele de pe malurile îndepărtate s-au atenuat, ca şi cum o ceaţă s-ar fi coborât, izolând barca lor de restul lumii. Vâslele au continuat să se scufunde şi să

stropească, iar barca – să alunece pe apă din ce în ce mai departe.
într-un sertar dintr-o comodă aflată undeva, hăt-departe, tocmai într-un oraş din Massachusetts, ultimele scrisori de la Tini, adresate lui Kurt, se adunau, aproape nebăgate în seamă. Limba germană în care fuseseră scrise începuse deja să nu mai fie pe înţelesul minţii lui de copil, care se adapta lumii celei noi. înţelesul vorbelor ei, îl pricepuse, dar, din punctul de vedere al sentimentelor, devenise deja, chiar dacă lent, insensibil faţă de cum ar fi trebuit să i le citească.

Iubitul meu Kurtl,... sunt atât de fericită că-ţi merge bine... scrie-mi des... Herta se gândeşte întruna la tine... Mă tem, în fiecare zi... Herta îţi trimite
îmbrăţişări şi sărutări. O mie de pupături de la mama ta. Te iubesc.

$

în acea seară, după ce groapa comună fusese umplută şi acoperită cu pământ de cei din *Sonderkommando,* amurgul s-a lăsat peste luminişul de- acum tăcut, ascuns de pinii cei tineri. Păsările s-au întors, vietăţile nopţii au reînceput să scormonească printre bălării şi să alerge peste pământul răvăşit de deasupra gropii. Acolo, înăuntru, zăceau rămăşiţele pământeşti a nouă sute de suflete care se urcaseră în tren la Viena: Rosa Kerbel şi cei patru nepoţi ai ei – Otto, Kurt, Helene şi Heinrich –, bătrânii Adolf şi Amalie Klinger, copila de cinci ani Alice Baron, surorile nemăritate Johanna şi Flora Kaufmann, Adolf şi Witie Aptowitzer, care locuiau pe *Im Werd,* Tini Kleinmann şi fiica ei atât de drăguţă de douăzeci-şi-unu de ani, Herta.

Toţi aceştia şi toţi ceilalţi crezuseră că urmau, într-adevăr, să înceapă o viaţă nouă în regiunea zisă *Ostland* şi că,

poate, într-o bună zi, aveau să-şi reîntâlnească membrii dragi ai familiilor – soţi, fraţi, fii, fiice –, care fuseseră împrăştiaţi care încotro, prin lagăre şi ţări îndepărtate.— Dincolo de orice raţiune, însă, dincolo de orice sentiment, lumea întreagă – nu numai naziştii, dar şi politicienii, oamenii simpli şi jurnaliştii de la Londra, New York, Chicago şi Washington – pusese sub cheie viitorul acela şi-l ferecase la modul irevocabil.

CAPITOLUL 10
O CĂLĂTORIE SPRE MOARTE

Soarele de vară scăpăta şi arunca o nuanţă de portocaliu peste crengi, iar peste solul pădurii, umbre lungi, de un cenuşiu-antracit. în urechile lui Gustav, se amestecau hârşâitul ferăstraielor pe trunchiurile copacilor, gemetele grăbite ale oamenilor, duduitul sângelui prin propriile vene şi gâfâitul

respiraţiei sale – el şi camarazii lui de muncă se opinteau să urce un trunchi de copac în carul pe care-l primiseră în dotare.

într-un fel, era plăcut să fi fost repartizat iarăşi la pădure, departe de grohotiş, de praf şi de noroi, dar *kapo*, un sadic răzbunător pe nume Jacob Ganzer, îi mâna mai dur decât mulţi alţii:

- Mai repede, porcilor! Ce, credeţi că buştenii ăia se stivuiesc singuri? Mişcaţi-vă!

La o asemenea viteză, munca nu era doar epuizantă, ci şi periculoasă. Gustav şi ai lui au ridicat buşteanul masiv şi l-au împins peste toată stiva deja încărcată în carul care trosnea sub greutatea ei. Nici o clipă nu li se dădea voie să-şi tragă sufletul sau măcar să se asigure că stiva era stabilă – un alt buştean era gata să fie stivuit, iar Ganzer se răstea la ei ca un câine turbat. Gustav a prins ditamai trunchiul de un capăt,

un camarad al său, deţinut ca şi el, pe nume Friedmann şi-a proptit umărul în buştean şi alte mâini i-au susţinut greutatea; şi muşchii lor, trosnind, au împins lemnul în sus, peste oblonul dintr-o parte al carului, şi de acolo şi mai sus, către un spaţiu din vârful stivei. Cum Ganzer îşi exersa glasul de stentor în urechile lor, unul dintre ei a dat drumul, înainte ca trunchiul să fi fost aşezat în echilibru. Lemnul s-a rostogolit înapoi şi, fiind o masă de neoprit, de câteva sute de kilograme, a mai antrenat şi alte lemne ca el în cădere.

Buşteanul s-a rostogolit peste mâna lui Gustav, al cărui creier nici n-a avut timp să resimtă durerea degetelor zdrobite, până când nu l-a izbit în plin, şi peste Friedmann, trântindu-i pe amândoi şi căzând peste ei.—

Gustav a rămas ţintuit la pământ ca o muscă pe o copertă de carton, zgâindu-se în sus la

frunzişul care fremăta în soarele înserării; tot corpul, şi-1 simţea ca pe o masă mare şi dureroasă, iar urechile îi răsunau de urlete, gemete şi ţipete. Pe urmă, în raza lui vizuală au apărut uniforme vărgate, mâini care se încurcau între ele, să apuce mai repede trunchiul, pe care l-au ridicat de pe el – dar tot nu se putea mişca. Uitându-se în jur, a văzut oameni care se chinuiau să se ridice de la pământ, cu propriile mâini şi feţe însângerate, alţii în continuare trântiţi pe jos şi gemând. Friedmann zăcea la câţiva metri de el, nemişcat şi tânguindu-se, cu o voce hârşâită; el încasase, în piept, cea mai mare parte a greutăţii trunchiului aflat în cădere. îi gâlgâia sângele din gură.

Mâinile acelea multe l-au apucat pe Gustav, aşa inert cum era, l-au ridicat de la pământ şi l-au dus cu ele din luminiş. Cu toată durerea care-l năucea, tot a văzut copacii defilând pe

lângă el, cerul fără culoare de-acum, care părea să se legene – şi-i auzea bombănind pe oamenii care-l cărau. Clădirea corpului de control de la poartă s-a scurs pe lângă el, tot aşa, după care Gustav s-a văzut purtat înăuntru pe uşile infirmeriei şi depus pe o saltea de paie.—

Alţi şapte oameni din acelaşi sector de muncă au intrat după el, fie sprijiniţi, fie singuri, şchiopătând. Friedmann a fost adus ultimul, pe o targă. Nu se putea mişca deloc – avea coşul pieptului zdrobit şi coloana vertebrală ruptă. Zăcea neputincios şi agoniza.

La Gustav, pieptul se alesese cu doar o parte a forţei de impact, iar degetele rupte parcă-l ardeau de durere. Loteria se manifestase împotriva lui, aşa cum i se întâmpla oricui, până la urmă. Nu puteai să tragi lozul câştigător la infinit şi, cu cât riscai de mai multe ori, cu atât

puteai fi mai sigur că ţi se va întâmpla ceva rău. Perspectivele erau sumbre, în cazul unui om rănit. Acul doctorului şi o doză bună de fenol sau hexobarbital în venă erau soarta cea mai probabilă, apoi fumul care s-ar fi înălţat pe coşul crematoriului.

Friedmann a murit repede, spre marele lui noroc, de rănile pe care le suferise. Majoritatea celorlalţi, răniţi mai uşor, au fost externaţi de la infirmerie în scurt timp. Gustav, în schimb, a rămas. Zilele s-au târât una după alta, şi a fost mutat într-un mic salon adiacent Sălii de Operaţii numărul 2. Dacă nu ştia dinainte ce voia să însemne asta, repede i-a fost dat să afle: Sala de Operaţii numărul 2 era locul unde se aplicau injecţiile letale, iar salonul respectiv era, de fapt, sala ei de aşteptare.[m]

O vreme, Gustav a fost lăsat în pace; la câtva timp odată, câte un ins bolnav sau grav rănit era selectat şi băgat în Sala de Operaţii numărul 2. Nici

unul nu se mai întorcea. Doctorul se uita la Gustav, de fiecare dată, şi-l trecea cu vederea – era mult prea grav rănit, ca să-şi mai bată cineva capul cu el. De ce să fi risipit substanţele, injectându-i-le unui deţinut care oricum avea să moară cât de curând, cu mijloacele lui proprii? Dar doctorul nu ştia nimic despre voinţa şi capacitatea de rezistenţă ale lui Gustav Kleinmann.

Era un infirmier prietenos acolo, pe nume Helmut, care l-a îngrijit cu mare atenţie pe Gustav, când nu era de faţă doctorul, asa că rănitul a reuşit să se cramponeze de viaţă cu tărie, deşi era zi şi noapte sfâşiat de dureri. Dar acestea s-au atenuat, încetul cu încetul, şi, după şase săptămâni, Gustav se refacuse destul de mult, cât să fie externat. Era încă pe muchie de cuţit: neavând suficientă forţă, ca să revină la sectorul de tractare sau măcar

la trasul carului de la infirmerie, însemna că era, de-acum, o gură inutilă de hrănit, oricând pasibil de a fi trimis înapoi la Sala de Operaţii numărul 2, spre lichidare.

Prietenii şi abilităţile lui de meseriaş i-au salvat viaţa. între nişte *kapos* binevoitori s-au purtat discuţii, şi Gustav s-a văzut mutat la fabrica de material militar (DAW), care confecţiona furnituri pentru armată, cum ar fi tuburi pentru cartuşe, dulapuri metalice pentru vestiarele din cazărmi şi părţi componente pentru avioane – şi convertea camioane în bucătării mobile de campanie.— Lui Gustav, i s-a dat să lucreze ca şelar şi tapiţer. A început să se îndrepte spre vindecare.

Pentru prima oară de când ajunsese în lagăr – şi, poate, pentru prima oară după *Anschluss* –, Gustav şi-a putut practica din nou meseria propriu-zisă, de tapiţer. Era

fericit – cât putea fi cineva de fericit, în condiţiile date. Munca îl atrăgea, plus că şi-a putut face câţiva prieteni buni. Şeful său de echipă era un deţinut politic german, pe nume Peter Kersten, fost consilier local din partea partidului comunist: „Un om foarte curajos – îl descria Gustav –, cu care mă înţeleg foarte bine”. Ba chiar, a reuşit să manevreze un plasament la lucru pentru un prieten vienez, Fredl Lustig, fost camarad al său de la sectorul de tractare. Aceştia trei au format o mică bandă mulţumită.

Le-a mers bine aşa, până la începutul lui octombrie. După care, cum se întâmplă ca un coşmar să continue de unde rămăsese, după câte un moment de trezie cu gâfâieli, totul s-a schimbat brusc, de parcă o calamitate ar fi lovit din senin. Fritz şi colegul său de muncă au ridicat un buiandrug de beton, greu de tot, de pe podişca schelăriei şi l-au aşezat cu mare

atenţie în locul pe care urma să-l ocupe în zidăria de deasupra spaţiului viitoarei ferestre, deocamdată gol. Fritz l-a poziţionat, verificând că era perfect orizontal şi potrivit ca lăţime.

în ultimii câţiva ani, îşi dezvoltase calităţile de zidar, sub atenta supraveghere a lui Robert Siewert. Ajunsese deja meşter în tot felul de lucrări fie de piatră, fie de cărămidă, în tencuieli şi construcţii la modul general. Detaşamentul Siewert muncea din greu acum, pe şantierul a ceea ce urmau să fie *Gustloff Werke* – „Atelierele Gustloff – o fabrică mare, situată pe „Drumul Sângelui”, vizavi de complexul de garaje ale celor de la SS. Odată construită, fabrica trebuia să producă ţevi de tragere pentru tancuri şi tunuri anti-aeriene, plus alte piese de armament. Cea mai mare parte a zidurilor exterioare erau deja ridicate, iar Fritz fusese repartizat la

ferestrele uriaşe ale viitoarei fabrici. Se aştepta de la el să definitiveze câte două pe zi, realizând fenestraţia propriu-zisă, aşezând buiandrugii şi fixându-i la locurile lor, o treabă pe care numai un zidar foarte priceput o putea face, şi numai lucrând foarte atent.

Colegul cu care făcea echipă, Max Umschweif, era, practic, nou-venit la Buchenwald, de vreme ce fusese adus abia în vara dinainte. Vienez cu o mutră de intelectual şi o constituţie mai curând fragilă, făcuse parte din Brigada Internaţională şi luptase contra fasciştilor în Spania. După înfrângere, fusese arestat în Franţa, odată cu toţi camarazii lui, iar la întoarcerea la Viena, în 1940, fusese iarăşi arestat, de astă-dată de Gestapo, fiind un cunoscut antifascist. Lui Fritz îi plăcea să-l audă povestind cum luptase el în războiul din Spania, dar nu putea să priceapă, şi pace, cum

de Max revenise în Austria din proprie voinţă, ştiind c-ar fi fost urmărit fără încetare de gestapovişti.

După ce a fixat buiandrugul, cu mânerul mistriei, în poziţia în care avea să rămână, Fritz a verificat, cu o nivelă cu bulă de aer, că era perfect orizontal, apoi, cu viteză şi pricepere, i-a pus mortar, ca să nu se mai mişte. Era plăcut pentru el să muncească sus, acolo, pe schelărie. Supraveghetorii SS-işti, care-i hărţuiau întruna, şi-i băteau, pe cărătorii de cărămizi şi mortar, nu se aventurau niciodată să urce scările până la el, în vârful schelei. Mulţumit de cum aşezase buiandrugul, Fritz s-a întors şi a făcut o pauză, ca să-şi mai întindă membrele. Minunat se vedea pădurea de sus, de la el: stejarii şi fagii erau frumoşi, cu toate frunzişurile lor multicolore de octombrie, stropite cu auriu şi cu nuanţe de arămiu. în depărtare, se zărea întinderea oraşului Weimar, iar

dincolo de el, câmpurile agricole, cu suişuri şi coborâşuri.

Fritz trecuse prin câteva experienţe cumplite în ultimele luni – îl pierduse pe Leo Moses, tatăl lui fusese la un pas de moarte, şi prietenii apropiaţi îi fuseseră ucişi de cei de la SS. Totuşi, cel mai rău lucru se dovedise a fi vestea despre mama lui şi Herta, şi durerea imensă de a nu fi ştiut ce se alesese de ele.

Un strigăt venit de jos i-a întrerupt reveria:

- Fritz Kleinmann, coboară imediat! – la care, Fritz a coborât repede scara şi l-a găsit pe unul dintre salahori aşteptându-l. Te cheamă *kapo,* i-a spus acela.

A plecat în căutarea lui Robert Siewert şi l-a găsit cu acea mină gravă, pe care-l mai văzuse arborând-o şi altădată. Siewert l-a luat în linişte deoparte şi i-a pus un braţ pe după umeri, strângându-l cât

mai aproape de sine, de parcă tânărul Kleinmann i-ar fi fost lui fiu – nu mai procedase aşa până atunci, aşa că Fritz s-a gândit imediat că trebuia să se aştepte la veşti proaste.

- S-a întocmit o listă la biroul de arhivă, cu evreii care urmează a fi transferaţi la Auschwitz, i-a spus direct şi simplu Siewert. E şi numele tatălui tău pe ea.

Starea de şoc de care a fost cuprins nu s-a comparat cu nimic altceva, ce mai simţise Fritz vreodată. Oricine auzise de Auschwitz, unul din panoplia de lagăre de concentrare, pe care le înfiinţaseră cei de la SS în ţările ocupate. Se vorbise tot anul respectiv despre asta la Buchenwald: zvonuri şi veşti sosite de departe, ca şi lucrurile petrecute chiar în lagăr, indicau faptul că drama evreilor intra în ultimul ei act, că naziştii aveau de gând să scape definitiv de toţi evreii care nu emigraseră sau nu muriseră încă. Din

primăvară, începuseră să circule şoapte dătătoare de fiori, despre un fel de camere speciale de gazare, construite în anumite lagăre, în care puteau fi omorâţi deodată sute de oameni. Un asemenea lagăr era şi cel de la Auschwitz. A fi transferat acolo nu putea să însemne decât un singur lucru: moartea.

Siewert i-a explicat lui Fritz ce şi cum aflase. Lista era lungă şi-i conţinea pe aproape toţi evreii care mai rămăseseră în viaţă la Buchenwald; singurii exceptaţi erau cei care, la fel ca Fritz, erau necesari pentru construirea viitoarei fabrici Gustloff.

Băiatul a rămas interzis şi năucit – câţi tineri din lagăr nu cunoştea, deţinuţi ca şi el, care-şi pierduseră taţii, şi mereu se temuse, mai tare ca de orice altceva, că avea să se numere şi el printre ei, într-o bună zi.

- O să trebuiască să fii foarte puternic, i-a spus Siewert.

- Dar tata munceşte folositor în fabrică, a obiectat Fritz.
Siewert a clătinat din cap. Munca în fabrică nu mai însemna nimic, a explicat el.
- E vorba de *toată* lumea. *Toţi* evreii merg la Auschwitz, cu excepţia constructorilor şi-a zidarilor. Eşti unul dintre cei norocoşi. Dacă vrei să trăieşti mai departe, a zis el, privindu-l pe Fritz în ochi, trebuie să uiţi de pe- acum că ai un tată.
Fritz s-a chinuit să-şi găsească vorbele. Până la urmă, a zis:
- Aşa ceva nu se poate – şi s-a răsucit pe călcâie, a urcat scara înapoi,
împleticindu-se, către nivelul de sus al schelăriei şi s-a pus iar pe muncă.

$

Cu puţin peste patru sute de nume figurau pe lista întocmită la comandamentul de la Buchenwald. Cu câteva zile în urmă, se primise un ordin expediat, în numele lui Himmler, către toţi comandanţii

de lagăre: din dorinţa *Ftihrer*-ului însuşi, toate lagărele de concentrare situate pe teritoriul naţional german urmau să devină libere de evrei. Toţi prizonierii evrei urmau să fie transferaţi în lagăre situate pe fostul teritoriu polonez – mai exact, la Auschwitz şi la Majdanek.—
La Buchenwald, nu mai rămăseseră în viaţă decât şase sute treizeci-şi- nouă de evrei – cei care supravieţuiseră crimelor comise aleatoriu, transferurilor în alte lagăre şi transporturilor în vederea eutanasierii. Din acest număr total, două sute treizeci-şi-patru erau folosiţi la construirea fabricii – aşa că urmau să fie reţinuţi pe durata lucrării –, iar ceilalţi fuseseră puşi pe listă, pentru a fi trimişi la Auschwitz.
—

în seara zilei de joi, 15 octombrie 1942, la câteva zile după discuţia dintre Fritz şi Robert Siewert, deţinuţii evrei

au fost convocaţi pe platoul de apel.—

Ştiau cu toţii la ce să se aştepte, şi exact cum prezisese Siewert s-a întâmplat. Fritz şi-a auzit numărul strigat pe lista de muncitori specializaţi în construcţii. Acestora li s-a ordonat să se întoarcă la barăcile lor. Lăsându- şi tatăl în urmă, Fritz a plecat de acolo, împreună cu camarazii lui de lucru, cu măruntaiele înnodate de groază şi revoltă.

Gustav şi ceilalţi patru sute rămaşi au fost informaţi că urmau să fie transferaţi într-un alt lagăr. Din acel moment începând, aveau să fie ţinuţi în izolare. Au fost conduşi sub escortă la baraca numărul 11, eliberată în mod special pentru a le face loc, şi închişi înăuntru, orice contact cu ceilalţi prizonieri fiindu-le strict interzis. Acolo urmau să aştepte ca transferul să devină operaţional.

XN IRRJ

în acea seară, Fritz nu şi-a găsit locul, nu şi-a putut elibera mintea de imaginea tatălui său, pe care-l abandonase printre oamenii aceia condamnaţi. Pentru el, era insuportabilă perspectiva de a fi despărţit pentru totdeauna de tatăl său. Toată noaptea l-a chinuit. Ştia că vorbele lui Robert Siewert erau înţelepte şi raţionale – şi că-i voia binele: trebuia să înveţe să-l şi uite pe taică-su, dacă avea de gând să supravieţuiască. Numai că Fritz nu putea nici măcar să-şi imagineze că el, unul, ar fi putut să trăiască mai departe, dacă asta era condiţia supravieţuirii. Temerile cu privire la mama lui şi la Herta îi inoculaseră un aşa sentiment de disperare, încât nu vedea cum ar fi putut să mai trăiască, dacă tatăl îi era trimis la moarte.

La primele ore ale dimineţii, un zvon s-a răspândit printre colegii de baracă ai lui Fritz: trei dintre prizonierii chiar de acolo, din baraca numărul 11,

fuseseră duşi la infirmerie în cursul nopţii şi ucişi acolo, prin injecţii letale. Zvonul era fals, dar a fost de natură să-l împingă pe tânărul Kleinmann către o ultimă şi decisivă rezoluţie.
A doua zi dimineaţă, înainte să se strige apelul, Fritz l-a căutat pe Robert Siewert şi s-a rugat de el:
- Aveţi contacte. Aveţi prieteni funcţionari la birourile de la comandament – la care Siewert a dat din cap: avea, sigur că da. Vreau să trageţi orice sfori puteţi, i-a spus Fritz, ca să mă treceţi şi pe mine pe lista de transferaţi la Auschwitz.
Siewert a rămas cu gura căscată. Până la urmă, a zis:
- Ce-mi ceri tu e sinucidere curată. Ţi-am spus, trebuie să uiţi de tatăl tău. Toţi cei trimişi acolo se duc să fie gazaţi.
Dar Fritz a rămas neînduplecat:
- Trebuie neapărat să fiu cu tatăl meu, orice s-ar întâmpla. Nu pot să trăiesc eu mai departe, fără el.

Siewert a încercat să-l facă să se răzgândească, dar băiatul nici n-a vrut să audă. Cum apelul se apropia de sfârşit, Siewert s-a dus şi a vorbit cu locotenentul SS Max Schobert, adjunctul comandantului. în timp ce prizonierii se adunau în formaţie, pentru a porni în marş către locurile de muncă, peste tot platoul s-a auzit mesajul:

- Deţinut 7290, la poartă! Pas alergător!

Fritz s-a prezentat la locotenentul Schobert, care l-a întrebat despre ce era vorba. Se afla într-o situaţie din care nu mai avea scăpare. Luându-şi inima în dinţi, Fritz i-a explicat SS-istului că nu putea suporta ideea c-ar fi urmat să fie despărţit de tatăl său şi că solicita în mod formal să fie trimis la Auschwitz, alături de el.

Schobert a ridicat din umeri; pentru el, era totuna câţi evrei trimitea la Auschwitz, la exterminare.

Dintr-o singură vorbă, Fritz realizase un lucru de negândit: făcuse, din proprie iniţiativă, pasul din rândurile celor salvaţi în ale celor condamnaţi la o moarte sigură. A fost luat şi el sub escortă şi dus aşa, bine păzit, la baraca numărul 11, situată de cealaltă parte a platoului. Uşa s-a deschis, şi Kleinmann cel tânăr a fost îmbrâncit înăuntru. Construită pentru cel mult vreo două sute de oameni, baraca respectivă mai avea puţin şi crăpa, de cât era de plină. Fritz s-a trezit faţă-n faţă cu o masă compactă de uniforme vărgate, care în picioare, care aşezate pe cele câteva scaune sau stând pe vine ori direct pe jos, cu capetele întoarse către ferestre, ca să vadă ce se întâmpla pe-afară. Zeci de feţe s-au întors şi l-au aţintit cu privirile pe Fritz, când uşa s-a trântit în urma lui. Aproape fiecare dintre ele îi aparţinea câte unui prieten vechi sau mentor – chipul

prelung al lui Ştefan Heymann, cu ochelari, etern surprins, acum de-a dreptul uimit; a prietenului Gustl Herzog; a curajosului antifascist austriac Erich Eisler şi a bavarezului Fritz Sondheim... Uimirea de pe chipurile tuturor a lăsat locul groazei, când au aflat ce căuta el acolo. Au protestat, l-au implorat, aşa cum făcuse şi Siewert, dar Fritz i-a dat pe toţi la o parte, căutându-şi tatăl din priviri...

...şi l-a găsit, în mijlocul mulţimii, cu figura lui atât de cunoscută, ridată şi suptă, dar cu ochi liniştiţi şi blânzi. S-au repezit unul către celălalt şi s-au îmbrăţişat, amândoi cu lacrimi de bucurie prelingându-li-se pe obraji.

Mai târziu, în aceeaşi seară, Robert Siewert a venit să stea de vorbă cu Fritz – i se cerea să semneze o hârtie, prin care adeverea că se alătura din proprie iniţiativă transportului către Auschwitz.— Despărţirea

lor a fost una dureroasă: Fritz îi datora lui Siewert poziţia lui, priceperile lui, însăşi supravieţuirea lui în ultimii doi ani.

în dimineaţa zilei de sâmbătă, 17 octombrie 1942, după două zile de suspans, cei patru sute cinci evrei transferaţi – polonezi, cehi, austrieci şi germani – au fost anunţaţi că urmau să plece chiar în acea zi. Li s-a ordonat să nu-şi ia bunuri cu ei. Au căpătat câte o raţie sărăcăcioasă de mâncare, de luat cu ei în călătorie – a lui Gustav, de exemplu, a constat dintr-un singur codru de pâine. Apoi, au fost scoşi afară.

Starea de spirit din lagăr era neobişnuit de apăsătoare, chiar şi printre SS- işti. Transferaţii de mai înainte fuseseră escortaţi sub o ploaie de insulte venite din partea gardienilor, dar aceşti patru sute de evrei au parcurs în marş, în tăcere, distanţa până la poartă. Era ca şi cum toţi ar fi recunoscut că

faptul era diferit, ieşit din comun, şi că nu se cuvenea tratat cu uşurinţă.

Dincolo de poartă, îi aştepta un convoi de autobuze. Gustav şi Fritz au avut ocazia să stea şi ei, în fine, într-un confort civilizat, de astă-dată, cât au parcurs „Drumul Sângelui”, pe aceeaşi porţiune pe care fuseseră puşi să alerge îngroziţi cu trei ani, două săptămâni şi o zi în urmă. Cât de mult se schimbaseră de atunci! Cât de multe văzuseră! La gara din Weimar, au fost încărcaţi în vagoane de vite – patruzeci de oameni în fiecare.— în pereţii vagoanelor, fuseseră bătute în cuie scânduri suplimentare, care astupau golurile existente şi sigilau total spaţiile dinăuntru.

Când s-a pus în mişcare trenul, în vagonul care-i ducea pe Gustav şi Fritz – şi pe mulţi dintre prietenii lor, inclusiv Stefan Heymann şi Gustl Herzog –, starea de spirit era

una de-a dreptul deprimantă. în fărâmele de lumină de zi, care se mai strecurau, totuşi, prin crăpăturile pereţilor, Gustav şi-a scos carneţelul-jurnal, ascunzându-l de privirile celorlalţi. Fiindcă fusese prevenit de iminenţa transferului, avusese grijă să-l aibă ascuns pe sub haine, când fuseseră mutaţi cu toţii în baraca de izolare. Bietul carneţel şifonat devenise unica lui legătură cu normalitatea, relatarea lui despre realitatea vieţii pe care o ducea – şi nici nu se gândea c-ar fi putut fi privat de el. Dar, atâta timp, cât era cu Fritz, avea sentimentul că putea face faţă la orice.

„Toată lumea spune că este o călătorie spre moarte— – a scris el –, dar Fritzl şi eu nu ne coborâm capetele. îmi spun, în sinea mea, că omul nu poate muri decât o singură dată.”

Aceste pasaje se bazează, în primul rând, pe jurnalul ţinut de Gustav Kleinmann şi pe amintirile fiului său, Fritz, cu câteva detalii circumstanţiale culese din alte

surse: *e.g.,* Jack Werber şi William B. Helmreich, *Saving Children: Diary of a Buchenwald Survivor and Rescuer,* pp. l-3, 32-36; Stein, *Buchenwald Concentration Camp...*, pp. 115-116; mărturiile B.82, B.192, B.203, AWK. Fritz Kleinmann dă cifra de 1.048 de evrei vienezi, care ar fi format acel transport (Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...*, p. 12), dar în alte surse (Stein, *Buchenwald Concentration Camp...*, p. 116), numărul lor este 1.035.
Stein, *Buchenwald Concentration Camp...*, pp. 27-28. Vezi, de exemplu, mărturia B.203, AWK.
Gärtner und Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...*, p. 15 (notă). Stein, *Buchenwald Concentration Camp...*, p. 35.
Karl-Otto Koch (1897-1945), *Standartenführer* (comandant de „stindard" sau de „fanion", echivalentul unui colonel, comandant de regiment, din armată) în trupele SS, primul care a condus lagărele de concentrare de la Buchenwald şi Sachsenhausen. Mai târziu, a fost comandantul lagărului de la Majdanek, din Polonia, unde, împreună cu soţia sa, Ilse Koch (1906-1967), i-au jefuit şi chinuit pe prizonierii evrei (*n.trad.).*
Fişele de înregistrare a prizonierilor de la Buchenwald n-rele 1.1.5.3/ 6283376, respectiv 1.1.5.3/6283389, ITS. Tatuaje nu li s-au făcut prizonierilor; această practică a demarat la Auschwitz, în noiembrie 1941, şi nu a mai fost aplicată în vreun alt lagăr (vezi Wachsmann, *ICL: A History of the Nazi Concentration Camps,* p. 284).
Werber şi Helmreich, *Saving Children...,* p. 36. Mărturia B.192, AWK.

Ecusonul tipic din lagărele de concentrare era un triunghi cu vârful în jos, a cărui culoare denota o categorie: roşu pentru prizonierii politici, verde pentru criminali, roz pentru homosexuali etc. La prizonierii evrei, ecusonul de categorie se combina cu un al doilea triunghi, de culoare galbenă, care forma Steaua lui David, împreună cu primul. Dacă prizonierul evreu nu se încadra în nici una dintre categoriile stabilite, ambele lui triunghiuri erau galbene. Emil Carlebach, în David A. Hackett, *The Buchenwald Report,* pp. 162-163.

Acesta nu-i totuna cu „lagărul mic" amenajat în 1943, la nord faţă de barăci (vezi Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* pp. 149-151). O descriere amănunţită a vechiului „lagăr mic", din anii 1939-1940, oferă fostul prizonier Felix Rausch, în Hackett, *The Buchenwald Report,* pp. 271-276.

Hackett, *The Buchenwald Report,* pp. 113-114. Ca o consecinţă a „Nopţii de Cristal", numărul nou- sosiţilor se ridicase la 10.098. Urmaseră peste 9.000 de plecări, datorate eliberărilor, transferărilor şi morţii (în jur de 2.000 muriseră în total, în 1938-1939, număr care nu-i cuprindea pe cei ce muriseră pe drumul de la Weimar până unde era situat lagărul; vezi *ibidem,* p. 109). Populaţia de prizonieri de la Buchenwald a scăzut abrupt în primăvara lui 1939, ajungând să explodeze iar în toamnă, odată cu afluxul a 8.707 inşi în lunile septembrie-octombrie 1939.

Fritz a scris ulterior: „Ştiu că tatăl meu şi-a riscat viaţa cu jurnalul acela. Dintre

ceilalţi prizonieri, nu- 1 încurajase nici unul să se apuce de aşa ceva, pentru că nu se punea doar pe el în primejdie, ci pe noi toţi. Până în ziua de astăzi, rămân câteva întrebări pentru care nu există răspuns: Unde şi-a ţinut ascuns jurnalul? Cum a lacut, ca să-l treacă prin toate controalele?" (Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* pp. 12-13). Totuşi, Gustav a dezvăluit că, la un moment dat, când lacea curăţenie în baracă, îl ascundea sub priciuri, iar când era dus la munci exterioare, îl purta cu sine (Fritz Kleinmann, interviu din 1997). Această relatare se bazează, în primul rând, pe jurnalul ţinut de Gustav Kleinmann şi pe rememorările lui Fritz, cu detalii suplimentare legate de circumstanţe, din alte surse (de exemplu, din Hackett, *The Buchenwald Report;* Stein, *Buchenwald Concentration Camp...;* mărturia B.192, AWK).
Supraveghetor din rândurile prizonierilor unui lagăr de concentrare, pe care cei de la SS îl desemnau să supervizeze munca forţată sau să îndeplinească funcţii administrative. Termenul are o etimologie neclară, putând avea mai multe provenienţe: să fie o abreviere a expresiei *Kameradschafts Polizei* („Poliţia de Camaraderie"), să fie o abreviere a cuvântului francez *caporal* sau să reia, în grafie germană, cuvântul italian *capo* („mai-mare, şef, căpetenie" – *n.trad.).*
După cum spunea Himmler, sarcina unui *kapo* era „să aibă grijă ca muncile să fie prestate... Dacă nu mai suntem satislacuţi de cum se achită de sarcini, îi luăm funcţia de *kapo,* şi se întoarce printre

ceilalţi deţinuţi. Ştie că ei or să-l omoare în bătaie, încă din prima noapte" (citat de Rees în *The Holocaust: A New History,* p. 79).

Cifră avansată pe baza dimensiunilor unui vagonet şi a densităţii medii a calcarului zdrobit, de circa 1.550 kg/m^3. Diferite surse dau ca variind între şaisprezece şi douăzeci-şi-şase numărul de oameni puşi să împingă ori să tragă fiecare asemenea vagonet.

Gustav numea locul respectiv *Todes-Holzbaracke* („Baraca de lemn a morţii"), prin această denumire vrând, probabil, să desemneze o clădire în care erau ţinuţi evreii bolnavi, după ce fusese interzisă, în septembrie 1939, cazarea lor în infirmeria prizonierilor (baraca numărul 2, din colţul de sud-vest al lagărului, în care se intra de pe platoul de apel). Vezi Emil Carlebach, în Hackett, *The Buchenwald Report,* p. 162.

Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* p. 96.

Stefan Heymann, în Hackett, *The Buchenwald Report,* p. 253.

Aproximativ: „Beciul Berăriei Municipale" *(germ. – n.trad.).*

Nigel Jones, *Countdown to Valkyrie: The July Plot to Assassinate Hitler,* pp. 103-105.

Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* p. 220.

Hackett, The Buchenwald Report, p. 51; Stein, *Buchenwald Concentration Camp...*, p. 119.

Hackett, *The Buchenwald Report,* pp. 231, 252-253; Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* p. 220.

Fritz Kleinmann, citat de Monika Horsky, în *Man muß darüber reden. Schüler fragen KZ-Häftlinge,* pp. 48-49, pasaj reprodus în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...*, p. 16, notă.

Stein, *Buchenwald Concentration Camp...*, pp. 108-109; mărturia B.192, AWK.

Heller a funcţionat mai târziu ca doctor la Auschwitz. A supravieţuit Holocaustului şi a emigrat în Statele Unite. Dintre foştii săi colegi de prizonierat, unul îşi amintea că „...era un om foarte de treabă. Dacă putea să ajute pe cineva, nu stătea pe gânduri" (necrolog, *Chicago Tribune, 29* septembrie 2001).

Hackett, *The Buchenwald Report,* pp. 60-64.

Prizonierul Walter Poller, citat de Marco Pukrop în *Die SS-Karrieren von Dr. Wilhelm Berndt und Dr. Walter Döhrn. Ein Beitrag zu den unbekannten KZ-Ärzten der Vorkriegszeit,* p. 79.

Relatând acest episod (în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* p. 48), Fritz pare să sugereze că vocea lui doar se prefăcea c-ar fi fost „plângăcioasă şi disperată" (*weinender und verzweifelter).*

Jurnalul lui Gustav se dovedeşte greu de interpretat aici: *(Am) nächsten Tag kriege (ich) einen Posten als Reiniger im Klosett, habe 4 Öfen zu heizen...* [„(În) ziua următoare, capăt un post de curăţitor de latrină, am 4 sobe de încălzit..." – *n.trad.]* „Latrină" se

poate referi ori la cea din lagărul mic, ori, poate, la cea din baraca situată în lagărul mare, cea care fusese defectă mai înainte, din cauza lipsei de apă (vezi Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* p. 86). în cazul „sobelor" (de gătit sau de ars), identificarea e şi mai dificilă: cel mai probabil este că făceau parte din zona de bucătărie sau din blocul-spălător. Nu erau, în tot cazul, cuptoare de incinerare, pentru că lagărul de la Buchenwald nu a primit aşa ceva decât în vara lui 1942 (*ibidem,* p. 141).

Notă despre utilizarea forţei de muncă, nedatată, LJL; recensământul din Anglia şi Ţara Galilor din 1911; descriere şi detalii din lista de pasageri a vasului SS *Carinthia, 2* octombrie 1936, PNY; Oficiul Arhivelor Generale, registrul pe anul 1939, Arhivele Naţionale, Kew. Morris şi Rebecca Brostoff erau născuţi la Bialystok (astăzi, în Polonia) în jurul anului 1878 şi emigraseră în Marea Britanie anterior anului 1911. în 1939, locuiau pe Street Lane, la nr. 373.

Fişa de înregistrare nr. 46/01063-4, HOI. Nu s-a găsit o fişă de înregistrare din această perioadă pe numele lui Richard Paltenhoffer, dar e de presupus că şi el fusese repartizat în Categoria C.

E vorba de primele opt luni din al Doilea Război Mondial, de la începutul lui septembrie 1939, când Marea Britanie a declarat război Germaniei,

până în mai 1940, când trupele germane au invadat Franţa, perioadă în care, pe frontul de Vest, nu s-a petrecut aproape nimic *(n.trad.).*

Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* pp. 147-151; Cesarani, *Final Solution...,* pp. 164-165; Wünschmann, *Before Auschwitz...,* p. 186.

Sosit la Dachau pe 24 iunie 1938, Richard Paltenhoffer a fost prizonierul cu numărul 16865 (registrul deţinuţilor, PGD). Pe 23 septembrie 1938, a fost transferat la Buchenwald, unde i-a fost atribuit numărul de prizonier 9520, şi repartizat mai întâi în baraca numărul 16, ulterior în baraca numărul 14 (registrul deţinuţilor, PGB).

Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* pp. 181-184.

Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* p. 186.

A. R. Samuel, scrisoare către David Makovski, 25 mai 1939, LJW; certificat de căsătorie, GRO; Montague Burton, scrisoare către David Makovski, 26 februarie 1940, LJL; Nicholas Mark Burkitt, *British Society and the Jews,* p. 108. Firma respectivă se numea Rakusen Ltd. şi mai există încă; prima locuinţă a lui Richard a fost pe Terasa Brunswick, nr. 9.

Istorie biografică, LJW; vezi Anthony Grenville, *Anglo-Jewry and the Jewish Refugees from Nazism.* Ramura din Leeds a Comitetului Refugiaţilor Evrei era condusă de David Makovski,

care avea un atelier de croitorie în oraş. Era ştiut de toţi pentru temperamentul său, câteodată irascibil, şi pentru convingerea că fiecare trebuia să-şi cunoască locul în societate şi să facă bine să stea la locul lui.

B. Neuwirth, scrisoare adresată lui Richard Paltenhoffer, 16 februarie 1940; Comisia de Control, scrisoare către Oficiul Căsătoriilor, 20 februarie 1940, LJL.

Gustav a înregistrat aceste injurii în poemul său, *Caleidoscop de carieră* (vezi mai jos în acest capitol).

în total, 1.235 de prizonieri au murit la Buchenwald în 1939, cei mai mulţi în ultimul trimestru al anului (Hackett, *The Buchenwald Report,* p. 114).

Succesiunea evenimentelor din această perioadă (inclusiv repartizarea precisă pe barăci) este oarecum diferită, în jurnalul ţinut de Gustav şi în rememorările lui Fritz Kleinmann. Relatarea oferită aici le reconciliază pe cele două.

„Stejarul lui Goethe" a fost vătămat de o bombă lansată de Aliaţi în 1944, iar ulterior doborât. Chiar şi aşa, ciotul său a rămas în acelaşi loc.

Metoda de tortură se numeşte *strappado* şi a fost introdusă de Inchiziţie. Consecinţele ei sunt dislocarea umerilor şi chiar moartea, dacă omul torturat este lăsat să atârne prea mult în poziţia respectivă *(n.trad.).*

Fritz Kleinmann, în interviul din 1997.

Simplul fapt de a fi fost evreu a devenit un motiv suficient pentru a fi trimis în lagăre abia mult mai târziu; în această perioadă,

regimul nazist lacea eforturi pentru a-i forţa pe evrei să emigreze, inclusiv pe cei deja deţinuţi în lagăre – acestora li se dădea drumul, dacă obţineau documentele necesare pentru a emigra.

Fragment din *Caleidoscop de carieră,* poem de Gustav Kleinmann. Traducerea încearcă să redea cât mai fidel originalul german: *Klick-klack Hammerschlag, / klick-klack Jammertag. / Sklavenseelen, Elendsknochen, / dalli und den Stein gebrochen.*

Originalul german al lui Gustav: *Klick-klack Hammerschlag, / klick-klack Jammertag. / Sieh nur diesen Jammerlappen / winselnd um die Steine tappen.*

Şi Gustav, şi Fritz îl menţionează pe Herzog, spunându-i „Hans” pe numele mic, dar, potrivit lui Stein *(Buchenwald Concentration Camp...,* p. 299), acesta se mai numea Johann. Pentru alte relatări de martor ocular ale caracterului şi comportamentului acestui Herzog, vezi declaraţiile din cartea lui Hackett, *The Buchenwald Report,* pp. 159, 174-175 şi 234. Deşi s-a zvonit c-ar fi fost ucis mai târziu de un fost deţinut, Herzog şi-a continuat cariera criminală mult timp după aceea.

Originalul german al lui Gustav: *Klatsch – er liegt auf allen Vieren, / doch der Hund will nicht krepieren!*

Originalul german al lui Gustav: *Es rattert der Brecher tagaus und tagein, / er rattert und rattert und bricht das Gestein, / zermalt es zu Schotter und Stunde auf Stund' / frißt Schaufel um Schaufel sein gieriger Mund. / Und die, die ihn füttern*

mit Müh und mit Fleiß, / sie wissen er frißt nur – doch satt wird er nie. / Erst frißt er die Steine und dann frißt er sie.
Edith Kurzweil, *Nazi Laws andJewish Lives: Letters from Vienna,* p. 153.
Relatarea se găseşte în Arad, Gutman şi Margaliot, *Documents on the Holocaust...,* pp. 143-144.
Rabinovici, *Eichmann's Jews...,* pp. 87 *sqq.*
Lista de pasageri de pe vasul SS *Veendam,* 24 ianuarie 1940, PNY; recensământul populaţiei din Statele Unite, 1940, NARA; Alfred Bienenwald, cerere de acordare a paşaportului american, 1919, NARA. Verii pe care-i avea Tini în America erau Bettina Prifer şi fratele ei, Alfred Bienenwald. Mama lor, Netti, originară din Ungaria, pare să fi fost soră cu mama lui Tini, Eva, născută Schwarz (Bettina Bienenwald, certificat de naştere, 20 octombrie 1899, *Geburtsbuch und Geburtsanzeigen* [Registrul naşterilor şi Anunţurile de naşteri], IKA).
Recensământul populaţiei din Statele Unite, 1940, NARA.
Memorandum al Departamentului de Stat al Statelor Unite din 26 iunie 1940, în David S. Wyman, *America and the Holocaust,* vol. IV, p. 1; vezi şi *ibidem,* p. v.
Gustav şi Fritz n-au înţeles niciodată de unde lacuse Tini rost de bani, de vreme ce nu avea voie să lucreze. în realitate, ea mai presta ocazional câte o muncă (scrisori către Kurt Kleinmann, 1941, DKK) şi mai primea câte ceva, probabil, de la rudele mai înstărite.

Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...*, p. 69; fişa de înregistrare a prizonierului de la Buchenwald nr. 1.1.5.3/6283376, ITS; certificatul de naştere al Jeanettei Rottenstein, 13 iulie 1890, în *Geburtsbuch,* IKA.

Termenul „neamuri" se referă, în *Vechiul Testament,* la populaţiile ne-evreieşti, cu care israeliţii veneau, totuşi, în contact *(n.trad.).*

Fritz a fost mutat la sectorul de grădinărit pe 5 aprilie 1940 (fişa de înregistrare a prizonierului de la Buchenwald nr. 1.1.5.3/6283377, ITS).

Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* pp. 44-45, 307; Hackett, *The Buchenwald Report,* p. 34. Numele mic al lui Hackmann este citat ca fiind când Hermann, când Heinrich. El a fost condamnat mai târziu chiar de SS, pentru delapidare.

Textual: „comandant de baracă" *(germ.),* membru al gărzilor SS, care comanda o baracă dintr-un lagăr *(n.trad.).*

Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* pp. 47, 49. Fritz îşi menţionează propria înălţime de pe atunci, de 1 metru şi 45 cm. Dar, în fotografia de familie din 1938, în care avea paisprezece ani, apărea doar cu puţin mai scund, în comparaţie cu sora lui adultă Edith (care avea 1 metru şi 57 cm, potrivit paşaportului ei – vezi DPP). Probabil că Fritz mai crescuse puţin în răstimpul de un an şi şase luni, cât trecuse de atunci, aşa că trebuia să fi depăşit înălţimea de 1 metru şi 52 cm, spre sfârşitul anului 1939.

Gustav Herzog s-a născut la Viena, la 12 ianuarie 1908 (intrare Gustav Herzog, 68485, AMP).
Stefan Heymann s-a născut la Mannheim, în Germania, la 14 martie 1896 (intrare Stefan Heymann, 68488, AMP).
Anton Semionovici Makarenko (1888-1939), pedagog şi scriitor rus, apoi sovietic, un teoretician al coloniilor de muncă, văzute ca instrumente pedagogice în educaţia tinerilor. în cartea *Pedagogiceskaia poema (Poemul pedagogic),* publicată în trei părţi în anii 1933-1935, narează istoria „Coloniei Gorki", o şcoală de reeducare pentru delincvenţii juvenili, din anii 1920 *(n.trad.).*
Citat după Anton Makarenko, *Road to Life: An Epic of Education,* titlul variantei în limba engleză a originalului rus intitulat *Poemul pedagogic,* traducere disponibilă *online* la adresa: www.marxistsfr.org/reference/archive/makarenko/works/road2/chO 1.html (accesată pe 2 mai 2017).
Textual: „O mică [piesă de] muzică nocturnă", titlul unei compoziţii de muzică de cameră a lui Mozart, din 1787 *(n.trad.).*
Fritz Kleinmann, în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* p. 54.
Hackett, *The Buchenwald Report,* pp. 42, 336; Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* p. 55.
Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* p. 78.
Marcă de *eau de Cologne* (textual, în limba franceză: „apă de Colonie [Köln]"),

produsă începând cu anul 1799 şi denumită astfel după numărul magazinului de pe *Glockengasse* („Aleea Clopotelor”) din Köln *(n. trad.).*

Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* pp. 78-79.

Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* p. 90.

Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* p. 57. Temperamentul şi obiceiurile acestui Schmidt, în general, sunt documentate de mărturiile multor foşti deţinuţi, citate în Hackett, *The Buchenwald Report.*

Textual: „Arma aerului”, denumire dată forţelor aeriene germane *(n.trad.).*

Textual: „Avuţie comună”, denumire dată încă, la vremea despre care e vorba, imperiului colonial britanic *(n. trad.).*

Cu toate că pretindeau a vorbi „în numele poporului”, cei mai mulţi britanici, de fapt, habar nu aveau de ce însemna o „coloană a cincea”, până în ziua în care ziarul *Daily Mail* şi-a declanşat campania (vezi Peter Gillman şi Leni Gillman, *„ Collar the Lot!”: How Britain Interned and Expelled Its Wartime Refugees,* pp. 78-79). Termenul „coloana a cincea” îşi avea originile în Războiul Civil din Spania, din anii 1936-1939, când un general le-a spus jurnaliştilor că avea patru coloane de trupe, la care se adăuga o a „cincea coloană”, în tabăra inamicului.

Roger Kershaw, *„ Collar the Lot!”: Britain 's Policy of Internment During the Second World War.* Cei mai mulţi refugiaţi evrei figurau în categoria C (scutiţi de internare), cu toate că 6.700 dintre ei fuseseră trecuţi în categoria B (supuşi

anumitor forme de restricţionare), iar 569 fuseseră consideraţi nişte ameninţări şi arestaţi. în realitate, însă, existau spioni şi sabotori activi în Marea Britanie, dintre care zeci au fost, în cele din urmă, arestaţi şi condamnaţi, dar majoritatea erau cetăţeni britanici, născuţi pe teritoriul Regatului Unit, nu imigranţi.

Gillman şi Gillman, *„ Collar the Lot!*"..., p. 153; Kershaw, *„ Collar the Lot!"...*

Winston Churchill, discurs în Camera Comunelor, 4 iunie 1940 (în *Hansard,* voi. 364 c. 794).

Gillman şi Gillman, *„Collar the Lot!"...*, pp. 167 *sqq.,* 173 *sqq.;* Kershaw, *„Collar the Lot!"...*

Bernard Wasserstein, *Britain and the Jews of Europe, 1939-1945,* p. 108.

Wasserstein, *Britain and the Jews of Europe...*, p. 83.

Casa era situată pe Terasa Reginald, la nr. 15 (diverse scrisori, LJL). Pe aceeaşi arteră, dar la nr. 4, locuia Richard la vremea căsătoriei lor (certificat de căsătorie, GRO). Casele în stil victorian de pe Terasa Reginald au fost demolate în anii 1980.

Comitetul Refugiaţilor Evrei din Leeds, scrisoare către Oficiul pentru Afaceri Interne, 18 martie 1940, LJL. Doamna Green locuia în Grădina St.Martin, la nr. 57.

Comitetele Refugiaţilor Evrei de la Londra şi Leeds, schimb de scrisori, 7 şi 13 iunie 1940, LJL.

Gillman şi Gillman, *„Collar the Lot!"...,* pp. 113, 133. Edith se înarmase cu un certificat de la medicul ei curant, dr. Rummelsberg (24 aprilie 1940, LJL),

probabil obţinut dintr-un motiv oarecare legat de munca ei sau de solicitarea de emigrare.
London, *Whitehall and the Jews...*, p. 171.
Nu există date documentare în legătură cu locul unde a fost internat Richard Paltenhoffer. Dosarul lui de caz pare să se fi numărat printre cele ulterior distruse meticulos chiar de Oficiul pentru Afaceri Interne (vezi baza de date www.discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9246 – accesată pe 30 septembrie 2017).
Secretarul organizaţiei Joint, scrisoare către Edith Paltenhoifer, 30 august 1940, LJL.
Secretarul organizaţiei Joint, scrisoare către Edith Paltenhoifer, 4 septembrie 1940, LJL.
Oficiul pentru Afaceri Interne, scrisoare către Comitetul Refugiaţilor Evrei de la Leeds, 16 septembrie 1940, LJL.
Victor Cazaiet în Camera Comunelor, 22 august 1940, în *Hansard,* voi. 364 c. 1534.
Rhys Davies în Camera Comunelor, 22 august 1940, în *Hansard,* voi. 364 c. 1529.
Oficiul pentru Afaceri Interne, scrisoare către Comitetul Refugiaţilor Evrei de la Leeds, 23 septembrie 1940, LJL.
Eliberarea lui Richard fusese aprobată pe 16 septembrie (fişă de la dosar 270/00271, HOI).
Citat în Jerry Silverman, *The Undying Flame: Ballads and Songs of the Holocaust,* p. 15.
Citat în Silverman, The Undying Flame..., p. 15.
Manfred Langer, în Hackett, *The Buchenwald Report,* pp. 169-170.

Citat în Silverman, *The Undying Flame...,* p. 15. Leopoldi a supravieţuit Holocaustului, în schimb Lohner-Beda şi-a găsit sfârşitul la Auschwitz, în 1942.

Hermann Wilhelm Goring (1893-1946), din 1940, după invadarea Franţei, mareşal al *Reich-xAui* german, rang superior întregii ierarhii militare *(n. trad.).*

Hackett, *The Buchenwald Report,* p. 42. Se pare că Fritz a fost transferat la sectorul de construcţii pe 20 august 1940, după ce a petrecut patru luni la grădinile de legume (fişa de înregistrare a prizonierului de la Buchenwald nr. 1.1.5.3/6283377, ITS).

Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...*, p. 72.

„Proeminenţii" din baraca numărul 17 aveau statuturi de rang mediu, totuşi. Regimul nazist îşi ţinea prizonierii politici de rang realmente înalt – foşti prim-miniştri, preşedinţi şi capete încoronate ale ţărilor cucerite – în izolare, adeseori în incinte secrete speciale din interiorul lagărelor de concentrare. Locul respectiv de la Buchenwald era o incintă zidită, din crângul de molid situat în faţa cazărmii celor de la SS.

Mohandas Karamchand (1869-1948), zis *Mahatma* („Sufletul cel Mare") Gandhi, om politic indian, care a introdus conceptul de rezistenţă non-violentă în lupta pentru obţinerea independenţei Indiei de Imperiul Britanic *(n. trad.).*

Gedenkstätte Buchenwald (Monumentele comemorative de la Buchenwald), www.buchenwald.de/en/1218/ (*site* accesat pe 14 mai 2017); Ulrich Weinzierl, în *Die Welt,* 1 aprilie 2005. Transferat la

Dachau în octombrie 1940, Fritz Grünbaum a murit acolo, în ziua de 14 ianuarie 1941.
Titlul original: *Das Land des Lächelns,* operetă în trei acte, prezentată pentru prima oară la Viena, în 1923 0*n.trad.).*
Titlul original: *Ich hab' mein Herz in Heidelberg verloren,* cântec din 1925 al compozitorului austriac Raimund Friedrich Vesely (1900-1954 – *n.trad.).*
Adept al concepţiilor lui Lev Davidovici Bronstein (1879-1940), zis Lev Troţki, revoluţionar şi politician sovietic, teoretician al marxismului, asasinat de oamenii lui Stalin, în Mexic *(n.trad.).*
Tomas Plänkers, *Ernst Federn: Vertreibung und Rückkehr*: *Interviews zur Geschichte Ernst Federns und der Psychoanalyse,* p. 158. Ernst Federn a supravieţuit la Buchenwald până la eliberare, în 1945; şi-a continuat cariera în psihanaliză şi a murit în 2007.
Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* p. 59.
Wachsman, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* pp. 224-225.
Wachsman, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* p. 225. Incinerarea este interzisă de legea iudaică, şi rămăşiţele incinerate sunt interzise în cimitire. Totuşi, sunt exceptate cazurile celor incineraţi împotriva voinţei lor, iar cenuşa trimisă familiilor din lagărele de concentrare a fost îngăduită în cimitirele evreieşti, de la bun început.
Tini Kleinmann, scrisoare către Comitetul pentru Ajutorarea Evreilor Germani, New York, martie 1941, DKK.

Margaret E. Jones, scrisoare către AFSC, noiembrie 1940, în Wyman, *America and the Holocaust,* vol. IV, p. 3.

Consulii, care nu erau nevoiţi să dea ochii ei înşişi cu solicitanţii de vize, erau, în general, nişte inimi împietrite, ba chiar sprijineau restricţiile antisemite în legătură cu imigraţia, deşi se pronunţau public împotriva regimului antisemit nazist (Bat-Ami Zucker, *În Search of Refuge: Jews and IJS Consuls in Nazi Germany, 1933-1941,* pp. 172-174).

Consulatul american de la Viena era mai înţelegător decât cele mai multe şi dispus, într-o oarecare măsură, să forţeze regulile *(ibidem,* p. 167).

Tini Kleinmann, scrisoare către Comitetul pentru Ajutorarea Evreilor Germani, New York, martie 1941, DKK.

Acest episod se bazează, în parte, pe interviurile pe care le-a dat Kurt Kleinmann, pe relatările scrise de el şi pe scrisori pe care le-a primit de la Tini Kleinmann, în iulie 1941, DKK; pe notiţele lui Fritz Kleinmann, DRG; şi pe date din listele de pasageri şi membri ai echipajului de pe vaporul SS *Siboney,* 27 martie 1941, PNY.

O relatare a unei asemenea plecări de la Viena se găseşte în Ruth Maier, *Ruth Maier 's Diary: A Young Girl's Life under Nazism,* pp. 112-113. Dacă trenul în care s-a urcat Kurt avea oră de plecare seara, Tini şi Herta n-ar fi avut voie să-l însoţească nici măcar până la gară, din cauza interdicţiei de circulaţie; un prieten de familie sau o rudă, în tot cazul ne-evrei, ar fi trebuit să-l ducă până acolo.

Liniile de Export Americane, compania care deţinea vasul în martie 1941 *(n.trad.).*

La data întâmplărilor descrise în aceste pagini, americanii erau încă în stare de neutralitate: abia după data de 7 decembrie 1941, când s-a produs atacul japonez de la Pearl Harbor, Statele Unite au declarat oficial război aşa-numitei Axe formate din Japonia, Italia şi Germania *(n.trad.).*

într-o traducere aproximativă: „Fă-mi o turtă, lă-mi o turtă, ucenicule brutar”; este unul dintre cele mai vechi exemple de poezioare pentru copii, care s-au păstrat în fondul de creaţii populare în limba engleză *(n.trad.).*

Vezi listele cu pasagerii şi membrii echipajului de pe SS *Siboney,* 27 martie 1941, PNY.

în ciuda eforturilor întreprinse de autorul cărţii de faţă, de însuşi Kurt şi de organizaţia *One Thousand Children* („O mie de copii”) de a-i regăsi pe Irmgard Salomon şi Karl Kohn, până în prezent nu a putut fi obţinută nici o informaţie referitoare la vieţile celor doi, ulterioare momentului despărţirii de Kurt Kleinmann.

Descrierea provine din registrele Sistemului de Selecţie pentru Serviciul Militar, Registrul de Grup nr. 147, NARA.

Apelativul *Uncie Sam* desemnează întruchiparea statului american însuşi (de la intiţialele *U.S.),* ca un bărbat cu trăsături severe, îmbrăcat cu o ţinută care trimite la drapelul naţional. Personajul ar fi fost inventat în timpul războiului din 1812-1815 dintre SUA şi Marea Britanie şi

l-ar fi avut ca model pe un anume Samuel Wilson (1766-1854), negustor de carne din oraşul Troy (Troia), statul New York *(n.trad.).*

Sau *masortim,* în comunităţile evreieşti, altele decât cele nord-americane.

Nici o relatare a omorului respectiv (jurnalul ţinut de Gustav Kleinmann; Emil Carlebach şi Herbert Mindus, în Hackett, *The Buchenwald Report,* pp. 164, 171-172; Erich Fein şi Karl Flanner, *Rot-Weiss-Rot in Buchenwald,* p. 74) nu menţionează ce anume a determinat gestul ucigaş al sergentului SS Abraham. Cesarani, *Final Solution...,* p. 317; Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* pp. 81-83; Fritz Kleinmann, în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* pp. 77-79.

Herbert Mindus afirmă (în Hackett, *The Buchenwald Report,* pp. 171-172) că Hamber muncea în sectorul de construcţii şi sugerează că incidentul s-a petrecut pe şantierul garajului celor de la SS. Totuşi, relatarea lui a fost scrisă patru ani mai târziu, în timp ce jurnalul ţinut de Gustav Kleinmann a fost contemporan cu evenimentele şi, probabil, mai precis, chiar dacă oferă mai puţine detalii. Gustav susţine că Hamber lăcea parte din coloana de tractare (vezi şi Fein şi Flanner, *Rot-Weiss-Rot in Buchenwald,* p. 74) şi că incidentul s-a petrecut într-o parte excavată a Departamentului de Afaceri Economice. Unele relatări (Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* p. 288) îl plasează spre sfârşitul anului 1940, dar el a avut loc, de fapt, în primăvara lui 1941.

Eduard era trecut în registre sub numele Edmund (Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* p. 298), dar toată lumea îl ştia drept Eduard (de exemplu, Fritz Kleinmann, în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...*, p. 81; Herbert Mindus, în Hackett, *The Buchenwald Report,* p. 171).
Relatare a lui Emil Carlebach, în Hackett, *The Buchenwald Report,* p. 164.
Ibidem.
Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* p. 298.
Denumire dată unei funcţii semi-oficiale aflate, ca rang, în subordinea unui *kapo.*
Aici, Gustav se exprimă enigmatic: foloseşte cuvântul *Aktion,* cu sensul de „campanie" sau „operaţiune specială", dând a se înţelege că avea în minte un soi oarecare de rezistenţă concertată, în rândurile coloanei de tractare, *acţiune* condusă de Eduard Hamber. Totuşi, scrierea lui este mai mult decât eliptică, probabil pentru că, deşi simplul fapt de a fi ţinut un jurnal era totuna cu o certă condamnare la moarte pentru el, dacă era descoperit, consecinţele ar fi fost cu mult mai rele, dacă jurnalul respectiv mai conţinea şi probe în legătură cu activităţile celor de la SS.
Tini Kleinmann, scrisoare către Kurt Kleinmann, 15 iulie 1941, DKK.
Ordin din 14 mai 1941, în Gold, *Geschichte der Juden in Wien...*, pp. 106-107.
Cesarani, *Final Solution...*, p. 443.
Rabinovici, *Eichmann's Jews...*, p. 136.
Cesarani, *Final Solution...*, p. 418.

Tini Kleinmann, scrisoare către Kurt Kleinmann, 5 august 1941, DKK.
Tini Kleinmann, scrisoare către Kurt Kleinmann, 15 iulie 1941, DKK.
Tini Kleinmann, scrisori către Kurt Kleinmann, iulie-august 1941, DKK.
Fişele de înregistrare a prizonierilor de la Buchenwald n-rele 1.1.5.3/ 6283389, respectiv 1.1.5.3/6283376, ITS. Fişele indică patru pachete pentru care s-a semnat în decursul anului 1941 – câte unul pentru Gustav şi Fritz pe 3 mai, unul pentru Fritz pe 22 octombrie şi unul pentru Gustav pe 16 noiembrie. Toate conţineau obiecte de îmbrăcăminte.
în originalul german al jurnalului ţinut de Gustav: *Wir sind die IJnzertrennlichen* – textual: „Suntem inseparabilii". în limba germană, termenul este folosit pentru păsările zise peruşi, o specie de papagali care formează cupluri monogame perene. Este şi titlul german al filmului *Inseparabilii* (1988), în regia lui David Cronenberg, despre doi fraţi gemeni identici.
William L. Shirer, în Cesarani, *Final Solution...*, p. 285.
Stein, *Buchenwald Concentration Camp...*, pp. 124-126; Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* pp. 248-258; Cesarani, *Final Solution...*, pp. 284-286.
Doctorul SS Waldemar Hoven, în Stein, *Buchenwald Concentration Camp...*, p. 124.
Gustav datează acest episod în august 1941. în mod normal, prezintă datele cu multă acurateţe, dar aici se pare că descria evenimentele din primăvară şi

vară la modul retrospectiv – probabil la sfârşitul anului –, drept care cronologia şi cifrele lui referitoare la această perioadă nu sunt foarte precise.
Stein, *Buchenwald Concentration Camp...*, p. 59.
Otto Kipp, în Hackett, *The Buchenwald Report,* p. 212.
Infirmierul SS Ferdinand Romhild, în Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* p. 126.
Ce-i drept, mulţi dintre conducătorii bolşevici revoluţionari din 1917 fuseseră evrei, şi la fel de adevărat este că regimul sovietic îi eliberase pe evreii ruşi de oprimarea antisemită a regimului ţarist. Dar pretinsa conexiune dintre evreimea mondială şi comunism era doar o fantezie din mintea ideologilor nazişti, un banal echivalent modern al acuzaţiei cu asasinarea de copii creştini de către evrei, pentru a le folosi sângele în ritualurile lor.
Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* p. 260.
Gustav Kleinmann plasează acest moment, în jurnalul său, pe 15 iunie. Datarea lui este imposibilă, însă, de vreme ce războiul dintre Germania şi Uniunea Sovietică a izbucnit abia pe 22 iunie. Este, şi acesta, un exemplu de cum a greşit Gustav datările pentru evenimentele din cursul anului 1941, pentru că a scris despre ele din memorie, la sfârşitul anului (vezi nota 255, p. 185). Cu excepţia datei, toate celelalte amănunte ale relatării sale sunt coroborate cu cele din multe alte surse.
Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* pp. 121-124; Hackett, *The Buchenwald Report,* pp. 236 *sqq.;* Wachsmann, *KL: A*

History of the Nazi Concentration Camps, pp. 258 *sqq.* Denumirea „Comando 99" făcea referire la numărul de telefon de la grajduri.

Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* p. 85; Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* pp. 277 *sqq.*

Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* pp. 121-123.

Gustav a folosit cuvântul *Justiflzierungen* (Justificări"), un eufemism folosit uneori pentru execuţiile sumare, a cărui traducere nu poate fi decât aproximativă. Fritz Kleinmann, în Gărtner şi Kleinmann, *Doch der Hundwill nicht krepieren...*, p. 12, notă.

Narodnîi Komissariat Vnutrennih Del – Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne, denumire dată poliţiei secrete sovietice, condusă la vremea respectivă de Lavrenti Pavlovici Beria (1899- 1953), care-şi avea sediul în clădirea închisorii *Lubianka* din Moscova *(n.trad.).*

Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* pp. 270-271. Un efect asemănător fusese remarcat în rândurile comandourilor morţii de pe frontul de Est, aşa-numitele *Einsatzgruppen* („grupe de intervenţie"): împuşcarea multor victime de la mică distanţă, într-un interval de timp prelungit, îi traumatiza chiar şi pe SS-iştii cei mai duri şi mai devotaţi (Cesarani, *Final Solution...,* p. 390). Acesta a fost unul dintre motivele pentru care s-a trecut la utilizarea camerelor de gazare în lagărele de concentrare şi la obligarea unor echipe de prizonieri (aşa- numitele

Sonderkommandos – „echipe specializate”) să manevreze cadavrele. Mai târziu cunoscut sub numele de Ding-Schuler. [Erwin Oskar Ding-Schuler (1912-1945) avea rangul de SS - *Sturmbannführer* (echivalent cu cel de maior) şi a lăcut experimente medicale pe circa o mie de deţinuţi. S-a spânzurat la vârsta de treizeci-şi-doi de ani *(n.trad.)]*

Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* pp. 58-59; declaraţii ale martorilor, în Hackett, *The Buchenwald Report,* pp. 71, 210, 230; Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* p. 435.

Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* p. 58.

Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* pp. 200-203; Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* p. 435.

Serurile cu tifos administrate acolo fuseseră concepute în colaborare de SS, de compania chimică IG Farben şi de *Wehrmacht,* cu scopul de a produce un vaccin pentru soldaţii germani care luptau pe frontul de Est, unde tifosul devenise endemic.

Fritz Kleinmann, în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* pp. 79-80.

Völkischer Beobachter, în Cesarani, *Final Solution...*, p. 421.

Rees, *The Holocaust: A New History,* p. 231; Cesarani, *Final Solution...,* pp. 421 *sqq.;* note cu privire la numărul de intrare 2005.506.3, de la Muzeul de Comemorare a Holocaustului din Statele Unite ale Americii, la adresa: www.collections.ushmm.org/search/catalog/irn523540 (accesată pe 30 mai 2017).

Rabinovici, *Eichmann 's Jews...*, pp. 110-111.
Tini Kleinmann, scrisoare către Samuel Barnet, 19 iulie 1941, DKK.
Fritz Kleinmann, în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* p. 83.
Rees, *The Holocaust: A New History,* p. 231; Cesarani, *Final Solution...,* pp. 422 *sqq.*
Ordinul lui Heinrich Müller, de la RSHA *(Reichssicherheitshauptamt* – Oficiul Principal pentru Siguranţa *Reich*-ului), 23 octombrie 1941, în Arad, Gutman şi Margaliot, *Documents on the Holocaust...,* pp. 153-154.
Michael Dror, „News from the Archives", în *Yad Vashem Jerusalem,* 81, octombrie 2016, p. 22. Arnold Frankfurter a murit la Buchenwald, fie pe 14 februarie (Felix Czeike, *Historisches Lexikon Wien,* vol. 2, p. 357), fie pe 10/19 martie 1942 (Felicitas Heimann-Jelinek, Lothar Höbling şi Ingo Zechner, *Ordnung muss sein: Das Archiv der Israelitischen Kultus gemeinde Wien,* p. 152). Acesta îi căsătorise pe Gustav Kleinmann şi Tini Rottenstein la Viena, în ziua de 8 mai 1917 (Dieter J. Hecht, *„Der König rief und alle, alle kamen „: Jewish Military Chaplains on Duty in the Austro-Hungarian Army Düring World War I,* pp. 209-210).
Fritz Kleinmann, în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* p. 82.
Cesarani, *Final Solution...,* pp. 445-449.
Stein, *Buchenwald Concentration Camp...*, p. 128.

Hermann Einziger, în Hackett, *The Buchenwald Report,* p. 189.
Gustav afirmă clar că Greuel a fost sergentul SS implicat. El creează o confuzie, însă, fiindcă pare să spună că incidentul s-a petrecut în timpul unui „transport de pietriş de la concasor". Totuşi, este vorba de această întâmplare în contextul în care scrie despre cum erau transportate trunchiuri de copaci din pădure. E de presupus că echipa lui lucra cu ambele materiale, alternativ. Faptul că unii dintre oamenii lui Gustav nu transportau nimic, în situaţia respectivă, sugerează că incidentul a survenit în timpul transportării de buşteni, şi nu de pietriş (care s-ar fi făcut cu vagonetul).
Robert Siewert şi Josef Schappe, în Hackett, *The Buchenwald Report,* pp. 153, 160.
Fritz afirmă că Leopold Moses a plecat la Natzweiler în 1941 (vezi Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* p. 50). Totuşi, la vremea respectivă, lagărul de la Natzweiler avea un număr foarte mic de prizonieri (transferaţi de la Sachsenhausen); abia în primăvara lui 1942, au început să fie trimise acolo contingente mari (Jean-Marc Dreyfus, în G.R Megargee [editor] – *The United States Holocaust Memorial Museum Encyclopedia of Camps and Ghettos, 1933-1945,* vol. 1B, p. 1007).
Fritz Kleinmann, în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* p. 82 (scrisoarea originală de la Tini, pe care Fritz nu a văzut-o, nu s-a păstrat).
Fostul teritoriu sovietic, aflat acum sub stăpânire germană, fusese împărţit în

două Comisariate ale *Reich*-ului (*Reichskommissariat): Ostland* (Teritoriul de Est) şi Ucraina. Dincolo de aceste regiuni, mai era o zonă de război încă şi mai mare, în spatele liniei de front germane.
Instrucţiunile pentru deportaţii din *Altreich* [sau *Altes Reich* – Vechiul *Reich,* adică teritoriul Germaniei dinainte de 1938 *(n.trad.)]* şi *Ostmark* [Marca de Est, denumire dată fostului stat austriac independent după *Anschluss*. între 1938 şi 1942 *(n.trad.)]* în *Ostland* sunt detaliate în Cesarani, *Final Solution...,* p. 428; Christopher Browning, *The Origins of the Final Solution: The Evolution of Nazi Jewish Policy, September 1939 – March 1942 (Comprehensive History of the Holocaust),* p. 381; şi într-un memorandum din Arad, Gutman şi Margaliot, *Documents on the Holocaust...,* pp. 159-161. Broşura cu instrucţiuni, împărţită supervizorilor transportului la Viena, este citată integral în Gold, *Geschichte der Juden in Wien...,* pp. 108-109. Relatarea unui deportat este dată în mărturia supravieţuitorului vienez Wolf Seiler (deportat la 6 mai 1942); documentul 854, DOW.
Transporturile de evrei către *Ostland* au început în noiembrie 1941; au fost şapte în acea lună, din mai multe oraşe germane, inclusiv unul de la Viena (Alfred Gottwal dt, *Logik und Logistik von 1300 Eisenbahnkilometern [Logică şi logistică pe o cale ferată lungă de 1.300 de kilometri],* în W. Barton [editor], *Ermordet inMaly Trostinec: Die österreichischen Opfer der Shoa in Weißrussland,* p. 54).

Programul a fost întrerupt, din cauza cerinţelor de logistică formulate de *Wehrmacht,* şi reluat în luna mai 1942; de atunci până în octombrie acelaşi an, au mai fost nouă transporturi de la Viena, săptămânale în ultima parte a lui mai şi în iunie *(ibidem;* vezi şi Alfred Gottwaldt şi Diana Schulle, *Die „Judendeportationen" aus dem Deutschen Reich 1941-1945,* pp. 230 *sqq.;* Irene Sagel-Grande, H.H. Fuchs şi C.F. Rüter, *Justiz und NS-Verbrechen: Sammlung Deutscher Strafurteile wegen Nationalsozialistischer Tötungsverbrechen 1945-1966,* vol. XIX, pp. 192-196).

Fosta şcoală a fost utilizată la începutul anului 1941 şi din octombrie 1941 până în octombrie 1942 ca lagăr de trecere *(Sammellager;* toate acestea erau organizate în clădiri ale unor foste şcoli) pentru evreii deportaţi *(n.trad.).*

Combinaţie de lagăr de concentrare şi ghetou, înfiinţat în oraşul de astăzi Terezin, de pe teritoriul actualei Republici Cehe *(n.trad.).*

Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* p. 69; fişa de înregistrare a prizonierului de la Buchenwald nr. 1.1.5.3/6283376, ITS.

Soţul Berthei fusese ucis în Primul Război Mondial, iar ea nu se recăsătorise (certificatul de naştere al Berthei Rottenstein, 29 aprilie 1887, *Geburtsbuch,* IKA); *Lehmanns Adressbuch (Anuarul lui Lehmann)* pentru Viena pe 1938, WLO; relatările despre pierderile de vieţi omeneşti, în *Illustrierte Kronen Zeitung,* 4 iunie 1915, p. 6; K-u-k

Kriegsministerium, *Verlustliste Nr 209 ausgegeben am 13.7.1915,* p. 54.
Nu se ştie cu precizie cât de mult au fost ţinute în *Sammellager* (lagărul de adunare/trecere) Tini şi Herta Kleinmann; unii deportaţi aşteptau câte o săptămână sau mai mult, dar, cum numerele de ordine pentru deportare ale celor două erau foarte ridicate (vezi nota 298, p. 209), probabil că li s-a notificat deportarea foarte târziu şi nu aveau cum să fie ţinute prea mult.
încărcarea putea să dureze şi peste cinci ore (vezi, de exemplu, raportul poliţiei asupra transportului Da 230, din octombrie 1942, DOW).
Deportaţii sunt enumeraţi în lista de plecare a celor de la Gestapo pentru transportul nr. 26 (Da 206), din 9 iunie 1942, 1.2.1.1/11203406, ITS; date limitate sunt disponibile şi în *Erfassung der Österreichischen Holocaustopfer* (Baza de Date a Victimelor Austriece ale Holocaustului), DOW şi YVS.
Tini Rottenstein s-a născut la 2 ianuarie 1893, în blocul de apartamente de pe *Kleine Stadtgutgasse* nr. 6, în apropiere de *Praterstern* (Intersecţia Prater), conform Registrului de Naşteri pe anul 1893, IKA.
Aspangbahnhof – Gara Aspang – a fost demolată în 1976. O mică piaţă – *Platz der Opfer der Deportation* (Piaţa Victimelor Deportării) – se află acum pe locul fostei gări, comemorând, printr- un monument, miile de victime deportate din acea gară.
în octombrie 1938, în urma Conferinţei de la München, Hitler a primit acordul

celorlalte puteri europene (Franţa, Italia, Marea Britanie), pentru a ocupa Ţinutul Sudeţilor (*Sudetenland*), cu populaţie predominant germană. în martie 1939, Germania a invadat ce mai rămăsese din Cehoslovacia şi a împărţit acel teritoriu în Protectoratul Boemiei şi Moraviei şi Republica Slovacă, stat clientelar al regimului nazist *(n.trad.).*

în urma Pactului Molotov-Ribbentrop, semnat la 23 august 1939, Germania a invadat Polonia cu trupe în ziua de 1 septembrie, iar Uniunea Sovietică, la 17 septembrie 1939. Ţara a fost integral împărţită între cele două puteri invadatoare *(n.trad.).*

Astăzi, se numeşte *Zablocie in Zywiec* şi e situat în Polonia.

Ruta este dată în Gottwaldt, *Logik und Logistik...*, din W. Barton (editor), *Ermordet in Maly Trostinec...*, pp. 48-51.

Timpii sunt estimaţi după raportul poliţiei din Viena în privinţa transportului Da 230, din octombrie 1942, DOW.

Astăzi, Vawkavîsk, în Belarus.

La începutul războiului, divizia *Totenkopfverbände* (Unităţile „Cap-de-Mort") a fost plasată sub comanda generală a corpului *Waffen-SS.* Veteranii personalului de gardă au fost trimişi să lupte pe frontul de Est. Au fost înlocuiţi, în lagăre, de noi voluntari şi de recruţi.

însemnele cu capul-de- mort erau purtate la chipiu de toţi SS-iştii, dar numai cei din unităţile propriu-zise „Cap-de-Mort" le purtau şi la gulere.

SiPo-SD era denumirea informală a unităţilor combinate pe care le formau poliţia de securitate de la SS

(Sicherheitspolizei – SiPo) şi serviciul de siguranţă *(Sicherheitsdienst* – SD). SiPo, la rândul ei o combinaţie între Gestapo şi poliţia criminală, era deja un serviciu defunct la vremea respectivă şi fusese absorbită de RSHA *(Reichssicherheitshauptamt* – Oficiul Principal pentru Siguranţa *Reich*- ului), dar formula se mai folosea încă pentru acele unităţi comune poliţie-SD, care operau pe teritoriile răsăritene.

Mărturia supravieţuitorului Wolf Seiler (deportat la 6 mai 1942), documentul 854, DOW; mărturia lui Isaak Grünberg (deportat la 5 octombrie 1942), citat în Gottwaldt, *Logik und Logistik...*, din W. Barton (editor), *Ermordet in Maly Trostinec...*, p. 49.

Gottwaldt, *Logik und Logistik...*, în W. Barton (editor), *Ermordet in Maly Trostinec...*, p. 51.

Transportul care a părăsit Viena în ziua de 9 iunie 1942 este înregistrat ca sosind la Minsk fie sâmbătă, pe 13, fie luni, pe 15 iunie; rapoartele căilor ferate indică prima dată, în timp ce un raport al locotenentului SS Arlt (16 iunie 1942: dosarul 136 M.38, YVP) o indică pe cea de-a doua. Contestatarii Holocaustului au invocat această discrepanţă, când au pus sub semnul întrebării masacrele de la Malîi Trasţianeţ. De fapt, ea s-a datorat relaţiilor de muncă din industrie: începând cu luna mai 1942, muncitorii feroviari de la Minsk nu mai aveau obligaţia de a munci în zilele de la sfârşit de săptămână, prin urmare trenurile care ajungeau într-o zi de sâmbătă erau parcate în gara de la Kojdanöw, în

suburbiile oraşului bielorus, până luni dimineaţa (vezi Gottwaldt, *Logik und Logistik...*, în W. Barton [editor], *Ermordet inMaly Trostinec...*, p. 51).

Tini Kleinmann, scrisoare către Kurt Kleinmann din 5 august 1941, DKK. Sursele utilizate aici au fost mai ales relatări secundare (Sybille Steinbacher, *Deportiert von Wien nach Minsk [Deportată de la Viena la Minsk],* în W. Barton [editor], *Ermordet inMaly Trostinec...,* pp. 31-38; Sagel-Grande, Fuchs şi Rüter, *Justiz und NS-Verbrechen...,* pp. 192-196; Christian Gerlach, *Kalkulierte Morde: Die deutsche Wirtschafts- und Vernichtungspolitik in Weißrußland 1941 bis 1944,* pp. 747-760; Petra Rentrop, *Maly Trostinec als Tatort der „Endlösung",* în W. Barton [editor], *Ermordet inMaly Trostinec...,* pp. 57-71; Mark Aarons, *War Criminals Welcome: Australia, a Sanctuary for Fugitive War Criminals Since 1945,* pp. 71-76), rapoarte oficiale (locotenent SS Arlt, 16 iunie 1942: dosarul 136 M.38, YVP) şi mărturii personale furnizate de supravieţuitori (Wolf Seiler, documentul 854; DOW; Isaak Grünberg, citat în diverse cazuri precedente).

Rentrop, *Maly Trostinec als Tatort der „Endlösung",* în W. Barton (editor), *Ermordet in Maly Trostinec...,* pp. 57-71 (aici, p. 64).

Arthur Nebe (1894-1945), al cărui rang în forţele de poliţie era doar asimilat celor din structurile SS, a fost implicat în complotul pentru asasinarea lui Hitler din iulie 1944, fără să întreprindă nimic, de fapt, pentru că ordinele de acţiune nu au

mai ajuns până la el. Ulterior, s-a ascuns, dar a fost prins şi condamnat la moarte, după care a fost spânzurat cu o coardă de pian, de un cârlig de atârnat carnea, într-un abator *(n.trad.).*

Cesarani, *Final Solution...,* pp. 356 *sqq*. Un asemenea comando specializat era, de fapt, un sector aparte al muncii forţate, din care făceau parte prizonieri ai lagărelor de concentrare, puşi să manevreze victimele înaintea execuţiei şi după aceea.

Steinbacher, *Deportiert von Wien nach Minsk,* în W. Barton (editor), *Ermordet in Maly Trostinec...,* pp. 31-38; Sagel-Grande, Fuchs şi Rüter, *Justiz und NS-Verbrechen...,* pp. 192-196; Gerlach, *Kalkulierte Morde...,* pp. 747-760; Rentrop, *Maly Trostinec als Tatort der „Endlösung",* în W. Barton (editor), *Ermordet in Maly Trostinec...,* pp. 57-71.

Lagărul de concentrare de la Malîi Trasţianeţ este rar menţionat în literatura generală despre Holocaust; nici măcar în lucrarea-mamut, în patru volume, a lui G.P Megargee, *The IJSHMM Encyclopedia of Camps and Ghettos, 1933- 1945,* nu există o intrare separată pentru el, ci doar câteva referinţe în articolul despre lagărul de la Minsk (vol. 2B, pp. 1234, 1236).

Există multe variante ale scrierii acestei denumiri în diversele texte: în limba bielorusă modernă, i se spune *Malîi Troscieniec;* altele ar fi *Trostenets, Trostinets, Trostinec, Trostenez, Trastsianiets, Trascianec.* în limba germană, i se spune uneori *Klein Trostenez.*

Mărturia lui Wolf Seiler, documentul 854; DOW.
Sagel-Grande, Fuchs şi Rüter, *Justiz und NS-Verbrechen...,* p. 194.
Aarons, *War Criminals Welcome...,* pp. 72-74.
Sagel-Grande, Fuchs şi Rüter, *Justiz und NS-Verbrechen...,* p. 194.
Aarons, *War Criminals Welcome...,* pp. 72-74.
Rentrop, *Maly Trostinec als Tatort der „Endlösung",* în W. Barton (editor), *Ermordet in Maly Trostinec...,* pp. 57-71 (aici, p. 65). Este posibil, de fapt, să fi existat până la opt camioane de gazare în Belarus, dar numai trei sau patru par să fi fost utilizate la Malîi Trasţianeţ (Gerlach, *Kalkulierte Morde...,* pp. 765-766).
Sagel-Grande, Fuchs şi Rüter, *Justiz und NS-Verbrechen...,* pp. 194-195.
Locotenent SS Arlt, 16 iunie 1942: dosarul 136 M.38, YVP.
Tini se referea la această ieşire cu barca şi la copilăria ei, în ultima scrisoare pe care i-a scris-o lui Kurt, din 15 iulie 1941, DKK.
în total, potrivit Arhivei Documentare a Rezistenţei Austriece *(Dokumentationsarchiv des Österreichischen Widerstandes* – www.doew.af). în jur de 9.000 de evrei au fost deportaţi de la Viena în lagărul de la Malîi Trasţianeţ. Nu se cunosc decât şaptesprezece supravieţuitori, dintre toţi aceştia. Numărul total al celor ucişi la Malîi Trasţianeţ nu se cunoaşte cu siguranţă, dar estimările merg până la 200.000 de evrei germani, austrieci şi bieloruşi, plus prizonieri de război

sovietici, omorâţi acolo între 1941 şi 1943, când lagărul a fost închis (Martin Gilbert, *The Holocaust: The Jewish Tragedy,* p. 886, nota 38).

Potrivit unei relatări oferite după război de prizonierul Hermann Einziger (în Hackett, *The Buchenwald Report,* p. 189), incidentul respectiv s-ar fi petrecut în aprilie, şi lucrătorii care-şi laceau sectoarele acolo ar fi cărat buştenii către lagăr cu mâinile goale. Totuşi, Gustav, în jurnalul său (revenind, în 1942, la obişnuita sa precizie în materie cronologică), sugerează că era, de fapt, mai târziu (pe la mijlocul verii sau spre sfârşitul ei) şi că buştenii erau încărcaţi într-un car. Einziger spune că Friedmann era din Mannheim; Gustav – că era din Kassel. Nici unul nu oferă vreun alt detaliu despre acel deţinut.

Interdicţia referitoare la primirea evreilor la infirmerie fusese ridicată la un moment dat, dar nu se ştie când anume.

Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* pp. 138-139; Ludwig Scheinbrunn, în Hackett, *The Buchenwald Report,* pp. 215-216.

Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* pp. 36-37; Hackett, *The Buchenwald Report,* p. 313.

Ordin emis la 5 octombrie 1942, citat în Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* p. 128.

Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* pp. 128-129.

Asta s-a întâmplat la o săptămână întreagă după elaborarea listei, pe 8 octombrie 1942 (Ştefan Heymann, în Hackett, *The Buchenwald Report,* p. 342).

Fritz nu explică acest lucru în amintirile sale. SS-iştii nu i-ar fi solicitat o asemenea recunoaştere, aşa încât a fost, eventual, în beneficiul lui Siewert, pentru situaţia în care ar fi fost acuzat de complicitate la plecarea lui Fritz sau de a-l fi forţat să plece.
în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* p. 86, Fritz afirmă că într-un vagon încăpeau optzeci de oameni; totuşi, comandantul Pister ceruse de la compania feroviară un tren format din zece vagoane de vite sau marfă, plus un vagon de pasageri, pentru personalul SS (Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* pp. 128-129). Fritz menţionează data plecării ca fiind 18 octombrie şi pe cea a sosirii la Auschwitz, ca fiind 20 octombrie, aşadar decalat cu o zi.
Gustav foloseşte o expresie metaforică: *Himmelfahrtskommando,* care s-ar traduce, textual, prin „misiune de călătorie spre cer", echivalentul german al unei „misiuni sinucigaşe" sau al unui „ordin de tip kamikaze"

PARTEA A TREIA

LA AUSCHWITZ

CAPITOLUL 11
UN ORAS NUMIT OSWIE CIM

ŽXÎTQ

Un alt tren, un alt timp...

Gustav s-a trezit din picoteală, cu pleoapele răzbătute de lumina soarelui şi cu nările pline de un amestec de mirosuri: de serj, de trupuri de bărbaţi năduşiţi, de fum de tutun, de piele şi de ulei de uns armele. în urechi, i se înghesuiau *tâgâdâm-tâgâdâm-tâgâdâm-vX* constant al trenului şi vocile încâlcite ale atâtor camarazi, brusc ridicate şi transformate în cântec. Erau în toane bune, băieţii, cu toate că se îndreptau cu toţii, probabil, către moarte. Gustav şi-a frecat ceafa, care-l durea, pentru că-şi rezemase capul de raniţă, şi şi-a recuperat arma, care-i alunecase pe jos.

Ridicându-se în picioare şi trăgând cu ochiul prin ferestruica laterală, a simţit pe obraz adierea caldă a verii şi a reuşit să discearnă parfumurile pajiştilor, când şi când se mai risipea fumul scos de

locomotivă. Câmpurile de grâu legănate de vânt erau în faza verde-aurie, în curs de coacere, pentru a fi recoltate. O clopotniţă de biserică s-a ivit brusc într-o spărtură din creasta de coline, care se profila în depărtare; dincolo de ea, se înălţau munţii Beskid înverziţi, iar dincolo şi de ei, se zăreau, ca o cortină fantomatică, Babia Gora – Munţii Vrăjitoarelor. Era tocmai tărâmul copilăriei lui. După şase ani petrecuţi la Viena, i se părea straniu, în felul aparte în care-ţi revine brusc – şi foarte vie – o amintire pe care o credeai de mult uitată.

Fusese recrutat în Armata Imperială-şi-Regală austriacă în primăvara lui 1912, după ce împlinise douăzeci-şi-unu de ani.— Fiind născut în Galiţia, fusese repartizat în Regimentul 56 Infanterie, cu sediul în districtul Cracovia. Pentru cei mai mulţi tineri din clasa muncitoare, serviciul militar era un interludiu bine-venit: le

oferea condiţii bune de trai şi prilejul să-şi mai lărgească orizonturile. Mulţi erau neştiutori de carte şi munceau pentru nişte lefuri de nimic; majoritatea nu fuseseră niciodată mai departe de satul următor. în Galiţia, cei mai mulţi nici nu vorbeau germana – şi erau chiar şi din cei care nu ştiau să spună cât era ceasul.— Gustav, cel puţin, văzuse lumea largă în mai mare măsură decât cei mai mulţi dintre cei recrutaţi odată cu el, fiindcă trăise la Viena şi vorbea polona şi germana deopotrivă, dar era sărac, fiindcă-şi făcea ucenicia de tapiţer, aşa încât armata îi oferise o anumită stabilitate. Avea parte şi de un mediu incitant – imperiul austriac fusese odinioară cel mai mare din Europa, şi Armata Imperială-şi-Regală încă mai păstra vie şi colorată vechea panoplie de husari şi dragoni, în elegante uniforme de paradă şi cu o pompă nesfârşită, de la

nenumăratele drapele şi stindarde cu vulturul bicefal, care fluturau peste toţi şi toate.

Lui Gustav, serviciul militar îi prilejuise o revenire în ţara de baştină, primii doi ani petrecându-şi-i într-un oraş-garnizoană de la nordul munţilor Beskid, cam la jumătatea drumului dintre satul său natal, Zablocie, şi Oswişcim, un orăşel de la frontiera cu Prusia, plăcut, prosper, dar care altminteri nu ieşea în evidenţă sub nici o formă. Timp de doi ani, dusese o viaţă de cazarmă: toată ziua marşuri, făcut de bocanci cu cremă şi lustruit de alămuri, cu câte un exerciţiu de teren şi nişte manevre, din când în când. Şi apoi, în 1914, când recruţii anului 1912 se gândeau că nu mai aveau mult, până ar fi scăpat de armată şi s-ar fi întors la fermele şi atelierele lor, cu pragul bărbăţiei trecut – atunci izbucnise războiul.

Dintr-odată, Regimentul 56 Infanterie se trezise mobilizat şi

pornise în marş către gară, împreună cu tot restul Diviziei XII Infanterie, ca să se îmbarce în trenuri către oraşul-fortăreaţă Przemysl— – punctul de lansare al întregului regiment în acţiunea de pătrundere pe teritoriul rusesc —, Gustav şi camarazii lui mărşăluiseră cu pas alert, deşi aveau raniţele atât de grele, pe ritmul muzicii militare, care zbiera din toţi bojocii marşul vibrant al lui Daun—, în uniformele lor impecabile cenuşii, cu o nuanţă de verde-oţelit, cu mustăţile cernite, rânjindu-le fetelor de pe margine, care le făceau cu mâna de rămas-bun, şi arătându-se atât de satisfăcuţi de ei înşişi, cum numai tinerii ştiu să fie. Plecaseră să-i fugărească pe ruşi până hăt-departe, la Sankt-Petersburg.

Deja nu mai păşeau la fel de sprinten după cinci zile, după ce călătoriseră în vagoane de vite şi fuseseră obligaţi să

mărşăluiască forţat, ca pedeapsă, ducând în spate raniţe de douăzeci-şi-ceva de kilograme, cu mantalele de iarnă prinse deasupra lor, cu muniţie, cu lopeţi de campanie şi raţii pentru multe zile, cu pielea umerilor zdrelită de curelele puştilor şi cu picioarele umflate în bocanci. Fruntaşul Gustav Kleinmann şi camarazii lui de pluton erau mai bine pregătiţi pentru pat şi pahar, decât pentru bătălie. în acea primă zi, nu li se oferise prilejul nici să se odihnească, nici să lupte. Aveau ca destinaţie oraşul Lublin, unde ar fi urmat să facă joncţiunea cu o forţă prusacă de înaintare, care s-ar fi apropiat dinspre nord. în timp ce regimentele din flancul lor stâng se ciocniseră de o rezistenţă aprigă din partea ruşilor şi înregistraseră o mulţime de pierderi, ei, Regimentul 56, abia dacă se întâlniseră cu picior de om: nu făcuseră altceva, decât să

mărşăluiască întruna, cât fusese de lungă ziua, pătrunzând pe teritoriul rusesc din ce în ce mai adânc.—
Gustav şi-a întins piciorul rănit, într-o poziţie ceva mai comodă. Afară, un ger galiţian aprig muşca marginile ferestrelor, după ce un strat gros de zăpadă se întinsese peste tot şi toate.

După vara sufocantă, urmaseră o toamnă cumplită şi o iarnă blestemată. Cu toate că-i făcuseră pe soldaţii ruşi să se retragă în dezordine, trupele austriece fuseseră trădate de o conducere neinspirată, iar germanii nu le acordaseră sprijinul cuvenit. Ruşii se regrupaseră, în scurt timp, şi începuseră să recâştige terenul pierdut.— Totul se transformase într-o debandadă, regimentele austriece risipite retrăgându-se pe toată lungimea frontului.

Populaţia civilă fusese cuprinsă de panică, iar gările şi drumurile ajunseseră ticsite de refugiaţi. Evreii, mai ales, trăiau

îngroziţi: legile antisemite ale Rusiei ţariste erau notorii. într-adevăr, mulţi evrei din Galiţia erau descendenţii celor care fugiseră de pogromurile ruseşti. Trupele ruse care înaintau îi expropriau pe evrei de toate posesiunile lor şi-i extorcau de bani prin ameninţări cu violenţe de tot felul; evreii se văzuseră alungaţi din toate funcţiile publice, iar unii – duşi în Rusia, ca ostatici.— Şuvoaie întregi de refugiaţi se revărsau înspre vest şi sud, către părţile interioare ale Imperiului Austro-Ungar. Mai întâi, se refugiaseră la Cracovia, dar până şi acel oraş ajunsese, până în toamnă, sub ameninţare, aşa încât refugiaţii începuseră să se îndrepte către Viena însăşi. Autorităţile amenajaseră staţii de îmbarcare pentru ei, la Wadowice şi Oswişcim —

Până la urmă, forţele austriece – avându-i în poziţie avansată pe Gustav şi regimentul său numărul 56 – îi

siliseră pe ruşi să se oprească, şi linia frontului se stabilizase, chiar înainte să ajungă la Cracovia. Trupele săpaseră tranşee şi trecuseră la sinistra luptă de uzură, cu bombardamente, raiduri şi atacuri disperate. în ajunul noului an, Gustav şi camarazii lui – câţi mai rămăseseră dintre ei – se aflau pe linia frontului, la marginea oraşului Gorlice, situat la circa o sută de kilometri sud-est de Cracovia. Tranşeele nu reprezentau cu mult mai mult decât nişte şanţuri prea puţin adânci, apărate de o singură spirală de sârmă ghimpată, nefixată de nimic altceva, decât de un mal de pământ în teren deschis, pe care-l toca la nesfârşit artileria rusească.— Inamicul stăpânea oraşul şi domina câmpul de luptă dinaintea lui, dintr-o poziţie întărită, pe care şi-o stabilise într-un cimitir mare, pe o colină de la marginea de vest.

Ei bine, acolo stătuseră toată acea iarnă friguroasă. Pentru Gustav Kleinmann, faptul că fusese rănit – un singur glonţ îi străbătuse şi antebraţul stâng, şi gamba stângă— – venise ca un soi de scutire. Stătuse, pentru scurt timp, în spitalul auxiliar de la Bielsko-Biala, un oraş destul de mare, din apropiere de Zablocie (cunoştea bine locurile, de vreme ce lucrase acolo, ca ucenic de brutar, în primii ani de adolescenţă), iar la mijlocul lui ianuarie, fusese mutat aici, în spitalul pentru rezervişti din oraşul cel mai apropiat, deopotrivă nod în materie de transporturi şi bază militară, numit Oswişcim sau, după cum îi spuneau germanii: Auschwitz.

Gustav cunoscuse şi locul acesta, în copilărie. Oraşul în sine fusese plăcut pe timp de pace, având nişte clădiri publice minunate şi un cartier al evreilor vechi şi pitoresc, unde se simţeau atraşi turiştii.— Era

situat la confluenţa Vistulei cu Sola, râu care cobora, cu o mulţime de meandre, dintr-un lac aflat lângă satul unde se născuse Gustav. Spitalul militar de la Oswişcim nu se afla în oraşul propriu-zis, ci puţin mai departe, peste Sola, în cătunul-suburbie Zasole, şi consta dintr-un grup de barăci moderne, aliniate frumos pe malul râului – deşi nu era în locul ideal, fiindcă terenul era mlăştinos, iar vara, peste tot roiau insectele. Iniţial, barăcile fuseseră ataşate unei tabere de tranzit pentru muncitorii sezonieri migranţi, care veneau din Galiţia să lucreze în Prusia, dar, de când izbucnise războiul, tot şirul de barăci rezervate muncitorilor se goliseră şi aşa rămăseseră, goale.[m]

Pentru Gustav, mai rău decât durerea provocată de răni – care aproape că i se vindecaseră, de-acum – era chinul de a fi fost despărţit de camarazii lui, în timp ce ei se

aflau în continuare pe linia frontului. Era hotărât să n-o lungească prea tare şi să nu se eschiveze: rănile nu-l făceau inapt şi, cu tot aspectul său firav, chiar delicat, cu ochii lui blânzi şi urechile prea mari, se dovedise un tânăr bine înfipt pe picioare, având o capacitate surprinzătoare de a suporta dificultăţile şi rănile.

Deocamdată, însă, era liniştit acolo, singurele sunete care ajungeau până la el fiind ecourile paşilor grăbiţi ai infirmierelor şi murmurele vocilor şoptite.

XÎTQ

Gloanţele izbeau în muchiile pietrelor de mormânt, azvârlindu-i în faţă, lui Gustav, aşchii de piatră. El şi oamenii lui rezistau şi întorceau focurile de armă, înaintând cu încăpăţânare, metru cu metru, în cimitir.

Gustav abia ieşise de o lună din spital, şi deja se întorsese unde era mai intensă acţiunea –

revenise la Gorlice, iar acolo, în tranşeele îngheţate- bocnă de la poalele colinei pe care se afla oraşul; revenise la căderile sporadice de obuze şi la măcinarea constantă a rândurilor. Iar apoi, venise şi această zi – 24 februarie 1915 –, în care divizia lansase un asalt asupra poziţiilor apărate cu străşnicie de ruşi.

în ochii caporalului Gustav Kleinmann, misiunea părea să fie de-a dreptul sinucigaşă – un atac frontal, de la poalele dealului către vârf, împotriva unor forţe masive, aflate pe o poziţie sigură, uşor de apărat. Cimitirul dinaintea companiei din care făcea parte şi el era unul catolic tradiţional – un orăşel întreg de mici morminte din calcar şi marmură, înghesuite unele într-altele. Era ca o fortăreaţă, nu altceva, şi compania îi fusese decimată lui Gustav, încă de la prima tentativă de a o lua cu asalt. După ce sergentul şi ofiţerul

comandant de pluton le fuseseră omorâţi, Gustav şi mâna sa dreaptă, fruntaşul Johann Aleksiak, improvizaseră un plan propriu, care să le permită să nu mai piardă şi alte vieţi de camarazi.— Luând conducerea plutonului – ce mai rămăsese din el, adică ei doi, alţi doi fruntaşi, plus zece soldaţi –, se strecuraseră către flancul stâng al poziţiilor inamicului, unde erau adăpostiţi de tirul rusesc, şi înaintaseră de acolo. Infiltrându-se pe la marginile cimitirului, ajunseseră printre morminte, până să-şi dea seama ruşii de prezenţa lor. îndată după aceea, o ploaie de focuri se abătuse peste ei. Răspunseseră cu alte focuri, cât putuseră de bine, şi avansaseră şi mai mult. Ruşii începuseră să arunce către ei cu grenade de mână, dar Gustav şi oamenii lui nu se lăsaseră descurajaţi şi obligaseră inamicul să se retragă.

înaintaseră cincisprezece metri în perimetrul până atunci ocupat de ruşi, când aleile dintre morminte se făcuseră mult prea înguste, pentru ca focurile de armă să mai fie cât-de-cât eficiente. Gustav îşi oprise oamenii şi le dăduse ordin să-şi fixeze baionetele la ţevile puştilor. Cu sângele înfierbântat şi mânaţi de furie, porniseră, ca nişte sălbatici, în asaltul final.

Funcţionase: ruşii fuseseră scoşi cu forţa din poziţiile în care se aflau, şi asta printr-un atac la baionetă austriac. Intervenţia de pe flanc a lui Gustav atrăsese către ea grosul reacţiei de apărare a ruşilor, îngăduindu-le celorlalte plutoane ale Companiei a 3-a să înainteze în cimitir. Prin acţiunea lor conjugată, două sute de ruşi le căzuseră prizonieri în acea zi, o parte importantă a unei capturi totale de 1.240 de oameni prinşi de întregul regiment.

Pe fundalul neajunsurilor cu care se confruntase armata austriacă, de când izbucnise războiul, această captură de prizonieri din cimitirul de la Gorlice se transformase într-un eveniment cu destulă importanţă, încât să fie recompensată cu o revărsare de medalii şi chiar cu o scurtă menţionare într- un raport al feldmareşalului Von Hofer.— Nu era prima oară, şi nici ultima, când sorţii unei bătălii pe muchie de cuţit se dădeau peste cap, datorită iniţiativei unui amărât de subofiţer.
Rabbi Frankfurter intona ultimele dintre cele „Şapte Binecuvântări" – *Sheva Brachot* – ale cununiei, vocea lui generând ecouri bântuitoare prin capela- sinagogă a cazărmii din Rossau, de la Viena. Dedesubtul baldachinului de cununie susţinut de camarazii săi de arme, stătea Gustav, în cea mai bună uniformă a lui de gală, cu Medalia de Argint

pentru Bravură sclipindu-i pe piept. Alături, se afla mireasa lui, Tini Rottenstein, radioasă de bucurie, care avea un guleraş alb de dantelă şi nişte flori de mătase viu colorate, pe fundalul sumbru al pardesiului şi al pălăriei cu bor lat.

Trecuseră doi ani de la ziua aceea, din cimitirul de la Gorlice. Gustav şi Johann Aleksiak fuseseră decoraţi, amândoi, cu Medalia de Argint pentru
Bravură, una dintre cele mai înalte distincţii austriece. Comandantul lor le descrisese acţiunile ca fiind „o abordare inteligentă, de un curaj nemaivăzut”, în care cei doi caporali „se distinseseră de o manieră desăvârşită”.— Fusese o bătălie feroce, şi peste o sută de militari ai Regimentului 56 Infanterie primiseră decoraţii.— Din acea zi, cu toate obstacolele, austriecii alungaseră armatele Ţarului dincolo de Vistula, şi apoi din

Galiţia, cucerind oraşe ca Lemberg—, Varşovia şi Lublin. în august, anul acela, Gustav iarăşi fusese rănit, de astă-dată rana de la plămâni dovedindu-se mult mai gravă.— Dar, până la urmă, iar se refacuse şi iar se întorsese la luptă.

- Să se bucure cea stearpă şi să fie fericită la reunirea copiilor ei întru bucurie – şi încăperea s-a umplut de răsunetul incantaţiei rostite de *rabbi* Frankfurter. Slăvit eşti, Doamne, Dumnezeule, care ai creat bucuria şi fericirea, mirele şi mireasa, satisfacţia, jubilarea, veselia şi încântarea, iubirea, prietenia, armonia şi camaraderia... care-l bucuri pe mire cu mireasa – după care, a plasat paharul tradiţional pe jos, iar Gustav l-a călcat şi l-a făcut ţăndări sub călcâiul cizmei.

- *Mazel tov!* – a strigat congregaţia. Felicitări! Mult noroc!

Rabinul a luat cuvântul apoi, asigurând-o pe Tini de

solemnitatea faptului că lua de soţ un soldat şi neuitând să pomenească de bunătatea Imperiului Austro-Ungar faţă de populaţia sa evreiască; l-a comparat pe noul împărat Karl — cu soarele care-şi trimitea lumina peste capetele evreilor; strămoşii săi doborâseră zidurile vechilor ghetouri şi-l „instalaseră pe Israel” pe pământul aflat sub stăpânirea lor.— Ce-i drept, Austria nu dusese niciodată lipsă de antisemitism, dar, de la emanciparea lor sub domnia Habsburgilor, evreii trăiseră bine şi realizaseră multe. Având această bază, îşi putuseră construi destinele cu propriile mâini şi cu inima.

Gustav şi Tini au ieşit din sinagogă, în acea zi, şi au păşit într-o nouă eră. Gustav nu terminase cu luptele: avea să vadă şi mai multă acţiune pe frontul italian şi să-şi mai procure nişte decoraţii, ajutând Austria şi Germania să se

îndrepte, încet, dar inevitabil, către propria înfrângere stropită din greu cu sânge. Dar a supravieţuit, până la urmă, şi s-a întors acasă, la Viena. în vara primului an de pace, s-a născut Edith, primul copil dintre mai mulţi. Vechiul imperiu fusese rupt în bucăţi de Aliaţii victorioşi: Galiţia îi fusese cedată Poloniei, Ungaria devenise independentă, iar din Austria nu mai rămăsese decât un ciot. Dar Viena era tot Viena, inima Europei civilizate, iar el, Gustav, merita din plin locul pe care-l căpătase familia lui în marea capitală.

Mulţi nu vedeau, însă, lucrurile la fel. în Austria şi Germania, oamenii au început să-şi spună lor înşişi poveşti care să le uşureze cumva sentimentul ruşinii de a fi pierdut războiul. Era vina evreilor – spuneau mulţi –, fiindcă ei prosperaseră pe piaţa neagră, în timpul războiului; au început să arate cu degetul

către şuvoaiele de refugiaţi evrei care fugiseră de pe front şi la cum înrăutăţiseră aceia criza de alimente din oraşe; au apărut poveşti despre cum îşi fentaseră evreii datoria şi evitaseră serviciul militar; despre cât de vătămător funcţionase influenţa lor din cercurile guvernamentale şi comerciale, ca un cuţit înfipt în spatele Germaniei şi Austriei. Naţionaliştii germani şi conservatorii din partidul creştin-social şi-au înteţit agitaţia anti- evreiască în Parlamentul de la Viena, iar gazetele au început să publice teribile ameninţări cu pogromuri.—

Şi totuşi, promisiunea s-a perpetuat. Din răbufnirea de antisemitism, n-a mai rămas decât o şoaptă, iar evreii vienezi au continuat să prospere. Gustav s-a luptat, uneori, să-şi câştige existenţa, dar nu şi-a pierdut speranţa nici o clipă şi s-a implicat în politica socialistă, în tentativa de a

construi un viitor mai luminos pentru tot poporul muncitor, şi ca să le asigure copiilor săi un viitor înfloritor.

XNX

Un alt tren, un alt timp, o altă lume... şi totuşi, aceeaşi.

Gustav stătea pe jos, pe întuneric, legănat încoace şi încolo de mişcarea trenului. Aerul din jur parcă era mai dens, şi în el pluteau, pe de-o parte, duhorile de-acum familiare ale trupurilor nespălate, uniformelor îmbâcsite şi găleţii folosite pe post de latrină; pe de altă parte, murmurele înfundate ale vocilor. Zeci de bărbaţi într-un spaţiu atât de mic, abia dacă puteau să se mişte; iar ca să ajungă la găleata dintr-un colţ al vagonului, când îi trecea câte o pişare, era un adevărat chin.

De când fuseseră urcaţi în tren la Weimar, trecuseră două zile. Ochii lui Gustav se adaptaseră la ţăndările de lumină, care se strecurau prin

crăpăturile din jurul uşii vagonului şi dintre scândurile pereţilor, atâta cât să scrie câteva rânduri scurte în jurnal. Să fi fost cam ora prânzului, fiindcă înăuntru era mai multă lumină ca până atunci, iar Gustav reuşea să discearnă feţele camarazilor săi: îi zărea pe Gustl Herzog, şi trăsăturile prelungi, de om serios, ale lui Ştefan Heymann, şi pe prietenul Felix Rausch, zis „Jupp”, şi pe Fritz stând mai aproape de câţiva dintre amicii lui, printre care şi Paul Griinberg, un vienez care era de aceeaşi vârstă cu el şi care fusese, ca şi Fritz, unul dintre ucenicii lui Siewert, dar nu-şi încheiase pregătirea.— Cum nu aveau nici apă, nici pături, le era sete şi frig, aşa că starea de spirit a tuturor era una de adâncă deprimare.

Gustav nu putea nici să vadă, nici să miroasă, peisajul pe care-l străbăteau, dar bănuia cum arătau locurile pe unde

treceau în momentul acela: câmpuri, coline şi munţi înverziţi în depărtare, sate pitoreşti. Prin aceste locuri crescuse, luptase şi fusese rănit pentru ţara lui, şi acum îl aducea trenul înapoi pentru ultima oară, ca să moară tot acolo.

în urma lui, familia pe care şi-o construise cu atâtea speranţe ajunsese destrămată şi risipită. Promisiunea din 1915, când i se atârnase medalia în piept, şi cea din 1917, când zdrobise paharul de la cununie sub călcâi şi se căsătorise cu Tini, şi cea din 1919, când o ţinuse în braţe, pentru prima oară, pe nou-născuta Edith, promisiunea că poporul Israel prinsese rădăcini acolo, în Austria – toate acele promisiuni fuseseră făcute una cu pământul sub roţile uriaşei maşinării nebuneşti, nefuncţionale, în elanul ei de neoprit, fără noimă, de a insufla viaţă unei măreţii germane

ariene, care nu existase, de fapt, niciodată şi nici nu putea să existe, pentru că puritanismul ei obsesiv reprezenta însăşi antiteza întregii realităţi care face ca o societate să fie măreaţă. Nazismul nu putea fi măreţ, la fel cum un actor care se dă mare, purtând pe cap o coroană de carton aurit, nu poate fi rege, de fapt.

Pufăind şi croindu-şi drum printre câmpurile rămase mirişti după recoltare, prin pădurile care începuseră deja să treacă la un verde-auriu, trenul şi-a mai redus din viteză. Apoi a încetinit, a continuat să meargă la pas, după care a cotit-o spre sud şi a intrat, parcă oftând, în gara orăşelului numit Oswişcim.

—

Revărsând pe coş nori întregi de aburi, locomotiva şi-a târât vagoanele de vite până la rampa de descărcare. Acolo, s-a oprit şi a rămas pe loc. înăuntru, în vagoane, toţi acei

bărbaţi de la Buchenwald s-au întrebat dacă ajunseseră chiar la destinaţia lor finală. Orele s-au scurs în continuare, fără să se întâmple nimic. Fărâmele de lumină au pălit, lăsându-i pe toţi într-o beznă desăvârşită.

Gustav era, însă, recunoscător şi se consola cu faptul că-l avea pe Fritz alături de el, în acele ore. Cum ar fi rezistat el, dacă băiatul nu l-ar fi însoţit din proprie iniţiativă – nu suporta nici să se gândească măcar la o asemenea ipoteză. Spiritul acelor promisiuni spulberate, de la care trecuse atâta timp, trăia mai departe prin Fritz, sub forma legăturii care-i ţinuse pe tată şi fiu laolaltă – şi-i menţinuse, deocamdată, şi în viaţă. Dacă era vorba că veniseră până acolo ca să moară, măcar aveau să moară împreună.

într-un târziu, de afară le-au ajuns la urechi semne că unele lucruri, totuşi, se mişcau: uşile vagoanelor s-au deschis,

trosnind, ordine lătrate au început să se audă; uşa de la vagonul lor s-a dat la o parte, cu scrâşnete, şi un potop de lumină, de la torţe şi lanterne cu baterii, le-a orbit ochii.

- Afară – toţi!

Au coborât, înţepeniţi şi cu dureri din cap până în picioare, într-un cerc de lumină şi de câini de pază, care mârâiau şi-şi arătau colţii.

-Formaţi rândurile! Rându-ntâi aici! Executarea!

Bine antrenaţi, după ani întregi de strigat apelul, Buchenwald-iştii s-au aliniat imediat în spaţiile dintre şine. Aşteptându-se la obişnuitele insulte şi brutalităţi, au rămas foarte surprinşi, văzând că nu aveau parte nici de unele, nici de altele. Din când în când, gardienii înarmaţi le strigau câte un ordin, însă altminteri păstrau o tăcere misterioasă, plimbându-se doar în sus şi în jos printre rânduri şi observându-i pe noii deţinuţi

îndeaproape. De ce trecea timpul, de aceea prizonierii aliniaţi deveneau din ce în ce mai nervoşi. Ori de câte ori nu era nici un gardian prin apropiere, Gustav se întorcea către Fritz şi-l strângea în braţe.

Ultima oară, el, Gustav, călcase prin acea gară în 1915 – după externarea din spital, când fusese trimis înapoi pe linia frontului. Nimic din ce vedea nu i se părea cunoscut.

Nu trecuse mult de ora zece seara, când au început să se audă nişte bocanci în marş, care se apropiau, tropăind, pe rampa de încărcare, anunţând sosirea unei trupe de SS-işti din lagăr, sub comanda unui ofiţer între două vârste, cu trăsături ale feţei dure, cu colţurile gurii lăsate în jos, ceea ce-i dădea un aer încruntat, şi cu nişte ochelari care aveau, în loc de ramă, o sârmă de oţel. Era locotenentul SS Heinrich Josten, de la departamentul de luare în

evidenţă, din lagărul de la Auschwitz.— Mai întâi, a verificat meticulos numele şi numerele nou-veniţilor pe o listă, după care le-a vorbit, pe un ton ridicat:

- Careva dintre voi are ceasuri sau alte bunuri de valoare? De aur, cum ar veni? Dacă da, să faceţi bine să le predaţi. Nu vă trebuie, în acest moment.

Nu i-a răspuns nimeni. Josten le-a făcut semn cu capul oamenilor săi, care i-au pus în mişcare pe deţinuţi, în marş ordonat, de-a lungul rampei de încărcare.

Din gara de mărfuri, au ieşit pe o stradă lungă şi dreaptă, printre nişte clădiri industriale nu foarte impunătoare şi un şir de barăci de lemn dărăpănate. Ei, astea *chiar* i s-au părut oarecum cunoscute lui Gustav.

Apoi, luând-o la stânga, s-au angajat pe un drum scurt, care ducea la o galerie de intrare inundată de lumina unor

proiectoare; porţile s-au dat de-o parte şi de cealaltă, bariera s-a ridicat, şi nou-veniţii de la Buchenwald au intrat aşa, în marş, pe sub un arc de fier forjat, pe care trona sloganul: *ARBEIT MACHT FREI*

Aşa, deci: „Munca [te] face liber”—. Bariera s-a lăsat iar în jos, şi porţile s-au închis în urma lor, zdroncănind a metal ciocnit de metal.—

De-acum, se aflau în lagărul de concentrare de la Auschwitz – înăuntru. Au trecut pe o stradă largă, flancată de acostamente cu iarbă cosită şi de barăci mari, solid construite, cu câte două niveluri; semănau cu cele din cazarma SS-iştilor de la Buchenwald, numai că aveau, în ochii lui Gustav, un alt soi de familiaritate, mai distantă – el, unul, mai fusese pe acolo.

Au ajuns la o clădire situată în colţul cel mai îndepărtat al lagărului, şi li s- a ordonat, Buchenwald-iştilor, să intre înăuntru. Şi-au dat seama că se aflau într-un bloc-spălător. Li s-

au verificat iarăşi numele cu lista celor care formaseră transportul, după care au trecut într-o cameră de schimbare deservită de alţi prizonieri. Acolo, au primit ordin să se dezbrace la piele, pentru inspecţia medicală; urmau să fie apoi îmbăiaţi şi să le fie despăduchiate uniformele, şi abia după toate aceste proceduri, să fie duşi unde aveau să fie cazaţi.—

Fritz s-a uitat la tatăl său, care i-a întors privirea; starea de nervozitate care se răspândise deja printre cei sosiţi de la Buchenwald a sporit şi mai mult. Auziseră cu toţii zvonuri despre gazările de la Auschwitz, şi de camerele de gazare deghizate în săli de duş. — S-au dezbrăcat de uniformele şi lenjeria vechi, soioase, după care s-au îndreptat în şir către o altă încăpere, unde au fost evaluaţi de un doctor, apoi într-o alta, unde au fost raşi în cap iar – de astă-dată, până la scalp,

fără să li se mai lase perii scurţi, ca o mirişte, cu care se obişnuiseră. Li s-a ras părul de pe tot corpul, inclusiv cel pubian. A urmat o căutare de păduchi. Fritz a observat un însemn scris cu litere sinistre, teutone, direct pe albul peretelui: „Un păduche – moartea ta”—.

Pe urmă, au trecut la partea cu duşurile. Fritz, Gustav şi ceilalţi au privit cu nelinişte cum primul lot a fost mânat ca o turmă de oi printre uşile deschise larg ale sălii de duş.

Minutele s-au scurs; o neliniştе a început să se răspândească printre deţinuţii proaspăt-sosiţi de la Buchenwald. Fritz a simţit cum tensiunea sporea, concretizată într-un murmur profund. Când le-ar fi venit rândul şi lor, la fel s-ar fi supus şi ar fi mers, ca oile, în acea cameră a morţii?

Brusc, un bărbat s-a ivit în cadrul uşii, ud leoarcă, rânjind

şi cu apa şiroindu-i de pe bărbie.

- Hai, că e-n regulă. Sunt numai duşuri, pe bune!, le-a spus el celorlalţi.

Loturile următoare au dovedit o stare de spirit mult mai relaxată, când s- au lăsat duse printre acele uşi deschise. La urmă de tot, li s-au restituit uniformele despăduchiate şi dezinfectate şi au primit lenjerie nouă.— Spre marea uşurare a lui Gustav, jurnalul său, cu păginuţele lui pline de mărturii nepreţuite, rămăsese în locul secret în care-l ţinuse şi până atunci, pe dinăuntrul hainelor.

După ce s-au îmbrăcat, au fost iarăşi inspectaţi de căpitanul SS Hans Aumeier, adjunct al comandantului şi şef al Departamentului III – secţiunea de „arest de protecţie”, care se ocupa de cei mai mulţi dintre evrei. Beat fiind şi având un caracter infect, l-a plesnit pe mai-marele barăcii – un german care purta pe

uniformă un triunghi verde –, pentru că se prezentase cu întârziere să-i preia pe nou-veniţi. Aumeier avea toate caracteristicile care făceau ca SS-iştii să fie atât de temuţi: era un zbir încruntat, cu o gură ca o fantă subţire şi o reputaţie de torţionar şi adept al împuşcării deţinuţilor în masă. Odată ce s-a declarat satisfăcut de cum arătau noii deţinuţi, i-a şi ordonat mai-marelui barăcii să-şi ia subiecţii şi să-i ducă unde aveau să fie cazaţi.

Au fost plasaţi în baraca numărul 16A, situată în mijlocul lagărului. De îndată ce-au intrat, mai-marele barăcii le-a cerut să predea cu toţii, fără excepţie, orice articole de contrabandă şi i-a pus pe subordonaţii săi – toţi, tineri deţinuţi polonezi – să-i controleze. Bunurile confiscate au inclus de la hârtie şi creioane până la port-ţigarete şi bricege de buzunar, plus bani şi pulovere – toate, lucruri de preţ

acolo. Unii, mai îndrăzneţi din fire, de pildă Gustl Herzog, s-au luat la ceartă cu polonezii, refuzând să-şi predea posesiunile preţioase, aşa încât au fost bătuţi cu pulane de cauciuc. Oricine a ridicat glasul a încasat-o, fără prea multă discuţie. Mulţi au pierdut obiecte care formau mica lor avere personală – suveniruri care-i ajutaseră să-şi păstreze spiritul viu sau, în cazul obiectelor de îmbrăcăminte călduroase, îi ajutaseră să-şi păstreze trup şi suflet laolaltă, de-a lungul iernii precedente.

în cele din urmă, ajutoarele poloneze i-au dus pe noii deţinuţi în camerele- dormitoare şi le-au desemnat locurile – doi oameni la un prici, fiecare om cu pătura lui. Gustav a reuşit să facă în aşa fel, încât lui şi lui Fritz să le fie atribuit acelaşi prici. Parcă ar fi fost în prima lor noapte din cortul de la Buchenwald; aici, aveau măcar o podea sub picioare şi un

acoperiş zdravăn deasupra capetelor. Dar aveau, în aceeaşi măsură, şi certitudinea că viaţa urma să le fie şi crudă, şi scurtă, în lagărul de la Auschwitz.

XNX

în a treia zi, li s-au aplicat şi tatuajele. Acest obicei, introdus în toamna precedentă, se practica exclusiv la Auschwitz. S-au aşezat la coadă la biroul de înregistrare; fiecare deţinut şi-a suflecat mâneca stângă de la cămaşă, iar tatuajul i s-a făcut pe braţ, cu un ac.

La Gustav, antebraţul stâng mai purta şi acum cicatricea pe care i-o lăsase rana de glonţ din ianuarie 1915. Numărul 68523 i-a fost imprimat în piele cu cerneală albastră, lângă semnul de mai demult.— A fost înregistrat în categoria *Schutz Jude* – evreu în „arest de protecţie” –, cu locul şi data naşterii, plus meseria.[m] Fritz, care se oferise voluntar să facă parte din acel transport, a fost

lăsat spre sfârşitul listei şi a primit numărul 68629. La el, meseria trecută în registru a fost aceea de ucenic-zidar.

Pe urmă, s-au întors la baraca lor. Zilele au trecut, dar Buchenwald-iştii nu au fost repartizaţi la nici un sector de muncă şi au fost lăsaţi în pace, mai mult sau mai puţin, cu excepţia ritualurilor obişnuite din lagăr.

Aici, nu exista un platou special amenajat, aşa încât apelul se făcea pe aleea care trecea prin faţa barăcii. Mâncarea era împărţită de ajutoarele poloneze ale mai-marelui barăcii – *blockowi,* cum îi spuneau aceştia. Polonezii îi detestau şi-i dispreţuiau pe evreii germani şi austrieci – şi ca nemţi, şi ca evrei – şi nu scăpau nici un prilej de a le reaminti că nu aveau, practic, nici o şansă de supravieţuire prea îndelungată la Auschwitz; că nu fuseseră trimişi acolo, decât pentru a fi ucişi. La ora de

masă, evreii erau puşi să stea la coadă, iar când îi venea rândul câte unuia dintre ei, *blockowi* îi întindea câte un castron şi-o lingură şi-i dădea brânci mai departe. Un ajutor îi trântea în castron un polonic de tocană apoasă dintr-o găleată, iar un alt polonez aştepta lângă el, cu o lingură în mână, şi-i culegea imediat orice bucăţică de carne pe care ar fi zărit-o în castronul deţinutului. Până şi cei mai flegmatici dintre Buchenwald-işti s-au simţit lezaţi de-o asemenea practică, dar nici unul nu scăpa nebătut, dacă îndrăznea să se plângă.

Gustav, care era considerat oficial polonez prin naştere şi care vorbea limba polonă, a căpătat un tratament ceva mai bun decât ceilalţi. Pe parcursul acelor prime câteva zile, a făcut cunoştinţă cu câţiva dintre polonezii mai în vârstă, care l-au pus în temă cu obiceiurile de la Auschwitz, confirmându-i ceea ce el însuşi auzise, despre

scopul teribil şi fatal, pentru care fusese înfiinţat lagărul cu pricina.

Incinta era mult mai mică decât cea de la Buchenwald, având numai trei şiruri de câte şapte barăci. Acela, după cum a învăţat Gustav, era lagărul principal, Auschwitz I.— La câţiva kilometri depărtare, de cealaltă parte a căii ferate, fusese construit un al doilea lagăr, Auschwitz II, la marginea satului Brzezinska, pe care germanii îl numeau Birkenau – „Pădurea de mesteceni", sau „Mestecănişul", pentru că SS-iştilor le plăcea să denumească pitoresc locurile în care-i făceau pe oameni să sufere.[221] Acest al doilea lagăr, de la Birkenau, era mult mai vast, menit să primească peste o sută de mii de oameni şi echipat suficient de bine, încât să-i poată ucide la scară industrială. Auschwitz I avea propriile instalaţii de ucis: notoria baracă numărul 11 – „Baraca Morţii" –, în al cărei

subsol fuseseră duse la îndeplinire cele dintâi experimente cu gaz otrăvitor. Şi mai cunoscută era curtea împrejmuită din jurul barăcii numărul 11, unde se afla „Zidul Negru” – zidul în faţa căruia erau împuşcaţi condamnaţii la moarte, dintre deţinuţi.[221] Rămânea de văzut dacă Buchenwald-iştii aveau să fie trimişi la Birkenau, ca să fie ucişi, ori aveau să moară chiar acolo.

La lumina zilei, Gustav a înţeles de ce i se păreau atât de familiare locurile – mai ales construcţiile de cărămidă, atât de bine făcute. Nu cei de la SS ridicaseră lagărul Auschwitz I, ci, mai curând, ei convertiseră nişte vechi barăci militare, construite anterior Primului Război Mondial de către armata austriacă. Militarii polonezi le folosiseră după anul 1918, iar acum SS-iştii le transformaseră în lagăr de concentrare. Adăugaseră şi ei câteva barăci

suplimentare şi le înconjuraseră pe toate cu garduri electrificate, dar încă se mai recunoşteau vechile locuri. Acolo fusese spitalizat, în 1915, caporalul de pe atunci Gustav Kleinmann, rănit – chiar în locul acesta, lângă Sola, râul care lua naştere din lacul situat în preajma satului în care venise el pe lume. Când îl văzuse ultima oară, era, practic, sub zăpadă şi plin-ochi de soldaţi austrieci, iar el fusese adus ca erou rănit. Fusese tratat pentru o rană de glonţ, care acum primise alături un tatuaj de prizonier, să-i ţină de urât.

S-ar fi zis că părţile acelea de lume nu voiau, şi pace, să-i dea drumul; după ce-i dăduseră viaţă, după ce-l crescuseră şi fuseseră cât pe ce să-l omoare o dată, iată că erau hotărâte să-l cheme înapoi la ele.

în a noua zi după sosirea Buchenwald-iştilor la Auschwitz, caracterul rău-famat al deja-celebrului lagăr a

ţinut să se manifeste. Două sute optzeci de prizonieri polonezi au fost duşi la „Baraca Morţii”, pentru a fi executaţi; realizând ce li se pregătea, câţiva dintre ei au opus rezistenţă. Erau slăbiţi şi neînarmaţi, aşa încât SS-iştii i-au lichidat fără întârziere pe recalcitranţi şi i-au condus pe ceilalţi la „Zidul Negru”. Dintre cei sortiţi morţii, unul a reuşit să-i strecoare o scrisorică adresată familiei lui unui membru al echipei specializate – *Sonderkommando* –, care urma să se ocupe de cadavre, dar SS-iştii au descoperit-o şi distrus-o.[m]

„Multe lucruri înfricoşătoare aici” – a scris Gustav în jurnalul său. „îţi trebuie nervi tari, ca să le rezişti.”

Erau şi unii cărora începeau să le cedeze nervii – de pildă, lui Fritz. Un anumit sentiment al deznădejdii, exacerbat de faptul că erau ţinuţi ca într-un purgatoriu, îşi făcuse loc în sufletul băiatului. Se obişnuise

atât de mult cu truda lui zilnică din postura de zidar şi cu faptul că-şi datora supravieţuirea poziţiei pe care o căpătase în sectorul de construcţii, încât noua lui postură, de şomer, îi juca nervii în picioare. Trăia cu senzaţia că uite-acum, nu cine-ştie-când, ci foarte curând, avea să fie selectat, ca fiind o gură în plus, inutilă, de hrănit, şi trimis ori la „Zidul Negru”, ori la camera de gazare – ca ei toţi, de altfel. Relele presimţiri s-au transformat în anxietate şi deznădejde. Fritz a căpătat convingerea că singura modalitate prin care-şi putea salva propria viaţă era să se identifice în faţa cuiva care avea cât-de- cât autoritate şi să ceară să i se dea ceva de făcut – orice.

Le-a mărturisit aceste gânduri tatălui său şi celor mai apropiaţi prieteni. Cu toţii s-au împotrivit cât au putut de tare unei asemenea idei pripite, reamintindu-i regula fundamentală a supravieţuirii –

că *niciodată* nu atrăgeai atenţia, câtuşi de puţin, asupra ta, şi încă din proprie iniţiativă. Numai că Fritz era tânăr şi încăpăţânat şi-şi băgase în cap că, dacă nu făcea el însuşi ceva, era ca şi mort.

Prima persoană pe care s-a găsit s-o abordeze a fost *SS-Blockfiihrer-ul* – comandantul barăcii. Mânat de curajul pe care i-l dădea disperarea, s-a recomandat:

- Sunt un constructor priceput, i-a spus el SS-istului. Aş vrea să mi se dea ceva de muncit.

Acela s-a holbat la el cu aerul că nu-i venea să creadă, şi-a coborât privirile spre steaua galbenă, pe care Fritz o avea cusută pe pieptul uniformei, şi a pufnit pe nas, dispreţuitor:

- Cine a mai auzit de-un evreu constructor?

Fritz s-a jurat că aşa era, iar *Blockfuhrer*-ul, neobişnuit de cooperant pentru un gardian SS-ist, l-a dus la *Rapportfiihrer*,

comandantul de raport, aparent foarte-amabilul sergent SS Gerhard Palitzsch.

Acest Palitzsch era unul dintre puţinii SS-işti care întruchipau idealul arian de frumuseţe fizică, bine cizelat şi atletic, şi care avea un comportament plăcut şi calm. Dar toate acestea nu formau decât o iluzie periculoasă. Recordul aceluiaşi Palitzsch, în materie de omoruri, era neegalat de nimeni. Şirul prizonierilor pe care-i lichidase cu mâna lui la „Zidul Negru" fusese de mult pierdut; arma preferată de el era puşca de infanterie, cu care-şi împuşca victimele în ceafa, atât de nepăsător, încât îşi impresionase toţi camarazii din SS. Rudolf Hoss, comandantul lagărului de la Auschwitz, urmărea deseori execuţiile lui Palitzsch, la care „niciodată nu a observat nici cea mai vagă manifestare a vreunei emoţii"; ucidea „nonşalant, cu o

dispoziţie mereu calmă şi o figură serioasă, fără să se grăbească absolut deloc”—. Dacă se ivea, din cine-ştie-ce motiv, o întârziere, îşi punea jos puşca şi ori fredona vreo melodie veselă pentru sine, ori stătea de vorbă cu camarazii săi, până când venea momentul ca lucrurile să fie reluate. Palitzsch era mândru de ce şi cum făcea, şi nu resimţea nici cea mai vagă mustrare de conştiinţă. Deţinuţii îl considerau „nenorocitul numărul unu de la Auschwitz'—.

Ei bine, tocmai acestuia se găsise Fritz Kleinmann să-i atragă atenţia în privinţa lui. Reacţia lui Palitzsch a fost aceeaşi ca şi a *Blockfuhrer-vXviv* – n- auzise niciodată de vreun evreu să lucreze în construcţii. Dar a rămas intrigat şi a zis:

- O să te pun la încercare – adăugând apoi: Şi, dacă-ncerci cumva să mă păcăleşti, o să fii împuşcat pe loc.

Pe urmă, i-a ordonat comandantului barăcii să-l ia pe deţinutul acela şi să- 1 pună să construiască... orice.

Fritz a fost dus sub escortă la cel mai apropiat şantier, unde se construia ceva. Un *kapo* de acolo, mirat şi el, i-a pus la dispoziţie materiale şi, convins fiind că-l prindea el cu cioara vopsită pe îngâmfatul de jidan, i-a cerut lui Fritz să încerce să facă un stâlp de cărămidă – partea verticală dintre două ferestre –, o sarcină imposibilă pentru oricine ar fi fost prea puţin îndemânatic la pusul cărămizilor.

în ciuda faptului că lucra sub ameninţarea morţii, Fritz s-a simţit absolut calm, pentru prima oară după câteva săptămâni bune. A pus mâna pe-o mistrie şi un cancioc şi s-a apucat de lucru. Mişcându-şi mâinile rapid şi precis, a scos mortar din găleată şi l-a trântit pe jos, ca să pună baza primului strat, l-a nivelat cu latura

mistriei, întinzând cât mai uniform vâscozitatea cenuşie şi îndepărtând excesul de pe margini, cu gesturi iuţi şi hotărâte. Apoi a luat în mână o cărămidă, a uns-o şi pe ea cu mortar şi-a depus-o la locul ei, a înlăturat iar excesul de mortar, apoi a pus încă o cărămidă la fel, şi încă una. Lucra în tăcere şi grăbit, aşa cum se învăţase, fiindcă era supravegheat întruna de gardieni de la SS, iar straturile de cărămizi s-au adunat, drepte, perfect nivelate şi pe orizontală, şi pe verticală. Lăsându-l pe *kapo* mai mult decât mirat, a reuşit să ridice, în destul de puţin timp, un început de stâlp de cărămizi, numai bun de continuat.

Nu trecuseră nici două ceasuri, când s-a întors la poarta lagărului, escortat de un *Blockfuhrer* de-a dreptul surprins, care i-a raportat lui Palitzsch:

- Ăsta chiar se pricepe să construiască.

Faţa sergentului, de regulă impasibilă, acum a lăsat să se citească pe ea insatisfacţia: ideea că un evreu putea fi constructor – adică, un muncitor onest – se opunea concepţiilor lui în legătură cu ce era corect şi cuvenit. Chiar şi aşa, i-a notat numărul lui Fritz şi l-a trimis înapoi la baraca de care aparţinea.

Chiar imediat nu s-a schimbat nimic, dar apoi, pe 30 octombrie, într-a unsprezecea zi de când fuseseră aduşi acolo, a venit, în fine, momentul reglării de conturi în privinţa Buchenwald-iştilor.

După ce s-a strigat apelul de dimineaţă, toţi deţinuţii evrei transferaţi recent au fost aliniaţi, urmând să fie supuşi inspecţiei de către un grup de ofiţeri de la SS. Pe lângă cei patru sute de la Buchenwald, mai erau alţi peste o mie de la Dachau, Natzweiler, Mauthausen, Flossenbiirg şi Sachsenhausen, precum şi o

sută optzeci-şi-şase de femei aduse de la Ravensbriick – o mie şase sute şaptezeci-şi-patru de suflete, în total.— Li s- a ordonat să se dezbrace până la piele şi să treacă în pas lent pe dinaintea ofiţerilor, ca să poată fi evaluaţi. Cei care păreau să fie bătrâni sau bolnavi erau direcţionaţi către stânga, restul – către dreapta. Cu toţii ştiau prea bine ce urma, dacă erai direcţionat către stânga. Proporţiile selecţiei au părut a fi de circa jumătate-jumătate.

I-a venit rândul şi lui Fritz. Când s-a apropiat, ofiţerul spre care se îndrepta l-a măsurat din cap până-n picioare şi i-a făcut imediat semn s-o ia la dreapta.

De acolo, Fritz a stat şi s-a uitat la cum se desfăşură spectacolul acela deprimant. La un moment dat, a urmat şi tatăl său. Gustav era trecut de cincizeci de ani şi suferise rău de tot în cursul acelui an. Câteva sute de alţi bărbaţi de vârsta lui – unii, şi mai tineri – fuseseră deja expediaţi către

stânga. Lui Fritz, îi bubuia inima în piept şi parcă i se oprea respiraţia, în timp ce ofiţerii îi măsurau cu privirile tatăl, din cap până în picioare, cu cea mai mare atenţie. O mână s-a ridicat – şi a făcut semn spre dreapta. Gustav a mers, cu paşi egali, şi s-a postat alături de Fritz.

Până la urmă, peste şase sute de oameni – inclusiv în jur de o sută de Buchenwald-işti şi, practic, toţi bărbaţii aduşi de la Dachau – fuseseră condamnaţi ca inapţi. Mulţi erau vechi prieteni şi cunoştinţe de-ale lui Gustav şi Fritz. Cu toţii au fost conduşi sub escortă la Birkenau, şi nimeni nu i-a mai revăzut vreodată.—

„Acesta, deci, a fost începutul şederii noastre, a Buchenwald-iştilor, la Auschwitz”, avea să-şi amintească Fritz mai târziu. „De-acum, ştiam că eram sortiţi morţii.”—

Deocamdată, însă, nu. Ca urmare a selecţiei făcute, restul

de opt sute de oameni au fost şi ei scoşi sub escortă din lagăr. Numai că, în loc să fie duşi către vest, unde se aflau calea ferată şi lagărul de la Birkenau, ei au fost îndreptaţi către est. SS-iştii le pregătiseră munci grele – trebuia construit un lagăr nou. Aşa încât, au traversat râul, au trecut de oraşul Oswişcim şi au continuat să mărşăluiască prin peisajul de ţară.

în timp ce mergeau, cu toate că erau mânaţi la fel de brutal cum se obişnuiseră deja, foştii deţinuţi de la Buchenwald se simţeau cu asupra de măsură uşuraţi şi mulţumiţi de circumstanţele de moment ale vieţii lor. Erau în viaţă, şi asta însemna totul. Nu ştia nimeni dacă intervenţia lui Fritz precipitase lucrurile în acest sens, cel de-acum, adică le inoculase SS-iştilor ideea că evreii se pricepeau

la construcţii, dar Gustav, unul, aşa credea. „Fritzl a venit cu mine din proprie iniţiativă”, a scris el în jurnal. „Este un camarad loial, mereu alături de mine, şi are grijă de tot; îl admiră cu toţii, fiindcă e un prieten de nădejde al tuturor.” în mintea unora, cel puţin, gestul pripit pe care-l făcuse Fritz îi salvase pe ei toţi de la camera de gazare.

CAPITOLUL 12 LA AUSCHWITZ-MONOWITZ

$

Dacă un avion ar fi zburat peste sudul Poloniei, către est, într-o zi de noiembrie 1942, pasagerii lui ar fi văzut prea puţine urme ale ocupaţiei germane. Totul era numai orăşele mici, de ţară, şi altele mai mari, negustoreşti, legate între ele de drumuri şi cursuri de apă, unul mai şerpuit decât altul.

înspre Cracovia, dintre câmpuri, se ivea o formă de-a lungul căreia se vedea linia cafenie a căii ferate – un imens pătrat, de peste un kilometru lungime şi cam tot atâta lăţime, plin cu şir, după şir, după şir de barăci dreptunghiulare. Gardul care marca perimetrul era întrerupt de turnuri de pază, iar la unul dintre capete, printre nişte copaci, se înălţau mai multe clădiri separate, care scoteau fum pe coşuri.

Ceva mai departe, o aglomerare densă de clădiri, de cealaltă parte a căii ferate – era lagărul de la Auschwitz, recognoscibil din masa cenuşie de ateliere datorită acoperişurilor din ţigle de teracotă ale barăcilor sale. Râul şerpuia înspre sud – o linie argintie flancată de păduri de un verde profund – către vechiul oraş-garnizoană Kenty, unde fusese Gustav Kleinmann staţionat înainte de Războiul cel Mare, şi munţii Beskid. Dincolo

de ei, unde vederea nu mai ajungea, se aflau lacul şi satul Zablocie, unde-şi petrecuse acelaşi Gustav copilăria.

La câţiva kilometri dincolo de Oswişcim, o nouă cicatrice se ivea pe faţa peisajului – o plagă vastă şi închisă la culoare, în interiorul unei volute a Vistulei. Acolo nu fusese, odinioară, decât un cătun adormit, care se numea Dwory; acum, o suprafaţă de trei kilometri lungime şi peste un kilometru lăţime era defrişată, brăzdată de drumuri şi cărări în toate direcţiile şi acoperită, de la un cap la altul, cu şantiere de construcţii, punctată cu birouri, ateliere, hale de fabrică şi cochilii ale multor altora la fel, numai pe jumătate construite, învelite în reţele de ţevărie, spaţii de depozitare şi coşuri de oţel strălucitoare. Acelea, toate, formau imensa uzină chimică *Buna Werke*, aflată în construcţie şi deja cu termenul

de dare în exploatare cu mult depăşit.

Oarecum pitulat lângă ea, la capătul îndepărtat, unde se afla micul sat Monowitz, înainte ca SS-iştii să-l golească de locuitori, se întindea un lagăr nou, într-o stare incipientă. Deocamdată, era doar un dreptunghi simplu, delimitat de câmpurile care-l înconjurau, minuscul în comparaţie cu dimensiunile complexului uzinal, cu doar o mână de barăci, câteva drumuri neterminate şi obiective de construcţii începute, în care mişunau nişte puncte vii – tot atâţia deţinuţi, care trăgeau din greu la sectoarele respective. Fritz îşi păstra mintea concentrată la treaba pe care o avea de făcut, ca şi cum atâta, şi nimic altceva n-ar mai fi existat, ca şi cum lumea întreagă ar fi constat în zidul din faţa ochilor lui, şi fiinţa lui n-ar fi fost altceva, decât o maşinărie, care făcea zidul cu

pricina să se înalţe şi să se lungească din ce în ce mai mult. Singura modalitate prin care putea rămâne în toate minţile era să se concentreze pe lucrul mărunt, realizabil, şi pe propria-i putinţă de a-l concretiza.

- Ritmul, ritmul de lucru! Mai repede, mai repede! – se auzea, răcnind peste tot şantierul, vocea unui *kapo* de origine poloneză, pe nume Petrek Boplinsky.

Doar câteva cuvinte ştia individul în limba germană, şi singurul pe care părea să-l repete întruna – în tot cazul, singurul pe care-l auzeau ceilalţi – era: *Schneller!* – „Mai repede!” –, în timp ce se fâţâia de colo-colo cu cravaşa în mână, şfichiuindu-i pe cărătorii de mortar şi cărămizi. Nerăbdarea de a vedea lagărul construit rima cu furia; presiunea de a face totul în viteză venea de cel mai de sus, şi doar cei mai rezistenţi şi mai adaptaţi ar fi putut supravieţui ritmului care

le era impus. Prea puţini dintre deţinuţii pe jumătate lihniţi de foame erau în stare să ţină pasul.

-Pi§c na dup§! – „Cinci la cur!” –, zbiera Boplinsky, după care, se auzea cum îl plesnea cu cravaşa peste buci, de cinci ori, pe câte un biet salahor – şi toţi ceilalţi mai grăbeau pasul, cât de puţin erau în stare.

Două săptămâni trecuseră de când Fritz şi camarazii lui rămaşi fuseseră aduşi la sub-lagărul de la Monowitz.— Pentru ei, fusese un adevărat iad, ca răul cel mai rău de la Buchenwald. Mulţi nici nu supravieţuiseră măcelului iniţial.

După ce mărşăluiseră trei ore de la Auschwitz I până acolo, nou-sosiţii fuseseră mânaţi ca oile în barăcile care-i aşteptau. Aproape că lagărul nici nu exista – era doar un teren deschis, plat, cu câteva barăci de lemn, fără garduri, care nu avea decât o linie păzită

de santinele, care să-i ţină pe deţinuţi, să nu fugă.— Barăcile erau făcute primitiv şi neterminate, fără instalaţii de lumină şi fără spălătoare. O singură aducţie de apă exista – o mână de ţevi care ieşeau din pământ, afară, pe câmp. Bucătării încă nu se făcuseră, aşa încât mâncarea se livra zilnic de la cele din lagărul Auschwitz I.

La început, noii salahori fuseseră puşi să sape la drumuri. Şi Fritz, printre ei. Supraveghetorii de la Monowitz păreau să nu ştie nimic despre calităţile lui aparte. Ploua cu găleata, şi terenul era tot numai noroaie, ceea ce transforma săpatul într-un chin şi făcea să se împotmolească roţile roabelor. Oamenii se întorceau la barăcile lor, în fiecare seară, uzi până la piele şi sleiţi de puteri. încălzire nu exista, însă *Blockfuhrer*-ii şi *Rapportfuhrer*-ul tot se aşteptau ca ei să se prezinte la strigatul apelului, în

fiecare dimineaţă, cu hainele şi încălţările uscate şi curate. în acele prime zile, Fritz îşi privise camarazii mai în vârstă – inclusiv, şi mai ales, pe tatăl său – cu îngrijorare: n-aveau cum să suporte prea mult un asemenea tratament.

Cum săpau ei noroiul care mustea de apă, Fritz observa că lagărul începuse, totuşi, să capete contur, cu garduri şi cu fundaţiile viitoarelor turnuri de pază deja puse; ştia că salvarea le-ar fi venit în momentul în care ar fi fost mutaţi la sectoarele de construcţii.

într-o zi, s-a întâmplat ca sergentul SS Richard Stolten, administratorul de lucrări de la Monowitz, să treacă prin apropiere. SS-iştii de acolo erau cu asupra de măsură prost-dispuşi: cum nu existau încă barăci pentru gardieni, aceştia erau aduşi cu camioanele, zilnic, din lagărul principal, Auschwitz I, pe schimburi – de aceea, urau să intre în serviciu

de pază la Monowitz şi cu mare uşurinţă erau scoşi din sărite. Fritz şi-a făcut socoteala că merita să rişte – tatăl său n-ar mai fi rezistat mult, dacă lucrurile continuau la fel.

Lăsându-şi lopata jos, a grăbit pasul, ca să-l ajungă din urmă pe Stolten, strigându-i:

- Numărul 68629, sunt zidar!, i-a spus, vorbindu-i cât mai rapid, ca să nu- i lase timp sergentului să reacţioneze, şi făcându-i semn către camarazii lui de muncă. Suntem de la Buchenwald. Mulţi dintre noi suntem lucrători în construcţii cu experienţă.

Stolten l-a studiat cu privirile, după care l-a chemat pe *kapo* şi i-a spus:

- Află care dintre jidanii ăştia se pricep la construit şi ia-le numerele.

Atât de simplu fusese. în orice alt moment, Fritz ar fi încasat o mamă de bătaie, dar situaţia de acolo era una disperată. Himmler şi

Goring făceau presiuni colosale, ca să se încheie odată lucrările la *Buna Werke* şi fabricile ei să fie puse în funcţiune, ordin ce nu se putea îndeplini, atâta vreme cât lagărul nu era el însuşi terminat. Fritz resimţea urgenţa care plutea în aer.

Mulţi dintre camarazii lui Fritz au pretins că erau şi ei constructori, ca să fie transferaţi alături de el – inclusiv tatăl său. Prelucrarea lemnului se număra printre abilităţile de tapiţer ale lui Gustav, care s-a recomandat ca fiind tâmplar. în timp ce Fritz realiza fundaţiile şi podelele, Kleinmann-tatăl ajuta la realizarea secţiunilor prefabricate, din care urmau să fie construite barăcile deţinuţilor.

De pe partea cealaltă a drumului dintre Oswişcim şi Monowitz, viitoarea uzină-mamut *Buna Werke* domina tot peisajul cu dimensiunile ei, deşi era numai pe jumătate ridicată.

Făcea parte din conglomeratul producător de chimicale IG Farben şi, după încheierea lucrărilor de construcţie la ea, urma să producă – pentru efortul de război al Germaniei – carburanţi sintetici, cauciuc şi alte materiale chimice.— Războiul se dovedise mai apăsător şi mai dificil decât se aşteptase oricine la început, iar cererea de carburant şi de cauciuc era frenetică. Potrivit înţelegerii pe care o încheiase cu SS-ul, compania beneficia de un aport nelimitat de forţă de muncă de la Auschwitz, în condiţii de sclavie, pentru construcţia uzinei şi, apoi, pentru producţia propriu-zisă – pentru care le plătea celor de la SS trei-patru mărci pe zi pentru fiecare sclav, bani destinaţi cuferelor SS-iste, fără nici un fel de intermediari. Pe lângă faptul că era o forţă de muncă mai ieftină, decât ar fi costat o alta, salariată, aranjamentul îi oferea companiei posibilitatea de a

face economii substanţiale, prin faptul că nu mai trebuia să le ofere muncitorilor facilităţi, beneficii, concedii medicale, condiţii de recreere şi ce alte costuri mai presupunea utilizarea unei forţe de muncă. Sigur că productivitatea le-ar fi fost mai scăzută, din cauza condiţiei fizice mizere, în care se găseau prizonierii maltrataţi, dar compania îi prefera, chiar şi aşa, pentru că economiile făceau să merite colaborarea.— Orice lucrători care erau prea bolnavi sau sleiţi de puteri, ca să mai şi muncească, puteau fi trimişi urgent la camerele de gazare din lagărul de la Birkenau şi înlocuiţi cu deţinuţi proaspăt şi constant aduşi din toată Germania şi de pe teritoriile cucerite de armatele ei.

Aceşti nou-veniţi – mulţi, evrei aduşi direct din Europa Occidentală şi din Polonia – nu trecuseră prin procesul de cernere din lagăre şi nu erau,

deci, la fel de hârşâiţi ca deţinuţii-veterani. Le şi lipseau calităţile esenţiale supravieţuirii. Se vedeau rapid zdrobiţi de ritmul în care salahoreau, de abuzuri, de înfometare şi de lipsa de îngrijire faţă de cei bolnavi. După socotelile lui Gustav, între 80 şi 150 din totalul acestor amărâţi dispăreau de la Monowitz în fiecare zi, trimişi direct la camerele de gazare, fără să apuce careva să le cunoască măcar numele, dacă nu şi poveştile.

Odată cu transporturile, au sosit şi veşti devastatoare pentru Fritz – printre nou-veniţi, se numărau şi doi vechi prieteni ai lui de la Buchenwald: Jule Meixner şi Joschl Szende, care fuseseră transferaţi temporar în lagărul din satul Natzweiler, din Alsacia, cu câteva luni mai înainte. Ei l-au înştiinţat că Leo Moses fusese ucis acolo. După ce supravieţuise timp de opt ani în lagăre, SS-iştii îi veniseră de

hac, în cele din urmă. Nedreptatea şi tragismul întregii poveşti erau chinuitoare. Fritz şi-a reamintit de prima lor întâlnire, din cariera de piatră de la Buchenwald, când Leo îi oferise pilulele acelea mici, negre, şi de influenţa pe care Leo şi-o pusese la lucru, pentru a-l vedea pe el, pe Fritz, mutat în echipa ceva mai sigură a lui Siewert. Bietul Leo, vechiul comunist greu încercat şi, totuşi, atât de bun la suflet, îi fusese cel mai drag prieten, iar Fritz a suferit foarte tare după el.

Un lucru învăţase, în tot cazul, de la Leo, şi anume că bunătatea se poate găsi în cele mai neaşteptate locuri. Aşa s-a demonstrat şi acolo. SS-iştii aduseseră muncitori plătiţi din Germania, şi, pentru prima oară, de când pătrunseseră în sistemul concentraţionar, Gustav şi Fritz au ajuns să lucreze alături de civili. Oamenii

aceia se purtau cu precauţie faţă de cei de la SS, şi li se interzisese cu desăvârşire să stea de vorbă cu deţinuţii, dar, încetul cu încetul, au devenit mai comunicativi. I-au explicat lui Fritz că nu erau nazişti convinşi, dar nici nu se arătau ostili faţă de cauza nazistă. Când a încercat să afle mai multe despre ce credeau ei în legătură cu tratamentul brutal aplicat deţinuţilor, ca unor sclavi, discuţia s-a încheiat. Şi totuşi, măcar unii dintre aceşti muncitori plătiţi s-au arătat înţelegători: au început să se poarte cu mai multă deschidere şi să lase bucăţi de pâine în urma lor, după ce-şi terminau masa de prânz, iar capetele de ţigări pe care le aruncau s-au lungit faţă de cele de la început, încât mai erau câteva fumuri bune de tras din ele. Maistrul civil poreclit Frankenstein, din cauza formei pătrăţoase a capului ras şi minei constant feroce, pe care o arbora pe

chip^, s-a dovedit mult mai simpatic, decât arăta c-ar fi fost; nu ţipa niciodată la deţinuţi, nici nu-i ocăra, iar felul lui de-a fi l-a influenţat, până la urmă, pe *kapo* Boplinsky, care s-a făcut mai abordabil şi şi-a mai rărit loviturile de cravaşă aplicate salahorilor.

Gustav a căpătat un scurt respiro de la muncile din exterior, odată sfârşită construcţia primelor câteva barăci. Atunci au sosit camioane încărcate cu priciuri şi baloţi de paie. Gustav şi alţi o mână de camarazi au fost puşi să îndese paie în saci de iută, ca să confecţioneze saltele. O asemenea muncă s-ar fi putut spune că-i plăcea, fiindcă el cosea capetele saltelelor mai repede şi mai precis, decât oricine altcineva de acolo.

Dar a fost un respiro cu adevărat scurt, şi foarte curând, Gustav s-a văzut iar trecut la muncile din afară. Dacă pereţii barăcilor din partea lor de lagăr

erau, de-acum, terminaţi, şi el, şi ceilalţi întrevedeau perspectiva unei noi salahorii. Şi mai rău ar fi fost să fie repartizaţi la şantierul de construire a viitoarei uzine *Buna.* Cei care lucrau acolo se întorceau, în fiecare seară, pe jumătate morţi – şi povesteau episoade înspăimântătoare. Era la fel ca la cariera de piatră de la Buchenwald. Adeseori se întâmpla ca deţinuţii să fie aduşi înapoi pe tărgi. Plus că oricine era incapabil de a ţine pasul era trimis urgent la Birkenau.

Cu calm şi determinare, Gustav şi-a propus ca el, unul, să evite o asemenea soartă. în fiecare dimineaţă, când sergentul Stolten venea şi striga în gura mare de ce lucrători calificaţi era nevoie, în ziua respectivă, şi pentru ce, Gustav imediat făcea un pas în faţă. Indiferent dacă se cereau ţiglari, geamgii sau tâmplari, Gustav se şi oferea, jurându-se

că tocmai respectiva specializare o avea. Şi reuşea, cum-necum, să se descurce, zi după zi, păcălindu-i pe cei din jur că se pricepea la tot felul de lucrări legate de construcţii. Fritz, în schimb, se temea de consecinţele care s-ar fi abătut asupra tatălui său, dacă SS-iştii îi descopereau şarlatania. Gustav, însă, ridica din umeri, nepăsător; era un om deştept şi avea mâini pricepute; considera că nu exista meserie, pe care să n-o fi putut stăpâni suficient de bine, încât să scape neobservat de nătărăii de la SS.

Pe măsură ce erau terminate, barăcile se şi umpleau cu transporturi mereu noi de prizonieri, trimişi să muncească pe şantierele de construcţii. în lagăr, condiţiile de viaţă erau cumplite, de ne imaginat până şi pentru veterani: supra-aglomeraţie, un frig de-ţi îngheţa şi sângele în vene şi o mizerie... Instalaţiile sanitare nu făceau fată

numărului deţinuţilor, asa că dizenteria nu numai că s-a ivit, dar s-a şi răspândit. Mureau deţinuţi în fiecare zi, de nici nu li se mai putea ţine socoteala.

Şi totuşi, viaţa era blândă, faţă de ce se petrecea în lagărul de la Birkenau. Trei sau patru zilnic veneau la Monowitz transporturile de prizonieri evrei care supravieţuiseră selecţiilor de acolo. Aceştia povesteau lucruri terifiante, despre cum erau jefuite victimele de către cei de la SS: „La Birkenau – a scris Gustav, pe un ton mânios –, dorm pe dolari şi lire sterline, bancnote pe care le-au adus cu ei olandezii şi alţii. SS-iştii sunt milionari, şi fiecare dintre ei abuzează de fetele evreice. Care sunt mai atrăgătoare sunt şi lăsate în viaţă; celelalte sunt aruncate ca nişte gunoaie.”

Iarna poloneză s-a instalat aprigă, făcând posibil ca solul să îngheţe bocnă. Tot nu exista vreun sistem de încălzire la

Monowitz, care să şi funcţioneze, iar instalaţiile de pregătit mâncarea erau ca-vai-de-ele. De Crăciun, s-au stricat maşinile de gătit, aşa că deţinuţii au răbdat de foame două zile. Nu mai căpătaseră nici măcar acele resturi de pâine, pe care se obişnuiseră să le găsească lăsate în urmă de muncitorii civili, fiindcă aceştia lipseau de la lucru, de sărbători. Până la urmă, a trebuit ca mâncarea să le fie adusă cu camioanele de la bucătăriile lagărului Auschwitz I.

Spre consternarea lor, Gustav şi Fritz au fost mutaţi în barăci separate. Se mai întâlneau serile şi vorbeau despre situaţia în care ajunsese fiecare dintre ei. Fritz era de părere că nu le mersese niciodată chiar atât de rău – şi pe cale să-şi piardă speranţa. După numai două luni şi jumătate petrecute în lagărele de la Auschwitz-Monowitz, majoritatea camarazilor cu care

venise de la Buchenwald muriseră. Cei originari din Austria, cărora li se spunea „Proeminenţii”, fuseseră cu toţii omorâţi: Fritz Lohner-Beda, cel care scrisese versurile *Cântecului de la Buchenwald*, mâncase o bătaie soră cu moartea în decembrie – de altfel, şi murise după aceea –, pentru că nu muncise cu destul zel; Robert Danneberg, politicianul social-democrat, avusese aceeaşi soartă; avocatul şi scriitorul doctor Heinrich Steinnitz... şi lista putea continua, fiindcă toţi erau morţi. Pentru Fritz, lovitura cea mai cumplită a fost moartea lui Willi Kurz, boxerul, care-i fusese *kapo,* când avusese parte de sectoare la grădinile de la Buchenwald, şi care-l ajutase nu numai pe el, ci şi pe camarazii lui de acolo, să scape cu viaţă din chinurile îndurate.

Fricile şi grijile lui, Fritz i le revărsa tatălui său pe toate, când se reîntâlneau, serile.

Gustav îl îndemna să nu renunţe la speranţă:

- Băiete, ţine-ţi capul sus, îi spunea. Criminalii ăştia de nazişti... n-or să ne înfrângă ei pe noi!

Dar Fritz nu se simţea câtuşi de puţin reconfortat; toţi cunoscuţii lui trăiseră după aceeaşi filozofie curajoasă, iar acum, uite – cei mai mulţi erau morţi.

Când era numai el cu propriile-i gânduri, Gustav se lupta să trăiască după deviza pe care tot el şi-o formulase. îşi mărturisea temerile în mare secret, în jurnal: „în fiecare zi, alte şi alte plecări. Uneori, mi se rupe sufletul, dar îmi spun: *Ţine-ţi capul sus; va veni şi ziua eliberării tale. Ai prieteni buni lângă tine. Aşa că nu-ţi face griji – n-au cum să nu apară necazuri*." Dar câte necazuri poate suporta omul? Cât de mult poate s-o ţină tot aşa, cu capul sus, fentând moartea?

Chiar şi cei mai rezistenţi aveau prea puţine şanse de scăpare. Soluţia Finală se desfăşură cu motoarele turate la maximum, şi chiar aceia dintre evrei, care se dovedeau şi solizi, şi utili ca lucrători, erau într-adins şi metodic munciţi în aşa hal, încât ajungeau să moară. Valoarea lor ca forţă de muncă era prea puţin importantă; dacă vreunul murea, ce conta? – un evreu mai puţin pe lume, care să facă umbră pământului. Oricând se găseau alţi o duzină, care să-i continue munca. Dacă era vorba ca vreunul, în schimb, să supravieţuiască, nu putea reuşi decât printr-o bună pricepere, dublată de camaraderie şi de o cantitate uimitoare de noroc.

Pentru Gustav, condiţia priceperii şi a norocului s-au văzut îndeplinite deodată şi exact la momentul oportun. în ianuarie, a fost numit şelarul întregului lagăr, în a cărui responsabilitate cădeau toate

lucrările de şelărie şi tapiţerie de la Monowitz – cele mai multe fiind reparaţii pentru SS-işti. Era o muncă de interior, care-l scăpa de vremea câinoasă de afară, drept care, odată pus în funcţiune sistemul de încălzire, a început să-i pătrundă şi lui căldura în oase.

O asemenea schimbare aproape că era totuna cu viaţa în siguranţă. Gustav era dureros de conştient că alţii nu fuseseră atât de norocoşi ca el şi că sentimentul de siguranţă nu durează niciodată prea mult.

CAPITOLUL 13
CUM S-A TERMINAT CU EVREUL GUSTAV KLEINMANN

Construcţiile se tot înălţau în lagărul de la Monowitz. Gardul dublu electrificat era la locul său, barăcile – aproape gata, iar cazarma celor de la SS – în curs de a fi construită. în primele

săptămâni din 1943, Fritz a contribuit şi el la ridicarea unui garaj al comandamentului şi a unui post de comandă pentru *Blockenfuhrer*-ii SS – comandanţii de barăci –, lângă poarta principală.

Muncea cot-la-cot cu un zidar civil. Ca mulţi dintre ceilalţi ca el, omul respectiv nu stătea de vorbă cu deţinuţii, dar, în timp ce alţii evitau să intre în vorbă, el nici măcar nu băga în seamă existenţa lui Fritz. Zi de zi, şi de dimineaţa până seara, nu scotea nici o vorbă. Fritz deja se obişnuise cu prezenţa lui straniu de tăcută, până când, într-o bună zi, şi fără să-l prevină câtuşi de puţin, bărbatul acela i-a şoptit, fără să-şi ridice privirile de la ce făcea:

- în mlaştinile de la Esterwegen..., acolo am fost.

Aproape că nu se auzise nimic, dar Fritz tot a tresărit. Celălalt a continuat să lucreze, fără să ezite nici măcar o clipă, ca şi cum n-ar fi spus nimic.

în aceeaşi seară, Fritz le-a povestit camarazilor şi tatălui său despre acea declaraţie obscură. Ei au înţeles imediat. Esterwegen fusese unul dintre lagărele de concentrare înfiinţate primele de nazişti, chiar în 1933, ca parte a unui grup întreg, situat în zonele mlăştinoase, cu populaţie sporadică, din Germania de nord-vest. în lagărele respective, urmau să fie încarceraţi adversarii politici – mai ales membri ai Partidului Socialist. Erau puse sub comanda paramilitarilor de la SA, care se comportau atât de brutal şi de haotic, încât în 1934, când au fost preluate de SS, comportamentul acestora din urmă s-a dovedit civilizat, prin comparaţie.— Mulţi dintre deţinuţii încarceraţi acolo au fost eliberaţi ulterior – colegul de muncă al lui Fritz, cel atât de tăcut, printre aceia trebuie să se fi numărat. Nu era de mirare, deci, că se arăta chiar atât de

puţin sociabil – probabil că se temea fără încetare să nu iasă în evidenţă şi să redevină deţinut.

Făcându-i acea confidenţă lui Fritz, omul aproape că rupsese o vrajă. Nu i-a mai vorbit niciodată, n-a mai scos nici o vorbă, dar, în fiecare dimineaţă, Fritz găsea câte un cadou alături de găleata lui cu mortar: o bucată de pâine, câteva ţigări – lucruri mărunte, dar care-i ajungeau la inimă şi, eventual, îi salvau viaţa.

Muncind alături de civili, acceptându-le gesturile caritabile, bucurându-se de faptul că ducea o existenţă privilegiată, de lucrător calificat, care nu avea motiv să robotească precum un sclav pe şantierele uzinei *Buna*, Fritz a început să-şi revină în simţiri şi să privească viaţa cu mai multă destindere. După mai bine de trei ani petrecuţi în lagăre, ar fi trebuit să se dovedească mai prudent.

într-o zi, era la lucru, pe schelăria care înconjura carcasa pe jumătate construită a clădirii *Blockfuhrer*-ilor. Medita la o remarcă pe care o făcuse odată, demult, bunicul său, bătrânul Markus Rottenstein, care fusese funcţionar de bancă la viaţa lui, specializat în stenografie, la prestigioasa instituţie Boden-Credit din Viena, care se ocupa inclusiv de conturile familiei imperiale.— Bunicul avea vederi ferme în privinţa locului celor ca el în societate, considerând că evreii ar fi trebuit să se arate persoane elevate şi civilizate, care nu aveau ce căuta, vreodată, în meseriile care presupuneau munci manuale. Chiar în acel moment, un camarad al lui Fritz, care-şi avea sectorul într-o coloană de tracţiune, a sosit cu o încărcătură de materiale de construcţii şi i-a strigat:

- Ei, Fritz, ce mai e nou?
- Nimic, i-a răspuns băiatul, arătându-i toate cele

din jur. Bunicul meu spunea că „locul evreului este într-o cafenea, nu pe o schelă de construcţii”.

Râsul i s-a înecat în gâtlej, când o voce furioasă, de german, s-a făcut auzită de undeva, de mult mai jos:

- Tu, evreule! Coboară imediat de pe schelă!

Cu inima bubuindu-i în piept, Fritz n-a nimerit să coboare mai repede treptele schelei, ajungând să stea faţă în faţă cu locotenentul SS Vinzenz Schottl, directorul lagărului de la Monowitz.

Schottl era o brută hidoasă, cu ochi de şarpe în mijlocul unei mutre ca de cocă. Tot ce-l interesa era să cumpere pentru sine băutură şi produse de lux de pe piaţa neagră, plus că avea o fire capricioasă, volatilă, iar, când se mai şi enerva, devenea terifiant, nu altceva.— Odată, când se descoperise că mai mulţi deţinuţi aveau păduchi, Schottl trimisese toată baraca la

gazare – inclusiv pe cei mai vechi dintre cei de acolo. S-a uitat la Fritz cu aerul că mai avea puţin şi-l înghiţea:

- Ce-aveai, de râdeai, evreule?, a vrut să ştie.

Luând poziţie de drepţi şi smulgându-şi boneta de pe cap, Fritz i-a răspuns:

- Mi-am adus aminte de ceva ce spunea bunicul meu.

- Şi ce spunea, mă rog, tac-tu mare, de era chiar atât de amuzant?

- Zicea că locul evreului e-ntr-o cafenea, nu pe-o schelă de construcţii.

Schottl s-a uitat lung la el. Fritz nici nu mai îndrăznea să respire. Dintr-odată, mutra ca de cocă s-a fisurat şi a pufnit într-un hohot zgomotos.

- Cară-te de-aici, porc de jidan ce eşti!, a zis Schottl, şi a plecat el însuşi, râzând.

Năduşit leoarcă, Fritz a urcat iar pe schelă. Fusese la un pas de a plăti preţul satisfacţiei de

sine. Siguranţă – aşa ceva nu exista.
Afluxul evreilor către lagărul de la Monowitz creştea întruna. Fritz şi ceilalţi veterani se simţeau tulburaţi, văzând cât de naivi puteau fi unii dintre ei. Trecuseră cu toţii prin selecţia de la Birkenau, şi nevestele, mamele, copiii şi taţii lor fuseseră trimişi cu toţii într-o direcţie, pe când ei – bărbaţii tineri – în direcţia cealaltă. Nu aveau nici cea mai vagă idee de ce soartă le aştepta pe rudele lor, şi sperau să şi le revadă cândva.
Lui Fritz, inima nu-i îngăduia să le dezvăluie adevărul, zădărnicindu-le speranţele. Până la urmă, inevitabil, aveau să descopere şi singuri că nevestele şi copiii lor, mamele, surorile şi taţii fuseseră gazaţi – fără excepţie. Unii cădeau în câte o stupoare deprimată. Erau deja morţi, pe dinăuntru. Se mişcau de colo-colo, într-o stare de apatie profundă, nu mai

aveau grijă de ei înşişi, alăturându-se, încetul cu încetul, masei celei mari a deznădăjduiţilor, sleindu-se trupeşte, până nu mai rămâneau din ei decât pielea şi oasele, urmele râiei, ochii lipsiţi de viaţă şi sufletele pustiite. în jargonul de lagăr, aceşti morţi-vii erau denumiţi *Muselmänner* – musulmani. Originea termenului se pierduse de mult în tradiţia vieţii din spaţiul concentraţionar, unii spunând că apelativul se datora faptului că, atunci când acei bieţi nefericiţi nu mai erau în stare să se ţină pe propriile picioare, poziţia lor prăbuşită semăna cu cea a unui musulman aflat în plină rugăciune.— De îndată ce un ins devenea *Muselmann*, ceilalţi deţinuţi îl evitau; li se ferecau inimile, în parte din cauza dezgustului, în parte din cauza groazei că şi ei ar fi putut ajunge în aceeaşi situaţie.

După ce munca la baraca respectivă s-a sfârşit, Fritz a

fost unul dintre cei şase norocoşi selectaţi de Stolten, pentru a fi trimişi să lucreze la construcţia blocului-spălător din lagăr. A fost pus la cimentarea şi la instalarea unităţilor de încălzire, sub comanda unui şef de echipă civil, care mai avea puţin şi-l scotea din minţi, atâtea câte-i mai rămăseseră. Individul, pe nume Jakob Preuss, era tot numai gălăgie şi fanfaronadă în faţa celor de la SS. întruna răcnea la deţinuţi, iar dacă se apropia vreun gardian sau vreun ofiţer, imediat ridica braţul în semn de salut şi zbiera: *Heil Hitler!* – pe Fritz, cel puţin, îl călca pe nervi.

într-o zi, Preuss l-a chemat pe Fritz la el în birou. I-a cerut socoteală:

- Ce-ai de gând cu ritmul ăsta, în care lucrezi?

Fritz a rămas uimit: ştia foarte bine că nu trebuia s-o lase prea moale, şi niciodată, până atunci, nu mai fusese criticat pentru felul în care

lucra. Dar Preuss şi-a coborât vocea şi a continuat:

- Dac-o ţii tot aşa, să lucrezi atât de repede, o să terminăm curând, iar pe mine or să mă trimită pe front!

Fritz iar n-a ştiut ce să spună. Avea o dilemă. Dacă ritmul de lucru slăbea, toţi muncitorii-deţinuţi riscau să suporte represaliile celor de la SS. Pe de altă parte, dacă Preuss născocea vreun pretext şi-i făcea lui raport, ca să se răzbune, trecea el însuşi printr-un pericol de moarte. A decis că era mult mai sigur s-o lase el ceva mai încet. Preuss a devenit vizibil mai prietenos, făcându-le rost de mâncare suplimentară lucrătorilor săi. în această iniţiativă, i s-a făcut părtaş un altul dintre civilii germani, un sudor din Breslau, care se numea Erich Bukovsky. Amândoi au mărturisit că sperau să-i vadă înfrânţi pe nazişti.

S-ar fi zis, de altfel, că într-acolo se şi îndreptau lucrurile. Germania, până atunci, păruse de nebătut. Şi, brusc, în februarie anul acela, 1943, s-a zvonit, cum-necum, că forţele germane capitulaseră în faţa ruşilor, la Stalingrad[221]. Adică, naziştii nu erau de neînvins.

Fritz a primit vestea încurajatoare de la un civil francez, pe nume Jean, căruia cei mai mulţi de acolo îi spuneau, simplu, *Moustache* – după mustaţa de dimensiuni extravagante, şi cernită, pe deasupra, care-i ornamenta faţa. Jean i-a mai spus şi diverse poveşti despre marea mişcare franceză de *Résistance.* Fritz era nerăbdător să le împărtăşească informaţiile tatălui şi camarazilor lui, când se întâlneau, serile. Şi totuşi, bătălia de la Stalingrad, cea pentru Marea Britanie şi cea pentru Africa— – locurile în care Aliaţii îi bătuseră pe germani – erau atât de departe faţă de

Auschwitz, locul unde se aflau ei.

XNX

Lui Gustav, degetele îi lucrau cu iscusinţă la un capitonaj de piele, pe care-l tighelea, împingând acul gros prin materialul dur şi, totuşi, maleabil. Era mulţumit de existenţa lui de zi-cu-zi, chiar dacă nu în adâncul sufletului. Nu ducea lipsă de lucrări şi devenise, de-acum, el însuşi un *kapo*, având o mână de lucrători pe jumătate calificaţi, care ascultau de ordinele lui. Faptul că muncea înăuntru fusese o binecuvântare în lunile de iarnă şi chiar acum, la început de mai şi cu vara în curs, era infinit mai bine decât să fi fost repartizat la coloana de tracţiune sau la construcţia uzinei.

Luând fiecare zi după cum voia ziua însăşi să evolueze, Gustav îşi întărea propria convingere că urma să supravieţuiască. Fritz nu împărtăşea concepţia dogmatic-

pozitivă, de un optimism determinat, a tatălui său; el era îngrijorat fără încetare, în legătură cu tot şi toate – camarazii lui, tatăl lui, viitorul tuturor, îşi făcea griji în legătură cu Edith şi Kurt şi se măcina întruna, gândindu-se la ce se va fi ales de mama lui şi de Herta. Auzind poveştile care transpirau dinspre Birkenau, mai ales cumplitele zvonuri pe care le puneau în circulaţie „purtătorii de secrete", membri ai acelor *Sonderkommandos* – „echipele specializate", care deserveau crematoriile –, îi venea dezgustător de simplu să-şi imagineze. încetul cu încetul, pe Fritz îl cuprinsese o mânie născută din deznădejde. Firea lui nu era deloc la fel cu a tatălui său. Gustav se străduia să nu cugete la diverse lucruri: el îşi ţinea capul plecat, lucra ce avea de lucrat şi trăia de pe o zi pe alta. Pentru Fritz, nu mai dura mult, până când ura lui faţă de nazişti ar fi devenit atât

de puternică, încât n-ar mai fi putut s-o păstreze închisă în el. Ei bine, la felul cum ar fi găsit atunci cu cale să explodeze, acea furie, nici nu îndrăznea să se gândească.

Avându-şi propriile gânduri concentrate în altă parte, Gustav habar nu avea că, în timp ce el stătea şi tighelea, la o depărtare nu foarte mare de acolo, de partea cealaltă a drumului şi a căii ferate, la *Buna Werke*, se cocea o decizie care ameninţa să pună capăt abrupt existenţei lui relativ confortabile.

Lucrările de construcţie la fabrici erau destul de rămase în urmă—, şi un grup de ofiţeri veniseră, trimişi de la Berlin, să ancheteze. Himmler voia răspunsuri. Trimişii lui fuseseră conduşi prin tot şantierul de locotenentul SS Schottl şi de cadre de conducere de la IG Farben. Ceea ce descoperiseră nu le plăcuse deloc şefilor cei mari de la SS. Imensul complex

era terminat doar pe jumătate, şi nici una dintre unităţile lui nu era gata, ca să înceapă producţia. Fabrica de metanol era pe punctul de a deveni funcţională, dar cele de o importanţă incomparabil mai mare, de cauciuc şi combustibil, nu aveau cum să fie gata, poate doar peste câteva luni bune, dacă nu chiar un an.

Delegaţii de la Berlin erau tot mai nemulţumiţi, cu fiecare minut care trecea. Se consemnase faptul că în jur de o treime din muncitorii constructori erau deţinuţi din lagăr, vizibil mai slabi din punct de vedere fizic şi mai puţin eficienţi decât civilii plătiţi. Plus că eficienţa le era şi mai mult afectată de nevoia de a fi păziţi în mod constant şi ţinuţi întruna laolaltă. Dar ceea ce-i dezgustase cu adevărat pe vizitatori era faptul că mulţi dintre şefii de echipă ai deţinuţilor erau evrei. Schottl explicase că nu avea suficienţi

arieni la Monowitz; aproape toţi deţinuţii cu care se pricopsea el acolo erau evrei. Ofiţerii berlinezi şi mai-marii concernului industrial se încruntaseră la el şi-i spuseseră că aşa ceva era inacceptabil: nu trebuia ca unor evrei să li se atribuie posturi care presupuneau responsabilitate. îi ordonaseră lui Schottl să remedieze situaţia.

După câteva zile, când s-a ţinut apelul de seară, Schottl şi-a făcut apariţia însoţit de căpitanul SS Hans Aumeier, demonul perfid care-i întâmpinase primul pe Buchenwald-işti la Auschwitz. Faţa porcină a lui Schottl avea o mină gravă, de parcă avea de îndeplinit o sarcină foarte serioasă. A urcat pe podium, a scos o foaie de hârtie din buzunar şi a citit numerele a şaptesprezece deţinuţi, cărora le-a ordonat să facă un pas înainte, fiecare din rândul său. Printre ei, şi prizonierul cu

numărul 68523 – Gustav Kleinmann. Toţi erau evrei care deţineau poziţii de *kapos* – majoritatea, veterani de la Buchenwald şi Sachsenhausen.

Toată lumea bănuia ce însemna, probabil, o asemenea selecţie; tot timpul se făceau, şi nu puteau să prefigureze decât un singur lucru – că respectivii urmau să fie duşi la Birkenau şi, odată ajunşi acolo, să fie vârâţi în camerele de gazare.

Aumeier i-a cercetat cu atenţie pe toţi cei selectaţi, uitându-se cu scârbă la stelele galbene, evreieşti, de pe uniformele lor. în cazul celor mai mulţi, erau stele în două culori – o Stea a lui David, alcătuită din două triunghiuri unul roşu, iar altul galben, din vremurile de demult, când naziştii mai aveau nevoie de pretexte, ca să-i trimită pe evrei în lagărele de concentrare.

- Jos cu ele!, a ordonat Aumeier.

Un *kapo* care stătea la doi paşi de grupul celor selectaţi i-a smuls lui Gustav steaua în două culori de pe pieptul uniformei, a despărţit între ele cele două triunghiuri şi pe cel roşu, i l-a dat înapoi. Acelaşi lucru li s-a întâmplat şi celorlalţi şaisprezece, care au rămas cu triunghiurile roşii în palme şi mai mult decât uimiţi.

- Sunteţi prizonieri politici, i-a informat Aumeier. La noi, aici, *nu există* evrei în posturi de responsabilitate. Ţineţi minte asta. Din acest moment, sunteţi arieni cu toţii.

Şi cu asta, basta. Din punctul de vedere al regimului nazist, Gustav Kleinmann încetase oficial de a mai fi evreu. Printr-o simplă modificare a unei liste şi a unui însemn de pânză, încetase oficial de a mai reprezenta o ameninţare intrinsecă şi o povară pe umerii poporului german. Atunci şi acolo, scoasă frumos în evidenţă printr-un

ritual simplu şi auto-batjocoritor, s-a demonstrat idioţenia monumentală a tot ce însemna şi presupunea ideologia rasială nazistă.

Din acel moment, viaţa li s-a transformat radical evreilor de la Monowitz. Cei şaptesprezece deţinuţi arianizaţi se aflau, de-acum, pe un plan mult mai elevat şi, cu toate că nu deveniseră imuni la pedepse, scăpaseră de persecuţiile făţişe, nemaireprezentând nişte animale în ochii paramilitarilor de la SS.

Avându-şi poziţiile de şefi de echipe şi *kapos* de-acum asigurate, erau în stare să câştige influenţă şi să-i ajute pe camarazii lor evrei să capete şi ei posturi mai bune. (Odată încheiat ritualul şi toată şefimea de la Berlin plecată de unde venise, Schottl a uitat, una-două, de interdicţia de faţadă ca evreii să ocupe funcţii de responsabilitate în lagăr.) Gustl Herzog a devenit funcţionar la

biroul evidenţei prizonierilor, ajungând, până la urmă, să fie chiar şeful biroului, cu o echipă de câteva zeci de prizonieri la dispoziţie.— Jupp Hirschberg, un alt Buchenwald-ist, a devenit *kapo* al garajului celor de la SS, unde erau păstrate şi reparate maşinile cadrelor de conducere şi alte vehicule, ajungând să fie confidentul tuturor bârfelor posibile şi imposibile, cu care veneau şoferii, ca şi al informaţiilor de taină despre ce se petrecea în complexul concentraţionar Auschwitz şi în lumea largă. Alţii au căpătat posturi care variau de la mai-mare de baracă la *kapo* al tâmplarilor şi la bărbier de lagăr. Conlucrând între ei, au adus la un alt nivel condiţiile de viaţă ale celorlalţi evrei. Noii arieni aveau calitatea de a vorbi în numele altora, ca să-i scape de bătăi, ca să le obţină raţii mai omeneşti, şi de a le opune rezistenţă altor *kapos,* cei cu

triunghiuri verzi, cei mai brutali dintre toţi.

Pentru Gustav, însemna că viaţa lui de muncă liniştită căpătase noi valenţe de siguranţă. De-acum, scăpase practic de pericolul de-a fi fost selectat pentru camerele de gazare şi, câtă vreme se comporta precaut, era ferit de gesturile de violenţă oarbă ale SS-iştilor.

Dar schimbarea lui de statut a venit la pachet cu un efect neprevăzut, care s-a dovedit zdrobitor de inimi. El şi Fritz, câtă vreme locuiseră în barăci separate, se obişnuiseră în aşa măsură să se reunească serile, după strigatul apelului, încât nici nu mai conştientizau faptul în sine – ajunsese ceva care ţinea de rutină, de obişnuinţă. Ei, şi într-o seară, erau atât de cufundaţi în discuţia lor – îşi rememorau vremurile mai bune, cântăreau ce şi cum avea să le aducă viitorul, făceau schimb de veşti în legătură cu lagărul –,

încât nici n-au remarcat că un SS-*Blockfuhrer* asista cu profundă suspiciune la conversaţia lor aprinsă.

Individul i-a întrerupt, dându-i un brânci zdravăn lui Fritz.

- Porc de jidan, ce crezi că faci tu aici, cum îndrăzneşti să-i vorbeşti aşa unui *kapol* – la care, Fritz şi tatăl său, brusc, au luat poziţia de drepţi, atât de surprinşi, încât rămăseseră fără grai. Ce-i în capul tău?, a vrut să ştie gardianul.
- E tatăl meu, i-a răspuns Fritz, năucit.

Fără nici un avertisment, *Blockfiihrer*-ul i-a tras un pumn în plină faţă lui Fritz, năucindu-l şi mai tare şi zicând:

- Are triunghi roşu – nu poate fi tatăl unui jidan ca tine.

Fritz rămăsese înlemnit, durerea făcându-i ţeasta să vibreze, ca un ecou – nu mai fusese niciodată izbit chiar aşa, în plină figură.

- Ba *e* tatăl meu!, a insistat el.

- Mincinosule!, a ţipat *Blockfiihrer*-ul, dându-i încă un pumn.
Fritz, care era mai mult decât uluit, nu putea să se abţină să repete unul şi acelaşi răspuns, aşa încât a mai primit încă o lovitură sălbatică. Iar Gustav stătea şi se uita, neajutorat, ştiind că nu putea interveni – ar fi înrăutăţit lucrurile şi mai tare, pentru ei amândoi, dacă scotea vreo vorbă.
Fritz a fost pus la pământ de *Blockfuhrer-u*| orbit de furie, care a rămas, în cele din urmă, fără vlagă şi a zis:
- Haide, scoală-te, jidane – la care Fritz s-a ridicat cu greu, cu faţa învineţită şi plină de sânge. Şi cară-te dracului de-aici!
în timp ce Fritz se îndepărta, ţinându-şi capul strâns cu amândouă braţele, Gustav i-a spus comandantului de baracă:
- Numai că-ntr-adevăr e fiul meu.
Blockfiihrer-ul s-a uitat la el, ca la un nebun. Gustav a renunţat,

însă – dacă-i spunea individului că era, de fapt, un evreu arianizat, pentru că aşa dictaseră circumstanţele, probabil că nu s-ar fi schimbat nimic. Ba chiar, se putea foarte bine ca nazistul să fi ştiut deja cum stăteau lucrurile, dar să gândească la fel cum gândise şi mai înainte. Mintea unuia ca el era ceva insondabil, şi nu putea fi bănuită nici măcar de o brumă de raţiune.

XÎTQ

Lagărul de la Auschwitz-Monowitz, acum pe de-a întregul construit, era un spaţiu concentraţionar mic şi simplu. Nu avea un corp de control, doar o poartă simplă în gardul dublu electrificat. O singură stradă se întindea pe toată lungimea perimetrului, pe o distanţă de numai 490 de metri. — Barăcile flancau drumul: trei rânduri în partea stângă, două rânduri în partea dreaptă; pe la jumătatea distanţei, se afla un fel de piaţă pătrată, unde se

adunau deţinuţii pentru apel şi care avea, pe o latură, o fierărie şi baraca bucătăriilor. Totul era înconjurat de o fâşie cu iarbă, ca o linie de frontieră, atent îngrijită, aşa cum erau toate marginile de drumuri şi straturile de flori, în toate lagărele de concentrare; contrastul dintre grija cu care erau tratate aceste porţiuni decorative şi felul în care erau violentate şi ucise fiinţele umane se constituia într-un paradox care-i făcea pe mulţi dintre deţinuţi să- şi piardă minţile.—

Ceva mai departe, pe latura stângă a străzii principale, cum ar fi venit, dacă mergeai într-acolo, se înălţa baraca numărul 7. Pe dinafară, nu era cu nimic diferită de celelalte: o baracă de lemn, construită nu foarte bine. Pe dinăuntru, însă, era foarte specială, pentru că era baraca rezervată „Proeminenţilor” de la Monowitz. Nu erau ca „proeminenţii” pe care-i

cunoscuse Fritz la Buchenwald – aici, nu găseai celebrităţi sau foşti oameni de stat, ci numai *kapos,* şefi de echipe şi oameni cu îndatoriri aparte: deţinuţii-funcţionari, aristocraţia mediului concentraţionar local. — Gustav Kleinmann, şelarul lagărului şi arian proaspăt-fabricat, se număra printre ei. După ce ajunsese acolo ca fiind ultimul dintre oameni, acum stătea printre cei privilegiaţi.

Dată fiind propria-i satisfacţie de sine, Gustav începuse, uşor-uşor, să fie mai puţin conştient – sau, dacă nu asta, măcar mai puţin deranjat – de suferinţele celorlalţi. El, unul, avea de lucru în interior, în timp ce abuzurile surveneau, de cele mai multe ori, undeva unde el nu le vedea. în rarele ocazii, în care-şi mai scotea jurnalul, nu făcea decât să-şi noteze cum se înscăunase liniştea în lagăr şi că mai puţini deţinuţi erau trimişi la camerele de gazare – fie şi pentru motivul

că selecţiile din lagărul de la Birkenau deveniseră mai stricte, când venea vorba să fie îndepărtaţi şi apoi ucişi cei mai slabi dintre cei aduşi acolo. După socoteala lui Gustav, procentul de supravieţuitori varia între zece şi cincisprezece la sută, la fiecare transport – „Restul sunt gazaţi. Atunci se desfaşoară cele mai înfiorătoare scene.” Chiar şi aşa, „Totul e mai liniştit la Monowitz, un lagăr de muncă propriu-zis”. în ochii experimentaţi ai lui Gustav, scopul numărul unu al complexului de la Monowitz era să-şi exploateze, nu să-şi distrugă deţinuţii; iar ororile vieţii erau mult diminuate, în incinta lui, faţă de ce-i fusese dat lui să vadă prin alte părţi. Era ca şi cum Gustav şi-ar fi pierdut, în cele din urmă, capacitatea de a percepe întreaga monstruozitate a locului, prin comparaţie cu lumea normală, civilizată.

în orice caz, două lucruri îl apăsau tare de tot. Unul era despărţirea de Fritz. Al doilea – omul care se înălţa deasupra tuturor „Proeminenţilor” de acolo, ca un liliac-vampir odios şi însetat de sânge: Josef Windeck, zis „Jupp”, mai-marele întregului lagăr, şeful tuturor *kapos* şi al deţinuţilor-funcţionari. Cei de la SS nu şi-ar fi putut alege un executant mai potrivit cu idealurile lor, decât pe Jupp Windeck.

Nu i-ai fi dat cine-ştie-ce atenţie, dacă-l vedeai – era un tip mărunt şi firav, cu aerul unui molâu. Dar înfaţişarea lui ascundea temperamentul unui tiran.— Avea trăsături insipide, fără vreun caracter aparte, care nu exprimau decât zeflemea şi dispreţ – îi plăcea, individului, s-o facă pe şeful în prezenţa camarazilor săi şi să-i calce pe ei în picioare, ca să iasă el în evidenţă. German de fel, Jupp Windeck fusese un mic infractor, încă de la vârsta de

şaisprezece ani, şi trecuse printr-o serie întreagă de închisori şi lagăre de concentrare, din primii ani 1930. Purta la uniformă triunghiul negru al „asocialilor”, o categorie-valiză, în care erau incluşi toţi dependenţii, alcoolicii, vagabonzii, proxeneţii, şomerii şi cei consideraţi, în linii mari, „imorali”. Ajunsese mai-mare de lagăr la Auschwitz I şi transferat la Monowitz, odată cu transportul de Buchenwald-işti.

în doi timpi şi trei mişcări, impusese o domnie a corupţiei, terorii şi jecmănirii. „Acuma, ce să zic, odată cu evreii, soseau atâtea bunuri – îşi amintea Windeck mai târziu –, că noi, ceilalţi, ce să facem?, sigur că ne- nfigeam în avutul lor... Fiind *kapos,* ne luam întotdeauna partea leului.”— Aliatul său numărul unu era un SS-*Rapportfuhrer* pe nume Remmele, care beneficia din

plin de schemele de făcut rost de bani, marca Jupp Windeck.

Windeck se îmbrăca după cum avea chef, preferând cizmele de călărie, pantalonii cu bretele şi o jachetă închisă la culoare – intenţiona, probabil, să maimuţărească înfaţişarea unui ofiţer SS-ist. Se fâţâia de colo-colo prin lagăr, călcând ţanţoş, fără să-i lipsească vreodată din mână cravaşa de stăpânit câinii. Se vorbea pe la colţuri că profita sexual de aceia mai tineri dintre deţinuţi. Ucidea fără să dea socoteală, bătându-şi ori lovindu-şi victimele cu picioarele, până mureau, sau înecându-le în chiuvetele din spălătoare.— Jupp Windeck fusese cel care-l omorâse pe libretistul Fritz Lohner-Beda, şfichiuindu-l cu cravaşa lui de câini pe bătrânul acela slăbit şi deja învins.— Omul lui cel mai de încredere povestea ulterior că lui Windeck „îi plăcea cu asupra de măsură să-i bată pe deţinuţii slăbiţi, pe

jumătate morţi de inaniţie şi bolnavi... Când îi vedea pe acei nenorociţi căzuţi la pământ în faţa lui, nu ezita să calce pe ei, pe feţele lor, pe burţile lor, peste tot, să-i zdrobească şi mai tare cu tocurile de la cizme." Era extrem de mândru şi de orgolios în privinţa cizmelor lui de călărie: „Numai Dumnezeu l-ar mai fi scăpat pe cel care-i murdărea cizmele lui Windeck, pentru că el, unul, era în stare să facă moarte de om pentru aşa ceva"—.

Gustav şi prietenii lui cu statut privilegiat erau în stare, totuşi, să-i mai ţină în frâu cruzimea lui Jupp Windeck, protejându-şi astfel camarazii evrei. Erau şi ajutaţi, în acest sens, de prizonierii comunişti, cu care formaseră o alianţă.—

Echilibrul de forţe li s-a întors împotrivă, când a fost adus un transport de şase sute de prizonieri de la Mauthausen, care avea reputaţia de a fi unul dintre cele mai dure dintre

toate lagărele regimului nazist. Toţi cei şase sute erau purtători de triunghiuri verzi, iar printre ei, se găseau câţiva realmente sălbatici. Jupp Windeck i-a strâns repede în jurul său, împingându-i către posturi de *kapos* ori de mai-mari ai barăcilor. Evreii arianizaţi şi comunişti au opus rezistenţă, dar Windeck şi ciracii lui s-au dovedit mult prea tari: orice deţinut care li se punea împotrivă oricât de puţin era bătut – câteodată, omorât în bătaie. Starea de nefericire de la Monowitz a răbufnit iar, de două ori mai puternică.

Puţină uşurare mai survenea, totuşi, când vreunuia dintre oamenii-verzi, barbarii lui Windeck, i se întâmpla să cadă în propria-i capcană. Unul îşi dădea în petec şi se îmbăta criţă; altul fura din bunurile lagărului; un al treilea sărea la bătaie şi ataca vreun gardian de la SS ori vreun lucrător civil. Aceştia erau scoşi din colectiv şi

trimişi în purgatoriul de tristă reputaţie al sub-lagărelor din complexul Auschwitz, unde se practica mineritul cărbunelui.— Cu trecerea lunilor, baza de putere a lui Jupp Windeck s-a erodat din ce în ce mai mult, până a încetat cu totul să mai existe.

Corupţia de care dădea dovadă Windeck însuşi a sfârşit prin a-i pune capac. Din postura lui de funcţionar la biroul de evidenţă a deţinuţilor, Gustl Herzog a dat peste probe care demonstrau că Windeck intrase în posesia unui colier valoros, pe care intenţiona să i-l trimită prin poştă nevestei lui. Informaţia le-a fost pusă la dispoziţie gestapoviştilor din lagărul Auschwitz I. Windeck a fost prins şi condamnat la două săptămâni de izolare în *Bunker*, după care a fost dat pe mâna unei companii de pedepsire de la Birkenau. Cei de la Monowitz au scăpat de el definitiv.—

Gustav şi apropiaţii lui şi-au recâştigat influenţa. Printre deţinuţi, s-a reînscăunat o atmosferă de camaraderie: cu toţii îşi primeau raţiile de hrană cuvenite, făceau duşuri o dată pe săptămână şi primeau efecte curate o dată pe lună. A revenit ordinea, şi singurele surse de îngrijorare au rămas iar pericolele de rutină: SS-iştii, bolile, nesfârşitele primejdii de la muncă, selecţiile periodice, prin care cei bolnavi şi prea slăbiţi erau trimişi la camerele de gazare. în comparaţie cu experienţele de care abia scăpaseră, toate acestea mai că puteau fi considerate semne de civilizaţie, chiar dacă era o civilizaţie cioplită cu degete însângerate, printre gratiile care despărţeau lumea lor de infernul propriu-zis

.CAPITOLUL 14 REZISTENTĂ SI COLABORARE: CUM A i MURIT FRITZ KLEINMANN >

Sistemul nazist era o maşinărie formidabilă, dar gata oricând să se prăbuşească. Fusese construit prin improvizaţii şi funcţiona într-un ritm trepidant, cu tot felul de rateuri, cu bâlbâieli, irosindu-şi combustibilul uman, scuipând afară oase şi cenuşi, în timp ce exhala un fum negru şi greţos. Individul simplu, în zdrenţe dungate, era vârât cu forţa în maşinărie, nu numai fizic vorbind, ci şi moral şi psihologic. Dincolo de *kapos* şi de *Blockfuhrer*-i, de sârmele gardurilor electrificate şi de turnurile de veghe, de comandanţii din trupele SS şi de

câinii lor de pază, dincolo de drumuri şi de căile ferate, de sistemul concentraţionar şi de ierarhiile din SS, existau o întreagă naţiune, o guvernare şi o societate formate din fiinţe umane, ale căror emoţii primare, animalice – frica, invidia, foamea de avantaje sau cine-ştie-ce fostă măreţie reală sau imaginară – menţineau sistemul în stare de funcţiune.

Ţinerea prizonierilor în regimul carceral se voia soluţia simplă, antiseptică, la problemele complexe şi mocirloase ale societăţii, îndepărtarea toxinelor umane – infractori, activişti de stânga, evrei, homosexuali – ar fi trebuit să readucă naţiunea la zilele ei de glorie. De fapt, nu era un remediu, ci un factor agravant, care avea darul să macine lent, dar sigur, întreaga naţiune. Munca ineficientă a sclavilor înfometaţi, costurile sistemului propriu-zis, care se ocupa de transformarea lor în sclavi,

slăbirea ştiinţei şi a industriei prin eliminarea geniilor stigmatizate pe criterii de rasă – toate acestea schilodeau din ce în ce mai mult economia naţiunii germane. Iar faptul de a fi devenit o paria între toate naţiunile lumii supunea unor costuri inclusiv comerţul. Germania s-a străduit să rezolve această panoplie de probleme, lansând războaie de cucerire, făcând şi exploatând alţi şi alţi sclavi, omorându-i pe oamenii consideraţi a fi cauzele prime ale necazurilor ei, concasorul de pietre – şi de oameni, deopotrivă – huruind fără încetare, zi şi noapte, măcinând şi distrugând tot ce încăpea în gura-i nesătulă şi uzându-se, încetul cu încetul, şi pe sine.

Lui Fritz Kleinmann, i se păreau de nesuportat sentimentele de neajutorare şi deznădejde, pe care i le crea faptul de a fi fost prins în capcana sinistrei maşinării. Măcar tatăl său era în

siguranţă, deocamdată, ceea ce-i ridica şi lui o mare povară de pe inimă. Dar nedreptatea şi cruzimea sistemului puteau foarte bine să aducă un om sănătos la cap în pragul nebuniei şi pe unul pios în stare să-l blesteme pe Dumnezeu. Trăiau şi mureau, iar în cele mai multe cazuri, vieţile şi morţile lor nu însemnau mai-nimic, pentru că se petreceau în interiorul unor garduri şi al unor ziduri, pe care le ridicaseră nişte prizonieri ca şi ei. Fritz însuşi, cu priceperea lui meticuloasă, ajutase la ridicarea din câmp deschis a închisorii în care şi el se afla. Până şi cărămizile şi pietrele pe care le aşezase şi le fixase cu mortar fuseseră modelate în cărămidării şi smulse din flancurile unor cariere de piatră, aflate în organizarea şi sub comanda SS-iştilor —

Conexiunea stabilită între fiu şi tată şi legăturile lor cu ceilalţi deţinuţi nu erau câtuşi de puţin caracteristice universal-valabile.

Solidaritatea şi cooperarea – cheile supravieţuirii – se nasc foarte rar în mod firesc între oameni aduşi laolaltă de circumstanţe ieşite din comun. Lipsurile de tot felul şi foamea constantă alimentau resentimente între deţinuţi, mergând până acolo, încât oamenii erau în stare să se ia la bătaie, din cauza unei porţii mai mari sau mai mici de fiertură de napi, ori să se omoare între ei pentru câte un codru de pâine. Se ştiau cazuri chiar şi de taţi şi fii, care se omorâseră unii pe alţii în situaţii de înfometare dusă la extrem. Şi totuşi, numai prin solidaritate şi bunătate puteau nişte oameni, în condiţiile date, să rămână în viaţă perioade cât-de-cât mai îndelungate. Lupii singuratici, rebelii sau cei suficient de ghinionişti, încât să se vadă izolaţi de propria lor neputinţă de a înţelege limba germană sau idişul, nu rezistau niciodată prea mult, în confruntarea cu sistemul terorii neobosite.—

îţi trebuia tărie de caracter, ca să fii altruist şi iubitor, într-o lume în care monedele curente erau egoismul şi ura. Iar supravieţuirea nu-ţi era nici o clipă garantată. Fritz vedea semnele abuzurilor şi ale lipsurilor, vedea semnele unei morţi iminente la toţi camarazii lui de prizonierat – inclusiv la el însuşi:— hematoame, tăieturi, nasuri zdrobite, inflamaţii şi cicatrice, paloare şi crăpături ale pielii, mers şchiopătat şi dinţi-lipsă.

Deţinuţilor li se dădea voie să facă duş o dată pe săptămână, dar şi acela se putea transforma într-un chin. Cei care aveau mai-mari ai barăcilor neîndurători erau puşi să se dezbrace la piele în dormitorul comun din baracă, după care să alerge aşa, goi-puşcă, până la blocul-spălător. După duş, numai cei care ieşeau primii căpătau prosoape uscate, pe care le dădeau mai departe, aşa încât, dacă rămâneai prea

tare în urmă, te alegeai cu o cârpă udă leoarcă, şi trebuia să mergi înapoi până la baracă la fel de gol cum veniseşi, cu apa şiroind pe tine, chiar şi iarna, chiar dacă afară era gerul cel mai cumplit. Pneumonia devenise ceva endemic, şi adeseori se dovedea fatală. Exista un spital pentru deţinuţi, dar, cu toate că era menţinut relativ decent, cu personal tot din rândurile deţinuţilor[422], tratamentul asigurat de doctorii de la SS era unul rudimentar, aşa încât oamenii se temeau să ajungă internaţi acolo, pentru că riscau, de cele mai multe ori, să se trezească înconjuraţi de pacienţi bolnavi de tifos. Nu mergea nimeni la un asemenea spital, decât dacă nu avea încotro; pacienţii erau supuşi unor selecţii şi, dacă se ajungea la concluzia că nu aveau şanse de însănătoşire grabnică, imediat erau trimişi la camerele de gazare sau li se aplica pe loc o injecţie letală.

Mâncarea se distribuia în barăci. Doar câteva gamele se aduceau, asa că primii care-şi primeau porţia de fiertură erau obligaţi să şi-o verse, practic, pe gât în jos, ca să nu-i ţină pe ceilalţi în aşteptare. Oricine mânca mai pe îndelete era imediat împins de la spate de ceilalţi, din ce în ce mai nerăbdători. Cafeaua de ghindă se distribuia în aceleaşi gamele. Dacă reuşeai să-ţi faci rost de o lingură numai a ta, era la fel de preţioasă pentru tine, cum ar fi fost nişte bijuterii – ţi-o păzeai cu preţul vieţii şi, de vreme ce cuţitele erau imposibil de obţinut, îi lărgeai aria de utilizări, ascuţindu-i mânerul pe câte o piatră. Hârtie igienică nu exista, pentru latrine, asa că orice capăt de hârtie, de orice fel, era un alt produs la mare căutare: mai faceai rost de câte un sac de ciment sfâşiat, de la şantierele de construcţii şi, uneori, mai găseai câte un ziar lăsat de vreunul dintre civili –

de pildă, prin fabrică –, pe care-l aduceai cu tine pe ascuns înapoi în lagăr. Bucăţi din acea hârtie puteau fi folosite ca atare sau schimbate pe mâncare.

Oamenii care suportau asemenea umilinţe erau priviţi de germani ca nişte gunoaie umane, dar economia de război a naţiunii germane era din ce în ce mai dependentă de munca lor silnică. Iată la ce se redusese noua eră de măreţie instaurată de Hitler: la o lume în care un pătrat de hârtie de aruncat ajunsese o monedă forte, cu o valoare tangibilă – ori o cheltuiai pe altceva, ori o păstrai ca să te ştergi tu însuţi cu ea la cur.

Corpul fiecărui om era supus fără încetare fie la şocuri, fie la uzuri de tot felul. Era fundamental, nu altceva, să ai o pereche de încălţări ca lumea. Dacă-ţi erau prea mari sau prea mici, îţi rodeau piciorul şi-ţi lăsau băşici care puteau foarte bine să se infecteze. Ciorapi

vedeai rareori, şi mulţi îi înlocuiau cu fâşii de ţesătură, pe care le rupeau din poalele cămăşilor primite ca efecte la sosirea în lagăr. Dar asta în sine era ceva riscant, pentru că deteriorarea bunurilor SS-ului era totuna cu sabotajul şi putea să-ţi atragă o pedeapsă de douăzeci-şi-cinci de bice sau o perioadă anume de înfometare. Cum nu existau foarfeci, nici unghiere, unghiile de la picioare îţi creşteau întruna, până când fie se rupeau singure, fie îţi creşteau în carne.

Deţinuţii erau tunşi la zero, la fiecare două săptămâni, de către bărbierul- şef din lagăr. în parte, acest lucru folosea la combaterea păduchilor; dar folosea, în egală măsură, la fel ca şi uniformele vărgate, să-i scoată în evidenţă pe deţinuţi; bărbierul nu folosea vreun săpun ori antiseptic, aşa că fiecare deţinut avea capul şi faţa pline de iritaţii de la brici, de coşuri şi pustule, ca şi de fire

de păr crescute înăuntru. Infecţiile erau la ordinea zilei, şi te puteau trimite, după un timp, la spital. Fritz, cel puţin, era scutit de jumătate din chinul bărbieritului, fiindcă, la cei douăzeci de ani ai lui, încă nu-i crescuse, propriu-zis, barbă.

Exista un cabinet dentar în lagăr, numai că deţinuţii preferau să nu apeleze la el, dacă se puteau lipsi. Plombele căzute provocau carii şi afecţiuni ale gingiei, în timp ce scorbutul datorat alimentaţiei sărace făcea ca dinţii să se clatine. Dinţii de aur fie îţi salvau viaţa, fie te puneau într-un pericol de moarte. Unii *kapos* erau în stare să-i omoare pe deţinuţi, ca să le ia dinţii de aur; în schimb, dacă posesorul unui asemenea dinte avea suficientă voinţă, şi—1 smulgea de bună-voie şi făcea cu el troc, obţinând produse considerate acolo, în lagăr, de lux. Exista chiar şi o rată de schimb fixă printre civilii care făceau

comerţ pe piaţa neagră din lagăre: un dinte de aur era echivalentul unei sticle de *Wyborowa* – o marcă de vodcă poloneză de calitate. Sau puteai cumpăra, cu el, cinci pâini mari de aşa-numita *Kommissbro*plus un calup de margarină. Aceste produse puteau fi date la schimb, ulterior, pe alte bunuri. într-o lume în care orice săptămână, orice zi, dacă nu chiar fiecare oră putea fi şi ultima din viaţa ta, nu avea rost să tezaurizezi cine-ştie-ce avuţie pentru vreun scop oarecare, mai înalt sau mai bun. Orice îţi aducea consolare, sau confort, sau măcar o burtă plină, la un moment dat, merita orice preţ pe care-l plăteai.

Pentru administratorii şi comitetul de directori de la IG Farben, sacrificarea sclavilor care munceau pentru ei se justifica prin profitul pe care-l obţineau. Dintre membrii personalului de acolo, unii resimţeau, câteodată, o

vinovăţie anume, dar era una minimă şi absolut ineficientă, între timp, contabilii şi directorii se prefaceau a nu vedea ce cantităţi uriaşe de *Zyklon B,* substanţa chimică produsă de firma lor şi folosită la despăduchere, achiziţionau cei de la SS, cu livrare mai ales la Auschwitz, unde emanaţiile ei toxice alimentau camerele de gazare.—

Fritz Kleinmann ştia, fără urmă de dubiu, de unde provenea tot răul: „Să nu tragă nimeni concluzia că ierarhia stabilită în rândurile deţinuţilor purta vina pentru starea de lucruri instaurată acolo. Dintre deţinuţii-funcţionari, unii se adaptaseră practicilor SS-iste în propriul beneficiu, dar unica responsabilitate îi revenea maşinăriei criminale a celor de la SS, care-şi atinsese perfecţiunea în lagărul de la Auschwitz.”— Fiecare prizonier care trecea de faza selecţiei din lagărul-pereche de la Birkenau

putea spera să supravieţuiască, în medie, trei, cel mult patru luni.— Fritz şi tatăl său rezistaseră, până în acel moment, peste opt luni. Mai puţin de un sfert dintre camarazii lor, cu care ajunseseră acolo, cei patru sute de Buchenwald-işti duri şi căliţi, mai erau în viaţă.

Cu toate că Auschwitz-ul atinsese un soi de perfecţiune industrială, ca maşinărie prezenta defecţiuni, funcţiona ineficient şi era susceptibil să dea greş. Tocmai brutalitatea cu care-şi trata deţinuţii le genera unora dintre ei voinţa de a-i rezista, iar corupţia dinăuntrul său producea crăpăturile şi defectele care-i îngăduiau rezistenţei cu pricina să se dezvolte.

în prima lui vară petrecută la Auschwitz-Monowitz, când puterea lui Jupp Windeck ajunsese la apogeu, determinarea şi sentimentul de indignare morală, care

deveniseră deja părţi definitorii ale caracterului său, l-au împins pe Fritz Kleinmann în postura de membru activ al acelei rezistenţe. Procedând astfel, Fritz îşi risca propria viaţă. Dar asta făcea oricum în fiecare zi, prin simplul fapt că exista; orice belea măruntă, sau privire aruncată aiurea, sau episod de vreme geroasă, orice contact cu vreo boală ar fi putut declanşa o reacţie în lanţ, care să-i provoace incapacitatea de muncă şi, deci, moartea. Opunând rezistenţă, i se oferea posibilitatea, măcar, de a risca totul *pentru* ceva.
De la o discuţie purtată într-un colţ discret al barăcii, s-a ales cu o slujbă nouă.

Lucrările de construcţie din lagăr erau terminate în vara lui 1943, aşa încât necesarul de constructori pentru *Buna Werke* era în scădere. Fritz risca să rămână fără utilitatea de care se bucurase până atunci. Câţiva prieteni de-ai lui au hotărât că

putea fi şi păstrat, şi de folos pentru ei. L-au luat deoparte şi au stat de vorbă cu el, în cel mai mare secret. Erau Buchenwald-işti pe care-i cunoştea de ani buni – de pildă, Ştefan Heymann, intelectual evreu, veteran de război şi comunist, care le fusese ca un al doilea tată şi lui Fritz, şi altor băieţi de acolo. Mai erau de faţă Gustl Herzog şi Erich Eisler, un antifascist austriac. Aveau să-i dea o sarcină lui Fritz – una vitală şi potenţial periculoasă.

în toţi anii pe care-i petrecuseră în lagăre, toţi acei bărbaţi constituiseră o alianţă iudeo-comunistă împotriva SS-ului. Rezistenţa lor consta mai ales în obţinerea de posturi influente în lagărele prin care trecuseră, pentru a putea să afle informaţii utile stării de bine şi supravieţuirii propriilor camarazi. în parte, datorită eforturilor acelei reţele fuseseră mutaţi Gustav şi Fritz la sectoare de muncă mai puţin

primejdioase, fusese deschisă şcoala de muncitori-constructori a lui Robert Siewert, sau Fritz fusese înştiinţat de conţinutul scrisorii de la mama lui şi prevenit de faptul că tatăl urma să-i fie pus pe listă, pentru a fi transferat la Auschwitz.

Rezistenţa se reorganizase la Monowitz, aducându-şi membrii în posturi de funcţionariat esenţiale, graţie arianizării unor prieteni precum Gustav Kleinmann. Acum, însă, aceştia simţeau că era cazul să-şi extindă activităţile. Actele de sabotaj minor erau foarte în regulă; Fritz participa deja la gesturi de acest fel pe şantiere – câte un sac de ciment lăsat să cadă în aşa fel, încât să se spargă, un furtun prin care curgea apă atârnat ca din greşeală peste oblonul unui camion încărcat cu ciment –, numai că rezistenţa organizată îşi propunea să treacă la un alt nivel.

Cheia o constituia informaţia. Deţinuţii-funcţionari se aflau în postura de a obţine tot felul de date cu privire la celelalte lagăre-satelit de la Auschwitz, la mişcările deţinuţilor, la selecţii şi la omorurile în masă.— Dar acum, îi cereau lui Fritz să-i ajute la iniţierea unei alte surse valoroase de informaţii – muncitorii civili. Asta presupunea să obţină transferarea lui la unul dintre sectoarele de fabrică dinăuntrul complexului *Buna Werke.* Fritz se dovedise priceput în a-şi face prieteni printre civili, iar în fabricile respective, lucrau cu miile. I se găsise un loc în aşa-numitul *Schlosserkommando 90* – secţia de lăcătuşerie a comandamentului de la construcţii.

Şi, deci, s-a întâmplat, într-o dimineaţă, ca Fritz, pentru prima oară de când fusese adus la Monowitz, să treacă dincolo de perimetrul lagărului propriu-

zis, ieşind în marş pe poarta principală, odată cu forţa de muncă şi cu SS-iştii care o păzeau, iar apoi luând-o pe drumul mare şi pe aleea care ducea la *Buna Werke.*

Abia când a pătruns în incintă, şi-a dat seama de cât de uriaş era complexul, după reţeaua de străzi şi rampe de descărcare feroviare. Dacă stăteai pe una dintre străzile principale de pe direcţia est-vest, cu greu i-ai fi putut discerne fie un capăt, fie celălalt, care se pierdeau în ceaţă, la vreo trei kilometri depărtare. Până şi străzile perpendiculare, de pe direcţia nord-sud, erau mai lungi de un kilometru. Loturile dreptunghiulare erau ticsite cu clădiri ale diferitelor fabrici, cu coşuri de evacuare, cu ateliere, cu depozite, cu cisterne pentru stocarea petrolului şi a chimicalelor, cu structuri bizare de tot felul de ţevi şi conducte, care păreau secţiuni

transversale prin uriaşe caruseluri de bâlci. Complexul era împărţit în secţiuni: uzina de ulei sintetic, adică de lubrifianţi, plus toate atelierele ei auxiliare, fabrica de cauciuc *Buna*, centrala electrică şi alte multe sub-secţii de producere şi procesare a chimicalelor. în mare parte, toate acestea erau încă pe jumătate inactive – adică, structurile propriu-zise erau construite, dar amenajările interioare, departe de-a fi fost terminate.

Mai multe mii de bărbaţi şi femei munceau în fabricile complexului. înjur de o treime erau deţinuţi, restul – muncitori civili. Secţia de lăcătuşerie – care, de fapt, se ocupa de o mulţime de lucrări de prelucrare a metalelor, nu numai în propriul atelier, ci şi în toate fabricile – s-a dovedit a fi un mediu prietenos şi comod. Deţinuţii erau trataţi cu blândeţe de cei mai mulţi dintre *kapos* şi încurajaţi să

„muncească vigilent”, adică să nu se strofoace prea tare, dar să fie foarte atenţi, ca să-i observe pe stăpânii de sclavi din timp.— Fritz avea drept *kapo* un deţinut politic foarte înţelegător, transferat acolo de la Dachau, care ajutase la plasarea tânărului Kleinmann în echipa lui, aşa cum îi ceruse rezistenţa.

Fritz a fost numit asistent general într-o sub-secţiune a unuia dintre nivelurile principale dintr-o fabrică—, unde lucrau foarte mulţi civili germani – mai ales ingineri, tehnicieni şi maiştri. Majoritatea muncitorilor simpli erau deţinuţi polonezi şi ruşi, cărora le venea greu să urmeze instrucţiunile date în limba germană, drept care erau trataţi de *kapos* în moduri absolut abominabile. Dacă şefii de echipă civili erau nemulţumiţi de cum lucrau muncitorii lor, IG Farben făcea în aşa fel, încât aceştia să fie trimişi în lagărul Auschwitz I, pentru „re-

educare”. Pentru deţinuţii vorbitori de limbă germană, era mult mai uşor; Fritz li s-a făcut cunoscut şefilor de echipă civili şi le-a câştigat încrederea.

A închegat o relaţie de amiciţie, mai ales cu unul dintre ei. O dată în plus, a început să primească, discret, mici daruri sub formă de pâine şi ţigări – uneori, şi câte un ziar. Din când în când, germanul se oprea şi schimba câte o vorbă cu Fritz, care-i asculta cu patimă veştile despre cum evolua războiul, veşti care contraziceau propaganda în mod constant şi fără echivoc. Lucrurile mergeau prost pentru Germania, pe toate fronturile; după ce pierduseră la Stalingrad, acum erau bătuţi cu ferocitate în Est, pe lângă faptul că din Africa de Nord fuseseră înfrânţi şi alungaţi de britanici şi de americani, care aveau să debarce curând în Italia şi să-şi înceapă înaintarea spre nord, către Germania însăşi. Pentru Fritz, era clar că neamţul acela

nu era deloc nazist – spera şi el cu ardoare ca războiul să se încheie cât mai curând, iar Germania să-l piardă. Fritz le aducea tovarăşilor săi de lagăr, în fiecare zi, rapoarte verbale (pe lângă darurile atât de valoroase în pâine şi ţigări).

Cu toate că ştia cât de importantă şi de riscantă era sarcina pe care şi-o asumase, Fritz habar nu avea de amploarea operaţiunii în care se implicase. De la nişte începuturi dezorganizate, rezistenţa deţinuţilor de la Auschwitz devenise, în ultima vreme, o întreagă reţea, şi eficientă, şi coordonată. Pe data de 1 Mai 1943 – zi de sărbătoare nazistă —, în care cei de la SS funcţionau cu personalul strict esenţializat –, o întâlnire secretă fusese convocată în lagărul Auschwitz I, la care două facţiuni distincte ale rezistenţei cu pricina căzuseră de acord să coopereze. Cele două erau dominate de o grupare

poloneză, incluzând mai mulţi foşti ofiţeri din armată, sub comanda lui Jozef Cyrankiewicz, care-i convinsese pe cei din subordinea lui să lucreze împreună cu evreii şi cu deţinuţii politici austro-germani. O asemenea colaborare avea darul să reunească toate avantajele cu care contribuia fiecare grup – faptul că germanii vorbeau limba germană şi-i înţelegeau pe nazişti, lucru vital în obţinerea de informaţii, faptul că deţinuţilor polonezi li se îngăduia să primească scrisori, ceea ce le permitea să introducă fraudulos în lagăr provizii şi să comunice cu partizanii locali.

Aceşti rezistenţi îşi spuneau Grupul de Luptă Auschwitz – ca măsură a militantismului de care dădeau dovadă— – şi nu le-a luat mult, până au stabilit un contact cu Ştefan Heymann şi rezistenţa de la Monowitz. Cooperarea între lagăre era facilitată de mişcările

neîntrerupte, care se desfaşurau pe toată suprafaţa complexului, ale deţinuţilor la diferitele sectoare de muncă. Gruparea de la Monowitz a contribuit cu capacitatea ei de a cultiva relaţii cu civilii şi de a provoca tot felul de blocaje ale producţiei de la *Buna Werke.* Sabotajele surveneau pe scară largă şi în mod constant. Deţinuţii care-şi făceau sectoarele ca electricieni reuşiseră să scurt-circuiteze o turbină de la uzina electrică. O altă grupare a profitat de efectivele reduse de gardieni din ziua de 1 Mai şi a declanşat o explozie în uzina de combustibil sintetic, pe jumătate construită, în timp ce alţi sabotori distrugeau cincizeci de vehicule.— Actele de acest fel, combinate cu un ritm de lucru, în general, de tipul „fă-te că lucrezi”, contribuiseră la întârzierea punerii în funcţiune a diverselor fabrici din complex.

Dintre toate activităţile pe care le presupunea rezistenţa, contactul cu civilii se număra printre cele mai periculoase. Gestapoviştii din lagăr se străduiau fără încetare s-o penetreze şi să-i scoată la iveală şi liderii, şi membrii. De aceea, munca de identificare şi eliminare a informatorilor nu înceta nici o clipă şi era cu precădere vitală, când venea vorba de cea mai sensibilă operaţiune din cadrul rezistenţei – plănuirea şi executarea evadărilor.

Câtă vreme parcurgea zilnic, înainte şi înapoi, drumul dintre fabrică şi lagăr, purtând cu el frânturi de informaţii, Fritz era conştient într-o măsură foarte vagă de legăturile lui cu toată acea reţea şi de semnificaţia rolului pe care-l juca el însuşi în interiorul ei.

Era într-o sâmbătă din iunie, şi ziua de muncă se terminase. Când s-a strigat apelul de seară, deţinuţii au luat poziţia de

drepţi, ştiind că a doua zi, chiar dacă nu era o zi de odihnă propriu-zisă, cel puţin era o zi de mai puţină trudă şi de mai puţină primejdie personală.

Fritz îşi luase în primire locul obişnuit, având uniforma încheiată la toţi nasturii, cum se cuvenea, iar boneta dreaptă şi turtită într-o parte, în stilul corespunzător de beretă, gata să fie smulsă brusc şi mecanic de pe cap, la comanda: „Jos bonetele!” Totul se desfăşură normal, în acelaşi mod lent, monoton, exasperant, repetitiv în orice zi şi de mai multe ori pe zi, aproape fără nici o variaţie, cu care se obişnuise deja din octombrie 1939.

Rapportfiihrer-ul îşi îndeplinise toate sarcinile şi se pregătea să dea liber efectivului, când a remarcat că un grupuscul de persoane pătrunsese în spaţiul acela deschis, şi s-a oprit. Când nou-veniţii au ajuns în raza lui vizuală, Fritz a recunoscut doi

sergenţi SS care împingeau de la spate un al treilea bărbat, acesta din urmă şchiopătând şi împleticindu-se în faţa lor. A tras cu ochiul, mânat de curiozitate, dar, de fapt, cu coada ochiului, păstrându-şi faţa orientată înainte. Cei doi SS-işti îl îmbrânceau şi-l băteau pe celălalt, aşa cum ar fi procedat cu orice deţinut, numai că respectivul nu era nici în uniformă, nici cu capul ras chilug. Părea să fie un civil, dar fusese bruftuluit, nu glumă, violentat rău de tot, şi avea figura plină de sânge şi tumefiată. Când s-au apropiat mai tare, cu o tresărire care i-a întors stomacul pe dos, Fritz şi-a recunoscut contactul civil de la fabrică. SS-iştii care-l escortaseră până acolo erau sergentul de stat-major Johann Taute, şeful sub-diviziunii de la Monowitz a serviciului de Gestapo din complexul Auschwitz, şi subordonatul său, sergentul Josef Hofer.

Fritz a privit în tăcere, cu sentimentul ororii din ce în ce mai consistent în sufletul său, cum gestapoviştii l-au silit pe civil să se întoarcă spre deţinuţii prezenţi cu faţa şi i-au dat ordin să identifice toţi deţinuţii cu care venise în contact la fabrică, fără excepţie.

Omul s-a holbat la miile de feţe dinaintea lui. Pe Fritz, care se pierdea în mulţimea de chipuri, nu avea cum să-l vadă. împins de la spate de cei doi SS-işti, civilul a trecut printre rânduri, înainte şi înapoi, studiind acele feţe îndeaproape. Când a intrat şi pe rândul său, Fritz a rămas cu privirile aţintite drept în faţă şi cu inima bubuindu-i în piept. Ochii tumefiaţi, injectaţi de sânge, s-au oprit asupra feţei lui, şi o mână s-a ridicat, parcă fără să vrea:

- Ăsta, l-a indicat civilul.

Fritz a fost apucat şi scos din rând, apoi, împreună cu civilul, dus de acolo în acelaşi

ritm de marş forţat, pe lângă toţi prietenii şi camarazii lui, pe dinaintea ochilor îngroziţi ai tatălui său, până au părăsit scuarul de apel.
A fost legat şi urcat în spatele unui camion, care l-a scos din lagăr. Pe o distanţă de câţiva kilometri, camionul s-a îndreptat către lagărul Auschwitz I, dar apoi, în loc să intre acolo, în incintă, s-a oprit în faţa clădirii celor de la Gestapo, situată în afara perimetrului gardurilor electrificate, faţă în faţă cu spitalul SS-iştilor şi alături de o cameră de gazare mică, subterană. Sergenţii Taute şi Hofer l-au dus pe Fritz de-a lungul unui coridor, după care i-au dat brânci într-o încăpere vastă.

De-acum atât de îngrozit, încât i se făcuse şi greaţă, Fritz şi-a rotit privirile peste amenajările spartane din acel spaţiu: o masă cu nişte curele ataşate de ea şi câteva cârlige

înfipte în plafon, deasupra capetelor tuturor. Trăise destul prin lagăre, ca să ştie la ce serveau toate cele pe care le vedea.

Un ofiţer SS a intrat în cameră, după o vreme. S-a uitat la Fritz cu nişte ochi plini de viaţă şi zâmbitori, cu o mină blândă pe chip, de patrician adevărat. Cu calviţie prematură şi părul grizonant, locotenentul SS Maximilian Grabner nu părea deloc foarte ameninţător; ba chiar, ai fi zis că era vreun profesor universitar sau cleric binevoitor. Numai că rar putea înfăţişarea unui om să vină într-o mai mare contradicţie cu caracterul său: Grabner cel cu aerul atât de afabil era şeful serviciului de Gestapo de la Auschwitz, şi reputaţia lui de instigator cu sânge-rece şi fără urmă de milă al omorului în masă n-o atinsese nimeni altcineva în lagărul acela sau în oricare altul. în mod regulat golea spitalul sau *Bunker*-ul din

lagăr – „ştergea praful”, cum singur se exprima –, expediindu-i pe deţinuţi fie la camerele de gazare, fie la „Zidul Negru”. Instituise chiar şi un program de exterminare a femeilor poloneze gravide şi era creditat personal cu trimiterea la moarte a peste două mii de prizonieri. Puţini oameni erau atât de temuţi, în lagărul de la Auschwitz, ca Maximilian Grabner[422] – omul îi îngrozea până şi pe cei de la SS.

L-a studiat pe Fritz o clipă – numai apoi a vorbit. Avea o voce de o eterică blândeţe şi un accent simplu, needucat, cu ecouri din zonele rurale adiacente Vienei.—

- Ştiu că tu, deţinut 68629, a zis el, trecând la subiect fără întârziere, eşti amestecat în plănuirea unei evadări pe scară largă din lagărul Auschwitz-Monowitz, şi că te-ai înhăitat, în acest scop, cu muncitorul civil german, care te-a identificat. Oamenii sergentului Taute erau,

de ceva timp, cu ochii pe respectivul colaborator al tău. Comportamentul său neobişnuit ţi-a atras atenţia, nu-i aşa, sergent?

Taute a dat din cap că da, iar Grabner şi-a întors căutătura prietenoasă către Fritz:

- Ce ai de spus în legătură cu asta?

Fritz habar nu avea ce să spună. Să nege că l-ar fi cunoscut pe civil, nu putea; în schimb, toată povestea cu evadarea era un mister total pentru el.

Grabner a scos un blocnotes şi un creion.

- Fă bine şi dă-mi acum, a zis el, numele tuturor deţinuţilor implicaţi în acest complot.

Luând tăcerea stupefiată a lui Fritz drept refuz, Grabner a făcut semn cu capul către Taute şi Hofer. Prima lovitură de pulan a lui Taute l-a făcut pe Fritz să se încovoaie şi să-şi piardă

răsuflarea; a urmat apoi o a doua, după care, o a treia.

Dar nu se anunţa nici o mărturisire. Pe Grabner, asta l-a surprins. Cu toate că nu era cu mult mai mult decât un băietan, s-ar fi zis că deţinutul 68629 avea să fie mai greu de zdrobit, decât fusese civilul. Grabner a făcut un gest, şi cei doi sergenţi l-au trântit pe Fritz cu faţa în jos pe masă şi l-au prins în curele de ea, fixându-i trupul pe tăblie. Băţul s-a ridicat şi-a coborât iar, şfichiuind aerul, fâşâind şi croindu-l peste buci. Şi iar, şi iar, până când fundul i s-a umplut de vergeturi şi i-a luat foc de durere. Chiar şi în asemenea condiţii extreme de frică şi agonie, tot a ţinut socoteala izbiturilor – douăzeci de lovituri sfâşietoare, până l-au dezlegat şi l-au ridicat în picioare.

- Recunoaşte ce-ai făcut, i-a spus Grabner, făcându-i semn spre blocnotes. Dă-mi

identităţile deţinuţilor pe care plănuiai să-i ajuţi să evadeze.

Fritz era conştient că inutil ar fi încercat să nege, aşa încât n-a zis nimic. Iarăşi a fost întins cu faţa în jos pe masă, iarăşi au fost strânse curelele, iarăşi băţul a şfichiuit prin aer.

A pierdut şirul – nu mai ştia de câte ori fusese legat de masa respectivă, dar s-a încăpăţânat să numere loviturile: în total, şaizeci de beţe i-au ars carnea.

Iarăşi a fost dezlegat şi ridicat cu forţa în picioare. Abia dacă mai reuşea să se ţină drept. Grabner s-a uitat la el atent şi de-aproape, după care a zis:

- Dă-mi numele lor.

Mai devreme sau mai târziu, avea să se ajungă într-un punct – aşa cum s- ar fi întâmplat cu orice fiinţă umană prinsă într-un asemenea coşmar –, dincolo de care Fritz ar fi cedat şi ar fi spus orice era susceptibil să pună stavilă torturii. Adevăr, minciună, ce importanţă avea? –

numai să se fi încheiat odată chinurile. Putea să-i numească pe amicii lui, care făceau parte din rezistenţă. I-ar fi fost simplu, şi el însuşi n-ar fi fost om, dacă n-ar fi simţit măcar tentaţia să procedeze astfel. Ştefan, Gustl, Jupp Rausch, plus ceilalţi rezistenţi, mentorii şi camarazii – pe toţi i-ar fi putut condamna la torturi şi la moarte. Fritz îşi păstrase măcar atât din uzul raţiunii, cât să ştie că nu şi-ar fi salvat lui viaţa în acest fel, ci n-ar fi reuşit decât să scape de chinuri, şi asta numai pe moment.

N-a spus nimic. Grabner a încuviinţat din cap către Taute şi Hofer, arătând spre cârligele din tavan.

Lui Fritz, i-au fost smucite mâinile la spate şi atât de strâns legate încheieturile, încât i s-a tăiat circulaţia sângelui. Celălalt capăt al frânghiei a fost azvârlit pe după unul dintre cârlige, şi cei doi sergenţi au început să tragă de el. Fritz a simţit cum îi

erau trase braţele către spate şi în sus, până când, cu o durere agonizantă, s-a trezit că picioarele nu-i mai atingeau pământul. Atârna, cu vârfurile lor cam la o jumătate de metru de podea, propria greutate dislocându-i umerii din lăcaşurile lor şi străpungându-i mintea cu o durere care-l făcea să urle. Văzuse multe suflete amărâte suspendate în felul ăsta de „Stejarul lui Goethe”, dar să trăiască pe pielea lui experienţa s-a dovedit mai greu de suportat, decât şi-ar fi închipuit vreodată.

- Dă-mi numele alea, i-a cerut Grabner, iar şi iar.

Fritz a rămas atârnat aşa preţ de o oră, dar tot ce-a scos pe gură au fost nişte gemete incoerente şi multă salivă.

- N-ai să scapi cu viaţă din asta, i-a şoptit Grabner la ureche, repetând iar şi iar: Dă-mi numele alea.

La un semn din cap făcut de Grabner, sergenţii au dat

drumul frânghiei, şi Fritz s-a prăbuşit la podea. Ofiţerul şi-a repetat întrebarea din nou: spune-mi numele, şi totul se încheie. Totuşi, Fritz n-a spus nimic. Sergenţii l-au ridicat în picioare, au tras iar de frânghie şi l-au înălţat în aer, smulgându-i alte şi alte urlete.

De trei ori l-au spânzurat aşa, fără să obţină nimic de la el. Grabner şi-a pierdut răbdarea. Totul se întâmpla sâmbătă noaptea, şi ar fi vrut să ajungă şi el acasă. Interogatoriul inutil era, pentru el, o pierdere de timp liber, atât de preţios. Fritz fusese deja spânzurat de braţe timp de o oră şi jumătate în total, când i-au dat drumul şi s-a prăbuşit la podea pentru a treia oară. Mai era conştient doar vag, atunci când Grabner a părăsit încăperea, ordonându- le celor doi sergenţi să ducă deţinutul înapoi în lagăr. Interogatoriul avea să fie reluat mai târziu.—

După ce fusese luat pe sus Kleinmann cel tânăr, Ştefan Heymann şi ceilalţi rezistenţi fuseseră cuprinşi de agitaţie şi întorseseră pe toate părţile ce aveau ei de făcut. Cât mai aveau la dispoziţie, adică, până când Fritz ceda şi gestapoviştii veneau şi după ei? Toată acea seară dezbătuseră, încercând să- şi facă planuri pentru catastrofa care-i păştea.

Gustl Herzog mai era încă treaz şi nebăgat în pat, când s-a zvonit că Fritz Kleinmann revenise în lagăr. S-a repezit să-l întâmpine şi l-a găsit mai degrabă cărat pe sus, în lungul străzii, de doi vechi amici Buchenwald-işti: Fredl Lustig, un coleg de demult al lui Gustav de la coloana de tractare, şi Max Matzner, care fusese cât pe ce să cadă victimă sinistrelor experimente cu tifosul.

Fritz nu era în stare să se ţină singur pe picioare; pe lângă hematoamele şi rănile deschise vizibile, avea dureri groaznice la

încheieturi şi la spate. Gustl le-a spus lui Matzner şi Lustig să-l ducă la spital, după care a plecat să-i caute pe ceilalţi membri ai rezistenţei.

Spitalul ocupa un grup de barăci care formau un bloc, în colţul de nord-est al lagărului. Avea mai multe secţii: de medicină generală, de chirurgie, de boli infecţioase şi de convalescenţă. Cu toate că un doctor de la SS deţinea comanda întregului complex, rareori putea fi văzut în persoană, aşa că personalul era format mai ales din deţinuţi.— După standardele universului concentraţionar, trecea drept un spital bun, dar care ducea o lipsă cronică de resurse medicale.

Fritz a fost dus într-un salon din secţia de medicină generală. Era pe jumătate paralizat, nu-şi putea folosi braţele, pe care nici nu şi le mai simţea, şalele îi fuseseră snopite în bătaie şi-i sângerau – crâncen îl durea tot

corpul. Un doctor ceh i-a dat nişte analgezice puternice şi i-a făcut masaj la braţe.

După o vreme, Gustl Herzog a venit să-l vadă, însoţit de Erich Eisler şi Ştefan Heymann. Toţi trei l-au privit pe Fritz şi cu milă, şi cu presimţiri negre. După ce a plecat doctorul, i-au pus întrebări, una după alta, despre ce voiseră gestapoviştii de la el. Fritz le-a descris acuzaţiile lui Grabner şi aşa-zisul plan de evadare.

- I-ai spus ceva?, l-a întrebat Ştefan.

- Bineînţeles că nu. Nici nu ştiu nimic.

Un asemenea răspuns nu i-a mulţumit nici pe ei, cum nu-i mulţumise nici pe cei de la Gestapo.

- Le-ai spus vreun nume – orice nume?

Fritz a scuturat din cap, cuprins de dureri. în ciuda stării în care se afla, camarazii lui l-au chestionat iar şi iar: *Le spusese torţionarilor vreun nume, orice*

nume? Nu le spusese, a insistat el. Nu-i spusese nimic lui Grabner. Lor, faptul că i se îngăduise, cum-necum, să se întoarcă în lagăr le crea suspiciuni. Se putea foarte bine ca Grabner să spere că Fritz avea să-şi trădeze complicii, într-un fel sau altul; sau, la fel de bine, se putea ca toate celulele din „Baraca Morţii" din lagărul Auschwitz I să fi fost supraaglomerate (cum adeseori se întâmpla să fie).

Până la urmă, s-au convins că Fritz nu-i trădase. Erau în siguranţă – deocamdată. Dar Ştefan şi Erich ştiau foarte bine că Grabner nu avea cum să lase lucrurile să se termine aşa. Urma să-şi reia interogatoriul a doua zi şi l-ar fi torturat în continuare pe Fritz, până când ori mărturisea, ori murea. Trebuia făcut ceva.

Pentru moment, au făcut în aşa fel, încât Fritz să fie mutat în baraca bolilor infecţioase, unde erau ţinuţi bolnavii de

tifos şi dizenterie, alăturată morgii care se afla în colţul cel mai îndepărtat din tot lagărul. Foarte rar intrau acolo doctorul SS-ist şi subofiţerii lui sanitari. Fritz a fost băgat într- un izolator. Atâta timp, cât nu se alegea cu vreo infecţie, acolo era în siguranţă – la fel, deocamdată. Dar nu putea fi ţinut ascuns pe vecie; ca să evite vânătoarea umană care ar fi urmat, dacă nu era prezent a doua zi dimineaţă, când s-ar fi strigat apelul, numele lui Fritz trebuia introdus în registrul spitalului. Dar atunci ar fi venit după el cei de la Gestapo. Indiferent din ce unghi abordau problema, nu ajungeau decât la una şi aceeaşi soluţie: Fritz Kleinmann trebuia să moară.

Prin urmare, Sepp Luger, principalul responsabil din lagăr cu administraţia spitalicească, a introdus în registru moartea prizonierului cu numărul 68629. Nu era nevoie de amănunte: registrul îi acorda fiecărui

pacient numai un rând, pe care se treceau numărul de internare, numărul deţinutului, numele, data internării şi a externării şi motivul externării. Pentru acea ultimă coloană, existau numai trei opţiuni: *Entlassen* („externat”), *nach Birkenau* („la Birkenau”), pentru cei selectaţi să fie duşi la camerele de gazare, şi o cruce neagră aplicată cu ştampila, pentru morţi. Gustl Herzog a avut grijă ca moartea lui Fritz Kleinmann să fie trecută şi în registrul general de evidenţă a deţinuţilor.—

Adevărul avea să rămână un secret absolut printre autorii conspiraţiei. Vestea că Fritz murise din cauza rănilor trebuie să fie răspândită printre mulţii lui prieteni. Şi nici măcar lui Gustav, tatăl lui, nu trebuia să-i fie destăinuit secretul – riscul era prea mare –, aşa că şi el a primit vestea devastatoare, sfâşietoare, că fiul său iubit, Fritzl, fusese omorât de

gestapovişti. Atât de mare i-a fost durerea, încât Gustav n-a mai avut putere nici măcar să-şi noteze despre ea în jurnal, de care nu se mai atinsese de săptămâni bune.

în timp ce Gustav jelea, conspiratorii se vedeau nevoiţi să rezolve o dilemă presantă: ce anume să facă ei cu Fritz cel viu, care încă mai respira. Câtă vreme i s-au vindecat rănile, a rămas în izolare acolo, în spital. De fiecare dată când venea în inspecţie doctorul SS-ist sau infirmierul aceluia, pe Fritz îl ajuta să se dea jos din pat vechiul său amic Jule Meixner, care muncea la spălătoria spitalului, şi care-l ascundea în depozit, printre nenumăratele stive de pânzeturi.

Fritz habar nu avea ce urma să se întâmple cu el mai departe. Văzând cum se târau pacienţii cu dizenterie până la găleţile din antecameră, folosite pe post de latrine, şi cum se zvârcoleau cei bolnavi de tifos

în paturile ajunse leoarcă de sudoare, şi-a dat seama şi el că nu putea rămâne prea mult într-un asemenea loc, indiferent dacă era sau nu rănit.

în cele din urmă, prin intermediul biroului Gestapo de la Monowitz, a sosit vestea că se renunţase la cercetare, din cauza morţii suspectului Fritz Kleinmann. Era momentul să se treacă mai departe.

Fritz a primit o identitate nouă, luată de la un pacient care murise de tifos. Nu-şi mai amintea, ulterior, numele bietului om, doar că era un evreu din Berlin, sosit relativ recent, al cărui număr de prizonier era mare de tot, de la 112000 în sus. Le-a fost imposibil şi să-i şteargă lui Fritz tatuajul, şi să-i facă altul, cu numărul deţinutului mort, aşa că s-au mulţumit să-i bandajeze antebraţul şi au sperat să nu-i vină ideea nimănui să i-l verifice. Ştefan Heymann a petrecut o mulţime de timp cu

el, explicându-i cum şi de ce aveau nevoie să procedeze astfel şi ce precauţii se cereau luate, când i se atribuia un sector anume, în care să muncească.

Pentru Fritz, era totuna. De când cu chinurile prin care trecuse, parcă sufletul îi fusese cuprins de-o lâncezeală, şi nu-i mai păsa prea tare dacă era descoperit sau nu. De atâta timp, de când îl măcinau întruna, suferinţa, înfometarea şi deznădejdea îi învinseseră, în sfârşit, rezistenţa, drept care începuse deja să alunece, uşor-uşor, în acea stare de neajutorare mentală, care avea să-l ducă, în cele din urmă, la statutul de *Muselmann.* I-a mărturisit lui Ştefan că se gândea foarte serios dacă nu era cazul să încheie toate socotelile cu viaţa, cât de curând posibil – doar atât de simplu era să forţeze linia de siguranţă a santinelelor, în timp ce muncea la vreun sector din

afara lagărului, sau, dacă nu aşa, să se arunce în gardul electrificat, care înconjura lagărul. O singură împuşcătură – o clipă fugară, nu mai mult –, şi toată durerea şi mizeria vieţii s-ar fi sfârşit pentru el.—

Pe Ştefan, asemenea gânduri îl făceau nerăbdător.

- Poţi să-ţi imaginezi cum ar primi tatăl tău vestea că te-ai sinucis?, a zis el. în momentul ăsta, crede că fiul i-a murit, dar cu timpul, poate chiar curând, o să afle adevărul. închipuie-ţi numai cum ar fi să descopere că-n tot acest timp ai fost în viaţă, dar asta, după ce tu ţi-ai luat singur zilele – gândeşte-te puţin.

împotriva unui asemenea raţionament, Fritz nu avea cu ce argumente să vină. După toate prin câte trecuseră împreună, ca el, Fritz, nu numai să cedeze în faţa celor de la SS, dar să le mai şi îngăduie să-i facă felul – aşa ceva era prea mult. „Nu ne pot zdrobi pe toţi chiar aşa”, îi

spusese tatăl lui întotdeauna; să înduri însemna totul; suferinţa nu era decât vremelnică; speranţa şi tăria spiritului erau fără de moarte.

Ştefan şi-a luat angajamentul să facă tot ce-i stătea în putinţă, pentru a-l ţine pe Fritz în siguranţă, în spital. Când ar fi fost destul de însănătoşit, ca să poată munci, i-ar fi găsit el un loc într-un sector oarecare din exterior, unde să poată trece neobservat. Ritmul deceselor şi al mutărilor de prizonieri de colo-colo erau de aşa natură, încât puţini ajungeau să-şi cunoască vecinii destul de bine.

Fritz a înţeles asta şi i-a încredinţat lui Ştefan viaţa lui, dar îndoielile şi le- a păstrat. Avea o faţă cunoscută – inclusiv de unii dintre cei de la SS. Plus că tatăl său avea să afle, mai devreme sau mai târziu. Cel puţin şapte membri ai mişcării de rezistenţă îi cunoşteau secretul şi erau prieteni şi cu

tatăl lui. Gustav era, de-acum, o figură proeminentă în lagăr, şi, dacă avea un statut atât de înalt, simplul fapt de a fi ajuns în posesia unui secret exploziv cât o bombă l-ar fi pus într-o primejdie de moarte.

După trei săptămâni, Fritz se făcuse destul de bine, cât să poată părăsi spitalul. Amicii lui l-au băgat pe furiş în baraca numărul 48, unde mai-mare era un membru al rezistenţei, pe nume Chaim Goslawski. în baraca lui, se aflau germani şi polonezi, care nu-l cunoşteau pe Fritz Kleinmann.

A doua zi, a ieşit la muncă şi el. I se găsise un post de magazioner într-o altă secţiune a sectorului de lăcătuşerie. Unul dintre *kapos,* un anume Paul Schmidt, era la curent cu secretul şi l-a ţinut pe Fritz sub observaţie. în fiecare dimineaţă, când ieşea în marş pe poartă, şi în fiecare seară, la întoarcere, pe Fritz îl cuprindea o groază care-l sugruma, fiindcă se

aştepta să fie recunoscut în orice moment de vreun gardian sau de vreun *kapo* duşmănos. Numai în mijlocul grupului stătea, mergând cu privirile aţintite înainte şi cu faţa lipsită de orice expresie, chiar dacă inima îi bubuia în piept.

Pe măsură ce săptămânile treceau, şi nimeni nu părea să-l remarce, a început şi el să se simtă ceva mai relaxat la muncă. Deocamdată, secretul existenţei lui părea să fie în siguranţă.

într-o seară, Gustav stătea în camera de zi a barăcii numărul 7, când unul dintre colegii lui de baracă l-a bătut pe umăr şi i-a spus:

- Gustl Herzog e-afară. Vrea să te vadă.

Gustav a ieşit în prag şi l-a găsit pe vechiul său prieten într-o stare de surescitare ţinută în frâu. Acela i-a făcut semn să-l urmeze şi l-a condus pe Gustav pe aleea de pe o latură a clădirii, unde nu puteau fi văzuţi

de pe strada mare. Dincolo de primul şir de barăci, se aflau nişte clădiri mai mici – latrinele, *Bunker*-ul gestapoviştilor şi un mic bloc-spălător. Către acesta din urmă l-a condus Herzog pe Gustav. O siluetă s-a ivit în penumbra din cadrul uşii, Gustav recunoscându-l pe supraveghetorul băii, un tânăr veteran de la Buchenwald, care fusese prieten cu Fritz. Acela s-a uitat de jur-împrejur şi, văzând că nu era nimeni, pe nicăieri, i-a făcut semn să intre.

Mirat, Gustav a intrat singur în blocul-spălător, inhalând mirosul de-acum familiar de umezeală mucedă, lipsită de săpun. în lumina chioară, a zărit o formă umană, care se aţinea în partea întunecată din camera boilerelor. Acea formă a făcut un pas înainte, şi trăsăturile ei s-au dovedit a fi cele ale chipului lui Fritz, băiatul lui.

Era ceva de necrezut, miraculos de-a dreptul. Pentru Gustav, care făcuse un crez din

a nu renunţa niciodată la speranţă, indiferent în ce disperate circumstanţe s-ar fi aflat, uimirea nu încăpea în cuvinte. Să-şi ţină iar fiul în braţe, să-i adulmece mirosul corporal, să-i audă vocea – totul era dincolo de orice speranţă, dincolo de orice.— Faptul că supravieţuiseră amândoi nu fusese în zadar, până la urmă.

După acea primă revedere, s-au întâlnit ori de câte ori le-a fost cu putinţă, numai noaptea, şi numai acolo, în blocul-spălător. Acum, că suferinţa şi sentimentul pierderii îi fuseseră luate de pe inimă lui Gustav, mintea i se văzuse invadată iar de toate grijile părinteşti, cu atât mai aprige, cu cât pe Fritz îl păştea o primejdie infinit mai mare, decât până atunci. Gustl Herzog şi ceilalţi l-au asigurat că ei aveau să facă tot posibilul pentru a-l menţine viu şi sănătos, dar era suficient, oare?

XN IRRJ

Toamna, o veste minunată a venit dinspre lagărul Auschwitz I: dintr-odată, Maximilian Grabner fusese înlăturat de SS-işti din funcţia de şef al serviciului Gestapo din lagăr.

Era vorba de mai mult decât de o simplă destituire. La Berlin, se puseseră întrebări de mult în privinţa conduitei lui Grabner. Până şi după standardele celor de la SS, numărul morţilor comandate de el era de natură să provoace câte o ridicare din sprâncene – nu atât din punctul de vedere al numărului lor, cât al modului dezordonat în care aveau loc. în viziunea lui Himmler, Soluţia Finală şi omorurile, în general, se constituiau într-o chestiune de natură industrială, care trebuia rezolvată curat, eficient şi sistematic. Nu era un joc, nici un fetiş personal. Sadismul şi setea de sânge, de care dăduse dovadă Grabner, îi subliniau numele cu două linii groase, negre. Chiar şi aşa, căderea i-a

fost provocată, în ultimă instanţă, de propria corupţie.

Ca mulţi ofiţeri de rang înalt din lagărele de concentrare, şi Grabner se folosise de poziţia lui, pentru a se îmbogăţi din lucrurile de valoare luate de la evreii ucişi la Birkenau, de care ar fi trebuit să profite SS-ul. Spre deosebire de cei mai mulţi, el făcuse aşa ceva la o scară colosală, trimiţându-şi acasă valize întregi burduşite cu prăzi pe care şi le însuşise fraudulos. Amploarea corupţiei lui Grabner generase o anchetă din partea celor de la SS. Aceştia l-au suspendat din funcţie şi l-au arestat, împreună cu câţiva complici, printre care şi nonşalantul criminal în serie Gerhard Palitzsch.— Comandantul de la Auschwitz, Rudolf Hoss, care-l ajutase şi-l instigase la jaf pe Grabner, a fost şi el înlăturat.

Noul comandant, Arthur Liebehenschel, a preluat conducerea în noiembrie 1943.

— El a iniţiat o scuturătură zdravănă a întregului complex concentraţionar Auschwitz: cadrele au fost înlocuite, iar ordinea şi disciplina le-au fost impuse mai drastic până şi celor de la SS de acolo.

Pentru Fritz, important a fost că ameninţarea cea mai gravă la siguranţa lui corporală a dispărut pe neaşteptate. Odată cu plecarea lui Grabner, şi dat fiind balamucul general care a urmat, şansele rămăseseră destul de mici, ca de un deţinut oarecare de la Monowitz să se mai intereseze prea tare cei de la Gestapo. La scurt timp după aceea, în noaptea de 7 decembrie, un incendiu a izbucnit în clădirea Gestapo-ului din lagărul Auschwitz I, făcând scrum dosarele ticăloşiilor lui Grabner.
—

Până la urmă, cum întregul episod Grabner a intrat în umbră şi nevoia de a se ascunde cu orice preţ a dispărut şi ea,

Fritz Kleinmann a revenit la viaţă, în deplină linişte. Numele i-a fost reintrodus în registrul de evidenţă a deţinuţilor din lagăr, şi evreul acela berlinez, care murise de tifos, a fost dat uitării.

Dar, cu toate că nevoia păstrării unui secret absolut fusese depăşită, Fritz trebuia să se arate precaut în continuare: dacă ar fi fost remarcat de vreunul dintre gardienii de la SS care avuseseră cunoştinţă de moartea lui – mai ales de sergenţii gestapovişti Taute şi Hofer – lucrurile s-ar fi sfârşit prost. Deşi... printre miile de prizonieri de la Monowitz şi sutele de mii care erau introduşi în lagărele din complexul Auschwitz, după care erau transferaţi dintr-unul într-altul, şi printre zecile de mii omorâţi, cine să mai fi remarcat faptul că un prizonier anume revenise discret la viaţă?

Pe măsură ce avansa iarna, Gustav s-a folosit de influenţa

lui, pentru a-l vedea pe Fritz transferat, alături de el, în baraca mahărilor din lagăr. De-acum, puteau sta împreună seara, fără să mai recurgă la riscantele întâlniri de pe-afară. Din punctul de vedere al socializării, situaţia era complicată: dat fiind statutul său mai prejos de al celorlalţi ocupanţi ai barăcii, Fritz nu avea dreptul să stea în camera de zi, când tatăl său mergea să discute cu prietenii; drept care, trebuia să stea pe propriul prici de unul singur, ceea ce iarăşi era neregulamentar din punct de vedere tehnic, fiindcă priciurile erau numai pentru dormit.

Oricum, se afla în siguranţă şi la căldură. Şi era mai bine, în tot cazul, decât unde stătuse înainte să moară; mai-marele barăcii de acolo, un anume Paul Schäfer, nu putea suporta duhoarea trupurilor de bărbaţi din dormitorul comun şi-i ţinea cu toate ferestrele deschise,

indiferent de vremea de afară. Plus că, pur şi simplu din sadism, închidea şi sistemul de încălzire, pentru ca efectele jilave ale tuturor să nu se poată usca. Dacă vreunul era prins că încerca să se încălzească, dormind în uniforma de prizonier, Schäfer îl bătea măr şi-i confisca raţiile de mâncare.

„Şi astfel trece şi anul 1943”, a scris Gustav în jurnal. Iarna venise din nou peste ei: a început să ningă, şi pământul a îngheţat. Pentru el şi Fritz, urma să fie a cincea iarnă de când fuseseră luaţi cu forţa de acasă – a cincea lor iarnă de neîntrerupt coşmar. Şi totuşi, oricât de multe ar fi îndurat şi suferit până atunci, partea cea mai rea încă nu venise.

CAPITOLUL 15

BUNĂTATEA UNOR

STRĂINI
NFPD

- Ia de-aici!

Fritz a sărit în sus, întinzându-se prin aer după minge, care a zburat peste capul lui, a ricoşat dintr-o tarabă goală din piaţă şi s-a dus până în mijlocul străzii celei mari. El a fugit şi a smuls-o de acolo, ridicându-şi privirile tocmai la timp, cât să vadă cum un poliţist se ivea pe după colţ, pe *Leopoldsgasse.* Omul legii s-a uitat urât la el, asa că Fritz a luat poziţie de drepţi, ascunzând mingea la spate – era, de fapt, o grămăjoară de cârpe strâns legate la un loc. Nu era voie să joci fotbal pe străzi. După ce a dispărut

poliţistul, s-a întors şi Fritz înapoi în piaţă, a lăsat mingea să cadă la pământ şi i-a tras un şut către ceilalţi băieţi.

Asta se întâmpla către sfârşitul zilei, când ultimii fermieri din piaţă îşi adunau mărfurile rămase nevândute. Şi le încărcau în căruţe, se urcau şi ei, apucau frâiele şi plecau în lungul străzii, în ritm de copite care tropăiau pe caldarâm. Fritz şi prietenii lui alergau printre tarabele goale, trimiţându-şi mingea când într-o direcţie, când în cealaltă. Numai *Frau* Capek, precupeaţa de fructe, se mai afla încă la postul ei – până nu se întuneca, ea nu strângea niciodată. Vara, le dădea copiilor ştiuleţi de porumb. Foarte mulţi erau săraci, dintre ei, şi ar fi adunat orice resturi pe care puteau pune mâna – capete de cârnaţi de la măcelărie, coji de pâine de la *Herr* Konig, cel de la brutăria Anker, frişca bătută de la *Herr* Reichert, din cofetăria de pe

Grosse Sperlgasse, imediat după colţ, cum veneai de la şcoală.

Fritz a prins mingea, când s-a îndreptat spre el, şi se pregătea să le-o şuteze înapoi celorlalţi, când a răsunat o goarnă, sunet îndepărtat şi binecunoscut: *ra-ta-taaa, ra-ta-taaa*... Tulumba de pompieri pleca la cine-ştie- ce urgenţă! într-o răbufnire de entuziasm, au luat-o la fugă, fofilându-se printre ceilalţi trecători, printre gospodinele care întârziaseră la întorsul acasă de la cumpărături, printre mulţii evrei ortodocşi, cu pardesie negre şi bărbi lungi, care se grăbeau să ajungă mai repede acasă, pentru începutul sabatului, până nu începea lumina zilei să scapete.

- Stai! – şi s-a întors, Fritz, tocmai la timp, cât să vadă o siluetă măruntă, care dădea tare din picioare, alergând pe urmele lui.

Kurt! Uitase cu totul de fratele mai mic. A stat să-l aştepte, şi, până l-a prins băieţelul din urmă, prietenii lui se făcuseră deja nevăzuţi.

Kurt avea numai şapte ani – o generaţie întreagă îl despărţea de Fritz, care avea paisprezece, dar altfel erau apropiaţi. Fritz îi dădea voie lui Kurt, în mod regulat, să se ţină după el, învăţând jocurile băieţilor mai mari şi ce se mai întâmpla pe străzi. Kurt avea propria lui gaşcă de băieţei, pe care gaşca lui Fritz îi trata ca şi cum ar fi fost de datoria lor să-i păzească.

Au trecut de bătrânul *Herr* Lowy, care-şi pierduse vederea în Războiul cel Mare şi acum încerca să traverseze strada, plină-ochi de furgoane şi care grele de-ale furnizorilor de cărbuni şi berăriilor, care zdroncăneau din toate încheieturile, trase de cai masivi, de rasă Pinzgauer. Fritz l-a luat de mână pe bătrân, au

aşteptat împreună să se ivească o breşă în trafic, după care l-a ajutat să traverseze. Pe urmă, i-a făcut semn lui Kurt să-l urmeze, şi amândoi s-au luat după restul băieţilor.

I-au ajuns din urmă abia când se întorceau, tot grupul, pe *Taborstrasse*, cu feţele măscărite de frişcă şi glazură de zahăr. Nu găsiseră focul, în schimb trecuseră prin faţa cofetăriei lui Gross şi luaseră pentru acasă o tonă de prăjituri, din ce rămăsese de peste zi. Leo Meth, colegul de clasă al lui Fritz, îi păstrase şi lui o felie de tartă cu frişcă, iar el i-a dat şi lui Kurt jumătate.

Având obrajii umflaţi de-atâtea foietaje, s-au întors către Piaţa Carmelitelor, Kurt, cu mânuţa lipicioasă de la siropul de zahăr, ţinându-l de mână pe Fritz. îi plăcea starea de confort, lui Fritz, pe care i-o prilejuia camaraderia; faptul că unii dintre prietenii lui erau diferiţi, că părinţii lui neglijau

mersul la sinagogă, în timp ce părinţii celorlalţi nu se înghesuiau să meargă la biserică, sau că pentru ei, Crăciunul însemna ceva mai mult, decât pentru el – toate lucrurile astea păreau să nu aibă nici o semnificaţie, şi gândul că Leo şi ceilalţi copii evrei ar fi putut vreodată să fie despărţiţi de prietenii lor ne-evrei, din cauza unor asemenea banalităţi, nici nu le trecea prin minte, nici unuia dintre ei.

Era o seară caldă, a doua zi era duminică – poate c-aveau să meargă să înoate în Canalul Dunării. Sau poate că s-ar fi dus cu fetele, să joace roluri în beciul de la numărul 17. *Frau* Dworschak, supraveghetoarea clădirii, al cărei fiu, Hans, era unul dintre colegii de joacă ai lui Fritz, îi lăsa, de multe ori, să facă lumină jos, acolo, cu lumânări aprinse, iar Herta şi celelalte fete organizau câte o paradă a modei, îmbrăcându-se cu haine pe care le culeseseră

de prin gunoaie şi defilând în sus şi-n jos, ca modelele. Sau, dacă nu, puneau în scenă câte o versiune a basmului cu Wilhelm Tell—, pentru care spectatorii plăteau câte doi *pfennig*-i taxă de intrare. Lui Fritz, asemenea spectacole burleşti îi plăceau cu asupra de măsură.

El şi Kurt au ajuns acasă în lumina caldă a înserării de vară. Fusese o zi bună şi aceea, într-un şir neîntrerupt de zile bune. Copiii vienezi îşi culegeau bucuriile de pe străzi, aşa cum se culeg merele din pom; nu aveai nimic altceva de făcut, decât să-ţi întinzi mâna după ele, fiindcă le găseai acolo, aşteptându-te să le culegi. Viaţa era situată în afara timpului, şi era inviolabilă.

Şuierul ascuţit al fluierului în care sufla mai-marele lagărului l-a smuls pe Fritz dintr-un vis plăcut. A deschis ochii în beznă, şi nările i s-au trezit primele, de putoarea celor trei sute de corpuri nespălate şi trei sute de

uniforme jilave, năclăite de sudoare. Creierul său, dintr-odată smuls din starea de beatitudine, a înregistrat şocul situaţiei în care se afla, cum i se întâmpla în fiecare dimineaţă, înainte să se crape de ziuă.

Cel de pe priciul de dedesubt s-a dat jos şi s-a îmbrăcat cu vestonul, aşa cum au făcut şi cei alţi vreo zece, câţi erau de serviciu la făcutul cafelei. Fritz şi-a tras pătura şi mai strâns în jurul corpului şi a închis ochii, aşezându-se mai bine pe salteaua de paie şi încercând să mai prindă câteva fărâme din ce visase.

După o oră şi un sfert, a fost iarăşi trezit de luminile din camera-dormitor, care s-au aprins, pâlpâind.

- Deşteptarea – toţi!, a răcnit responsabilul de cameră. Sus, sus, sus!

într-o clipă, cele trei straturi de priciuri au prins viaţă, producând picioare, braţe, figuri năucite, care au început

să se dea jos unele peste altele, să se calce între ele, să-şi tragă pe ele uniformele vărgate. Fritz şi tatăl său şi-au dat saltelele jos, le-au scuturat bine, şi-au împăturit cuverturile şi le-au aşezat pe toate în ordine. După ce toţi şi-au dat cu apă rece şi s-au frecat bine pe feţe, în blocul-spălător – ticsit de ocupanţii celor şase barăci din jur –, după ce şi-au lustruit încălţările cu ce apuca fiecare din butoiaşul cu o cremă de ghete unsuroasă, adunată din resturile de la *Buna Werke*, s-au aşezat la coadă în camera-dormitor, ca să-şi primească porţia de cafea de ghindă, adusă înăuntru în canistre-termos uriaşe, de câte treizeci de litri. Şi- au băut-o stând în picioare, fiindcă aşezatul pe priciuri era interzis. Cei care izbutiseră să păstreze nişte pâine de la cina din ajun, au mâncat-o acum, dând-o pe gât în jos cu cafeaua călduţă şi dulce. Responsabilul de cameră a trecut să le inspecteze

priciurile, uniformele şi încălţările.

Atmosfera era mai veselă decât în oricare altă baracă, prin care mai trecuse Fritz până atunci. „Proeminenţii” din baraca numărul 7 aveau multă grijă de ei înşişi.

La ora cinci patruzeci-şi-cinci, tot pe întuneric, se adunau afară şi formau rânduri în faţa barăcii. Pe toată lungimea străzii, deţinuţii se revărsau din propriile adăposturi, ca să fie număraţi de mai-marii barăcilor. Nici măcar bolnavii sau morţii nu erau exceptaţi – de regulă, fiecare baracă producea măcar un mort sau doi în fiecare dimineaţă. Şi aceia erau scoşi afară şi depuşi pe jos, în rând, ca să fie verificaţi, alături de cei vii.

Deţinuţii, care se numărau cu miile, porneau apoi în marş, în lungul străzii, şi se revărsau în piaţa unde urma să fie strigat apelul, care era luminată ca ziua de proiectoare. Formau

rânduri în ordine, fiecare om avându-şi locul atribuit în dispozitivul propriei barăci, fiecare baracă avându-şi locul atribuit în dispozitivul general. Bolnavii şi morţii erau aduşi cu tărgile şi depuşi la spatele tuturor.

Blockfuhrer-ii de la SS luau la puricat rândurile în sus şi-n jos, căutând oameni care păreau nelalocul lor, alinieri incorecte, fiecare numărându-i pe cei din baraca lui şi ţinând evidenţa morţilor. Orice încălcare a ritualului perfect – mai ales dacă avea ca rezultat o greşeală de numărătoare – se lăsa cu bătaie. Când se declarau mulţumiţi, *Blockfuhrer*-ii îşi duceau rapoartele la *Rapportfiihrer*, aflat pe podiumul din faţă. în timp ce deţinuţii stăteau în continuare nemişcaţi – oricât de rece sau de ploioasă ar fi fost vremea –, el trecea meticulos prin toată numărătoarea întregului contingent.

Până când ajungea locotenentul Schottl în piaţa de apel, deţinuţii stătuseră deja în poziţie de drepţi cam o oră. Fritz l-a privit cu aprehensiune pe Schottl, cum lua în primire podiumul; încă îi mai era frică să nu fie recunoscut şi arătat cu degetul – o teamă de care practic niciodată nu avea să se lepede cu totul.

Evenimentele recente îl făcuseră să stea ca pe ghimpi mai tare ca oricând, în septembrie, când mai erau câteva săptămâni, până să se încheie regimul Grabner, un informator fusese descoperit printre deţinuţi.— Cei de la Gestapo căutau fără încetare activităţi subversive, asa că trebuia ca membrii rezistenţei să fie întruna vigilenţi. Un deţinut-funcţionar din biroul Gestapo de la Monowitz îl identificase pe *kapo* Boleslaw Smolinski – Bolek –, un bigot şi un antisemit, care-i detesta pe comunişti cu asupra de măsură,

drept informator care lucra pentru sergentul SS Taute.

Această informaţie vitală a fost luată în discuţie de membrii rezistenţei. Curt Posener, zis Cupo, unul dintre cei mai vechi Buchenwald-işti, a subliniat că Smolinski era în relaţii de amiciţie cu mai-marele lagărului responsabil de spital, adică de un punct nodal pentru mişcarea de rezistenţă. Era, deci, o vulnerabilitate cumplită pentru ei. Cupo a discutat problema cu Erich Eisler şi Ştefan Heymann. Eisler a sugerat ca unul dintre ei să discute cu Smolinski şi să-i arate cât de greşită era calea urmată de el. Ştefan şi Cupo au argumentat stăruitor că era o idee foarte primejdioasă. Chiar şi aşa, Eisler nu a băgat în seamă avertismentele celorlalţi doi şi a stat de vorbă cu Smolinski, a cărui reacţie a fost una imediată – s-a dus glonţ la Gestapo. Erich Eisler şi Curt Posener au fost arestaţi imediat şi duşi în lagărul Auschwitz I,

împreună cu alţi şase deţinuţi, printre care Walter Petzold şi Walter Windmuller, amândoi nişte deţinuţi-funcţionari profund respectaţi şi membri ai rezistenţei. Toţi au fost duşi în *Bunker*-ul din „Baraca Morţii”, unde au fost supuşi interogatoriilor şi torturii zile întregi. Smolinski a fost reţinut şi el, odată cu ei.

în cele din urmă, Curt Posener şi un altul s-au întors în lagărul de la Monowitz, rupţi în bătaie şi distruşi din punct de vedere fizic. La fel ca Fritz, rezistaseră şi ei torturii, fără să divulge nici o informaţie. Walter Windmuller a sucombat din cauza rănilor şi a murit înăuntru, în *Bunker*. Bietul Erich Eisler, care ieşise la iveală de unul singur, de la bun început, ca făcând parte din mişcarea de rezistenţă, fiindcă vorbise cu Smolinski, a fost dus la „Zidul Negru” şi împuşcat.— Eisler se dedicase întru totul binelui celorlalţi; chiar şi înainte să fi

ajuns în postura deţinutului, lucrase pentru *Rote Hilfe* („Ajutorul Roşu”), organizaţie socialistă, care le oferea sprijin familiilor celor ajunşi în prizonierat.— Până la urmă, căderea i se datorase propriei lui firi omenoase, fiindcă-şi închipuise că-l putea convinge pe unul ca Smolinski, doar vorbindu-i, să revină pe calea cea dreaptă.

- Atenţiune! Jos bonetele!, a răcnit o voce de sergent la staţia de amplificare, şi cinci mii de mâini şi-au smuls bonetele de pe capete şi le-au îndoit frumos la subsuori, stând în poziţie de drepţi, câtă vreme Schottl a trecut prin toate listele cu deţinuţi, luând notă de noile sosiri, de morţi, de selecţii şi de repartiţii. Şi, la urmă de tot: Bonetele pe cap! Luaţi pe sectoare. Executarea! – le-a strigat vocea.

Brusc, adunarea s-a risipit haotic, fiecare deţinut luând-o către sectorul în care fusese

repartizat şi alăturându-se altor formaţiuni, numărate iar de fiecare *kapo.* Au pornit apoi în marş, în lungul străzii, către poarta principală, care s-a deschis, parcă de una singură. Mulţi erau slăbiţi şi letargici, fiind ajunşi efectiv la capătul puterilor; nu mai aveau mult, până să fie selectaţi, pentru a fi trimişi la Birkenau, la gazare, sau până când ar fi înmulţit rândurile cadavrelor scoase pentru a fi numărate la strigatul apelului.

în timp ce trecea coloana, orchestra deţinuţilor interpreta piese înălţătoare, din mica ei clădire de lângă poartă. Muzicanţii se aflau sub conducerea unui deţinut politic olandez, având un german de etnie romă la vioară; ceilalţi erau evrei de diferite naţionalităţi. Fritz a remarcat că niciodată nu interpretau şi piese germane – marşuri austriece de pe vremea imperiului, şi nimic altceva. Şi tatăl lui mărşăluise

demult pe aceleaşi ritmuri, pe câmpurile de paradă vieneze şi cracoviene, ba chiar la război mersese cu acompaniamentul aceloraşi arii marţiale. Orchestra lagărului avea muzicanţi buni, iar Schottl le permitea uneori, duminica, să le ofere un concert deţinuţilor mai privilegiaţi. Era o viziune suprarealistă – nişte muzicanţi de adunătură, care interpretau muzică clasică în faţa unui public format din deţinuţi care stăteau în picioare şi ofiţeri SS aşezaţi pe scaune, mai într-o parte.

Cerul se lumina, în timp ce ei mărşăluiau pe drumul către punctul de control de la porţile de intrare în *Buna Werke*, fiecare coloană fiind păzită de un sergent SS şi de santinele. în funcţie de unde anume lucrau, în marele complex industrial care era uzina, unii mai aveau încă patru kilometri de mers, după care de muncit într-un schimb de douăsprezece ore,

urmat de alţi patru kilometri de mărşăluit înapoi şi alte câteva ceasuri de stat la strigatul apelului, în frigul şi ploaia scăldate în lumina reflectoarelor.
Fritz a mers la munca lui din depozit şi a început o nouă zi anostă, dar sigură, de mutat stocurile de colo-colo. Nu avea de unde şti că ziua respectivă urma să marcheze startul unei transformări în existenţa lui. Stătea de vorbă cu un alt deţinut evreu, când unul dintre sudorii civili germani, care se afla din întâmplare aproape, le-a întrerupt discuţia.
- îmi pare bine s-aud că se mai vorbeşte şi germană, le-a spus omul. N-am dat peste mulţi germani, de când am venit să lucrez aici – cei mai mulţi dintre voi sunteţi polonezi sau ce-ştiu-eu ce alţi străini.
Fritz l-a privit surprins. Era destul de tânăr, şi avea un mers şchiopătat şi sacadat. Neamţul

s-a uitat la uniformele lor şi a întrebat:

- Pentru ce sunteţi închişi?
- Poftim?
- Pentru ce infracţiune?
- Infracţiune? Că suntem evrei, a zis Fritz – şi a trebuit să repete de mai multe ori, ca să fie înţeles ca lumea.

Celălalt a rămas interzis.

- Bine, dar *Ftihrer*-ul n-ar băga niciodată la beci un om care n-a făcut nimic rău, a zis el.
- Ăsta-i lagărul de concentrare Auschwitz, i-a răspuns Fritz. Ştii ce- nseamnă Auschwitz-ul?
- Am fost în armată, pe frontul de Est, a zis celălalt, ridicând din umeri. Habar n-am ce s-a mai întâmplat pe-acasă.

Aşa i se şi explica şchiopătatul: fusese rănit şi rămăsese invalid. Fritz a dus un deget la emblema din piept.

- Asta se numeşte *Judenstern* – steaua evreiască.

- Ştiu ce este. Dar nu te bagă nimeni în lagăr numai pentru atât.

Era ceva şi de necrezut, şi de neîngăduit.

- Ba bine că nu, i-a dat replica Fritz.

Neamţul a scuturat din cap, a neîncredere. Fritz a început să-şi piardă răbdarea. O asemenea orbire era stupefiantă – cel din faţa lui poate că lipsise din 1941, când lucrurile se degradaseră atât de mult, pentru că fusese pe front, dar unde fusese din 1933, când începuseră persecuţiile, sau în 1938, când cu „Noaptea de Cristal”? Oare credea că toţi evreii se găsiseră să emigreze, aşa, din propria lor voinţă? Nu era sigur să te cerţi cu un german, aşa că Fritz a renunţat să mai încerce să-l convingă pe sudorul şchiop.

Mai târziu, în cursul aceleiaşi zile, respectivul a venit iar la el şi i-a spus:

- Trebuie să ne-adunăm cu toţii laolaltă, să ştii. Cu toţii trebuie să ne- apărăm Patria şi să muncim pentru binele comun – chiar şi voi, ăştia, trebuie să vă jucaţi rolul vostru.

Fritz şi-a muşcat limba. Individul a continuat să bată câmpii despre atitudine, şi datorie, şi Patrie, până când Fritz n-a mai putut răbda şi a răbufnit:

- Tu chiar nu vezi ce se-ntâmplă aici?, i-a spus furios, făcând un gest cu mâna, care voia să cuprindă fabricile, Auschwitz-ul, întregul sistem – după care, s-a întors şi a plecat.

Civilul, pe care atitudinea lui Fritz l-a lăsat perplex, nu a renunţat aşa uşor. Cât a fost ziua de lungă, s-a tot întors şi l-a abordat pe Fritz. Datoria şi Patria erau temele pe care le repeta întruna – şi faptul că deţinuţii nu puteau fi deţinuţi, decât din cine-ştie-ce motiv concret. Şi totuşi, în ciuda propriei încăpăţânări, de fiecare

dată când repeta ceea ce mai spusese, parcă era el însuşi din ce în ce mai puţin convins.

în cele din urmă, a tăcut şi, următoarele câteva zile, şi-a văzut de treaba lui de sudor pe muteşte. Apoi, într-o dimineaţă, s-a apropiat de Fritz, i-a strecurat pe ascuns un codru de pâine şi o bucată mare de cârnat, după care, s-a dus mai încolo.

Pâinea era o jumătate de franzelă *Wecken*, un produs de panificaţie austriac, făcut din fainã de cea mai bună calitate. Fritz a rupt o bucăţică şi-a băgat-o în gură. O binecuvântare a fost – nici nu se compara cu pâinea militară *Kommissbrot*, pe care o primeau deţinuţii din lagăr. Avea un gust divin, ca de la mama de-acasă, care i-a readus în minte bucăţile de pâine pe care el şi prietenii lui le căpătau la sfârşitul unei zile, de la brutăria Anker. A pitit-o imediat, la fel şi cârnatul, cu intenţia de a le introduce pe

şest în lagăr, la întoarcere, ca să le împartă acolo cu tatăl şi prietenii lui.

După vreo oră sau două, civilul a trecut iar pe lângă Fritz şi s-a oprit.

- Nu sunt prea mulţi germani pe-aici, i-a spus. îmi face plăcere să am pe cineva cu care să pot sta de vorbă – după care, a ezitat, şi pe faţa lui s-a ivit o mină tulburată, pe care Fritz nu i-o mai văzuse niciodată. Am văzut ceva..., i-a mai spus neamţul, stânjenit. Azi-dimineaţă, pe drumul spre muncă...

Vizibil nemulţumit, a descris, cu vocea gâtuită, cum văzuse cadavrul unui deţinut atârnat de gardul electrificat, care delimita lagărul Monowitz. Chiar aşa cum era, veteran de pe frontul de Est, deloc străin de atrocităţi, o asemenea viziune îl zguduise.

- Mi s-a spus că omul ăla s-a sinucis. Cică se-ntâmplă, din când în când.

- Se-ntâmplă chiar destul de des, a încuviinţat Fritz din cap. Cei de la SS lasă cadavrele acolo timp de câteva zile, ca să ne intimideze pe noi, ceilalţi.

Vocea bărbatului tremura de emoţie, când a zis:

- Eu n-am luptat pentru aşa ceva – şi avea deja lacrimi în ochi. Nu pentru asta. Nu vreau să am nimic de-a face cu asta.

Consternat a rămas Fritz: un soldat german înlăcrimat, în legătură cu soarta unui deţinut mort, dintr-un lagăr de concentrare. Din experienţa lui, câtă avea, germanii erau toţi de-un singur soi, orice ar fi fost ei – soldaţi, poliţişti, SS-işti, deţinuţi cu triunghiuri verzi. Excepţie făceau numai deţinuţii politici socialişti; altfel, toţi erau cruzi, bigoţi şi brutali.

Sudorul a început să-i spună lui Fritz povestea vieţii lui. Alfred Wocher se numea. Se născuse în Bavaria, dar se căsătorise cu o vieneză şi locuia la Viena – de unde şi jumătatea

de franzelă *Wecken.* Fritz nu i-a pomenit nimic despre faptul că şi el era tot vienez, ci a stat şi l-a ascultat pe Wocher, cum îşi servise el Patria pe frontul de Est, ca militar din *Wehrmacht*, cum i se decernase Crucea de Fier[421] şi cum ajunsese la gradul de sergent. Fusese grav rănit, apoi trimis înapoi acasă, în permisie pe termen nedefinit; nu fusese lăsat la vatră, dar nici nu mai avea cum să redevină vreodată apt de serviciul militar activ. Pentru că avea calificare de sudor, fusese trimis la IG Farben, să muncească laolaltă cu civilii.

Lui Fritz, i-a trecut prin minte că unul ca Wocher putea fi un contact util. întors în lagăr, în acea seară, s-a dus la spital, să discute problema cu Ştefan Heymann; i l-a descris pe Alfred Wocher şi i-a repetat tot ce-i spusese lui respectivul. Ştefan a rămas indispus de întreaga poveste. L-a sfătuit pe Fritz să aibă mare grijă – nu puteai avea

încredere în germani, şi cu atât mai puţină într-un veteran al armatei lui Hitler. După ce păţiseră cu Smolinski, membrii rezistenţei se arătau mai precauţi ca niciodată, în privinţa unor eventuali informatori. Iar Fritz, ultima dată când se mai împrietenise cu un civil, fusese cât pe ce să-şi piardă viaţa – plus că-şi obligase şi prietenii, şi tatăl, să treacă printr-o mare, mare suferinţă.

Fritz îi înţelegea prea bine. Era conştient că nu trebuia să aibă încredere într-unui ca Wocher. Dar, cum-necum – poate că datorită pâinii vieneze sau felului autentic, evident, în care germanul suferea de moartea deţinutului electrocutat –, nu ştia nici el de ce, nu s-a putut abţine. S-a întors la muncă şi, sfidând nu numai sfatul primit de la Stefan Heymann, ci şi propriul bun-simţ, a continuat să stea de vorbă cu fostul soldat.

I-ar fi fost şi greu să-l evite. Wocher venea la Fritz, de obicei fiindcă voia să-şi ia câte o piatră de pe suflet, să-i pună câte o întrebare despre ceva legat de Auschwitz. I s-a părut suspect, lui Fritz, ca un fel de testare, şi singurul lucru raţional pe care l-ar fi avut de făcut era să-i întoarcă spatele şi să refuze fie şi numai să-l asculte. Dar i-a răspuns, fără să intre în detalii, cu fapte legate de Auschwitz. Wocher venea cu exemplare din *Völkischer Beobachter*, gazeta partidului nazist, ca să-i arate lui Fritz ce se mai întâmpla prin Germania. Pe Fritz, asta nu-l deranja – ziarul avea o valoare specială în lagăr, şi trebuie spus că nu se putea concepe utilizare mai bună pentru *Observatorul* naziştilor, decât să se şteargă evreii la cur cu el. Mai bine-venite erau darurile sub formă de pâine şi cârnaţi. într-o zi, din senin, Wocher s-a oferit să-i transmită scrisori lui Fritz. Dacă avea pe cineva, din lumea

exterioară, cu care voia să comunice, el, Wocher, se oferea să ducă şi să aducă mesajele.

Ajunsese şi aici – i se întindea o capcană. Cel puţin, aşa părea. Tentaţia de a intra în contact cu membrii familiei aflaţi încă la Viena – şi, spera el, să afle ce se alesese de mama şi de sora lui, Tini şi Herta – era extrem de puternică. Instinctul îi spunea lui Fritz să-l pună la încercare pe neamţ, într- un fel sau altul. Dar la ce i-ar fi folosit? Dacă Wocher era informator nazist, ce rost ar mai fi avut să-l dea de gol? El, unul, tot în *Bunker* ajungea.

Fritz a discutat iar problema cu Stefan Heymann. Ştiind prea bine că Fritz ar fi procedat oricum după mintea lui, Stefan i-a spus că totul nu ţinea decât de el – în cazul ăsta, nu avea cum şi cu ce să-l ajute.

Nu mult după aceea, Wocher i-a spus, întâmplător, că urma să plece în permisie. Fritz a văzut în asta prilejul aşteptat; Wocher

îi precizase că urma să treacă prin Brno şi Praga, pe drumul spre Viena, drept care, a doua zi, Fritz a venit la muncă înarmat cu două scrisori adresate unor destinatari fictivi din ambele oraşe cehești, pretinzând că avea rude în fiecare dintre ele. Wocher le-a primit cu bucurie, promiţând că avea să le ducă la destinaţie personal (nu le dădea el în grija sistemului de poştă, care era susceptibil de a fi spionat). Fritz a presupus că, dacă Wocher se dovedea un impostor, firește că nu şi-ar fi bătut capul să încerce să livreze scrisorile el însuşi, drept care nici n-ar fi descoperit faptul că adresele nu erau reale.

Când a reapărut la muncă, după câteva zile, Wocher era livid la faţă. Făcuse tot posibilul să ducă ambele scrisori la destinaţie, dar nu reuşise nicicum să găsească adresele respective. Trăsese concluzia că Fritz îl păcălise, ca să-şi bată joc de el, aşa că era şi lezat, nu

numai furios. Fritz şi- a cerut scuze, ascunzându-şi încântarea şi senzaţia de uşurare: era, de-acum, aproape convins că Wocher nu era cine-ştie-ce provocator.

A început să-i dezvăluie mai multe neamţului, despre ce şi cum era, de fapt, Auschwitz-ul, descriindu-i transporturile de evrei, care soseau din Germania, Polonia, Franţa, Olanda şi din ţările din Est; despre selecţiile din lagărul de la Birkenau: cum erau trimişi în camerele de gazare copiii, bătrânii, cei inapţi de muncă şi majoritatea femeilor, în timp ce restul deveneau sclavi. Germanul văzuse cu ochii lui frânturi din ceea ce-i povestea Fritz; acum, înţelegea şi el ce era cu acele trenuri lungi de vagoane închise, pe care le văzuse venind pe calea ferată dinspre sud-est, pe lângă Monowitz, îndreptându-se către Oswişcim. Auzise alţi civili vorbind, pe culoarele fabricii,

despre asemenea lucruri şi începea să realizeze şi el că ratase multe lucruri, câtă vreme stătuse pe front.—

Era greu, totuşi, să nu-ţi dai seama de ce se petrecea. Ca un cancer aflat în fază de metastazare, lagărul de la Auschwitz se întindea şi se mărea. Fuseseră iniţiate schimbări şi expansiuni majore, iar lagărul Auschwitz III, de la Monowitz, devenise nucleul administrativ al unui număr din ce în ce mai mare de sub-lagăre, apărute ca nişte pustule pe chipul zonei rurale, care înconjura complexul *Buna Werke.* Un comandant îi fusese instalat ca superior ierarhic directorului de lagăr Schottl – un căpitan palid, cu ochii spălăciţi, pe nume Heinrich Schwarz, căruia îi plăcea să participe la bătăile şi torturile aplicate deţinuţilor, izbutind să se aducă pe sine, făcând aceste lucruri, într-o stare de furie cu spume la gură. Schwarz era un

ins dedicat Soluţiei Finale, tunând şi fulgerând la adresa Berlinului, ori de câte ori părea să se ivească o anumită acalmie în afluxul de evrei către Auschwitz.— Noile transporturi către sub-lagărele concernului IG Farben ajungeau, câteodată, direct la Monowitz, de-acum, aşa că Fritz, pentru prima oară, a văzut cu propriii ochi ceva ce doar auzise până atunci – oamenii stupefiaţi, mânaţi ca vitele din vagoanele de mărfuri către terenul din preajma lagărului, împovăraţi de bagaje. Bărbaţi, femei şi copii, care credeau că ajunseseră acolo, pentru a fi relocaţi.— Mulţi erau speriaţi; alţii, fericiţi şi uşuraţi de faptul că-şi regăseau prietenii în masa celor transferaţi, după zilele petrecute în vagoanele sufocante. Bărbaţii sănătoşi erau daţi deoparte şi duşi în marş către lagăr, în timp ce femeile, copiii şi bătrânii erau puşi să se urce înapoi în tren,

care-şi continua drumul către lagărul de la Birkenau.

La Monowitz, bărbaţii erau puşi să se dezbrace la piele, în piaţa de apel. Mulţi căutau să-şi păstreze în posesie bunurile de valoare, dar aproape întotdeauna li se descopereau ascunzătorile. Totul era dus în baraca de stocare, supranumită „Canada” (considerată, pe atunci, a fi un tărâm al bogăţiei), pentru a fi sortate şi cercetate. Deţinuţii al căror sector era să manevreze prada lucrau sub atenta supraveghere a SS-iştilor, cercetând totul ca nişte prospectori care filtrau ţărâna după aur, mergând până la desfăcutul tivurilor, în căutare de valori ascunse.—

Pe Fritz, îl interesau în mod aparte nou-veniţii, care erau aduşi din ghetoul de la Theresienstadt, dintre care mulţi erau, de fel, din Viena. Se ruga de ei să-i dea veşti de acasă, dar oamenii aveau prea puţine lucruri de spus. Mai

multe veşti, şi mai actuale, au sosit atunci când au început să fie aduşi deportaţi direct de la Viena. Practic toţi evreii înregistraţi în oraş dispăruseră de acolo, şi autorităţile naziste începuseră să deporteze *Mischlinge* – cei născuţi din căsătorii mixte între evrei şi arieni, care, deci, nu mai erau nici una, nici alta. Frustrant pentru Fritz era că nimeni, dintre cei cu care stătea de vorbă, nu ştia să-i spună nimic despre vreo cunoştinţă sau rubedenie de-a lui – dacă rămăsese în oraş sau măcar dacă mai era în viaţă.

Când Alfréd Wocher i-a pomenit că urma să plece, curând, la Viena în permisie, Fritz iarăşi a văzut o şansă. Simţea că se putea încrede în el, de- acum, şi spera ca sentimentul de încredere să fie reciproc. I-a dat lui Wocher adresa mătuşii lui, Helene, care locuia în cartierul vienez Döbling, o suburbie de oameni

înstăriţi, de partea cealaltă a Canalului Dunării, faţă de Leopoldstadt. Era căsătorită cu un arian şi primise botezul creştin. Soţul mătuşii Helene era ofiţer în *Wehrmacht* la vremea aceea şi fusese astfel protejată de acţiunile naziştilor. Fiul ei, Viktor, era vărul de la care făcuse rost fratele lui, Kurt, de cuţitul de vânătoare. Decât să-i mai scrie o scrisoare, Fritz i-a încredinţat lui Wocher un mesaj verbal – s-o informeze, pur şi simplu, pe mătuşa lui că el şi tatăl său mai erau încă în viaţă şi atât de bine, cât puteau să fie, şi s-o roage să transmită vestea mai departe oricărei rude comune, care mai era încă în viaţă. Wocher a luat adresa şi s-a dus în permisie.

S-a întors după câteva zile. Misiunea lui nu avusese rezultate cu mult mai bune, decât cea dinainte. Adresa, ce-i drept, se dovedise corectă, dar femeia care-i deschisese uşa se arătase absolut necooperantă –

declarase că nu ştia nimic despre nimeni care s-ar fi numit Kleinmann şi-i trântise lui Wocher uşa în faţă.

Fritz a rămas perplex şi l-a luat pe Wocher la întrebări. Era el sigur că nimerise adresa corectă? Până la urmă, a realizat ce anume nu funcţionase. Ceea ce nu ştia el era că Alfred Wocher, dacă părăsea fabrica, revenea la uniforma lui de militar în rezervă. Apariţia lui la uşa mătuşii Helene şi faptul că-i pusese întrebări despre neamurile ei de origine evreiască probabil c-o scoseseră din minţi pe biata femeie. De fapt, era chiar mai rău decât bănuia Fritz. Soţul mătuşii lui murise în război, aşa încât ea se simţea îngrozitor de expusă, fără protecţia pe care i-o asigurase calitatea lui de ofiţer.

Un singur lucru bun a reieşit din toată situaţia: de-acum, Fritz avea o încredere deplină în Alfred Wocher.

De Crăciun, Wocher a plecat iar la Viena, să-şi petreacă săptămâna de vacanţă acolo. Fritz i-a mai furnizat nişte adrese ale unor prieteni de-ai tatălui său, ne-evrei din cartierul adiacent Pieţei Carmelitelor. I-a dat şi adresa vechiului lor apartament de pe *Im Werd* şi o scrisoare adresată mamei lui.— în ciuda tuturor aparenţelor, Fritz nu era capabil să renunţe la speranţă chiar de tot. Simţea nevoia să spere că mama şi sora lui, Tini şi Herta, erau în viaţă şi sănătoase. Cineva trebuia să ştie ce se alesese de cele două.

nrrm

Rămăsese fără suflet, cartierul Leopoldstadt. Fostele magazine ale evreilor erau în continuare fără chiriaşi, diversele ateliere – ferecate cu scânduri, locuinţele – nelocuite. Când Alfred Wocher a urcat scările blocului de la numărul 11, de pe *Im Werd,* jumătate dintre apartamente erau neocupate.— Şi naziştii, cu

pretenţia lor că evreii ocupau spaţiile de locuire, şi aşa puţine, de care ar fi avut nevoie germanii autentici.

Nu i-a răspuns nimeni, când a bătut la uşa cu numărul 16. Probabil că nu mai deschisese nimeni uşa respectivă, de când Tini Kleinmann răsucise cheia în broască şi-o închisese, în iunie 1942. Interesându-se la câteva dintre apartamentele vecine, Wocher a dat, în fine, peste un bărbat pe nume Karl Novacek, fost prieten de-al lui Gustav. Karl, care lucrase ca proiecţionist la un cinematograf, era unul dintre puţinii prieteni ne-evrei, care le rămăsese fidel celor din familia Kleinmann, pe tot parcursul persecuţiilor naziste.— Acest vecin s-a declarat bucuros peste măsură să afle că şi Gustav, şi Fritz erau încă în viaţă.

Şi nu numai el s-a bucurat. Le mai rămăseseră şi alţi prieteni adevăraţi pe aceeaşi stradă: Olga Steyskal, o

vânzătoare care locuia într-un apartament din blocul vecin, şi lăcătuşul Franz Kral. Amândoi au reacţionat la fel ca Novacek. De îndată ce au aflat vestea, cei trei prieteni s-au repezit să treacă strada spre piaţă, de unde s-au întors cu coşuri de alimente, pe care Wocher să le ducă înapoi cu el, când se întorcea la Auschwitz. A aflat şi verişoara lui Fritz, Karoline Semlak – Lintschi, cum o ştia mai bine toată lumea –, care locuia la câteva străzi depărtare. Lintschi devenise creştină şi ariană prin căsătorie, dar, spre deosebire de biata mătuşă Helene din Döbling, ea nu avea presimţiri negre şi-şi recunoştea conexiunile evreieşti. A făcut un pachet cu mâncare şi a scris o scrisoare, în care a inclus poze ale copiilor ei. Olga – sau Olly, cum îi spuneau prietenii – i-a scris şi ea lui Gustav o scrisoare; întotdeauna ţinuse foarte mult la el, ca şi el la ea, de altfel;

poate că între ei doi ar fi existat scântei, dacă el n-ar fi fost deja căsătorit.

Era o situaţie nelalocul ei, prea puţin probabilă: un grup de prieteni arieni şi o evreică trecută la creştinism, încărcându-i braţele unui soldat bavarez, în uniformă de *Wehrmacht*, cu daruri iubitoare pentru doi evrei deţinuţi la Auschwitz. Totul era de-o frumuseţe stranie, dar i-a şi creat o problemă lui Wocher: pachetele cu mâncare umpleau două valize – avea să fie o adevărată provocare pentru el să i le ducă pe toate, şi-n siguranţă, lui Fritz.

Odată ajuns înapoi la Auschwitz, a introdus cadourile în fabrică pe ascuns şi în etape; la fel a procedat şi ca să i le înmâneze destinatarului. Mâncarea s-a dovedit bine-venită, dar şi mai preţioase pentru Fritz au fost veştile trimise de Lintschi şi de prietenii lor. A întrebat febril de

mama şi de sora lui, dar Wocher a scuturat din cap – toţi cei cu care vorbise îi spuseseră unul şi acelaşi lucru: Tini Kleinmann şi fiica ei fuseseră luate şi deportate în *Ostland*, şi nimeni, de atunci, nu mai auzise nimic despre ele. Dezamăgirea lui Fritz a fost cumplită. însă tot s-a cramponat de posibilitatea, foarte vagă altminteri, ca mama şi sora lui să nu fi fost moarte. Mătuşile lui, surorile mamei, Jenni şi Bertha, fuseseră deportate într-unui dintre ultimele transporturi care părăsiseră Viena şi se îndreptaseră către Minsk, în luna septembrie trecută. Jenni nu avea o familie proprie, în afară de pisica ei vorbitoare; Bertha, în schimb, îşi lăsase în urmă fiica, pe Hilda (măritată cu un ne-evreu), şi nepotul.—

După ce a împărţit cea mai mare parte a mâncării cu camarazii lui de muncă, Fritz a mers cu scrisorile şi restul de alimente la tatăl său. în ciuda

veştilor zdrobitoare legate de Tini şi Herta, lui Gustav i-a crescut inima, când a citit cuvintele dragilor lui prieteni. Firea lui se revolta numai la gândul c-ar fi putut renunţa la speranţă şi se bucura nespus că i se oferea posibilitatea să le scrie unor oameni la care ţinea.

O reacţie mult mai reţinută au avut Gustl Herzog şi Ştefan Heymann, când Fritz le-a povestit şi lor ce făcuse; cu toată convingerea lui că Alfred Wocher merita încrederea pe care şi-o pusese în el, Ştefan a fost, mai mult ca oricine altcineva, foarte suspicios. L-a prevenit pe Fritz să nu mai aibă nimic de-a face, pe viitor, cu germanul respectiv.

Dar Fritz a rămas la părerea lui. Nutrea un profund respect pentru Ştefan, dar îl mâna un dor încă şi mai mare de lumea cea veche şi de familia lui

.CAPITOLUL 16

DEPARTE DE CASĂ

Gustav a scris:

Draga mea Olly, am primit amabila ta scrisoare adresată mie, şi-ţi mulţumesc mult. Iartă-mă că te-am lăsat să aştepţi atât de mult o vorbă despre mine şi Fritzl, dar trebuie să am foarte mare grijă, să nu-ţi provoc vreo neplăcere. Pentru pachetul pe care mi l-ai trimis cu atâta bunătate, cu asupra de măsură îţi mulţumesc... Mă bucur atât de mult că am nişte prieteni aşa de buni şi de generoşi, când sunt aşa departe de casă.

Era în a treia zi a noului an 1944, şi în aer plutea o vagă adiere de speranţă. Gustav îşi mânuia rapid creionul peste hârtia de schiţe, cu liniatură pătrată:

Crede-mă, draga mea Olly, că în toţi aceşti ani din urmă, întotdeauna mi- am amintit de orele plăcute pe care le-am petrecut cu tine şi cu toţi cei dragi ai tăi, şi că niciodată nu te-am uitat. În ceea ce ne priveşte pe mine şi pe Fritzl, au fost ani grei, dar numai datorită puterii şi energiei voinţei mele, am optat, de fiecare dată, să merg mai departe.

Dacă-mi va fi dat să iau vreodată iarăşi legătura cu tine şi cu cei dragi ţie, acest simplu fapt va compensa ceea ce mi-a lipsit – că de doi ani şi jumătate, nu mai ştiu nimic de familia mea... Dar nu mă las eu să încărunţesc numai din acest motiv, fiindcă ştiu că, într-o bună zi, îi voi revedea pe toţi ai mei. În privinţa mea, dragă Olly, sunt acelaşi Gustl pe care-l ştii şi am de gând să rămân aşa... Oricum, fii sigură, draga mea, că, oriunde aş fi, mă gândesc întruna la tine şi la toţi dragii mei prieteni – iar acum închei

cu cele mai sincere urări şi sărutări. Ai tăi, Gustl şi Fritzl.—

Gustav a împăturit foile şi le-a băgat într-un plic. Fritz urma să-l introducă pe ascuns în fabrică, a doua zi dimineaţa, şi să i-l strecoare noului prieten german pe care şi-l făcuse. O dată în plus, fiul lui se întrecuse pe sine în materie de iniţiativă şi curaj. Nici n-ar fi avut cum să-l înfrâneze; tot ce putea face el, Gustav, era să spere că Fritz nu se mai băga de unul singur în belea.

Pe măsură ce treceau săptămânile, Fritz îi ducea lui Fredl Wocher scrisori ale altor deţinuţi vienezi – majoritatea, evrei ale căror neveste ariene rămăseseră acasă. Cu toţii aveau grijă să scrie în aşa fel, încât să nu poată fi acuzaţi nici expeditorul, nici destinatarul, în cazul în care scrisorile ar fi fost interceptate de Gestapo. Traficatul de scrisori nu era singura metodă prin care Fritz Kleinmann submina sistemul

carceral în beneficiul camarazilor săi. Mai era şi trocul cu puncte de premiere.

La Auschwitz, fuseseră introduse recent cupoane cu puncte de premiere pentru cei care munceau exemplar. Acestea le erau accesibile numai deţinuţilor ne-evrei, ale căror ocupaţii le confereau un statut aparte—, şi puteau fi date la schimb pentru produse de lux, cum ar fi fost tutunul sau hârtia igienică, la cantina deţinuţilor. Sistemul – care fusese ideea lui Himmler – avea menirea de a spori productivitatea, dar, în practica de zi cu zi, *kapos* foloseau adeseori cupoanele respective, pentru a recompensa favorurile speciale primite de ei înşişi, mai degrabă decât munca susţinută. —

Pentru cei mai mulţi, atracţia principală pe care o reprezentau cupoanele era că puteau fi folosite pentru a plăti cu ele eventualele vizite la

bordelul de lagăr. Şi această facilitate se număra printre iniţiativele lui Himmler, menite să sporească productivitatea. Locul cu pricina, înconjurat de un gard special de sârmă ghimpată, era situat lângă bucătăriile lagărului şi denumit, eufemistic, „baraca femeilor”—. Femeile erau deţinute de la Birkenau: nemţoaice, poloneze, cehoaice – nici o evreică printre ele –, care se oferiseră „voluntare”, în baza promisiunii că aveau să-şi recapete libertatea, la un moment dat. Exista o listă de aşteptare pentru cine urma să fie client al bordelului, şi numai deţinuţii arieni posesori de cupoane cu puncte de premiere se puteau înscrie pe acea listă. Când era primit, clientului i se făcea o injecţie împotriva bolilor venerice, şi un SS-ist îi repartiza o femeie şi o cameră. în timpul zilei, cât era închis bordelul, femeile puteau fi văzute, uneori, plimbându-se

prin afara lagărului, escortată fiecare de câte un *Blockfiihrer*.

Ca un arian oficial ce era, Gustav primea şi el asemenea cupoane, dar nu avea, practic, ce face cu ele. Directorul de lagăr, Schottl, care avea gusturi perverse, îşi obţinea excitaţia prin intermediar, ascultându-i pe deţinuţii care-i povesteau în amănunt ce făcuseră ei acolo, cu femeile; dar, cu toate că se străduise, şi încă de mai multe ori, să-l determine pe Gustav să se ducă şi el la bordel, acesta din urmă refuzase de fiecare dată, reamintindu-i pe un ton abătut de vârsta lui avansată. (Nu avea decât cincizeci-şi-doi de ani, Gustav, dar, după socoteala din lagăr, era un adevărat matusalem— – aproape nimeni nu trăia până la o vârstă aşa de înaintată.)

De vreme ce nici nu fuma, Gustav nu avea, propriu-zis, nevoie de acele cupoane, aşa că i le pasa lui Fritz, care le valorifica pe piaţa neagră.

Fritz şi-i făcuse cunoştinţe – apoi şi le cultivase – pe cei doi *kapos* răspunzători de bucătării şi de magaziile supranumite „Canada”, unde erau păstrate bunurile prădate de la deţinuţi; amândoi acei bărbaţi erau corupţi până-n măduva oaselor şi dependenţi de mersul curent la bordel. Fritz le dădea cupoane şi primea, la schimb, pâine şi margarină din rezerve şi haine de mare valoare din stocurile „canadiene” – adică pulovere, mănuşi, fulare şi orice altceva ţinea de cald. Se ducea cu prada la el în baracă şi o împărţea cu tatăl şi amicii lui.

Era conştient – şi stingherit de asta —, că trocul pe care-l practica el depindea de exploatarea femeilor de la bordel. într-un mediu atât de ostil, filantropia unuia venea, în mod obligatoriu, la pachet cu suferinţa celuilalt, în cele din urmă, femeile au fost înlocuite cu nişte fete mai tinere, poloneze. Cele din grupul

iniţial, care îndurară luni întregi de umilinţe, în baza promisiunii cu eliberarea, s-au văzut, în schimb, trimise la Birkenau. Nici vorbă să li se redea libertatea.—

$

în primăvara şi la începutul verii lui 1944, lucrurile au început să se schimbe vizibil, în complexul concentraţionar Auschwitz. Gustav şi-a notat în jurnal că lagărul de la Monowitz primea un aflux constant de noi prizonieri, aproape toţi fiind evrei unguri tineri. Aceştia păreau să vină cu o melancolie dată de nişte priviri goale, precum şi cu veşti din Răsărit, care indicau, în viziunea lui Gustav, că războiul înainta foarte rău pentru germani.

în martie, Germania invadase Ungaria, fostul ei stat-aliat. Alarmat de prăbuşirea constantă a forţelor germane pe frontul de Est şi de probabilitatea din ce în ce mai bine conturată a unei invazii

anglo- americane în Europa de nord-vest, guvernul ungar începuse, în mare secret, să le facă oferte de pace Aliaţilor. în ochii germanilor, aşa ceva reprezenta o trădare devastatoare. Hitler a răspuns cu o celeritate dublată de furie – a invadat ţara şi i-a pus armata sub control german.

în Ungaria, trăia o populaţie de circa 765.000 de evrei.— Vieţile acestora fuseseră afectate de antisemitism şi de politicile de excludere, dar puţini dintre ei şi le văzuseră distruse la modul fizic.— Apoi, într-o clipă, toţi evreii aceia se treziseră luaţi şi aruncaţi într-o groapă.

Persecuţiile sistematice au demarat pe 16 aprilie – prima zi din sărbătoarea Trecerii, care celebrează, prin tradiţie, eliberarea divină din robie.— Unităţi de tipul grupelor de intervenţie (*Einsatzgruppen*), cu întăriri din partea jandarmeriei ungare, au început să înghesuie

sute de mii de evrei în lagăre şi ghetouri improvizate. Operaţiunea s-a desfăşurat rapid, eficient şi sălbatic; SS-ul şi-a trimis cei doi ofiţeri cei mai experimentaţi s-o conducă: pe Adolf Eichmann, care-şi formase deprinderile odată cu deportarea evreilor de la Viena, şi pe Rudolf Hoss, fostul comandant al lagărului de la Auschwitz.

Primele transporturi au părăsit Ungaria, îndreptându-se spre Auschwitz, la sfârşitul lui aprilie, şi conţineau trei mii opt sute de evrei şi evreice. La sosire, cei mai mulţi au ajuns direct în camerele de gazare.— Dar aceia n-au fost decât un prim firişor dintr-un adevărat şuvoi uman. Pentru a spori eficienţa, „vechea rampă cu evrei” de la Oswişcim a fost înlocuită de o linie secundară de cale ferată, instalată în mare grabă, care ducea direct în lagărul de la Birkenau şi care avea o rampă de descărcare

lungă de aproape o jumătate de kilometru.

Mai târziu, Gustav a legat cunoştinţă cu câteva dintre unguroaicele care sosiseră la Auschwitz, la rampa cu pricina – ele i-au descris în amănunt ce şi cum li se întâmplase.

Pe 16 mai, într-o marţi, lagărul de la Birkenau a fost pus în întregime în stare de alarmă. Deţinuţii au fost închişi în barăcile lor, sub pază. Singurii exceptaţi au fost membrii „echipei specializate” (*Sonderkommando*) şi, cu totul de neînţeles, ai orchestrei lagărului. La scurt timp după aceea, un tren lung a sosit, pufnind aburi de peste tot şi scrâşnindu-şi roţile pe şinele de fier, a trecut pe sub arcada tăiată în corpul de gardă al porţii, cel de cărămidă, şi s-a oprit la rampa de descărcare. Uşile vagoanelor s-au deschis şi din fiecare s-au revărsat în jur de o sută de persoane – bătrâni şi tineri, femei, bărbaţi, copii,

bebeluşi. Aproape nici unul dintre ei nu avea nici cea mai vagă idee în ce fel de loc ajunseseră, şi mulţi au coborât din tren cu inimile ceva mai uşoare, obosiţi şi dezorientaţi, dar încrezători.— Când au început să se fâţâie printre ei uniformele vărgate ale celor din *Sonderkommando*, nu s-au temut. Sunetul muzicii pe care o cânta orchestra s-a constituit şi el într-un element în plus al atmosferei aparent inofensive.

A urmat selecţia. Toţi cei trecuţi de vârsta de cincizeci de ani, oricine era şchiop sau bolnav, copiii şi mamele lor, femeile însărcinate – toţi şi toate au fost îndrumaţi într-o parte. Bărbaţii şi femeile cu starea de sănătate bună şi cu vârstele cuprinse între şaisprezece şi cincizeci de ani – cam un sfert din totalul nou-veniţilor, au fost îndrumaţi în partea cealaltă. Pe măsură ce ziua s-a scurs, alte două trenuri au sosit din Ungaria. Alte două

selecţii – mii şi mii de suflete care au ajuns fie la stânga, fie la dreapta. Cei şi cele selectaţi ca fiind apţi de muncă au fost şi etichetaţi ca „Evrei de tranzit” şi trimişi către o anumită secţiune a uriaşului lagăr. Ceilalţi au fost mânaţi ca vitele mai departe, către clădirile joase ascunse printre copacii de la capătul căii ferate, de unde un fum care mirosea groaznic era scuipat afară, zi şi noapte, pe coşurile înalte.—

în jur de o mie cinci sute de evrei unguri au intrat în lagărul de la Birkenau în ziua respectivă; numărul exact al celor ucişi nu va fi cunoscut niciodată, pentru că nici măcar unul dintre ei – dintre cei morţi sau dintre cei reduşi la condiţia de sclavi – nu a fost vreodată înregistrat ca deţinut al complexului concentraţionar Auschwitz, nici nu a primit vreun număr.— Cei trimişi către lagărele de muncă – nici despre

ei nu s-a presupus că aveau să supravieţuiască prea mult.

A fost doar începutul, în acea zi, al unei escaladări monstruoase, care avea să marcheze nu zenitul, ci nadirul, mai degrabă, al existenţei Auschwitz- ului ca lagăr de exterminare. între lunile mai şi iulie 1944, organizaţia condusă de Eichmann a trimis la Auschwitz nici mai mult, nici mai puţin, de 147 de trenuri—, care au sosit la Birkenau în ritmul chiar şi de cinci pe zi, copleşind sistemul. Camere de gazare suplimentare, până atunci lăsate în aşteptare, au fost repuse în folosinţă. în total, patru lucrau fără oprire, douăzeci-şi-patru de ore din tot atâtea pe zi. Nouă sute de membri suprasolicitaţi şi traumatizaţi ai echipelor specializate îi mânau pe sutele de femei, bărbaţi şi copii despuiaţi şi panicaţi în camerele de gazare, iar după aceea, se opinteau să-i scoată afară morţi.

Sectorul „canadian” umplea barăcile, una după alta, cu haine, obiecte de valoare şi valize întregi de bunuri prăduite. Crematoriile nu mai făceau faţă numărului de morţi, aşa încât au fost săpate gropi, în care să fie arse cadavrele. SS-iştii au intrat în vrie; atât de tare se grăbeau să omoare fiecare lot nou-venit, încât camerele de gazare erau, de multe ori, deschise cât unele dintre victime încă mai respirau; pe cei văzuţi mişcând, ori îi împuşcau, ori îi omorau cu bâtele; alţii erau aruncaţi pe jumătate vii în gropile de incendiere.—

Mulţi dintre bărbaţii şi femeile care treceau de selecţii erau trimişi apoi la Monowitz. Gustav se uita la ei cu o înţelegere sumbră, când îi vedea sosind. „Mulţi nu mai au părinţi, pentru că şi i-au lăsat în urmă, la Birkenau”, a scris el. Doar o minoritate – foarte puţini, de fapt – erau ca el şi

Fritz, adică tată şi fiu împreună, sau mamă şi fiică. Oare ar fi avut, ei sau ele, parte de tărie şi de noroc, aşa cum avuseseră el şi Fritz, ca să supravieţuiască? Văzându-i cât de zdrobiţi păreau a fi, probabil că nu. Mulţi făceau deja dovada prăbuşirii mentale şi a privirilor goale, care erau simptomele transformării în *Muselmänner* – în „musulmani". „Ce capitol trist", şi-a notat Gustav.

XNX

Pe la mijlocul anului 1944, sectorul de tapiţerie al lui Gustav se mutase deja în incinta complexului *Buna Werke.* Atât de multă influenţă căpătase, de-acum, Kleinmann-tatăl, încât făcuse în aşa fel, ca Fritz să fie transferat şi să muncească în subordinea lui.—

Primele luni ale anului fuseseră greu de suportat: iarna se dovedise câinoasă, cu multă zăpadă şi răbufniri de febră şi dizenterie. Şi tatăl, şi fiul se îmbolnăviseră şi stătuseră în

spital, aflându-se într-o primejdie constantă de a fi selectaţi pentru lichidare. Gustav căzuse la pat primul şi fusese internat în februarie, odată cu zeci de alţii. Opt zile rămăsese acolo şi se făcuse bine tocmai la timp, cât să evite o selecţie în care mai mulţi dintre camarazii lui de suferinţă, internaţi concomitent cu el, au fost expediaţi la camerele de gazare. O altă răbufnire de mai multe boli, de la sfârşitul lui martie, îl băgase şi pe Fritz în spital, pentru mai bine de două săptămâni.—

Acum, dacă lucra şi el în incinta fabricii, Gustav i-a fost prezentat, în sfârşit, lui Fredl Wocher, binefăcătorul multora dintre ei, care se bucura deja de încrederea totală a lui şi a lui Fritz.

Pentru Fritz, faptul că lucra în atelierul tatălui său era totuna cu o reluare a uceniciei în materie de tapiţerie, pe care şi-o începuse, dar îi fusese

întreruptă de *Anschluss* – anexarea Austriei din 1938. Amândoi lucrau având un meşter civil din Ludwigshafen. „E de treabă – şi-a notat Gustav –, şi ne sprijină ori de câte ori poate. Şi este orice, dar nicidecum nazist.”

Germanii îşi vedeau loialităţile supuse unor presiuni tot mai mari, pe măsură ce războiul avansa, şi ei se confruntau cu probabilitatea din ce în ce mai clară a unei viitoare înfrângeri şi cu dovezile incontestabile a ceea ce făcuse regimul nazist. Pe 6 iunie, a demarat invadarea demult-anticipată a Franţei de către Aliaţi.— între timp, Armata Roşie sovietică înainta neobosită dinspre Est.

în iulie, ruşii au năvălit în *Ostland*, încercuind Minsk-ul şi cucerind regiunea în care se aflau rămăşiţele fostului lagăr de la Malîi Trasţianeţ. Acesta fusese dezafectat şi demolat în octombrie 1943, considerându-

se că servise acelor scopuri, pentru care fusese ridicat. Pe 22 iulie, unităţile care înaintau în estul Poloniei au cucerit lagărul de concentrare uriaş de la Majdanek, de la periferiile Lublinului, primul asemenea lagăr de mari dimensiuni, ajuns în mâinile Aliaţilor. A fost găsit practic intact, cu tot cu camerele de gazare, cu crematoriile şi cu mormanele de cadavre ale victimelor. Descrierile martorilor oculari au făcut înconjurul globului, apărând în toate ziarele lumii, de la *Pravda* până la *New York Times.* După cum s-a exprimat un corespondent de război sovietic, ororile de acolo erau „mult prea uriaşe, mult prea sinistre, pentru a fi pe deplin înţelese”—.

Presiunea sporea din ce în ce mai mult şi asupra guvernelor aliate – care deţineau deja suficiente informaţii detaliate în privinţa lagărelor, inclusiv a celui de la

Auschwitz –, să întreprindă ceva nemijlocit, orice, pentru a-i ajuta pe acei oameni. Au existat apeluri să fie organizate raiduri de bombardare a instalaţiilor din lagăre şi a reţelelor de căi ferate, care le aprovizionau. Comandanţii forţelor aeriene aliate au discutat şi respins asemenea cereri; nu era o formă viabilă de utilizare a resurselor de care dispuneau – aşa s-au exprimat – şi care erau exclusiv destinate bombardării strategice şi sprijinirii pe cale aeriană a trupelor terestre care înaintau în teatrele de operaţiuni. Şi cu asta, basta.—

SS-ul, însă, era pe deplin şi dureros de conştient că unele asemenea lagăre se situau în imediata vecinătate a unor facilităţi industriale strategice, care erau în mare primejdie de a fi, totuşi, bombardate – cum ar fi fost complexul *Buna Werke* de lângă Auschwitz, aflat chiar la limita razei de acţiune a bombardierelor de mare

capacitate ale Aliaţilor. SS-iştii de la Auschwitz au hotărât să-şi ia câteva precauţii împotriva raidurilor aeriene.— La *Buna Werke*, au fost construite adăposturi, şi peste tot, în complexul de lagăre Auschwitz, s-a instaurat o politică de camuflare. Sarcina de a echipa uzina pentru camuflaj i-a revenit lui Gustav Kleinmann, care a fost luat de la munca de tapiţerie şi făcut răspunzător de confecţionarea cortinelor de camuflaj. I s-a dat un atelier cu maşini de cusut şi o echipă de douăzeci-şi- patru de prizonieri, majoritatea fiind evreice tinere – „numai persoane disciplinate şi de încredere”. în timp ce Gustav şi echipa lui confecţionau cortinele, Fritz îi asista pe lucrătorii civili, care le instalau.

Gustav lucra şi el sub conducerea unui administrator civil, pe nume Ganz, un socialist care se oprea la el în atelier, ca să stea de vorbă şi să-şi împartă

prânzul. Ganz era cu totul diferit faţă de alţi colegi ai lui administratori din partea respectivă de fabrică, oameni care trăiau efectiv subjugaţi şi terorizaţi de SS-işti şi care insistau că ştia el, *Ftihrer*-ul, ce făcea; câţiva erau nazişti învederaţi, care se duceau să-i raporteze orice fraternizare inginerului-şef, un alt hitlerist convins şi loial.

Unele dintre femeile poloneze din atelierul de izolaţii învecinat le aduceau pe ascuns pâine şi cartofi deţinuţilor evrei din atelierul cu obiectele de camuflaj. Era un mister de unde făceau rost de alimente, pentru că propriile raţii nu aveau cum să le ajungă. Daruri aduceau şi doi cehi care lucrau la instalarea cortinelor şi care o făceau pe mesagerii pentru evreii cehi, la fel cum Alfred Wocher proceda pentru Fritz, ducându-le scrisori prietenilor de la Brno ai acelora şi

întorcându-se cu daruri în slană şi şuncă.

Generozitate era din plin, dar cantităţile se dovedeau absolut insuficiente, când venea vorba să fie împărţite la mii de guri de hrănit. Toţi evreii, cu excepţia celor mai ortodocşi dintre ei, primeau şuncă şi alte alimente ne- *koşer*, de vreme ce renunţaseră de mult la elementele prea stricte ale credinţei.— Unii, ca Fritz, renunţaseră la religia lor cu totul, fiindcă li se părea cu neputinţă să mai creadă într-un Dumnezeu al evreilor.

Femeile din atelierul lui Gustav, care trecuseră pe la Birkenau, i-au povestit ce se petrecea în lagărul acela. Patru croitorese unguroaice, repartizate în sectorul de cortine condus de el, i-au descris raziile de la Budapesta. Totul fusese ca o tornadă care se abătuse peste oraş, mult mai rapid şi mai feroce decât la Viena. Evreilor maghiari, cu

toate că trăiau sub un guvern antisemit în propria lor ţară, li se îngăduise iniţial să respecte sabatul şi să participe la slujbele de la sinagogă, drept care se convinseseră singuri că erau exagerate poveştile despre persecuţii, care se auzeau dinspre Germania. Pe urmă, însă, veniseră naziştii peste ei şi văzuseră cu ochii lor adevărul.

De aproape doi ani, Gustav tot afla poveşti despre ce se întâmpla în lagărul de la Birkenau, dar cele de acum trecuseră la un alt nivel de barbarie. „Duhoarea cadavrelor arse ajunge până în oraş", a scris el. în fiecare zi, vedea trenurile care treceau pe lângă Monowitz, pe calea ferată care venea dinspre sud-est, cu vagoane închise ermetic. „Ştim tot ce se petrece. Sunt evrei unguri – şi toate astea, în secolul douăzeci."
Avându-l ajutor pe Fritz, Schubert a montat ultima cortină din acea clădire, la

fereastra biroului. A încercat să-i explice administratorului cum se foloseau cortinele, dar a mers foarte greu: Schubert era un etnic german din Polonia, care vorbea limba germană foarte prost.

El şi Fritz şi-au împachetat uneltele, ca să plece. în timp ce făceau asta, unul dintre civili i-a strecurat nişte bucăţi de pâine lui Schubert, făcând semn cu capul în direcţia lui Fritz. Schubert le-a luat, cu discreţie, şi le-a strecurat în cutia cu scule a lui Fritz, care şi-a săltat stiva de cortine pe umăr, amândoi pregătindu-se să treacă la clădirea următoare. Se înţelegeau bine amândoi, Schubert şi el, cu toate dificultăţile de comunicare. Schubert era de fel din oraşul Bielitz-Biala, unde lucrase Gustav ca băiat de brutărie, în primii ani ai secolului. Fritz mai degrabă se bucura să umble de colo- colo – era ca şi cum ar fi gustat puţină libertate. în

fiecare zi, Schubert şi el se întorceau la ei în atelier, având cutiile cu scule pline de bucăţi de pâine.

Următoarea clădire de pe listă era situată în apropierea porţilor de intrare în fabrica principală; acolo se afla un punct de control, în care era staţionat un caporal SS poreclit *Rotfuchs* – „Vulpea Roşie” –, din cauza părului de un roşcat de flacără, pe care-l avea, plus temperamentul pe măsură. în timp ce treceau, Fritz a remarcat iritarea lui *Rotfuchs*, care se uita urât în direcţia unui grup de evrei greci, care stăteau degeaba lângă poartă, chiar dacă pe dinăuntru. Fritz a simţit că urma să se întâmple ceva şi a rărit pasul. Enervarea l-a făcut să-şi iasă din fire pe *Rotfuchs-.* şi-a părăsit postul de pază, s-a îndreptat către acei greci şi a început să urle la ei să treacă imediat la muncă. Nici unul nu vorbea germana, drept care, habar nu aveau ce le

spunea SS-istul. Caporalul s-a pus cu patul puştii pe ei, să-i bată cu sălbăticie.

Fritz nu s-a mai putut abţine. A lăsat jos totul şi a fugit într-acolo, băgându-se între ei, ca să-l despartă pe *Rotfuchs* de victimele neştiutoare.

- Trebuie să vă-ntoarceţi imediat la punctul de control!, i-a strigat el neamţului, arătându-i poarta larg deschisă. Nu cumva să evadeze deţinuţii!

Alţi SS-işti poate că s-ar fi lăsat convinşi de o asemenea intervenţie – care le reamintea ce datorie aveau – chiar şi din partea unui deţinut evreu. Dar nu şi *Rotfuchs.* Faţa lui, palidă şi ciupită de vărsat, a devenit vânătă de furie.

- Fac ce vreau eu!, a răcnit *Rotfuchs*, după care, s-a auzit un *clac-şlac,* de puşcă bine unsă şi armată, a cărei ţeavă s-a îndreptat către Fritz.

Asta-i mai lipsea, deci: după toţi anii petrecuţi în lagăre, viaţa lui urma să se sfârşească

aşa, într-un moment de furie oarbă, şi totul pentru nişte deţinuţi pe care nici măcar nu-i cunoştea.

în momentul în care caporalul *Rotfuchs* a dat să apese pe trăgaci, ţeava puştii i-a fost dată la o parte de *Herr* Erdmann, un inginer mai în vârstă, care fusese atras de gălăgia provocată. Fără să ezite, Fritz s-a răsucit pe călcâie şi a plecat, cu paşi hotărâţi, către un depozit de materiale din apropiere. Ştia prea bine că nu trebuia să mai caşte gura la scena cu pricina.

Se putea foarte bine să urmeze ori una, ori alta: încă mai risca să fie împuşcat, ca pedeapsă; dacă nu asta, măcar să fie biciuit. Şi totuşi, nu s-a întâmplat nici una, nici alta: *Herr* Erdmann depusese o plângere oficială împotriva caporalului *Rotfuchs* la conducerea concernului IG Farben, iar acela fusese transferat disciplinar într-un alt

post. Deţinuţii de la Monowitz nu l-au mai văzut niciodată.

Reacţia lui Erdmann a fost una tipică pentru sentimentele multor germani. Puţinul respect care le mai rămăsese faţă de regimul nazist se vedea erodat, încetul cu încetul, de situaţia din ce în ce mai rea, în care Hitler adusese Germania. Mulţi germani se temeau de care avea să fie soarta lor; iar cei care munceau în complexul concentraţionar Auschwitz sau în jurul acestuia, cu cât aflau mai mult din ce şi cum făcuseră SS-iştii cu adevărat acolo, cu atât suportau mai greu faptul că ştiau.

Cu posibilitatea care i se oferise, de a se mişca liber prin uzina *Buna Werke*, pentru instalarea cortinelor de camuflaj, Fritz reuşea să-l întâlnească des pe Fredl Wocher. într-o asemenea situaţie, a făcut cunoştinţă cu câţiva prieteni de-ai germanului, din bateriile anti-

aeriene instalate de *Luftwaffe* de jur-împrejurul perimetrului. Aveau mai multe raţii decât le erau strict necesare, şi i-au dat lui Fritz câteva conserve de carne şi peşte, de gem şi de miere sintetică.

Darurile în alimente căpătaseră o importanţă mai mare ca niciodată. Germania fiind afectată de lipsuri de tot felul, resursele, câte mai rămăseseră, erau canalizate către militarii din primele rânduri ale fronturilor; cetăţenii aflaţi la domicilii primeau raţii drastic reduse, iar deţinuţii din lagărele de concentrare nu primeau mai-nimic. Numărul de *Muselmänner* a crescut, iar cazurile de moarte din cauza bolilor sau a inaniţiei au escaladat, la fel ca şi selecţiile care alimentau camerele de gazare. Exista o limită a cantităţilor de alimente făcute cadou, dar, atâtea câte erau, tot le erau de folos câtorva. Fritz şi camarazii lui mai bine hrăniţi le

cedau toate raţiile lor primite în lagăr celor efectiv muritori de foame.

Fritz era mereu îngrijorat de cum ar fi putut distribui alimentele unui număr atât de mare de oameni şi îngrozit de alegerile dure, pe care era obligat să le facă: „Dacă era vorba să distribuim hrana printre atât de mulţi, fiecăruia nu i-ar fi revenit mai mult decât un strop de apă căzut pe o piatră încinsă”. Iar să-i fi dat de mâncare unui *Muselmann*, adică unuia într-atât de înfometat, încât o singură privire dacă-i aruncai, îţi dădeai seama că oricum ar fi murit în decurs de câteva zile – aşa ceva părea o risipă.—

Lăsându-şi inima să se împietrească la vederea celor ajunşi în fază terminală, de cât de slăbiţi şi de muribunzi erau, Fritz le dădea celor încă şi mai tineri decât el alimentele care-i prisoseau. Erau trei băieţi în baraca lui, şi toţi îşi pierduseră

părinţii, care ajunseseră în camerele de gazare. Unul era Leo Meth, vechiul lui coleg de joacă de la Viena, care scăpase iniţial de nazişti, pentru că fusese trimis în Franţa; iar acolo, căzuse, totuşi, în plasa lor, după ce o bună bucată din ţară fusese ocupată de germani. Fritz le dădea lor porţia lui de pâine şi supă, la fel şi o parte din cantitatea de cârnat şi alte bucăţele donate de oameni din fabrici. în mintea lui, era o formă de recompensare a bunătăţii de care avusese parte el însuşi de la cei mai în vârstă, când era un tânăr vulnerabil, de doar şaisprezece ani, la Buchenwald.

Gustav, şi el, făcea tot ce putea pentru deţinuţii tineri şi neajutoraţi. într-o zi, în timp ce erau trecuţi în registru nou-veniţii dintr-un lot, i-a fost atrasă atenţia de strigarea unui nume: Georg Koplowitz. Mama lui Gustav lucrase odată pentru o familie de evrei care se

numeau exact aşa: Koplowitz; îi plăcuse foarte mult şi rămăsese în casa lor până când murise, în 1928. Intrigat, Gustav l-a urmărit pe tânărul cu pricina şi a descoperit că era, de fapt, fiul uneia şi-aceleiaşi familii, unicul supravieţuitor al selecţiei făcute la Birkenau. L-a luat pe Georg sub aripa lui, dându-i câte un surplus de mâncare în fiecare zi şi găsindu-i un loc de muncă sigur, de infirmier la spital.—

Cercul bunătăţii a fost închis de prizonierii de război britanici, puşi la muncă forţată în fabrici, alături de prizonierii de la Auschwitz. Aceştia veneau din lagărul E715, un sub-lagăr de muncă al lagărului *Stalag*— VIII- B. Deşi se aflau în zona controlată de SS a complexului concentraţionar Auschwitz, britanicii fuseseră făcuţi prizonieri de *Wehrmacht* şi erau escortaţi de gărzi miiltare până la muncă şi păziţi cât munceau. în mod regulat, primeau pachete de subzistenţă din

partea Crucii Roşii Internaţionale, iar din ce primeau, împărţeau câte ceva cu prizonierii de la Auschwitz, laolaltă cu veştile despre mersul războiului, pe care le aflau de la BBC, la aparatele de radio introduse în secret la ei în lagăr. Lui Fritz, îi plăceau mai ales ciocolata lor, ceaiul englezesc şi ţigările marca *Player 's,* formatul special pentru Marina Militară. Dat fiind că asemenea bunuri erau fără preţ pentru soldaţii britanici, faptul că aceştia le împărţeau reprezenta un gest de mare generozitate. Erau îngroziţi de abuzurile pe care le vedeau comise de SS-işti şi se plângeau propriilor gardieni în privinţa lor. „Comportamentul prizonierilor de război englezi faţă de noi a devenit rapid subiectul de discuţie al întregului lagăr – îşi amintea Fritz mai târziu –, iar ajutorul pe care ni l-au dat ne-a fost de mare ajutor.”

Oricât de bine-venite ar fi fost darurile în alimente, dacă erai prins cu ele, te alegeai cu câteva bice sau câteva zile de înfometare în celulele-izolator mai mult înalte decât late, din *Bunker*-ul de la „Baraca Morţii” – nişte încăperi mici, dătătoare de claustrofobie, în care ţi-ar fi fost cu neputinţă să stai jos. Un SS-ist anume se cerea evitat cu orice preţ. Sergentul SS Bernhard Rakers comanda sectoarele de muncă ale deţinuţilor din complexul *Buna Werke*, de parcă ar fi fost micul lui regat personal, garnisindu-şi bine buzunarele, hărţuindu-le sexual pe femeile-deţinute repartizate la muncă sub ordinele lui şi împărţind cu dărnicie nişte pedepse îngrozitoare.— Fritz, care se plimba de colo-colo, având mâncare de contrabandă în cutia lui cu scule, risca în mod constant să se ciocnească de el. Rakers îi percheziţiona frecvent pe deţinuţi, şi oricine era

descoperit cu orice fel de marfa de contrabandă căpăta pe loc douăzeci-şi-cinci de lovituri de cravaşă. Raport oficial nu se făcea – marfa de contrabandă mergea direct în buzunarele sergentului Rakers.

Fritz şi ceilalţi căutau întruna metode noi şi mai bune, prin care să facă rost de mâncare. Doi evrei unguri au venit cu ideea ingenioasă de a confecţiona şi a vinde pardesie.

Jeno şi Laczi Berkovits erau doi fraţi de la Budapesta, croitori pricepuţi, repartizaţi în sectorul condus de Gustav, care se ocupa de camuflaj.— într-o zi, aflaţi într-o stare de surexcitare, l-au abordat pe Fritz şi i-au schiţat planul îndrăzneţ, care le venise în minte. Ţesătura neagră pe care o foloseau la confecţionat de cortine era groasă şi băţoasă, căptuşită pe-o parte cu material impermeabil. Ar fi fost minunată sub formă de pelerine de ploaie, care puteau fi valorificate pe

piaţa neagră, la un preţ avantajos. Puteau fi date la schimb pe mâncare sau chiar vândute civililor, pe bani.

Fritz le-a subliniat dificultatea evidentă: stocul de material de cortine era supravegheat cu atenţie şi verificat prin comparaţie cu numărul de cortine produse din el. Chiar şi rebuturile trebuia să-i fie predate lui *Herr* Ganz. Jeno şi Laczi au dat deoparte problema, cu un gest din mână: erau convinşi că reuşeau ei cumva să sifoneze măcar o parte din material. Un croitor calificat putea organiza folosirea materialului în aşa fel, încât veşmintele pe care le preconizau ei să poată fi confecţionate din procentajul normal de material irosit. La numărul de cortine care se confecţionau, ar fi putut scoate o mulţime de pelerine. Fritz l-a consultat pe tatăl său, care a fost de acord că se putea face

măcar o încercare în sensul planului celor doi.

Lucrând împreună, cei doi fraţi au reuşit să producă între patru şi şase pelerine pe zi, făcând în aşa fel, încât consumul total de material să nu crească într-o proporţie observabilă. între timp, ceilalţi lucrători din atelierul condus de Gustav s-au străduit din răsputeri să menţină producţia de cortine la ritmul dinainte stabilit.

Schema nici nu demarase bine, că s-a şi sfârşit brusc. Fraţii şi-au dat seama că trecuseră cu vederea un factor important: nu aveau nasturi de nici un fel, şi nimic altceva, care să poată fi folosit pe post de nasturi. Au întrebat în jur, şi unul dintre cehii care instalau cortinele s-a oferit să se întoarcă din viitoarea lui călătorie la Brno cu un stoc de nasturi. Odată această problemă rezolvată, producţia s-a reluat.

Distribuţia, în schimb, cădea în responsabilitatea lui Fritz, care se împrietenise cu două femei civile poloneze, Danuta şi Stepa, din atelierul de izolări, învecinat. Ele scoteau pe ascuns pelerinele terminate până în lagărul de muncă din care proveneau, şi le vindeau acolo camaradelor. Alte pelerine le-au fost vândute civililor din fabrici. Preţul uneia varia: ori un kilogram de şuncă, ori o jumătate de litru de şnaps, care putea fi dat la schimb, în continuare, pentru alimente.

Pelerinele, bine şi practic făcute, au devenit rapid foarte bine primite, ceea ce a făcut să crească pericolul ca vreun SS-ist să observe că toţi civilii începuseră brusc să poarte veşmintele negre, atât de distinctive. Riscul a scăzut semnificativ, însă, când inginerii şi administratorii germani au început să le achiziţioneze şi ei; oamenii aceştia influenţi aveau, de-acum, un interes legitim de a

se preface că nu vedeau întreaga operaţiune. Prin urmare, numărul deţinuţilor pe care Fritz şi noii lui prieteni i-au putut ajuta s-a mărit, şi mai multe vieţi au putut fi salvate în acest fel.

CAPITOLUL 17

REZISTENTĂ SI TRĂDARE

i >

XN

Dincolo de tot ce întreprindea pentru a salva vieţi, Fritz tânjea după o formă de rezistenţă mai directă. Ceea ce-şi dorea cu adevărat să facă era să lupte – şi nu era singurul care să-şi dorească aşa ceva.

De organizat o rezistenţă armată împotriva celor de la SS, era imposibil fără arme şi fără sprijin. După felul cum stăteau

lucrurile, singura metodă prin care putea fi realizat aşa ceva era să fie stabilit un contact cu partizanii polonezi din munţii Beskid. Mesaje le puteau fi strecurate destul de uşor, dar, pentru a institui o relaţie propriu-zisă, era nevoie de o întâlnire faţă-n faţă. Cineva trebuia să evadeze.

Li s-a trimis vorbă acelor partizani, şi, la începutul lunii mai, o echipă de cinci inşi care să evadeze a fost aleasă de conducerea mişcării de rezistenţă. Primul pe listă era Karl Peller, un măcelar evreu de treizeci-şi-patru de ani, unul dintre Buchenwald-iştii vechi. Pe urmă, venea Chaim Goslawski, mai- marele barăcii numărul 48, care avusese grijă de Fritz, după moartea lui înscenată. Fiind originar din regiune, el ar fi găsit cu siguranţă drumul până la partizani. Mai erau, apoi, un evreu berlinez, al cărui nume Fritz nu l-a ştiut niciodată, şi doi

polonezi, pe care i-a cunoscut numai sub numele „Szenek” şi „Pawel” şi care munceau la bucătăriile lagărului.—

Fritz a fost adus de Goslawski în cercul acesta restrâns. Rolul lui era să facă rost de haine civile pentru candidaţii la evadare, din aşa-numitul depozit „Canada”.

Toate pregătirile erau făcute, când, într-o dimineaţă, în penumbra dinaintea zorilor şi apelului, Goslawski a venit la Fritz şi i-a întins un pacheţel cam de mărimea unei pâini. I-a spus în şoaptă să-i „dea ăsta lui Karl Peller” şi s-a topit înapoi în beznă.[421] Fritz şi-a vârât pachetul sub uniformă şi s-a întors printre colegii lui de baracă, porniţi deja către piaţa de apel. Fusese ţinut în afara planului propriu-zis, dar bănuia că momentul în care urma să fie încercată evadarea devenise iminent.

în aceeaşi dimineaţă, mai târziu, în timp ce-şi făcea

deplasările cu mormanul de cortine care se cereau instalate, Fritz a invocat o scuză oarecare, a pătruns în şantierul de construcţii din complexul *Buna Werke,* unde muncea Peller, şi i-a strecurat pachetul respectiv. La amiază, Szenek şi Pawel au sosit şi ei la *Buna Werke*, aducând supa de prânz pentru deţinuţi. Fritz a remarcat că erau însoţiţi de Goslawski, sub un pretext oarecare. Toţi candidaţii la evadare se aflau, de acum, în incinta uzinei *Buna*, care era incomparabil mai puţin păzită decât lagărul.

Fritz şi-a văzut de munca lui mai departe şi n-a mai ştiut nimic în plus. Când a fost strigat apelul, în acea seară, toţi cei cinci lipseau – Peller, Goslawski, Szenek, Pawel şi berlinezul. Pur şi simplu, ieşiseră pe poarta complexului *Buna Werke*, îmbrăcaţi cu deghizările civile pe care el, Fritz, li le furnizase, şi se făcuseră nevăzuţi. Câtă vreme

SS-iştii au efectuat o căutare, deţinuţii au fost ţinuţi acolo, în piaţa de apel, sub o pază strictă.

Orele s-au scurs greu. Miezul nopţii a venit şi s-a dus, primele ore ale zilei au trecut şi ele, iar zorii i-au găsit în aceeaşi poziţie de drepţi, înconjuraţi de un cordon de santinele înarmate. Ora mic-dejunului a trecut. O şoaptă agitată s-a răspândit printre rânduri: că SS-iştii nu-i căutau numai pe cei cinci care lipseau, ci şi pe un deţinut încă neidentificat, care fusese văzut stând de vorbă cu Karl Peller în dimineaţa din ajun, în incinta şantierului de construcţii.

Lui Fritz, i s-a făcut inima cât un purice în piept; dacă era identificat, de astă-dată nu mai scăpa de *Bunker*, nici de „Zidul Negru”, după aceea. Şi, cu toate că se temea, pe dinăuntru se şi bucura. Evadarea se dovedise reuşită.

Până la urmă, li s-a ordonat deţinuţilor să plece la muncă. S-

a dus cu burţile goale, sleiţi de puteri, dar cu o stare de spirit de-a dreptul entuziastă. Zilele s-au scurs şi, în ciuda zvonului, nu l-a identificat nimeni pe Fritz ca fiind personajul misterios, care stătuse de vorbă cu Peller. Trei săptămâni au trecut, fără să se mai audă nimic... după care, fără nici un avertisment, a căzut o lovitură ca un trăznet.

Szenek şi Pawel, cei doi polonezi, plus berlinezul, au fost aduşi înapoi în lagăr, bătuţi măr şi rău de tot şifonaţi. Conducerea mişcării de rezistenţă a fost informată că toţi trei fuseseră arestaţi de o patrulă de poliţie tocmai la Cracovia.— Asta chiar că era de neînţeles – Cracovia nu era câtuşi de puţin apropiată de munţii Beskid, ba chiar era situată aproape în direcţia opusă. Şi unde erau Goslawski şi Peller? Măcar ei, oare, izbutiseră să facă joncţiunea cu partizanii?

în timpul apelului din acea seară, cei trei deţinuţi aduşi înapoi au fost încălecaţi pe „Ţap” şi biciuiţi. Şi asta, în mod cu totul surprinzător, a fost pedeapsa totală pe care au primit-o şi încasat-o. După o vreme, când a fost expediat la Buchenwald un transport de polonezi, cei doi, Szenek şi Pawel, au fost incluşi în el.— Evreul din Berlin a rămas la Monowitz.

Până la urmă, a ieşit la iveală toată povestea. Berlinezul se temuse prea tare să vorbească, atâta timp cât cei doi polonezi mai erau încă în lagăr, lângă el; pe urmă, îi dezvăluise unui camarad ce se întâmplase după evadare. Pachetul pe care Fritz îl primise de la Goslawski şi-l transportase până la Karl Peller – de la el pornise totul. în acel pachet, erau bani gheaţă şi bijuterii furate din depozitul „Canada”, cu care ar fi urmat să fie recompensaţi partizanii, pentru a le obţine şi garanta

sprijinul. Fusese aranjată o întâlnire, la care, însă, Goslawski şi Peller nu mai ajunseseră; chiar din prima noapte, Szenek şi Pawel îi omorâseră pe amândoi şi luaseră prada pentru ei înşişi. Cel care povestea, berlinezul, fusese mult prea îngrozit, ca să intervină.

Dar, în loc să fugă toţi trei cu prada, hotărâseră să meargă, totuşi, la întâlnirea stabilită. Când ajunseseră acolo, partizanii îi aşteptau. Nu fuseseră deloc fericiţi: li se spusese că veneau cinci oameni la întâlnire – unde erau ceilalţi doi? Szenek şi Pawel o făcuseră pe neştiutorii, însă partizanii nu le acceptaseră scuzele şi eschivările. Timp de o săptămână, le oferiseră adăpost celor trei care veniseră, dar apoi, văzând că Peller şi Goslawski tot nu apăreau, anulaseră înţelegerea iniţială. Cei trei fuseseră conduşi la Cracovia şi lăsaţi baltă acolo.

Pierduţi şi neavând pe nimeni care să-i sprijine, cutreieraseră străzile, pur şi simplu, până când îi oprise poliţia.

Mărturisirea berlinezului ajunsese la cunoştinţa mai-marelui deţinuţilor, care o pasase, la rândul său, administraţiei SS-iste a lagărului.

După câteva săptămâni, Szenek şi Pawel au reapărut la Monowitz, aduşi înapoi de la Buchenwald, la ordinul celor de la SS. în piaţa rezervată apelului, a fost înălţat un eşafod, iar deţinuţilor li s-a ordonat să iasă la defilare şi să formeze un careu.

Fritz şi camarazii lui au sosit în piaţă în pas de marş, iar acolo au dat peste un cordon de paramilitari de la SS, aliniaţi în faţa spânzurătorii, cu pistoalele-mitralieră la şold, îndreptate către ei. Deţinuţii au format rânduri, şi, în tăcerea care se lăsase, comandantul Schwarz şi

locotenentul Schottl au urcat pe podium.

- Jos bonetele!, a răsunat ordinul de la staţia de amplificare.

Fritz şi alţi opt mii de oameni şi-au îndoit bonetele la subsuori. Cu coada ochiului, Fritz i-a văzut pe cei doi polonezi aduşi în scenă. Schottl a dat citire sentinţei la microfon: amândoi fuseseră condamnaţi la moarte, capetele de acuzare fiind evadare şi două cazuri de omucidere.

Mai întâi, Szenek a fost urcat pe eşafod, apoi Pawel. în maniera tipică SS- ului, nu exista o trapă, care să se deschidă sub picioarele lor, ci i-a fost băgat fiecăruia capul prin câte un laţ făcut dintr-o frânghie subţire, după care au fost săltaţi brusc de la pământ cu acele frânghii şi lăsaţi să dea din picioare, iar trupurile lor să zvâcnească şi să se răsucească, din ce în ce mai lipsite de vlagă. Minutele au fost lăsate şi ele să

treacă, până când amândoi au rămas inerţi.— După ce le servise deţinuţilor săi o lecţie instructivă cu asupra de măsură, comandantul a ordonat ca dispozitivul să rupă rândurile.

Având un final atât de dezastruos, întreaga poveste a slăbit rezistenţa de la Monowitz. Nu numai că-i pierduse pe Goslawski şi Peller, dar toate vechile tensiuni şi toată neîncrederea dintre polonezi şi evreii germani au renăscut.

Mai mult, SS-iştii au devenit paranoici. La scurtă vreme, au pretins că descoperiseră un complot în vederea organizării unei evadări, printre cei din sectorul care se ocupa de întreţinerea acoperişurilor. Suspecţii au fost duşi în arestul Gestapo-ului şi supuşi unor sinistre torturi. La ordinul comandantului Schwarz, trei oameni au fost apoi spânzuraţi, într-o reeditare a ritualului

oribil dinainte.— Au mai urmat şi alte spânzurări.

Pentru Fritz, a fost una dintre cele mai descurajante perioade, pe care le-a petrecut la Auschwitz. Şi totuşi, nu avusese parte încă de ce era mai rău.

XÎTQ

în după-amiaza de duminică, 20 august, primele bombe au căzut din senin – cerul era, într-adevăr, albastru şi fără nori. O sută douăzeci-şi-şapte de bombardiere americane, care decolaseră de la o bază din Italia şi au trasat pe cer un pieptene de dâre de aburi, la o înălţime de opt kilometri pe deasupra complexului concentraţionar Auschwitz, au lăsat să cadă un număr de 1.336 de bombe, fiecare de câte un sfert de tonă de oţel şi explozibili cu mare putere de distrugere.— Bombele au explodat în partea centrală şi cea de est a uzinei *Buna Werke.*

Dacă SS-iştii s-au ascuns în buncărele construite special pentru ei, deţinuţilor nu le-a rămas decât să-şi încerce norocul în câmp deschis, printre bubuiturile uriaşe ale exploziilor, cu trupurile scuturate zdravăn de undele de şoc. Bateriile anti-aeriene amplasate pe toată lungimea perimetrului au răspuns, bufnind şi ele ca nişte baroase. Deţinuţii care munceau în fabrici s- au aruncat la podea, ca să se apere, dar s-au şi bucurat: „Bombardamentul ne-a făcut realmente fericiţi”, îşi amintea unul dintre ei. „Ne gândeam: uite, că ştiu cu toţii despre noi şi fac pregătiri, ca să vină să ne salveze.” Altul a comentat: „Zău că ne-am bucurat de bombardament... Voiam să vedem şi noi, odată, măcar un neamţ omorât. Am putut dormi mai bine, după atâta umilinţă de a nu putea răspunde şi noi, măcar o dată.”—

Bombele au lăsat cratere fumegânde în terenul din incinta şi din jurul complexului *Buna Werke.* Majoritatea nu au lovit nimic, dar unele clădiri ale instalaţiilor de ulei sintetic şi de aluminiu au fost spulberate, împreună cu diverse şoproane, ateliere şi birouri. Câteva bombe rătăcite au picat în lagărele din jurul complexului uzinal, inclusiv la Monowitz. Şaptezeci-şi- cinci de prizonieri au fost ucişi în raidul american, şi peste o sută cincizeci, răniţi.[1m]

Mulţi dintre deţinuţii evrei au jubilat, văzându-i terorizaţi şi pe cei de la SS, dar unii au resimţit exact opusul. Tânărul italian Primo Levi, care ajunsese la Monowitz în februarie, a considerat că bombardamentul îi întărise pe SS-işti în determinarea lor şi că provocase o solidarizare a lor cu populaţia civilă din complexul *Buna Werke.* Plus că pagubele făcute de bombe întrerupseseră

alimentarea cu apă şi alimente a lagărului.—

Cei din rezistenţă au fost dezamăgiţi. Apariţia bombardierelor dăduse naştere la speculaţii cum că Aliaţii ar fi urmat să înceapă să paraşuteze soldaţi şi arme. Dar, cu toate că avioane americane au mai fost văzute zburând pe deasupra capetelor tuturor, şi încă de mai multe ori, nici bombe n-au mai căzut, nici paraşute: erau zboruri de recunoaştere şi de fotografiere atentă a complexului uzinal IG Farben şi a celui concentraţionar Auschwitz.

Ceea ce ocupa cu adevărat gândurile şi discuţiile membrilor mişcării de rezistenţă era înaintarea neobosită, dinspre răsărit, a trupelor Armatei Roşii. Aveau toate motivele să se teamă că, la momentul considerat oportun, SS- iştii urmau să treacă la lichidarea în masă a întregului lagăr, ucigându-i pe

toţi deţinuţii, înainte să apuce să fie eliberaţi. Aşa procedaseră la Majdanek.

Tentativele de evadare au continuat. în octombrie, patru deţinuţi dintr-un sector de muncă exterior şi-au atacat gardianul SS-ist, i-au luat puşca şi au distrus-o, după care, au fugit.— Un alt bărbat a părăsit lagărul pe jos, deghizat în SS-ist, cu o uniformă furată. A reuşit să ajungă până la Viena, unde a fost ajuns din urmă de naziţti şi a murit într-un schimb de focuri cu cei de la Gestapo.

Asemenea gesturi individuale erau înălţătoare, ce-i drept, însă rezistenţa evreiască îşi dorea mai mult – la fel şi Fritz. Acum, dacă relaţiile cu polonezii se stricaseră, era imposibil să se mai încerce stabilirea unei legături cu partizanii. în schimb, exista varianta să intre în contact cu însăşi Armata Roşie. Pentru aşa ceva, trebuia construită mai întâi o relaţie cu prizonierii de

război ruşi, care erau ţinuţi într-o incintă separată a lagărului de la Monowitz. Aceia puteau fi abordaţi prin intermediul câtorva evrei ruşi, cunoscuţi celor din rezistenţă. N-ar fi fost uşor, pentru că nu existau comunişti loiali, nici evrei, printre acei deţinuţi – fuseseră împuşcaţi şi unii, şi ceilalţi, imediat după arestare –, aşa că nu erau prea multe baze comune de discuţie. Chiar şi aşa, Fritz şi ai lui nu puteau să nu încerce. Până la urmă, unul dintre foştii evrei deveniţi arieni a reuşit să evadeze, odată cu o mână de ruşi. Toţi cei rămaşi au aşteptat, cuprinşi de anxietate, să vadă ce urma, iar când au văzut că nu se mai întâmpla nimic, şi-au închipuit că respectivul izbutise, pur şi simplu, să evadeze şi nu se mai întorcea înapoi.

Asta le-a dat, celor din rezistenţă, o fărâmă de speranţă, dar una foarte vagă. Asistând la reuniunile lor, Fritz

resimţea, în schimb, o nelinişte crescândă. El se gândea obsesiv la o eventuală ripostă, când ar fi început masacrul final – i se părea zadarnic şi nepotrivit să spere într-un ajutor din partea ruşilor: „Dacă tot e să ne măcelărească, măcar să luăm cu noi câţiva SS-işti”, argumenta, în sinea lui. îşi răsucea ideea pe toate părţile în minte, dar, neavând habar de cum anume ar fi putut să şi-o pună în aplicare, prefera s-o păstreze numai pentru el.
în septembrie, bombardierele americane au revenit, luând acum drept ţintă instalaţia de combustibil sintetic din complexul *Buna Werke.* Unele au deviat de la curs şi şi-au lăsat bombele peste lagărul Auschwitz I, unde numai din întâmplare au lovit cazarma SS-iştilor; o bombă a căzut peste atelierul de cusătorie, omorând pe loc patruzeci de prizonieri. Câteva s-au rătăcit peste lagărul de la Birkenau, distrugând

parţial şinele de cale ferată din apropierea crematoriilor şi omorând vreo treizeci de muncitori civili.— Foarte puţine pagube a suferit instalaţia de lubrifianţi industriali, dar în jur de trei sute dintre deţinuţi, care n-au fost primiţi în adăposturi, ca de obicei, au fost răniţi.

Unii deţinuţi s-au bucurat să înfrunte şi acest risc. Selecţiile pentru camerele de gazare aveau loc săptămânal, de-acum, şi se întâmpla, uneori, ca până la două mii să fie trimişi de la Monowitz, dintr-un singur foc.— Bombardamentele americanilor păreau să prefigureze eliberarea. Cât mai putea să dureze?

„Ne pregătim din nou de iarnă – a şasea deja, pentru noi”, şi-a notat Gustav în jurnal, când a dat primul îngheţ. „Dar suntem tot aici, tot noi, cei dintotdeauna.” Veştile din exterior se refereau la faptul că ruşii fuseseră blocaţi, nu departe de Cracovia. „Mă

gândesc întruna că şederea noastră aici se va sfârşi curând.”

Cât putea să mai dureze?

- Vreau să-mi faci rost de-o armă.

Fredl Wocher a rămas cu gura căscată. El şi Fritz adeseori se întâlneau, peste zi; de regulă, germanul îi strecura prietenului său câte ceva de mâncare sau, în rarele ocazii când mergea la Viena, câte o scrisoare sau vreun pachet.

- De ce să-ţi fac rost?!
- De-o armă. Poţi să faci asta pentru mine?

Wocher a ezitat, dar nu l-a întrebat pe Fritz la ce-i trebuia; prefera să nu ştie.

- O să trebuiască să mă gândesc, i-a spus, în schimb, fără nici un chef. E periculos.
- Ţii minte câte ai făcut deja pentru mine, a zis Fritz. Nu-i cu nimic mai periculos aşa ceva, decât erau toate celelalte.

Wocher n-a părut prea convins. Un soldat german decorat, ca

el, să facă trafic de arme în folosul unui deţinut evreu? Nu era numai periculos, era de- a dreptul nebunesc.
în ciuda faptului că prietenul său era evident refractar, Fritz a tot insistat. Dacă urma să aibă loc un masacru final în lagărul de la Auschwitz – cum s- ar fi zis că era din ce în ce mai plauzibil să se întâmple –, voia să se poată măcar apăra pe el şi pe taică-său. Dacă reuşea să facă rost de suficiente arme, toată rezistenţa poate c-ar fi avut cu ce să se apere.
După câteva zile, s-au întâlnit iar, într-un colţ liniştit al şantierului de construcţii. Wocher părea incitat.
- Ai făcut rost?, l-a întrebat Fritz, nerăbdător.
Dar Wocher a scuturat din cap şi a zis:
- Nu, am o idee mai bună. Să-ncercăm să evadăm împreună, tu şi eu.
Lui Fritz i-a stat inima în loc, dar, până s-apuce el să ridice

obiecţii, Wocher s-a precipitat să-i spună mai departe. Făcuse toate planurile. Odată scăpaţi din lagăr, s-ar fi îndreptat spre sud-vest şi ar fi ajuns în zona muntoasă din Tirolul austriac. Fiind bavarez, Wocher cunoştea bine regiunea şi ar fi putut găsi un refugiu sigur pentru ei amândoi, la ţăranii- fermieri munteni. Tirolul se afla exact la mijloc între cele două fronturi aliate: forţele americane şi cele britanice avansau în Italia de nord, în timp ce Armata a Treia, comandată de Patton—, înainta dinspre vest, în direcţia Rinului. Nu mai era mult, şi acele două fronturi aveau să ajungă în Tirol, iar Fritz şi Fredl s-ar fi văzut eliberaţi.

- Mai bine aşa, decât s-aşteptăm aici, sperând să supravieţuim, i-a susţinut Wocher, care fusese martorul violenţelor nemiloase de pe frontul de Est şi ştia că Armata Roşie sovietică era de-o cruzime

care oricând rivaliza cu brutalitatea SS-iştilor.
Fritz a fost mişcat de convingerea cu care amicul său îşi argumenta propunerea. Dar a scuturat din cap:
- Nici nu se pune problema.
-De ce?
- Nu-mi las în urmă tatăl.
- Bine, atunci, îl luăm şi pe el cu noi.
- E prea bătrân, ca să reziste la o asemenea călătorie, şi făcută pe jos.

în realitate, Fritz nu era deloc sigur de aşa ceva, dar, şi dacă era cu putinţă, fizic vorbind, se îndoia că tatăl său ar fi fost de acord să meargă; erau prea mulţi oameni acolo, care depindeau de el, şi nu voia să-i abandoneze. Şi mai era o chestiune: dacă Fritz pleca fără el, Gustav, care-i venea *kapo* lui Fritz, ar fi fost făcut răspunzător de fuga subalternului său.

- Nu se poate, a zis Fritz. O armă – asta-mi trebuie. Poţi să-mi faci rost de ea?

Germanul a renunţat, contra voinţei lui.

- O să-mi trebuiască bani, a zis. Şi nu sunt bune mărcile *Reich*-ului. Trebuie să fie dolari americani sau franci elveţieni. Prima persoană la care şi-a încercat norocul, Fritz, ca potenţială sursă de bani gheaţă, a fost Gustl Täuber, care-şi avea sectorul în depozitul „Canada”. Era un loc înfiorător, îmbâcsit, plin de rafturi cu paltoane şi jachete, pantaloni împăturiţi, pulovere, cămăşi, legături şi grămezi de boarfe nesortate, încălţări, valize, fiecare cu câte un nume sau vreo adresă notate cu vopsea – un Gustav, un Franz, un Şlomo, un Paul, o Frieda, un Emmanuel, un Otto, un Haim, o Helen, o Mimi, un Karl, un Kurt; sau nume de familie: Rauchmann, Klein, Rebstock, Askiew, Rosenberg, Abraham, Herzog, Engel; şi

peste tot, iar şi iar: Israel şi Sara. Fiecare cu câte o adresă trunchiată de la Viena, Berlin, Hamburg sau doar cu câte un număr sau vreo dată de naştere. Fiecare culoar dintre rafturi şi poliţe duhnea de la mirosurile respective, de la transpiraţia şi parfumul fiecăruia, de la bilele de naftalină sau pielea obiectelor, de la serjul veşmintelor şi mucegaiul de pe el.

Gustl Täuber era un bătrân Buchenwald-ist, cam de aceeaşi vârstă cu tatăl lui Fritz, evreu din Silezia, născut în vremurile bune ale *Reich*-ului german.— Fritz nu-l plăcuse niciodată prea mult pe Täuber, fiindcă era unul dintre foarte puţinii care nu erau legaţi de camarazii lor într-ale prizonieratului prin nici o formă de solidaritate şi care nu şi-ar fi asumat nici un risc, pentru nimeni. Dar o speranţă mai bună, Fritz nu avea. între ei doi, se legase, de la o vreme, o relaţie de troc, bazată pe

cupoane cu puncte de premiere, pe care Täuber le folosea ca să-şi cumpere vodcă şi – ca un evreu arianizat ce era, de-acum – vizite la bordel. Fritz ştia că de multe ori se găseau bani ascunşi în obiectele de îmbrăcăminte şi că Täuber îşi însuşea orice-i venea la îndemână. Oare se putea dispensa de o parte nu prea mare din acei bani? Veteranul a scuturat din cap. Fritz s-a rugat de el, dar Täuber a rămas neclintit. Ştia că Fritz avea legături cu cei din rezistenţă şi nu era dispus absolut deloc să-şi pună în primejdie privilegiile. Fritz a rămas dezgustat; ştia şi el că Täuber se lăsa implicat cu destulă uşurinţă în tranzacţii riscante, când era vorba să-şi facă rost lui însuşi de o vizită la bordel sau de o sticlă de vodcă.

De la depozitul de îmbrăcăminte, Fritz a mers la blocul-spălător principal. Noii deţinuţi erau aduşi acolo pentru dezinfectare şi ras în cap, iar

banii- gheaţă şi obiectele de valoare, câte erau atât de bine ascunse, încât scăpau de vigilenţa căutătorilor din „Canada”, le erau adesea luate din locul acela. Supraveghetorul blocului-spălător era un alt Buchenwald-ist bătrân, pe nume David Plaut, fost agent de vânzări la Berlin.— Spre deosebire de Täuber, el era un prieten sincer. Deşi furtişagurile din blocul-spălător ajungeau la *kapo* cel mare al lagărului, Emil Worgul, Fritz îşi făcuse socoteala că Plaut, care făcea munca propriu-zisă, precis mai punea deoparte nişte bani-gheaţă pentru el însuşi. Fritz i-a servit o poveste, cum că avea nevoie de bani, ca să cumpere vodcă, să-l mituiască pe Worgul, ca să-i transfere pe câţiva dintre camarazii lui în sectoare de muncă mai uşoare. A mers. Plaut a scormonit în ascunzătoarea lui şi s-a întors cu un sul mic de bancnote americane rulate.

A doua zi, Fritz s-a întâlnit cu Fredl Wocher şi i-a dat banii. Au trecut apoi câteva zile de aşteptare plină de anxietate. După care, într-o dimineaţă, Wocher şi-a făcut apariţia la întâlnirea lor obişnuită, arborând pe chip o mină cât de teamă, cât de triumf.

A scos de sub palton un pistol, un *Luger* model militar. N-a vrut să spună cum îl obţinuse, dar Fritz a bănuit că provenea de la unul dintre prietenii lui din *Luftwaffe*, cantonaţi la bateriile anti-aeriene. L-a învăţat pe Fritz cum funcţiona – cum să scoată din el încărcătorul şi să-l umple cu cartuşe, cum să armeze şi cum să acţioneze maneta de siguranţă. Odată cu arma, i-a dat şi câteva cutii cu muniţie aferentă.— Fritz a luat pistolul în mână cu sentimentul predestinării şi exaltat, simţind în propria-i palmă puterea de a împărţi moartea.

De-acum, avea o altă problemă: cum să-l introducă în lagăr. Una era să introduci mâncare de contrabandă; armele de foc ţineau de un nivel mult mai înalt. Retrăgându-se într-un loc ascuns, şi-a dat jos pantalonii, a băgat *Luger*-ul pe un crac, iar apoi şi l-a legat bine de coapsă. Muniţia şi-a pus-o în buzunare.
Mai târziu, seara, se auzeau ticăituri în apropierea lui, în timp ce se întorcea spre lagăr, în marş.
După ce s-a strigat apelul, Fritz s-a dus glonţ la spital, dacă se poate spune asa, să- 1 găsească pe Ştefan Heymann. Făcându-i semn să-l urmeze, şi-a condus amicul în dosul unui morman de rufarie murdară şi acolo a scos pistolul, să i-l arate.
Ştefan a fost oripilat.
- Eşti nebun? Scapă imediat de el! Dacă te prind ăştia, nu numai pe tine or să te omoare – toată operaţiunea o pui în pericol.
Fritz, în schimb, s-a simţit lezat:

- Tu m-ai crescut să fiu aşa, i-a spus el, indignat, lui Ştefan. Tu m-ai învăţat, de la bun început, că trebuie să lupt pentru viaţa mea.

N-a ştiut ce să-i răspundă, Ştefan, auzind aşa ceva. în următoarele câteva zile, au stat de vorbă iar şi iar; Fritz i-a explicat în ce fel gândise problema – cât de feroce avea să fie bătălia care s-ar fi desfăşurat chiar acolo; cât de notorii erau ruşii pentru brutalitatea lor; cum i-ar fi masacrat SS-ul pe deţinuţi, mai mult ca sigur –, iar Ştefan s-a lăsat convins, încetul cu încetul.

- Sunt convins că mai pot face rost şi de alte arme, numai bani să am, a propus el.

Ştefan a stat şi s-a gândit.

- Foarte bine, i-a spus, în cele din urmă lui Fritz. O să fac tot ce-mi stă în putinţă. Dar toată povestea va trebui organizată ca lumea. Nu te mai duci tu s-o rezolvi de unul singur.

A reuşit să pună la un loc două sute de dolari, cu care Fritz iar s-a dus la Fredl Wocher. A urmat un alt interval de aşteptare, după care, într-o bună zi, Wocher l-a dus pe Fritz într-un loc discret din fabrică, arătându-i unde ascunsese un alt *Luger* şi două pistoale semi-automate MP-40 – pistolul-mitralieră tipic, folosit de soldaţii germani de peste tot. Erau acolo şi mai multe cutii de cartuşe, pentru toate cele trei arme.
Aşa ceva – să le bage pe ascuns în lagăr, pe toate trei – reprezenta o provocare incomparabil mai mare. Fritz şi-a făcut planul cu maximă atenţie: trebuia să facă mai multe drumuri. Obţinând o canistră dintre cele uriaşe, care se foloseau, ca să li se aducă supa de la prânz deţinuţilor, i-a construit un fund fals şi a băgat sub el muniţia. *Luger*-ul, şi l-a fixat iar de coapsă, dar pistoalele-mitralieră – cu ele era

o poveste radical diferită. După ce fusese şcolit în utilizarea şi mentenanţa lor de către Wocher, a desfăcut unul în bucăţi, din care şi-a fixat de pieptul gol cât de multe fragmente a putut.

Cum iarna înaintase şi nopţile se lungiseră, era deja întuneric la sfârşitul schimbului în care muncea el, aşa că nu risca, propriu-zis, ca SS-iştii care făceau de gardă să observe cât de neobişnuit de umflat era. Chiar şi aşa, i se revolta stomacul de teamă, în lungile ore cât stătea la strigatul apelului, în poziţie de drepţi, cu toată greutatea bucăţilor de armă lipite de corp.

De cum s-a încheiat apelul, Fritz a luat-o în pas alert către spălătoria spitalului, unde-l aştepta Jule Meixner. Şi-a dat jos uniforma cât de repede a putut, şi-a desfăcut componentele de pe piele şi i le-a înmânat lui Jule, care s-a grăbit să le ascundă. Nu i-a

spus lui Fritz unde anume, din motive de siguranţă, după principiul că nici măcar sub tortură nu poţi dezvălui un secret, dacă nu-l ştii de la bun început. în următoarele zile, a repetat acea operaţiune periculoasă, până când a reuşit să aducă în lagăr toate cele trei arme şi muniţia lor aferentă.

Se simţea mulţumit de sine, Fritz; aducând *Luger*-ul chiar în lagăr, îi forţase mâna lui Ştefan. Mişcarea de rezistenţă n-ar fi făcut în veci aşa ceva, dacă nu era el. Acum, dacă se întâmpla şi la ei, acolo, ca la Majdanek, erau capabili să-şi ia revanşa, smulgându-le sângele câtorva SS-işti.

XNX

Pe toată durata lunii decembrie, atelierul condus de Gustav a confecţionat mai departe cortine de camuflaj, în paralel cu pelerine de ploaie. Neavând o implicare directă în mişcarea de rezistenţă, tatăl habar nu avea în ce acţiune riscantă se

aventurase fiul său. Gustav se gândea cu nerăbdare la sosirea Crăciunului, când Wocher avea să facă iar o călătorie de-a lui la Viena.

într-o după-masă de luni, atelierul funcţiona, ca de obicei, cu motoarele turate la maximum, când, brusc, peste cârâitul blând al maşinilor de cusut, s-a răspândit vuietul din ce în ce mai puternic al sirenelor care anunţau raidurile aeriene.— în câteva secunde, uşile au început să se trântească, picioarele – să tropăie, vocile – să strige. SS-iştii şi civilii s-au îndreptat către adăposturi. Oamenii lui Gustav şi-au ridicat privirile către el, care le-a dat permisiunea să fugă spre oricare dintre ascunzătorile improvizate îşi dorea fiecare. El însuşi, Gustav, a rămas unde se afla. Prea puţin i-ar fi folosit orice ascunzătoare, dacă vreo bombă cădea prin apropierea ei.

După câteva minute, în timp ce ultimele ecouri ale unor paşi grăbiţi se stingeau, a început huruitul avioanelor, imediat urmat de duduitul artileriei anti-aeriene. Zgomotul s-a înălţat ca într-un crescendo şi, odată cu el, s-au simţit şi bufniturile bombelor, care făceau pământul să se zgâlţâie. Gustav a rămas întins la podea – nu era, pentru el, cine-ştie-ce teroare nouă: petrecuse luni de zile în tranşee, suportase bombardamentele şi învăţase prea bine să stea şi să aştepte fie să treacă odată, fie ca vreun obuz rătăcit să-l găsească tocmai pe el şi să-l trimită pe tărâmul uitării. Era şi periculos, şi nefolositor să te laşi cuprins de panică. Marea lui teamă se îndrepta spre Fritz, care era pe-acolo, pe undeva, la treaba lui de instalat cortine. Gustav ştia că fiul său avea o ascunzătoare a lui printre clădiri, unde ar fi fost apărat, cel puţin, de sfarâmăturile zburătoare.

O dată în plus, bombardierele aveau drept ţintă uzina de combustibil sintetic, dar o mulţime de explozii păreau să se producă la întâmplare – unele, departe de tot; altele, îngrijorător de aproape. Dintr-odată, podeaua de sub Gustav a fost zguduită de o detunătură titanică. Ferestrele s-au făcut ţăndări şi a urmat o cacofonie de metale şi zidării spulberate. Gustav şi-a acoperit capul şi a rămas nemişcat. Scuturătura s-a stins şi ea. Praful parcă încremenise, plutind în aer; de dincolo de bula de linişte din imediata lui apropiere, la urechile lui Gustav au ajuns ţipete şi strigăte distante, bubuitul tunurilor anti-aeriene s-a oprit şi huruitul avioanelor s-a îndepărtat. în schimb, a început să urle sirena care anunţa că raidul se sfârşise.

Ridicându-se în picioare, Gustav a constatat că atelierul îi fusese întors pe dos: maşinile de cusut fuseseră smulse de pe

bancuri şi trântite la podea, scaunele zăceau răsturnate şi ele, era praf peste tot şi cioburi de la ferestrele sparte. Bărbaţii şi femeile care stătuseră lângă el s-au ridicat şi ei, tuşind şi frecându-se la ochi.

Odată ce se asigurase că nu era nimeni rănit, Gustav s-a gândit numaidecât la Fritz. A ieşit în haosul de afară, pe care şi-l disputau flăcările şi fumul. Unele clădiri fuseseră distruse, iar deţinuţii morţi zăceau împrăştiaţi şi în spaţiul rămas liber, şi printre molozuri. Bărbaţii şi femeile care scăpaseră numai răniţi erau ajutaţi de camarazii care scăpaseră nevătămaţi.—

Nu era nici urmă de Fritz. Gustav a luat-o la fugă prin tot acel fum, îndreptându-se către ascunzătoarea fiului său, ros, din ce în ce mai tare, de presimţiri negre. Luând-o pe după un colţ, a dat peste locul cu pricina. Dispăruse. în loc, rămăsese doar un morman de

moloz mărunţit, amestecat cu metal contorsionat. Gustav s-a uitat şocat, cu ochii căscaţi şi nevenindu-i să creadă.

S-a întors, după o vreme, şi a luat-o înapoi, pierdut şi năucit de durere. Fiul său Fritzl – mândria şi bucuria vieţii lui, scumpul, dragul şi loialul de Fritzl – nu mai era.

Cei de la SS şi civilii au început să iasă de pe unde se adăpostiseră. Aproape nici unul nu rămăsese la postul său. Gardurile fuseseră doborâte în câteva locuri, şi câţiva deţinuţi evadaseră pe acolo. Gustav s-a oprit o clipă şi s-a uitat, fără să şi vadă, propriu-zis, cum încercau SS-iştii să restabilească ordinea. Se pregătea să se întoarcă şi să plece, când a zărit două siluete în dungi venind către el prin tot fumul, una dintre ele ducând o cutie mare de scule şi mergând într-un fel care i s-a părut cunoscut. Nu i-a venit să-şi creadă ochilor. S-a repezit şi l-a

luat în braţe pe Fritz, exclamând:

- Băiatul meu, copilul meu Fritzl, eşti în viaţă! – şi a început să se smiorcăie, sărutându-i faţa băiatului năucit şi strângându-l în braţe, în timp ce repeta iar şi iar: Eşti în viaţă! Băiatul meu! E-un miracol, nu altceva!

L-a luat apoi de braţ pe Fritz şi l-a dus către ce mai rămăsese – şi acum fumega – din vechea lui ascunzătoare. Iar a zis:

- E-un miracol!

Iată cum credinţa lui Gustav în tăria lor de caracter şi în marea doză de noroc a amândurora, care-i ajutaseră să rămână în viaţă de atâta timp, fusese, o dată în plus, confirmată.

XN IRRJ

Un alt raid aerian a lovit complexul *Buna Werke* în a doua zi de Crăciun. Americanii şi-l fixaseră ca ţintă primară şi erau hotărâţi să-l anihileze. De fiecare dată, însă, nu reuşeau

decât să pună la pământ câteva construcţii, să rănească o mână de nazişti şi să ucidă ori să schilodească sute de prizonieri, astfel reducând productivitatea uzinei. Cohortele de sclavi curăţau molozul, reparau şi reconstruiau. Sabotau şi ei ce mai puteau, plus că munceau cât de lent îi permitea curajul fiecăruia, făcând astfel ca, pe de-o parte din cauza bombelor, pe de altă parte din cauza lor, *Buna Werke* să nu mai apuce niciodată să producă realmente acel combustibil sintetic şi ca restul fabricilor ei să nu ajungă niciodată la capacitatea deplină de producţie.

Pe 2 ianuarie 1945, Fredl Wocher s-a întors de la Viena cu pachete şi scrisori de la Olly Steyskal şi Karl Novacek. „Cea mai mare bucurie, pentru noi, este să ştim că mai avem încă prieteni buni acasă”, şi-a notat Gustav în jurnal.

Şi nu numai atât: el şi Fritz aveau, în Fredl Wocher însuşi,

cel mai bun prieten. Le dovedise acest lucru de atâtea şi-atâtea ori, în atâtea şi-atâtea moduri. Armata Roşie aflându-se, de-acum, poziţionată doar de cealaltă parte a Cracoviei, Fritz a încercat să-l determine pe Wocher să dispară, înainte ca sovieticii să ajungă la Auschwitz şi să descopere tot ce se petrecuse acolo.

Wocher, însă, nu pricepea de ce ar fi fost necesar.

- Conştiinţa mea e curată, zicea, şi chiar mai mult decât atât. Sunt un civil oarecare, un muncitor simplu. N-o să mi se-ntâmple nimic.

Fritz nu era la fel de convins. I-a reamintit lui Wocher de ura care-i mâna pe ruşi împotriva tuturor germanilor – ceea ce Wocher ştia prea bine, doar îşi făcuse pe frontul de Est serviciul militar. Plus că erau mii de prizonieri sovietici la Auschwitz, care s-ar fi dovedit setoşi de răzbunare, în chiar clipa în care li s-ar fi

oferit ocazia. Wocher nu se putea baza pe faptul că el, unul, ar fi fost scutit, odată ce valul răzbunării s-ar fi abătut peste tot complexul de lagăre. Numai că era încăpăţânat: nu fugise niciodată şi nu avea de gând să înceapă acum.

Lui Fritz, îi era clar că sfârşitul se putea ivi în orice moment. El se tot pregătea, de două luni. Datorită lui avea rezistenţa deţinuţilor şi arme. Concomitent, Fritz îşi mai luase şi precauţiile suplimentare de a se dota, pe el şi pe tatăl lui, cu tot ce le trebuia, ca să evadeze. După ce respinsese ideea unei eventuale fugi în Tirol, o acceptase, vrând-nevrând, pe aceea că nici lupta directă poate că nu era opţiunea cea mai bună. Iată de ce, la iniţiativa lui, a lui Fritz, el şi tatăl lui săriseră peste rasul în cap săptămânal şi-şi lăsaseră părul să crească la o lungime normală. Strigatul apelului era singura situaţie în care deţinuţilor li se cerea, în

mod obişnuit, să-şi ia bonetele de pe capete în faţa celor de la SS, iar în lunile de iarnă, asta se întâmpla, fără excepţie, la ore când era întuneric. Fritz îşi făcuse rost şi de nişte haine civile de la David Plaut, cel de la blocul-spălător, pe care şi le pusese bine într-un depozit de scule din lagăr. Erau acolo destule jachete şi pantaloni pentru el însuşi, tatăl său şi alţi câţiva dintre camarazii lor cei mai apropiaţi.

Pe 12 ianuarie, Armata Roşie a trecut la demult-anticipata ei ofensivă de iarnă în Polonia – un asalt colosal, bine plănuit, pe toată lungimea frontului concomitent, în care au fost angrenate trei armate, în total două milioane şi un sfert de militari. Aceasta era înaintarea finală, menită să-i împingă înapoi pe germani pe teritoriul propriu-zis al *Reich*-ului lor. Cei din *Wehrmacht* şi din *Waffen-SS,* depăşiţi numeric în proporţie de patru-şi-ceva la

unu, s-au retras din calea măcelului, opunând rezistenţă doar în câteva oraşe poloneze fortificate. Lucru mai mult decât frustrant, sectorul de front din apropierea Cracoviei se mişca mai încet, practic, decât toate celelalte. în fiecare zi, prizonierii de la Auschwitz auzeau vuietul îndepărtat al tunurilor ruseşti, de parcă ar fi fost un ticăit de pendulă, care număra momentele rămase, până când avea să vină şi eliberarea lor.

Pe 14 ianuarie, Alfred Wocher şi-a luat un ultim rămas-bun de la Gustav şi Fritz. Fusese înrolat în *Volkssturm* – „Asaltul popular” –, o armată de strânsură, constituită în grabă din bătrâni, băieţi minori şi veterani infirmi, însărcinaţi cu apărarea de ultimă redută a *Reich*-ului. Aşa că, până la urmă, iată că ruşii nu l-ar fi găsit acolo, la Auschwitz. Era fericit să-şi îndeplinească o asemenea datorie finală faţă de

Patrie. Indiferent de ce ar fi crezut el personal despre crime, era vorba, totuşi, de Germania, casa lui, o ţară plină de femei şi copii, pe care, cu siguranţă, ruşii ar fi făcut-o praf şi pulbere, dacă erau lăsaţi.

Iarna fiind, pe zi ce trecea, mai în toi, vremea se deteriora tot mai mult. Stratul de zăpadă era gros, iar luni, pe 15 ianuarie, a doua zi după plecarea lui Wocher, o ceaţă densă a coborât peste complexul concentraţionar Auschwitz. Deţinuţii de la Monowitz au fost ţinuţi în poziţie de drepţi, la strigatul apelului, timp de câteva ore bune, până când ceaţa s-a subţiat destul, pentru ca SS-iştii să-i poată escorta în siguranţă până la muncă.—

în fabrici, munca se desfăşură mai departe în ritm alert. Noaptea dinainte, un avion american survolase locurile, iluminând toată zona cu făclii de semnalizare

paraşutate şi făcând fotografii. Alte fotografii, făcute cu douăzeci-şi-patru de ore mai înainte, arătaseră aproape o mie de cratere lăsate în urmă de bombele căzute peste complex, şi patruzeci-şi-patru de clădiri distruse, dar imaginile de pe timpul nopţii au dezvăluit că reparaţiile erau deja foarte avansate şi că uzina de combustibil sintetic – mai importantă decât oricare alt obiectiv din zonă – rămăsese, practic, neatinsă.—

Miercuri, deţinuţii iar au fost puşi să stea pe loc, în piaţa de apel. Au rămas în aşteptare toată dimineaţa, iar după prânz, au fost porniţi în marş către fabrici. După numai două ore şi jumătate în care au muncit, au fost aduşi înapoi în lagăr.

Cei de la SS aveau nervii din ce în ce mai încordaţi. în fiecare dimineaţă, vuietul de artilerie parcă era şi mai apropiat. în seara zilei de 17 ianuarie, cum zgomotul acela părea să se fi

apropiat încă şi mai mult, comandantul complexului Auschwitz, maiorul Richard Baer, a dat, în fine, ordinul să înceapă evacuarea lagărelor din complexul concentraţionar. Invalizii aveau să fie lăsaţi în urmă, şi orice deţinut care opunea rezistenţă, provoca întârzieri sau încerca să evadeze era împuşcat pe loc — Şeful rezistenţei deţinuţilor din lagărul Auschwitz I şi-a înştiinţat contactele din cercul partizanilor de la Cracovia: „început evacuarea. Haos. SS-iştii beţi în panică.”—

în aceeaşi seară, toţi pacienţii din spitalul deţinuţilor de la Monowitz au fost examinaţi de doctori; cei care se simţeau destul de bine, cât să mărşăluiască, au fost tăiaţi de pe lista pacienţilor şi trimişi înapoi la barăcile lor. Ceilalţi – numărând peste opt sute – au fost lăsaţi în grija unui personal medical format din nouăsprezece voluntari.—

A doua zi, joi 18 ianuarie, toţi cei opt mii de prizonieri din lagărul de la Monowitz au fost ţinuţi în picioare, în piaţa de apel, într-un frig de le îngheţau şi oasele în ei. Fritz şi Gustav, conştienţi că finalul era deja iminent, îşi puseseră hainele civile pe sub uniformele de lagăr, pregătiţi s-o ia la fugă, în momentul în care li s-ar fi oferit ocazia. Cu straturile suplimentare de bulendre, măcar le era ceva mai puţin frig decât camarazilor din jur. Crepusculul începuse deja să se lase.

într-un târziu, la ora patru-şi-jumătate seara, gardienii SS-işti au început să-şi organizeze deţinuţii pe coloane. Cu membrele amorţite şi încheieturile umflate, cum erau, i-au aranjat ca pe o structură militară, în unităţi de dimensiunile unei companii, de circa o sută de oameni, grupate mai apoi în alte unităţi, de dimensiunile unui batalion de

circa o mie de inşi, care, la rându-le au format unităţi şi mai mari, de până la trei mii de oameni fiecare. Ofiţerii SS, *Blockfuhrer*-ii şi gardienii au preluat comanda fiecărei asemenea unităţi.— Anticipând necazurile, toţi SS-iştii îşi ţineau puştile, pistoalele sau pistoalele-mitralieră în mână, cu piedicile nepuse. Fritz se gândea cu părere de rău la propriile lui arme, ascunse undeva în spălătoria spitalului – era imposibil să se apropie măcar de ele, într-un asemenea moment.

îngrijorător era că sinistrul sergent SS Otto Moli era de faţă. El nu făcea parte din batalionul de gardă de la Monowitz – fusese directorul camerelor de gazare din cel de la Birkenau – şi, totuşi, iată-l acolo, plimbându-se printre coloanele care aşteptau să li se distribuie raţiile de marş, el împărţind lovituri şi înjurături, în timp ce ei îşi primeau pâinea,

margarina şi gemul. Otto Moli era un ins mărunt, cu o ceafa ca un grumaz de taur şi un cap tot atât de lat, pe cât era de înalt, cu sângele a zeci de mii de oameni pe mâini, aşa că prezenţa lui, în circumstanţele momentului, le dădea fiori tuturor. S-a oprit în faţa lui Gustav, nemulţumit de cine-ştie-ce legat de înfăţişarea lui, l- a măsurat cu privirile din cap până în picioare, după care i-a tras o pereche de palme zdravene peste mutră – stânga-dreapta. Gustav s-a dezechilibrat, dar a reuşit să-şi revină. Moli a trecut mai departe, fără să scoată o vorbă.

—

în cele din urmă, s-a dat ordinul, şi coloanele s-au pus în mişcare. Obosiţi deja de statul în picioare o zi întreagă, deţinuţii au părăsit piaţa în formaţie de câte cinci, cotind-o pe strada principală a lagărului. Au trecut pe dinaintea barăcilor, a bucătăriilor, a micii construcţii

rămase acum goale, unde
locuise orchestra lagărului;
apoi, masa deţinuţilor a trecut
printre porţile deschise larg,
pentru ultima oară.

Părăseau nişte locuri pe care
unii le consideraseră casa lor,
timp de doi ani şi mai bine.
Vechii supravieţuitori, precum
Gustav şi Fritz – mai ales Fritz
–, ajutaseră la ridicarea
structurii din pământ, din iarbă
verde; sângele unor camarazi
de-ai lor intrase în acele
construcţii, iar durerea şi
groaza fuseseră caracteristicile
neobosite ale vieţii în acele
locuri, de la bun început. Şi
totuşi, fusese o casă pentru ei,
fără doar şi poate, în virtutea
instinctului simplu şi animalic al
apartenenţei, de a te ataşa de
locul unde dormi şi te caci;
oricât de mult l-ai fi detestat,
era locul unde ţi se aflau
prietenii şi unde fiecare piatră
sau scândură ţi se părea
cunoscută.

Cât despre locul unde ar fi urmat să ajungă – de el, nu ştiau nimic. Tot ce ştiau era că trebuia să menţină o distanţă cât mai mare între ei şi ruşi. Toate sub-lagărele lagărului principal de la Monowitz se puseseră în mişcare – peste 35.000 de bărbaţi şi femei, în total –, luând-o pe drumurile mărginite de zăpadă, care duceau spre apus, cât mai departe faţă de oraşul denumit Oswişcim.—

Bărbaţii din Imperiul Austro-Ungar erau înrolaţi în armată în anul în care împlineau douăzeci-şi-unu de ani, primăvara, după care îşi făceau serviciul militar activ timp de trei ani, urmaţi de alţi zece ani în rezervă (James Lucas, *Fighting Troops of the Austro-Hungarian Army, 1868-1914,* p. 22). Gustav Kleinmann a împlinit vârsta majoratului pe 2 mai 1912. Aşa-numita *Kaiserliche-und-kdnigliche Armee* [„chezaro-crăiască" – *n.trad.*] era formată din trupe recrutate din tot imperiul. Lucas, *Fighting Troops of the Austro-Hungarian Army...,* pp. 25-26.

Divizia XII Infanterie făcea parte din forţa de sprijin a Armatei întâi şi era ataşată Corpului X, în acţiunea de înaintare.

John R. Schindler, *Fall of the Double Eagle: The Battle for Galicia and the Demise of Austria- Hungary,* p. 171. în anul 1914, nordul şi vestul Poloniei de astăzi făceau parte din Imperiul German, iar sudul (incluzând Galiţia), din cel Austro-Ungar. Centrul Poloniei moderne (incluzând Varşovia) făcea parte din Imperiul Rus. De aceea, frontiera dintre Austria şi Rusia se afla spre nord şi est.

Leopold Joseph von Daun (1705-1766), *Reichsgraf von und zu Daun* (Conte Imperial din şi de Daun), feldmareşal austriac din Armata Imperială în timpul Războiului de Şapte Ani (1756-1763), în care au fost angrenate forţe militare din aproape toată Europa *(n.trad.).* Schindler, *Fall of the Double Eagle...,* pp. 172 *sqq*. *Ibidem,* pp. 200-239.

Alexander Watson. *Ring of Steel: Germany and Austria-Hungary at War, 1914-1918,* pp. 193-195. Watson, *Ring of Steel...,* pp. 200-201; Andrew Zalewski, *Galician Portraits: În Search of Jewish Roots,* pp. 205-206. John Keegan, *The First World War,* p. 192.

Gemeinsames Zentralnachweisbureau (Biroul Comun de Verificare Centralizată), *Nachrichten iiber Verwundete und Kranke (Ştiri despre cei răniţi şi bolnavi),* nr. 190, p. 24; nr. 203, p. 25. Circumstanţele precise ale felului în care ajunsese Gustav să fie rănit, nu se cunosc – se ştie atât, că fusese împuşcat. Cele două relatări citate indică, respectiv, că fusese împuşcat în *linken IJnterschenkel* (gamba stângă – 6 ianuarie, la Biala)

şi *linken IJnterarm* (antebraţul stâng – 11 ianuarie, la Oswiecim). Astfel de răniri simultane în braţul şi piciorul stângi surveneau, câteodată, când soldatul punea genunchiul drept în pământ şi-şi sprijinea cotul stâng pe genunchiul stâng, pentru a putea trage mai bine cu arma. De aceea, o asemenea dublă rănire apărea, cel mai probabil, în timpul câte unui atac sau raid, nu în tranşee. R.J. van Pelt, Deborah Dwork, *Auschwitz: 1270 to the Present,* p. 59. Van Pelt, Dwork, *Auschwitz: 1270 to the Present,* p. 59.

Raportul în care erau descrise acţiunile lui Gustav (Propunere de decorare, Compania terestră nr. 3, Regimentul 56 Infanterie, 27 februarie 1915, BWM) indica faptul că toate acestea se petrecuseră pe de-a întregul din iniţiativa lui Gustav şi a lui Aleksiak, lucru care sugerează că sergentul şi/sau ofiţerul care comandau plutonul lor erau absenţi, ori, cel mai probabil, fuseseră ucişi în asaltul respectiv.

Raport al armatei austro-ungare din 26 februarie 1915, în *Amtliche Kriegs-Depeschen (Depeşe de război oficiale),* voi. 2, Berlin, Editura Naţională, 1915 (reprodus *online* la adresa: www.stahlgewitter.corn/15_02_26.htm accesată pe 1 octombrie 2017). [Franz *Ritter* (Cavaler) Hofer von Feldsturm (1861-1918), feldmareşal-locotenent în Armata Imperială-şi-Regală austro- ungară (*n.trad.)]*

Propunere de decorare, Compania terestră nr. 3, Regimentul 56 Infanterie, 27 februarie 1915, BWM.

Wiener Zeitung, 7 aprilie 1915, pp. 5-6. în total, nouăsprezece militari din Regimentul 56 Infanterie au fost decoraţi cu *Silberne Tapferkeitsmedaille erster Klasse* (Medalia de Argint pentru Bravură, clasa I), iar alţi nouăzeci-şi-şapte au primit clasa II.

Mai târziu, Lwow, în Polonia, şi azi Lvov, în Ucraina.

Kaiserliches-und-konigliches Kriegsministerium (Ministerul de Război Imperial-şi-Regal), *Verlustliste Nr 244 ausgegeben am 21.8.1915 (Lista de pierderi nr. 244, publicată la 21 august 1915),* p. 21. Lista oficială nu specifică în ce fel a căpătat Gustav această rană sau în ce loc pe trup se afla ea (nici în ce spital a fost internat); este menţionat, pur şi simplu, ca *verwundeten* („rănit”). Istoria orală de familie spune că fusese rănit la plămâni.

Karl Franz Joseph Ludwig Hubert Georg Otto Maria de Habsburg-Lorraine (1887-1922), ultimul împărat al Austriei, ultimul rege al Ungariei (Carol IV) şi ultimul rege al Boemiei (Carol III), în general ultimul monarh al Imperiului bicefal Austro-Ungar, înaintea disoluţiei acestuia, în 1918. A murit în exil, pe insula portugheză Madeira *(n. trad.).*

Aceasta era substanţa predicilor ţinute la vremea respectivă de rabinul Arnold Frankfurter, inclusiv la cununii, după cum citează Hecht, în *„Der Kdnig rief und alle, alle kamen”...,* pp. 212-213, referindu-se

în mod specific la cununia lui Gustav şi Tini.

Watson, *Ring of Steel...,* pp. 503-506. Griinberg era înregistrat ca ucenic de zidar în evidenţele de la Auschwitz (lista de nou-sosiţi, 19 octombrie 1942, ABM).

Anterior anului 1944, când au fost construite o linie de tren terminus şi o rampă de încărcare special pentru lagărul de la Birkenau, deţinuţii care soseau la Auschwitz erau descărcaţi din trenuri pe o linie terminus de lângă Auschwitz I, iar anterior şi acestei faze, la gara din oraşul propriu-zis, de unde erau duşi sub escortă până în lagăre.

Danuta Czech, *Auschwitz Chronicle: 1939-1945,* p. 255.

Sloganul nu apărea numai la Auschwitz, ci şi în alte lagăre (de exemplu, la Dachau), şi avea legătură cu programele prin care naziştii susţineau combaterea şomajului. Era şi mult mai vechi de atât: o carte apărută în 1873, a filologului german Georg Anton Lorenz Diefenbach (1806-1883), se intitula chiar aşa: *Arbeit macht frei,* şi se referea la reeducarea prin muncă a cartoforilor şi escrocilor *(n.trad.).*

Pe lista de nume a transportului, figurau 405 bărbaţi, dar numai 404 au fost înregistraţi la Auschwitz (Czech, *Auschwitz Chronicle...,* p. 255). E de presupus că unul murise pe drumul până acolo.

Lagărul Auschwitz I a fost dotat mai târziu cu o clădire de primiri special construită în afara lagărului propriu-zis (Van Pelt şi Dwork, *Auschwitz...,* pp. 222-225; Czech, *Auschwitz Chronicle...,* p. 601). înainte de

asta, nu existau decât instalaţiile obişnuite din interiorul lagărului.

Primele gazări din Germania, prin utilizarea de camioane şi camere special amenajate, avuseseră loc în 1939, în cadrul programului de eutanasiere T4 (Cesarani, *Final Solution...,* pp. 283-285). Primele gazări experimentale cu gazul *Zyklon B* au fost întreprinse în august 1941, în lagărul Auschwitz I; camerele de gazare şi crematoriile mari, special construite, au intrat în uz, la Auschwitz-Birkenau, la începutul anului 1942 (Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* pp. 267-268, 301-302; Franciszek Piper, în G.P Megargee (editor), *The USHMMEncyclopedia...,* voi. IA, pp. 206-210). Până spre sfârşitul aceluiaşi an, 1942, zvonurile despre gazări se răspândiseră prin tot sistemul concentraţionar şi în comunităţile locale.

Eine Laus dein Tod – acest mesaj era vopsit pe ziduri peste tot în complexul concentraţionar de la Auschwitz.

Despăducherea uniformelor se făcea prin fumigare cu *Zyklon B* – acesta era scopul iniţial pentru care fusese conceput gazul otrăvitor, adaptat ulterior de SS-işti scopului de a ucide oameni în camerele de gazare. Pentru acest scop alternativ, i se ceruse fabricantului (o firmă subsidiară a concernului IG Farben) să înlăture mirosul dezagreabil de avertizare, adăugat gazului în mod curent (Peter Hayes, *Industry andIdeology: IG Farben in the Nazi Era,* p. 363).

Primii cărora li s-au tatuat numerele au fost prizonierii de război sovietici,

începând cu toamna lui 1941. SS-ul experimentase mai devreme un sistem de ştampilare, dar acesta nu funcţionase prea bine (Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* p. 284). Nici un alt lagăr nu folosea numerele tatuate.

Lista de nou-sosiţi, 19 octombrie 1942, ABM.

Departajarea prin numerotaţie a lagărelor Auschwitz I, II şi III a fost introdusă abia în noiembrie 1943 (Florian Schmaltz, în G.P Megargee [editor], *The USHMM Encyclopedia...,* vol. IA, p. 216), dar este folosită aici pentru claritate şi consecvenţă.

Franciszek Piper, în G.P. Megargee (editor), *The USHMM Encyclopedia...,* vol. IA, p. 210. Lagărul Auschwitz-Birkenau a intrat în construcţie în octombrie 1941 şi în funcţiune la începutul lui 1942.

Gustav foloseşte expresia *schwarze Mauer* („zid negru"), în locul celei folosite mai curent, *schwarze Wand* („perete negru"). Amândouă se referă la unul şi acelaşi lucru, şi anume la ecranul de protecţie vopsit cu negru, care apăra de loviturile gloanţelor zidul de cărămidă.

Czech, *Auschwitz Chronicle...,* p. 259.

Höss, citat în Hermann Langbein, *People in Auschwitz,* pp. 391-392.

Citat în Langbein, *People in Auschwitz,* p. 392. Cam în această perioadă, sergentul SS Gerhard Palitzsch a devenit din ce în ce mai dezechilibrat mental, din cauza morţii soţiei sale.

Cei doi locuiau într-o casă din apropierea lagărului, iar Palitzsch, care era corupt, făcea rost de haine furate de la deţinuţii lagărului Birkenau. în octombrie 1942, soţia lui s-a îmbolnăvit de tifos – probabil de la păduchii pe care-i purtau cu ele aceste haine – şi a murit. Sergentul a început să bea peste măsură şi să se comporte nefiresc (*ibidem,* pp. 408-410).

Czech, *Auschwitz Chronicle...,* pp. 255-260.

Czech*, Auschwitz Chronicle...*, p. 261. Cele o sută-optzeci-şi-şase de femei de la Ravensbrück au fost declarate apte şi repartizate la munci separate de cele ale bărbaţilor (*ibidem,* pp. 261-262).

în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* p. 90. Fritz afirmă că nu au stat decât o săptămână în lagărul Auschwitz I, iar în mărturiile depuse de ei la procesele de la Frankfurt, atât el, cât şi Gustav au declarat că fusese vorba de opt zile (Abt 461, nr. 37638/84/15904-6; Abt 461, nr. 37638/83/15661-3, FTD); de fapt, stătuseră unsprezece zile (Czech, *Auschwitz Chronicle...,* pp. 255, 260-261).

Adevărul acestui fapt nu e sigur. Exista o cerere masivă de muncitori pentru construcţia noului lagăr de la Monowitz, şi evidenţele sugerează că se intenţionase, de la bun început, ca prizonierii transferaţi să fie trimişi acolo să muncească (Czech,

Auschwitz Chronicle..., p. 255). Totuşi, evidenţele nu sunt clare, iar Gustav şi Fritz aveau impresia că toţi fuseseră puşi pe listă, pentru a fi executaţi. Acesta fusese, cu siguranţă, scopul selectării lor la Buchenwald – şi motivul reţinerii acolo a muncitorilor care aveau sectoare în construcţii.

în această etapă, denumirea oficială era „lagărul de muncă *Buna*" (conducerea concernului IG Farben îl numea „Lagărul IV" – vezi Bernd C. Wagner, *IG Auschwitz: Zwangsarbeit und Vernichtung von Häftlingen des Lagers Monowitz 1941-1945,* p. 96). Mai târziu, a devenit cunoscut ca „lagărul de concentrare Monowitz" sau, alternativ, „Auschwitz III". Aceste două ultime denumiri sunt folosite aici pentru claritate şi consecvenţă.

Până la începutul lui septembrie 1942, amplasamentul lagărului Monowitz fusese în întregime pregătit, dar construcţia sa propriu-zisă nu avansase, dincolo de câteva barăci (între două şi opt, în funcţie de surse). Lucrările la restul clădirilor fuseseră amânate, pentru a grăbi construirea fabricii *Buna Werke.* Lagărul s-a deschis oficial pentru încarcerarea deţinuţilor pe data de 28 octombrie (Wagner, *IG Auschwitz...*, pp. 95-97).

Buna Werke era denumită astfel după cauciucul sintetic *Buna,* care urma să fie produs acolo; printre alte utilizări, acest cauciuc era vital în procesul de construire de aeronave şi vehicule de

tot felul – de exemplu, pentru anvelope şi diverse componente care absorbeau şocurile.

Florian Schmaltz, în G.P Megargee (editor), *The USHMM Encyclopedia...,* vol. IA, pp. 216-217; Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* p. 92. În cele din urmă, deţinuţii lagărului aveau să constituie înjur de o treime din forţa de muncă totală de la *Buna Werke,* restul fiind asigurat de muncitori plătiţi, din Germania sau din teritoriile ocupate (Hayes, *Industry and Ideology...,* p. 358), dintre care mulţi rechiziţionaţi, pe baza unor scheme impuse cu forţa, cum era *Service du travail obligatoire* (Serviciul de muncă obligatorie) din Franţa.

Aluzie la seria de filme *Frankenstein* (1931), *Mireasa lui Frankenstein* (1935) şi *Fiul lui Frankenstein* (1939), avându-l în rolul principal pe actorul englez Boris Karloff (William Henry Pratt, 1887-1969), înfăţişat în acest fel.

Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* pp. 49-52; Joseph Robert White, în G.P. Megargee (editor), *The USHMM Encyclopedia...,* vol. 1A, pp. 64-66. Lagărul de la Esterwegen şi celelalte din districtul Emsland au fost desfiinţate în 1936.

Anuarul de nume al lui Lehmann, 1891, WLO; Alice Teichova, *Banking in Austria (Activitatea bancară în Austria),* în M. Pohl (editor),

Handbook on the History of European Banks, pp. 3-10 (aici, p. 4).

Wagner, *IG Auschwitz...,* p. 107.

Termenul era folosit şi în alte lagăre. Originea lui nu se cunoaşte. Vezi Yisrael Gutman, în Y. Gutman şi M. Berenbaum (editori), *Anatomy of the Auschwitz Death Camp,* p. 20; Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* pp. 209-210, 685, nota 117; Wladyslaw Fejkiel, citat în Langbein, *People in Auschwitz,* p. 91. Până când au fost eliberate lagărele de concentrare, în 1944- 1945, majoritatea celor deţinuţi în ele de mult timp se transformaseră în *Muselmänner* şi deveniseră emblematici pentru victimele Holocaustului în general. Dar ei se aflau încarceraţi încă din 1939.

Bătălia de la Stalingrad (astăzi Volgograd, în sudul Rusiei) s-a deslaşurat în intervalul august 1942- februarie 1943 şi a fost cea mai vastă confruntare din al Doilea Război Mondial (2,2 milioane de militari implicaţi în lupte; aproape 2 milioane de morţi, răniţi sau căzuţi prizonieri). Printre germanii şi românii care s-au predat sovieticilor, s-au numărat 22 de generali *(n.trad.).*

Aşa-numita „campanie pentru Africa", deslaşurată de la mijlocul anului 1940 până la mijlocul lui 1943, a opus toate puterile coloniale europene, care aveau interese pe continentul african, şi ţările Axei germano-italiene, care aveau propriile interese în zonă. Luptele s-au purtat mai ales în ţările

nord-africane (Maroc, Algeria, Tunisia, Libia şi Egipt), dar şi în alte ţări din Africa Centrală *(n. trad.).*

Hayes, *Industry and Ideology...,* p. 358.

Herzog a devenit funcţionar de la mijlocul anului 1943 şi a fost şeful biroului din ianuarie până în octombrie 1944 (Herzog, declaraţie în cadrul proceselor de la Frankfurt, Abt 461, nr. 37638/84/15891-2, FTD).

Planurile în detaliu şi dispunerea clădirilor sunt descrise de Irena Strzelecka şi Piotr Setkiewicz, în *Bau, Ausbau und Entwicklung des KL Auschwitz (Construcţia, extinderea şi dezvoltarea lagărului de concentrare de la Auschwitz),* în W. Dlugoborski şi F. Piper (editori), *Auschwitz 1940-1945: Studien der Geschichte des Konzentrations- und Vernichtungslagers Auschwitz,* vol. I, pp. 128-130.

Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* p. 210.

Primo Levi, care a fost deţinut la Monowitz din luna februarie 1944, spunea, despre baraca numărul 7, că ..nici un *Häftling* [prizonier] obişnuit n-a intrat vreodată în ea" (Primo Levi, *Survival in Auschwitz and the Reawakening: Two Memoirs,* p. 32).

Wagner, *IG Auschwitz...*, pp. 117, 121-122; Langbein, *People in Auschwitz,* pp. 150-151.

Citat în Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* p. 515.

Wagner, *IG Auschwitz...,* pp. 121-122.

Ibidem, p. 117.

Freddi Diamant, citat în Langbein, *People in Auschwitz,* p. 151.

Strzelecka şi Setkiewicz, *Bau, Ausbau und Entwicklung des KL Auschwitz,* în W. Dlugoborski şi F. Piper (editori), *Auschwitz 1940-1945...,* vol. I, p. 135.
La sfârşitul anului 1943, lagărul de la Auschwitz avea trei lagăre-satelit, special amenajate pentru mineritul de cărbune: Fürstengrube, Janinagrube şi Jawischowitz. Acestea erau situate la distanţe de 15 până la 100 de kilometri de lagărul principal (intrări dedicate în G.P. Megargee [editor], *The USHMM Encyclopedia...,* vol. IA, pp. 221, 239, 253, 255).
Wagner, *IG Auschwitz...,* p. 118. Un instrument întotdeauna viclean şi bine văzut de cei de la SS, în doar câteva săptămâni, Windeck şi-a făcut rost de un post de mai-mare al lagărului de bărbaţi de la Birkenau.
Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* pp. 206-207.
Fritz Kleinmann, în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...*, p. 108.
Detaliile care urmează sunt descrise de Fritz Kleinmann pe larg în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* pp. 108-112.
Langbein, *People in Auschwitz,* p. 142; Strzelecka şi Setkiewicz, *Bau, Ausbau und Entwicklung des KL Auschwitz,* în W. Dlugoborski şi F. Piper (editori), *Auschwitz 1940-1945...,* vol. I, p. 128.
Textual: „pâine de trupe”, făcută din aluat fermentat de secară, special pentru a fi distribuită în armata germană, fiindcă se păstra un timp mai îndelungat.

Hayes, *Industry andIdeology...,* pp. 361-362.
Fritz Kleinmann, în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...*, p. 108 (traducerea autorului).
Florian Schmaltz, în G.P. Megargee (editor), *The USHMM Encyclopedia...,* vol. 1A, p. 217.
Henryk Swiebocki, *Die Entstehung und die Entwicklung der Konspiration im Lager (Apariţia şi dezvoltarea conspiraţiei în lagăr),* în Dlugoborski şi Piper (editori), *Auschwitz 1940-1945...,* voi. IV, pp. 150-153.
Pierre Goltman, *Six mois en Enfer,* pp. 89-90.
Fritz afirmă că lucra ca *Transportarbeiter,* adică „lucrător la transporturi, transportator" (Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* p. 113), dar nu clarifică despre ce era vorba; caracterizarea foarte vastă se referea, probabil, la căratul şi adusul de materii prime şi materiale pentru tehnicienii lăcătuşi din fabrică.
Regimul instaurat de Adolf Hitler la 30 ianuarie 1933 a preluat şi exploatat Ziua Muncii ca sărbătoare naţională pe teritoriul *Reich-ului* german, întrucât Partidul Naţional-Socialist al Muncitorilor din Germania (nazist) era, cel puţin la nivelul denumirii, un partid muncitoresc *(n.trad.).*
Hermann Langbein, în Gutman şi Berenbaum (editori), *Anatomy of the Auschwitz Death Camp,* pp. 490-491; Swiebocki, *Die Entstehung und die Entwicklung...,* în Dlugoborski şi Piper

(editori), *Auschwitz 1940-1945...,* vol. IV, pp. 153-154.
Florian Schmaltz, în G.P. Megargee (editor), *The USHMM Encyclopedia...,* vol. 1A, p. 217.
Langbein, *People in Auschwitz,* p. 329.
Langbein, *People in Auschwitz,* pp. 31, 185, 322, 329-335.
în amintirile şi interviurile lui, Fritz Kleinmann spune doar că a fost dus la Secţia Politică, fără să precizeze dacă era vorba de cea principală, din lagărul Auschwitz I, sau de sub-secţia de la Monowitz. Implicarea lui Grabner şi gravitatea acuzaţiei sugerează că era vorba, probabil, de secţia principală. Pe de altă parte, la finalul interogatoriului, spune că Grabner „s-a întors la Auschwitz, împreună cu civilul" (Gărtner şi Kleinmann, *Doch der Hundwill nicht krepieren...*, p. 114); dar tot el scrie că Taute şi Hofer l-au dus „înapoi în lagăr" (*ibidem*), ceea ce sugerează, o dată în plus, că lagărul Auschwitz I a fost scena episodului de tortură. în total, punând în balanţă dovezile, acesta din urmă este locul cel mai probabil, în care s-au petrecut lucrurile. în declaraţia lui din 1963, din timpul procesului de la Frankfurt (Abt 461, nr. 37638/83/15663, FTD), Fritz a spus că incidentul a avut loc în iunie 1944; de vreme ce Grabner a părăsit lagărul de la Auschwitz la sfârşitul anului 1943, probabil că a fost vorba de o eroare de transcriere, în loc de iunie 1943.
Wagner, *IG Auschwitz...*, pp. 163-192; Strzelecka şi Setkiewicz, *Bau, Ausbau und Entwicklung des KL Auschwitz,* în W.

Dlugoborski şi F. Piper (editori*), Auschwitz 1940-1945...,* voi. I, p. 128.
Intrarea care menţionează moartea lui Fritz Kleinmann a rămas nedescoperită; e de presupus că se găsea printre cele mai multe documente legate de Auschwitz, care au fost distruse, înainte ca lagărul să fie eliberat. Unele registre spitaliceşti au supravieţuit (şi au formatul descris), dar acesta, după toate aparenţele, s-a pierdut. în amintirile sale publicate, Fritz Kleinmann nu pomeneşte nicăieri de gândurile sinucigaşe, pe care le-ar fi avut în această perioadă; în schimb, în interviul din 1997, le descrie destul de amănunţit şi profund emoţionat.
Fritz nu spune foarte precis când a aflat şi tatăl său că el încă mai trăia. în memoriile lui scrise, dă de înţeles că la scurt timp după ce el fusese transferat de la spital în baraca numărul 48; dar în interviul din 1997, exprimarea lui e vagă, sugerând că, din necesitate, secretul faptului că supravieţuise nu i- a fost dezvăluit lui Gustav mult timp.
Czech, *Auschwitz Chronicle...,* pp. 537, 542.
Langbein, *People in Auschwitz,* p. 40; Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* pp. 388-389; Czech, *Auschwitz Chronicle...,* pp. 537, 812.
Raport pe tema rezistenţei prizonierilor, 9 decembrie 1943, citat în Czech, *Auschwitz Chronicle...,* p. 542.
Erou popular din legendele elveţiene, care ar fi contribuit, la începutul secolului XIV, la constituirea viitoarei Confederaţii Helvete. Tell ar fi fost un ţintaş desăvârşit

cu arbaleta şi l-ar fi ucis pe şeriful tiranic al ducilor austrieci de Habsburg, care domneau peste cantonul său, Uri. Asasinatul politic ar fi survenit după ce Tell ar fi fost obligat să-şi dovedească măiestria cu arbaleta, doborând un măr aşezat pe creştetul capului fiului său, fiindcă refuzase, mai devreme, să salute pălăria şerifului Albrecht Gessler, la fel ca toţi trecătorii *(n.trad.).*

Versiunea dată de Fritz Kleinmann în legătură cu acest incident diferă, în anumite detalii, de cea din jurnalul ţinut de Gustav, şi amândouă diferă de cea înregistrată în documentele celor de la Gestapo (citată în Czech, *Auschwitz Chronicle...,* pp. 481-482). Relatarea oferită aici face o sinteză a celor trei. Gustav şi-a notat, în jurnalul său, că şi Eisler, şi Windmuller fuseseră împuşcaţi *(cf.* Czech, *Auschwitz Chronicle...,* p. 482); probabil că aceasta era povestea cunoscută pe atunci la Monowitz.

A nu se confunda cu organizaţia socialistă de întrajutorare *Rote Hilfe eV,* întemeiată în 1975. Celei originale, *Rote Hilfe* („Ajutorul Roşu"), i s-au pus bazele în 1921; era afiliată Ajutorului Roşu Internaţional [un fel de Cruce Roşie politică internaţională, subordonată Cominternului – Internaţionala Comunistă *(n.trad.)].* A fost interzisă de regimul nazist, iar ulterior, desfiinţată. Mulţi dintre activiştii ei au sfârşit în lagăre de concentrare.

Das Eisernes Kreuz, decoraţie militară pentru bravură, instituită în 1813 în regatul Prusiei şi păstrată apoi şi *mReich-xA* german, până în 1945 *(n.trad.).*

Nu se ştie precis ce îndatoriri a îndeplinit Alfred Wocher pe frontul de Est, sau din ce unitate a lacut parte, dar e greu de crezut că nu avea cunoştinţă despre omorurile în masă practicate şi acolo împotriva evreilor. Sub nici o formă *Waffen-SS* şi *Einsatzgruppen* („Grupele de Intervenţie") nu erau singurele organizaţii care se ocupau cu aşa ceva; unităţile care făceau parte din *Wehrmacht* erau şi ele implicate, şi, chiar dacă el însuşi s-ar fi ţinut departe de asemenea lucruri, cu siguranţă că Wocher tot ar fi auzit vorbindu-se despre ele.
Langbein, *People in Auschwitz,* pp. 321-322.
Nu a existat niciodată o rampă de descărcare la Monowitz, iar linia ferată nu pătrundea în lagăr; începând din 1942, procedura standard a fost aceea ca transporturile să oprească la „vechea rampă de evrei" de la gara din Oswiecim. sau pe vreo linie secundară de lângă lagărul Auschwitz I, iar din 1944, la rampa dinăuntrul lagărului de la Birkenau; totuşi, Fritz Kleinmann (în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* pp. 129-130) sugerează că unele transporturi erau descărcate la sau în apropiere de Monowitz, cel mai probabil pe vreun teren deschis din apropierea lagărului, şi că bărbaţii selectaţi pentru Monowitz soseau cu tot cu bagaje.
La Birkenau, două secţiuni întregi din lagăr, aşa-numitele Canada I şi II, în jargonul deţinuţilor, formate din treizeci-şi-şase de barăci separate, erau folosite pentru depozitare. Oficial, sectoarele de

sortare erau numite *Aufräumungskommando* („comandouri [sau echipe] de făcut ordine”), dar denumirea neoficială, „comandourile [sau echipele] din Canada” se încetăţenise în aşa măsură, încât o foloseau până şi SS-iştii (Andrzej Strezelecki, în Gutman şi Berenbaum [editori], *Anatomy of the Auschwitz Death Camp,* pp. 250-252). Deşi nu pomeneşte de aşa ceva în amintirile scrise, în interviul din 1997, Fritz afirmă că spera ca Wocher să reuşească să-i găsească mama, de aceea îi şi dăduse o scrisoare adresată ei.
Imobilul de la numărul 11 de p*elm Werd* avea douăzeci-şi-trei de apartamente; la nivelul anilor 1941 şi 1942, numai douăsprezece mai erau încă ocupate (lista de locuinţe din anuarul Lehmann, Im *Werd,* 1938, 1941-1942, WLO).
Ibidem, 1942, WLO. Nu se ştie dacă exista vreo relaţie de rudenie între Karl Novacek şi Friedrich Novacek, acesta din urmă locuind în aceeaşi clădire şi fiind unul dintre prietenii care i-au trădat pe Gustav şi Fritz Kleinmann în 1938 şi 1939.
Lista persoanelor transportate, Da 227, 14 septembrie 1942, DOW. Transportul Da 227 a sosit la Minsk după două zile, şi, după cum se proceda în mod obişnuit, deportaţii fuseseră duşi fără întârziere la Malîi Trasţianeţ şi lichidaţi (Gottwaldt, *Logik und Logistik...,* în W. Barton [editor], *Ermordet in Maly Trostinec...,* pp. 54).
Hilda, fiica Berthei, era căsătorită cu Viktor Wilczek; Richard, vărul pe jumătate evreu şi cel mai bun prieten al lui Kurt Kleinmann, era fiul celor doi.

Gustav Kleinmann, scrisoare către Olga Steyskal, 3 ianuarie 1944, DFK.

O asemenea restricţie se aplica numai la Monowitz; în celelalte lagăre din complexul de la Auschwitz, erau eligibile toate categoriile de prizonieri.

Langbein, *People in Auschwitz,* p. 25; Fritz Kleinmann, în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* pp. 129-130.

Fritz Kleinmann, în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* pp. 129-130; Wagner, *IG Auschwitz...,* pp. 101, 103; Levi, *Survival in Auschwitz...,* p. 32.

Matusalem este un patriarh biblic din cartea *Genezei,* care apare şi în alte părţi din Scriptură şi este menţionat de toate marile religii ale lumii (iudaism, creştinism, mahomedanism). Ar fi trăit 969 de ani şi ar fi fost bunicul patriarhului Noe *(n.trad.).*

Fritz Kleinmann, în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* p. 132; Wagner, *IG Auschwitz...,* p. 101.

Cesarani, *Final Solution...,* p. 702. înjur de 320.000 de evrei maghiari fuseseră mai înainte cetăţeni ai statelor vecine, până când Germania a smuls părţi din statele respective şi le-a dat Ungariei aliate. [Este vorba de ceea ce s-a numit „Primul şi al Doilea Arbitraj de la Viena", din 2 noiembrie 1938, respectiv 30 august 1940, prin care i-au fost alipite Ungariei, de către Germania şi Italia, teritorii învecinate, pe care locuiau comunităţi de maghiari. Cel mai mare asemenea teritoriu a fost aproape o jumătate din suprafaţa Transilvaniei, de care a fost

privată România prin al Doilea Arbitraj (sau „Dictatul") de la Viena *(n.trad.)].*
Guvernul ungar opusese rezistenţă în faţa cererilor germane ca şi evreii de acolo să fie deportaţi. Totuşi, în august 1941, autorităţile de frontieră ale Ungariei au hotărât, cu de la sine putere, deportarea a circa 18.000 de evrei unguri către fostele teritorii sovietice, aflate acum sub ocupaţie germană. Aceşti oameni au fost ucişi în lagărul de la Kameneţ-Podolsk, în Ucraina, împreună cu alţi circa 8.000 de evrei localnici (Cesarani, *Final Solution...*, pp. 407-408; Rees, *The Holocaust: A New History,* p. 292).
Cesarani, *Final Solution...,* p. 707. *[Pesah,* sau „Trecerea", face trimitere la episodul biblic din cartea *Exodului,* referindu-se la ultima şi cea mai drastică dintre „plăgile" – sau nenorocirile – pe care Dumnezeul evreilor le-a abătut asupra egiptenilor, lacând să treacă îngerul său peste tot Egiptul şi să ucidă toţi primii-născuţi ai tuturor fiinţelor care trăiau în Egipt, cu excepţia primilor-născuţi ai evreilor, pentru a-l determina pe faraon să le dea drumul israeliţilor să plece din robia egipteană către pământul lagăduinţei, Canaan *(n.trad.).]*
Danuta Czech, *Kalendarium der wichtigsten Ereignisse aus der Geschichte des KL Auschwitz,* în W. Dlugoborski şi F. Piper (editori), *Auschwitz 1940-1945...,* voi. V, p. 201; Czech, *Auschwitz Chronicle...,* p. 618.
Rees, *The Holocaust: A New History,* pp. 381-382.
Czech, *Kalendarium der wichtigsten Ereignisse...,* în W. Dlugoborski şi F. Piper

(editori), *Auschwitz 1940-1945...,* voi. V, p. 203; Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* pp. 457-461; Cesarani, *Final Solution...,* pp. 707-711; Rees, *The Holocaust: A New History,* pp. 381- 385; Czech, *Auschwitz Chronicle...,* p. 627.

Czech, *Kalendarium der wichtigsten Ereignisse...,* în W. Dlugoborski şi F. Piper (editori), *Auschwitz 1940-1945...,* voi. V, p. 203.

Cesarani, *Final Solution...*, p. 710.

Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* pp. 460-461.

Acest lucru pare să se fi întâmplat prin luna mai 1944, Gustav menţionându-l imediat după ce îi descrie pe evreii maghiari. Fritz, în amintirile lui, sugerează că s-ar fi petrecut înainte de Crăciunul 1943, dar jurnalul pare să excludă această variantă.

Lista de spitalizări din februarie-martie 1944, pp. 288, 346, ABM. Boala de care suferea Gustav nu este numită în registru (în care nu figurau decât numele, numărul de lagăr, datele şi, după caz, externarea, decesul sau *nach Birkenau* („la Birkenau"), iar el nu menţionează episodul în jurnal, care din octombrie 1943 sare direct la luna mai 1944.

E vorba de aşa-numita „Ziua D", 6 iunie 1944, a debarcării trupelor aliate pe plajele din Normandia, în timp ce grosul trupelor germane le aşteptau în zona Dover-Calais *(n.trad.).*

Konstantin Simonov, citat în Rees, *The Holocaust: A New History,* p. 405. Alte lagăre ale morţii din regiune, precum cele de la Sobibor şi Treblinka, fuseseră

dezafectate în octombrie 1943, în acelaşi timp cu cel de la Malîi Trasţianeţ. Celelalte argumente practice erau că bombardamentele aeriene nu erau suficient de precise şi nu se dovedeau eficiente. Pentru a lovi camerele de gazare de la Auschwitz, de exemplu, ar fi fost nevoie de lansarea unei asemenea cantităţi de obuze peste o suprafaţă atât de mare, încât mii de prizonieri de la Birkenau probabil c-ar fi fost ucişi, fără nici o certitudine că şi camerele de gazare ar fi fost lovite. Bombardarea reţelei de căi ferate care conduceau până în zona lagărelor era, în egală măsură, problematică. Era dificil de lovit căile ferate de la mare înălţime, şi, oriunde se întâmpla ca ele să fie distruse, ca parte a unei campanii strategice, imediat germanii deviau traficul şi începeau să repare şinele, punându-le înapoi în funcţiune, de regulă în cel mult douăzeci-şi-patru de ore. Pentru o trecere în revistă a celor două tipuri de argumente, vezi Martin Gilbert, *Auschwitz and the Allies;* David S. Wyman, *Why Auschwitz Wasn 'tBombed (De ce Auschwitz-ul nu a fost bombardat),* în Y. Gutman şi M. Berenbaum (editori), *Anatomy of the Auschwitz Death Camp,* pp. 569-587; Wachsmann, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps,* pp. 494-496. La întrebarea: De ce nu au făcut Aliaţii nimic pentru a opri Holocaustul?, răspunsul autorului cărţii de faţă este că au făcut: au purtat – şi, în cele din urmă, au câştigat, cu preţul câtorva milioane de vieţi de Aliaţi – un război total împotriva

Germaniei, statul care se făcea vinovat de Holocaust.

Precauţiile care se cereau luate la Auschwitz împotriva raidurilor aeriene fuseseră discutate la o reuniune a comandamentului lagărului din ziua de 9 noiembrie 1943. Printre ele, se număra şi aceea de impunere a unei stingeri generalizate a luminilor, dar se pare că nu s-a luat nici o măsură concretă până spre mijlocul anului 1944 (Robert Jan van Pelt, *The Case for Auschwitz: Evidence from the Irving Trial,* p. 328).

Unii evrei cu vederi mai stricte făceau troc: mâncare n*e-koşer* contra pâine – dacă puteau; şi erau rabini ultra-ortodocşi în lagărul de la Monowitz, care mergeau până acolo, încât refuzau orice mâncare n*e-koşer,* şi care au ajuns rapid să moară de foame (istoriile orale de la Memorialul Wollheim, care se găsesc *online* la adresa: www.wollheim-memorial.de/en/juedische_religion_und_zionistische_aktivitaet_en (accesată pe 4 iulie 2017).

„Chiar şi astăzi, gândul acesta mă chinuie", spunea Fritz după mulţi ani, rememorându-şi propriile acţiuni.

Fritz menţionează această întâlnire în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...* (p. 142), fără să-l identifice cu mai multă precizie pe tânărul respectiv. După toate aparenţele, era deţinutul cu numărul 106.468, care se regăseşte în registrele spitalului de la Auschwitz III – Monowitz, dar nicăieri altundeva în arhivele care s-au păstrat din complexul concentraţionar de la Auschwitz. Numărul carceral respectiv

făcea parte dintr-un lot atribuit pe 6 martie 1943, unor evrei deportaţi din Germania (Czech, *Auschwitz Chronicle...,* p. 347).
Prescurtare de la *Stammlager* („lagăr principal" – *germ.),* care provine, la rândul său, de la denumirea completă *Kriegsgefangenen-Mannschaftsstammlager* („lagăr principal de concentrare pentru prizonieri de război" – *n. trad.).*
Wagner, *IG Auschwitz...,* p. 108.
Fritz îi identifică doar cu numele Jenö şi Laczi. Arhivele care s-au păstrat de la Auschwitz arată că doi fraţi evrei au sosit împreună din Ungaria, cu acelaşi transport, cam în această perioadă: Jenö şi Alexander Berkowitz (numerele de prizonieri A-4005 şi A-4004; registrele spitaliceşti de la Monowitz şi registrul de muncă, ABM).
Fără să explice de ce, Fritz arată că „Pawel" era cunoscut şi sub numele de „Tadek". Acestea par să fi fost nume false. Adevăratele nume ale polonezilor erau Zenon Milaczewski (numărul 10433) şi Jan Tomczyk (numărul 126261), deşi nu e clar cine era Szenek şi cine Pawel; „berlinezul" era, după toate aparenţele, Riwen Zurkowski (numărul carceral necunoscut), născut în Polonia şi care, probabil, trăise la Berlin (Czech, *Auschwitz Chronicle...,* p. 619).
Fritz nu explică de ce nu putea Goslawski să-i dea pachetul direct lui Peller, la apel. Se poate ca muncitorii din construcţii să fi fost supuşi unei observări mai atente, când pătrundeau în incinta fabricii. Data variază şi ea: 4 mai (Gärtner şi Kleinmann,

Doch der Hund will nicht krepieren...) sau 3 mai 1944 (dosarul de prizonier al lui Jan Tomczyk, ABM).

Notificare depusă la biroul comandantului lagărului de la Monowitz, în Czech, *Auschwitz Chronicle...,* p. 634.

Data precisă nu se cunoaşte. Treisprezece polonezi au fost transferaţi la Buchenwald pe 1 iunie 1944 (Czech, *Auschwitz Chronicle...,* p. 638), şi mai multe transporturi de polonezi au plecat între lunile august şi decembrie 1944 (Stein, *Buchenwald Concentration Camp...,* pp. 156, 166; Czech, *Kalendarium der wichtigsten Ereignisse...,* în W. Dlugoborski şi F. Piper (editori), *Auschwitz 1940- 1945...,* vol. V, p. 231).

Data execuţiei nu se cunoaşte cu certitudine. S-ar putea să fi avut loc tocmai în decembrie. Data morţii lui Zenon Milaczewski (adevăratul nume al unuia dintre ei – vezi nota 470, p. 361) este menţionată în registrul deceselor de la spitalul din Monowitz (ABM) ca fiind 16 decembrie 1944.

Fritz afirmă că doi bărbaţi au fost spânzuraţi, dar, după Gustav Herzog, ar fi fost trei (declaraţie din procesele de la Frankfurt, Abt 461, nr. 37638/84/15893, FTD).

Gilbert, *Auschwitz and the Allies,* p. 307. Gilbert afirmă că raidul a început la ora 22.32, dar acest lucru pare foarte puţin probabil, pentru că raidurile bombardierelor americane aveau loc, în mod normal, pe lumină de zi. Czech (în *Auschwitz Chronicle...,* p. 692) plasează raidul undeva pe la „după-amiază spre seară”.

Arie Hassenberg, citat în Gilbert, *Auschwitz and the Allies,* p. 308.
Gilbert, *Auschwitz and the Allies,* p. 308; mărturia lui Siegfried Pinkus, la Tribunalul Militar de la Nürnberg: NI-10820: Documentele de la Nürnberg, citate în Memorialul Wollheim, la adresa: www.wollheim-memorial.de/en/luftangriffe_en (accesată pe 5 iulie 2017).
Levi, *Survival in Auschwitz...,* pp. 137-138.
Czech, *Auschwitz Chronicle...,* p. 722.
Gilbert, *Auschwitz and the Allies,* pp. 315 *sqq.*
Gilbert, *Auschwitz and the Allies,* p. 326.
George Smith Patton Jr. (1885-1945), general cu patru stele al armatei americane, comandantul Armatei a Şaptea, în cazul debarcării Aliaţilor în Sicilia din 1943, apoi al Armatei a Treia americane, după debarcarea din Normandia *(n.trad.).*
Prizonierul cu numărul 68705, lista de sosiri, 19 octombrie 1942, ABM; registrele spitalului de la Monowitz, ABM.
Prizonierul cu numărul 68615, lista de sosiri, 19 octombrie 1942, ABM.
Fritz nu identifică arma drept un *Luger,* dar este aproape cert că tipul acesta de pistol era. în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...* (p. 158), îl descrie ca fiind „un pistol de 0,8 mm", ceea ce este, în mod evident, o eroare. Modelul standard al pistolului *Luger* de uz militar era P.08, ceea ce poate să explice festa pe care i-o joacă memoria lui Fritz.
Unităţile din cadrul Aviaţiei Militare *(Luftwaffe)* au fost dotate cu pistoale *Luger* la mult timp după declanşarea celui de-al Doilea Război Mondial, în timp ce

unităţile de statut superior din armată şi SS trecuseră deja la pistoalele model Walther P.38 (John Walter, *Luger: The Störy of the World's Most Famous Handgun,* cap. 12).

în amintirile sale, Fritz datează greşit acest raid, ca survenind pe 18 noiembrie. în ziua respectivă, nu s-a deslaşurat nici un raid aerian. în total, au fost patru pe tot parcursul anului 1944: 20 august, 13 septembrie şi 18 şi 26 decembrie (Gilbert, *Auschwitz and the Allies,* pp. 307-333).

Cu toate că o mare parte din bombe au căzut pe câmp deschis, şi câteva peste lagărele înconjurătoare, raidul din ziua de 18 decembrie a provocat pagube majore clădirilor fabricii (Gilbert, *Auschwitz and the Allies,* pp. 331-332).

Czech, *Auschwitz Chronicle...,* p. 780.

Czech, *Auschwitz Chronicle...,* pp. 778-779.

Czech, *Auschwitz Chronicle...,* pp. 782-783.

Józef Cyrankiewicz, 17 ianuarie 1945, citat în Czech, *Auschwitz Chronicle...,* p. 783.

Czech, *Auschwitz Chronicle...,* pp. 785, 786-787.

Jurnalul ţinut de Gustav Kleinmann indică unităţi de 100, în timp ce alte dări de seamă precizează că dimensiunea unităţii era de 1.000 (Czech, *Auschwitz Chronicle...,* p. 786), iar amintirile lui Fritz Kleinmann vorbesc despre trei grupuri de circa 3.000, ceea ce implică faptul că organizarea unităţilor era una ierarhizată, de tip militar.

Gustav îl identifică în mod expres pe Moli. Acesta îşi avea baza la Birkenau, şi nu s-a

găsit nici o probă a prezenţei sale la Monowitz în perioada menţionată. Se poate să fi fost vorba de o vizită pasageră, ca să verifice stadiul evacuării. Pe 15 ianuarie 1945, populaţia totală de prizonieri din lagărul Auschwitz III – Monowitz şi din sub- lagărele acestuia se ridica la 33.037 de bărbaţi şi 2.044 de femei (Czech, *Auschwitz Chronicle...*, p. 779)

PARTEA A PATRA

SUPRAVIEŢUIR

E

CAPITOLUL 18
TRENUL MORŢII
>
XN IRRJ

Fritz stătea pe jos, lipit de tatăl său, scuturându-se convulsiv. De jur- împrejur, stăteau amicii lor. Era dis-de-dimineaţă şi un frig de neconceput. Nu aveau adăpost, nu aveau de mâncare, nu aveau foc – doar unii pe alţii.

Erau aproape morţi din cauza epuizării şi a degeraturilor. Unii precis că nu se mai ridicau în picioare, când se sfârşea popasul de odihnă.

Primii câţiva kilometri, după ce plecaseră de la Monowitz, Gustav şi Fritz, şi alţi deţinuţi a căror stare de sănătate era bună în limite rezonabile, îi ajutaseră pe camarazii mai slabi să meargă. Oricine rămânea în urmă era bătut de SS-işti cu paturile armelor şi mânaţi brutal înainte. Dacă vreunul cădea, în mijlocul turmei, cei care mărşăluiau în urma lui, fiind numai pe jumătate conştienţi, îl călcau în picioare. Fritz şi ceilalţi făceau ce puteau, dar camaraderia nu se putea întinde chiar la infinit. Abia trecuseră de Oswişcim, şi i-au părăsit puterile şi pe ei, aşa încât a trebuit să-i lase pe cei mai slabi să se deplaseze cât şi cum puteau. Şi-au strâns vestoanele mai tare pe corpuri şi s-au făcut că nu auzeau

împuşcăturile sporadice din ariergarda coloanei, pe măsură ce rămaşii în urmă erau lichidaţi.

Pentru Gustav şi Fritz, era ca o reluare a marşului forţat pe care-l făcuseră cu atât de mulţi ani în urmă, pe „Drumul Sângelui”, îndreptându-se către Buchenwald. Numai că marşul de-acum era infinit, era inimaginabil mai rău. Ţineau aproape, tată şi fiu, pentru protecţie; îşi ţineau capetele plecate şi aveau grijă să pună un picior înaintea celuilalt pe zăpada tasată şi pe gheaţă, cu membrele şi spiritul amorţite, oră după oră prin bezna în care se învârtejeau fulgii albi. în apropierea lui Fritz, mărşăluia un *Blockfuhrer*, cu pistolul în mână; Fritz îi simţea groaza faţă de ruşii care-i urmăreau, la fel cum simţea furia care mocnea în el.

După socoteala lui Gustav, se târâseră patruzeci de kilometri, până când ajunseseră la

periferia unui oraş, în lumina zorilor. Coloana s-a văzut direcţionată înspre o cărămidărie părăsită, ca să părăsească şi ea drumul. Gărzile SS-iste aveau nevoie de odihnă, aproape la fel de mult ca deţinuţii pe care-i păzeau. Găsindu-şi ce adăpost puteau printre stivele de cărămizi, deţinuţii s-au aşezat lipiţi unii de alţii, ca să se mai încălzească. Fritz şi tatăl său au rămas trezi, în ciuda epuizării care-i consuma, presupunând că oricine adormea nu s-ar mai fi trezit niciodată. Discutând cu câţiva camarazi care se aflaseră în diverse puncte ale coloanei, au aflat că mai mulţi polonezi evadaseră – inclusiv trei dintre prietenii lui Fritz.

- Ar trebui să facem şi noi la fel, i-a spus Gustav fiului său. Ar trebui s-o luăm la fugă. Eu vorbesc polona – probabil că nu ne-ar fi greu să ne orientăm. Am putea să-i găsim pe partizani,

sau măcar să ne îndreptăm spre casă.

Cu toate pregătirile pe care le făcuse, cu toată determinarea lui de a opune rezistenţă, lui Fritz i-a stat inima în loc numai la gândul evadării. Avea o problemă – numai una, dar mare: nu vorbea nici o boabă de polonă. Dacă se despărţeau cumva, el, unul, era terminat.

- Ar trebui s-aşteptăm pân-ajungem pe pământ german, tată, i-a spus lui Gustav. Atunci, o să vorbim limba şi unul, şi celălalt.

- E drum lung până-n Germania, băiete, i-a spus Gustav, scuturându-şi capul şi uitându-se la camarazii epuizaţi, care-i înconjurau din toate părţile. Cine ştie dac-o s-ajungem vreodată în Germania? Chiar presupunând că SS- iştii vor să ne vadă supravieţuind până acolo.

Discuţia le-a fost întreruptă de ordinul de a porni iar la drum. Când s-au ridicat, cum-

necum, în picioare, câţiva dintre cei care adormiseră au rămas în poziţia în care-i prinsese somnul. Hipotermia pusese stăpânire pe ei, şi corpurile începuseră deja să le îngheţe. Alţii mai erau încă în viaţă, dar prea slăbiţi, ca să se mai ridice în picioare; SS-iştii au trecut printre ei, dându-le şuturi şi împungându-i cu ţevile armelor, împuşcându-l pe oricare nu se lăsa trezit din letargie.—

Coloana s-a urnit mai departe. în siajul ei, se întindea o dâră de coşmar, de zăpadă călcată în picioare şi cadavre împrăştiate, care ducea până hăt- departe, tocmai la Auschwitz, unde încă se mai desfăşură procesul de evacuare. Evreii mult prea slăbiţi pentru a mai fi evacuaţi fuseseră puşi să ardă stivele de cadavre din jurul camerelor de gazare. Crematoriile au fost dinamitate, iar funcţionarii SS-işti ardeau registrele. Unii au jefuit depozitele din „Canada”, unde

munţii de prăzi, deveniţi în masă dovezi incriminatorii, erau, de asemenea, incendiaţi. Până la urmă, simpla povară a crimelor comise acolo avea să sfideze toate eforturile de a scăpa de dovezile lor.

în acea seară, coloana s-a apropiat de oraşul Gleiwitz—, unde se aflau câteva sub-lagăre ale sistemului concentraţionar Auschwitz. Cei sosiţi de la Monowitz au fost mânaţi într-o incintă abandonată, care fusese construită să primească doar o mie de prizonieri. Deţinuţii de acolo fuseseră evacuaţi în ajun. — Celor de la Monowitz nu li s-a dat nimic să mănânce, dar tot s-au bucurat că aveau parte măcar de un adăpost sub care puteau să doarmă.

Două zile şi două nopţi au rămas la Gleiwitz, câtă vreme cei de la SS organizau etapa următoare a călătoriei. Spre deosebire de majoritatea bieţilor nefericiţi, care părăseau zona lagărelor Auschwitz,

aceştia, de la Monowitz, aveau să meargă mai departe cu trenul.

Smulşi din colibele în care se aciuaseră, au fost mânaţi ca vitele înspre curtea de încărcare a mărfurilor din oraş, unde-i aşteptau mijloacele de transport. în locul obişnuitelor vagoane de marfa închise, cele patru garnituri lungi de tren de acum erau constituite din vagoane deschise, fără acoperiş, de regulă utilizate pentru căratul cărbunelui şi a pietrişului. Li s-au distribuit raţiile – o jumătate de pâine pentru fiecare şi o bucată de cârnat –, după care, a început acţiunea de îmbarcare. Gustav şi Fritz s-au căţărat într- un vagon, alături de alţi peste o sută treizeci de inşi, în sensul strict al termenului, urcându-se peste obloanele de pe laturi şi dându-şi drumul cu câte o bufnitură pe podeaua de fier a vagonului, fiecare auzindu-se tot mai înfundat, cu fiecare

pereche de tălpi care se ciocneau de ea, până când a trebuit ca ultimii să se înghesuie cum puteau printre toţi ceilalţi.

Fiecare al doilea vagon avea câte o gheretă – ca o cutie înălţată deasupra nivelului vagoanelor. în fiecare asemenea gheretă, se afla postată câte o santinelă, un SS-ist înarmat fie cu puşcă, fie cu pistol-mitralieră. „Oricine scoate capul deasupra obloanelor laterale, va fi împuşcat”, îi avertizase pe toţi *Blockfuhrer*-ul însărcinat cu supravegherea îmbarcării.

Trenul a început să vibreze. Aburul şi fumul scoase de locomotivă s-au transformat într-o ceaţă densă, în aerul îngheţat. în sfârşit, cu tot vacarmul de *clang!* şi *bang!* scoase de sistemele de cuplare, cu tot scârţâitul de roţi ale vagoanelor, trenul s-a urnit din loc, târându-şi, odată cu el, şi povara de patru mii de suflete.

— De ce lua mai multă viteză, de aceea vântul – care se făcea simţit, ca şi cum ar fi fost douăzeci de grade sub zero – mugea mai tare pe deasupra vagoanelor deschise.

XNX

Holocaustul a fost o mare crimă, alcătuită din călătorii de-a lungul şi de-a latul Europei, în acompaniamentul unei piese fără muzică, a unor maşinării care protestau din toate fiarele lor. Pe şine, scârţâiau roţile, iar cuplajele gemeau şi zvâcneau: şuieratul-scrâşnitul-troncănitul-zdroncănitul acelor lăzi pe roţi de oţel, care se ciocneau de şinele de oţel – toate la un loc dădeau o muzică de coşmar, care părea să nu se mai sfârşească odată.

Lui Gustav, trupul i se smucea dintr-o parte într-alta, în ritmul mişcării trenului. Stătea cu genunchii strânşi la piept, avându-l pe Fritz lipit de el, adunându-se cât putea de

bine, ca să reziste gerului cumplit.

După ce părăsise oraşul Gleiwitz, trenul în care se aflau ei doi se despărţise de celelalte trei garnituri, luând-o spre sud, în timp ce ele o luau spre vest. A doua zi dimineaţă, s-a oprit să mai încarce alte sute de prizonieri evacuaţi din sub-lagărul de la Charlottenburg[m] – asta, înainte să treacă frontiera în Cehoslovacia. Cu tot avertismentul *Blockfuhrer*-ului, Gustav mai trăgea cu ochiul peste oblon din când în când, estimând cât anume înaintaseră, notându-şi oraşele prin care treceau. Nu se oprea deloc, trenul, doar că mergea înfiorător de încet, aşa că i-au trebuit două nopţi de ger năprasnic şi o zi, ca să traverseze Cehoslovacia.

Li se spusese că erau duşi în lagărul de concentrare de la Mauthausen. Gândul acesta era deopotrivă incitant şi terifiant pentru austrieci: lagărul de la

Mauthausen avea o sinistră reputaţie în privinţa violenţei. Dar era în Austria, în minunata zonă rurală de deal de lângă Linz. *Austria!* în curând, Gustav şi Fritz aveau să se afle iar pe pământul căminului lor, pentru prima oară după mai bine de cinci ani.

Iar acolo, cu siguranţă că aveau să şi moară. La Mauthausen, n-ar fi avut nimic din sistemul de sprijin, pe care şi-l construiseră singuri la Auschwitz, plus c-ar fi fost supuşi unui regim şi mai brutal, în privinţa detenţiei.

Asta, desigur, presupunând că ajungeau atât de departe. Chiar în timp ce Gustav întorcea pe toate părţile, în minte, asemenea gânduri, s-a iscat o rumoare printre colegii lui de prizonierat. Mai murise unul. Slăbiciunea, boala şi hipotermia îi răreau încet, dar sigur Un prieten al celui mort a despuiat cadavrul de veston şi pantaloni şi s-a îmbrăcat cu ele peste ale

lui, încercând cu disperare să se apere de ger. Corpul a fost mutat într-un colţ al vagonului şi stivuit peste celelalte cadavre, toate rămase numai în chiloţi şi îngheţate-bocnă. în acelaşi colţ, se afla şi latrina, care tot abominabil mirosea, chiar şi în frigul acela cumplit.

Atâtea morţi creau, măcar, mai mult loc pentru ceilalţi. Gustav s-a uitat în jur, la feţele supte, la cearcănele adânci de sub ochi, la pometii obrajilor ieşiţi în afară ca nişte creste, din cauza înfometării. Unii reuşiseră, cum- necum, să-şi drămuiască raţiile, aşa încât aveau nişte ultime firimituri de ronţăit, pe măsură ce trecea şi cea de-a patra zi a călătoriei. Lui Gustav şi lui Fritz, nu le mai rămăsese nimic. Gustav simţea deja că-l părăseau puterile de tot; era ca un reflux lent, dar inexorabil, care-i sleia voinţa puţin câte puţin. Un singur gând îi mai umbla prin minte acum – să evadeze.

- O să trebuiască s-o luăm din loc, şi-anume curând, i-a spus el, calm, lui Fritz. Altminteri, o să fie prea târziu.

Dacă reuşeau să se strecoare pe deasupra oblonului lateral, pe timpul nopţii, poate că n-ar fi fost remarcaţi de gărzi. Nu mai aveau mult şi ajungeau în Austria, unde limba n-ar mai fi fost o problemă. Puteau să se îndrepte spre Viena, cu deghizătile pe care le aveau, şi să-şi găsească o ascunzătoare.

- Or să ne-ajute Olly sau Lintschi, a mai zis Gustav.

- Bine, tată, a zis Fritz.

în acea noapte, au testat vigilenţa gărzilor. Cu ajutorul câtorva camarazi, au săltat un cadavru din stivă, l-au ridicat până peste marginea oblonului lateral şi i-au dat brânci în afară. în timp ce mortul se pierdea în beznă, au aşteptat să audă vreun urlet din ghereta santinelei şi, poate, o rafală de pistol-mitralieră... dar nu s-a

întâmplat nimic. Deci, avea să le fie uşor. Tot ce le rămânea de făcut era să aştepte, până treceau în Austria.

De dimineaţă, trenul a ajuns la Lundenburg—, un oraş situat la doar câţiva kilometri de graniţa cu Austria, unde, spre marea lor frustrare, s-a oprit. Orele s-au scurs una după alta, fără să se mai întâmple nimic. O privire aruncată pe furiş peste peretele vagonului le-a dezvăluit că trenul întreg era înconjurat de SS-işti. Aproape de amurg, s-a pus iar în mişcare, şi peisajul rural ceh a devenit austriac. Era momentul, pentru ei, să acţioneze. Cu fiecare kilometru de drum pe care-l parcurgeau, situaţia din vagon se deteriora şi mai tare, făcându-i să se cufunde în sălbăticie. Unii camarazi de-ai lor de până atunci ajunseseră la nivelul la care şi-ar fi sugrumat un prieten pentru o singură îmbucătură de pâine. Din cauza frigului, a foametei şi a morţilor,

stiva de cadavre din colţul vagonului se înălţa într-un ritm de opt până la zece pe zi.
Fritz l-a înghiontit pe tatăl său.
- Tată! Scoală-te!, i-a spus. E momentul să mergem.
Gustav a deschis ochii şi a încercat să se ridice. N-a putut – muşchii lui degeraţi erau mult prea slăbiţi. S-a uitat la chipul dornic de ducă al lui Fritz şi i-a spus:
- Nu pot să merg.
- Trebuie să poţi, tată. Va trebui să plecăm câtă vreme se mai poate.
Dar nimic din ce i-ar fi spus Fritz nu l-ar mai fi putut ajuta pe el să se ridice.
- Du-te singur, a zis Gustav, lipsit de vlagă. Lasă-mă pe mine şi du-te.
Pe Fritz, îl oripila simpla idee c-ar fi putut face aşa ceva. *Dacă vrei să trăieşti mai departe* – îi spusese Robert Siewert, într-o zi când mai erau încă la Buchenwald –, *trebuie să uiţi de pe-acum că ai un tată.* îi fusese

cu neputinţă şi atunci, îi era cu neputinţă şi acum.

- Trebuie să pleci, a insistat Gustav. Eu nu pot – sunt bătrân, m-au lăsat puterile. Du-te acum – *te rog!*

- Nu, tată, nu mă duc nicăieri – şi s-a lăsat iar la podeaua vagonului, Fritz, cuprinzându-l pe tatăl său cu amândouă braţele.

Când s-a luminat de ziuă, s-au trezit că ajunseseră în zona rurală de lângă Viena, pe care o cunoşteau bine, chiar îngropată sub zăpadă cum era. Trenul pufnea pe coş aburi, pe malul stâng al Dunării, iar ziua, înainte de prânz, a pătruns în suburbiile nordice ale capitalei şi a trecut fluviul în Leopoldstadt. Abia dacă au îndrăznit să arunce o privire din vagon, în timp ce casa lor trecea pe lângă ei, atât de aproape, că li se frângeau inimile. Trenul s-a strecurat pe la capătul vestic al parcului Prater, după care a traversat

Canalul Dunării în huruit de roţi, a trecut şi prin suburbiile vestice şi a ieşit înapoi în spaţiul deschis din preajma capitalei. Imediat după prânz, a trecut prin oraşul Sankt Polten, iar după-amiază, a intrat în Amstetten, unde s-a şi oprit. Mai aveau de parcurs doar patruzeci- şi-ceva de kilometri până la Mauthausen.

La căderea întunericului, periplul s-a reluat. Gustav iar s-a rugat de Fritz să evadeze:

- Trebuie neapărat, până nu-i prea târziu. Te rog, du-te, Fritzl. *Te rog.*

Fritz a cedat. Durerea provocată de un asemenea gest nu l-ar fi părăsit niciodată. „După cinci ani de-mpărţit destinul, s-ajung să mă despart de bunăvoie de tatăl meu”, avea să-şi amintească, neconsolat.

Trenul atinsese viteza maximă la care putea rula. Fritz s-a ridicat şi s-a dezbrăcat de uniforma vărgată şi îndelung-detestată, cu emblema

Judenstern şi cu numărul de lagăr de pe ea. Şi-a zvârlit boneta de pe cap. L- a mai îmbrăţişat o dată pe tatăl său, l-a sărutat, după care, cu ajutorul unui camarad, s-a urcat pe oblonul de pe o latură a vagonului.

Forţa oarbă a vântului cu multe grade sub zero i-a străpuns trupul ca o pădure de suliţe. Trenul se scutura tot şi scotea un zgomot ca de tunet. Fritz s-a uitat cu teamă spre ghereta SS-istului în serviciu de santinelă. Luna era mai luminoasă, decât fusese când puseseră ei la încercare vigilenţa gărzilor: trecuseră două zile de la faza de plenitudine, şi o lucire fantomatică ilumina peisajul acoperit de zăpadă şi copacii care păreau să gonească înapoi.

—

Gustav a simţit o ultimă strângere de mână, după care, Fritz a sărit cât de sus în aer a putut. într-o clipă, dus a fost.

Rămas de unul singur pe podeaua vagonului, la lumina lunii aproape pline, Gustav şi-a notat în jurnal: „Domnul Dumnezeu să-l aibă în pază pe fiul meu. N-am putut să plec şi eu. Sunt prea slăbit. Nu s-a tras după el. Sper ca băiatul meu să reuşească să scape şi să-şi găsească refugiu lângă cei dragi nouă.”

Trenul s-a grăbit parcă şi mai tare să înainteze, duduind şi troncănindu-şi toate încheieturile, ca şi cum locomotiva însăşi ar fi dorit cu disperare ca nenorocita de călătorie să se încheie odată. A trecut prin Linz pe întuneric, a traversat Dunărea şi a cotit-o spre est, în direcţia micului oraş Mauthausen.

Fritz s-a rostogolit prin aer, pierzându-şi, pentru o clipă fugară, tot ce însemna simţ al spaţiului şi direcţiei. S-a izbit brutal de pământ, şi parcă toate oasele i s-au făcut una cu el, şi orice suflare l-a părăsit într-o

clipă. S-a dat de-a dura iar şi iar, prin zăpada groasă, şi, când s-a oprit, roţile trenului încă îi mai zdroncăneau pe dinaintea feţei, dar el n-a îndrăznit să-şi mişte nici măcar pleoapele.

Ultimul vagon a trecut pe lângă el şi s-a făcut nevăzut în depărtare, lăsându-l singur în liniştea de sub uriaşa boltă spuzită cu stele. S-a uitat în jur. Aterizase pe un nămete gros de zăpadă, care-i atenuase căderea. Deşi avea dureri în tot corpul, nu-şi rupsese nimic. S-a scuturat de zăpadă şi a pornit-o în lungul căii ferate, înapoi către Amstetten.—

în apropierea oraşului, pe Fritz l-a părăsit curajul. Nu era pregătit să facă faţă intrării într-un oraş, nici măcar seara târziu. Dându-şi drumul să alunece pe taluz în jos, a luat-o peste un câmp deschis. îi venea greu să meargă, având zăpada până la şolduri, dar tot a ajuns, până la urmă, la o străduţă îngustă, lăturalnică, de la

marginea oraşului cu pricina. Era pustie. Cu mare precauţie, s-a îndreptat spre unul dintre capetele ei.

A reuşit să ocolească pe la nordul orăşelului, fără să dea nas în nas cu nimeni, şi a ajuns, curând, pe un drum de ţară, care şerpuia înspre est, paralel cu linia de cale ferată. A trecut prin câteva sate şi cătune, mergând, încetul cu încetul, în direcţia din care venise cu trenul, înspre Sankt Polten. Era greu de mers pe drumurile alunecoase, şi-l cam lăsau puterile.

După câteva ore bune, a dat peste orăşelul Blindenmarkt, unde acel drum de ţară întâlnea calea ferată. Pe acolo trecuse şi trenul cu deţinuţi, cu o zi înainte. Era o gară mică, dar în care opreau trenurile dintre Linz şi Viena. Fritz era obosit şi avea în buzunar nişte mărci de-ale *Reich*-ului – mica lui sumă de bani pentru cazuri de urgenţă, pe care-i şterpelise de

la Monowitz. Oare să fi riscat acei bani?

Dintr-o pornire de moment, a cotit-o de pe drumul principal şi s-a îndreptat spre gară. Tot întuneric era, dar a găsit un vagon de vite, care stătea gol pe şine, dintr-un motiv oarecare, şi s-a urcat în el. La ce frig era, n-ar fi putut să doarmă, dar putea, măcar, să se adăpostească de vânt.

Mai aproape de zori, în clădirea gării s-au aprins luminile. Fritz a mai stat şi aşteptat câteva minute, apoi şi-a făcut curaj, atâta cât mai avea, şi a coborât din vagon.

Era linişte înăuntru, şi doar un vânzător de bilete în spatele ghişeului. Fritz a ezitat – nu mai ştia sigur care era procedura corectă, în ziua de azi. Oare i s-ar fi cerut să se legitimeze? S-a apropiat de ghişeul de bilete şi, cât de firesc s-a priceput el, a cerut un bilet până la Viena. Impiegatul, nefiind obişnuit ca oamenii să călătorească aşa

devreme, s-a uitat la el oarecum surprins – şi bănuitor, i s-a părut lui Fritz. Dar i-a luat banii, fără să scoată o vorbă, şi i-a întins biletul.

Fritz s-a dus în sala de aşteptare, pustie şi ea, şi s-a aşezat pe o bancă. După câteva minute, acelaşi impiegat a venit să aprindă soba. Fritz s-a mutat mai aproape de ea – nu mai simţise nici un fel de căldură, de când plecase de la Monowitz. Până în măduva oaselor îi pătrunsese frigul, iar acum, senzaţia de viaţă şi căldură, care i se scurgea prin corp, era şi divină, şi chinuitoare, pentru că nervii amorţiţi i se trezeau, parcă înţepaţi de mii de ace, iar suferinţele provocate pe drumul până acolo, abia acum le simţea pe de-a întregul.

Năucit de oboseală, nu avea habar cât stătuse pe banca de lângă sobă, când trenul de Viena, până la urmă, a oprit, în vârtejuri de aburi şi fum, dincolo de fereastra sălii de

aşteptare. Fritz a ieşit pe peron – era tot singura persoană din toată gara – şi s-a urcat într-unui dintre vagoanele de clasa a treia.

După ce a închis uşa vagonului în urma lui, s-a întors şi a văzut cu groază că era plin de soldaţi germani. Nici un singur civil – doar o mulţime de uniforme cenuşii de campanie, de *Wehrmacht.* Norocul lui, că erau mult prea ocupaţi, soldaţii, să discute, să fumeze, să joace cărţi şi să moţăie, ca să-l mai observe şi pe el. Era prea târziu, de-acum, să mai coboare, asa că şi-a găsit un loc şi a stat jos.

Când s-a pus trenul în mişcare, Fritz a tras cu ochiul, pe furiş, împrejurul său. Se simţea ca un străin în propria-i ţară natală, pentru că nu avea idee de ce legi sau protocoale funcţionau şi prea puţin ştia cum trebuia să se poarte un civil obişnuit. Soldaţii nici măcar o privire nu i-au aruncat.

Ascultându-i ce şi cum vorbeau, a înţeles că se întorceau de pe front în permisii.

După vreo două ceasuri şi alte câteva opriri – unde nu s-a mai urcat nimeni altcineva –, trenul a ajuns la Sankt Polten, unde a oprit iar. Doi militari germani şi-au făcut intrarea, purtând la gât, amândoi, triunghiurile de oţel distinctive ale *Feldgendarmerie*-i, poliţia militară din cadrul armatei.

Au luat la pas culoarul, cerând să vadă permisele de călătorie. Soldaţii care stăteau lângă Fritz şi-au scos documentele de identitate şi permisele de drum, din buzunarele de la piept. Fritz şi-a scos biletul, adică tot ce avea la el ca document. Soldaţii şi-au adunat documentele toate la un loc, după care, i le-au înmânat cu teancul celui mai apropiat dintre cei doi poliţişti militari; Fritz a profitat de ocazie, ca să-şi vâre şi el biletul în acel teanc.

Poliţistul s-a uitat pe rând la fiecare dintre soldaţi şi le-a înapoiat documentele. Pe urmă, şi-a îndreptat atenţia către singurul bilet de tren – şi s-a încruntat. S-a uitat şi la Fritz şi i-a făcut un gest cu mâna, de nerăbdare, zicând:

- Actele la control, vă rog.

Cu inima bătându-i nebuneşte în piept, Fritz s-a prefăcut că şi le căuta prin buzunare, apoi a zis:

- Le-am pierdut – şi a ridicat din umeri a neputinţă.

Poliţistul militar s-a încruntat şi mai tare.

- Foarte bine, a zis. Atunci, veniţi cu noi.

Fritz a simţit că-i fugea inima din piept, nu altceva, dar ştia foarte bine că nu era cazul să se certe. S-a ridicat şi i-a urmat pe *Feldgendarm*-i, care au coborât din tren.

- Vă rog frumos, am nevoie neapărat s-ajung la Viena, le-a spus, în timp ce ei îl duceau deja de acolo.

- Nu vă putem permite să mergeţi mai departe, până nu vă stabilim identitatea.

L-au scos din gară şi l-au dus până la un avanpost apropiat al celor de la *Wehrmacht.* Un sergent l-a luat în primire şi i-a pus întrebări cu fermitate, nu şi cu agresivitate.

- De ce v-aţi urcat în acel tren anume?
- Trebuie s-ajung la Viena, i-a spus Fritz.
- Dar de ce cu *acel* tren anume? Precis eraţi la curent cu faptul că era vorba de un transport special de pe linia frontului. Ar fi urmat un tren obişnuit, nu după mult timp.
- Am… n-am ştiut.
- Un tânăr aşa, ca dumneavoastră, în haine civile şi fără documente, să se urce la bordul unui transport de trupe. Nu-i normal aşa ceva, nu credeţi? Cum te numeşti, băiete?
- Kleinmann. Fritz Kleinmann – ce rost ar mai fi avut să mintă?

Plus că era un nume german perfect acceptabil, nicidecum unic.

- De ce nu ai acte?
- Probabil că le-am pierdut.
- Adresa de domiciliu?

Inspiraţia de moment l-a făcut pe Fritz să-i dea sergentului o adresă fictivă, dintr-un oraş de lângă Weimar. Germanul şi-a notat-o.

- Stai aici, a zis apoi, şi a ieşit din cameră.

A lipsit ceva timp şi a reapărut, însoţit de un superior.

- Am verificat adresa pe care ne-ai dat-o, a zis. Şi nu există. Ia spune, unde locuieşti cu adevărat?
- îmi pare rău, a zis Fritz. Memoria-mi joacă feste, uneori – şi le-a dat o altă adresă.

Au ieşit amândoi, şi iar au descoperit că adresa era falsă. De-acum, Fritz căuta cu disperare să câştige timp. *Feldgendarm*-ii au acceptat să repete şarada încă o dată şi să demaşte şi a treia variantă de

adresă ca fiind falsă, până şi-au pierdut răbdarea şi au chemat două gărzi.

- Duceţi-l pe *Herr* Kleinmann, aici de faţă, la cazarmă, le-a ordonat sergentul celor doi soldaţi. în secţiunea de siguranţă.

A fost urcat într-un vehicul şi condus, pe străzile oraşului, până la un complex de barăci militare, nu foarte mare, unde a fost băgat într-o clădire cu aspect de temniţă, care avea un birou şi mai multe celule.

Un ofiţer s-a uitat peste nota informativă trimisă de cei de la *Feldgendarmerie* şi i-a cerut lui Fritz să se identifice aşa cum se cuvenea.

- Dacă mă minţi, i-a spus, te bag la arest.

Ce altceva să fi făcut? I-a dat şi acestuia o adresă imaginară – a patra –, pe care i-au verificat-o, după care, l-au plasat în mod oficial în arest. Ofiţerul era calm şi liniştit, nu a răcnit, nu s-a înfuriat şi nu a proferat

ameninţări cu tortura; le-a dat ordin oamenilor lui, pur şi simplu, să-l închidă într-o celulă pe *Herr* Kleinmann.

- Poate că-ţi revine în minte adevărul, cât stai acolo, i-a spus lui Fritz, pe un ton rău-prevestitor.

Era mare, celula, şi înăuntru erau deja trei prizonieri – cu toţii, soldaţi –, care aşteptau acolo să fie deferiţi curţii marţiale, pentru nişte infracţiuni mărunte. L-au privit curioşi pe Fritz, care s-a lansat într-o discuţie deslânată cu ei, spunându-le, pur şi simplu, că era un civil obişnuit, care-şi pierduse actele de identitate şi aştepta să fie verificat.

Era plăcut de cald în celulă. Fiecare îşi avea propriul pat, şi toţi laolaltă aveau în centru o masă cu scaune, plus o chiuvetă şi o toaletă, într-un colţ. Fritz nu mai avusese parte, în ultimii ani, de condiţii de cazare atât de confortabile. Când le-a mai fost adusă şi masa de seară – o

ordonanţă a venit cu prima cină caldă pe care Fritz o mai primise de aproape o săptămână şi prima lui masă completă de nici nu mai ştia când –, a trebuit să se forţeze şi să mănânce cu înghiţituri de om normal, nu să înfulece ca un câine hămesit.

După masa de seară, când şi-a dat pătura la o parte de pe pat – nu prici –, nu i-a venit să-şi creadă ochilor: sub ea, erau cearşafuri! Auzi, *cearşafuri!* Ce fel de celulă mai era şi asta? întinzându-şi trupul epuizat din toate punctele de vedere pe pat, i s-a părut ceva de-a dreptul divin, aşa încât a dormit zdravăn şi fericit, cât a fost noaptea de lungă.

A doua zi dimineaţă, a fost şi mai bine, dacă aşa ceva era cu putinţă. Ordonanţa le-a adus micul-dejun şi, cu toate că era unul simplu, i-a făcut lui Fritz să i se învârtă capul. Primiseră cafea fierbinte – *adevărată!* –, pâine, margarină, cârnat – şi-

anume mult din fiecare. în timp ce colegii lui de celulă discutau plictisiţi, el, Fritz, îşi ţinea capul plecat şi se concentra pe un singur lucru – să-şi umple burta.

în cele din urmă, iar a fost adus înaintea ofiţerului din ajun, care a cerut să afle cine era el cu adevărat. Pe măsură ce interogatoriul avansa, Fritz a început să realizeze că ofiţerul pleca de la premisa că el dezertase din armată. Era şi foarte logic. Vârsta lui, felul cum arăta şi accentul erau, toate, în concordanţă cu această variantă de lucru, la fel şi circumstanţele în care fusese reţinut. Crezând că-şi prinsese noul prizonier cu o minciună măruntă, ofiţerului nu i-a trecut prin minte să caute una uriaşă – că tânărul acela cu trăsături cizelate, cu haine civile şi accent vienez, ar fi putut fi, de fapt, un evreu care fugea de SS.

Fritz a refuzat să mai răspundă la întrebări şi a fost băgat înapoi în celulă. Se simţea

mulţumit să se afle acolo: în siguranţă, la căldură şi bine hrănit. Prânzul a constat într-o tocană simplă, dar foarte bună, şi o bucată de pâine. Da, era suficient şi asta, ca să fie mulţumit.

Şi totuşi, în ciuda condiţiilor de lux, acea parte a minţii lui Fritz, care-l ajutase, prin atâtea lagăre, să rămână în viaţă era pe deplin conştientă de pericolul în care se complăcea. Mai devreme sau mai târziu, acel ofiţer avea să afle adevărul. Pe măsură ce ziua se scurgea, Fritz îşi scormonea în minte, doar-doar găsea vreo soluţie. După cină, în seara care a urmat, câtă vreme colegii de celulă erau atenţi la ce discutau, el a şterpelit un baton de săpun de bărbierit de la unul dintre ei, şi l-a mâncat. Până a doua zi dimineaţă, ajunsese într-un hal de nedescris: avea temperatură, o diaree cumplită, şi năduşea. Colegii de celulă i-

au chemat pe gardieni, şi Fritz a fost dus de acolo.—

A fost dus la un spital militar. în timpul examinării – care nu a descoperit nimic mai grav, decât nişte crampe stomacale şi febră –, a fost suficient de grijuliu, încât să-şi menţină tot timpul ascuns tatuajul de prizonier de la Auschwitz.

Acolo, era încă şi mai bine decât în arest: cearşafuri albe apretate, infirmiere – da, femei – care-i aduceau medicamentele şi ceaiul. După o vreme, a fost în stare să mănânce, cu toate că diareea nu-l părăsise cu totul. Un preţ mic de plătit, pentru amânarea unui interogatoriu serios. Un doctor, care l-a vizitat în a treia zi de spitalizare, i-a şoptit că era o santinelă în faţa uşii, înarmată cu un pistol-mitralieră, aşa c-ar fi făcut bine să nici nu se gândească măcar să evadeze.

Până la urmă, febra i-a trecut şi diareea l-a lăsat în

pace. A fost întors imediat în arest şi prezentat iar ofiţerului de mai înainte, a cărui răbdare se subţiase vizibil.

- E cazul să-nchidem odată acest dosar, i-a spus acela. Dacă nu-mi spui adevărul, te dau pe mâna celor de la Gestapo.

Se aşteptase, după toate aparenţele, ca o asemenea cumplită ameninţare, să-i înfrângă prizonierului încăpăţânarea, dar Fritz nu i-a spus nimic. Frustrat peste măsură, ofiţerul a ordonat să fie dus înapoi în celulă şi i-a promis:

- încă două zile, atât îţi mai dau, după care, am terminat-o cu tine!

Următoarele două zile au însemnat un confort splendid. Pe urmă, însă,
Fritz a fost iar adus în camera de interogatoriu.

- Bănuiesc, de-acum, cine eşti, i-a spus ofiţerul, reuşind să-l facă pe Fritz să intre la idee. Nu eşti deloc dezertor,

cum am crezut la început. Cred acum că eşti un agent inamic, trimis în misiune de britanici. Ai fost paraşutat, ca să te implici în operaţiuni sub acoperire – după care, această judecată surprinzătoare odată formulată, ofiţerul a încheiat simplu: Vei fi tratat ca spion.

Fritz a rămas uluit; asta era chiar mai rău, decât să fi fost identificat ca unul care evadase dintr-un lagăr de concentrare. A negat acuzaţia cât s-a priceput de bine, dar ofiţerul a refuzat să-l mai asculte. în mintea lui, numai un agent al duşmanului s-ar fi furişat aşa cum se infiltrase Fritz, amestecându-se cu trupele germane. Şi numai un spion bine antrenat ar fi fost capabil să reziste atât de mult timp la un interogatoriu. Nici un dezertor n-ar fi fost în stare de aşa ceva.

Cu toată negarea lui, Fritz a fost dus cu forţa înapoi în celulă. Dintr-odată, nu i s-a mai părut atât de primitoare.

Trebuia să fi mărturisit, oare? Nu – le- ar fi fost dat înapoi celor de la SS, care l-ar fi executat. Dar acelaşi lucru îl aştepta, dacă era considerat spion. Pe de altă parte, chiar dacă mărturisea, cine l-ar mai fi crezut acum? Ofiţerul îşi clădise o asemenea convingere, în privinţa lui, că era vreun emigrat austro-german şi atât de impresionat părea de propria lui abilitate în a fi descoperit un spion britanic, încât şi la eventuala vedere a tatuajului, tot ar fi crezut că era, şi acela, o parte a deghizării savante a lui Fritz.

A doua zi, Fritz a fost iar adus în faţa ofiţerului. Trei soldaţi înarmaţi erau prezenţi.

- M-am săturat de tăcerile tale, i-a spus neamţul, şi mă spăl pe mâini de tot cazul tău. Te trimit la Mauthausen. Să se descurce ăia de la SS cu tine

.Capitolul 19 La Mauthausen

Fritz a simţit ciupitura oţelului în jurul încheieturilor, când i-au fost puse cătuşele.

- Dacă-ncerci cumva să te faci scăpat, i-a spus ofiţerul, vei fi împuşcat pe loc.

Escorta lui de trei militari – un subofiţer şi doi soldaţi – l-a dus direct la gară, unde cu toţii au luat un tren care se îndrepta spre Linz. Pentru a treia oară, parcurgea o rută devenită familiară: Sankt Polten – Blindenmarkt – Amstetten, trecând, la un moment dat, şi prin punctul în care sărise din trenul în mişcare, dar pe care acum, ziua în amiaza mare şi cu zăpada topindu-se, nu l-ar mai fi putut identifica. Şi cât de viu îi rămăsese totul în memorie! Nu mai viu, însă, decât acel interludiu plăcut de la Sankt

Polten; fusese ca o vacanţă binemeritată, de care avea să-şi amintească mereu că durase ceva mai mult de o săptămână, când ea, de fapt, ţinuse mai degrabă trei săptămâni.— Aproape trei săptămâni de mâncat bine, de dormit în siguranţă şi de repus pe picioare sănătatea.

La Linz, toţi patru – Fritz şi escorta lui – au schimbat trenul, urcându-se într-unui local, pentru scurta călătorie până la Mauthausen, un orăşel plăcut, cuibărit într-un cot al Dunării, la poalele unor coline blânde şi înverzite, pe care câmpurile şi pădurile alternau ca pe o tablă de şah. Fritz a fost obligat să traverseze oraşul, mergând la doi paşi în faţa celor care-l păzeau şi care- şi ţineau armele îndreptate către spatele lui. Localnicii, obişnuiţi să trăiască la umbra lagărului pitit între dealurile care dominau mica urbe, nici nu i-au băgat în seamă.

Un drum şerpuia în susul văii. Când i-au căzut ochii pe locul spre care se îndreptau, lui Fritz i s-a părut că nu semăna cu nici un alt lagăr, din câte văzuse la viaţa lui – arăta, mai curând, ca o fortăreaţă, cu ziduri de piatră înalte şi groase, pe deasupra cărora puteai merge pe nişte poteci şi care aveau, din loc în loc, amplasamente de artilerie. Zidul făcea un unghi, în care se afla un corp de gardă masiv, de piatră şi el, flancat, la un colţ, de un turn rotund, butucănos, iar la celălalt colţ, de un imens foişor pătrat, înalt de patru etaje. Undeva, între acele ziduri, Fritz ştia că se găseau tatăl şi prietenii lui. Sau, cel puţin, aşa spera. Nu puteai decât să-ţi închipui cât de dure vor fi fost selecţiile într-un asemenea lagăr. Dar Fritz avea încredere în tăria tatălui său; în străfundul sufletului, era convins că aveau să se regăsească – şi încă mult mai

degrabă, decât se aşteptaseră şi unul, şi celălalt. Iar el, Fritz, cu siguranţă c-ar fi avut să-i spună o poveste de pomină.

în loc să-l treacă, însă, prin acea poartă impunătoare, gărzile l-au sucit şi l- au condus pe drumul care mergea paralel cu zidul exterior, trecând pe dinaintea unei grădini de pomi fructiferi. La colţul zidului, drumul cotea brusc la dreapta, terenul de pe o parte coborând abrupt, ca o adevărată faleză, într-un hău parcă fără margini, străjuit de pereţi verticali, neregulaţi.

Fritz avea în faţa ochilor cariera de granit, locul de la care i se trăgea proasta reputaţie lagărului de la Mauthausen. Mai mare şi de multe ori mai adâncă decât cariera de calcar de la Buchenwald, cea de granit de aici avea fundul ca un stup în care viermuiau sclavii şi răsunau ecourile izbiturilor de târnăcoape şi ale scrâşnetelor

de dălţi care loveau piatra. De partea cealaltă, era o scară cioplită direct în stâncă, lată şi abruptă, care forma o curbă uriaşă în sus, numărând 186 de trepte de la fundul carierei până la buza ei. Pe acea scară urcau întruna deţinuţii – sute erau –, fiecare purtând câte un bloc pătrăţos de granit în spinare. I se spunea „Scara Morţii" şi era simbolul întregii hidoşenii a lagărului de la Mauthausen.

Granitul extras de acolo era menit să servească proiectelor de construcţii monumentale iniţiate de Hitler însuşi, o viziune grandioasă, care necesita piatră în cantităţi colosale. Muriseră deţinuţii cu miile, tot extrăgându-l. „Scara Morţii" era întruchiparea gândirii SS-iştilor: de ce să instaleze un mecanism de ridicare la suprafaţă mai eficient, când truda criminalilor şi a evreilor nu numai că era ieftină, dar întregul proces care o implica se dovedea, în aşa

măsură, un mecanism de pedepsire satisfăcător? Neîncetat surveneau răniri şi morţi – cel mai mic pas greşit pe acea scară putea să trimită un om şi blocul său de granit de-a dura pe trepte în jos, antrenându-i şi pe ceilalţi în cădere, doborându-i ca pe nişte piese de domino şi lăsându-i cu membrele fracturate şi trupurile schilodite.

Luând-o pe drumul de pe marginea carierei, Fritz şi escorta lui au ajuns la un complex de barăci-colibe joase. Acolo, gărzile de la *Wehrmacht* l-au predat SS-iştilor şi au plecat.

Se aşteptase, Fritz, să fie luat la întrebări şi la bătaie, dar nu s-a întâmplat nici una, nici alta. Nu ştiau încă sigur ce aveau de făcut cu el. Un sergent SS l-a condus la corpul de gardă principal, de la poartă, o altă construcţie titanică de granit, cu două turnuri în vârfurile cărora se aflau posturi de

observaţie dotate cu proiectoare şi mitraliere. Era intrarea principală a zonei deţinuţilor din lagăr (poarta cealaltă, pe care o văzuse în faţă, era intrarea garajelor SS-ului). Trecând pragul fortăreţei, Fritz a constatat că interiorul era surprinzător de mic şi de oarecare; era mai compact decât lagărul de la Monowitz şi tot aşa, cu două şiruri de barăci simple de lemn, dispuse una după alta, de-o parte şi de cealaltă a unui teren îngust, unde se făcea strigatul apelului. Sergentul a intrat în corpul de gardă, ordonându-i lui Fritz să aştepte lângă zid.

Câţiva deţinuţi îşi făceau veacul pe-acolo. Unul s-a apropiat şi i-a studiat lui Fritz hainele civile.

- Cine eşti?, l-a întrebat. De ce te-au adus aici?
- Fritz Kleinmann e numele meu. Sunt de la Viena.

Omul a încuviinţat din cap şi s-a îndepărtat. După câteva clipe, s-a întors, însoţit de un alt

deţinut, care avea un aer de persoană cu autoritate – un funcţionar de vreun fel oarecare, de bună seamă.

- Eşti de la Viena, i-a spus lui Fritz. Şi eu. Sunt aici de ani buni – şi l-a studiat cu atenţie pe Fritz. E foarte rău totul, a zis, dar ceea ce chiar că nu-i bine să fii, dacă tot ai ajuns aici, este să fii evreu. Evreii nu rezistă aproape deloc – şi, odată spuse lucrurile astea, s-a întors şi a plecat.

în cele din urmă, sergentul a ieşit iar afară din corpul de gardă şi, spre marea surprindere a lui Fritz, l-a întrebat fără ocolişuri dacă avea sau nu tatuaj de Auschwitz. Primiseră câteva transporturi de la Auschwitz în ultima vreme şi erau foarte atenţi la eventualii răzleţiţi.

-Nu, a zis Fritz, şi şi-a suflecat mâneca dreaptă. Uitaţi, nu e nimic aici.

Coama de păr de pe cap şi aerul de sănătate pe care-l arbora

păreau destul de convingătoare, aşa încât sergentul a părut şi el satisfacut de răspuns. L-a dat pe Fritz în grija unui deţinut-funcţionar, care l-a dus la blocul-spălător.
Acolo, iar a dat peste deţinutul vienez, care s-a prezentat cum se cuvenea: se numea Josef Kohl, dar toată lumea îi spunea Pepi. Era clar un ins de o importanţă oarecare – i s-a spus mai târziu, lui Fritz, că era capul rezistenţei de la Mauthausen. Simţindu-se brusc în siguranţă cu el, Fritz i-a recunoscut adevărul, în cele din urmă. Cel puţin o parte din el, oricum: că fusese la Buchenwald şi Auschwitz, plus povestea felului în care evadase din transportul cu trenul, până în momentul în care fusese arestat. Atât, şi nimic mai mult. Fusese deţinut politic, aşa i-a spus celuilalt vienez. Orice speranţă a supravieţuirii lui acolo se baza pe cum reuşea să ascundă faptul că era evreu.

Pentru a treia oară în viaţă, Fritz a trecut prin ritualul de a fi un deţinut nou: duşul, apoi confiscarea hainelor şi a lucrurilor. Când i-a trecut maşina de tuns peste scalp şi părul proaspăt crescut i s-a revărsat de pe cap în smocuri, a ştiut că-i reîncepuse coşmarul, de astă-dată definitiv.

- Plăteşti acum preţul secretoşeniei în legătură cu adresa, i-a spus funcţionarul gestapovist, care-i lua datele personale – la care, Fritz l-a privit întrebător. Singurul motiv pentru care te găseşti aici, a continuat oficialul, făcându-i semn cu capul către o notă a ofiţerului de la *Wehrmacht*, pe care o avea pe birou. Văzând expresia de pe chipul lui Fritz, a mai zis: Prea târziu acum să faci mutra asta, băiete.

Oare-l mai considerau spion? Fritz se zbătea într-o dilemă cumplită. Dacă mărturisea tot adevărul, nu mai avea nici o speranţă de a găsi o cale de

ieşire din situaţia în care ajunsese. Simpla vedere a carierei de afară îi confirma tot ce auzise vreodată despre lagărul de la Mauthausen şi proasta lui reputaţie. în schimb, dacă tăcea mai departe, urma să fie torturat şi, probabil, împuşcat.

S-a decis că era cel mai sigur să mărturisească, rămânând la jumătatea de adevăr, pe care i-o servise lui Pepi Kohl. Recunoscând că se făcuse pierdut din transportul de la Auschwitz, şi-a suflecat mâneca stângă, arătându-şi, în fine, tatuajul.

- Motivul încarcerării?, a vrut să ştie funcţionarul.

- Arest preventiv, i-a răspuns Fritz, scurt şi la obiect. Arian german. Deţinut politic.

Omul de la Gestapo nici n-a clipit. Fritz a fost înregistrat şi a primit cel de-al treilea număr de prizonier din viaţa lui: 130039.
— Nu s-ar fi putut face nici un fel de anchetă în legătură cu el,

nici măcar dacă ar fi vrut cei de la Gestapo. Auschwitz-ul nu mai exista: fusese cucerit de Armata Roşie pe 27 ianuarie – una şi aceeaşi zi în care el, Fritz, se urcase în trenul cu soldaţi la Blindenmarkt. Singurele suflete găsite la Monowitz de ruşi fuseseră cele câte sute de strigoi din spital, pe jumătate morţi, dintre care mulţi nici nu supravieţuiseră prea mult după eliberare.—

Fritz a dat numele verişoarei lui, Lintschi – care era în mod oficial ariană –, ca fiindu-i ruda cea mai apropiată şi adresa lui însuşi, reală, de la Viena. Din câte ştia de la Fredl Wocher, acolo nu mai locuia nimeni, care să fi fost pus într-un pericol oarecare prin asociere cu el. Cât despre ocupaţia lui, şi-a calculat cu atenţie răspunsul. Căpătase o mulţime de specializări în lagăre, dar pe care dintre ele ar fi fost mai prudent s-o declare? Nu părea să fie mare nevoie de zidari

acolo, şi bănuia că orice salahor suplimentar ajungea la cariera de granit. Aşa încât a spus că era tehnician de sisteme de încălzire.— La fel, era pe jumătate adevărat: ajutase şi el la construirea şi punerea în funcţiune a câtorva centrale de încălzire şi învăţase de la tatăl lui cât de uşor putea fi să te dai priceput într-un domeniu.

Chiar dacă eşuase în tentativa de evadare, câştigase măcar un răgaz, în care-şi refacuse forţele şi starea de sănătate. Ştia prea bine ce avantaj putea fi acest lucru, când venea vorba de supravieţuire. Ce nu ştia el atunci era cât de crucial putea fi aşa ceva, într-un lagăr precum cel de la Mauthausen. Chiar şi după ce-şi petrecuse toată viaţa de adult în iadul construit de alţi oameni pe pământ, ce era mai rău pentru el abia urma să vină.

A fost repartizat, Fritz, într-o baracă neliniştitor de apropiată

de *Bunker*-ul întregului lagăr, de care erau ataşate o cameră de gazare şi un crematoriu. în secţiunea de alături a lagărului, despărţită de un zid, sute de prizonieri de război sovietici erau ţinuţi în condiţii abominabile, înfometaţi şi puşi să presteze munci de-a dreptul ucigător de grele. Avusese loc o evadare în masă cu două săptămâni mai înainte, ruşii utilizând pături ude, pentru a scurtcircuita gardurile electrificate. Mulţi fuseseră mitraliaţi, dar patru sute tot reuşiseră să scape. Zile întregi după aceea, localnicii auziseră împuşcături din pădurile învecinate, sutele de ruşi fiind vânaţi ca nişte animale şi împuşcaţi.—

Lagărul era ticsit, barăcile fiind menite să cazeze trei sute de prizonieri, dar având, în realitate, un număr mult mai mare. Ca toate lagărele de concentrare de pe teritoriul *Reich*-ului propriu-zis, şi cel de

la Mauthausen gemea de evacuaţi de la Auschwitz.

Fritz aştepta cu nerăbdare să-şi reîntâlnească tatăl şi prietenii, care ar fi trebuit să se afle undeva, în toată acea mulţime de oameni. Dar, când a început să întrebe de jur-împrejur, n-a găsit pe nimeni care să fi ştiut unde erau sau care să recunoască numele. Din câte a reuşit să afle, cu toate că fuseseră transporturi venite de la Auschwitz, nu ştia nimeni de vreunul care să fi ajuns acolo în ziua de 26 ianuarie sau în jurul ei.

în ultimă instanţă, a fost nevoit să ajungă la concluzia că tatăl lui, pur şi simplu, nu se găsea la Mauthausen, şi nu trecuse niciodată pe acolo. Dar, dacă aşa era, unde naiba putea fi? Auzise poveşti, Fritz, despre tot felul de atrocităţi petrecute în Polonia şi în *Ostland*- că transporturi întregi de evrei ar fi fost ucişi prin păduri. Să fi păţit aşa ceva şi transportul

care-l aducea pe tatăl lui de la Auschwitz? De o asemenea soartă scăpase el, Fritz?

XNX

Gustav stătea cu spatele rezemat de peretele de pe o latură a vagonului. Fritz dispăruse, aruncându-se peste acelaşi perete, cu capul înainte, în bezna îngheţată a nopţii. Să dea Dumnezeu să-şi găsească drumul spre casă şi spre siguranţă. Gustav era într-o stare disperată de slăbiciune şi oboseală. Nu mai mâncase nimic de zile întregi şi-şi umezise gura doar cu nişte zăpadă. „Un om e-n stare să-l ucidă pe cel de alături pentru câte o coajă de pâine”, a scris el. „Suntem nişte adevăraţi artişti ai foametei… pescuim zăpada cu o cană de metal atârnată de o sfoară, care se bâţâie pe dinafara vagonului.”

în aceeaşi noapte, ceva mai târziu, trenul încărcat cu muribunzi şi cadavre a tras la rampa de descărcare de la

Mauthausen. Un cordon de SS-işti l-a înconjurat. Orele s-au scurs, tic-tac, tic-tac, au venit zorile, după care dimineaţa s-a târât, până a trecut şi ea. în interiorul vagoanelor, deţinuţii care nu-şi pierduseră încă minţile s-au întrebat ce se întâmpla. Părea să fie în toi un fel de conflict.

O echipă de prizonieri din lagăr treceau de-a lungul trenului şi distribuiau pâine şi hrană la conservă. Porţiile erau mici – o jumătate de pâine şi o cutie de mâncare la fiecare cinci oameni. Totul a fost devorat cu o sălbăticie cumplită.

într-un târziu, când noaptea se pregătea să se lase din nou, trenul a început să geamă din toate încheieturile şi să se mişte, luând-o înapoi în direcţia din care venise. Comandantul de la Mauthausen, care avea de condus un lagăr atât de plin, încât stătea să debordeze, refuzase primirea noului transport.[m] Atunci, trenul a

traversat iar Dunărea, în sens invers, şi a luat-o înspre vest, în direcţia graniţei cu Germania. în răstimp de câteva ore, aveau să ajungă în Bavaria şi, dacă trenul o ţinea tot aşa, în linie dreaptă, ar fi ajuns la München. Asta nu putea însemna decât un singur lucru – că erau duşi la Dachau.

Gustav a fost făcut atent de nişte voci ridicate, care dezbăteau ceva ce părea urgent. Vreo zece-doisprezece dintre camarazii lui – printre care, şi mai mulţi dintre vechii Buchenwald-işti – vorbeau despre o eventuală evadare, inspiraţi de modelul oferit de Fritz. Au făcut apel şi la Gustav, şi la Paul Schmidt, care-i fusese *kapo* lui Fritz la *Buna Werke* şi ajutase la păstrarea lui în ascunzătoare, după ce-i fusese înscenată moartea. Dar Gustav n-ar fi putut face faţă mai mult acum, decât atunci când încercase Fritz să-l convingă să vină cu el; iar Schmidt a refuzat

şi el propunerea de a fugi. în timp ce trenul se urnea să plece de la Linz, doisprezece inşi s-au căţărat şi au sărit peste peretele dintr-o parte al vagonului. Cu toată anvergura exodului, nu au existat împuşcături. SS-iştii păreau dezinteresaţi; dacă mai mulţi prizonieri ar fi avut suficientă forţă, poate că trenul ar fi ajuns la destinaţie gol, doar cu stivele de cadavre.

După ce au trecut în Bavaria, s-au reorientat către nord. Nu spre Dachau, aşadar. După noapte, a urmat o zi, şi alta, şi alta, iar Gustav încă se mai crampona de viaţă. într-a cincea zi de când plecaseră înapoi de la Mauthausen, au ajuns în provincia germană Turingia, nu departe de Weimar. Trenul s-a îndreptat în continuare spre nord, iar duminică, 4 februarie – la două săptămâni după ce plecaseră de la Gleiwitz –, a tras în zona de mărfuri de la Nordhausen, un

oraş industrial de la poalele sudice ale munţilor Harz.—

A fost primit de gărzi de la SS şi de un *Sonderkommando* – o „echipă specializată” adusă din lagărul Mittelbau-Dora, situat în apropiere. Gustav a coborât foarte greu din vagon peste peretele lateral. După ce viii s-au ajutat unii pe alţii să coboare, au fost ridicaţi şi coborâţi şi morţii. Când s-a încheiat debarcarea, 766 de cadavre fuseseră stivuite pe rampa de descărcare.

Văzuse lucruri cumplite la viaţa lui, Gustav, dar imaginea de acolo se număra printre cele mai rele. „înfometaţi şi omorâţi – a scris în jurnal –, unii morţi degeraţi, nu există cuvinte pentru a descrie întreaga viziune.” Mulţi dintre supravieţuitori nu erau deloc într-o stare mai bună decât cei care muriseră – în jur de şase sute dintre ei au şi murit, de altfel, în următoarele două zile, după ce sosiseră la destinaţie,

din cei abia peste trei mii care supravieţuiseră călătoriei.[m]

Pitit într-o vale pe care o făcea creasta împădurită de la nordul oraşului, lagărul de concentrare Mittelbau-Dora era cam de dimensiunile celui de la Buchenwald. Era şi acesta supra-aglomerat, cu peste nouăsprezece mii de prizonieri înghesuiţi în barăci.

Nou-sosiţii au trecut prin procedura de înregistrare, deţinutul Gustav primind numărul de lagăr 106498.— Odată repartizaţi pe barăci, li s-a dat, în fine, să mănânce – „a fost cea dintâi masă caldă, pe care am primit-o de la începutul odiseei noastre de paisprezece zile”, şi-a notat Gustav în jurnal. Fiecare deţinut a primit o jumătate de pâine, o porţie de margarină şi o bucată de cârnat, „pe care ne-am aruncat ca nişte lupi hulpavi”.

Numai două zile a rămas Gustav în lagărul acela, după care, a fost selectat şi transferat

într-unui dintre lagărele-satelit mai mici. Nu existau mijloace de transport până acolo, asa c~a trebuit să meargă pe jos tot drumul, ocolind colina pe care se afla situat lagărul principal şi urmând valea înspre nord- vest, până la satul Ellrich – un marş de paisprezece kilometri.

Lagărul de concentrare de la Ellrich era de departe cel mai rău dintre toate cele prin care trecuse Gustav până atunci. Nu era mare, dar tot conţinea în jur de opt mii de suflete, în condiţii abject de insalubre. în ciuda nou- veniţilor de prin alte părţi, populaţia de acolo scădea în mod constant, din cauza numărului tot mai mare al celor care mureau de foame şi de boli. Nu existau instalaţii de spălare, nici de curăţare a efectelor, şi păduchii deveniseră endemici. Un program care-şi propusese despăducherea eşuase, şi sute de uniforme ale deţinuţilor fuseseră distruse, fără să mai fie înlocuite

vreodată. Când au sosit acolo, Gustav şi camarazii lui s-au văzut întâmpinaţi de nişte deţinuţi jegosi, mulţi în zdrenţe, unii de-a dreptul goi, având pe ei cel mult chiloţi. Aşa-zişii „dezbrăcaţi” erau scutiţi de muncă şi primeau, în consecinţă, doar jumătăţi de raţii; rezultatul era că se apropiau cu paşi repezi de moartea prin inaniţie.—

Gustav şi ai săi au primit un răgaz de odihnă de două zile, după care au fost puşi la muncă.

Sleit de vârstă şi de tot ce avusese de suportat şi suferit în acei ultimi cinci ani şi jumătate petrecuţi prin lagăre, plus de chinul călătoriei de la Auschwitz până acolo, Gustav s-a simţit efectiv zdrobit de iadul fără margini de la Ellrich. Atât de afectat de ce-l întâmpinase în lagărul acela, nu mai fusese niciodată.

în fiecare zi, deşteptarea se dădea la ora 3 dimineaţa, ceea ce, în toiul iernii, era ca şi cum

s-ar fi trezit la miezul nopţii.— Motivul pentru care lucrurile demarau la o asemenea oră nefirească i s-a dezvăluit rapid. Se făcea mai întâi un apel care se lungea inutil, ca de obicei, după care sectoarele de muncă porneau în marş către calea ferată care trecea prin apropierea lagărului şi se urcau într-un tren care avea ca destinaţie satul Woffleben, unde se găsea principalul şantier de muncă, într-o serie de tuneluri săpate în poalele dealurilor.—

Fiind ţinta constantă a campaniilor de bombardare ale Aliaţilor, Germania îşi mutase cea mai mare parte a producţiei de armament în subteran. în tunelurile de la Woffleben – săpate prin munca deţinuţilor, cu nişte costuri fabuloase în vieţi omeneşti –, se fabricau rachete V-2—, cele mai avansate şi mai înfricoşătoare arme secrete ale lui Hitler. Şantierul aducea cu o carieră de piatră, având laturile ca nişte faleze în

trepte, săpate în versantul colinei; la bază, fuseseră excavate nişte spaţii vaste, precum intrările unor hangare de aviaţie. întreaga zonă exterioară a complexului de tuneluri fusese acoperită cu o schelărie uriaşă, drapată în mod savant, de o manieră care imita camuflajul. Munca desfăşurată înăuntru, în măruntaiele pământului, era ultra-secretă şi constituia, pentru cei care făceau muncă silnică, un infern de neînchipuit.

Gustav a fost repartizat într-un sector care se ocupa cu săpatul unor tuneluri noi, înspre vest faţă de complexul principal. A nimerit într-un grup format mai ales din prizonieri de război ruşi, care-şi rupeau spinările, amplasând şine de cale ferată în lungul tunelurilor. Erau acolo câţiva *kapos* şi nişte ingineri, stăpâni de sclavi de-a dreptul demonici, care izbeau cu bastoanele pe oricine, în orice moment, le atrăgea, cât-de-cât,

atenţia. De când cu cariera de calcar de la Buchenwald, Gustav nu mai avusese parte nicăieri de aşa ceva. Iar aici îi venea şi mai greu, pentru că era obligat să sufere abuzurile fără prieteni alături şi cu nişte raţii de hrană, cu care n-ar fi rezistat nici măcar un invalid imobilizat la pat: două gamele de supă chioară pe zi, cu o bucată de pâine. Două săptămâni întregi, nu şi-au mai primit raţia de pâine, şi a trebuit să se mulţumească doar cu supa, foarte apoasă, care le ţinea de hrană pe durata unor schimburi care se lungeau din zori până la şapte-şi-jumătate seara. Trăia în jeg, şi, după doar câteva săptămâni, ajunsese şi el ca şi ceilalţi – la fel de uzat şi de năpădit de păduchi.

Lagărul de la Ellrich era condus de sergentul SS Otto Brinkmann, un individ mic şi cu mutră de viezure, sadic şi nepotrivit să deţină orice comandă. Celălalt, comandantul

de la Mittelbau-Dora, tratase lagărul acesta, de la Ellrich, ca pe o pubelă în care-i azvârlise pe SS-iştii nedoriţi şi pe deţinuţii cu cele mai mici şanse de supravieţuire. Când era strigat apelul de seară, iar deţinuţii erau epuizaţi în aşa hal, încât stăteau să se prăbuşească la pământ, Brinkmann îi obliga să facă gimnastică, întinşi pe pietrele ascuţite ale terenului de paradă neamenajat.

După socotelile lui Gustav, între cincizeci şi şaizeci de oameni mureau zilnic de foame şi de abuzuri de tot felul, în acea „perfectă moară de oase”. Dar el, unul, scrâşnea din dinţi şi nici măcar acum nu voia să se lase învins. „Abia dacă ne putem târî pe drum – şi-a notat în jurnal –, dar eu am făcut un pact cu mine însumi, că voi supravieţui până la capăt. îl iau drept model pe Gandhi, activistul indian pentru libertate. Atât de slab, şi iată că,

totuşi, trăieşte. Şi-mi spun, în fiecare zi, o rugăciune către mine însumi: *Nu dispera, Gustl. Strânge din dinţi – să nu te învingă ucigaşii de la SS. „*

Se gândea la versurile pe care le pusese în poemul compus de el, *Caleidoscop de carieră*, cu cinci ani mai înainte: „Trosc! El cade-n patru labe, / dar câinele – nici gând să crape!”

Amintindu-şi acum de această imagine a rezistenţei de atunci, a scris: „Mă gândesc, în sinea mea, că tot vor izbuti ei, câinii, să dea de capăt”. Credinţa lui în rezultatul final era tare ca o stâncă, la fel ca şi credinţa lui că băiatul i se afla în siguranţă. Fritz, mai mult ca sigur, ajunsese de-acum la Viena.

Fritz îşi privea mâncarea cu un aer deznădăjduit: un codru de pâine nu cu mult mai mare decât mâna lui şi o gamelă de tocană subţire de napi. Asta, plus o cană de cafea de ghindă –

atât ar fi trebuit să-i ţină lui de foame o zi întreagă de muncă grea. Uneori, mai primea nişte zeamă lungă dintr-aia, zisă tocană, dar nu-i ţinea prea mult sufletul una cu trupul. Nu trecuse decât o lună-şi-ceva de când ajunsese acolo, şi avea deja încheieturile mâinilor vizibil subţiate şi-şi simţea pometii obrajilor tot mai proeminenţi. Nu trăise niciodată cu aşa o senzaţie de abandon, atât de lipsit de prieteni şi de sprijin. Legăturile interumane, care-l susţinuseră câtă vreme stătuse şi la Buchenwald, şi la Auschwitz, acum îi lipseau cu totul – şi le retezase de unul singur în acel moment, în care sărise din tren.

Se afla într-un sub-lagăr acum, în satul Gusen, la patru kilometri de Mauthausen. Evenimentele care-l aduseseră acolo se dovediseră a fi, în felul lor, încă şi mai stranii decât cele care-l aduseseră la Mauthausen, de la bun început. Cum

Germania se lupta pentru propria existenţă şi ajunsese la o lipsă acută de oameni, comandantul lagărului, colonelul SS Franz Ziereis, anunţase că deţinuţii germani şi austrieci de extracţie ariană şi-ar fi putut obţine libertatea, dacă făceau voluntariat în folosul SS-ului. Urmau să formeze unităţi speciale, dotate cu armament şi uniforme, care să lupte alături de SS-iştii autentici, pentru supravieţuirea Patriei.—

La o reuniune a membrilor rezistenţei de la Mauthausen, Pepi Kohl şi ceilalţi lideri conveniseră că se cuvenea ca unii dintre oamenii lor să se ofere voluntari. Bănuiau că SS-iştii aveau intenţia să folosească unităţile respective pe post de carne de tun ori să le asmuţă împotriva celorlalţi deţinuţi.— Infiltrându-i pe membrii rezistenţei în rândurile acelor unităţi, schema celor de la SS putea fi întoarsă contra lor

înşile: la momentul oportun, voluntarii şi-ar fi întors armele împotriva SS-iştilor propriu-zişi.

Printre cei o sută douăzeci de „voluntari” selectaţi de Pepi, se numărase şi Fritz. Oficial, era şi el arian, sănătos, şi avea un aer de luptător. Fritz se arătase mai mult decât refractar: simpla idee că el ar fi putut îmbrăca o uniformă de SS-ist, indiferent în ce scop, îi provoca repulsie. Dar Pepi se dovedise insistent şi nu era genul de om care să accepte prea uşor un refuz. Aşa se face că Fritz Kleinmann, evreu din Viena, se prezentase la biroul comandantului şi se înscrisese în unitatea specială „Cap-de-Mort” a celor de la SS.[521]

Voluntarii fuseseră duşi la o şcoală de antrenamente a SS-ului, aflată în apropiere, unde intraseră într-un program parcurs la repezeală, de instrucţie şi îndoctrinare. Dacă toţi ceilalţi reuşiseră cumva să se concentreze pe scopul urmărit şi să-l împace cu ce

făceau ei acolo, Fritz nu fusese capabil de aşa ceva. Toată povestea i se păruse atât de fatalmente greşită, încât hotărâse că el, unul, trebuia să plece. Cum era imposibil să-şi dea demisia, optase pentru o purtare necorespunzătoare, în speranţa că aveau să-l dea ei afară. Era o tactică periculoasă, totuşi – o eventuală cale mai scurtă către un glonţ încasat în ceafa. Până la urmă, după diverse pedepse corporale primite pentru infracţiuni minore, îl excluseseră din unitatea cu pricina. Revenise la prizonieratul propriu-zis şi fusese retrimis în lagăr, cariera lui de SS-ist luând capăt, practic, înainte să fi început.

Fusese apoi transferat în sub-lagărul de la Gusen, parte a unui efectiv de 284 de muncitori cu diverse specialităţi, pentru el fiind, cu toţii, nişte străini de care se simţea prea puţin ataşat. Erau şi o adunătură, mai mult decât cosmopolită – evrei

şi deţinuţi politici de peste tot din *Reich*-ul german: polonezi, francezi, austrieci, greci, ruşi, olandezi; electricieni, montori, instalatori, zugravi, lăcătuşi, mecanici în general, plus un mecanic de aeronave ucrainean, solitar.—

Lagărul Gusen II avea în jur de zece mii de prizonieri, dintre care mulţi erau tehnicieni folosiţi în fabricile secrete de aeronave din tunelurile săpate în versanţii dealurilor.— Fritz fusese repartizat în batalionul de muncă Ba III, denumire de cod pentru o subunitate care lucra la uzina de avioane B8 *Bergkristall* – „Cristal de munte” –, din tunelurile de la Sankt Georgen, unde concernul Messerschmitt construia fuzelaje pentru avionul său de luptă ultra-avansat, cu reacţie, Me 262.—

Se simţea, Fritz, cu totul izolat şi lipsit de prieteni. Deznădejdea îl cuprinsese iar, aşa cum îl încercase şi la

Monowitz, pentru scurt timp. Abia dacă remarcase cum treceau zilele, în lunile martie şi aprilie; îi rămăseseră în memorie, mai târziu, ca fiind o mare pată albă, infernală.

Deţinuţii din tuneluri se uscau pe picioare de foame, iar SS-iştii şi aceia dintre *kapos,* care aveau triunghiuri verzi pe piepţii vestoanelor, îi omorau după bunul plac. Numai în luna martie, trei mii dintre ei fuseseră declaraţi inapţi de muncă şi expediaţi la Mauthausen, unde cei mai mulţi sucombaseră. Când un camion cu alimente fusese livrat lagărului de Comitetul Internaţional al Crucii Roşii, SS-iştii îl jefuiseră, luându-şi pentru ei tot ce era mai bun, după care înţepaseră cu baionetele restul conservelor de hrană şi de lapte condensat; râzând, le aruncaseră deţinuţilor cutiile din care se scurgea conţinutul. Şi totuşi, în ciuda ritmului în care se murea,

populaţia lagărului creştea rapid, pe măsură ce tot mai multe contingente ajungeau acolo, evacuate din lagărele de pe întreg teritoriul Austriei.— Şi dintre aceştia mureau cu miile, cadavrele lor neîngropate ajungând stivuite în interiorul lagărului.

Fritz se schimbase şi fizic, şi mental. Condiţiile de trai de la Mauthausen- Gusen îl erodaseră de-a dreptul: în două luni, din tânărul zvelt, care părăsise cazarma din Sankt Pölten a celor de la *Wehrmacht*, cu carnea parcă sculptată pe oase, ajunsese, la sfârşitul lui aprilie, să semene cu acei *Muselmänner* – „musulmanii” scheletici ca nişte strigoi. Lumea în care ajunsese acum să trăiască era cea mai rea pe care o văzuse vreodată. Era o chestiune de timp, de nimic altceva – şi încă nu foarte mult –, până când ar fi devenit şi el un alt cadavru numai piele-şi-os,

aruncat în vârful unui morman de morţi.

Şi totuşi, oricât de tare l-ar fi cuprins deprimarea, tot nu se dăduse învins cu totul, aşa cum făceau aşa-zişii „musulmani”. Un final se întrezărea, numai să fi reuşit el să se cramponeze de acea speranţă destul timp. Vuietul războiului se apropia – se auzea bubuitul de artilerie, de-acum familiar, în depărtare. Erau pe drum într-acolo, americanii.

SS-ul era pregătit pentru această eventualitate. Naziştii nu aveau de gând să-şi lase uzina ultra-secretă de producţie de avioane cu reacţie în mâinile duşmanului – nici miile de prizonieri, de altfel. Pe 14 aprilie, Heinrich Himmler le trimisese o telegramă tuturor comandanţilor de lagăre de concentrare, în care le spunea că: „Nici un deţinut nu trebuie să cadă viu în mâinile duşmanului”—. în mintea lui Himmler, asta însemna

evacuare, ceea ce telegrama lui şi specifica. Dar, în mintea comandantului de la Mauthausen, Franz Ziereis, însemna şi posibilitatea de a-i lichida pe toţi deţinuţii. Acesta din urmă avea planuri făcute în consecinţă.

în dimineaţa zilei de 29 aprilie, toţi deţinuţii lagărului de la Gusen au fost reţinuţi de la muncă. La ora 10:45, au început să urle sirenele de raid aerian. Brusc, SS-iştii şi nenumăraţii *kapos* au şi început să-i mâne urgent pe zecile de mii de prizonieri către tunelurile *Kellerbau*^{m}*,* al doilea şantier de construcţii subteran de la Gusen.— Au pătruns în şiruri pe una dintre cele trei guri – ca într-un bot uriaş de fiară, înalt şi lat cât o intrare de tunel de cale ferată.

înăuntru, pereţii de granit şi de beton armat erau mai umezi şi mai reci, decât cei de gresie ai tunelurilor *Bergkristall.* Date fiind costurile unei excavări de

piatră atât de dură şi vulnerabilitatea lor în faţa inundaţiilor, tunelurile *Kellerbau* nu fuseseră terminate —, dar erau nişte adăposturi numai bune, în caz de raid aerian, pentru populaţia lagărelor

Fritz a stat şi el în frigul acela umed, ascultând şi aşteptând să audă vuietul bombardierelor şi bubuiturile exploziilor. Minutele s-au scurs, dar zgomotele nu s-au făcut auzite.

El nu mai fusese niciodată în tunelurile *Kellerbau*, dar, dintre cei care mai pătrunseseră în ele, unii ar fi putut remarca, eventual, că două dintre cele trei guri de intrare fuseseră închise până sus cu cărămizi, lăsând-o numai pe cea de-a treia deschisă. Nici măcar aceia cu privirea mai ageră nu ştiau că, după ce intraseră ei, cu toţii, mitraliorii de la SS luaseră poziţii afară, în faţa intrării. Deţinuţii nu ştiau, de asemenea,

că, în ultimele câteva zile, acea ultimă intrare fusese minată cu explozibili, din ordinul direct al comandantului Ziereis. Operaţiunea primise denumirea codificată *Feuerzeug* – „Bricheta”.

Sarcina executării propriu-zise îi revenise administratorului civil răspunzător de construcţia tunelurilor, Paul Wolfram; li se spusese, lui şi colegilor lui, că nu numai viaţa lor, dar şi viaţa familiilor lor era în mare pericol, dacă făceau, cumva, treabă de mântuială sau dacă dezvăluiau secretul operaţiunii.

—

Wolfram tapetase intrarea cea de-a treia cu toţi explozibilii pe care-i avea la îndemână. I se păruseră insuficienţi, totuşi, aşa că mai pusese de la el două duzini de obuze de aviaţie şi mine marine, cât să umple două camioane. în timpul nopţii dinainte ca sirena de raid aerian să răsune, se făcuseră

conexiunile cablate dintre toate acele materiale explozibile.
Iar acum, avându-i pe toţi deţinuţii înăuntru şi pe mitraliorii de afară pregătiţi să împiedice orice tentativă de scăpare, intrarea în tunel era gata de a fi aruncată în aer. Blocaţi de muntele prăvălit peste ei, deţinuţii ar fi murit cu toţii, sufocaţi

.CAPITOLUL 20
LA CAPĂTUL ZILELOR

La sfârşitul lunii martie, când se afla deja la Ellrich de circa o lună şi jumătate, lucrurile parcă se mai îmbunătăţiseră pentru Gustav
— atâta, cât
să-i mai fortifice voinţa şi să-i ţină şi lui sufletul cât-de-cât legat de trup.

Fusese luat de la instalarea de şine de tren şi muncea ca tâmplar, acum, dar tot în tuneluri. Avea drept *kapo* un ins de treabă, Erich se numea, care avea sursele lui secrete, din

care făcea rost de hrană pentru el însuşi, aşa încât îi dona lui Gustav raţia lui de supăᵐ – suficientă cât să-i încetinească, nu să-i şi oprească evoluţia către moartea prin înfometare. Până una-alta, devenea din ce în ce mai jegos şi se umplea tot mai tare de păduchi, pe zi ce trecea.

îşi petrecea zilele în subteran, aşadar, Gustav. Era ca în cercul al patrulea din puţul Infernului, descris de Dante: majoritatea sclavilor care trudeau acolo erau în pragul morţii, cei mai în putere prăduindu-i pe cei mai slabi, jefuindu-i de raţiile şi aşa meschine. Singurul lucru pe care-l aveau din plin erau cadavrele, şi avuseseră loc deja nişte acte de canibalism. Peste o mie dintre deţinuţi muriseră în luna martie şi alte o mie şase sute de schelete umblătoare fuseseră expediate la o cazarmă de-a armatei de la Nordhausen, care servea drept groapă de

gunoi pentru cei sleiţi de puteri şi nefolositori.—

în aprilie, forţele americane au ajuns la doar câteva zile depărtare, iar SS- iştii au început să tragă obloanele. Munca s-a oprit şi au fost demarate pregătirile de evacuare. în aceeaşi noapte, Aviaţia Regală britanică a lansat bombe incendiare peste lagărul de la Nordhausen, lovind barăcile şi omorând cu sutele deţinuţii bolnavi. Avioanele au revenit în noaptea următoare, făcând oraşul una cu pământul şi adăugând alţi mulţi deţinuţi pe răbojul morţii.—

Evacuarea lagărului de la Ellrich a durat două zile. Gustav şi toţi ceilalţi deţinuţi care puteau fi mutaţi au fost încărcaţi în vagoane de vite. Când ultimul tren era pregătit să plece, pe 5 aprilie, ultimul SS-ist care a părăsit lagărul i-a împuşcat pe vreo zece-doisprezece deţinuţi bolnavi, lăsaţi în urmă. După o

săptămână, Divizia 104 Infanterie americană, ajungând la Ellrich, nu a mai găsit în viaţă nici măcar o singură fiinţă umană.—

XNX

Gustav se gândea la cum fusese călătoria de la Auschwitz până acolo. Vremea de-acum era mai blândă, avea mai mult loc să stea, ba chiar i se dăduse şi ceva de mâncare. Nici pe departe cât ar fi trebuit să primească fiecare, totuşi; vagoanele de provizii, încărcate cu alimente, fuseseră cuplate la garnitură, când plecase trenul de la Ellrich, dar decuplate la un moment dat. Un oarecare sentiment de uşurare s-a mai răspândit, când trenul a oprit într-un oraş unde era o fabrică de pâine.— Un prizonier de război britanic i- a dat lui Gustav două kilograme de pâine şi pâine neagră zisă *Pumpernickel* – suficientă, cât să le ţină de foame lui şi

camarazilor lui cei mai apropiaţi, timp de trei zile.

Trenul ajunsese departe, până în nordul Germaniei, dincolo de Hanovra, iar pe 9 aprilie a sosit la destinaţia lui ultimă: orăşelul Bergen, locul unde se făcea descărcarea pentru lagărul de concentrare de la Bergen-Belsen.

Cum cercul duşmanilor se strângea din ce în ce mai tare, Himmler era hotărât să se cramponeze cât mai mult de prizonierii care-i mai rămăseseră în viaţă. Se hotărâse ca ei să servească unui ultim scop – ca ostatici. Bergen-Belsen era unul dintre cele câteva lagăre de concentrare, câte mai rămăseseră în funcţiune pe teritoriul *Reich*-ului german. Când a sosit Gustav acolo, deşi era proiectat pentru doar câteva mii de prizonieri, lagărul se umflase până dincolo de cea mai nebunească raţiune sau lipsă de raţiune; cu toate miile de morţi

din fiecare lună, câţi de înfometare, câţi de boală – 7.000 în februarie, 18.000 în martie, 9.000 în primele zile din aprilie –, populaţia deţinuţilor încă vii din lagăr trecuse de 60.000, plus că existau deja mormane de cadavre neîngropate, într-o atmosferă mai potrivită ca oricând pentru tifos. în mintea lui cu totul aparte, Himmler considera că el îi salva pe toţi acei oameni, încercând să le câştige Aliaţilor bunăvoinţa, prin faptul că le arăta cât de milostiv se purta cu evreii, deşi era tocmai arhitectul uciderii lor în masă.—

în mijlocul acelei mase umane în fierbere urmau să fie aduşi Gustav şi ceilalţi supravieţuitori de la Ellrich.

Mulţi nu supravieţuiseră călătoriei, aşa că stiva obişnuită de cadavre se cerea şi acum descărcată din tren. în timp ce restul, cei rămaşi în viaţă, erau mânaţi de la gară către lagăr, s-a petrecut un lucru

surprinzător, deopotrivă cumplit şi minunat. Coloana de strigoi s-a întâlnit cu alta similară, care mărşăluia în aceeaşi direcţie; erau evrei unguri – bărbaţi, femei, copii, toţi muritori de foame şi ca vai-de-mama-lor. Mulţi dintre supravieţuitorii de la Ellrich erau şi ei unguri, şi, spre uimirea lui Gustav, mai întâi unul, apoi încă unul, şi încă unul dintr-o coloană şi-au recunoscut rude în cealaltă coloană. Şi unii, şi alţii au rupt rândurile şi s-au repezit unii spre alţii, strigându-se pe nume. Prieteni, mame, surori, taţi, copii, despărţiţi de mult şi crezând că toţi cei dragi lor muriseră, s-au regăsit pe drumul către Belsen. Era un lucru şi îmbucurător, şi sfâşietor, pentru care Gustav nu reuşea să găsească vorbele necesare pentru a-l descrie: „O asemenea regăsire, poţi numai să-ţi închipui”. Ce n-ar fi dat şi el, să se reunească la fel cu Tini

şi Herta, cu Fritz... Dar nu acolo, nu într-un asemenea loc.

Nu mai aveai de ce să te agăţi, pe ce să te sprijini, nu mai existau certitudini – până şi sistemul carceral se spulberase. Cum lagărul de la Belsen era plin-ochi şi stătea să dea pe dinafară, au fost refuzaţi cei o mie cinci sute de nou-sosiţi din lagărele de la Mittelbau-Dora. Escortele lor de SS-işti le-au găsit adăpost într-o bază de antrenamente din apropiere, dintre Belsen şi Hohne, a trupelor de *Panzer*—-*q* din *Wehrmacht.* Barăcile de acolo s-au văzut reprofilate ca lagăr de concentrare pentru surplusul de prizonieri, cu denumirea de Lagărul Belsen numărul 2, sub comanda căpitanului SS Franz Hóssler, care însoţise transporturile.— Un individ cu mutră de bătăuş, cu maxilarul proeminent şi gura parcă pierdută în el, Hóssler comandase, înainte să ajungă la Mittelbau, una dintre secţiunile

de femei ale complexului Auschwitz-Birkenau, unde participase la selecţii şi gazări şi unde comisese cu mâna lui nenumărate acte de ucidere individuală. Hóssler fusese cel care alesese femeile „voluntare” pentru bordelul de la Monowitz.
—

Fizic vorbind, şcoala de antrenamente a tanchiştilor s-a dovedit a fi o schimbare plăcută pentru deţinuţi: nişte clădiri albe, curate şi aerisite, erau dispuse în jurul unor pieţe pătrate asfaltate, printre copaci. Personalul de la *Wehrmacht*, compus acum doar dintr-un regiment de unguri, i-a sprijinit pe SS-işti să se ocupe de prizonieri.

Raţiile s-au îmbunătăţit calitativ, dar cantităţile, în schimb, erau dramatic de necorespunzătoare. Gustav şi camarazii lui s-au văzut reduşi la condiţia de scormonitori după coji de cartofi şi de napi în pubelele de gunoi din afara

barăcii-bucătărie – „orice, numai să ne potolim foamea”, şi-a notat el în jurnal.

în toţi anii pe care şi-i petrecuse în lagăre, Gustav nu văzuse niciodată chiar atâta omenire înghesuită claie-peste-grămadă într-un singur loc, nici atâta înfometare deznădăjduită – la o scară de mărime colosală, în orice caz. După toate câte îndurase, aici, la Belsen, încrederea în sine, care-l ajutase atâta timp să reziste, a început să i se clatine. Ce anume îl făcea pe *el* special? De ce să fi rezistat *el* până la capăt, când atâtea milioane de oameni la fel ca el sucombaseră?

în felul lor aparte, trupele de unguri erau la fel de brutale ca SS-iştii. Majoritatea ofiţerilor erau bine dichisiţi, cu părul uns, şi le inoculaseră oamenilor din subordinea lor, care erau mai mult sau mai puţin analfabeţi, o ideologie fascistă antisemită, comparabilă, în orice moment, cu tot ce era de aşteptat din

partea SS-iştilor înşişi. Erau nişte brute capabile să-i împuşte pe deţinuţi, doar ca să se distreze. Sarcina lor principală era să păzească bucătăria, şi luau poziţie în spaţiul gol dintre barăci, iar de acolo trăgeau înspre deţinuţii care scormoneau după resturi, omorându-i cu zecile.— Unii căpătaseră un devotament de-a dreptul mistic faţă de cauza nazistă. Unul i-a spus unei evreice că-i părea rău că munca de exterminare a celor ca ea rămânea neterminată şi că era sigur că Hitler avea să revină, „şi iar o să luptăm cot-la-cot cu el'—.

în prima lui noapte petrecută în lagărul Belsen 2, Gustav a stat de planton la etajul barăcii lui. Spre sud, se vedeau luciri portocalii pe cerul întunecat. I s-a părut că un oraş era în flăcări – eventual Celle, situat la douăzeci-şi-ceva de kilometri depărtare. Chiar în timp ce Gustav se uita, lumina

s-a intensificat – a izbucnit brusc, de parcă ar fi fost mai multe explozii. Nu era un bombardament aerian, era un front de luptă la sol.—

Inima dezamăgită a început să-i tresalte lui Gustav. „Mă gândesc, în sinea mea, că eliberatorii trebuie să ajungă şi aici în curând, şi mă cuprinde iar speranţa. Mă mai gândesc, la fel, în sinea mea, că Domnul Dumnezeu nu ne-a părăsit chiar de tot.”

După două zile, pe 12 aprilie, comandanţii locali de la *Wehrmacht* au intrat în contact cu forţele britanice şi au negociat predarea paşnică a lagărului de la Bergen-Belsen. Pentru a împiedica o eventuală epidemie de tifos, o zonă de câţiva kilometri de jur-împrejurul lagărului a fost declarată teritoriu neutru.

în barăci, Gustav a remarcat că majoritatea soldaţilor unguri îşi puseseră la braţ banderole albe, ca semn al neutralităţii.

Chiar şi unii SS-işti purtau însemne similare – inclusiv şeful personalului din lagăr, caporalul SS Sommer, pe care Gustav îl cunoscuse la Auschwitz drept „unul dintre câinii setoşi de sânge”. Se părea că deţinuţii aveau să le fie predaţi britanicilor fără alte victime. „Era şi cazul” – şi-a notat Gustav în jurnal –, fiindcă SS-iştii „voiau să refacă masacrul din noaptea Sfântului Bartolomeu cu noi, sub iluminarea englezilor, dar colonelul ungur nici n-a vrut s-audă, aşa că ne-au lăsat în pace.”

Pe data de 14 aprilie, Gustav a zărit în depărtare primele tancuri britanice. S-a răspândit vestea în toată cazarma, provocând o ditamai bucuria, şi atmosfera de sărbătoare a durat toată noaptea.

nrrrn

Căpitanul Derrick Sington se lupta să se facă auzit peste

zdroncănitul şi huruitul convoiului de tancuri care străbătea oraşul Winsen. După o cursă în care prinsese din urmă vehiculele blindate ale Regimentului 23 Husari, dăduse peste ofiţerul de contra-informaţii al marii unităţi şi acum încerca să-l informeze despre misiunea lui specială, dar nu se putea face auzit, din cauza vacarmului provocat de traficul militar.

Derrick Sington era comandantul Unităţii de Amplificare numărul 14 al Corpului de Contra-Informaţii al Armatei. Având în dotare camioane uşoare, pe care fuseseră montate sisteme de amplificare, rolul lui şi al oamenilor lui era să răspândească informaţii şi să facă propagandă. Primiseră ordin să escorteze coloana de înaintare a Regimentului 63 Anti- Tanc, a cărui misiune era să stabilească zona de neutralitate, care înconjura

lagărul de la Bergen-Belsen. Deţinuţilor – sau „internaţilor”, cum le spuneau britanicii, în limbaj oficial – nu trebuia să li se îngăduie să părăsească zona, din cauza bolilor Misiunea urgentă a căpitanului Sington era să localizeze lagărul şi să le facă deţinuţilor anunţurile cuvenite. Fiind vorbitor de limbă germană, urma să acţioneze şi ca interpret al locotenent- colonelului Taylor, care avea să fie comandantul întregii zone.—

Urlând cât îl ţineau plămânii, ca să acopere zgomotul şenilelor şi mugetul motoarelor, Sington i-a explicat ce-şi-cum ofiţerului de la Husari, care se aplecase peste marginea turelei de la propriul tanc, făcându-şi mâna pâlnie la ureche. A făcut semn din cap că da şi i-a spus lui Sington să-l urmeze. Britanicul a sărit înapoi în maşina lui şi i-a făcut semn şoferului, care a pătruns iar pe

drum, înscriindu-se în convoiul de blindate.

Dincolo de Winsen, coloana s-a putut desfăşură în zona rurală deschisă, după care urma o pădure deasă de brazi, al căror parfum pătrunzător a mai potenţat putoarea gazelor de eşapament şi a chimicalelor arse. Cei de la infanterie incendiau tufărişul de pe ambele părţi ale drumului, cu aruncătoare de flăcări: nu riscau ei să se trezească, după aceea, că în vegetaţie se ascundeau cine-ştie-ce arme anti-tanc germane sau lunetişti.

Nu foarte departe, pe acelaşi drum, Sington a văzut primele avertismente – pancarte pe care scria: PERICOL TIFOS şi care marcau perimetrul zonei de neutralitate. Doi subofiţeri germani i-au întins un bilet scris într-o engleză aproximativă, prin care era invitat să-l întâlnească pe comandantul trupelor din *Wehrmacht,* la Bergen-Belsen.

La un cot către est al drumului, Sington a zărit lagărul – o incintă cu garduri înalte, cu sârmă ghimpată, şi mai multe turnuri de veghe printre copaci, care flanca drumul pe o parte. L-a întâmpinat la poartă un grupuscul de ofiţeri duşmani îmbrăcaţi mai mult decât elegant, unul în cenuşiul de campanie al uniformelor de *Wehrmacht*, un căpitan în kaki, ungur, cu pieptul plin de decoraţii şi un SS-ist corpolent, cu faţa buhăită, cu maxilarul ca de maimuţă şi o cicatrice pe obraz, care s-a dovedit a fi căpitanul SS Josef Kramer, fostul comandant.

în timp ce aşteptau cu toţii sosirea colonelului Taylor, Sington a iniţiat o conversaţie politicoasă cu Kramer. L-a întrebat câţi deţinuţi avea lagărul; SS-istul i-a răspuns că erau patruzeci de mii, plus alţi cincisprezece mii în lagărul numărul 2, situat mai sus, pe acelaşi drum. Şi ce fel de

prizonieri erau? „Criminali obişnuiţi şi homosexuali”, i-a răspuns Kramer, privindu-l pieziş pe englez. Căpitanul Sington nu a zis nimic, dar mai târziu a comentat că avea „motive să creadă că afirmaţia fusese una incompletă”—.

Discuţia le-a fost, din fericire, scurtată de sosirea colonelului Taylor, cu un *jeep.* I-a ordonat lui Sington să intre şi să-şi facă anunţul, după care şi-a continuat drumul către Bergen, ambalându-şi motorul cu pedala până la fund. La invitaţia britanicului, căpitanul Kramer a urcat pe platforma camionului cu portavoce şi au pătruns împreună pe porţile lagărului.

Sington încercase de multe ori să-şi închipuie cum arăta un lagăr de concentrare pe dinăuntru, dar s-a dovedit că nu semăna câtuşi de puţin cu imaginea pe care şi-o făcuse el. Pe centru, era un drum care despărţea între ele complexele

de pe fiecare parte, formate din barăci de lemn. Peste tot locul, plutea „o duhoare de gunoi”, care i-a reamintit căpitanului britanic de „mirosul unei case a maimuţelor” dintr-o grădină zoologică; „un fum albastru plutea trist printre construcţiile joase, ca o ceaţă ivită din pământ”. Deţinuţii exaltaţi „se înghesuiau la gardurile de sârmă ghimpată... cu capetele rase şi costumele de penitenciar obscen de vărgate, care păreau să-i dezumanizeze într-un asemenea hal”. Mai fusese martor, căpitanul Sington, la manifestările de gratitudine ale multor popoare eliberate, de când cu debarcarea în Normandia, dar aclamările acelor strigoi sleiţi, scheletici, „oribil de amestecaţi, care fuseseră odinioară ofiţeri polonezi, fermieri ucraineni, doctori budapestani şi studenţi din Franţa, m-au emoţionat mai tare ca niciodată, şi a trebuit să

mă lupt ca să nu-mi dea lacrimile”—.

Şi-a oprit camioanele din loc în loc, şi portavocile au răspândit, cât de tare puteau fi ele date, anunţuri potrivit cărora zona lagărului era, de-acum, în carantină, sub administraţie britanică; SS-iştii predaseră controlul şi urmau să se retragă; regimentul ungar avea să rămână pe poziţii, dar sub comanda directă a trupelor britanice; deţinuţii nu aveau voie să părăsească zona de carantină, din cauza riscului de a răspândi epidemia de tifos; alimente şi produse medicale erau pe cale de a fi aduse în lagăr, cu maximă celeritate.

Deţinuţii, bucuroşi, s-au revărsat din barăci şi au înconjurat camionul. Kramer s-a speriat, iar un soldat ungur a început să tragă pe deasupra capetelor deţinuţilor. Sington a sărit jos din camionul său.

- Nu mai trage!, i-a ordonat soldatului, scoţând pistolul, şi acela şi-a coborât ţeava puştii.

Dar nici nu s-a oprit bine ungurul din tras, că, spre uimirea lui Sington, un grup de bărbaţi în uniforme de-ale deţinuţilor, înarmaţi cu pulane, s-au repezit către mulţime şi au dat în stânga şi-n dreapta, cu o brutalitate îngrozitoare.

Ajungând înapoi la intrarea principală, Sington i-a spus lui Kramer:

- Ce iad minunat aţi creat aici!—

Scurta incursiune pe dinăuntru îi arătase numai gloata de supravieţuitori. Abia după încă o zi sau două, avea să descopere, în sfârşit, gropile comune, crematoriul şi terenurile împânzite cu stive care adunau laolaltă mii de cadavre despuiate şi descărnate.

Ieşind pe poartă în marşarier, şi-a întors camionul către lagărul numărul 2, să-şi

repete şi acolo seria de anunţuri.

XNX

Trecuse o zi întreagă, de când zărise Gustav tancurile în depărtare. Până la urmă, coloana britanică s-a văzut apropiindu-se pe drumul principal dinspre Bergen şi a trecut cu totul pe lângă lagăr. Prea puţin a părut să se întâmple cu adevărat. Pe urmă, camionul cu portavoce a sosit şi la poarta lagărului numărul 2. Deţinuţii s-au apropiat să audă anunţul ofiţerului britanic, dar aclamaţiile l-au acoperit cu totul.

Deţinuţii din lagărul numărul 2, deşi într-o stare oribilă, nu erau nici pe departe la fel de nenorociţi ca primii, din lagărul principal. Celor de aici le mai rămăsese forţă, le mai rămăsese mânie în ei. De îndată ce s-a îndepărtat camionul căpitanului Sington, au şi început linşajele.

Sute de oameni, exaltaţi în furia lor şi avându-şi forţa în cât erau de mulţi, i-au singularizat pe cei care-i torturaseră. Gustav Kleinmann – cel mai gentil şi mai blând suflet imaginabil – s-a uitat indiferent la cum au fost spânzuraţi sau omorâţi în bătaie gardienii de la SS şi mai-marii barăcilor, care aveau triunghiuri verzi pe piepturile vestoanelor. A văzut cum au murit cel puţin doi dintre ucigaşii de la Auschwitz-Monowitz şi nu a resimţit nici milă, nici remuşcări. Trupele ungare nu au mişcat nici un deget, ca să intervină. După-amiază, când s-au sfârşit omorurile, SS-iştii care scăpaseră cu viaţă au fost puşi să ia cadavrele şi să le pregătească pentru a doua zi, când le-ar fi îngropat cu mâinile goale.

Britanicii au preluat controlul administraţiei treptat, înregistrând toţi deţinuţii supravieţuitori şi ordonându-i pe naţionalităţi; Bergen-Belsen

s-a transformat într-un lagăr de persoane strămutate, şi toţi deţinuţii au fost pregătiţi pentru repatriere. Gustav a rămas alături de evreii maghiari; îşi făcuse mulţi prieteni de nădejde printre ei, şi fusese ales mai-mare peste camera lor.

A fost o eliberare, şi nu a fost, propriu-zis, o eliberare. Deţinuţii nu se mai aflau sub cizma celor de la SS; britanicii le-au adus alimente şi materiale medicale, şi toţi au început să mănânce mai bine şi să-şi recapete, uşor-uşor, sănătatea (cu toate că oamenii erau într-un asemenea hal, în lagărul principal, încât mii dintre ei au murit şi în săptămânile de după eliberare). Şi totuşi, erau în continuare prizonieri. Soldaţii unguri primiseră ordine de la britanici să oprească pe oricine voia să plece – şi-şi luau în serios ordinele primite. în privinţa lagărului numărul 2, hotărârea de carantinare nu era logică – acolo, nu era nici un caz

de tifos şi, deci, nu era nevoie ca deţinuţii să rămână încarceraţi. Gustav a început să se enerveze, nerăbdător cum era să resimtă iar senzaţia libertăţii, după toţi acei ani.

Eliberarea lagărului de la Belsen a ţinut paginile întâi din toată lumea: jurnalele de ştiri, şi relatările radiofonice, şi ziarele – toate erau pline numai de ea. De peste tot din Europa, din Marea Britanie şi din America, rudele celor din captivitatea nazistă au trimis cereri disperate, să afle informaţii. La câtva timp o dată, camionul cu portavoce al căpitanului Sington făcea turul lagărului numărul 2 şi anunţa numele oamenilor ale căror familii se interesaseră de ei.—

Gustav s-a gândit imediat la Edith şi la Kurt. Nu-şi mai văzuse fiica de la plecarea ei în Anglia, la începutul anului 1939, şi nu mai primise veşti de la ea de când izbucnise războiul. Şi de Kurt fusese despărţit cu totul

din decembrie 1941. I-a scris un bilet Edithei, în care-i spunea detaliat unde se afla şi numărul barăcii, şi le-a încredinţat scrisorica – împreună cu alte mii de mesaje ale colegilor lui de prizonierat – celor din administraţia britanică.—

în lagărul principal, personalul medical se lupta să salveze cât mai multe vieţi cu putinţă. Minţile oricui îl vedea, locul acela, erau puse la grea încercare. Cadavrele erau stivuite cu miile, iar cei numai pe jumătate morţi, dar nici vii pe de-a întregul, se învârteau pe lângă ele, ca şi cum ar fi fost doar nişte scânduri trântite acolo, făceau pasul mare peste ele, se rezemau de mormanele de hoituri, ca să-şi mănânce puţinul pe care-l aveau.— Au fost săpate gropi adânci, de zeci de metri lungime. Foştii gardieni SS-işti au fost puşi să care morţii pe braţe în acele gropi, în timp ce supravieţuitorii îi batjocoreau şi-i blestemau;

câţiva SS-işti au încercat să fugă spre pădure, dar s-a tras după ei şi au fost puşi la pământ, iar camarazii le-au fost puşi să le care şi lor cadavrele înapoi. în aceleaşi gropi comune au fost aruncaţi, alături de fostele lor victime.— Treaba s-a dovedit imposibil de dus până la capăt: pur şi simplu, erau prea multe cadavre, unele în stare avansată de putrefacţie, şi a trebuit să fie împinse în gropi cu buldozerele. A durat aproape două săptămâni, să fie îngropate absolut toate.—

Supravieţuitorii din lagărul numărul 1 au fost mutaţi în clădirile solide, curate, din lagărul numărul 2, care a fost apoi redefinit ca spital. După ce au fost golite, barăcile de lemn insalubre şi dărăpănate din lagărul principal au fost incendiate cu aruncătoarele de flăcări.

O infirmieră englezoaică din personalul medical a fost cuprinsă de ruşine şi remuşcări,

pentru faptul că, deşi auzise încă din 1934 că existau asemenea lagăre, nu realizase nici o clipă – nici nu dorise, de fapt, să realizeze – că puteau fi chiar aşa. Ea şi colegii ei s-au arătat „animaţi de o mânie rece împotriva celor care erau în primul rând responsabili, germanii – şi era o mânie care se accentua cu fiecare zi care trecea, la Belsen”—. Alţii au rămas şocaţi de faptul că abuzurile şi degradarea îi redusese pe mulţi dintre supravieţuitori la un stadiu animalic, în care se luptau pentru mâncare, mâncau din castroane folosite şi ca oale de noapte, nefacând altceva decât să le şteargă puţin cu câte o zdreanţă, între o folosire şi cealaltă.—

Afluxul deţinuţilor dinspre lagărul principal a creat o problemă pentru Gustav şi ceilalţi supravieţuitori de la Mittelbau: i-a făcut vecini cu tifosul. Clădirile în care erau

cazaţi infectaţii de tifos erau despărţite prin cordoane sanitare, dar simpla prezenţă a bolnavilor făcea să crească riscul răspândirii epidemiei la toate barăcile. De aceea, Gustav era din ce în ce mai disperat, să plece odată din locul acela cumplit şi bântuit.

La zece zile după eliberare, cele dintâi transporturi de repatriere au primit autorizaţie de plecare, ducând un amestec de supravieţuitori francezi, belgieni şi olandezi. Drumul spre casele lor trecea prin ţări deja eliberate. Cei proveniţi din Germania, Austria şi alte locuri, care erau încă zone de război sau care se aflau încă în mâinile germanilor, mai aveau de aşteptat. Gustav s-a uitat cu jind la transporturile care plecau şi a început să-şi piardă răbdarea, odată cu trecerea zilelor. Nu mai conta că se dovedea iraţional, fiindcă Austria nu era încă liberă; el, unul, era convins că şi-ar fi putut găsi drumul

spre casă, indiferent de ce se întâmpla. Credea că Fritz trebuia să fi ajuns la Viena, de-acum, şi-l aştepta pe el. Trebuia neapărat să ajungă la fiul său, Gustav, cum-necum. Dacă nu asta, măcar spera să scape odată din prizonierat.
Alegându-şi momentul, în dimineaţa zilei de luni, 30 aprilie—, a pornit la drum. Luându-şi puţinele bunuri personale şi ceva de mâncare, a ieşit din baraca lui şi a luat-o pe aleea cu asfalt, îndreptându-se către drumul mare.
Un soldat ungur i s-a pus în cale, cu puşca ridicată, şi l-a întrebat:
- Unde crezi că te duci?
- Acasă, i-a răspuns Gustav. Plec.
Soldatul avea în ochi o privire pe care Gustav o mai văzuse la sutele de gardieni SS-işti – căutătura unui antisemit care se uita la un deţinut evreu. Până cu doar două săptămâni în urmă, soldatul din faţa lui luptase cot-

la-cot cu naziştii. Gustav a dat să treacă pe lângă el. Soldatul şi-a răsucit patul puştii şi l-a izbit cu el în piept. Gustav s-a clătinat pe picioare, nemaiputând să respire.

- Mai fa asta o dată, şi să vezi că te-mpuşc, s-a răstit la el ungurul.

Văzuse destule, Gustav, la viaţa lui, ca să ştie că n-ar fi ezitat să-l împuşte.

încercarea lui de a-şi recâştiga libertatea eşuase – era prins ca într-o capcană.

Masându-şi coastele dureroase, a luat-o înapoi către baraca din care ieşise. Aşadar, scăpatul de la Belsen avea să fie mai complicat, decât anticipase el. A discutat în sensul acesta cu un camarad, vienez şi el, pe nume Josef Berger, care era la fel de disperat ca şi Gustav, să plece acasă.

în aceeaşi după-amiază, amândoi şi-au părăsit baraca în linişte şi au pornit în pas uşor să se plimbe, ţinându-şi ochii

aţintiţi asupra santinelelor. în fine, a sosit şi momentul pe care-l aşteptau, când un schimb a fost înlocuit de următorul, în serviciul de gardă. Câtă vreme soldaţii erau preocupaţi de altceva, Gustav şi Josef s-au repezit – dar nu înspre drum, de astă-dată, ci în direcţia pădurii care flanca latura de nord-vest a lagărului.
Ajunseseră între două posturi de santinelă, când au răsunat mai întâi un strigăt în ungureşte şi apoi detunătura unei puşti. Glonţul a şuierat pe deasupra capetelor celor doi. Un alt foc a trecut pe lângă ei, dar tot s-au aruncat amândoi la pământ. Acum, gloanţele au început să se înfigă în solul din jurul lor. Gustav şi Josef s-au târât mai departe, pe coate. îndată ce împuşcăturile au părut a lua o pauză, s-au ridicat în picioare şi s-au repezit iar către pădure, ferindu-se, fugind în zigzag, ascunzându-se după copaci, până au reuşit să iasă de partea

cealaltă. Au continuat să alerge prin sectorul rusesc al lagărului şi s-au făcut pierduţi în pădurea mai deasă de pe latura cea mai îndepărtată.
Minutele se scurgeau anevoie în peştera umedă şi rece, care erau tunelurile *Kellerbau*, unde mai şi picura de sus, dar nu se auzea nici un huruit de avion, nici o detunătură de obuz; de jur-împrejurul lui Fritz, nu era decât freamătul reverberat al respiraţiei zecilor de mii de oameni strânşi în acel spaţiu închis, care-şi vorbeau în şoaptă unii altora.

Timpul a continuat să se scurgă. în exterior, la gura tunelului, mitraliorii de la SS aşteptau şi se uitau, se uitau şi aşteptau, explozia care trebuia să se producă din moment în moment.

Minutele s-au transformat în ore, încetul cu încetul. Deţinuţilor, obişnuiţi să stea în picioare cu orele şi la strigatul apelului, cum stăteau şi acum,

nu le păsa prea tare. Fusese, probabil, vreo alarmă falsă. Bine că nu erau puşi să muncească – măcar atât. Cei mai mulţi dintre ei aveau să nu ştie niciodată adevăratul motiv pentru care fuseseră obligaţi să se refugieze în tunel, nici nu au realizat complicaţiile care-i făceau să aştepte în burta muntelui atât de mult. Evenimentele se desfăşurau, la propriu, peste capetele lor, învăluite în secretoşenie, şi aveau să rămână aşa, nedezvăluite, pentru totdeauna.

încărcăturile de explozibili, cu care fusese căptuşită intrarea în tunel, nu au explodat. Paul Wolfram, cel răspunzător de acţiune, avea să pretindă, mai târziu, că el în mod special sabotase acel complot sinistru de omor în masă, punându-şi oamenii să instaleze bombele şi minele fără detonatoare. Dar asta nu explica şi de ce nu detonaseră ceilalţi explozibili. Comandantul

Ziereis – care fusese beat mai-toată perioada respectivă – a pretins şi el că avusese rezerve în legătură cu întreaga poveste. Printre unii supravieţuitori, însă, a circulat o altă poveste: că un deţinut polonez, un anume Wladyslaw Palonka, electrician de meserie, ar fi descoperit firele detonatoarelor şi le-ar fi tăiat pe toate.—

La ora 4 după-amiază, a răsunat sirena de sfârşit al raidului aerian, şi deţinuţii care intraseră în tunel, neavând habar de ce li se pregătea, s-au revărsat înapoi afară, tot fără să ştie nimic despre sentinţa de condamnare la moarte, care le rămăsese atârnată deasupra capetelor şi nu se prăvălise peste ei – şi s-au îndreptat înapoi spre barăci. Dacă respectivul complot ar fi reuşit, peste douăzeci de mii de prizonieri şi-ar fi găsit moartea – una dintre cele mai ample acţiuni de omor în masă, din toată istoria Europei.—

Rutina s-a reluat, cu aceleaşi apeluri şi munci, dar apoi, în ziua de marţi, 1 mai, deţinuţii nu au mai fost puşi să muncească. Fritz a simţit că se răspândise o anumită stare de spirit printre SS-işti, care l-a făcut să se gândească la cum se întâmplase acelaşi lucru şi la Monowitz, la mijloc de ianuarie. Numai că, de astă-dată, panica era mult mai profundă. Nu mai aveau acum, SS-iştii, un *Reich* pe teritoriul căruia să se poată retrage. De la Mauthausen, nu se mai făcea nici o evacuare.

Două zile mai târziu, lagărul a rămas fără gardieni de la SS. Naziştii fanatici dintre ei se retrăseseră în munţi, unde aveau de gând să opună o rezistenţă de ultimă redută; restul îşi dezbrăcaseră uniformele şi fugiseră să se ascundă printre populaţiile civile din oraşele mai mari. Comanda lagărului Mauthausen-Gusen a fost predată oficial poliţiei civile vieneze, iar administraţia

propriu-zisă le-a revenit celor de la *Luftwaffe.* Oamenii unui detaşament întreg din brigada de pompieri a Vienei, care fuseseră aduşi acolo ca deţinuţi politici în 1944, au fost înregimentaţi la loc şi puşi să ajute.—

Spre sud, armatele alcătuite din americani, britanici, polonezi, indieni, neo-zeelandezi, plus o brigadă evreiască, înaintau în zona muntoasă de la graniţa dintre Italia şi Austria.

în est, Armata Roşie trecuse graniţa în Austria şi, la 6 aprilie, înconjurase Viena. Forţele germane rămase în capitală nu aveau nici o speranţă s-o apere, atât de puţine erau, aşa încât asediul fusese unul foarte scurt. A doua zi, 7 aprilie, trupele sovietice pătrunseseră deja în sudul părţii centrale a oraşului, iar, după încă trei zile, germanii evacuaseră cartierul Leopoldstadt. Podurile peste Dunăre fuseseră şi ele ocupate, iar pe 13 aprilie, ultima unitate

de blindate ale SS-ului părăsise Viena.— Capitala fusese eliberată, aproape la exact şapte ani, după ce Hitler îşi organizase acolo propriul plebiscit şi-şi pusese ştampila pe *Anschluss.* Acum, era prins şi el ca într-o capcană în buncărul de la Berlin, iar marele lui *Reich* se redusese la un ciot mărunt şi însângerat.

Cel de-al treilea vârf de lance al Aliaţilor venise dinspre nord-vest. Forţele americane trecuseră Dunărea în Bavaria, pe 27 aprilie. Patton îşi trimisese Corpul XII de armate în Austria, la nordul fluviului. Americanii fuseseră întâmpinaţi cu lupte grele de forţe germane fanatice, care căpătaseră obiceiul să-i spânzure pe dezertori de copacii de pe marginea drumurilor.— înaintând pe valea Dunării, în ciuda rezistenţei germane, vârful cel mai avansat al vârfului de lance consta dintr-o patrulă a Escadronului 41 de

Recunoaştere al Cavaleriei şi dintr-un pluton al Batalionului 55 de Infanterie Blindată. Sondând terenul dincolo de Linz, cele două unităţi ajunseseră la satele Sankt Georgen şi Gusen, unde le căzuseră privirile, pentru prima dată, pe lagăre.

Ca locuri ale groazei, lagărele de la Mauthausen şi Gusen rivalizau cu cel de la Bergen-Belsen. Amândouă ajunseseră nişte canale de scurgere pentru celelalte lagăre de concentrare. Ritmul deceselor de la Mauthausen urcase vertiginos, la peste nouă mii pe lună. Cadavrele umblătoare pe care le-au găsit acolo americanii mai trăiau încă printre zecile de mii de morţi tot dintre ei, neîngropaţi, pe jumătate îngropaţi sau pe jumătate arşi. Duhoarea locurilor le-a rămas acelor soldaţi americani în memoria olfactivă. „Mirosul şi putoarea morţilor şi a muribunzilor,

mirosul şi putoarea muritorilor de foame”, îşi amintea un ofiţer. „Da, mirosul, felul cum puţea lagărul morţii parcă-ţi marcau cu fierul roşu nările şi memoria. N-o să uit niciodată mirosul de la Mauthausen.”—

Tancuri de un verde măsliniu, marcate cu câte o stea vopsită cu alb, precum cele de pe steagul american, care arătau lovite, uzate, au pătruns cu huruit de şenile între barăcile din lagăr. La Gusen I, un sergent a ieşit pe turela *Sherman*-ului şi a răcnit în limba engleză, către mulţimea deţinuţilor descărnaţi: -Fraţilor, sunteţi liberi!—

Diverse imnuri naţionale au izbucnit ici şi colo, iar ofiţerul care comanda gărzile germane, membru al trupelor *Volkssturm*, şi-a predat sabia respectivului sergent.

Fritz, aflat în lagărul Gusen II, învecinat, i-a văzut venind pe americani cu sentimente de uşurare şi satisfacţie, dar fără

vreo bucurie copleşitoare. Prea era slăbit şi demoralizat, ca să mai sărbătorească. Starea lui de sănătate fusese doar pasabilă, când ajunsese la Gusen, după care îndurase trei luni în acel iad, în care speranţa de viaţă nu era decât de patru luni, chiar şi pentru cei zdraveni. Abia dacă se mai chema că era în viaţă: nu ajunsese chiar pielea-şi-osul, dar nici mult nu mai avea până acolo; în schimb, avea tot corpul acoperit de hematoame şi excoriaţii. Nu-şi făcuse camarazi, propriu- zis, la Mauthausen-Gusen – acolo, toţi erau numai colegi de suferinţă. „M-a demolat, nu altceva, trecerea prin lagărul ăla”, scria el mai târziu.— Era prea slăbit şi prea bolnav, ca să plece acasă – presupunând că mai avea casă la care să plece. îi lipsea tatăl său cel mai mult, dar nu avea nici cea mai vagă idee de ce se alesese de el.

XNX

După vreun kilometru de alergat, Gustav şi Josef s-au oprit, să-şi tragă sufletul. Au ascultat, dar nu se auzea c-ar fi fost urmăriţi, numai păsări cântând şi tăcerea înăbuşită a pădurii. S-au lăsat la pământ, să se odihnească. Gustav s-a uitat de jur-împrejur, şi-a ridicat privirile către cer şi a tras în piept aerul cu parfum de brad. Acel simplu miros era suficient, ca să-i provoace bucurie – aşa mirosea libertatea. „în fine, liber!”, şi-a notat în jurnal. „Aerul din jurul nostru e de nedescris!” Pentru prima oară după ani întregi, atmosfera nu era îmbâcsită de duhorile morţii, trudei şi hoardelor de trupuri omeneşti nespălate.

Dar nu erau încă în siguranţă. Liniile de front se aflau înspre est, aşa încât Gustav şi Josef i-au întors deocamdată spatele patriei lor şi s-au îndreptat către nord-vest, prin pădure.

Toată după-masa, până seara, tot înainte au mers, trecând pe lângă mai multe cătune presărate printre copaci – comunităţi germane, în care nu au îndrăznit să ceară ajutor. Până la urmă, după vreo douăzeci de kilometri parcurşi, au ieşit din pădure în sătucul Osterheide. La marginea localităţii, se întindea un mare lagăr de prizonieri de război – *Stalag* XI –, care tocmai ce fusese eliberat de britanici, a doua zi după cel de la Belsen.— Fusese şi evacuat cu câteva zile mai devreme, dar tot mai rămăseseră acolo nişte prizonieri de război ruşi, care le-au dat celor doi vienezi câte un loc unde să doarmă peste noapte şi ceva de mâncare.

A doua zi dimineaţă, Gustav şi Josef au plecat mai departe şi au ajuns la Bad Fallingbostel, un oraş-staţiune foarte plăcut, dar ticsit de refugiaţi şi trupe. Cei doi bărbaţi li s-au înfaţişat autorităţilor britanice, dar li s-a

spus că nu se putea face nimic pentru ei prea curând – ar fi trebuit să se afle într- un lagăr pentru strămutaţi. Ceva mai mult noroc au avut la primăria condusă de un german, unde au primit cazare la un hotel şi raţii de mâncare.

Gustav şi-a găsit de lucru cu săptămâna, ca şelar în atelierul unui tapiţer local pe nume Brokman. Leafa era decentă, şi, pentru prima oară după şapte ani din viaţă, a fost şi el tratat ca orice alt cetăţean. A început să-şi revină din toată suferinţa prin care trecuse. în camera de la hotel, a scos din ascunzătoare carneţelul verde, care-l însoţise încă din primele zile. Pe prima păginuţă, a găsit însemnarea iniţială: „Ajuns la Buchenwald pe 2 octombrie 1939, după o călătorie de două zile cu trenul. De la gara din Weimar, am alergat până la poarta lagărului...”

Aşa începeau însemnările lui din captivitate. De atunci

înainte, a început să-şi consemneze libertatea: „în fine, un om liber, care poate face tot ce doreşte”, a scris el. „Un singur lucru mă frământă: nesiguranţa în legătură cu familia mea de acasă.
Şi avea să continue să-i apese gândurile, atâta timp cât rămăşiţele regimului nazist mai luptau încă, tocmai pe teritoriul care-l despărţea pe el de propria ţară

.CAPITOLUL 21

LUNGUL DRUM

CĂTRE CASĂ

BWDNN

Edith stătea la fereastra din faţă, urmărindu-l pe poştaş, cum dădea la pedalele bicicletei de zor, ca să urce dealul. Clădirea,

denumită pompos *Spring Mansions* – „Conacul Primăverii” –, era o reşedinţă victoriană cu pretenţii de rafinament, cu trei niveluri, convertită în bloc de locuinţe şi situată într-un colţ al Grădinilor Gondar din cartierul Cricklewood, care oferea o vedere largă asupra unei jumătăţi din suprafaţa Londrei, calea ferată şi, dincolo de ea, Şoseaua Kilburn High, trasând o linie dreaptă până tocmai în Westminster.

Micul Peter stătea lângă ea, privind şi el vederea oferită de fereastră. Abia se întorsese la părinţii lui, după ce fusese evacuat la o fermă de lângă Gloucester. Cât lipsise el, părinţii şi surioara lui, Joan, plecaseră de la Leeds şi se mutaseră în acest mic apartament londonez. Peter i se părea un străin mamei lui – era cu desăvârşire britanic, şi prin naştere, şi prin accentul cu care vorbea. Edith şi Richard,

conştienţi de ostilitatea ţării lor de adopţie faţă de tot ce era german, nu vorbeau niciodată, în casă, altfel decât în limba engleză.

Poştaşul şi-a rezemat bicicleta de gardul viu şi a vârât un snop de scrisori prin fanta cutiei poştale. Edith a coborât şi le-a cules de pe ştergătorul de picioare; luând plicurile unul câte unul, să vadă care erau pentru ceilalţi chiriaşi, a dat peste unul al cărui adresant era: „Fr. Edith Kleinmann”. Erau pe el mai multe adrese tăiate, începând cu doamna Brostoff de la Leeds. A desfăcut plicul – mai curând, l-a rupt.

Peter a auzit-o pe mama lui urcând scările în fugă şi strigându-l pe tatăl lui, printre gâfâieli. Nu a reuşit să înţeleagă de ce anume era chiar aşa entuziasmată – nu făcea decât să repete că tatăl ei trăia. *Trăia.*

Aproape că nu-i venea să creadă. Atâta timp, nu avusese habar de ce se alesese de

familia ei; aflase de la Kurt că tatăl ei şi Fritz ajunseseră la Buchenwald, şi atât – în rest, nu ştia nimic. Toată lumea văzuse ştirile oribile de la Belsen şi auzise jurnalele de la BBC, şi-acum, auzi: tatăl ei trecuse pe acolo şi supravieţuise!

Edith i-a scris imediat lui Kurt. în numele lor, al amândurora, judecătorul Sam Barnet se folosise de toate conexiunile politice pe care le avea, în tentativa de a deschide o cale de comunicare cu tatăl celor doi fraţi.— Au trecut săptămâni întregi, şi nici o vorbă nu au primit în plus de la Gustav. Era ca şi cum, după ce-şi dezvăluise prezenţa, brusc s-ar fi evaporat.

După ce eliberase lagărele, armata americană le-a furnizat ajutoare medicale supravieţuitorilor de la Mauthausen şi Gusen. Mii de oameni s-au dovedit a nu mai putea fi salvaţi şi au murit, încă din primele zile.

Fritz Kleinmann s-a numărat printre cei care s-au cramponat de viaţă, în ciuda condiţiei disperate în care se afla. Când au început evaluările medicale, a fost chestionat de un ofiţer american, care s-a dovedit a fi fost născut la Viena el însuşi, ba chiar în Leopoldstadt. Mulţumit de legătura care se crease astfel între ei, ofiţerul i-a găsit lui Fritz un loc prioritar într-o evacuare de urgenţă.

A fost dus la Regensburg, un oraş vechi şi frumos din sudul Bavariei, unde fusese instalat un spital militar american. Sosirea lui acolo a coincis cu ştirea că Germania capitulase: Hitler şi Himmler muriseră, şi războiul din Europa se sfârşise. —

Spitalul de Evacuare numărul 107 funcţiona în corturi şi în câteva clădiri de pe malul râului Regen, acolo unde acesta se vărsa în Dunăre.— Când a fost internat, Fritz abia dacă mai trăia, greutatea lui

corporală înregistrată fiind de numai treizeci-şi-şase de kilograme. Succesiunea tuturor evenimentelor hidoase, miraculoase, aleatorii, care-i îngăduiseră, în ultimii cinci ani şi jumătate, să păcălească moartea, aproape că-l terminase cu totul, chiar la final.

Zăcând acolo, pe patul de campanie din cortul-spital, era conştient de faptul că toată nenorocirea care începuse, pentru el, în acea zi de martie 1938, când *Luftwaffe*, aviaţia militară germană, îşi lansase manifestele, ca pe un vârtej de zăpadă, peste toată Viena, se sfârşise.

Numai că nu se sfârşise chiar de tot. Periplul început în acea zi nu avea să se termine de-a binelea, decât atunci când el ar fi ajuns înapoi la Viena şi ar fi descoperit dacă mai era încă, pentru el, ceea ce s-ar fi putut numi acasă – şi, lucrul cel mai important, dacă tatăl îi supravieţuise. Cât despre

coşmarul în sine – păi, acela nici n-ar fi avut cum să se termine, câtă vreme viaţa şi memoria nu-l părăseau definitiv. Morţii rămâneau morţi, cei vii rămâneau taraţi, iar numărul şi poveştile lor aveau să se constituie într-un memorial pentru toate timpurile.

Lăsând viitorul în propria lui grijă, deocamdată, Fritz s-a concentrat pe nevoia stringentă de a-şi recăpăta forţele. Doctorii i-au prescris o dietă cu biscuiţi, o budincă pe bază de lapte şi o fiertură întăritoare, a cărei compoziţie nu i-a spus-o nimeni. în răstimp de două săptămâni, a pus la loc pe el zece kilograme. încă mai era subponderal, şi anume sever, dar se simţea deja în destulă putere, pentru a călători, şi parcă aţa-l trăgea înapoi spre casă. Plus că spitalul însuşi era gata să fie relocat şi-şi făcea bagajele, aşa încât i s-a aprobat cererea de externare. S-a dus la primăria din Regensburg, unde a primit

haine civile şi a fost pus pe listă pentru repatriere în Austria.

Luna mai se apropia de sfârşit, când Fritz a trecut prin Linz şi a sosit la linia de demarcaţie dintre sectoarele american şi sovietic, de pe malul sudic al Dunării, vizavi de Gusen şi Mauthausen. La Sankt Valentin, a prins un tren. A făcut iar călătoria cu trenul prin Amstetten, Blindenmarkt şi Sankt Polten – pentru a câta oară? –, de astă-dată, fără să mai întâlnească nici o piedică.

în fine, în ziua de luni, 28 mai 1945, Fritz Kleinmann a pus iar piciorul în Viena, după cinci ani, şapte luni şi douăzeci-şi-opt de zile, de când o părăsise, cu transportul care avea să-l ducă la Buchenwald. Şi trenul tocmai la *Westbahnhof* l-a readus, adică în gara de unde plecase. Abia mai târziu a descoperit Fritz că, din cei 1.035 de bărbaţi evrei, care formaseră transportul cu

pricina, doar douăzeci-şi-şase scăpaseră cu viaţă.

Viena, însă, nu suferise pagube la fel de mari, în luptele recente, ca Berlinul. Asediul fusese unul scurt, fără distrugeri de amploare. Unele părţi ale oraşului nici nu fuseseră atinse. în schimb, aşa-i fusese norocul lui Fritz, s-o ia, de la gară înspre oraş, pe un traseu care se numărase printre cele mai greu lovite, lăsându-l cu impresia teribilă că Viena întreagă ar fi fost ca şi distrusă.

Se făcuse deja seară târzie, şi crepusculul nopţii de vară se întinsese peste străzi, când a ajuns la Canalul Dunării. Clădirile de pe malul cu Leopoldstadt erau distruse rău de tot de bombe, iar din podul *Salztor* („Poarta Sării”), pe vremuri atât de mândru, nu mai rămăsese decât un ciot, ca o excrescenţă hidoasă a malului. Fritz a traversat fluviul prin altă parte şi a reuşit să ajungă, până la urmă, în Piaţa Carmelitelor.

Tarabele fuseseră evacuate, iar pietrele de caldarâm erau goale, asa că lui Fritz i s-a părut că era ca într-una din serile acelea de demult, când el şi prietenii lui se jucau, bătând o minge de cârpe şi uitându-se atenţi, ca să nu- i prindă poliţia, şi când aprinzătorii de felinare îi goneau, ca să nu se caţăre pe stâlpi. Şi-a reamintit de prăjiturile cu frişca, de gofrele *Mannerschnitte* – „porţiile lui Manner", cum ar veni –, de cojile de pâine şi de capetele de cârnaţi, de negustorii cu prăvălii şi cei cu tarabe, de evrei şi ne-evrei, văzându-şi de negustoriile lor cot-la-cot, făcându-şi concurenţă fără ură şi fără ostilitate, copiii tuturor jucându-se acolo, în piaţă, şi formând o singură societate, în care se fugăreau şi râdeau la un loc. Iar acum, jumătate din ce-i dăduse viaţă acelui loc dispăruse: cenuşile din cuptoarele de la Auschwitz se duceau în jos pe Vistula; oasele

fuseseră îngropate în pământul acoperit de ace de pin de la Malîi Trastianeţ, dacă nu cumva se răspândiseră prin lume – în Palestina, în Anglia, în cele două Americi, în Orientul îndepărtat, în afară de câteva, cum ar fi fost ale lui Fritz, nu aveau să mai calce niciodată în Piaţa Carmelitelor.—

Când a ajuns şi la vechiul bloc de locuinţe de pe *Im Werd*, a găsit încuiată uşa de la intrare. Autorităţile sovietice impuseseră o interdicţie de circulaţie pe timp de noapte, care începuse la ora 8 seara. A bătut cu pumnul în uşă, pe care i-a deschis-o îngrijitoarea clădirii, o figură cunoscută – *Frau* Ziegler. L-a întâmpinat uimită. Cu toţii crezuseră, cei de acolo, că Fritz şi tatăl lui muriseră.

Frau Ziegler i-a dat drumul înăuntru, dar nu i-a dat voie să şi urce la vechiul apartament al părinţilor lui. Acum, locuia în el altcineva, nişte oameni a căror

fostă locuinţă fusese distrusă de bombe. Nu mai era nimeni din familia Kleinmann în blocul acela.

În prima lui noapte, după ce se întorsese la Viena, Fritz a dormit la *Frau* Ziegler în casă, direct pe jos. Când s-a trezit, a doua zi dimineaţă, şi a coborât, a descoperit că vestea revenirii i-o luase înainte. „Băiatu' lui Kleinmann s-a întors!” – îşi repetau cu toţii, uimiţi.

N-a văzut-o pe Olga Steyskal, nici pe vreunul dintre vechii prieteni ai tatălui său în acea primă dimineaţă, dar s-a întâlnit nas în nas cu Josefa Hirschler, îngrijitoarea blocului în care locuia Olly. Femeia l-a salutat cu căldură şi l-a poftit să-şi ia primul mic-dejun vienez, după atâta timp, cu ea şi copiii ei, pe care-i cunoştea foarte bine şi de mult. Era murdar tot de la călătoria pe care o făcuse de-a curmezişul Austriei, asa că Josefa l-a trimis în curtea din spate, să se spele. A descoperit

că-l aştepta un lighean mare cu apă caldă.

în timp ce-şi stropea faţa şi-şi freca bine ceafa, i-a trecut prin minte că începea o viaţă nouă pentru el. Numai că era o viaţă de singurătate, fără nimeni din familie. Fratele lui mai mic era în America, sora mai mare, în Anglia, mama şi Herta îi dispăruseră şi aproape sigur muriseră undeva prin Est... Cât despre tată, mari speranţe nu-şi făcea – doar îi păruse atât de aproape de moarte, când se despărţiseră. *Trebuie să uiţi de pe-acum că ai un tată...* Oare chiar să se fi adeverit vorbele lui Robert Siewert în cele din urmă, aşa, la capătul drumului? Şi dacă, prin cine-ştie-ce miracol, şi tatăl lui supravieţuise, pe unde, în lumea largă, o fi fost el atunci?

XNX

Gustav îşi făcuse rost de o viaţă bună la Bad Fallingbostel: avea de lucru şi mânca bine. Se împrietenise cu o nemţoaică din

Aachen, care-i dădea mâncare în plus. Făcea rucsacuri pentru nişte ofiţeri din armata sârbă, care fuseseră prizonieri de război; păreau să fie bine aprovizionaţi, şi-i dădeau ţigări cu nemiluita.— „Mă simt mult mai în putere – scria –, dar, Doamne, Dumnezeule, numai de-aş fi iar la Viena, împreună cu fiul meu.” Nu se îndoise nici o clipă că Fritz reuşise, în cele din urmă, să ajungă înapoi acasă, după ce sărise din tren.

Mai erau nişte vienezi care se aciuaseră, cum-necum, la Fallingbostel şi formaseră o comunitate în miniatură. Acum, că războiul se sfârşise de-a binelea, Gustav şi noii lui prieteni au pornit, în fine, pe lungul drum de întoarcere spre casă – pe jos.

Mergeau încet, găsindu-şi de mâncare şi adăpost pe oriunde puteau, traversând peisajul muntos împădurit de la sudul Hildesheim-ului. Gustav aprecia faptul că se deplasau atât de

încet, pentru că savura libertatea şi frumuseţea locurilor prin care treceau. în oraşul Alfeld, a dat peste un vechi camarad, fost prizonier politic la Buchenwald, care acum era, nici mai mult, nici mai puţin, decât şeful poliţiei de acolo. Aflând cât era de lung drumul care-l aştepta pe Gustav, omul i-a dat o bicicletă. Ritmul deplasării a mai crescut puţin, aşa că, pe 20 mai, micul grup de umblători au ajuns în oraşul Halle din Saxonia, unde Gustav şi-a reîntâlnit mult mai mulţi foşti camarazi, şi de la Monowitz, şi de la Buchenwald. Printre aceştia din urmă, se număra şi bunul său prieten şi fostul mentor al lui Fritz, Robert Siewert, care supravieţuise până la sfârşitul sfârşitului şi se întorsese în vechiul său oraş de domiciliu, ca să înceapă să reconstituie partidul comunist hallez.

Halle s-a dovedit a fi un soi de loc de adunare pentru

supravieţuitorii lagărelor de concentrare, aşa încât Gustav s-a hotărât să mai rămână puţin acolo. El şi cei din grupul cu care călătorise au fost bine primiţi şi, mai ales, hrăniţi, plus că exista un comitet de austrieci deja constituit. Robert Siewert a ţinut o alocuţiune publică despre condiţiile de la Buchenwald – atunci şi acolo, şi-a început sarcina de tot restul vieţii, de a contribui la păstrarea vie a memoriei celor întâmplate.

După o lună petrecută la Halle, Gustav şi ceilalţi şi-au reluat periplul. Plimbându-se cu bicicleta prin Bavaria, Gustav exulta în faţa frumuseţii naturii. „E superbă, această zonă", a scris el, în timpul uneia dintre desele opriri. „Numai şi numai munţi peste tot. Mă simt, de parcă m-aş fi născut din nou."

Spre sfârşitul lui iunie, au ajuns la Regensburg, şi Gustav, pe 2 iulie, a trecut Dunărea pe bicicletă, peste podul de la

Passau, pătrunzând în Austria şi trezindu-se întâmpinat acasă de răsunetul clopotelor de la toate bisericile, care băteau de ora prânzului.

Exilaţii austrieci au ajuns la Linz după lăsarea întunericului, pe o ploaie torenţială. Era prea târziu, ca să mai găsească vreo cameră pe undeva, şi a trebuit să-şi petreacă noaptea într-un adăpost anti-aerian. Fiind înarmaţi cu cartele de raţii, au rămas mai multe zile în oraş.

Cu toate că era, de-acum, pe pământul patriei lui şi că Viena mai era doar la un drum cu trenul depărtare, Gustav iarăşi a lungit pasul. După ce călătorise atât de mult, brusc nu se mai simţea grăbit să ajungă, propriu-zis, acasă. îi făceau plăcere lucrurile, aşa cum erau, plus că, deşi nu mărturisise niciodată aşa ceva în jurnal, trebuie să fi resimţit şi o anumită anxietate undeva, în străfundurile minţii lui, numai la gândul că l-ar fi putut aştepta

cine-ştie-ce veşti descurajante la sosire. Nu era vorba numai de adevărul gol-goluţ în legătură cu ce se alesese de Tini şi Herta... dar dacă dăduse greş, în credinţa lui, şi nu-l găsea pe Fritz acolo?

Mai mult ca orice, însă, libertatea era cea pe care şi-o savura. Pentru prima oară – nu numai de când scăpase de lagăre, ci pentru prima oară în toată viaţa lui –, Gustav era cu desăvârşire liber, fără nici o responsabilitate şi fără griji, liber să meargă unde şi cum voia, liber să se îmbete de peisajele care i se desfăşurau înaintea ochilor şi de mirosul florilor.

într-una din zile, profitând că vremea era frumoasă, a făcut o excursie de o zi către munţi, însoţit de unul dintre camarazii de drum.— Acţionând la primul impuls, s-au dus până în satul Mauthausen, unde încă unul dintre vechii camarazi de lagăr, Walter Petzold, fost la

Auschwitz, era şeful poliţiei acum. Au mers împreună pe deal în sus şi au aruncat o privire peste lagărul de concentrare, cu impunătoarele lui ziduri de piatră pustii. Gustav a fost curios să vadă locul din care o cotise într-acolo trenul de la Auschwitz. Dacă ar fi ştiut numai că Fritz al lui petrecuse trei luni acolo şi că fusese la un pas de moarte, poate că într-o altă lumină ar fi privit locurile cu pricina.

Pe 11 iulie, Gustav a trecut „frontiera verde” pentru prima oară, părăsind zona americană şi pătrunzând în cea sovietică. I-a găsit pe ruşi „foarte curtenitori cu noi, ăştia, supravieţuitorii lagărelor de concentrare”. Tot restul de iulie şi augustul care i-a urmat, a zăbovit prin Austria centrală, şi abia când vara se pregătea să treacă, a pornit şi el cu bicicleta, în fine, pe ultima porţiune a drumului spre casă.

Într-o zi de septembrie, Gustav Kleinmann a intrat în Viena. A văzut distrugerile, uriaşele turnuri de beton ale artileriei anti-aeriene, care dominau parcurile delicate, şi a revăzut reperele cunoscute ale oraşului. Piaţa Carmelitelor era tot acolo, şi blocurile de locuinţe de pe *Im Werd*, cu faţadele îndreptate către ea, şi vechiul său atelier de la parterul numărului 11, de-acum ocupat de altcineva. S-a îndreptat către numărul 9, în schimb, a urcat la etajul întâi şi a bătut la uşa apartamentului în care locuia Olly. Şi, da, iat-o, draga şi buna lui prietenă, care s-a uitat la el mai mult decât uluită, dar tot şi-a revenit în simţiri până la urmă şi l-a primit cu bucurie în casa ei.

Un singur lucru îi mai lipsea, şi acela s-a lămurit imediat. Gustav a regăsit unica persoană pe care-şi dorise cel mai mult s-o revadă, şi anume l-a găsit pe Fritz, locuind singur, într-un alt

apartament al aceluiaşi bloc. Mândria şi bucuria ochilor lui, băiatul iubit. Gustav şi-a desfăcut larg braţele şi l-a cuprins pe Fritz, şi amândoi au plâns de fericire. Erau iarăşi împreună, acasă.

în total, cincizeci de prizonieri au fost lichidaţi prin împuşcare în timpul marşului (Czech, *Auschwitz Chronicle...*, p. 786 notă).

Gliwice de astăzi, din Polonia.

Irena Strzelecka, în G.P Megargee (editor), *The USHMMEncyclopedia...*, voi. IA, pp. 243-244.

Patru garnituri de tren au plecat de la Gleiwitz în acea zi, încărcate cu deţinuţi de la diverse alte sub- lagăre ale complexului concentraţionar Auschwitz, nu numai de la Monowitz. Cei de la Monowitz au fost împărţiţi între diferitele trenuri, destinaţiile lor variind între Sachsenhausen, Gross-Rosen, Mauthausen şi Buchenwald (Czech*, Auschwitz Chronicle...*, p. 797).

Czech, *Auschwitz Chronicle...*, p. 791.

Astăzi Breclav, în provincia Moravia din Republica Cehă.

Datele fazelor Lunii sunt luate de pe *site-ul:* www.timeanddate. com/moon/austria/amstetten? month=l &vear=l 945.

în interviul său din 1997, Fritz afirma că şi-a scos uniforma de lagăr după ce a sărit, dar, în amintirile sale scrise, plasează înainte scoaterea uniformei.

Pare mai plauzibilă această din urmă variantă, de vreme ce uniforma lui ar fi însemnat foarte mult pentru ceilalţi prizonieri, care aveau nevoie de ea, ca să se apere de frig.

Mâncatul de săpun obişnuit probabil că nu avea cine ştie ce efect (deşi cel carbolic, folosit pe atunci, ar fi putut avea). în schimb, săpunul folosit la bărbierit conţinea, de regulă, hidroxid de potasiu, care e foarte toxic şi produce simptome gastro-intestinale severe, dacă este înghiţit.

Lista de noi-sosiţi la Mauthausen, 15 februarie 1945, 1.1.26.1/1307365, ITS. Fritz a sărit din tren pe 26 ianuarie 1945 (potrivit jurnalului ţinut de Gustav, care concordă, plus/minus o zi, cu înregistrarea sosirii trenului la Mauthausen: fişele AMM-Y, PGM) şi a fost înregistrat în arhivele de acolo pe 15 februarie (lista transportului efectuat la Mauthausen, AMM-Y-50-03-16, PGM) – adică unsprezece zile mai târziu faţă de cât socotea el însuşi că stătuse în arest la Sankt Polten.

Fişa de înregistrare a deţinutului din fişele AMM-Y, PGM; lista noilor-sosiţi la Mauthausen, 15 februarie 1945, 1.1.26.1/1307365, ITS. Lagărul de la Mauthausen nu a primit nici un fel de documentaţie din partea celui de la Auschwitz, în legătură cu transportul de prizonieri (din motive dezvăluite mai târziu în capitolul de faţă); de aici, posibilitatea oferită lui Fritz de a se prezenta ca fiind arian. Tatuajul i-a fost menţionat în dosar ca trăsătură

distinctivă, dar numărul, care nu avea nici o semnificaţie acolo, nu a fost notat.

Eliberarea lagărului de la Auschwitz a primit prea puţină atenţie din partea presei, cu toate încercările sovieticilor de a-i face publicitate. Era văzută ca o reluare a dezvăluirilor din vara precedentă, despre lagărul de la Majdanek, şi a fost umbrită de prezentarea mediatică a conferinţei de la Ialta, din zilele de 4-11 februarie. Pe 16 februarie (a doua zi, după ce Fritz Kleinmann a intrat pe poarta lagărului de la Mauthausen), primul militar din forţele Aliaţilor occidentali, care a putut vedea pe dinăuntru lagărul de la Auschwitz, după eliberarea sa de către sovietici, a fost căpitanul Robert M. Trimble, din partea Comandamentului Estic al Forţelor Aeriene ale Armatei Statelor Unite, pe care ofiţerii sovietici l-au condus, într-un tur al instalaţiilor de la Birkenau (vezi Lee Trimble şi Jeremy Dronfield, *Beyond the Caii: The True Story of One World War II Pilot 's Covert Mission to Rescue POWs on the Eastern Front,* pp. 63 *sqq.).*

Fişa de înregistrare a deţinutului din fişele AMM-Y, PGM; lista noilor-sosiţi la Mauthausen, 15 februarie 1945, 1.1.26.1/1307365, ITS.

Mărturie a preotului local Josef Radgeb, citată în ghidul muzeistic la adresa: www, mauthausen-memorial.org/en/visit/virtual-

tour#map1123 (accesată pe 10 iulie 2017).

Czech, *Auschwitz Chronicle...*, p. 797.

Potrivit unei relatări citate în Czech, *Auschwitz Chronicle...* (p. 797 notă), transportul a sosit la Nordhausen pe 28 ianuarie. Acest lucru pare foarte puţin probabil, de vreme ce sosise la Mauthausen pe 26 ianuarie şi fusese reţinut acolo timp de o zi întreagă. Gustav Kleinmann avansează data de 4 februarie, care e mult mai plauzibilă.

Numărul de 766 provine din jurnalul ţinut de Gustav; toate celelalte cifre – din Czech, *Auschwitz Chronicle...* (p. 797 notă).

Lista deţinuţilor de la Mittelbau-Dora, p. 434, 1.1.27.1/2536866, ITS.

Michael J. Neufeld, în G.P Megargee (editor), *The USHMMEncyclopedia...*, vol. 1B, pp. 979-981.

Potrivit lui Neufeld (*ibidem*, p. 980), un asemenea început extrem de matinal se practica în lunile de vară, dar Gustav Kleinmann afirmă, în jurnalul său, că asta se petrecea în lunile februarie şi martie 1945.

Un lagăr de mici dimensiuni fusese înfiinţat, la vremea respectivă, la Woffleben (lagărul B-12), pentru a-i scuti pe muncitori să mai piardă timpul, făcând naveta de la Ellrich (*ibidem*, p. 981); totuşi, Gustav şi majoritatea celorlalţi deţinuţi nu se numărau printre cei transferaţi acolo, aşa încât au continuat să facă naveta la şi de la şantier, în fiecare zi.

Prescurtare de la *Vergeltungswaffe 2* („Arma de Pedepsire 2”), denumire dată primei rachete balistice strategice

ghidate, având rază lungă de acţiune, care ar fi trebuit să fie racheta nucleară a Germaniei naziste *(n. trad.).*

Hermann Langbein. *Against All Hope: Resistance in the Nazi Concentration Camps, 1938-1945,* pp. 374-375.

O teorie afirmă că aveau de gând să folosească voluntarii drept momeli, care să atragă focul inamic, dându-le adevăraţilor S S-işti mai multe şanse de scăpare (Evelyn Le Chêne, *Mauthausen: The History of a Death Camp,* p. 155).

Fritz nu pomeneşte nicăieri acest episod, nici în amintirile lui scrise, nici în interviul din 1997; plus că nu pare să le fi povestit celor din familia sa despre el. Totuşi, a vorbit despre el într-un interviu din 1976, pe care i l-a oferit lui Hermann Langbein, fost coleg de prizonierat la Auschwitz, austriac şi supravieţuitor, ca şi el, şi membru al rezistenţei (Langbein, *Against All Hope...,* p. 374).

Fişa de înregistrare a deţinutului din fişele AMM-Y, PGM; lista de transferuri în lagărul Gusen II din 15 martie 1945, 1.1.26.1/1310718; lista de transferuri în lagărul Mauthausen din 15 martie 1945, 1.1.26.1/1280723; registrul deţinuţilor din lagărul Gusen II, p. 82, 1.1.26.1/1307473, ITS. Langbein, din sursele sale *(Against All Hope...,* p. 384), indică faptul că planul de infiltrare a unităţilor S S a survenit „la mijlocul lui martie", dar episodul trebuie să se fi petrecut la începutul lunii martie, înainte ca Fritz să fi fost transferat în lagărul Gusen, pe 15 martie.

Robert G. Waite, în G.P. Megargee (editor), *The USHMM Encyclopedia...,* vol. 1B, pp. 919-921.

Lista de transferări în lagărul Gusen II, 15 martie 1945, 1.1.26.1/1310718, ITS; Rudolf A. Haunschmied, Jan-Ruth Mills şi Siegi Witzany-Durda, *St Georgen-Gusen-Mauthausen: Concentration Camp Mauthausen Reconsidered,* pp. 144, 172.

în amintirile sale (Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* p. 170), care se dovedesc foarte vagi în această privinţă, Fritz identifică în mod greşit avionul ca fiind un Messerschmitt Bf 109.

Haunschmied, Mills şi Witzany-Durda, *St Georgen-Gusen-Mauthausen...,* pp. 198, 210-211.

Citat în Stanislaw Dobosiewicz*, Mauthausen-Gusen: obôz zagiady,* p. 384. Textual: „construcţie de beciuri” *(germ.* – *n.trad.).*

Dobosiewicz, *Mauthausen-Gusen...,* p. 386. Singurii deţinuţi rămaşi în urmă au fost şapte sute de invalizi din spital, mult prea bolnavi, pentru a mai putea fi mutaţi.

Haunschmied, Mills şi Witzany-Durda, *St Georgen-Gusen-Mauthausen...,* pp. 134 *sqq.*

Ibidem, pp. 219 *sqq.*

Gustav nu oferă mai multe amănunte despre Erich sau de unde făcea el rost de hrană; cel mai sigur este că şi-o procura de la civilii angajaţi în producţia de armament din complexul de tuneluri.

Neufeld, în G.P. Megargee (editor), *The USHMMEncyclopedia...*, vol. 1B, p. 980.

Ibidem, p. 970.

Ibidem, p. 980.

Gustav îi spune Schneverdingen acestui loc de la nord de Munster. Pare puţin probabil să fi fost adevărat, pentru că ar fi

trebuit să te întorci imediat înapoi spre sud, ca să ajungi la destinaţia finală. Totuşi, n-ar fi fost cu totul de neconceput aşa ceva, dată fiind natura haotică a evacuărilor din lagărele de concentrare.

David Cesarani, *A Brief History of Bergen-Belsen (O scurtă istorie a lagărului Bergen-Belsen*), în Suzanne Bardgett şi David Cesarani (editori), *Belsen, 1945: New Historical Perspectives,* pp. 19- 20.

Prescurtare de la *Panzerkampfwagen* („vehicul de luptă blindat"), denumirea completă germană a tancului militar (*n.trad.).*

Derrick Sington, *Belsen IJncovered,* pp. 14, 18, 28; Raymond Phillips, *Trial of Josef Kramer and Forty-Four Others: The Belsen Trial,* p. 195.

Langbein, *People in Auschwitz,* p. 406.

Josef Rosenhaft, citat în Sington, *Belsen IJncovered,* pp. 180-181; mărturia lui Harold Le Druillenec, în Phillips, *Trial of Josef Krämer...,* p. 62.

Citat în Sington, *Belsen IJncovered,* p. 182.

Oraşul Celle a fost eliberat de forţele britanice pe 12 aprilie 1945.

Mărturia căpitanului Derrick A. Sington, în Phillips, *Trial of Josef Kramer...,* pp. 47-53; Sington, *Belsen IJncovered,* pp. 11-13.

Mărturia căpitanului Derrick A. Sington, în Phillips, *Trial of Josef Kramer...,* pp. 47, 51; Sington, *Belsen IJncovered,* pp. 14-15.

Sington, *Belsen IJncovered,* p. 16.

Sington, *Belsen IJncovered,* p. 18.

Sington, *Belsen IJncovered,* p. 187.

Mesajul original nu s-a păstrat, dar Edith l-a primit. Afla din el prea puţin, dincolo de faptul că tatăl ei trăia, şi anume în

baraca numărul 83 de la Bergen-Belsen (Samuel Barnet, scrisoare adresată senatorului Leverett Saltonstall, 1 iunie 1945, Comisia pentru Refugiaţii de Război nr. 0558, Dosarul 7: Cereri de Ajutoare Specifice, FDR).

Molly Silva Jones, în „Relatări ale martorilor oculari" din Bardgett şi Cesarani (editori), *Belsen, 1945...,* p. 57.

Maior Dick Williams, *The First Day in Camp (Prima zi în lagăr),* în Bardgett şi Cesarani (editori), *Belsen, 1945...,* p. 30.

Ben Shepard, *The Medical Relief Effort at Belsen (Efortul de ajutorare medicală în lagărul de la Belsen),* în Bardgett şi Cesarani (editori), *Belsen, 1945...,* p. 39.

Molly Silva Jones, în „Relatări ale martorilor oculari" din Bardgett şi Cesarani (editori), *Belsen, 1945...* ,p. 55.

Gerald Raperport, în „Relatări ale martorilor oculari" din Bardgett şi Cesarani (editori), *Belsen, 1945...,* pp. 58-59.

în aceeaşi zi, la Berlin, în *Führerbunker* – „Buncărul *Führer*-ului" –, Adolf Hitler se sinucidea cu pistolul, iar soţia lui de numai o zi, Eva Braun, cu o pastilă de cianură. Corpurile celor doi au fost scoase, în după-amiaza respectivei zile, în curtea Cancelariei *Reich*-ului, din afara buncărului, stropite cu benzină, şi li s-a dat foc *(n.trad.).*

Haunschmied, Mills şi Witzany-Durda, *St Georgen-Gusen-Mauthausen...,* pp. 219 *sqq.;* Dobosiewicz,*Mauthausen-Gusen...,* p. 387.

Nu e clar câţi deţinuţi au fost mânaţi în tunelurile *Kellerbau,* în parte din cauza cifrelor foarte variate privitoare la

numărul deţinuţilor din complexul concentraţionar Mauthausen, din perioada respectivă. Populaţia totală a deţinuţilor din lagărele Mauthausen şi Gusen a fost calculată la nivelul a 21.000 (Robert G. Waite, în G.P Megargee (editor), *The USHMM Encyclopedia...,* vol. 1B, p. 902), 40.000 (Haunschmied, Mills şi Witzany-Durda, *St Georgen-Gusen-Mauthausen...,* p. 203) şi 63.798 (Le Chêne, *Mauthausen...,* pp. 169-170).
Fritz Kleinmann, în Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...*, p. 171; Langbein, *Against All Hope...,* p. 374; Le Chêne, *Mauthausen...,* p. 165.
Krisztián Ungváry, *The Hungárián Theatre of War (Teatrul de război maghiar*), în Karl-Heinz Frieser (editor), *Germany and the Second World War (Germania şi al Doilea Război Mondial*), voi. VIII, *The Eastern Front 1943-1944: The War in the East and on the Neighbouring Fronts,* pp. 950-954.
Le Chêne, *Mauthausen...,* pp. 163-164.
George Dyer, citat în Le Chêne, *Mauthausen...*, p. 165.
Haunschmied, Mills şi Witzany-Durda, *Si Georgen-Gusen-Mauthausen...,* p. 226.
Citat în Langbein*, Against All Hope...,* p. 82.
Gustav identifică greşit locul acesta ca fiind Ostenholz, un sat de la sud-vest de Bergen-Belsen, situat la mare distanţă de drumul pe care au luat-o el şi Josef Berger.
Samuel Barnet, scrisoare adresată senatorului Levereti Saltonstall, 1 iunie 1945; William O'Dwyer, scrisoare adresată lui Samuel Barnet, 9 iunie 1945, Comisia

pentru Refugiaţii de Război nr. 0558, Dosarul 7: Cereri de Ajutoare Specifice, FDR.

Adolf Hitler s-a sinucis în buncărul său din Berlin, în ziua de 30 aprilie 1945; Heinrich Himmler s-a sinucis pe 23 mai 1945, în timp ce se afla în custodia trupelor britanice, înghiţind o pastilă de cianură de potasiu, pe care o ţinuse ascunsă în gură; al Doilea Război Mondial s-a sfârşit, în Europa, în noaptea de 8 spre 9 mai 1945, prin semnarea de către generalul Alfred Jodl, pe 7 mai, a documentului de capitulare necondiţionată a tuturor forţelor armate germane, cu intrare în vigoare după 24 de ore. La ora intrării în vigoare, în Rusia era deja ziua de 9 mai, motiv pentru care Ziua Victoriei este decalată cu o zi pentru ruşi, faţă de restul europenilor *(n.trad.).*

Fritz nu identifică spitalul, dar trebuie să fi fost cel de evacuare nr. 107, care şi-a stabilit un punct de lucru la Regensburg pe 30 aprilie 1945 şi a rămas acolo până pe 20 mai (vezi adresa: www.med-dept.com/unit-histories/107th-evacuation-hospital. accesată pe 16 iulie 2017). Nici un alt spital militar de campanie american nu a fost identificat la Regensburg, în perioada respectivă.

Mai târziu, Fritz a verificat ce le rezervase soarta unui număr de cincizeci-şi-cinci de copii evrei şi ne-evrei, care-i fuseseră colegi de joacă în Piaţa Carmelitelor de la Viena, înainte de 1938 (Gärtner şi Kleinmann, *Doch der Hund will nicht krepieren...,* p. 179). Dintre cei douăzeci-şi-cinci de evrei, cinci, inclusiv el însuşi, Fritz, supravieţuiseră lagărelor, iar opt,

printre care Kurt şi Edith Kleinmann, ori emigraseră, ori se ascunseseră.
Doisprezece fuseseră uciși în lagărele de concentrare. Dintre cei treizeci de copii ne-evrei, nouăsprezece rămăseseră la Viena sau împrejurul ei pe toată perioada războiului, în timp ce unsprezece făcuseră parte din *Wehrmacht* în timpul războiului – dintre aceştia din urmă, doar trei scăpaseră cu viaţă.
După toate aparenţele, Gustav se apucase de fumat, de când plecase de la Auschwitz.
Gustav îl identifică pe acest bărbat numai cu iniţiala „G”.

EPILOG
Sânge evreiesc

Viena, iunie 1954

Un soldat american stătea şi se uita către Leopoldstadt, de pe malul celălalt al Canalului Dunării. Purta uniformă de paradă, cu galoanele gradului de fruntaş la epoleţi. Emblema unităţii de care aparţinea desemna Divizia I de Infanterie, ale cărei trupe debarcaseră printre primele pe Plaja Omaha —, în Ziua D. Era mult prea tânăr, soldatul, ca să fi luat parte el însuşi la operaţiunile militare din acea zi: în 1944, nu era decât elev de şcoală. Acum,

iată, crescuse mare şi înalt şi părea întruchiparea soldatului american. Era staţionat în Bavaria şi profitase de o săptămână de permisie, ca să revadă cu ochii lui Viena, oraşul unde se născuse.

I se părea familiar peisajul şi, totuşi, diferit – îi revenea în memorie din proprie iniţiativă şi-i vindeca rănile. Cartierul, însă – Leopoldstadt –, arăta recognoscibil şi la fel de proaspăt în mintea lui, cum era şi ziua în care plecase. Cât de mult i se schimbase viaţa de-atunci, cât de mult îl schimbase pe el! După liceu, mersese la colegiu, să studieze farmacologia, după care, în 1953, fusese recrutat în armată – soldatul Kurt Kleinmann. Iar acum, se întorsese.

Kurt era produsul Americii, la fel de mult cum era şi al Vienei. Acolo se afla familia lui – nu numai clanul Barnet, ai cărui membri îi deveniseră, de- acum, rude, chiar dacă nu purtau acelaşi nume, el şi ei, ci şi

Edith, sora lui, care locuia în Connecticut. Ea şi Richard rămăseseră la Londra, timp de trei ani, după război, dar, în ultimă instanţă, părăsiseră capitala sumbră şi sărăcită a Imperiului Britanic şi plecaseră la mai bine. Soţii Paltenhoffer se adaptaseră de îndată vieţii americane. Când sosiseră ei acolo, cu cei doi copii în vârstă de opt şi şase ani, Peter şi Joan trecuseră drept copii din Anglia, „cu accente de Oxford" – aşa îi caracterizase gazeta din New Bedford –, numai că asta nu durase mult. Hotărâţi să se adapteze noului lor mediu, Richard şi Edith îşi schimbaseră numele din Paltenhoffer în Patten şi abia în anul respectiv, în care Kurt plecase cu serviciul militar peste hotare, deveniseră cetăţeni ai Statelor Unite ale Americii.[m]

Plimbându-se pe *Obere Donaustrasse* (Strada Dunării de Sus), şi apoi în sus pe *Grosse Schiffgasse* („Aleea Mare a

Navelor”), Kurt a fost surprins de cât de bine îşi amintea totul: cotiturile la stânga şi la dreapta îi erau mai cunoscute ca niciodată, şi iată că Piaţa Carmelitelor se deschidea în faţa ochilor lui – tarabele înşirate, orologiul din vârful turnului zvelt din mijloc, magazinele şi blocurile de apartamente de pe *Leopoldsgasse* şi de pe *Im Werd*, cele două artere care flancau piaţa, de-o parte şi de cealaltă. Erau la fel cum le ştia dintotdeauna.

Şi totuşi, oricât de familiar i s-ar fi părut ce vedea, el, unul, era ca un străin aici. Sentimentul înstrăinării aproape că-i devenise palpabil – nici limba locului n-o mai putea vorbi ca lumea.

Kurt a urcat scările şi a bătut la uşa Olgăi. în pragul apartamentului, s-a ivit chiar tatăl său. Era mai bătrân, Gustav, mai ridat, cu părul mai încărunţit, dar faţa lui prelungă,

marcată de mustaţa bine conturată, arbora zâmbetul pe care fiul său i-l ştia de mult. S-a ivit şi Olga – Olly cea minunat de loială. Devenise *Frau* Kleinmann, mama vitregă a lui Kurt.

I-a vizitat de multe ori, în acea vară. Aşezaţi în jurul mesei toţi patru – Gustav şi Olly, Kurt, în uniforma lui militară nelalocul ei, şi Fritz –, au vorbit şi s-au înţeles cum au putut şi ei. Cu trecerea timpului, Kurt a descoperit că mai ştia puţin din vechea lui germană: suficient, cât să se descurce, dar nu destul, cât să poarte o conversaţie propriu-zisă.

Era şi greu să recupereze anii pierduţi. Tatăl lui refuza să vorbească despre timpul petrecut în lagăre, iar între Kurt şi fratele lui, Fritz, relaţia era cu totul diferită. Crescut în aşa fel, încât să fie un tânăr sută-la-sută american, Kurt era oripilat de simpatiile comuniste ale fratelui mai mare. Fritz îşi

clarificase vederile politice după cele socialiste, moştenite de la tatăl său, şi după cele preluate de la figurile lui emblematice din lagăre – oameni ca Robert Siewert şi Ştefan Heymann. Viaţa de muncitor în Austria postbelică, aflată sub control sovietic, îi confirmase aceste convingeri. între cei doi fraţi, mai existau şi diferenţe de ordin religios. Nimeni din familia Kleinmann, cu excepţia lui Kurt însuşi, nu dăduse vreodată semne de prea mare devotament religios evreiesc, iar Fritz renunţase la credinţă cu desăvârşire, pe drumul către şi de la un loc precum Auschwitz.—

- Nu vorbeşte nimeni despre politică sau religie, a decretat Gustav, asa că s-au rezumat cu toţii la subiecte mai sigure.

msnn

Reveniţi la Viena în 1945, Gustav şi Fritz se confruntaseră cu problemele readaptării. Chiar şi găsirea unei locuinţe se

dovedise o provocare pentru ei, în oraşul distrus de bombe şi controlat de sovietici. Pe Gustav, îl primise Olly Steyskal în apartamentul ei, şi acolo rămăsese până în 1948, când se căsătorise cu ea, în acelaşi an reuşind să-şi repună pe picioare şi afacerea proprie – atelierul de tapiţerie.

Antisemitismul încă nu dispăruse, dar se retrăsese în subteran, reducându- se la bombăneli şi insinuări. Dintre cei 183.000 de evrei care trăiau la Viena în martie 1938, emigraseră mai bine de două treimi: aproape 31.000 în Marea Britanie, 29.000 în Statele Unite, 33.000 în America de Sud, Asia şi Australia, şi cu puţin peste 9.000 în Palestina. Mai mult de 21.000, care emigraseră în celelalte ţări europene, ajunseseră tot sub regimuri naziste, şi aproape toţi fuseseră internaţi în lagăre, împreună cu 43.421 de evrei deportaţi direct de la Viena la

Auschwitz, Lodz, Theresienstadt şi Minsk, plus miile de alţi evrei trimişi, precum Gustav şi Fritz, la Dachau şi Buchenwald —

Chiar şi după Holocaust, Viena tot mai avea o comunitate evreiască, iar aceasta îşi recăpătase treptat identitatea, îşi păstrase moştenirea, deşi nu mai era decât o mică parte a ceea ce fusese odată. Sinagogile fuseseră distruse ori mai stăteau încă în picioare, dar nu mai erau decât nişte ruine, şi numai câteva fuseseră, propriu-zis, reconstruite. Templul Municipal din vechiul cartier evreiesc, unde cântase Kurt când era mic, se număra printre cele câteva.

Fritz nu fusese capabil să muncească la început, pentru că avea o sănătate şubredă, şi trăise, o vreme, dintr-o pensie de invaliditate. El şi tatăl său, Gustav, discutaseră despre ce aveau de făcut în privinţa lui Kurt. Era cazul să-l aducă înapoi acasă? încă mai era copil, şi le

era dor de el. Dar ce-l aştepta la Viena, dacă se întorcea? Mama îi murise, iar tatăl îi îmbătrânea şi era sărac. Ajunseseră la concluzia că i-ar fi fost mult mai bine acolo unde era. Drept care, Gustav şi Fritz merseseră mai departe împreună, doar ei doi, sprijinindu-se unul pe celălalt, aşa cum procedaseră în atât de multe şi sinistre încercări, prin care trecuseră.

Una dintre marile plăceri ale acelor ani postbelici o constituise reunirea lor cu Alfred Wocher. Bătrânul german, aşa dur şi brav cum îl ştiau, supravieţuise infernului celei din urmă redute a *Reich*-ului nazist şi le luase urma, la Viena, vechilor săi camarazi de la Auschwitz. îi vizitase de multe ori. „Pentru noi, deţinuţii din lagărele de concentrare, Wocher şi-a făcut infinit mai mult decât datoria”, îşi amintea Fritz. „Prin comportamentul său, ne-a insuflat curaj şi credinţă, şi astfel a contribuit

decisiv la faptul c-am supravieţuit experienţelor de la Auschwitz. Nimeni nu l-a răsplătit pentru asta. Noi, cei care mai suntem în viaţă, îi rămânem îndatoraţi.”

în timp ce tatăl său încerca să uite cele trăite şi suferite în lagăre, el, Fritz, se afla într-o cu totul altă dispoziţie. îşi amintea cu însufleţire, cu determinare şi cu mânie de acele lucruri. Era cuprins de o aprigă ură faţă de foştii nazişti, care mai trăiau încă la Viena. îi auzea pe cei mai în vârstă bombănind în legătură cu tatăl său – *Ia uite, Kleinmann, evreul, s-a întors înapoi* – şi, în timp ce Gustav, personal, încerca să trăiască paşnic alături de colaboraţionişti, Fritz refuza să stea de vorbă cu oricine le ţinuse partea naziştilor. Aceştia erau incapabili să-i înţeleagă atitudinea, drept care unul dintre vecini, care-i trădase pe cei din familia Kleinmann SS-iştilor, chiar i se plânsese lui

Gustav: „Băiatul dumitale nu ne dă bună-ziua!” Ignoranţa voită în legătură cu Holocaustul era în aşa măsură de bine înrădăcinată, încât omul respectiv nu putea pricepe, şi pace!, dimensiunea răului la care el însuşi contribuise activ.

Avuseseră loc şi represalii din când în când, la care mai-tinerii evrei se dedaseră împotriva colaboraţioniştilor, şi Fritz se implicase în aşa ceva. Un vecin arian, pe nume Sepp Leitner, făcuse parte din SS-*Standarte*[m] numărul 89, cu baza la Viena, care se ocupase cu distrugerea sinagogilor în ceea ce se numise „Noaptea de Cristal”. Fritz îl trăsese la răspundere pe Leitner şi-l bătuse zdravăn. Fusese reţinut de poliţie pentru agresiune, dar autorităţile sovietice de ocupaţie, care aprobau asemenea judecăţi sumare, când era vorba de fascişti, ceruseră să i se dea drumul.

Fritz nu putea să accepte noua realitate din ţara lui; la Buchenwald, îi ascultase de atâtea ori pe *Proeminenţii* austrieci dezbătând şi punând la cale viitorul post-nazist al naţiunii lor, imaginându-şi Austria ca pe o utopie socialistă democratică, la care el însuşi tânjea, prin urmare. Lucrurile s-au mai ameliorat în 1955, când Austria şi-a recâştigat independenţa, dar acel paradis al muncitorilor nu s-a concretizat niciodată. Fritz a urmat cursuri la seral şi a devenit un membru activ al sindicatului din compania la care lucra. Viaţa lui de familie a fost una fluctuantă: s-a căsătorit de două ori, şi, din aceste mariaje, s-a ales cu un fiu, Peter, şi un fiu vitreg, Ernst. Când a luat fiinţă statul Israel, Fritz s-a mutat acolo cu familia, dar nici aşa nu şi-a găsit liniştea. Fiind obligat să-şi facă serviciul militar în armata israeliană, el şi-a dat seama că faptul de a se

afla într-un război perpetuu era mult prea greu de suportat, după experienţele prin care trecuse prin toată suita de lagăre de concentrare. După ce şi-a îndeplinit acel termen obligatoriu de doi ani, s-a mutat înapoi la Viena, împreună cu toată familia.

Gustav, în acelaşi timp, era mulţumit că se întorsese la vechea lui meserie de tapiţer şi că se recăsătorise cu Olly. în 1964, s-a pensionat, după ce ajunsese la vârsta venerabilă de şaptezeci-şi-trei de ani. El şi Olly au mers în vizită în America. Deşi abia dacă înţelegea vreo vorbă în limba engleză, avea, de-acum, cinci nepoţi şi trei strănepoţi americani. A stat să fie fotografiat cu cei mici pe genunchi, zâmbind radios, de mulţumit ce era, fiindcă se vedea înconjurat iar de iubire şi de membri ai familiei.

Gustav Kleinmann a murit în ziua de 1 mai 1976, cu o zi

înainte să împlinească optzeci-şi-cinci de ani. Era deja grav bolnav de ceva timp, şi numai formidabila lui forţă interioară i-a fost de ajutor, în ultimele zile, ca s-o mai lungească puţin cu viaţa.

După doi ani, Fritz, care abia ajunsese la cincizeci-şi-cinci, a fost obligat să se pensioneze anticipat. Torturile îndurate în beciurile gestapoviştilor de la Auschwitz îi provocaseră leziuni permanente ale spatelui, care, în ciuda operaţiilor la şira spinării, la care fusese supus, îl făcuseră, în cele din urmă, să paralizeze parţial. Chiar şi aşa, moştenind rezistenţa tatălui său, a trăit o viaţă îndelungată: a încetat din viaţă pe 20 ianuarie 2009, la vârsta de optzeci-şi-cinci de ani.

$

Dacă tatăl său, Gustav, s-a străduit să uite Holocaustul, preocuparea de căpătâi a lui Fritz Kleinmann a fost aceea de a face tot ce-i stătea lui în

putinţă, pentru ca lumea, tocmai, să nu-l uite. După ce s-a sfârşit războiul, Aliaţii i-au judecat pe naziştii de rang înalt în procese desfăşurate la Nürnberg, în anii 1945-1946, şi la Dachau, în 1945-1947. Mulţi au fost executaţi sau încarceraţi, iar concepte precum *genocid* şi *crime împotriva umanităţii* au pătruns în textele de bază ale dreptului internaţional.

Dar, odată încheiate acele procese, peste atrocităţile naziştilor s-a lăsat o umbră – mai cu seamă în Germania însăşi. Cei care trăiseră sub regimul nazist şi în cârdăşie cu el voiau să tragă un văl cât mai gros, care să acopere trecutul. Până la sfârşitul anilor 1950, o generaţie întreagă de germani fuseseră deja crescuţi în puful unor minciuni – că majoritatea evreilor emigraseră, pur şi simplu, că se comiseseră atrocităţi de toate părţile, în timpul războiului, şi că

atrocităţile comise de germani nu fuseseră deloc mai rele decât cele comise de Aliaţi. Germanii aceştia tineri nu ştiau aproape nimic despre Holocaust, iar denumiri precum Auschwitz şi Sobibor, Buchenwald şi Belsen, rămâneau pentru ei obscure sau necunoscute. Majoritatea criminalilor care făcuseră parte din SS au rămas în libertate, mulţi dintre ei continuând să trăiască în Germania.

Situaţia s-a schimbat în 1963, când Fritz Bauer, un procuror federal evreu din Frankfurt, care contribuise la depistarea lui Adolf Eichmann în Argentina, a declanşat proceduri de urmărire penală împotriva unui număr de douăzeci-şi-doi de foşti SS-işti de rang înalt, acuzaţi de comiterea de atrocităţi la Auschwitz. Martori în procesele de la Frankfurt au fost peste două sute de foşti deţinuţi care supravieţuiseră, nouăzeci dintre aceştia fiind evrei.— Printre ei,

s-au numărat şi Gustav şi Fritz Kleinmann, care le-au dat procurorilor declaraţii scrise în aprilie şi mai 1963.— Alături de ei, au depus mărturii Stefan Heymann, Felix Rausch şi Gustav Herzog. De partea cealaltă, printre cei judecaţi, s-au numărat membri ai forţelor Gestapo din lagăr, *Blockführer*-i şi administratori. Unii au fost achitaţi; alţii au primit sentinţe care au variat de la trei ani până la închisoare pe viaţă.

Mai important, însă, decât sentinţele propriu-zise, a fost faptul că procesele de la Frankfurt – alături de procesul intentat lui Eichmann la Ierusalim, în 1961 – au deschis cu forţa ochii Germaniei şi au făcut în aşa fel, încât naţiunea germană – şi lumea întreagă – să nu uite vreodată de Holocaust.

Fritz Kleinmann a continuat să-şi îndeplinească partea lui de rol. în 1987, el a fost invitat de un prieten, politologul austriac

Reinhold Gärtner, să ţină o alocuţiune publică în faţa unui grup care se pregătea să plece într-o călătorie de studii la Auschwitz-Birkenau, povestind experienţele pe care le trăise acolo. Fritz urma să fie unul dintre cei patru supravieţuitori chemaţi să vorbească la reuniunea respectivă. „Zile întregi, înainte de asta, n-am mai putut dormi; îmi tot reveneau în minte imagini din prizonieratul meu în lagărul de concentrare, mai intense ca niciodată, şi mă copleşeau.” Evenimentul – în cursul căruia un actor vienez a citit fragmente din jurnalul tatălui său – l-a mişcat profund pe Fritz şi a copleşit inclusiv publicul. Timp de peste un deceniu, Fritz a revenit în repetate rânduri, ţinându-şi alocuţiunea în faţa unor mereu alte şi alte grupuri de ascultători.

Convins că era cazul să-şi exploreze amintirile şi mai profund, Fritz a scris un scurt

volum de memorii, publicat ceva mai târziu.— Cu toate că trecuseră deja câteva decenii, încă mai fierbea de indignare şi furie faţă de atrocităţile cărora le fuseseră supuşi el şi neamul său, dar mânia lui era, totuşi, ponderată de iubirea pe care o resimţea faţă de cei care-l ajutaseră să supravieţuiască: Robert Siewert, Ştefan Heymann, Leo Moses şi toţi ceilalţi. A luat iar la mână vechile documente pe care le păstrase. Mai avea încă fotografia cu el însuşi, care-i fusese făcută în 1939, pentru actul de identitate *J-Karte*, şi pe cea făcută la Buchenwald în 1940, pe care mama lui, Tini, i-o încredinţase unei rude, înainte să se îmbarce în transportul care avea s-o ducă la moarte, la Malîi Trastianeţ.

Şi mai era jurnalul. Tatăl său îi dezvăluise chiar şi lui existenţa carneţelului abia la scurt timp după ce se reuniseră la Viena. După ce dădeai coperta, care avea colţurile

coşcovite, urma prima pagină, îngălbenită, acoperită cu scrisul pătrăţos, în creion, al lui Gustav, devenit aproape ilizibil, după atâta timp. „Ajuns la Buchenwald pe 2 octombrie 1939, după o călătorie cu trenul de două zile…” Imaginile îi reveneau în minte atât de însufleţite, încât îi sfâşiau sufletul. Cariera, căratul vagonetului încărcat cu pietre pe şine la deal, cadavrele din mocirlă, un bărbat care alerga de-a latul fâşiei de siguranţă, păzită de santinele, şi care se prăbuşea la pământ, cu un glonţ înfipt în spate, spânzurările de grinzi în *Bunker*-ul celor de la Gestapo, răsucitul braţelor la spate, până se dislocau din articulaţiile umerilor, greutatea pistolului *Luger* în palma lui, frigul agonizant din vagonul deschis care-l dusese de la Gleiwitz la Amstetten… şi poemul tatălui său, *Caleidoscopul carierei*, cu imaginea lui centrală, de neuitat:

Duduie concasorul zi, după zi, după zi,
duduie şi iar duduie, şi piatra o sfarmă, o mestecă pân-o face pietriş, oră de oră, înghite lopată după lopată, în gura lui nesătulă. Iar cei ce i-o-ndoapă, cu trudă şi-atât de mult zel, ştiu că, deşi-l hrănesc bine, sătul nicicând nu va fi – întâi piatra o-nghite, apoi şi pe ei i-o-nghiţi.

Dar iată că nu-i zdrobise pe toţi. Câţiva, precum deţinutul voinic din poem, care izbutise cumva să învingă maşinăria, rezistase, încărcând piatra cu lopata, până când concasorul se înfundase şi se blocase, nu mai funcţionase, înecându-se de cât de nesătul era.

Până la urmă, familia Kleinmann supravieţuise şi, mai mult decât atât, prosperase; prin curaj, iubire, solidaritate şi un noroc de-a dreptul chior, membrii acestei familii – unii dintre ei, cel puţin – au trăit mai mult decât o bună parte a celor care încercaseră să-i anihileze. Ei şi descendenţii lor s-au

răspândit şi s-au înmulţit, perpetuând prin generaţii iubirea şi unitatea care-i ajutaseră pe ei să parcurgă vremuri dintre cele mai negre. Şi-au luat cu ei trecutul, înţelegând că viii trebuie să adune amintirile morţilor şi să le transfere către sentimentul de siguranţă dat de viitor.

Denumirea codificată a uneia dintre cele cinci secţiuni de plajă de pe coasta franceză din Normandia, pe care au debarcat unităţile armate ale Aliaţilor, în ziua de 6 iunie 1944. Celelalte sectoare au primit denumirile de cod: Utah, Gold („Aur"), Juno („Iunona") şi Sword („Sabie") (*n.trad.).* Dosarele de naturalizare ale lui Richard şi Edith Patten, 14 mai 1954: Registrele de Naturalizare ale

Tribunalului Districtual din Connecticut, 1851-1992: NARA, publicaţie pe microfilm M2081. în mărturiile date în 1963, în cadrul proceselor de la Frankfurt, Gustav s-a declarat „de religie mozaică" (evreu), iar Fritz, „fără afiliere religioasă" (Abt 461, nr. 37638/84/15904-6; Abt 461, nr. 37638/83/15661-3, FTD). Statistici oferite în Gold, *Geschichte der Juden,* pp. 133-134.

Textual: „stindard, drapel", denumirea unei unităţi din trupele SS, de dimensiunile unui regiment *(n. trad.).*

Devin O. Pendas, *The Frankfurt Auschwitz Trial, 1963-1965: Genocide, History,*

and the Limits of the Law, pp. 101-102.

Procesele lui Burger *et al.* şi Mulka *et al.,* Frankfurt, 1963; mărturia lui Gustav Kleinmann (Abt 461, nr. 37638/84/15904-6, FTD) şi Fritz Kleinmann (Abt 461, nr. 37638/83/15661-3, FTD). Gustav a fost chestionat mai ales în legătură cu marşurile morţii şi cu mai-marele lagărului, Jupp Windeck; Fritz, mai mult despre Windeck şi sergentul SS Bernhard Rakers. Laolaltă cu jurnalul ţinut de tatăl său şi cu comentariile lui Reinhold Gärtner, amintirile lui Fritz au fost incluse în cartea *Doch der Hund will nicht krepieren...* (Innsbruch University Press, 1995, 2012).

BIBLIOGRAFIE SI SURSE

Interviuri luate de autor

- lui Kurt Kleinmann, în martie-aprilie 2016 şi iulie 2017;
- lui Peter Patten, în aprilie 2016 şi iulie 2017.

Interviuri arhivate

- cu Fritz Kleinmann, în februarie 1997: interviul nr. 28129 în Arhiva Institutului de Istorie şi Educaţie Vizuală al Fundaţiei pentru Holocaust de

la Universitatea Californiei de Sud.

Surse de arhivă şi nepublicate

ABM Arhivele Muzeului Auschwitz-Birkenau de la Oswişcim, Polonia.

AFB Repertoarul Victimelor Naţional-Socialismului din Austria, la adresa: www.findbuch.at/en (accesată pe 21 februarie 2017).

AJJ Arhivele Comitetului Reunit de Distribuire al Evreilor Americani, New York (organizaţia de ajutorare a evreilor, zisă JOINT).

AWK Mărturiile referitoare la „Noaptea de Cristal" de la Biblioteca Wiener, Londra, Regatul Unit (disponibilă *online* la adresa: www, wienerl ibrarvcollections. co. uk/novemberpo grom/testimonies- and-reports/overview – accesată pe 19 februarie 2017).

BWM Documente de recompensare din Primul

Război Mondial, 1914—1918: Solicitări de recompensare colectivă nr. 45348, Cutia 21 – Arhivele Statului Austriac, Viena.

DFK Scrisori, fotografii şi documente din arhiva personală a lui Fritz Kleinmann.

DKK Scrisori şi documente aflate în posesia lui Kurt Kleinmann.

DOW Arhiva Documentară a Rezistenţei Austriece, Viena; unele dosare sunt accesibile *online* la adresa: www, doew.at/personensuche (accesată pe 14 aprilie 2017).

DPP Documente şi fotografii aflate în posesia lui Peter Patten.

DRG Documente şi fotografii aflate în posesia lui Reinhold Gärtner.

FDR Biblioteca Prezidenţială Franklin Delano Roosevelt, Hyde Park, New York.

FTD Arhivele proceselor de la Frankfurt ale inculpaţilor de

la Auschwitz, Institutul Fritz Bauer al Universităţii Goethe din Frankfurt-pe-Main.

GRO Registrele de naşteri, căsătorii şi decese pentru Anglia şi Ţara Galilor, de la Oficiul Registrelor Generale din Southport, Regatul Unit al Marii Britanii.

HOI Ministerul de Interne al Marii Britanii *(Home Office):* Departamentul străinilor, Indexul celor internaţi, 1939-1947 (HO 396), Arhivele Naţionale, Kew, Londra.

IKA Arhiva Comunităţii de Cult Israelite, Viena.

ITS Documente privitoare la victimele persecuţiilor naziste, Arhiva Digitală a ITS, Serviciul Internaţional de Depistare de la Bad Arolsen, Germania.

LJL Comitetul pentru Refugiaţii Evrei de la Leeds, documentele de caz WYL 5044/12, Serviciul Arhivelor din West Yorkshire, Leeds,

Regatul Unit al Marii Britanii.

LJW Comitetul pentru Refugiaţii Evrei de la Leeds, corespondenţă şi documente, Colecţia 599, Biblioteca Wiener, Londra.

MTW Corespondenţa martorilor de la Malîi Trasţianeţ, 1962-1967, Colecţia Congresului Mondial Evreiesc, Cutia C213-05, Arhivele Evreieşti Americane de la Cincinnati, Ohio.

NARA Administraţia Arhivelor şi Documentelor Naţionale, Washington. D C.

PGB Arhiva documentelor privitoare la prizonieri, Muzeul Comemorativ al lagărului de concentrare Buchenwald, Weimar.

PGD Arhiva documentelor privitoare la prizonieri, Muzeul Comemorativ al lagărului de concentrare Dachau, Dachau.

PGM Arhiva documentelor privitoare la prizonieri,

Centrul de Cercetări al Muzeului Comemorativ Mauthausen, Viena.

PNY Listele de pasageri ale vaselor sosite la New York, Publicaţie pe microfilm M237, 675, NARA.

TAE Procesul lui Adolf Eichmann, Sesiunile Tribunalului Districtual, Ministerul de Justiţie al Statului Israel – disponibile *online* la adresa: www.nizkor.org (accesată pe 19 martie 2016).

WLO *Agenda cu adrese a lui Adolph Lehmann,* Biblioteca Digitală din Viena, disponibilă online la adresa: www.digital.wien-bibliothek.at/wbrobv/periodical/titleinfo/5311 (accesată la 20 mai 2017).

YVP Arhive şi documente, Yad Vashem, Ierusalim (o parte, disponibile *online* la adresa: www.vadvashem.orgy

YVS Baza de Date Centrală a Numelor Victimelor Shoah-

ului, Yad Vashem, Ierusalim (disponibilă *online* la adresa: www.vvng.vadvashem.org (accesată la 14 aprilie 2017).

Cărţi şi articole

Aarons, Mark – *War Criminals Welcome: Australia, a Sanctuary for Fugitive War Criminals Since 1945 {Criminali de război, bun-venit. Australia, un sanctuar pentru criminalii de război fugari, din 1945),* Melbourne, Black Inc., 2001.

Anschluß 1938, Viena, Verlag für Geschichte und Politik (Editura de Istorie şi Politică), 1981.

Arad, Yitzhak, Israel Gutman şi Abraham Margaliot – *Documents on the Holocaust: Selected Sources on the Destruction of the Jews of Germany and Austria, Poland, and the Soviet Union (Documente despre Holocaust. O selecţie de surse despre distrugerea evreilor din Germania şi Austria, Polonia şi*

Uniunea Sovietică), ed. VIII (trad. Lea Ben Dor), Lincoln (Nebraska) şi Ierusalim, University of Nebraska Press şi Yad Vashem, 1999.
Bardgett, Suzanne şi David Cesarani (editori) – *Belsen, 1945: New Historical Perspectives (Belsen, 1945. Noi perspective istorice*), Londra, Vallentine Mitchell, 2006.
Barton, Waltraud (editor) – *Ermordet in Maly Trostinec: Die österreichischen Opfer der Shoa in Weißrussland (Ucis la Malîi Trasţianeţ. Victimele austriece ale Holocaustului în Belarus*), Viena, New Academic Press, 2012.
Berkley, George E. – *Vienna and Its Jews: The Tragedy of Success, 1880s – 1980s (Viena şi evreii ei. Tragedia reuşitei, anii 1880-1980*), Cambridge (Massachusetts), Abt Books, 1988.
Browning, Christopher R. – *The Origins of the Final Solution: The Evolution of Nazi Jewish*

Policy, September 1939 – March 1942 (Comprehensive History of the Holocaust) (Originile Soluţiei Finale. Evoluţia politicii naziste în privinţa evreilor, septembrie 1939 – martie 1942 [Istorie cuprinzătoare a Holocaustului]), Londra, Arrow, 2005.
Burkitt, Nicholas Mark – *British Society and the Jews (Societatea britanică şi evreii*), lucrare de doctorat la Universitatea din Exeter, 2011.
Cesarani, David – *Eichmann: His Life and Crimes {Eichmann. Viaţa şi crimele lui),* Londra, Vintage, 2005 • *Final Solution: The Fate of the Jews 1933-49 (Soluţia Finală. Soarta evreilor, 1933-1949),* Londra, Macmillan, 2016.
Czech, Danuta – *Auschwitz Chronicle: 1939-1945 (Cronica de la Auschwitz, 1939-1945),* Londra, I.B. Tauris, 1990.
Czeike, Felix – *Historisches Lexikon Wien (Lexiconul istoric al Vienei), 6* vol., Viena,

Kremayr & Scheriau, 1992-1997.
Dlugoborski, Waclaw şi Franciszek Piper (editori) – *Auschwitz 1940-1945: Studien der Geschichte des Konzentrations- und Vernichtungslagers Auschwitz (Auschwitz, 1940-1945. Studii de istorie a lagărului de concentrare şi exterminare de la Auschwitz),* 5 vol., Oswişcim, Editura Muzeului de Stat Auschwitz-Birkenau, 1999.
Dobosiewicz, Stanislaw – *Mauthausen-Gusen: Oböz zaglady (Mauthausen- Gusen. Lagărul de exterminare),* Varşovia, Wydawn, 1977.
Dror, Michael – „News from the Archives" („Noutăţi din arhive"), *Yad Vashem Jerusalem,* 81, Octombrie 2016, p. 22.
Dutch, Oswald – *Thus Died Austria (Astfel a murit Austria),* Londra, E. Arnold, 1938.
Enzie, Lauren Levine (editor), *Exile and Displacement:*

Survivors of the Nazi Persecution Remember the Emigration Experience (Exil şi dezrădăcinare. Supravieţuitorii persecuţiilor naziste îşi amintesc de experienţa emigraţiei), New York, Peter Lang, 2001.
Fein, Erich şi Karl Flanner – *Rot-Weiss-Rot in Buchenwald (Roşu-alb-roşu la Buchenwald),* Viena, Europaverlag, 1987.
Fraenkel, Josef (editor) – *The Jews of Austria: Essays on Their Life, History, and Destruction (Evreii din Austria. Studii despre viaţa, istoria şi distrugerea lor),* Londra, Vallentine Mitchell, 1970.
Friedländer, Saul – *Nazi Germany and the Jews (Germania nazistă şi evreii),* vol. 1: *The Years of Persecution, 1933-1939 (Anii de persecuţie, 1933-1939),* Londra, Weidenfeld & Nicolson, 1997.
Friedman, Saul S. – *No Haven for the Oppressed: United States Policy Toward Jewish*

Refugees, 1938-1945 (Nu există refugiu pentru cei oprimaţi. Politica Statelor Unite faţă de refugiaţii evrei, 1938-1945), Detroit, Wayne State University Press, 1973.

Frieser, Karl-Heinz (editor) – *Germany and the Second World War {Germania şi al Doilea Război Mondial*), voi. VIII, *The Eastern Front 1943-1944: The War in the East and on the Neighbouring Fronts (Frontul de Est, 1943-1944. Războiul din Est şi de pe fronturile învecinate* – trad, de Barry Smerin şi Barbara Wilson), Oxford, Clarendon Press, 2017.

Gärtner, Reinhold şi Fritz Kleinmann – *Doch der Hund will nicht krepieren: Tagebuchnotizen aus Auschwitz (Dar câinele, nici gând să crape! Note de jurnal de la Auschwitz*), Innsbruck, Innsbruck

University Press, 1995, 2012.
Gedye, G.E.R. – *Fallen Bastions: The Central European Tragedy (Bastioanele căzute. Tragedia Europei Centrale*), Londra, Gollancz, 1939.
Gemeinsames Zentralnachweisbureau (Biroul Central Comun de Identificare), *Nachrichten über Verwundete und Kranke (Ştiri despre răniţi şi bolnavi*), Nr. 190, *ausgegeben am 6.1.1915* (publicat pe 6 ianuarie 1915); Nr. 203, *ausgegeben am 11.1.1915* (publicat pe 11 ianuarie 1915), Viena, *K-u-k Hof und Staatsdockerei* (Tipografia de Stat Imperială-şi-Regală).
Gerhardt, Uta şi Thomas Karlauf (editori) – *The Night of Broken Glass: Eyewitness Accounts of Kristallnacht (Noaptea sticlei sparte. Relatări de martori oculari ai Nopţii de Cristal* – trad, de

Robert Simmons şi Nick Somers), Cambridge, Polity Press, 2012.
Gerlach, Christian – *Kalkulierte Morde: Die deutsche Wirtschafts- und Vernichtungspolitik in Weißrußland 1941 bis 1944 (Crima calculată. Politica economică şi de exterminare germană în Belarus, din 1941 până în 1944),* Hamburg, Hamburger Edition, 1999.
Gilbert, Martin – *Auschwitz and the Allies (Auschwitz şi Aliaţii),* Londra, Michael Joseph, 1981 • *The Holocaust: The Jewish Tragedy (Holocaustul. Tragedia evreilor),* Londra, Collins, 1986 • *The Routledge Atlas of the Holocaust (Atlasul Routledge al Holocaustului),* ed. III, Londra, Routledge, 2002.
Gillman, Peter şi Leni Gillman – *„ Collar the Lot!": How*

Britain Interned and Expelled Its Wartime Refugees („Băgaţi-i pe toţi la zdup!" Cum şi-a încarcerat şi expulzat Marea Britanie refugiaţii din timpul războiului), Londra, Quartet, 1980.

Gold, Hugo – *Geschichte der Juden in Wien. Ein Gedenkbuch (Istoria evreilor de la Viena. Volum de memorii*), Tel Aviv, Olamenu, 1966.

Goltman, Pierre, *Six mois en Enfer (Trei luni în Infern*), Paris, Éditions le Manuscrit, 2011.

Gottwaldt, Alfred şi Diana Schulle – *Die „Judendeportationen" aus dem Deutschen Reich 1941-1945 („Deportarea evreilor „ din* Reich-w/ *german 1941-1945),* Wiesbaden, Marix Verlag, 2005.

Grenville, Anthony – *Anglo-Jewry and the Jewish Refugees from Nazism*

(Anglo-evreimea şi evreii care s-au refugiat de nazism), în *Association of Jewish Refugees Journal,* Decembrie 2012; disponibilă *online* la adresa: ajr.org.uk/index.cfm/section.journal/issue.Decl2/article=11572 (accesată la 18 iulie 2017).

Gutman, Yisrael şi Michael Berenbaum (editori) – *Anatomy of the Auschwitz Death Camp (Anatomia lagărului morţii de la Auschwitz),* Bloomington (Indiana), Indiana University Press, 1994.

Hackett, David A. (editor şi traducător) – *The Buchenwald Report (Raportul de la Buchenwald),* Boulder (Colorado), Westview Press, 1995.

Haunschmied, Rudolf A., Jan-Ruth Mills şi Siegi Witzany-Durda – *St Georgen-Gusen-Mauthausen: Concentration*

Camp Mauthausen Reconsidered (St Georgen-Gusen-Mauthausen. Lagărul de concentrare de la Mauthausen reanalizat), Norderstedt, Books on Demand, 2007.

Hayes, Peter – *Industry and Ldeology: LG Farben in the Nazi Era (Industrie şi ideologie. LG Farben în era nazistă),* Cambridge, Cambridge University Press, 2001.

Hecht, Dieter J. – *„Der König rief und alle, alle kamen": Jewish Military Chaplains on Duty in the Austro-Hungarian Army During World War I („Regele a strigat şi toţi, toţi au venit". Capelanii militari evrei din arnata austro-ungară, în timpul Primului Război Mondial),* în *Jewish Culture and History,* 17/3 (2016), pp. 203-216.

Heimann-Jelinek, Felicitas, Lothar Höbling şi Ingo

Zechner – *Ordnung muss sein: Das Archiv der Israelitischen Kultusgemeinde Wien (Ordinea trebuie să existe. Arhiva Comunităţii de Cult Israelite de la Viena),* Viena, Jüdisches Museum Wien, 2007.

Horsky, Monika – *Man muß darüber reden. Schüler fragen KZ-Häftlinge (Trebuie citit despre asta. Şcolarii le pun întrebări prizonierilor din lagărele de concentrare*), Viena, Ephelant Verlag, 1988.

Jones, Nigel – *Countdown to Valkyrie: The July Plot to Assassinate Hitler (Numărătoarea inversă până la Valkiria. Complotul din iulie pentru asasinarea lui Hitler*), Londra, Frontline, 2008.

Keegan, John – *The First World War (Primul Război Mondial*), Londra, Hutchinson, 1998.

Kershaw, Roger – *„ Collar the Lot! „: Britain 's Policy of Internment During the Second World War („Băgaţi-ipe toţi la zdup!" Politica de încarcerare a Marii Britanii din timpul celui de-al Doilea Război Mondial*), în Blogul Arhivelor Naţionale al Regatului Unit, 2 iulie 2015, la adresa: blog.nationalarchives.gov.uk/blog/collar-lot-britains-policy-internment- second-world-war (accesată la 18 iulie 2017).

Kaiserliches-und-königliches Kriegsministerium (Ministerul de Război Imperial-şi-Regal) – *Verlustliste Nr 209 ausgegeben am 13.7.1915 (Lista de pierderi nr. 209, făcută publică la 13 iulie 1915),* Viena, *k.k. Hof- und Staatsdruckerei* (Imprimeria I.-R. a Curţii şi a Statului), 1915 • *Verlustliste Nr 244 ausgegeben am 21.8.1915*

(Lista de pierderi nr. 244, făcută publică la 21 august 1915), Viena, *k.k. Hof- und Staatsdruckerei,* 1915.

Kurzweil, Edith – *Nazi Laws and Jewish Lives: Letters from Vienna (Legile naziste şi vieţile evreilor. Scrisori de la Viena),* Londra, Transaction, 2004.

Langbein, Hermann – *Against All Hope: Resistance in the Nazi Concentration Camps, 1938-1945 (împotriva oricărei speranţe. Rezistenţa din lagărele de concentrare naziste, 1938-1945* – trad. Harry Zohn), Londra, Constable, 1994 • *People in Auschwitz (Oamenii la Auschwitz* – trad. Harry Zohn), Chapel Hill (North Carolina), University of North Carolina Press, 2004.

Le Chêne, Evelyn – *Mauthausen: The History of a Death Camp (Mauthausen. Istoria unui lagăr al morţii),* Bath, Chivers, 1971.

Levi, Primo – *Survival in Auschwitz and the Reawakening: Two Memoirs (Supravieţuirea la Auschwitz şi redeşteptarea. Două amintiri),* New York, Summit, 1986; ediţii anterioare: 1960, 1965).
London, Louise – *Whitehall and the Jews, 1933-1948: British Immigration Policy, Jewish Refugees, and the Holocaust (Guvernul britanic şi evreii, 1933-1948. Politica britanică de imigraţie, refugiaţii evrei şi Holocaustul),* Cambridge, Cambridge University Press, 2000.
Lowenthal, Marvin – *The Jews of Germany: A History of Sixteen Centuries (Evreii din Germania. O istorie de şaisprezece secole),* Londra, L. Drummond, 1939.
Lucas, James – *Fighting Troops of the Austro-Hungarian Army, 1868-1914 (Trupele combatante ale armatei austro-ungare, 1868-1914),*

Tunbridge Wells, Spellmount, 1987.
Maier, Ruth – *Ruth Maier's Diary: A Young Girl's Life under Nazism (Jurnalul ţinut de Ruth Maier. Viaţa unei fete tinere sub regimul nazist* **traci**. Jamie Bulloch), Londra, Harvill Seeker, 2009.
Marrus, Michael R. (editor) – *The Origins of the Holocaust (Originile Holocaustului),* Londra, Meckler, 1989.
Mazzenga, Maria (editor) – *American Religious Responses to* Kristallnacht *(Reacţiile religioase americane faţă de „Noaptea de Cristal"),* New York, Palgrave Macmillan, 2009.
Megargee, Geoffrey P. (editor) – *The United States Holocaust Memorial Museum Encyclopedia of Camps and Ghettos, 1933-1945 (Enciclopedia lagărelor şi a ghetourilor a Muzeului Memorial al Holocaustului*

din Statele Unite, 1933-1945), 4 vol., Bloomington (Indiana), Indiana University Press, 2009.

Papers Concerning the Treatment of German Nationals in Germany, 1938-1939 (Documente privitoare la tratamentul etnicilor germani în Germania, 1938-1939), Londra, HMSO *(His Majesty's Stationery Office* – Oficiul pentru înscrisuri al Majestăţii-Sale), 1939.

Pendas, Devin O. – *The Frankfurt Auschwitz Trial, 1963-1965: Genocide, History, and the Limits of the Law (Procesul de la Frankfurt al lagărului de la Auschwitz, 1963-1965. Genocidul, istoria şi limitele legii),* Cambridge, Cambridge University Press, 2006.

Phillips, Raymond – *Trial of Josef Kramer and Forty-Four Others: The Belsen Trial (Procesul lui Josef Kramer şi*

al altor patruzeci-şi-patru. Procesul lagărului de la Belsen), Londra, W. Hodge, 1949.

Plankers, Tomas – *Ernst Federn: Vertreibung und Rückkehr. Interviews zur Geschichte Ernst Federns und der Psychoanalyse (Ernst Federn, expulzare şi revenire. Lnterviuri despre istoria lui Ernst Federn şi psihanaliză),* Tiibingen, Diskord, 1994.

Pohl, Manfred (editor) – *Handbook on the History of European Banks (Manual de istorie a băncilor europene*), Aldershot, Edward Elgar, 1994.

Pukrop, Marco – *Die SS-Karrieren von Dr. Wilhelm Berndt und Dr. Walter Döhrn. Ein Beitrag zu den unbekannten KZ-Ärzten der Vorkriegszeit (Carierele în SS ale doctorului Wilhelm Berndt şi doctorului Walter Döhrn. Contribuţie la*

cunoaşterea doctorilor anonimi din lagărele de concentrare ale perioadei antebelice), în *Werkstatt Geschichte*, 62 (2012), pp. 76-93.

Rabinovici, Doron – *Eichmann 's Jews: The Jewish Administration of Holocaust Vienna, 1938-1945 (Evreii lui Eichmann. Administraţia evreiască a Vienei din perioada Holocaustului, 1938-1945* – trad. Nick Somers), Cambridge, Polity Press, 2011.

Rees, Laurence – *The Holocaust: A New History (Holocaustul. O nouă istorie*), Londra, Viking, 2017.

Sagel-Grande, Irene, H.H. Fuchs şi C.F. Rüter – *Justiz und NS-Verbrechen: Sammlung Deutscher Strafurteile wegen Nationalsozialistischer Tötungsverbrechen 1945-1966 (Justiţia şi crimele*

naţional-socialiste. Colecţie de condamnări germane pentru crimele de război naţional- socialiste, 1945-1966), vol. XIX, Amsterdam, University Press Amsterdam, 1978.

Schindler, John R. – *Fall of the Double Eagle: The Battle for Galicia and the Demise of Austria-Hungary (Căderea vulturului bicefal. Bătălia pentru Galiţia şi dispariţia Austro-Ungariei*), Lincoln (Nabraska), University of Nebraska Press, 2015.

Silverman, Jerry – *The Undying Flame: Ballads and Songs of the Holocaust (Flacăra nemuritoare. Balade şi cântece ale Holocaustului*), Syracuse (New York), Syracuse University Press, 2002.

Sington, Derrick – *Belsen Uncovered (Belsenul scos la iveală*), Londra, Duckworth, 1946.

Stein, Harry (compilator) – *Buchenwald Concentration Camp 1937-1945 (Lagărul de concentrare de la Buchenwald, 1937-1945*), editat de *Gedenkstätte Buchenwald* (Monumentele comemorative de la Buchenwald), Göttingen, Wallstein Verlag, 2004.

Taylor, Melissa Jane – *„Experts in Misery „? American Consuls in Austria, Jewish Refugees, and Restrictionist Immigration Policy, 1938-1941 („Experţi în suferinţă „? Consulii americani din Austria, refugiaţii evrei şi politica restricţionistă de imigrare, 1938-1941),* Disertaţie doctorală susţinută la Universitatea statului Carolina de Sud, 2006.

Trimble, Lee şi Jeremy Dronfield – *Beyond the Call: The True Story of One World War II Pilot's Covert Mission to Rescue POWs on the Eastern Front (Dincolo de*

chemare. Povestea reală a misiunii sub acoperire a unui pilot din al Doilea Război Mondial de salvare a prizonierilor de război de pe frontul de Est), New York, Berkley, 2015.

Van Pelt, Robert Jan – *The Case for Auschwitz: Evidence from the Irving Trial (Cazul Auschwitz. Dovezi din procesul Irving),* Bloomington (Indiana), Indiana University Press, 2016.

Van Pelt, Robert Jan şi Deborah Dwork – *Auschwitz: 1270 to the Present (Auschwitz. Din 1270 până în prezent),* New Haven (Connecticut), Yale University Press, 1996.

Wachsmann, Nikolaus – *KL: A History of the Nazi Concentration Camps (Konzentrationslager. O istorie a lagărelor de concetrare naziste),* Londra, Little, Brown, 2015.

Wagner, Bernd C. – *LG Auschwitz: Zwangsarbeit und Vernichtung von Häftlingen des Lagers Monowitz 1941-1945 (Atelierul IG Farben de la Auschwitz. Munca forţată şi exterminarea deţinuţilor din lagărul Monowitz, 1941-1945),* München, K G. Saur, 2000.

Wallner, Peter – *By Order of the Gestapo: A Record of Life in Dachau and Buchenwald Concentration Camps (Ordin de la Gestapo. Relatare asupra vieţii din lagărele de concentrare de la Dachau şi Buchenwald),* Londra, John Murray, 1941.

Walter, John – *Luger: The Story of the World's Most Famous Handgun (Luger. Lstoria celui mai celebru pistol din lume),* ediţie *e-book,* Stroud, History Press, 2016.

Wasserstein, Bernard – *Britain and the Jews of Europe, 1939-1945 (Marea Britanie*

şi evreii din Europa, 1939-1945), Londra, Leicester University Press, 1999.
Watson, Alexander – *Ring of Steel: Germany and Austria-Hungary at War, 1914-1918 (Cercul de oţel. Germania şi Austro-Ungaria în război, 1914- 1918),* Londra, Penguin, 2014.
Werber, Jack şi William B. Helmreich – *Saving Children: Diary of a Buchenwald Survivor and Rescuer (Salvarea copiilor. Jurnalul unui supravieţuitor şi salvator de la Buchenwald),* Londra, Transaction, 1996.
Wiinschmann, Kim – *Before Auschwitz: Jewish Prisoners in the Prewar Concentration Camps (înainte de Auschwitz. Prizonierii evrei din lagărele de concentrare antebelice*), Cambridge (Massachusetts), Harvard University Press, 2015.

Wyman, David S. – *America and the Holocaust {America şi Holocaustul),* 13 vol., Londra, Garland, 1990.
Zalewski, Andrew – *Galician Portraits: În Search of Jewish Roots (Portrete galiţiene. În căutarea rădăcinilor evreieşti*), Jenkintown (Pennsylvania), Thelzo Press, 2012.
Zucker, Bat-Ami – În Search of Refuge: Jews and US Consuls in Nazi Germany, 1933-1941 (În căutarea unui refugiu. Evreii şiconsulii americani din Germania nazistă, 1931-1941), Londra, Vallentine Mitchell, 2001

.MULtUMIRI

5
Această carte n-ar fi putut fi scrisă, fără materialul care a constituit sursa ei primară – jurnalul ţinut de Gustav Kleinmann în lagărele de concentrare şi amintirile lui Fritz Kleinmann, care mi-au

parvenit prin intermediul profesorului Reinhold Gärtner, de la Universitatea din Innsbruck. Reinhold a fost cel care l-a sprijinit pe Fritz să publice ambele documente la editura universităţii respective, în 2012, în cartea intitulată *Doch der Hund will nicht krepieren (Na, că nu vrea să crape, câinele!),* iar mie mi-a oferit o indispensabilă cooperare, când m-am documentat iniţial pentru cartea de faţă – lucru pentru care îi mulţumesc.

îi sunt profund recunoscător lui Kurt Kleinmann, care a trăit experienţa ocupaţiei naziste a Vienei, îndată după *Anschluss,* pentru multele ore de interviu şi luni de corespondenţă. Fără ajutorul său generos şi neobosit, această povestire ar fi fost mult mai puţin bogată în profunzime şi detalii. Nepotul lui Gustav, Peter Patten, a fost în egală măsură amabil şi a contribuit cu interviuri şi corespondenţă.

Recunoştinţa mea o include şi pe Rachel Schine, care m-a ajutat să contactez ramura nord-americană a familiei. Şi partea ei austriacă mi-a fost de mare ajutor. Am primit încurajări indispensabile de la Peter Kleinmann, Victor Zehetbauer şi tatăl său, Ernst, precum şi de la Richard Wilczek.

O schiţă de traducere a cărţii *Doch der Hund will nicht krepieren,* întreprinsă de John Rie, m-a pus pentru prima oară în legătură cu această poveste de viaţă şi mi-a furnizat o bază care s-a dovedit vitală în crearea propriei mele traduceri a jurnalului, respectiv amintirilor, lui Gustav şi Fritz. Pentru elaborarea subtitlurilor ebraice ale secţiunilor, mulţumesc pentru sfaturile de specialist, pe care mi le-a oferit Keren Joseph-Browning. Corectura meticulos făcută de Richenda Todd m-a scutit de o serie de mărunte, dar

stânjenitoare greşeli. Júlia Moldova, traducătoarea mea în limba maghiară, mi-a atras atenţia în privinţa unei omisiuni istorice importante din ediţia originală a cărţii, care a fost corectată în cea de faţă.

Multe arhive şi custozii lor mi-au furnizat îndrumare, documentare şi o bogată imagistică, asistându-mi cercetările cu o răbdare cu totul aparte. Le adresez recunoştinţa mea tuturor, astfel: Arhivelor de Stat ale Austriei, de la Viena, pentru documente privitoare la experienţele lui Gustav Kleinmann din Primul Război Mondial; lui Douglas Ballman şi Georgiana Gomez, supervizor de acces la Institutul de Istorie şi Educaţie Vizuală al Fundaţiei pentru Holocaust de la Universitatea Californiei de Sud, pentru că mi-au pus la dispoziţie o transcriere a interviului din 1997, oferit de Fritz Kleinmann, şi m-au ajutat cu fotografii; Ewei Bazan, şefa

Biroului pentru Foştii Prizonieri, de la Muzeul Memorial Auschwitz-Birkenau; lui Johannes Beermann, arhivist la Institutul „Fritz Bauer” al Universităţii Goethe din Frankfurt-pe-Main, pentru declaraţiile de martori date de Gustav şi Fritz, în cadrul proceselor inculpaţilor de la Auschwitz, ţinute la Frankfurt în anii 1963-1965; Bibliotecii Universităţii Cambridge; lui Judy Farrar, custode al Arhivelor şi Colecţiilor Speciale ale Bibliotecii „Claire T. Carney” a Universităţii statului Massachusetts, de la Dartmouth, pentru informaţii asupra lui Samuel Barnet; lui Harriet Harmer, arhivar-asistent la Serviciul Arhivelor din West Yorkshire, Leeds, Regatul Unit al Marii Britanii, pentru documente privitoare la Edith Kleinmann şi Richard Paltenhoffer; Elisei Ho, arhivar şi coordonator al Proiectelor Speciale de la Centrul „Jacob

Rader Marcus” al Arhivelor Evreieşti Americane de la Cincinnati, Ohio, pentru documente privitoare la Malîi Trastianeţ; Katharinei Kniefacz, de la Centrul de Cercetări din Viena al Muzeului Comemorativ al lagărului de la Mauthausen, pentru datele de arhivă ale fostului prizonier Fritz Kleinmann; lui Albert Knoll, arhivist la Muzeul Comemorativ al lagărului de la Dachau, pentru informaţii asupra lui Richard Paltenhoffer; lui Kimberly Kwan, voluntară la Muzeul Comemorativ al lagărului de la Buchenwald, pentru informaţii asupra celor doi Kleinmann şi lui Richard Paltenhoffer; lui Heike Müller, de la Serviciul Internaţional de Depistare de la Bad Arolsen, din Germania, pentru documente privitoare la încarcarea tatălui şi a fiului Kleinmann în diverse lagăre de concentrare; Susannei Uslu-Pauer, şefa de departament în cadrul Arhivei

Comunităţii de Cult Israelite de la Viena; şi Bibliotecii Wiener de la Londra.

în fine, îi sunt recunoscător agentului meu literar, Andrew Lownie, pentru că m-a informat cel dintâi despre povestea familiei Kleinmann, şi lui Dan Bunyard şi Zennor Compton, de la editura Penguin Books, pentru că nu doar au crezut în această carte, dar au şi contribuit, cu propriul entuziasm, la proiectul alcătuirii şi publicării ei. Ca de fiecare dată, partenera mea de viaţă, Kate, mi-a oferit sprijinul ei moral constant şi răbdător, fără de care n- aş fi putut scrie nici una dintre cărţile pe care le-am publicat până acum.

Jeremy Dronfield Iunie 2018